UMBERTO ECO

Numele trandafirului

UMBERTO ECO
Numele trandafirului

Traducere din limba italiană
de Florin Chiriţescu

CHIŞINĂU HYPERION 1992

Firește, un manuscris

În ziua de 16 august 1968, mi-a căzut în mână o carte datorată unui anume abate Vallet, Le manuscript de Dom Adson de Melk, traduit en français d'après l'édition de Dom J. Mabillon *(Aux Presses de l'Abbaye de la Source, Paris, 1842). Cartea, însoțită de date istorice mult prea sărace, se limita să reproducă cu fidelitate un manuscris din secolul al XIV-lea, găsit, la rândul său, în mănăstirea din Melk, de marele erudit al secolului al XVII-lea, căruia i se datorează atât de mult în privința istoriei ordinului benedictin. Mă bucuram de savanta* trouvaille *(a treia, deci, în timp, pentru mine) pe când mă aflam la Praga, în așteptarea unei persoane dragi. Șase zile mai târziu, după ce trupele sovietice au ocupat nefericitul oraș, reușeam să ajung la frontiera austriacă, la Linz, de aici să mă duc la Viena, unde m-am întâlnit cu persoana așteptată, și împreună s-o pornim în sus pe Dunăre.*

Într-un climat mental de mare tulburare, citeam, fascinat, cumplita istorie a lui Adso din Melk, și am fost atât de absorbit de ea, încât aproape dintr-o răsuflare am făcut o traducere, pe niște caiete mari de la Papeterie Joseph Gibert, pe care este foarte plăcut să scrii, dacă penița e moale. Și, astfel, am ajuns în apropiere de Melk, unde și azi, perpendicular pe brațul fluviului, se ridică atât de frumosul Stift, de mai multe ori restaurat de-a lungul secolelor. După cum cititorul își va fi imaginat, în biblioteca mănăstirii nu era nici urmă de manuscrisul lui Adso.

Înainte de-a sosi la Salzburg, după o tragică noapte într-un mic hotel de pe malurile lui Mondsee, călătoria mea în companie s-a întrerupt brusc și persoana cu care călătoream a dispărut, luând cu sine cartea abatelui Vallet, nu din răutate, ci din pricina modului aiurit și abrupt în care luase sfârșit legătura noastră. Astfel mi-au rămas mai multe caiete, scrise de nuna mea, și un mare gol în suflet.

La Paris, după câteva luni, am hotărât să-mi duc până la capăt cercetările. Din puținele date pe care le obținusem din cartea franțuzească, îmi rămânea referirea la izvor, excepțional de amănunțită și de precisă:

> *VETERA ANALECTA,* SIVE *COLLECTIO VETERUM ALIQUOT OPERA* & OPUSCULORUM omnis generis, carminum, epistolarum, diplomaton, epitaphiorum, &, *CUM ITINERE GERMANICO,* adaptationibus aliquot disquisitionibus R.P.D. Joannis Mabillon, Presbiteri ac Monachi Ord. Sancti Benedicti e Congregatione S. Mauri. – NOVA EDITIO cui accessere MABILONII vita & aliquot opuscula, scilicet Dissertatio de PANE EUCHARISTICO, AZYMO ET FERMENTATIO, ad Eminentiss. Cardinalem BONA. Subjungitur opusculum ELDEFONSI Hispaniensis Episcopi de eodem argumentum ET EUSEBII Romani ad THEOPHILUM Gallum epistola, DE CULTU SANCTORUM IGNOTORUM, Parisiis,

apud Levesque, ad Pontem S. Michaelis, MDCCXXI, cum privilegio Regis.

Am găsit imediat Vetera Analecta *la biblioteca Sainte Geneviève, dar, spre marea mea surpriză, ediția aceasta diferea prin două amănunte: în primul rând, editorul, care era Montalant, ad Ripam P.P. Augustinianorum (prope Pontem S. Michaelis), și apoi data, cu doi ani mai târziu. Inutil să mai spun că aceste* analecta *nu conțineau nici un manuscris al lui Adso sau Adson din Melk – ci dimpotrivă, cum poate controla oricine, o culegere de texte mai lungi sau mai scurte, în timp ce istoria transmisă de Vallet se întindea pe câteva sute de pagini. Am consultatla vremea aceea medievaliști celebri, precum neprețuitul și de neuitatul Etienne Gilson, dar a fost limpede că unicele* Vetera Analecta *erau cele pe care le văzusem la Sainte Geneviève. O incursiune la Abbaye de la Source, aflată lângă Passy, și o conversație cu prietenul meu Dom Arne Lahnestedt m-au convins, de asemenea, că nici un abate Vallet nu publicase cărți cu teascurile (de altfel inexistente) de la abație. Este cunoscută precizia erudiților francezi când dau indicații bibliografice, oarecum credibile, dar cazul depășea orice pesimism rezonabil. Am început să cred că îmi căzuse în mâini un fals. Acum chiar cartea lui Vallet era irecuperabilă (sau cel puțin nu îndrăzneam eu să mă duc s-o cer de la persoana care mi-o luase). Și nu-mi rămâneau decât notițele mele, de care începeam să mă îndoiesc.*

Există momente magice de mare oboseală fizică și de intensă excitație motorie, în care apar viziuni ale unor persoane cunoscute în trecut („en me retraçant ces détails, j'en suis à me demander s'ils sont réels, ou bien si je les ai rêvés"). *Cum am învățat mai târziu, din frumoasa cărticică semnată de Abbé de Bucquoy, apar de asemenea viziuni ale cărților care nu au fost scrise încă.*

Dacă nu s-ar fi întâmplat ceva nou, m-aș întreba și acum de unde vine istoria lui Adso din Melk, dar iată că în 1970, la Buenos Aires, pe când scotoceam prin rafturile unui mic anticar din Corrientes, nu departe de vestitul Patio del Tango de pe strada aceea mare, am dat peste versiunea castiliană a unei cărticele de Milo Temesvar, Despre cum se folosesc oglinzile în jocul de șah, *pe care mai avusesem prilejul s-o citez (la a doua mână) în cartea mea* Apocalittici e integrati *(recenzând cartea sa mai recentă* Vânzătorii de Apocalips). *Era vorba despre traducerea originalului, de negăsit acum, din limba georgiană (Tbilisi, 1934), și aici, spre marea mea surprindere, am citit fragmente ample din manuscrisul lui Adso, numai că izvorul nu era nici Vallet, nici Mabillon, ci părintele Athanasius Kircher (dar ce operă?). Un savant – pe care nu găsesc oportun să-l numesc – m-a asigurat apoi că (și cita date din memorie) marele*

iezuit nu a vorbit niciodată de Adso din Melk. Dar paginile lui Temesvar erau sub ochii mei, şi episoadele la care se refereau erau cu totul asemănătoare celor din manuscrisul tradus de Vallet (în special, descrierea labirintului nu lăsa loc nici unei îndoieli). În ciuda a tot ceea ce a scris apoi Beniamino Placido[1], abatele Vallet existase şi, cu siguranţă, trăise şi Adso din Melk.

Am tras de aici concluzia că memoriile lui Adso păreau într-adevăr să participe la natura evenimentelor pe care le povesteşte: ele sunt învăluite în multe şi nedesluşite mistere, începând cu autorul şi terminând cu amplasarea abaţiei, despre care Adso tace cu îndărătnicie, încât presupunerile permit prefigurarea unei zone imprecise între Pomposa şi Conques, cu probabilităţi care ne îndreptăţesc să socotim că locul s-ar afla de-a lungul coastei apenine, între Piemont, Liguria şi Franţa (ca de pildă între Lerici şi Turbia). Cât priveşte epoca în care se desfăşoară evenimentele, suntem la sfârşitul lui noiembrie 1327; în schimb, când însă scria autorul, nu se ştie. De vreme ce ne spune că e novice în '27, şi aproape de sfârşitul vieţii când îşi aşterne pe hârtie memoriile, putem presupune că manuscrisul a fost redactat în ultimii zece sau douăzeci de ani ai secolului al XIV-lea.

Meditând serios, erau destul de neîntemeiate motivele care să mă poată determina să dau la tipar versiunea mea italiană, a unei obscure versiuni neogotice franceze a unei ediţii latine din secolul al XVII-lea a unei opere scrise în latină de un călugăr german, pe la sfârşitul secolului al XIV-lea.

Şi, mai ales, ce stil să adopt? Tentaţia de a mă inspira din modelele italiene ale epocii trebuia respinsă, fiind cu totul nejustificată: Adso nu numai că scrie în latină, dar reiese clar din întreaga alcătuire a textului că ştiinţa şi cultura lui (sau cultura abaţiei care-l influenţează într-un mod atât de evident) este mult mai bogată; este vorba, în mod clar, de o sumă pluriseculară de cunoştinţe şi de modalităţi stilistice, care se îmbină cu tradiţia latinei Evului Mediu timpuriu a traducerii. Adso gândeşte şi scrie ca un călugăr care a rămas impermeabil la revoluţia latinei vulgare, legat de paginile găzduite de biblioteca despre care vorbeşte, înrâurit de textele patristico-scolastice, şi istoria lui (dincolo de referirile la evenimentele din secolul al XIV-lea, pe care, însă, Adso le relatează cuprins de mii de perplexităţi, şi numai din auzite) ar fi putut să fie scrisă, după limbă şi citatele erudite, în secolul al XII-lea sau al XIII-lea.

Pe de altă parte, este neîndoios că, traducând în franceza lui neogotică latina lui Adso, Vallet va fi introdus de la sine diferite licenţe, şi nu doar stilistice. De exemplu, personajele vorbesc uneori despre puterea ierburilor, referindu-se clar la acea carte a secretelor atribuită lui Albert cel Mare, care a cunoscut de-a lungul secolelor diferite variante. Este

neîndoielnic că Adso o cunoştea, dar el citează pasaje din ea care amintesc foarte precis fie reţete ale lui Paracelsus, fie interpolări evidente dintr-o ediţie a lui Albert dintr-o certă epocă Tudor[2]*. Pe de altă parte, am stabilit după aceea că în timpul în care Vallet transcria(?) manuscrisul lui Adso, circula la Paris o ediţie din secolul al XVIII-lea a Marelui şi Micului Albert*[3]*, acum iremediabil falsificată. Cu toate acestea, cum putem fi siguri că textul la care se referea Adso sau călugării ale căror cuvinte le nota el nu conţinea, printre glose, scolii şi diferite apendice, şi unele adnotări care apoi ar fi putut hrăni cultura care a urmat?*

În sfârşit, trebuia să păstrez în latină pasajele pe care acelaşi abate Vallet nu a socotit necesar să le traducă, poate pentru a păstra atmosfera vremii? Nu existau justificări precise pentru a o face, dacă nu cumva un sentiment, poate rău înţeles, de fidelitate faţă de izvorul meu… Am eliminat excesele, dar câte ceva am mai lăsat. Şi mi-e teamă că am făcut ca romancierii proşti, care, aducând în scenă un personaj francez, îl fac să spună „parbleu" şi „la femme, ah! la femme!".

În concluzie, sunt plin de îndoieli. Chiar nu ştiu de ce m-am hotărât să-mi iau inima-n dinţi şi să prezint, ca şi când ar fi autentic, manuscrisul lui Adso din Melk. Să-i spunem: un gest de îndrăgostit. Sau, dacă vreţi, o modalitate de a mă elibera de vechi şi numeroase obsesii.

Transcriu fără preocupări de actualitate. În anii în care descopeream textul abatelui Vallet era răspândită încredinţarea fermă că trebuie să scrii numai ancorat în prezent şi pentru a schimba lumea. La mai bine de zece ani distanţă, este o consolare acum pentru omul de litere (restituit mult-preaînaltei lui demnităţi) că se poate scrie doar pentru simpla plăcere de a scrie. Şi acum, mă simt liber să povestesc, din pură plăcere fabulatorie, istoria lui Adso din Melk, şi îmi produce plăcere şi mângâiere faptul că o găsesc atât de incomensurabil îndepărtată în timp (acum, când veghea raţiunii a alungat toţi monştrii pe care somnul său îi născuse), atât de glorios lipsită de legătură cu timpurile noastre, atât de atemporal străină de speranţele şi de siguranţele noastre.

Pentru că este o poveste despre cărţi, nu despre mizeriile cotidiene, şi lectura ei ne poate îndemna să recităm, împreună cu marele imitator de la Kempis: „In omnibus requiem quaesivi, et nusquam inveni nisi in angulo cum libro".

5 ianuarie 1980

Notă

Manuscrisul lui Adso este împărțit în șapte zile și fiecare zi în perioadele care corespund orelor liturgice. Subtitlurile, la persoana a treia, au fost adăugate, probabil, de Vallet. Dar întrucât sunt necesare ca să-l orienteze pe cititor, și uzanța aceasta nu se deosebește de cea folosită de multă literatură scrisă în limba vulgară, nu am socotit că merită să le înlătur.

Într-o oarecare încurcătură m-au pus referirile lui Adso la orele canonice, nu numai pentru că delimitarea lor variază după localități și după anotimpuri, ci și pentru că, după câte se pare, în secolul al XIV-lea nu se respectau cu strictețe indicațiile date de Sfântul Benedict în canon.

Cu toate acestea, pentru orientarea cititorului, deducând atât din text cât și, în parte, din confruntarea canonului de origine cu descrierea vieții monahale făcută de Edouard Schneider în *Les heures bénédictines* (Paris, Grasset, 1925), cred că ne putem conduce după următoarea împărțire:

Matutini (pe care Adso le denumește cu vechea expresie *Vigiliae).* Între 2.30 și 3 noaptea.

Laudi (care în tradiția mai veche erau numite *Matutini).* Între 5 și 6 dimineața, încheindu-se o dată cu ivirea zorilor.

Prima Pe la 7.30, puțin înaintea aurorei.

Tertia Pe la 9.

Sexta Amiaza (într-o mănăstire în care călugării nu lucrează la câmp, iarna, era și ora mesei).

Nona Între 2 și 3 după-masa.

Vesper Pe la 4,30, la apusul soarelui (canonul prescrie să se cineze înainte de lăsarea întunericului).

Completa Pe la 6 (până la 7 călugării trebuie să meargă la culcare).

Calculul se bazează pe faptul că în nordul Italiei, la sfârșitul lui noiembrie, soarele răsare în jurul orei 7.30 și apune în jurul orei 4.40 după-masa.

Prolog

La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul era Dumnezeu. Acesta era la început la Dumnezeu și datoria călugărului credincios este să repete în fiecare zi cu psalmodiantă umilință unicul și neschimbatul fapt al cărui adevăr de nezdruncinat se poate afirma. Dar *videmus nunc per speculum et in aenigmate* și adevărul, mai înainte de a ne sta întreg în față, se manifestă treptat (și ce trepte greu de urcat!) în greșeala lumii, așa încât trebuie să-i deslușim semnele credincioase chiar și acolo unde ele ne apar nedeslușite și amestecate parcă într-o voință pornită cu totul spre rău.

Ajuns la sfârșitul vieții mele de păcătos, în vreme ce cărunt îmbătrânesc asemenea lumii, așteptând să mă pierd în abisul fără de sfârșit al divinității tăcute și pustii făcând parte din lumina neschimbătoare a inteligențelor îngerești, ținut captiv acum cu trupul meu greu și bolnav în această chilie a iubitei mănăstiri din Melk, sunt gata să las pe această piele mărturia faptelor uimitoare și înspăimântătoare la care mi-a fost dat să iau parte în tinerețe, repetând *verbatim* tot ceea ce am văzut și auzit, fără a cuteza să trag din asta o învățătură, pentru a lăsa celor ce vor să vină (dacă Antichristul nu le-o va lua înainte) semnele toate, ca asupra lor să-și arate puterea rugăciunea descifrării.

Fie ca Domnul Dumnezeu să mă învrednicească să fiu un martor prin care să poată transpărea întâmplările petrecute la abația căreia drept este și cu credință să nu i se rostească aici nici numele, la sfârșitul anului întru Domnul 1327, când împăratul Ludovic a coborât în Italia pentru a reface demnitatea Sfântului Imperiu Roman, potrivit dorinței Celui de Sus, și spre rușinea josnicului uzurpator simoniac și ereziarh care a pângărit la Avignon numele sfânt al Apostolului (vorbesc de sufletul păcătos al lui Giacomo din Cahors, pe care necredincioșii l-au cinstit cu numele de Ioan al XXII-lea).

Poate că, pentru a înțelege mai bine evenimentele în care m-am văzut amestecat, e bine să amintesc de lucrurile ce se petreceau în acest fragment de veac, așa cum am înțeles eu atunci, luând parte la ele, și așa cum mi le amintesc acum, îmbogățite de alte povestiri, pe care le-am auzit după aceea – dacă totuși memoria mea va fi în măsură să reînnoade firul atât de numeroaselor și de încurcatelor întâmplări.

Încă din primii ani ai acelui secol, papa Clement al V-lea strămutase reședința apostolică la Avignon, lăsând Roma pradă ambițiilor seniorilor locali, și treptat-treptat prea-sfântul oraș al creștinătății devenise un circ, sau un lupanar, sfâșiat de luptele dintre mai-marii lui; își spunea republică, dar nu era, bântuită de

bande înarmate, supusă la violențe și la jafuri. Oameni ai bisericii, scăpați de sub controlul justiției seculare, comandau grupuri de răufăcători și tâlhăreau cu spada în mână, făceau blestemății și puneau la cale tot felul de treburi murdare. Cum să împiedici ca acest *Caput Mundi* să redevină, pe drept cuvânt, ținta celor ce voiau să-și pună pe cap coroana Sfântului Imperiu Roman, și cum să refaci demnitatea acelei împărății lumești care fusese dată cezarilor?

Iată deci că în 1314, cinci principi germani îl aleseseră la Frankfurt pe Ludovic de Bavaria ca supremul conducător al Imperiului. Dar în aceeași zi, pe celălalt mal al Mainului, contele palatin de Rin și arhiepiscopul de Köln îl aleseseră în aceeaşi demnitate pe Frederic de Austria. Doi împărați pentru un singur tron, și un singur papă pentru doi: situație care a devenit, într-adevăr, fermentul unei mari dezordini.

Doi ani mai târziu, era ales la Avignon noul papă, Giacomo din Cahors, în vârstă de șaptezeci și doi de ani, sub numele de Ioan al XXII-lea, și deie Domnul ca niciodată vreun pontif să nu mai primească un nume atât de potrivnic celor buni. Francez și credincios regelui Franței (oamenii de pe pământul acela păcătos sunt întotdeauna înclinați să slujească interesele alor lor și sunt neputincioși să privească la lumea întreagă ca la patria lor spirituală), el îl susținuse pe Filip cel Frumos împotriva cavalerilor templieri, pe care regele îi acuzase (cred că pe nedrept) de fărădelegi dintre cele mai josnice, pentru a pune stăpânire pe bunurile lor, cu complicitatea acelui ecleziast renegat. Între timp, în toată istoria aceea se vârâse Roberto de Napoli, care, pentru a-și păstra controlul asupra Peninsulei Italiene, îl convinsese pe papă să nu recunoască pe nici unul dintre cei doi împărați germani, rămânând astfel căpitan general al statului Bisericii.

În 1322 Ludovic de Bavaria îl învinge pe rivalul său Frederic. Și mai înspăimântat de un singur împărat decât fusese de doi, Ioan l-a excomunicat pe învingător, și acesta, drept răspuns, l-a denunțat pe papă ca eretic. Trebuie spus că, tocmai în anul acela, avusese loc la Perugia o mare adunare a călugărilor franciscani, iar generalul lor, Michele din Cesena, aprobând argumentele „spiritualilor” (despre care voi mai avea prilejul să vorbesc), proclamase drept credință adevărată sărăcia lui Christos care, dacă ar fi posedat ceva împreună cu apostolii săi, s-ar fi folosit de aceasta doar ca *usus facti.* Nobilă hotărâre, menită să salveze virtutea și puritatea ordinului, dar ea a displăcut atât de mult papei, care, poate, vedea în ea un principiu ce ar fi pus în pericol chiar propriile pretenții, ca stăpân al Bisericii, de a contesta Imperiului dreptul de a alege episcopi, propunând, dimpotrivă, ca Sfântul Scaun să aibă dreptul de a-l învesti pe împărat. Că acestea sau altele erau motivele care-l

împingeau, Ioan a condamnat în 1323 propunerile franciscanilor prin bula *Cum inter nonnullos.*

Acela a fost momentul, îmi închipui, când Ludovic a văzut în franciscani, dușmani acum pe față ai papei, niște aliați puternici. Afirmând sărăcia lui Christos, ei reîntăreau într-un fel ideile teologilor imperiali, adică a lui Marsilio din Padova și Giovanni din Gianduno. Și, în sfârșit, nu cu multe luni înainte de evenimentele pe care le povestesc aici, Ludovic, care încheiase un acord cu învinsul Frederic, năvălea în Italia, era încoronat la Milano, intra în conflict cu familia Visconti, care însă îl primise bine, pornea asediul Pisei, îl numea vicar imperial pe Castruccio, duce de Lucca și Pistoia (și cred că rău făcea, pentru că niciodată n-am cunoscut om mai crud, în afară poate de Uguccione della Faggiola), și acum se pregătea să intre în Roma, chemat de Sciarra Colonna, seniorul locului.

Iată care era situația când eu – pe atunci novice benedictin în mănăstirea din Melk – am fost smuls din liniștea schitului de către tatăl meu, care lupta sub comanda lui Ludovic, fiind el nu cel mai neînsemnat dintre baronii lui, și care a socotit înțelept să mă ia cu sine ca să cunosc minunățiile Italiei și să fiu de- față când împăratul avea să fie încoronat la Roma. Dar asediul Pisei l-a prins cu grijile militare. Eu m-am folosit de asta ca să mă plimb, parte din plăcere, parte din dorința de a învăța, prin orașele Toscanei, dar viața aceasta liberă și fără chibzuință nu se potrivea, au gândit părinții mei, unui adolescent hărăzit vieții contemplative. Și, după sfatul lui Marsilio, care prinsese drag de mine, au hotărât să mă dea pe lângă un franciscan învățat, părintele Guglielmo (William, în limba lui) din Baskerville, care pornea o misiune ce avea să-l ducă să vadă orașe faimoase și abații străvechi. Am devenit astfel secretarul și discipolul lui în același timp, lucru de care nu aveam să mă căiesc, întrucât am fost, alături de el, martorul unor întâmplări demne să fie consemnate, cum fac acum, întru știința celor ce aveau să vină.

Eu nu știam atunci ce căuta călugărul Guglielmo și, ca să spun adevărul, nu știu nici astăzi, și bănuiesc că nu știa nici el, mânat cum era de unica dorință de adevăr, și de teamă – pe care mereu am văzut că o nutrește – că adevărul nu era cel care-i apărea pe moment. Și poate că în anii aceia îndatoririle lumești îl îndepărtau de la studiile sale pe care le îndrăgea atât de mult. Misiunea cu care fratele Guglielmo era însărcinat mi-a rămas necunoscută de-a lungul întregului drum, sau mai bine zis el nu mi-a vorbit despre ea. Mai degrabă ascultând frânturi din conversațiile pe care le-am avut cu abații mănăstirilor prin care ne opream, în drum, mi-am făcut o oarecare idee asupra naturii însărcinării sale. Dar nu am cunoscut-o pe deplin până când nu am ajuns la ținta noastră, cum voi spune mai pe urmă. Ne îndreptam spre nord, dar călătoria noastră nu a mers în linie

dreaptă și ne-am oprit la diferite abații. S-a întâmplat așa că ne-am abătut spre apus, în timp ce ținta noastră ultimă se afla la răsărit, aproape urmând linia montană care duce de la Pisa în direcția drumurilor spre San Giacomo, oprindu-ne într-un ținut pe care înspăimântătoarele întâmplări, care s-au petrecut după aceea, mă îndeamnă să nu-l precizez prea limpede, dar ai cărui seniori erau credincioși Imperiului, și unde abații ordinului călugăresc se opuneau, de comun acord, papei eretic și corupt. Drumul a durat două săptămâni, cu mici popasuri, și în timpul acela am avut putința să-l cunosc (niciodată îndeajuns, cum îmi spun mereu) pe noul meu maestru.

În paginile ce urmează nu-mi voi îngădui să fac descrieri de persoane – decât dacă expresia vreunui chip, sau un gest, nu vor apărea ca semn al unui limbaj mut, dar grăitor – deoarece, așa cum spune Boethius, nimic nu este mai trecător decât forma exterioară, care se veștejește și se trece ca florile câmpului la venirea toamnei, și ce sens ar avea să spun despre abatele Abbone că avea privirea tăioasă și obrajii palizi, când acum el și cei din jurul lui sunt țărână, iar țărâna corpului lor este acum de culoarea pământie a morții (numai sufletul, după voința Domnului, strălucește ca o lumină și nu se va stinge în vecii vecilor)? Dar despre Guglielmo aș vrea să vorbesc, și asta o dată pentru totdeauna, pentru că la el m-au surprins chiar și trăsăturile lui aparte, și este dat tinerilor să se lege de un bărbat mai în vârstă și mai înțelept nu numai din pricina farmecului vorbirii sau a ascuțimii judecății sale, ci și pentru forma învelișului din afară al trupului, care-ți devine foarte dragă, cum se întâmplă cu făptura tatălui, căruia-i cercetezi gesturile, mâhnirile și îi iscodești zâmbetul – fără ca vreo umbră de desfrâu să murdărească felul acesta (poate singurul neîntinat) de dragoste trupească.

Bărbații de pe vremuri erau frumoși și voinici (acum sunt niște copii și niște pitici), dar faptul acesta este doar unul dintre atâtea care mărturisesc nenorocirea unei lumi care încărunțește. Tinerețea nu mai vrea să învețe nimic, știința e în decădere, lumea întreagă umblă în cap, niște orbi conduc alți orbi și-i fac să se prăbușească în prăpastie, păsările se avântă în aer înainte de a fi început zborul, măgarul cântă la liră, boii dansează. Maria nu mai iubește viața contemplativă și Marta nu mai iubește viața activă; Lea e stearpă, Rașela are privirea carnală, Cato frecventează lupanarele, Lucretiu devine femeie. Totul s-a abătut de la drumul său. Slavă Domnului Dumnezeu că în acele vremi eu am dobândit de la maestrul meu dorința de a învăța și înțelegerea căii adevărate, care se păstrează chiar și atunci când cărarea e întortocheată.

Așadar, înfățișarea fizică a fratelui Guglielmo era în așa chip alcătuită, încât atrăgea atenția chiar și celui mai distrat

observator. Statura lui o întrecea pe cea a unui bărbat obișnuit și era atât de slab, încât părea și mai înalt. Avea privirea ascuțită și pătrunzătoare; nasul, subțire și puțin curbat, dădea și el figurii sale expresia unuia care veghează, în afară de momentele de buimăceală despre care voi aminti. Și bărbia lăsa să se ghicească la el o voință puternică, chiar dacă fața alungită și acoperită de pistrui – cum am văzut adesea la cei născuți între Hibernia și Northumbria – putea uneori să exprime nesiguranță și uimire. Mi-am dat seama cu timpul că ceea ce părea nesiguranță era în schimb numai curiozitate, dar la început știam prea puțin despre această calitate, pe care o credeam mai degrabă o înclinație a sufletului lacom, socotind că sufletul chibzuit nu trebuie să se hrănească cu așa ceva, înfruptându-se numai cu adevărul, care (gândeam) se cunoaște chiar de la început.

Băiețandru cum eram, lucrul care mi-a atras numaidecât atenția la el au fost unele smocuri de păr gălbui care-i ieșeau din urechi și sprâncenele lui stufoase și blonde. Putea să aibă cincizeci de primăveri și era deja foarte bătrân, dar își mișca trupul său neobosit cu atâta sprinteneală, că adesea mă obosea. Energia lui părea nesecată când îl cuprindea un exces de activitate. Dar, din când în când, de parcă spiritul său vital ar fi dat îndărăt, cădea în momente de inerție, și l-am văzut stând ore în șir pe culcușul lui din chilie, rostind cu greutate niște cuvinte monosilabice, fără ca vreun mușchi să i se contracte pe față. În acele momente în ochi îi apărea o expresie goală și absentă, și aș fi bănuit că era sub puterea vreunei substanțe vegetale care poate să dea năluciri, dacă evidenta măsură care controla viața lui nu m-ar fi silit să alung gândul acesta. Totuși, nu pot să nu spun că în timpul călătoriei se oprise uneori la marginea unui câmp, la poalele unei păduri, ca să culeagă vreo iarbă (cred că întotdeauna era aceeași), și începea s-o mestece cu figura absorbită. Unele frunze le lua cu el și le mânca în momentele de mare încordare (și am avut destul de multe în abație!). Când l-am întrebat o dată despre ce era vorba, a spus, zâmbind, că un bun creștin poate învăța uneori și de la necredincioși, iar când i-am cerut să gust și eu din ierburile acelea, mi-a spus că, la fel ca în oratorie, tot așa există și pentru cei simpli tot felul de *paidikoi,* de *efebikoi* și de *gynaikoi* și așa mai departe, și de aceea ierburile care sunt bune pentru un bătrân franciscan, nu sunt bune și pentru un tânăr benedictin.

În timpul cât am stat împreună nu am avut prilejul să ducem o viață prea ordonată; chiar și în abație vegheam noaptea, iar ziua cădeam de oboseală și nu luam parte cum trebuie nici la slujbele religioase. Cu toate acestea, rareori rămânea treaz după *completa,* și avea obiceiuri cu măsură. Uneori, cum s-a întâmplat la abație, își petrecea toată ziua preumblându-se prin grădină, cercetând plantele de parcă ar fi fost crisopraze sau smaralde, și l-am văzut învârtindu-se pe la cripta tezaurului, privind o casetă bătută cu

smaralde și crisopraze de parcă ar fi fost o tufă de ciumăfaie. Alteori, stătea o zi întreagă în sala mare a bibliotecii răsfoind un manuscris de parcă n-ar fi căutat altceva decât plăcerea lui (când în jurul nostru se înmulțeau cadavrele călugărilor uciși în mod îngrozitor). Într-o zi l-am găsit plimbându-se în grădină fără nici un motiv vizibil, ca și cum nu ar fi trebuit să dea socoteală lui Dumnezeu de faptele sale. La seminar mă învățaseră un cu totul alt fel de a-mi împărți timpul, și i-am spus-o. El mi-a răspuns că frumusețea cosmosului este dată nu numai de unitatea în varietate, ci și de varietatea în unitate. Mi s-a părut un răspuns dictat de o practică lipsită de instrucțiune, dar am învățat, după aceea, că oamenii de pe meleagurile lui definesc adesea lucrurile în chipuri în care pare că forța de iluminare a minții are un rol din cale-afară de mic.

În perioada pe care am petrecut-o în abație, i-am văzut întotdeauna mâinile acoperite de praful cărților, de aurul miniaturilor încă ude, de substanțele gălbui pe care le atinsese în spitalul lui Severino. Părea că nu putea gândi decât cu mâinile, lucru care, pe vremea aceea, îmi părea mai potrivit unui mecanic (și fusesem învățat că mecanicul este *moechus* și comite adulter față de viața intelectuală cu care ar trebui să se unească într-un neîntinat matrimoniu); dar și atunci când mâinile sale atingeau lucruri foarte delicate, precum anumite codice cu miniaturile neuscate încă, sau pagini mâncate de vreme și sfărâmicioase ca azima, poseda, cum mi s-a părut, o nemaipomenită delicatețe de-a apuca cu degetele, aceeași pe care o folosea când umbla cu mașinăriile lui. Voi spune, deci, că omul acesta ciudat ducea cu el, în sacul lui de călătorie, instrumente pe care nu le mai văzusem niciodată până atunci, și pe care el le numea minunatele lui mașinării. Mașinăriile, spunea, sunt rezultat al artei, care este maimuța naturii, și din ea reproduc nu formele, ci însăși operația. Astfel mi-a explicat minunile orologiului, astrolabului și magnetului. Dar la început m-am temut că este vorba de vrăjitorie, și m-am prefăcut că dorm în unele nopți senine în care el se punea (cu un ciudat triunghi în mână) să cerceteze stelele. Franciscanii pe care-i cunoscusem în Italia și în țara mea erau oameni simpli, adesea fără știință de carte, dar el m-a uluit cu înțelepciunea sa. Mi-a spus însă, zâmbind, că franciscanii din insulele lor erau altfel făcuți: „Ruggiero Bacone – spunea el despre Roger Bacon –, pe care eu îl venerez ca pe un maestru, ne-a învățat că planul divin se va folosi într-o zi de știința mașinilor, care este magie naturală și sfântă. Și într-o zi, folosind forța naturii, se vor putea făuri instrumente de navigație care vor face ca navele să meargă doar cu un singur *homine regente,* și mult mai iute decât cele mânate de vele sau de vâsle; și vor fi altele care *«ut sine animale moveantur cum impetu inaestimabili, et instrumenta volandi et homo sedens in medio instrumentis revolvens aliquod ingenium per quod alae artificialiter*

composita aerem verberent, ad modum avis volantis». Și instrumente foarte mici care să indice greutăți infinite și vehicule care să ne îngăduie să umblăm pe fundul mării".

Când l-am întrebat unde erau aceste mașini, mi-a spus că ele fuseseră făcute în Antichitate, și unele chiar în timpurile noastre. „În afara instrumentului pentru zburat, pe care nu l-am văzut, dar cunosc un înțelept care l-a gândit. Și se pot face poduri care să treacă peste fluvii fără stâlpi sau altă susținere, şi alte maşini nemaiauzite. Şi nu trebuie să te necăjești dacă nu există încă, pentru că nu însemnează că nu vor fi. Și eu îți spun că Dumnezeu vrea ca ele să fie și, desigur, de există, sunt în mintea lui, chiar dacă prietenul meu din Ockham neagă că ideile există în felul acesta, și nu pentru că putem să ne înstăpânim asupra divinei naturi, ci tocmai pentru că nu-i putem pune nici o limită." Nu a fost aceasta singura propoziţiune contradictorie pe care l-am auzit rostind-o, dar și acum, când sunt bătrân și mai înțelept decât atunci, nu înțeleg în întregime cum putea să aibă el atâta încredere în prietenul său din Ockham și să jure, în același timp, pe cuvintele lui Bacon, așa cum obișnuia să facă. Este totuși adevărat că acelea erau timpuri întunecate în care un om înțelept trebuia să gândească la lucruri aflate în contradicție între ele.

Iată, am spus despre fratele Guglielmo lucruri poate fără rost, adunând oarecum de la început impresiile dezlânate pe care le-am avut atunci despre el. Cine a fost el, ce a făcut, vei putea deduce mai bine, bunul meu cititor, din toate câte le-a făcut în zilele pe care le-am petrecut în abație. Și nici nu ți-am făgăduit o descriere completă, ci o înșiruire de fapte (asta da) uluitoare și cumplite.

Cunoscându-l astfel zi de zi pe maestrul meu și petrecând lungile ore de umblat în foarte lungi discuții despre care, după caz, voi vorbi puțin câte puțin, am ajuns la poalele muntelui pe care se ridica abația. Și iată că acum, cum făceam noi atunci, povestea mea se apropie de ea. Și fie ca mâna mea să nu tremure în încercarea de a spune ce s-a întâmplat după aceea.

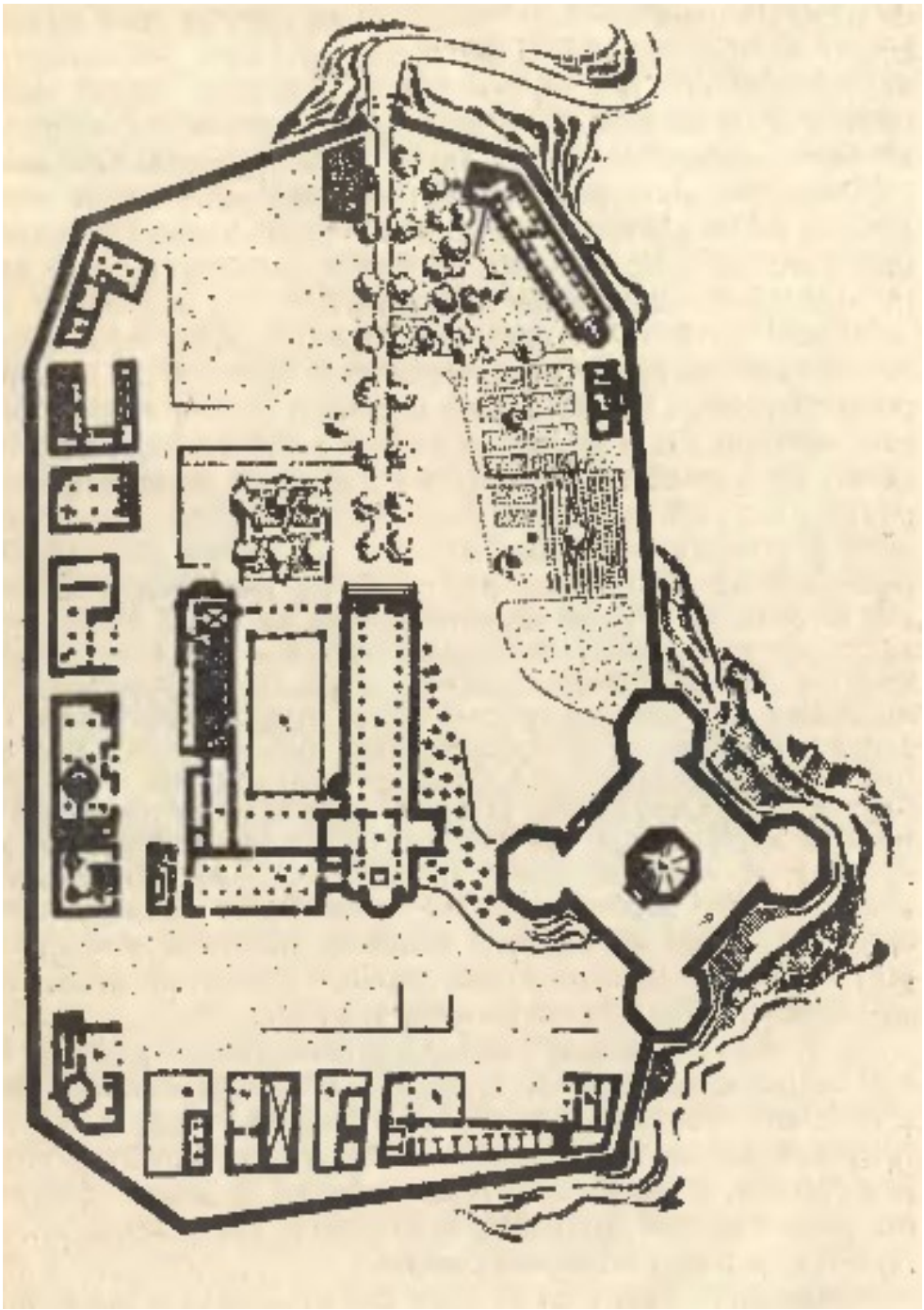

ZIUA ÎNTÂI

Ziua întâi

Prima

În care se ajunge la poalele abației și Guglielmo dă dovadă de mare isteține

Era o frumoasă dimineață de la sfârșitul lui noiembrie. Noaptea ninsese puțin, iar pământul era acoperit cu un strat proaspăt de zăpadă, nu mai gros de trei degete. Pe întuneric, imediat după *laudi,* ascultasem slujba într-un târgușor din vale. Apoi o pornisem la drum spre munte, la răsăritul soarelui.

Cum ne cățăram pe cărăruia pieptișă care șerpuia în jurul muntelui, am văzut abația. Nu m-au uimit la ea zidurile care o încingeau din toate părțile, asemenea altora pe care le-am văzut în întreaga lume creștină, ci construcția masivă, despre care apoi am aflat că era Edificiul. Era aceasta o clădire octogonală care de departe părea un tetragon (figură desăvârșită, care exprimă temeinicia și invincibilitatea Orașului lui Dumnezeu) ale cărui laturi dinspre miazăzi se ridicau pe platoul abației, în timp ce laturile dinspre miazănoapte păreau să crească din înseși poalele muntelui, pe care se înălțau drept în sus. Spun că în anumite locuri, de jos, părea că stânca se prelungește spre cer în culori și materiale care se contopeau, și devenea la un anumit punct donjon și turn principal (operă a unor uriași care cunoșteau la fel de bine și pământul și cerul). Trei rânduri de ferestre dezvăluiau ritmul triplu al supraetajării sale, așa încât ceea ce din punct de vedere fizic era pătrat pe pământ, din punct de vedere spiritual era triunghiular în cer. Apropiindu-ne și mai mult, am înțeles că forma cvadrangulară dădea naștere, la fiecare dintre unghiurile sale, unui turn heptagonal, cinci dintre laturile căruia se întindeau în afară – patru, deci, dintre cele opt laturi ale octogonului mai mare născând patru heptagoane mai mici, care în afară arătau ca niște pentagoane. Și nu puteai să nu vezi admirabila armonie a atâtor numere sfinte, fiecare dintre ele scoțând la iveală un foarte adânc înțeles spiritual. Opt, numărul desăvârșirii fiecărui tetragon; patru numărul evangheliilor; cinci, numărul părților din care e alcătuită lumea; șapte, numărul darurilor Sfântului Duh. Ca formă și construcție, Edificiul aducea cu ceva ce aveam să văd puțin mai târziu în partea de miazăzi a Peninsulei Italiene; Castel Ursino sau Castel dai Monte, dar prin poziția sa de neatins era mai înspăimântător decât acelea, și în stare să umple de spaimă pe călătorul care s-ar fi apropiat încet-încet de el. Și noroc că, fiind o foarte luminoasă dimineață de iarnă, construcția nu mi-a apărut așa cum se vede în zilele de furtună.

Oricum, nu voi spune că ea te-ar face să nutrești sentimente de bucurie. Mie mi-a provocat spaimă și o neliniște dintre cele mai ciudate. Dumnezeu știe că nu erau închipuiri ale minții mele necoapte și că interpretam drept neîndoielnice prezicerile

așternute pe piatră din ziua când uriașii au pus acolo mâna, și înainte ca amăgită voință a călugărilor să fi îndrăznit s-o închine spre a fi păstrătoare a cuvântului Domnului.

În vreme ce măgărușii noștri șchiopătau la ultima cotitură a muntelui, acolo unde drumul principal se desfăcea în trei, dând naștere la două poteci laterale, maestrul meu s-a oprit pentru o vreme, privind în jur pe marginile drumului, și pe drum, și deasupra drumului, unde un șir de pini mereu verzi alcătuiau, pe o mică bucată de pământ, un acoperiș natural, încărunțit de zăpadă.

— Abație bogată, spuse. Abatelui îi place să arate bine când se ivește ocazia să apară în public.

Obișnuit cum eram să-l aud făcând cele mai ciudate observații, nu l-am întrebat nimic. Și pentru că, după o altă bucată de drum, am auzit niște zgomote și la o cotitură a apărut un grup însuflețit de călugări și de servitori. Unul dintre ei, de cum ne-a văzut, a venit în întâmpinarea noastră, grăind cu multă bună-cuviință:

— Bine ați venit, domnule, a zis, și să nu vă mirați dacă-mi închipui cine sunteți, întrucât am fost încunoștințați de venirea domniei voastre. Eu sunt Remigio din Varagine, chelarul mănăstirii. Și dacă domnia-voastră sunteți, după cum cred, fratele Guglielmo din Bascavilla, Abatele trebuie să fie înștiințat. Tu, a poruncit el unuia dintre oamenii lui, urcă să dai de știre că oaspetele nostru are să intre în incintă.

— Îți mulțumesc, domnule chelar, a răspuns cu dragă inimă maestrul meu, și apreciez cu atât mai mult curtenia domniei tale, cu cât a trebuit, ca să mă saluți pe mine, să vă întrerupeți urmărirea. Dar, fii liniștit, calul a trecut pe-aici și s-a îndreptat spre poteca din dreapta. Nu va putea merge prea departe pentru că, de cum va ajunge la depozitul de fân, va trebui să se oprească. E prea deștept ca s-o ia la goană prin locurile astea prăpăstioase…

— Când l-ați văzut? a întrebat chelarul.

— Ba nu l-am văzut deloc, nu-i așa, Adso? a spus Guglielmo, întorcându-se spre mine bine dispus. Dar dacă-l căutați pe Brunello, calul nu poate să fie decât acolo unde v-am spus.

Chelarul șovăi. Se uită la Guglielmo, apoi la potecă și în sfârșit întrebă:

— Brunello? Cum de știți?

— Ei, haide, a spus Guglielmo, e clar că-l căutați pe Brunello, calul preferat al Abatelui, cel mai bun alergător de galop din grajdul dumneavoastră, cu părul negru, înalt de cinci picioare, cu coadă bogată, cu copită mică și rotundă, dar cu un galop foarte regulat; cap mic, urechi ascuțite, dar ochi mari. A luat-o spre dreapta, îți spun eu, și grăbiți-vă, oricum.

Chelarul a avut un moment de ezitare, apoi a făcut un semn oamenilor lui și au luat-o grăbit spre poteca din dreapta, în vreme ce măgarii noștri o porneau din nou la urcuș. În timp ce mă pregăteam să-i pun întrebări lui Guglielmo, pentru că mă rodea curiozitatea, el mi-a făcut semn să aștept; și într-adevăr, după câteva minute, am auzit strigăte de bucurie, și la cotitura potecii au apărut din nou călugării și servitorii, aducând calul de căpăstru. Au trecut pe lângă noi continuând să ne privească destul de zăpăciți, și ne-au luat-o înainte mergând spre abație. Cred că și Guglielmo călărea ceva mai încet, ca să le îngăduie să povestească ce se întâmplase. De fapt, avusesem putința să-mi dau seama că maestrul meu, în totul și cu totul om de virtuți dintre cele mai alese, se lăsa stăpânit de viciul vanității când era vorba să dovedească ascuțimea minții sale și, prețuindu-i înzestrările de rafinată diplomație, am înțeles că vrea să ajungă la destinație precedat de o temeinică faimă de om înțelept.

— Și acum, spuneți-mi, n-am putut eu să mă abțin în cele am urmă, cum ați făcut să știți?

— Bunul meu Adso, a spus maestrul. Tot timpul drumului te învăț cum să recunoști urmele cu care lumea ne vorbește ca o mare carte. Alain de Lille sau, cum îi spun pe-aici, Alano delle Isole, spune că

Omnis mundi creatura
quasi liber et pictura
nobis est in speculum.

și se gândea la nesecătuita rezervă de simboluri cu care Dumnezeu, prin creaturile sale, ne vorbește despre viața veșnică. Dar universul este și mai grăitor decât gândea Alano, și nu vorbește numai despre lucrurile ultime (în care caz o face întotdeauna în chip nedeslușit), ci și despre cele foarte apropiate, și în asta este din cale-afară de deslușit. Aici mă rușinez că trebuie să-ți repet ceea ce ar trebui să știi. La despărțirea celor trei drumuri, pe zăpada încă proaspătă, se desenau cu multă precizie urmele unor copite de cal, ce se îndreptau spre poteca din stânga noastră. La o frumoasă și măsurată distanță unul de altul, semnele acelea spuneau despre copită că era mică și rotundă, iar galopul de o mare regularitate – ceea ce m-a făcut să deduc natura calului și faptul că el nu alerga dezordonat, cum face un animal nărăvaș. Acolo unde pinii alcătuiau un fel de acoperiș natural, unele ramuri fuseseră rupte de curând, tocmai la înălțimea de cinci picioare. Unul dintre tufișurile de mure, pe-acolo pe unde calul trebuie să fi cotit ca s-o apuce pe poteca din dreapta lui, pe când își mișca plin de mândrie coada, mai păstra încă printre crenguțele lui ascuțite fire lungi de păr foarte negru… În sfârșit, n-o să-mi spui că nu știi că poteca aceea duce la depozitul de fân, pentru că urcând la cotitura de jos, am văzut murdăriile și resturile căzând drept la picioarele turnului de

miazăzi, mânjind zăpada; și așa cum era făcută despărțirea drumurilor, poteca nu putea să ducă decât în direcția aceea.

— Bine, am spus, dar capul mic, urechile ascuțite, ochii mari…?

— Nu știu dacă le are așa, dar știu că frații călugări cred asta cu hotărâre. Isidor din Sevilla spunea că frumusețea unui cal cere *„ut sit exiguum caput, et siccum prope ossibus adhaerente, aures breves et argutae, oculi magni, nares patulae, erecta cervix, coma densa et cauda, ungularum soliditate fixa rotunditas”.* Dacă acest cal, a cărui trecere am argumentat-o, nu ar fi fost cu adevărat cel mai bun din grajd, nu s-ar explica de ce în urmărirea lui au pornit nu numai grăjdarii, dar s-a deranjat până și chelarul. Și un călugăr care prețuiește atât de mult un cal excelent, mai presus decât formele naturale, nu poate să vadă altfel decât așa cum i l-au descris *auctoritates,* mai ales dacă este, și aici a zâmbit răutăcios spre mine, un foarte învățat benedictin.

— Mă rog, am spus, dar de ce Brunello?

— Fie ca Sfântul Duh să-ți pună mai multă minte în scăfârlie decât ai, fiul meu! a exclamat maestrul. Ce alt nume să-i fi dat, dacă și marele Buridan care, în preajma numirii sale ca rector la Paris, când a trebuit să vorbească despre un cal frumos, n-a găsit un nume mai firesc?

Așa era maestrul meu. Nu numai că știa să citească în marea carte a naturii, ci și în felul cum citeau călugării cărțile sfinte, și gândeau prin ele. Înzestrare care, cum vom vedea, trebuia să se dovedească de mare folos în zilele care aveau să vină. De altfel, lămuririle sale mi s-au părut atunci atât de firești, încât umilința de-a nu le fi găsit și singur a fost întrecută doar de mândria că eram părtaș la toate acestea, și aproape că m-am felicitat pentru ascuțimea minții mele. Atât de mare e puterea adevărului care, precum binele, se răspândește de la sine. Și lăudat fie numele sfânt al Domnului Nostru Iisus Christos pentru această minunată revelație pe care am avut-o.

Dar reia-ți firul, povestire a mea, pentru că acest călugăr bătrân zăbovește prea mult în *marginalia.* Spune mai degrabă că am ajuns la marele portal al abației, și în prag ședea Abatele, urmat de doi novici care purtau un vas de aur plin cu apă. Și cum ne-am dat jos de pe măgarii noștri, el a spălat mâinile lui Guglielmo, apoi l-a îmbrățișat, sărutându-l pe gură și dându-i sfânta binecuvântare, în vreme ce chelarul se îngrijea de mine.

— Mulțumesc, Abbone, a spus Guglielmo, căci mare e bucuria mea să pun piciorul în mănăstirea măreției tale, a cărei faimă a trecut de munții aceștia. Vin ca peregrin în numele Domnului, și pentru asta m-ai onorat. Dar vin și în numele domnului nostru de pe acest pământ, cum îți va spune scrisoarea pe care ți-o încredințez, și îți mulțumesc în numele lui pentru primirea ce-mi faci.

Abatele a luat scrisoarea cu peceţile imperiale şi a spus că, oricum, venirea lui Guglielmo fusese precedată de alte misive ale confraţilor lui (de altfel, mi-am spus eu cu oarecare mândrie, e greu să-l iei pe nepregătite pe un abate benedictin), apoi l-a rugat pe chelar să ne însoţească la odăile noastre, în vreme ce grăjdarii ne luau măgarii ce-i călăriserăm. Abatele ne-a făgăduit să ne viziteze mai târziu, când ne-om recăpăta puţin puterile, şi am intrat în curtea cea mare, unde clădirile abaţiei se întindeau de-a lungul dulcelui platou care tăia ca o platformă netedă – sau un podiş – vârful muntelui.

Despre felul cum era alcătuită abaţia voi avea de mai multe ori prilejul să vorbesc, şi mai cu de-amănuntul. Dincolo de portal (care era singura deschizătură în zidurile de împrejmuire) pornea o alee lată, mărginită de copaci, care ducea la biserica abaţiei. În stânga drumului se întindea o suprafaţă rânduită cu grădini de zarzavat şi, cum am aflat după aceea, grădina botanică, în jurul a două clădiri, baia şi spitalul, şi grădina ierburilor de leac, care mărgineau curba zidurilor. În fund, la stânga bisericii, se înălţa Edificiul, despărţit de biserică printr-o esplanadă acoperită de morminte. Portalul de miazănoapte al bisericii dădea spre turnul de miazăzi al Edificiului, care îi oferea vizitatorului, drept în faţă, vederea turnului de apus, aşa încât la stânga se unea cu zidurile şi cobora, numai turnuri, spre hăul asupra căruia se întindea turnul de miazănoapte, care se vedea pieziş. În dreapta bisericii se întindeau câteva construcţii care ajungeau până în spatele ei, desfăşurându-se şi în jurul porticului: cu siguranţă dormitorul, locuinţa Abatelui şi locul de primire a peregrinilor, către care am fost îndreptaţi şi la care am ajuns străbătând o frumoasă grădină. Pe latura dreaptă, dincolo de o vastă esplanadă, de-a lungul zidurilor de miazăzi şi mergând mai departe, spre răsărit, în spatele bisericii, o grămadă de clădiri pentru slujitori, grajduri, mori, teascuri, hambare şi pivniţe, şi ceea ce mi s-a părut a fi casa novicilor. Netezimea pământului, uşor arcuit, îngăduise vechilor constructori ai acelui loc sfânt să se supună regulilor de orientare, mai mult decât ar fi putut s-o ceară Onorius Augustoduniense sau Guglielmo Durando. După poziţia soarelui la acea oră a zilei, mi-am dat seama că portalul dădea exact spre apus, încât corul şi altarul să fie îndreptate spre răsărit; şi soarele putea dis-de-dimineaţă să răsară şi să-i trezească numaidecât pe călugării din dormitor şi animalele din grajduri. Nu am văzut abaţie mai frumoasă şi mai minunat aşezată, chiar dacă după aceea am cunoscut San Gallo, şi Cluny, şi Fontenay şi încă altele, poate mai mari, dar mai stângaci proporţionate. Spre deosebire de altele, aceasta se deosebea prin clădirea de nemăsurat a Edificiului. Nu aveam cunoştinţele unui meşter zidar, dar mi-am dat numaidecât seama că acesta era mult mai străvechi decât construcţiile din jurul lui, născut poate pentru alte scopuri, şi că

tot restul abației fusese adăugat jur-împrejur, cu multă vreme mai târziu, dar în așa chip încât orientarea marii construcții să se potrivească cu aceea a bisericii, sau aceasta să i se potrivească lui. Întrucât arhitectura este, dintre toate artele, cea care caută cu mai multă cutezanță să repete în ritmul ei ordinea universului, pe care cei vechi îl numeau *kosmos,* adică armonie, deoarece este asemenea unui animal mare la care strălucește desăvârșirea și echilibrul tuturor membrelor sale. Și lăudat fie Atoatefăcătorul care, după cum spune Augustin, a așezat toate lucrurile în număr, greutate și măsură.

Ziua întâi

Tertia

În care Guglielmo are o discuție plină de învățăminte cu Abatele

Chelarul era un bărbat gras și cu aspect vulgar dar voios, cărunt dar încă zdravăn, mic dar iute. Ne-a călăuzit la chiliile noastre, în casa peregrinilor. Sau, mai bine zis, ne-a călăuzit la chilia hărăzită maestrului meu, făgăduindu-mi că, pentru ziua următoare, avea să elibereze una și pentru mine, întrucât, deși novice, eram oaspetele lor, și deci trebuia să fiu tratat cu toată cinstea. În noaptea aceea puteam să dorm într-o nișă lungă și adâncă, ce se deschidea în peretele chiliei, în care avea să dea poruncă să se aștearnă paie proaspete. Lucru care, a adăugat, se făcea uneori pentru slujitorii vreunui senior care dorea să fie păzit în timp ce dormea.

Apoi călugării ne-au adus vin, brânză, măsline, pâine și niște delicioși struguri stafidiți, și ne-au lăsat să ne refacem puterile. Am mâncat și am băut cu multă poftă. Maestrul meu nu avea obiceiurile austere ale benedictinilor și nu-i plăcea să mănânce în tăcere. De altfel, vorbea întotdeauna despre lucruri atât de plăcute și de înțelepte, încât părea că este un călugăr care citește viețile sfinților.

În ziua aceea nu m-am putut stăpâni să nu-l mai întreb despre povestea cu calul.

— Totuși, am spus, când domnia voastră ați deslușit urmele pe zăpadă și pe crengi, nu-l cunoșteați încă pe Brunello. Într-un anumit fel, urmele acelea ne vorbeau despre toți caii, sau cel puțin despre toți caii de soiul acela. Nu trebuie să spunem că, deci, cartea naturii ne vorbește doar prin esențe, cum ne învață mulți teologi de seamă?

— Nu este chiar așa, dragă Adso, mi-a spus maestrul. Desigur, felul acela de urme îmi exprimau, dacă vrei, calul ca *verbum mentis,* și mi l-ar fi exprimat oriunde l-aș fi găsit. Dar urma în acel loc și în acea oră a zilei îmi spunea că cel puțin unul dintre caii posibili trecuse pe acolo. Astfel, eu mă aflam la jumătatea drumului dintre înțelegerea conceptului de cal și cunoașterea unui cal individual. Și, oricum, ceea ce cunoșteam eu despre calul universal îmi era amintit de urmă, care era unică. Aș putea spune că, în momentul acela, eu eram prins între caracterul deosebit al urmei și ignoranța mea, care căpăta forma atât de diafană a unei idei universale. Dacă tu vezi ceva de departe și nu înțelegi ce este, te vei mulțumi să-l definești ca pe un corp desfășurat în spațiu. Când se va fi apropiat de tine, atunci îl vei numi animal, chiar dacă nu știi încă dacă este un cal sau un măgar. Și, în sfârșit, când el va fi și mai aproape, vei putea spune că e un cal, chiar dacă nu știi încă dacă e Brunello sau Favello. Și

doar când vei fi la distanța cea mai potrivită, vei vedea că e Brunello (sau acel cal și nu altul, oricum ai hotărî tu să-l numești). Și aceea va fi cunoașterea deplină, intuiția particularului. Așa și eu, acum o oră, eram gata să mă aștept la toți caii, dar nu din pricina bogăției intelectului meu, ci din pricina sărăciei intuiției mele. Și foamea intelectului meu a fost saturată numai când am văzut un anume cal, pe care călugării îl duceau de căpăstru. Numai atunci am știut cu adevărat că raționamentul meu de la început m-a condus până aproape de adevăr. Astfel, ideile ce-mi foloseau la început pentru a-mi reprezenta un cal pe care nu-l văzusem încă, erau doar semne, precum erau semne ale ideii de cal urmele copitelor pe zăpadă: și se folosesc semne și semne ale semnelor numai când ne lipsesc lucrurile.

Alteori îl auzisem vorbind cu multă îndoială despre ideile universale și cu mare prețuire pentru lucrurile individuale, și chiar și după aceea mi s-a părut că înclinarea aceea îi venea fie de la sângele lui de britanic, fie de la cinul lui de franciscan. Dar în ziua aceea nu avea destulă putere ca să țină piept discuțiilor teologice; așa că m-am ghemuit în spațiul care îmi fusese dat, m-am acoperit cu o pătură și am căzut într-un somn adânc.

Cine ar fi intrat m-ar fi luat drept un balot. Și desigur că așa a făcut și Abatele, când a venit să-l vadă pe Guglielmo, pe la orele *tertia.* Astfel am putut eu asculta nebăgat în seamă prima lor discuție. Și fără vreo răutate, pentru că a mă arăta dintr-o dată oaspelui ar fi fost mai lipsit de rușine decât să mă ascund, cum am făcut, cu umilință.

A venit, așadar, Abbone. Și-a cerut iertare pentru că venise, a repetat urarea de bun-sosit și a spus că trebuie să vorbească cu Guglielmo între patru ochi, despre un lucru de mare gravitate.

A început prin a-l felicita pentru priceperea cu care se purtase în povestea cu calul, și l-a întrebat cum de știuse să dea amănunte atât de sigure despre un animal pe care nu-l văzuse niciodată. Guglielmo i-a lămurit pe scurt, și cu indiferență, calea pe care o urmase, și Abatele s-a bucurat mult pentru ascuțimea minții lui. A spus că nici nu s-ar fi așteptat la mai puțin de la un om căruia îi mergea vestea pentru marea lui înțelepciune. I-a spus că primise o scrisoare de la abatele din Farfa, care-i vorbea nu numai despre însărcinarea încredințată lui Guglielmo de către împărat (despre care avea să discute apoi în zilele următoare), dar îi spunea și că în Englitera și în Italia maestrul meu fusese inchizitor în unele procese, în care se remarcase prin iscusința sa, îngemănată însă cu o mare omenie.

— M-am bucurat mult când am aflat, a adăugat Abatele, că în numeroase cazuri domnia ta s-a declarat pentru nevinovăția acuzatului. Cred, și mai cu precădere în zilele acestea atât de triste, în prezența neîntreruptă a răului în treburile omenești, și

s-a uitat în jur, abia observat, ca și cum dușmanul s-ar fi învârtit între pereții aceia, dar cred și că de multe ori necuratul lucrează prin cauze secundare. Și știu că poate să-și împingă victimele să facă în așa fel răul, încât vinovăția să cadă asupra unuia drept, bucurându-se de faptul că cel drept poate să fie ars în locul celui posedat de el. Adesea inchizitorii, ca să dea dovadă de sârguință, smulg cu orice preț o mărturisire de la acuzat, gândind că bun inchizitor nu este decât acela care încheie procesul găsind un țap ispășitor…

— Și un inchizitor poate fi mânat de diavol, a spus Guglielmo.

— Este posibil, a încuviințat Abatele cu multă precauție, deoarece vrerile Domnului sunt de necercetat, dar nu eu voi fi cel care să arunce umbra bănuielii asupra unor oameni atât de înzestrați. Sau asupra domniei tale, care ești unul dintre ei, și de care am mare nevoie. S-a întâmplat în abația noastră ceva care cere luare aminte și sfatul unui om ager și prudent, cum ești domnia ta. Ager, pentru a descoperi, și prudent, dacă e cazul, pentru a acoperi. Adesea, însă, este neapărat nevoie să dovedești vina unor oameni care ar trebui să strălucească prin sfințenia lor, dar așa încât să poți elimina cauza răului fără ca vinovatul să fie expus disprețului public. Dacă un păstor greșește, trebuie să fie separat de ceilalți păstori, dar e o nenorocire dacă oile încep să nu mai aibă încredere în păstori.

— Înțeleg, a spus Guglielmo.

Avusesem prilejul să constat că, atunci când se exprima în felul acela atât de grăbit și de îngrijit, ascundea, de obicei, cu bună creștere, dezacordul și încurcătura din inima lui.

— Pentru aceasta, a continuat Abatele, socotesc că orice caz care privește păcatul unui păstor nu poate fi încredințat decât unor oameni ca domnia ta, care nu numai că știe să deosebească binele de rău, dar și ceea ce este potrivit de ceea ce nu este. Îmi place să mă gândesc că domnia ta a condamnat numai când…

— …acuzații se făceau vinovați de acte criminale, de otrăviri, de coruperea unor copii nevinovați și de alte blestemății cărora gura mea nu cutează să le rostească numele.

— …că a condamnat numai când, a continuat Abatele fără să țină seama de întrerupere, prezența demonului era atât de evidentă tuturor, încât nu se puteau lua alte măsuri, fără ca indulgența să fie mai scandaloasă decât delictul.

— Când am recunoscut pe cineva vinovat, a precizat Guglielmo, acesta săvârșise cu adevărat crime de așa natură, încât puteam să-l încredințez, cu sufletul împăcat, brațului secular.

Abatele a avut o clipă de nesiguranță.

— Pentru ce, a întrebat, stărui să vorbești despre acțiuni criminale, fără să te pronunți asupra cauzei lor diavolești?

— Pentru că a discuta despre cauze și despre efecte este un lucru din cale-afară de anevoios, și în această privință cred că singurul judecător poate să fie numai Dumnezeu. Noi și așa ne ostenim mult să stabilim o legătură între un efect atât de evident ca un copac ars și fulgerul care l-a aprins, încât a scoate la iveală înlănțuiri, uneori foarte bogate, între cauze și efecte mi se pare o nebunie tot atât de mare ca și a construi un turn care ajunge până la cer.

— Doctorul din Aquino, a sugerat Abatele, nu s-a temut să demonstreze, doar cu puterea rațiunii, existența Celui de Sus, urcând din cauză în cauză până la cea dintâi cauză fără de cauză.

— Cine sunt eu, a spus cu umilință Guglielmo, să mă împotrivesc doctorului din Aquino? Mai ales că dovada pe care a făcut-o despre existența lui Dumnezeu este sprijinită de atâtea mărturii care întăresc căile pe care a mers el. Dumnezeu ne vorbește în adâncul sufletului nostru, cum știa dinainte Augustin, și domnia ta, Abbone, ai fi cântat laude întru slava Domnului și a evidenței prezenței lui, chiar dacă Toma nu ar fi… S-a oprit și a adăugat: Așa îmi închipui.

— Oh, desigur, s-a grăbit să-i dea dreptate Abatele, și maestrul meu a întrerupt în chipul acesta atât de frumos o discuție de școală care se vedea limpede că nu-i prea plăcea.

Apoi a vorbit mai departe:

— Să ne întoarcem la procese. Vezi, domnia ta, un om, să zicem, a fost omorât cu otravă. Acesta este un dat al experienței. Este cu putință, deci, ca eu să-mi închipui, în fața unor semne de netăgăduit, că autorul otrăvirii este un alt om. Pe baza unor înlănțuiri de cauze atât de simple, mintea mea poate să acționeze cu încredere deplină în puterea sa. Dar cum pot eu complica legătura, închipuindu-mi că la împlinirea faptei ticăloase a contribuit și o altă intervenție, de data asta nu omenească, ci drăcească? Nu spun că nu este cu putință ca și diavolul să-și arate trecerea prin semne precise, cum a făcut și Brunello, calul domniei tale. Dar de ce trebuie să caut aceste probe? Nu este de ajuns să știu că vinovatul este omul acela, și să-l dau pe seama brațului secular? În orice caz, pedeapsa lui va fi moartea, Dumnezeu să-l ierte.

— Dar am auzit că într-un proces care a avut loc la Kilkenny acum trei ani, în care niște persoane care au fost acuzate că au comis delicte nerușinate, domnia ta nu ai negat intervenția diavolului, de îndată ce vinovații au fost dovediți.

— Dar nici n-am afirmat-o deschis. Nici n-am negat-o, e adevărat. Cine sunt eu să dau verdicte despre calea diavolului, a adăugat, și părea că dorește să stăruie asupra acestui motiv, mai ales în cazul în care cei ce au început procesul acesta inchizitorial, episcopul, magistrații și tot poporul, poate chiar și acuzații înșiși, doreau într-adevăr să se dovedească prezența diavolului? Ei bine, poate că singura dovadă a prezenței

diavolului era înflăcărarea cu care toți doreau neapărat să-l vadă la treabă.

— Așadar, domnia ta, a grăit Abatele pe un ton preocupat, îmi spui că în multe procese diavolul nu acționează numai prin vinovat, ci poate, și mai ales, prin judecători?

— Oare aș putea eu să fac o asemenea afirmație? a întrebat Guglielmo, și mi-am dat seama că întrebarea era formulată în așa chip, încât Abatele să nu poată spune că el putea; și astfel Guglielmo a profitat de tăcerea lui pentru a schimba cursul discuției lor. Dar, de fapt, e vorba de lucruri de mult trecute. Am părăsit acea nobilă activitate, și dacă am făcut-o e pentru că așa a fost vrerea Domnului…

— Fără îndoială, a încuviințat Abatele.

— …și acum, a continuat Guglielmo, mă ocup de alte treburi delicate. Și aș dori să mă ocup și de ceea ce te frământă, dacă domnia ta o să-mi spui despre ce este vorba.

Mi s-a părut că Abatele era mulțumit să pună capăt acelei conversații, ca să se poată întoarce la problema lui. A început, așadar, să povestească, alegându-și cuvintele cu multă băgare de seamă și cu largi perifraze, despre o întâmplare neobișnuită care se petrecuse cu câteva zile mai înainte, și care pricinuise multă tulburare în rândul călugărilor. Și a spus că-i vorbea lui Guglielmo pentru că, știindu-l mare cunoscător și al sufletului omenesc, și al urmelor pe care le lasă diavolul, nădăjduia să poată să-și dedice o parte din timpul său prețios ca să facă lumină într-o enigmă atât de dureroasă. Se întâmplase, așadar, că Adelmo din Otranto, un călugăr încă tânăr, dar deja cunoscut ca un mare maestru al miniaturii, și care tocmai împodobea manuscrisele bibliotecii cu imagini de o mare frumusețe, fusese găsit, într-o dimineață, de către un căprar în fundul râpei peste care se ridica turnul de răsărit al Edificiului. Întrucât fusese văzut de către ceilalți călugări în cor la *completa,* dar nu mai apăruse la *matutini,* căzuse probabil în orele cele mai întunecoase ale nopții. Noapte foarte viforoasă, în care căzuseră fulgi tăioși ca lama, de păreau mai degrabă grindină, azvârliți de austrul care sufla nebunește, înmuiat de zăpada aceea care mai întâi era apoasă și apoi se întărise în țurțuri de gheață, trupul său fusese găsit la picioarele zidului ieșit în afară, zdrobit de stânca de care se izbise. Biată și delicată făptură muritoare, Domnul să-l aibă în sfânta lui pază. Din cauza multiplelor izbituri pe care corpul le suferise în cădere, nu era ușor de spus din care punct anume căzuse; fără îndoială, de la una dintre ferestrele care se deschideau la trei rânduri de caturi pe cele patru laturi ale turnului aflate deasupra prăpastiei.

— Unde ați îngropat sărmanul trup? a întrebat Guglielmo.

— În cimitir, firește, a răspuns Abatele. Poate că l-ați observat, se află în partea de miazănoapte a bisericii, a Edificiului și a grădinii de zarzavat.

— Văd, a spus Guglielmo, și văd că problema domniei tale este următoarea: Dacă nefericitul acela s-ar fi, Doamne ferește, sinucis (pentru că nu ne putem gândi că a căzut din nebăgare de seamă), a doua zi ați fi găsit una dintre ferestrele acelea deschise, în vreme ce voi le-ați găsit pe toate închise, și fără ca la picioarele vreuneia dintre ele să fi apărut urme de apă.

Abatele era un bărbat, cum am spus, de o mare și diplomatică reținere, dar de data aceasta a avut o mișcare de surprindere care i-a smuls orice urmă de prestanță ce se cuvine la o persoană serioasă și măreață, după cum cere Aristotel.

— Cine ți-a spus?

— Mi-ai spus chiar domnia ta, i-a răspuns Guglielmo. Dacă fereastra ar fi fost deschisă, v-ați fi gândit numaidecât că el s-a aruncat de acolo. După cum am putut constata din afară, e vorba de ferestre mari, cu geamuri opace, și asemenea ferestre nu se deschid de obicei, în clădiri cum e aceasta, la înălțimea unui om. Deci, dacă ar fi fost deschisă, fiind cu neputință ca nenorocitul să se fi apropiat de ea și să-și piardă echilibrul, nu v-ar fi rămas altceva de făcut decât să vă gândiți la o sinucidere. În care caz nu l-ai fi lăsat domnia ta să fie îngropat într-un pământ sfințit. Dar deoarece l-ați îngropat creștinește, ferestrele trebuie să fi fost închise. Pentru că dacă erau închise, neîntâlnind eu nici măcar în procesele de vrăjitorie un mort recalcitrant căruia Dumnezeu sau diavolul să-i fi îngăduit să se ridice din prăpastie ca să șteargă urmele fărădelegii sale, este evident că presupusul sinucigaș a fost mai degrabă împins, fie de o mână omenească, fie de o forță drăcească. Și domnia ta te întrebi cine să-l fi putut, nu zic împinge în prăpastie, ci ridica fără voia lui până la pervaz, și ești îngrijorat pentru că o forță malefică, naturală sau supranaturală, cum o fi ea, cutreieră acum prin abație.

— Așa e, a spus Abatele, și nu era limpede dacă încuviința cele spuse de Guglielmo, sau își dădea dreptate sieși pentru explicațiile pe care Guglielmo le dăduse în chip atât de admirabil. Dar cum de-ai știut că nu era apă la picioarele nici unei ferestre?

— Pentru că mi-ai spus că bătea austrul, și apa nu putea să lovească ferestrele care se deschid spre răsărit.

— Nu mi-au spus destule despre puterea minții domniei tale, a grăit Abatele. Și ai dreptate, nu era apă, și acum știu pentru ce. Lucrurile s-au petrecut precum spui. Și acum înțelegi spaima mea. Și așa ar fi fost foarte grav dacă unul dintre călugării mei s-ar fi murdărit cu abominabilul păcat al sinuciderii. Dar am motive să cred că un altul dintre ei s-a murdărit cu un păcat la fel de înspăimântător. Și de-ar fi numai asta…

— În primul rând, de ce unul dintre călugări? în abație mai sunt și multe alte persoane, grăjdari, căprari, servitori…

— Desigur, e o abație mică, dar bogată, a încuviințat cu mândrie Abatele. O sută cincizeci de slujitori, pentru șaizeci de

călugări. Dar totul s-a petrecut în Edificiu. Acolo, cum poate că știți, chiar dacă la primul cat se află și bucătăriile și sala de mese, la cele două caturi de deasupra se găsesc *scriptorium*-ul și biblioteca. După cină, Edificiul e închis și avem o regulă foarte severă care interzice oricui să mai rămână acolo, a ghicit el întrebarea lui Guglielmo, și a mai spus imediat, dar se vedea limpede că fără plăcere: fiind vorba, firește, și despre călugări, dar…

— Dar?

— Dar înlătur cu desăvârșire, cu desăvârșire, înțelegi?, bănuiala că vreun servitor să fi avut curajul să intre acolo noaptea. Prin ochii lui a trecut ceva ca un zâmbet disprețuitor, dar a fost iute ca un fulger, sau ca o stea căzătoare. Să spunem că le-ar fi teamă, știi… uneori poruncile date celor simpli sunt întărite de câte o amenințare, precum prevestirea că aceluia care nu va asculta i se poate întâmpla ceva îngrozitor, și de la o putere supranaturală. Pe când un călugăr…

— Înțeleg.

— Și nu numai atât, dar un călugăr ar putea avea și alte motive să se aventureze într-un loc interzis, vreau să zic motive… cum să spun?… motivabile, chiar dacă sunt contra regulii…

Guglielmo și-a dat seama de stânjeneala Abatelui, și a pus o întrebare care urmărea poate să abată discuția pe altă cale, dar care a provocat o stânjeneala cu mult mai mare.

— Vorbind de faptul că ar fi cu putință o crimă, domnia ta ai spus „și de-ar fi numai asta”. Ce voiai să zici?

— Așa am spus? Păi, da, nu este omorât un om fără un motiv, oricât ar fi de blestemat. Și tremur la gândul blestemăției motivelor care să-l fi împins pe un călugăr să-și ucidă un confrate. De asta am spus așa.

— Nu de altceva?

— Nu există altceva despre care să-ți pot spune.

— Vrei să spui că există altceva pe care domnia ta să mi-l poți spune?

— Te rog, frate Guglielmo, dragul meu frate Guglielmo, și Abatele a accentuat și frate și dragul meu.

Guglielmo a roșit puternic și a meditat:

— *Eris sacerdos in aeternum.*

— Mulțumesc, a spus Abatele.

Oh, Doamne, Dumnezeule, ce mister înspăimântător au atins în clipa aceea imprudenții mei superiori, împins unul de teamă, celălalt de curiozitate. Pentru că deși novice, care pornea atunci la drum spre aflarea misterelor sfintei slujiri a Domnului, am înțeles și eu, biet copilandru, că Abatele știa ceva ce aflase însă sub pecetea spovedaniei. El trebuie să fi auzit de pe buzele cuiva niște amănunte nelegiuite care puteau fi legate de nenorocitul sfârșit al lui Adelmo. Pentru asta poate că îl ruga pe

fratele Guglielmo să dea la iveală o taină pe care el o știa fără să o poată împărtăși nimănui, și spera ca maestrul meu să facă lumină cu puterea judecății sale, pe când el trebuia să arunce umbra, mânat de înalta îndatorire a milei.

— Bine, a spus atunci Guglielmo, voi putea pune întrebări călugărilor?

— Desigur că vei putea.

— Voi putea să umblu fără opreliște prin abație?

— Îți dau această îngăduință.

— Îmi dai această însărcinare *coram monachis?*

— Chiar în astă seară.

— Voi începe însă chiar azi, înainte de-a afla călugării ce îndatorire mi-ai dat. Și în afară de asta doream mult, și asta nu e ultima pricină a trecerii mele pe aici, să vizitez biblioteca voastră, despre care se vorbește cu admirație în toate abațiile creștine.

Abatele s-a ridicat aproape brusc, cu figura foarte încordată.

— Poți umbla prin toată abația, am spus. Dar, desigur, nu prin ultimul etaj al Edificiului, în bibliotecă.

— De ce?

— Ar fi trebuit să-ți explic de la început, și credeam că o știi. Domnia ta știi că biblioteca noastră nu e ca altele…

— Știu că are mai multe cărți decât orice altă bibliotecă creștină. Știu că, în fața dulapurilor voastre, cele de la Bobbio sau de la Pomposa, de la Cluny sau de la Fleury, par odaia unui copil care abia începe să învețe literele. Știu că cele șase mii de codice cu care se lăuda Novalesa, acum o sută și ceva de ani, sunt puține față de ale voastre, și poate că multe din acelea sunt acum aici. Știu că abația voastră este singura lumină pe care creștinătatea poate s-o pună alături de cel treizeci și șase de biblioteci din Bagdad, de cele zece mii de codice ale vizirului Ibn al-Alkami, că numărul bibliilor voastre egalează cele două mii patru sute de corane cu care se mândrește Cairo, că realitatea dulapurilor voastre este o strălucită adeverire împotriva falnicei legende a necredincioșilor care, acum câțiva ani, se lăudau (buni prieteni cum sunt cu principele minciunii) că biblioteca din Tripoli are o avere de șase milioane de volume și stau în ea optzeci de mii de comentatori și două sute de scribi.

— Așa este, lăudat fie cerul.

— Știu că, între călugării care trăiesc printre voi, mulţi vin de la alte abații, răspândite prin toată lumea: unii, pentru puțin timp, să copieze manuscrise ce nu se găsesc în altă parte și să le ducă apoi la ei acasă, nu fără să fi adus în schimb alte manuscrise de negăsit, pe care voi să le copiați și să le adăugați la tezaurul vostru; alții, pentru un timp îndelungat, pentru a rămâne uneori până la moarte, pentru că numai aici pot găsi operele care să facă lumină în cercetările lor. Și aveți, așadar, printre voi germani, daci, francezi, spanioli și greci. Știu că împăratul Frederic, cu

mulți ani în urmă, v-a cerut să compilați o carte despre prorocirile lui Merlin și s-o traduceți apoi în arabă, pentru a o trimite în dar sultanului din Egipt. Știu, în sfârșit, că o abație acoperită de glorie ca Murbach, în vremurile noastre atât de triste, nu mai are nici un singur copist măcar, că la San Gallo au rămas puțini călugări care mai știu să scrie, că acum în orașe apar corporații și bresle alcătuite din mireni care lucrează pentru universități și că numai abația voastră reînnoiește din zi în zi, ce spun?, va duce pe culmi tot mai înalte gloria ordinului vostru…

— *Monasterium sine libris,* a citat dus pe gânduri Abatele, *est sicut civitas sine opibus, castrum sine numeris, coquina sine suppellectili, mensa sine cibis, hortus sine herbis, pratum sine floribus, arbor sine foliis”…* Și ordinul nostru, crescând în jurul celor două porunci, a muncii și a rugăciunii, a fost lumină pentru întreaga lume cunoscută, zăcământ de știință, mântuire a unei doctrine antice care amenință să dispară în incendii, jafuri și cutremure, atelier pentru scriptura cea nouă și propășire pentru cea veche… Oh, domnia ta știi bine, trăim vremuri tare tulburi, și roșesc de rușine să-ți spun că nu cu mulți ani în urmă conciliul de la Viena a trebuit să întărească hotărârea că fiecare călugăr are datoria să primească ordinele… Câte din abațiile noastre, care acum două sute de ani erau centru strălucit de măreție și de sfințenie, sunt acum cuibare pentru trândavi! Ordinul mai e puternic și acum, dar duhoarea orașelor dă târcoale locurilor noastre sfinte, poporul lui Dumnezeu este atras acum spre negustorie și spre luptele de grup, acolo, în marile centre locuite, unde nu poate avea lăcaș duhul sfințeniei, nu numai că se vorbește (căci laicilor nu li se poate cere altceva), dar se și scrie în vulgară, și niciodată nici unul dintre aceste volume nu poate să intre între zidurile noastre, căci în mod fatal devine izvor de erezie. Pentru păcatele oamenilor lumea stă atârnată pe buza prăpastiei, cuprinsă de prăpastia însăși care prăpastie cheamă. Și mâine, cum voia Honorius, trupurile oamenilor vor fi mai mici decât ale noastre, după cum ale noastre sunt mai mici decât ale celor din vechime. *Mundus senescit.* Dacă acum Domnul a încredințat ordinului nostru o misiune, ea e aceea de a se împotrivi goanei acesteia spre prăpastie, păstrând, reînnodând și apărând tezaurul de înțelepciune pe care părinții noștri ni l-au încredințat. Pronia cerească a poruncit ca guvernarea lumii, care la început era la răsărit, pe măsură ce trece timpul, să se mute la apus, pentru a ne vesti că sfârșitul se apropie, întrucât petrecerea lucrurilor a ajuns deja la marginile universului. Dar până nu se istovește întru totul mileniul, până când nu triumfă, chiar și pentru puțină vreme, fiara murdară care este Antichristul, ne revine nouă să apărăm tezaurul lumii creștine, și chiar cuvântul lui Dumnezeu, pe care el l-a spus profeților și apostolilor, pe care preoții îl repetă fără să schimbe nimic la el, pe care școlile au încercat să-l comenteze, chiar dacă astăzi tocmai în aceste

școli se culcușește șarpele trufiei, al invidiei și al smintelii. În apusul acesta noi suntem încă făclii și lumină înaltă la orizont. Și atâta vreme cât zidurile acestea vor dăinui, noi vom fi păstrătorii Cuvântului lui Dumnezeu.

— Amin, a spus Guglielmo, cu glas de smerenie. Dar ce legătură au toate acestea cu faptul că nu se poate vizita biblioteca?

— Vezi, frate Guglielmo, pentru a putea realiza opera uriașă și sfântă care îmbogățește aceste ziduri, și a făcut semn spre corpul Edificiului care se zărea prin fereastra chiliei, tronând chiar deasupra bisericii abațiale, oameni credincioși au lucrat mai multe secole, după niște legi de fier. Biblioteca a fost ridicată după un plan care a rămas necunoscut tuturor de-a lungul secolelor și pe care nici unul dintre călugări nu este vrednic să-l cunoască. Numai bibliotecarului i s-a dezvăluit această taină, de către bibliotecarul de dinaintea sa, și o dezvăluie, cât este în viață, ajutorului de bibliotecar, în așa fel încât moartea să nu-l surprindă, lipsind comunitatea de aflarea acelui lucru. Și buzele amândurora le sunt pecetluite de taină. Numai bibliotecarul, în afară de faptul că știe, are dreptul să umble prin labirintul cu cărți, singur el știe să le găsească și unde să le pună la loc, numai el răspunde de păstrarea lor. Ceilalți călugări lucrează în *scriptorium* și pot cunoaște catalogul cărților pe care le cuprinde biblioteca. Dar un catalog de titluri spune adesea prea puțin, numai bibliotecarul știe, după așezarea volumului, după gradul în care este sau nu îngăduită citirea lui, ce fel de taine, de adevăruri sau de minciuni închide în el volumul cu pricina. Numai el hotărăște cum, când și dacă să-l încredințeze călugărului care îl cere, numai după ce mi-a cerut mie părerea. Deoarece nu toate adevărurile sunt pentru toate urechile, nu toate minciunile pot fi recunoscute ca atare de un suflet credincios, și călugării, în fine, stau în *scriptorium* ca să ducă la bun sfârșit o operă precisă, pentru care trebuie să citească anumite cărți și nu altele, și nu ca să urmărească orice nebunească curiozitate care-i pălește, fie din puținătatea minții, fie din trufie, fie din gânduri venite de la necuratul.

— Așadar în bibliotecă sunt și cărți care conțin minciuni…

— Monștrii există, pentru că fac parte din proiectul divin, și chiar în trăsăturile înspăimântătoare ale monștrilor se vădește puterea Creatorului. Tot așa există, prin hotărârea Domnului, și cărțile magilor, cabalele iudeilor, născocirile poeților păgâni, minciunile necredincioșilor. Și a fost nestrămutată și sfântă convingerea celor care au voit și sprijinit această abație secole de-a rândul, că și în cărțile mincinoase poate să se întrezărească, pentru ochiul cititorului clarvăzător, o palidă licărire a înțelepciunii dumnezeiești. De aceea e loc și pentru ele în această bibliotecă. Și tocmai din această pricină, înțelegi domnia ta, în ea nu poate să pătrundă oricine. Iar în afară de asta, a mai spus

Abatele, cerându-și parcă iertare pentru cât de firav era acest din urmă argument, cartea e o făptură delicată, suferă din pricina trecerii timpului, se teme de rozătoare, de vremea rea, de mâinile nepricepute. Dacă de sute și sute de ani fiecare ar fi putut să se atingă, fără opreliște, de codicele noastre, cea mai mare parte dintre ele nici n-ar mai exista. Așadar, bibliotecarul le apără nu numai de oameni, ci și de natură, și își închină toată viața lui acestei lupte împotriva forței uitării, dușmană a adevărului.

— Și astfel nimeni, în afară de două persoane, nu intră în ultimul cat al Edificiului…

Abatele a zâmbit.

— Nimeni nu trebuie. Nimeni nu poate. Nimeni, chiar dacă ar voi, nu ar izbuti. Biblioteca se apără singură, e de nepătruns precum adevărul pe care-l găzduiește, amăgitoare precum minciunile pe care le păstrează. Labirint al minții, ea este deopotrivă un labirint pământesc. Poți să intri, dar nu poți să mai ieși. Și spunând asta aș dori ca domnia ta să te supui regulilor abației.

— Dar domnia ta nu ai negat că Adelmo a putut fi aruncat de la una dintre ferestrele bibliotecii. Și cum pot eu chibzui la moartea lui dacă nu văd locul în care s-ar putea să-și fi avut început povestea morții sale?

— Frate Guglielmo, a spus Abatele pe un ton împăciuitor, un om care l-a descris pe calul meu Brunello fără să-l vadă, și moartea lui Adelmo fără să știe aproape nimic despre ea, nu va întâmpina nici o greutate ca să se gândească la niște locuri unde nu are voie să intre.

Guglielmo s-a aplecat a închinăciune.

— Domnia ta ești înțelept și când ești sever. Cum ți-e voia!

— Dacă am fost vreodată înțelept, apoi am fost pentru că am știut să fiu sever, a răspuns Abatele.

— Un ultim cuvânt, a spus Guglielmo. Ce-i cu Ubertino?

— E aici. Te așteaptă. O să-l găsești în biserică.

— Când?

— Întotdeauna, a zâmbit Abatele. Să știi că, deși foarte învățat, nu este un om căruia să-i placă biblioteca. O socotește o amăgire a vremii. Stă mai mult în biserică, să mediteze, să se roage…

— E bătrân? a întrebat Guglielmo încurcat.

— De când nu l-ai mai văzut?

— De mulți ani.

— E obosit. Tare desprins de lucrurile de pe lumea aceasta. Are șaizeci și opt de ani. Dar cred că și-a păstrat sufletul din tinerețe.

— Am să-l caut numaidecât, mulțumesc.

Abatele l-a întrebat dacă nu voia să se alăture comunității pentru masă, după orele *sexta.* Guglielmo i-a răspuns că abia

mâncase și că ar fi dorit mai bine să-l vadă numaidecât pe Ubertino. Abatele a salutat.

Tocmai ieșea din chilie când s-a ridicat din curte un urlet sfâșietor, ca al cuiva hăcuit de moarte, după care au urmat alte gemete, tot atât de înspăimântătoare.

— Ce s-a întâmplat? a întrebat Guglielmo, zăpăcit.

— Nimic, a răspuns Abatele zâmbind. Pe vremea aceasta se taie porcii. O treabă pentru porcari. Nu de sângele acesta trebuie să se ocupe domnia ta.

A ieșit, dezmințindu-și faima de om care le știa pe toate. Pentru că a doua zi dimineața… Dar pune frâu nerăbdării tale, limbă a mea mult prea slobodă. Căci în ziua de care spun, mai înainte de căderea nopții, s-au mai întâmplat mult lucruri despre care va fi potrivit să amintesc.

Ziua întâi

Sexta

În care Adso admiră portalul bisericii și Guglielmo îl regăsește pe Ubertino din Casale

Biserica nu era maiestuoasă ca altele, văzute după aceea la Strasbourg, Chartres, Bamberg și Paris. Semăna, mai degrabă, cu cele pe care le văzusem în Italia, mai puțin dornice să se ridice amețitor spre cer, ci sprijinite sănătos pe pământ, adesea mai mult largi decât înalte; doar că la un prim cat ea purta deasupra, ca un fel de fortăreață, mai multe creneluri pătrate, și din susul acestui cat se ridica o a doua clădire, care, mai degrabă decât un turn, era o a doua biserică, bine clădită, având un acoperiș ascuțit și fiind străpunsă de ferestre severe. Biserică abațială sănătoasă, cum construiau strămunii noștri în Provența și Languedoc, străină de îndrăznelile și de prea încărcatele broderii cu care a venit stilul modern, și numai în timpurile mai din urmă, cred, s-a îmbogățit, deasupra corului, cu o turlă înălțându-se îndrăzneț spre bolta cerească.

Două coloane drepte și șlefuite străjuiau intrarea, care părea la prima vedere un singur arc mare; dar din coloane porneau două contraforturi care, având deasupra altele și nenumărate arce, purtau privirea, ca în inima unui hău, către portalul propriu-zis; acesta se întrezărea în umbră, sub un timpan mare, susținut pe laturi de doi stâlpi, și la mijloc de un pilastru sculptat, care împărțea intrarea în două deschizături, apărate de porți de stejar întărite cu ferecături. La ora aceea a zilei soarele bătea slab drept în acoperiș și lumina cădea pieziș pe fațadă, fără să lumineze timpanul; așa că, după ce am trecut de cele două coloane, ne-am trezit pe neașteptate sub bolta aproape silvestră a arcadelor care se despărțeau de șirul de coloane mai mici ce întăreau contraforturile. După ce ochii s-au obișnuit în cele din urmă cu penumbra, povestea mută a pietrei așternute cu imagini, atât de repede grăitoare cum erau vederii și închipuirii oricui (pentru că *pictura est laicorum literatura),* mi-a fulgerat dintr-o dată privirea și m-a cufundat într-o nălucire despre care și astăzi limba mea cu greu poate să vorbească.

Am văzut un tron așezat în cer și pe Cineva șezând pe tron. Chipul Celui Așezat era neîndurător și nepăsător, ochii larg deschiși și săgetând asupra unei omeniri pământești ajunse la capătul făptuirilor sale, părul și barba falnice căzând pe față și pe piept ca apele unui râu, în pâraie toate pe aceeași măsură și împărțite egal de-o parte și de alta. Coroana ce purta pe cap era bogată în smalțuri și nestemate, tunica imperială, de culoarea purpurei, îi cădea în falduri bogate peste genunchi, lucrată cu dantele și broderii din fir de aur și de argint. Mâna stângă, sprijinită pe genunchi, ținea o carte cu o pecete, dreapta se ridica

într-un gest nu știu dacă de binecuvântare sau de amenințare. Chipul era luminat de înspăimântătoarea frumusețe a unui nimb înflorat, în formă de cruce, și am văzut strălucind în jurul tronului și al capului Celui Așezat un curcubeu de smarald. În fața tronului, sub picioarele Celui Așezat, vălurea o mare de cristal, iar în jurul Celui Așezat, în jurul și deasupra tronului, patru animale înspăimântătoare – am văzut – înspăimântătoare pentru mine, care le priveam pierdut, dar supuse și tare blânde față de Cel Așezat, pentru care cântau laude fără istovire.

Sau nu toate puteau fi numite înspăimântătoare, deoarece mi s-a părut frumos și plăcut omul care, în partea stângă pentru mine (și în dreapta Celui Așezat), întindea o carte. Dar înspăimântător mi se părea de partea cealaltă un vultur, cu pliscul mărit, penele zbârlite așezate ca o platoșă, ghearele puternice, aripile mari deschise. Iar la picioarele Celui Așezat, sub primele două figuri altele două, un taur și un leu, fiecare dintre cei doi monștri strângând în gheare și în labe o carte, cu trupul întors înspre afara tronului, dar cu capul spre tron, ca și cum ar fi întors spatele și gâtul într-o pornire cumplită, șoldurile și membrele fremătând asemenea fiarelor aflate în ghearele morții, cu nările larg deschise, cozile răsucite și îndoite ca la șerpi, și terminându-se la vârf cu limbi de foc. Amândouă înaripate, amândouă încoronate cu câte un nimb, în ciuda aparenței lor cumplite, nu erau creaturi ale infernului, ci ale cerului, și dacă păreau înspăimântătoare, era pentru că răgeau întru proslăvirea Unuia care va să vină, să judece viii și morții.

În jurul tronului, alături de cele patru animale și sub picioarele Celui Așezat, văzuți ca prin străvezimea unei mări de cristal, ca pentru a umple parcă întreaga întindere a nălucirii, compuși după structura triunghiulară a timpanului, ridicându-se de la o bază de șapte plus șapte, apoi de trei plus trei și apoi de doi plus doi, se iveau douăzeci și patru de bătrâni, așezați pe douăzeci și patru de tronuri mici, îmbrăcați în veșminte albe și încoronați cu aur. Unii aveau în mână câte o violă, alții un potir cu parfum, și doar unul singur cânta dintr-un instrument, pe când toți ceilalți, pierduți în extaz, cu fața întoarsă spre Cel Așezat, îi cântau din gură laude, având și membrele răsucite, precum acelea ale animalelor, în așa fel încât cu toții să-l poată vedea pe Cel Așezat, dar nu în chip animalic, ci cu mișcări de dans extatic – cum trebuie să fi dansat David lângă arcă – și în așa fel încât oriunde s-ar fi aflat pupilele lor, împotriva legii care hotăra statura trupurilor, să se întoarcă spre același punct strălucitor. Oh, ce armonie de avânturi și de moliciune, de poziții nefirești și totuși grațioase, în limbajul acela mistic de membre în chip miraculos eliberate de greutatea materiei corporale, binecuvântată cantitate dăruită cu o nouă formă substanțială, ca și cum sfântul stol ar fi fost bătut de un vânt năprasnic, suflu de

viață, delectare dezlănțuită, exaltare de osanale devenită în chip uimitor, din sunet ce era, imagine.

Trupuri și mădulare locuite de Spirit, iluminate de revelație, chipurile răsucite de uimire, privirile exaltate de entuziasm, obrajii înflăcărați de iubire, pupilele dilatate de beatitudine, unul fulgerat de o dulce consternare, altul străpuns de o consternată dulceață, care transfigurat de uimire, care întinerit de bucurie, iată-i pe toți cântând cu expresia chipurilor, cu podoabele veșmintelor, cu arcuirea și tensiunea mâinilor și picioarelor, un cântec nou, cu buzele întredeschise într-un surâs de proslăvire veșnică. Iar sub picioarele bătrânilor, și arcuite deasupra lor și deasupra tronului și deasupra grupului tetramorf, aranjate în benzi simetrice, cu greu deosebindu-se una de alta, în așa măsură știința artei le făcuse tainic proporționale, egale în varietate și variate în unitate, unice în diversitate și diverse în deplina lor îngemănare, în admirabilă împreunare a părților cu o plăcută suavitate a culorilor, minune de consonanță și de înfrățire de voci deosebite între ele, grupare aranjată în chipul coardelor de la țiteră, consimțită și coroborată înrudire printr-o forță profundă și proprie, în stare să activeze univocul în însuși jocul alternativ al echivocurilor, împodobire și împreunare de creaturi nepotrivite subiectului și supuse totuși de subiect, operă de împătimită conexiune condusă de regulă cerească și pământească totdeodată (lanț și statornică legătură de pace, dragoste, virtute, guvernare, putere, ordine, origine, viață, lumină, strălucire, specie și figură), egalitate multiplă care radiază strălucirea formei ce supune părțile proporționale ale materiei – iată că se împleteau toate florile și frunzele și cârceii și tufele și corimbii tuturor plantelor cu care se împodobesc grădinile cerului și ale pământului, vioreaua, salcâmul galben, cimbrișorul, crinul, lemnul câinesc, narcisa, rodul pământului, acantul, betelul, smirna, plantele rășinoase.

Dar, în vreme ce sufletul meu, răpit de concertul acela de frumuseți pământești și de impunătoare semnale supranaturale, sta să explodeze într-un cânt de bucurie, ochiul, urmând ritmul marcat de rozetele înflorite de la picioarele bătrânilor, a căzut pe figurile care, împletite, alcătuiau un tot cu pilastrul central care susținea timpanul. Ce erau și ce mesaj simbolic comunicau cele trei perechi de lei împletiți în cruce așezată transversal, cățărându-se ca niște arce, sprijinindu-și labele din spate pe pământ și punându-le pe cele din față pe spatele propriului tovarăș, cu coama zbârlită în volute ascuțite, gura deschisă într-un rânjet amenințător, legați de corpul însuși al pilastrului cu o pastă, sau un cuib de cârcei? Ca să liniștească sufletul meu, după cum erau poate puși să domolească natura diabolică a leilor și s-o transforme într-o aluzie simbolică la lucrurile superioare, pe laturile pilastrului erau două figuri umane, nesfârșit de lungi, cât coloana însăși, și gemene cu alte două care le stăteau în față,

simetric, de ambele laturi, pe stâlpii acoperiți cu figuri pe părțile din afară, unde fiecare dintre porțile de stejar își avea ușorul ei; erau, așadar, patru figuri de bătrâni, după ale căror podoabe i-am recunoscut pe Petru și Pavel, Ieremia și Isaia, răsuciți și ei ca într-un pas de dans, cu lungile lor mâini osoase cu degetele întinse, ca niște aripi, și tot ca niște aripi le erau bărbile și părul umflate de un vânt profetic, cutele hainelor prea lungi, agitate de picioarele prea lungi, dând naștere unor valuri și volute, altfel decât leii, dar din aceeași materie ca și leii. Și, în vreme ce îmi luam ochii de la acea enigmatică polifonie de membre sfinte și de mădulare infernale, am văzut de-o parte a portalului, și sub arcadele din fund, pe alocuri ilustrate pe contraforturi, și în spațiul dintre coloanele subțiri, care susțineau și împodobeau și de asemenea pe stufoasa vegetație a capitelurilor fiecărei coloane, și de aici ramificându-se spre bolta silvestră a nenumăratelor arcade, alte viziuni groaznice la privit și justificate în locul acela numai datorită puterii lor de parabolă și alegorie, sau pentru învățătura morală pe care o transmiteau; și am văzut o femeie depravată goală și descărnată, roasă de scârbavnice broaște râioase, suptă de șerpi, împreunată cu un satir cu burta umflată și cu picioare de grifon, acoperite de peri zbârliți, cu gura obscenă, care-și striga propria pedeapsă, și am văzut un avar, înghețat de gheața morții, lungit pe patul lui susținut de coloane somptuoase, pradă îngrozită a unei cohorte de draci, dintre care unul îi smulgea, din gura horcăindă, inima în formă de copil (vai, fie ca în vecii vecilor să nu se nască), și am văzut un trufaș pe umerii căruia se cocoțase un drac, băgându-i ghearele în ochi, în timp ce alți doi lacomi se sfâșiau într-o încăierare corp la corp, dezgustătoare, și încă alte creaturi, cu căpățână de capră, coamă de leu, beregată de panteră, prinse într-o pădure de flăcări din care părea că auzi vuietul focului. Și în jurul lor, amestecate cu ele, deasupra lor și dedesubtul picioarelor lor, alte chipuri și alte membre, un bărbat și o femeie care se trăgeau de păr, două vipere care sugeau ochii unui condamnat, un bărbat rânjind, care cu amândouă mâinile îndoite căsca fălcile unei hidre, și toate animalele din bestiarul satanei adunate la sfat și puse de pază și de coroană la tronul care le sta dinainte, ca să-i cânte slava cu înfrângerea lor, fauni, făpturi cu sex dublu, brute cu mâinile cu șase degete, sirene, hipocentauri, gorgone, harpii, coșmare, dragontopozi, minotauri, lincși, leoparzi, himere, cenoperi cu bot de câine care scoteau foc pe nări, dentitirani, policaudate, șerpi cu păr, salamandre, vipere cu coarne, șerpi de apă veninoși, năpârci, bicefali cu spinarea plină de dinți, hiene, vidre, ciori, crocodili, hidropi cu coarne ca ferăstrăul, broaște, grifoni, maimuțe, cinocefali, leucroți, manticore, ulii, paranzi, nevăstuici, dragoni, pupeze, cucuvele, vârcolaci, ypnali, vipere libiene, spectafici, scorpioni, saurieni, cetacei, balauri, anfisbene, jaculi, dipsazi, gușteri, pești-ventuză, polipi, murene și broaște țestoase.

Întreaga populație a iadului părea să-și fi dat întâlnire ca să fie vestibul, pădure întunecoasă, landă fără de speranță a izgonirii, la apariția Celui Așezat de pe timpan, la chipul lui plin de făgăduială și de amenințare, ei, înfrânții de la Armaghedon, în fața celui ce va veni să-i despartă pentru totdeauna pe cei vii de cei morți. Și, paralizat (aproape) de apariția aceea, fără să mai fiu sigur acum dacă mă aflam într-un loc prieten sau în valea Judecății de Apoi, m-am speriat și cu greu mi-am stăpânit lacrimile, și mi s-a părut că aud (sau am auzit cu adevărat?) acea voce, și am văzut acele apariții care însoțiseră copilăria mea de novice, primele mele lecturi din cărțile sfinte și nopțile de meditație în corul din Melk și în amețeala simțurilor mele, atât de slabe și de slăbite, auzit o voce răsunând puternic ca o trompetă care spunea „ceea ce vezi, să scrii într-o carte!" (și tocmai asta fac acum), și am văzut șapte lămpi de aur și în mijlocul lămpilor pe Unul asemenea fiului omului, încins pe piept cu o fâșie de aur, cu chipul și părul ca lâna curată, ochii ca flacăra de foc, picioarele ca bronzul arzând în cuptor, glasul ca vuietul multor ape, și ținea în dreapta șapte stele, iar din gură îi ieșea o sabie cu două tăișuri. Și am văzut o ușă deschisă în cer, și Cel care era Așezat mi se părea că e matostat și agată, și un curcubeu încingea tronul și din tron ieșeau fulgere și tunete. Și Cel Așezat a luat în mână o coasă ascuțită și a strigat: „Fă să tremure coasa ta și taie, a venit ceasul cositului, pentru că s-a copt recolta pământului", și Cel care era Așezat a repezit coasa lui și pământul a fost cosit.

Și am înțeles atunci că apariția nu vorbea de altceva decât de ceea ce se întâmpla în abație și aflasem de pe buzele șovăielnice ale Abatelui – și de câte ori nu m-am întors eu în zilele ce au urmat să privesc portalul, încredințat că am să trăiesc iarăși întâmplarea pe care o povestea el. Și am înțeles că veniserăm aici sus pentru a fi martorii unui mare și ceresc măcel.

Am tremurat ca și când aș fi fost scăldat în ploaia cea de gheață a iernii. Și am mai auzit și o altă voce, dar de data asta venea din spatele meu și era un alt fel de voce, pentru că venea de pe pământ și nu din miezul de foc al apariției mele ba chiar risipea apariția pentru că și Guglielmo (în clipa aceea mi-am dat seama că era acolo), până atunci pierdut și el în contemplare, se întorcea ca și mine.

Ființa din spatele meu părea să fie un călugăr, chiar dacă sutana murdară și sfâșiată îl făcea să semene mai degrabă cu un vagabond, și chipul său nu era altfel decât al monștrilor pe care abia-i văzusem pe capiteluri. Nu mi s-a întâmplat în viața mea, cum li s-a întâmplat în schimb multora dintre tovarășii mei, să fiu vizitat de diavol, dar cred că dacă el ar trebui să-mi apară într-o zi, neputincios din hotărârea Domnului să-și ascundă întru totul natura, chiar când ar voi să fie întrutot asemenea omului, nu ar avea alte trăsături decât cele pe care mi le arăta în clipa aceea

interlocutorul meu. Capul ras, dar nu din penitență, ci în urma cine știe cărei eczeme cleioase, fruntea îngustă, încât dacă ar fi avut păr pe cap acesta s-ar împreunat cu sprâncenele (pe care le avea dese și încâlcite), ochii îi erau rotunzi, cu pupilele mici și foarte iuți, iar privirea nu știu dacă nevinovată sau vicleană, poate și una și alta deodată sau în momente diferite. Nasul lui nu putea fi numit așa decât poate fiindcă era un os ce pornea dintre ochi, dar imediat ce se desprindea de față, pe dată și intra în ea, prefăcându-se în nimic altceva decât în două caverne întunecate, nări lăbărțate și năpădite de păr. Gura, legată de nări printr-o cicatrice, era largă și respingătoare, mai largă la stânga decât la dreapta, și între buza de sus, care lipsea, și cea de jos, ieșită în afară și cărnoasă, răsăreau într-un ritm neregulat dinți negri și ascuțiți, precum dinții de câine.

Omul a zâmbit (sau cel puțin așa cred) și, ridicând degetul, ca într-o amenințare, a spus:

— Pocăiți-vă-ți! *Vide* când dracul *venturus est* ca să roadă inima ta! *La mortz est super nos!* Roagă-te să vină sfântul papă și să ne mântuie de *todas le peccata!* Oh, oh, oh, vă *piase* necromanția asta despre *Domini Nostri Iesu Christi! Et anco jois m'es dols e plazer m'es dolors…* Piei, *diabolo! Semper m'aguaita* în vreun cântec ca să-mi înhațe hoitul. Dar Salvatore *non est insipiens! Bonum monasterium, et aqui,* se mănâncă și se roagă *dominum nostrum.* Și restul nu face nici cât o ceapă degerată. *Et amen.* Nu?

Va trebui, în cele ce voi spune în povestirea mea, să mai vorbesc, și chiar mult, despre creatura aceasta și să-i amintesc vorbele. Mărturisesc că îmi este tare anevoios s-o fac, pentru că n-aș putea spune nici acum, cum nu am înțeles nici atunci, ce soi de limbă vorbea. Nu era latina, în care comunicam în abație ca oameni de carte, nu era limba vorbită de oamenii de rând, de prin locurile acelea, nici vreo altă limbă pe care am auzit-o vreodată. Cred să fi dat o palidă idee despre felul cum vorbea el amintind, puțin mai sus (așa cum mi le amintesc), primele cuvinte pe care le-am auzit de la el. Când mai târziu am aflat despre viața lui aventuroasă și despre diferitele locuri în care trăise, fără să se statornicească nicăieri, mi-am dat seama că Salvatore vorbea toate limbile, și nici una. Sau mai degrabă își născocise o limbă proprie care folosea frânturi din limbile cu care intrase în contact – și la un moment dat m-am gândit că limba lui nu era cea adamică, pe care o vorbise omenirea fericită, unită toată de un singur grai, de la facerea lumii până la Turnul Babel, și nici una din limbile ieșite după funestul eveniment al împărțirii lor, ci chiar limba confuziei străvechi. Iar, pe de pe altă parte, nici nu puteam numi limbă vorbirea lui Salvatore, pentru că în orice limbă omenească există niște reguli, și orice termen însemnează *ad placitum* un anume lucru, după o lege care nu se schimbă, pentru că omul nu poate numi câinele o dată câine, și altă dată

pisică, și să pronunțe sunete cărora consensul oamenilor să nu le fi dat un sens precis, cum s-ar întâmpla oricui ar spune cuvântul „blitiri". Și, cu toate acestea, bine sau rău, eu înțelegeam ce voia să zică Salvatore, și ceilalți la fel. Dovadă că el vorbea nu una, ci toate limbile, nici una cum se cuvine, luându-și cuvintele când dintr-una, când din alta. Mi-am dat totuși seama mai târziu că el putea numi un lucru când în latină, când în provensală, și am înțeles că, mai mult decât să-și născocească propriile fraze, el folosea *disiecta membra* din alte fraze, auzite cândva, potrivit situației și lucrurilor pe care voia să le spună, ca și cum ar fi izbutit să vorbească despre o mâncare, vreau să spun, numai cu vorbele oamenilor la care mâncase acea mâncare, și să-și exprime bucuria numai cu expresiile pe care le auzise că le rostesc oamenii bucuroși, în ziua în care simțise și el o bucurie asemănătoare. Era ca și cum felul lui de a vorbi semăna cu fața aceea a lui, alcătuită din bucăți din fețele altora, sau cum am văzut uneori relicvarii de preț (*si licet magnis componere parva,* sau la lucrurile divine pe cele drăcești) care erau alcătuite din resturile altor obiecte sacre. În momentul acela, în care l-am întâlnit pentru prima dată, Salvatore mi-a apărut, atât la chip cât și prin felul de a vorbi, o ființă deloc diferită de încrucișările făpturilor cu păr și cu gheare pe care le văzusem sub portal. Mai târziu mi-am dat seama că omul era poate bun la inimă, și șugubăț din fire. Iar și mai târziu… Dar să le luăm în ordine. Și pentru că, de cum terminase el de vorbit, maestrul meu l-a întrebat, plin de curiozitate:

— De ce ai spus pocăiți-vă-ți?

— *Domine frate magnificentissimo,* a răspuns Salvatore un soi de plecăciune, *Jesus venturus est* și oamenii trebuie să se pocăiască. Nu?

Guglielmo l-a privit pătrunzător:

— Ai venit aici de la un schit de minoriți?

— Nu pricep.

— Întreb dacă ai trăit pe lângă călugării Sfântului Francisc întreb dacă i-ai cunoscut pe așa-zișii apostoli…

Salvatore a îngălbenit, sau mai degrabă chipul lui bronzat și animalic a devenit pământiu. S-a înclinat adânc, a rostit ci jumătate de gură un *vade retro,* s-a închinat cu smerenie și a fugit, uitându-se mereu înapoi.

— Ce l-ați întrebat? l-am iscodit pe Guglielmo. El rămase puțin pe gânduri.

— N-are importanță, o să-ți spun mai târziu. Acum și intrăm. Aș vrea să-l văd pe Ubertino.

Trecuse cu puțin de ora *sexta.* Soarele, palid, pătrunsese în interiorul bisericii pe la apus, deci prin ferestre puține înguste. O rază îngustă de lumină încă mai cădea pe altarul cel mare, a cărui draperie mi se părea că scânteiază de o fulgerare aurie. Navele laterale erau cufundate în penumbră.

Lângă ultima capelă, înaintea altarului, în nava din stânga, se înălța o coloană subțire pe care se afla o Sfântă Fecioară în piatră, cioplită în stilul modernilor, cu surâsul inefabil, pântecele proeminent, pruncul în brațe, purtând un veșmânt grațios, cu un pieptăraș îngust. La picioarele Sfintei Fecioare, în rugăciune, aproape prosternat, era un bărbat care purta veșmintele ordinului din Cluny.

Ne-am apropiat. Auzind zgomotul pașilor noștri, bărbatul și-a ridicat fața. Era un bătrân, cu fața smeadă, craniul fără păr, ochii mari, albaștri, o gură subțire și roșie, pielea albă, capul osos, a cărui piele era întinsă ca la o mumie conservată în lapte. Mâinile îi erau albe, cu degetele lungi și subțiri. Părea o fată doborâtă de o moarte precoce. Ne-a aruncat, mai întâi, o privire oarecum speriată, de parcă l-am fi deranjat dintr-o viziune extatică, apoi chipul i s-a luminat de bucurie:

— Guglielmo? a exclamat. Mult iubitul meu frate! S-a ridicat anevoie și i-a venit în întâmpinare maestrului meu, îmbrățișându-l și sărutându-l pe gură. Guglielmo, a repetat el, și ochii i-au jucat în lacrimi. Ce mult timp a trecut! Dar tot te recunosc! Ce mult timp a trecut, câte întâmplări! Câte încercări la care ne-a supus Dumnezeu!

A început să plângă. Guglielmo l-a îmbrățișat și el, vizibil mișcat. Ne aflam în fața lui Umberto din Casale.

Auzisem vorbindu-se despre el, și mult, chiar înainte de a veni în Italia, și încă și mai mult frecventându-i pe franciscanii de la curtea imperială. Ba cineva chiar îmi spusese că cel mai mare poet din acele vremuri, Dante Alighieri, din Florența, care murise de câțiva ani, compusese un poem (pe care nu l-am putut citi pentru că era scris în limba toscană de rând), la care contribuiseră și cerul și pământul, și din care multe versuri nu erau altceva decât niște parafraze ale unor rânduri scrise de Ubertino în al său *Arbor vitae crucifixae.* Și nu doar acesta era singurul titlu de glorie al acelui om faimos. Dar pentru a-i îngădui cititorului meu să prieapă mai bine importanța întâlnirii, va trebui să caut să reconstitui întâmplările acelor ani așa cum le înțelesesem și în timpul scurtei mele șederi în Italia centrală, din cuvintele rostite de maestrul și ascultând multele discuții pe care Guglielmo le purtase cu Abatele și cu călugării în cursul călătoriei noastre.

Voi încerca să istorisesc ceea ce am înțeles, chiar dacă nu sunt sigur că voi spune bine aceste lucruri. Maeștrii mei din Melk îmi spuseseră adesea că este foarte greu pentru un om din nord să priceapă limpede treburile religioase și politice din Italia.

Peninsula, în care puterea clerului era mai evidentă decât în oricare altă țară, și în care mai mult decât în oricare altă țară clerul se făcea cu puterea și bogăția sa, dăduse naștere, de cel puțin două secole, mișcărilor unor oameni împăcați cu o viață mai săracă împotriva preoților corupți, de la care nu voiau să

primească nici măcar sfintele taine, adunându-se în comunități de sine stătătoare, care erau rău văzute în același timp și de seniori, și de Imperiu și de magistraturile orașelor.

În sfârșit, venise Sfântul Francisc și răspândise o dragoste pentru sărăcie care nu se opunea preceptelor Bisericii, și prin exemplul său Biserica fusese chemată la asprimea moravurilor acelor vechi mișcări, și le curățase de elementele de neorânduială care se cuibăreau în ele. Ar fi trebuit să urmeze o perioadă de blândețe și de sfințenie, dar, cum ordinul franciscanilor creștea și atrăgea la sine pe oamenii cei mai buni, el devenea prea puternic și legat de trebile lumești, și mulți franciscani voiau să-l readucă la puritatea de altădată. Lucru mult prea greu pentru un ordin care, pe vremea când eram eu la abație, număra mai bine de treizeci de mii de membri, răspândiți în lumea întreagă. Dar asta este, și mulți dintre acești călugări ai Sfântului Francisc se împotriveau preceptelor pe care ordinul și le hotărâse, spunând că acesta din urmă se comporta acum întocmai ca acele instituții ecleziastice pentru a căror reformare luase naștere. Și că asta se petrecuse pe vremurile când Francisc mai trăia încă, și că sfaturile sale și cuvintele sale fuseseră trădate. Mulți dintre ei au redescoperit atunci cartea unui călugăr cistercian, care scrisese la începuturile secolului al XII-lea al erei noastre, numit Gioacchino, și căruia i se atribuia darul profeției. Și într-adevăr el profețise că are să vină o epocă nouă, în care învățătura lui Christos, de multă vreme stricată de falșii lui apostoli, avea să prindă din nou putere pe pământ. Și vestise el asemenea scadențe, că tuturor li se păruse clar că el vorbea, fără să știe, de ordinul franciscan. Și de aceasta mulți franciscani s-au bucurat foarte, ba după câte se pare prea mult, încât la jumătatea secolului, la Paris, doctorii de la Sorbona au condamnat îndemnurile acelui abate Gioacchino, dar pare-se că au făcut-o pentru că franciscanii (și dominicanii) deveneau prea puternici și înțelepți în universitățile din Franța, și se dorea înlăturarea lor ca eretici. Ceea ce nu s-a făcut și a fost o mare binefacere pentru Biserică, deoarece asta a îngăduit să fie date la iveală operele lui Toma din Aquino și ale lui Bonaventura din Bagnoregio, care, firește, nu erau eretici. De unde se vede că și la Paris ideile erau confuze, sau că unii voiau să le facă astfel pentru interesele lor. Și acesta e răul pe care-l face erezia lumii creștine, că întunecă ideile și îi îndeamnă pe toți să devină inchizitori pentru binele lor personal, încât ceea ce am văzut mai apoi la abație (și despre asta voi vorbi mai târziu) m-a făcut să mă gândesc că de cele mai multe ori inchizitorii sunt cei care-i creează pe eretici. Și nu numai în sensul că și-i închipuie, când nu există, ci și că reprimă cu atâta pornire putregaiul eretic încât îi silește pe mulți să se dea de partea lui, din ură față de ei. Cu adevărat un cerc vicios, închipuit de diavol, de care Dumnezeu să ne ferească.

Dar vorbeam despre erezia (dacă o fi fost așa) gioacchinistă. Și s-a văzut în Toscana un franciscan, Gerardo din Borgo San Donnino, care s-a făcut purtătorul de cuvânt al predicilor lui Gioacchino, și a tulburat mult lumea minoriților. S-a ivit astfel dintre ei un grup de susținători a legilor vechi, împotriva reorganizării ordinului încercată de marele Bonaventura, care i-a devenit apoi general. În ultimii treizeci de ani ai secolului trecut, când conciliul de la Lyon, salvând ordinul franciscan din mâna celor care voiau să-l desființeze, i-a îngăduit să stăpânească toate bunurile pe care le avea, cum hotărnicea și legea pentru ordinele mai vechi, anumiți călugări din Le Marche s-au răzvrătit, pentru că socoteau că spiritul legii fusese întru totul trădat, deoarece un franciscan nu trebuia să aibă în stăpânire nimic, nici singur, nici împreună cu mănăstirea sau cu ordinul. I-au aruncat în închisoare pe viață. Nu mi se pare că au predicat lucruri împotriva Evangheliei, dar când intră în joc stăpânirea lucrurilor pământești, e foarte greu ca oamenii să gândească așa cum cere dreptatea. Mi s-a spus că, după câțiva ani, noul general al ordinului, Raimondo Gaufredi, i-a găsit pe acești prizonieri la Ancona și, după ce i-a eliberat, a spus: „Dumnezeu a vrut ca noi toți și întreg ordinul să fim pătați de greșeala aceasta”. Semn că nu este adevărat ce spun ereticii și că în Biserica noastră își au încă loc oameni de soi.

Era printre acești prizonieri eliberați și Angelo Clareno, care s-a întâlnit apoi cu un călugăr din Provența, Pietro di Giovanni Olivi (pe numele său de acasă Pierre Olieu), care predica profețiile lui Gioacchino, și apoi cu Ubertino din Casale, și de aici a luat naștere mișcarea spiritualilor. Urca în anii aceia pe scaunul pontifical un eremit dintre cei mai sfinți, Pietro din Morrone, care a păstorit sub numele de Celestino al V-lea, și acesta a fost primit cu ușurare de către spirituali. „Se va naște un sfânt, se spusese, și va preacinsti învățătura lui Christos, va duce o viață de înger, tremurați prelați păcătoși.” Poate că Celestino avea o viață prea de înger, sau prelații din jurul lui erau prea păcătoși, sau nu izbutea să rabde apăsarea unui război care ținea prea mult cu împăratul și cu ceilalți regi din Europa; fapt este că Celestino a renunțat la demnitatea sa și s-a întors în schivnicie. Dar în scurtul răstimp al domniei sale, mai puțin de un an, speranțele spiritualilor au fost toate împlinite: ei s-au dus la Celestino care a întemeiat cu ei o comunitate numită *fratres et pauperes heremitae domini Celestini.* Pe de altă parte, în timp ce papa trebuia să îndeplinească funcția de mediator între cei mai puternici cardinali de la Roma, au fost dintre ei unii, ca un Colonna sau un Orsini, care, în taină, sprijineau noile tendințe de sărăcie: alegere cu adevărat foarte ciudată pentru oameni nemărginit de puternici, care trăiau în condiții și bogății nemăsurate, și nu am înțeles niciodată dacă se foloseau de spirituali doar pentru scopurile lor de guvernare, sau se simțeau

îndreptățiți de viața lor carnală să dea sprijin tendințelor spirituale; și poate că erau adevărate amândouă lucrurile, dat fiind puținul pe care-l pricepeam eu din treburile italienești. Și, ca să dau un exemplu, Ubertino fusese primit drept capelan al cardinalului Orsini, când, devenind cel mai ascultat dintre spirituali, era în primejdie să fie acuzat ca eretic. Și același cardinal îi servise drept scut la Avignon.

Cum se întâmplă însă în asemenea cazuri, pe de o parte, Angelo și Ubertino predicau după doctrină, pe de alta, mari mase de oameni simpli primeau predica aceasta a lor și se răspândeau prin țară, în afara oricărui pericol. Astfel Italia a fost invadată de acești *fraticelli* – călugărași, cum le spune poporul – sau frați întru sărăcie, care multora le păreau primejdioși. Dar era anevoie să-i deosebești pe maeștrii spirituali, care țineau legătura cu autoritățile ecleziastice, de emulii lor mai simpli, care de-acum își duceau viața pur și simplu în afara ordinului, cerând de pomană și trăind de azi pe mâine din munca brațelor lor, fără să aibă nici un fel de proprietate. Și aceștia sunt cei pe care glasul mulțimii îi numea *fraticelli,* nu altfel decât beghinii franțuji, care se inspirau de la Pietro di Giovanni Olivi.

Celestino al V-lea a fost înlocuit cu Bonifaciu al VIII-lea, și acest papă s-a grăbit să arate prea puțină îngăduință față de spirituali și de „călugărași" în general; tocmai în ultimii ani ai secolului care murea, a semnat o bulă, *Firma cautela,* care îi osândea dintr-o singură lovitură pe bigoți, pe *questuanti* rătăcitori care roiau la periferia ordinului franciscan și chiar pe spirituali, adică pe aceia care se sustrăgeau vieții ordinului, pentru a se dedica pustniciei.

Spiritualii au încercat apoi să obțină îngăduința altor pontifi, precum Clement al V-lea, ca să se poată desprinde de ordin într-un chip blând. Cred că ar fi izbutit, dar venirea lui Ioan al XXII-lea le-a luat orice speranță. De cum a fost ales, în 1316, el a scris regelui Siciliei ca să-i alunge pe acești călugări de pe pământurile sale, pentru că mulți se adăpostiseră prin părțile acelea; și i-a pus în butuci pe Angelo Clareno și pe spiritualii din Provența.

Nu putea fi o treabă ușoară și mulți din curie i se împotriveau. Fapt e că Ubertino și Clareno au izbutit să fie lăsați să părăsească liber ordinul, și au fost primiți, unul de către benedictini, iar celălalt de către celestini. Dar față de cei care au rămas să-și ducă viața cum doreau ei, Ioan a fost necruțător și i-a urmărit cu inchiziția și mulți au fost arși.

El a înțeles însă că pentru a distruge iarba rea a „călugărașilor", care subminau autoritatea Bisericii, trebuia să condamne ideile pe care își sprijineau ei credința. Ei susțineau că Iisus și apostolii lui nu avuseseră nici un fel de proprietate, nici personală, nici în comun, și papa a condamnat ca eretică această idee. Lucru de mirare, pentru că nu se vede de ce un papă trebuie

să socotească vreodată păcătoasă ideea că Iisus era sărac; dar iată că tocmai cu un an mai înainte se ținuse adunarea generală a franciscanilor la Perugia – capitulul – care susținuse părerea aceasta și, condamnându-l unii pe papă, îl condamnau și pe celălalt. Cum am mai spus, adunarea își periclita foarte mult propria sa luptă împotriva împăratului; așa stau lucrurile. Și astfel, de atunci mulți călugărași, care nu știau nimic nici despre împărat, nici despre Perugia, au murit arși pe rug.

La aceste lucruri mă gândeam privind un personaj legendar ca Ubertino. Maestrul meu mă prezentase și bătrânul mă mângâiase pe obraz, cu o mână caldă, aproape fierbinte. La atingerea acelei mâini am înțeles mult din tot ce auzisem despre omul acela sfânt, și altele pe care le citisem în paginile cărții *Arbor vitae,* înțelegând focul mistic care-l devorase încă din tinerețe când, deși studiind la Paris, se îndepărtase de speculațiile teologice și își închipuise că se transformase în Penitenta Magdalena; și legăturile foarte strânse pe care le avusese cu Sfânta Angela din Foligno, de care fusese inițiat în comorile vieții mistice și în adorarea crucii; și uite așa, într-o zi, îngrijorați de înflăcărarea predicilor sale, superiorii lui îl trimiseră să stea retras la Verna.

Cercetam atent acel chip, cu trăsături atât de dulci ca acelea ale sfintei cu care se aflase în frățească legătură de sensuri atât de spirituale. Intuiam că trebuie să fi știut să dea chipului său trăsături cu mult mai aspre când, în 1311, conciliul de la Viena, prin decretala *Exivi de paradiso,* îi înlătura pe superiorii franciscani potrivnici spiritualilor, dar îi obliga pe aceștia să trăiască în pace în sânul ordinului, și acest campion al renunțării nu încuviințase acel dibaci compromis și luptase pentru alcătuirea unui ordin independent, însuflețit de cea mai mare severitate. Acest mare luptător pierduse atunci bătălia, pentru că în anii aceia Ioan al XXII-lea purta o cruciadă împotriva discipolilor lui Pietro di Giovanni Olivi (printre care se număra și el) și-i condamna pe călugării din Narbonne și Beziers. Dar Ubertino nu pregetase să apere în fața papei memoria prietenului său, și papa, subjugat de sfințenia lui, nu îndrăznise să-l condamne (chiar dacă după aceea îi condamnase pe alții). Ba, în acele condiții, îi oferise chiar o cale de salvare, sfătuindu-l, mai întâi, apoi poruncindu-i să intre în ordinul din Cluny. Ubertino, care trebuie să fi fost de asemenea și foarte abil (el, care părea atât de dezarmat și de delicat) în câștigarea de susținători și de aliați la curtea pontificală, acceptase desigur să intre în mănăstirea din Gemblah, în Flandra, dar cred că nu s-a dus niciodată acolo, rămânând la Avignon, sub blazonul cardinalului Orsin să apere cauza franciscanilor.

Numai în ultimul timp (și veștile pe care le auzisem erau nesigure), steaua lui la curte apusese, trebuise să se îndepărteze

de Avignon, în vreme ce papa îl urmărea pe acest om de neîmblânzit ca eretic care *per mundus discurrit vagabundus.* Se spunea despre el că nu i se mai știa de urmă. După-masă înțelesesem, din dialogul dintre Guglielmo și Abate, că e ascuns în această abație. Și acum îl vedeam înaintea mea.

— Guglielmo, tocmai spunea, erau gata-gata să mă omoare; știi, a trebuit să fug noaptea.

— Cine te voia mort? Ioan?

— Nu. Ioan nu m-a iubit niciodată, dar m-a respectat întotdeauna. De fapt, el este acela care mi-a oferit o posibilitate de a scăpa de proces, acum zece ani, ordonându-mi să intru la benedictini, și cu asta i-a redus la tăcere pe dușmanii mei. Au mârâit îndelung, făceau glume pe seama faptului că apărător al sărăciei intra într-un ordin atât de bogat și că trăia la curtea cardinalului Orsini… Guglielmo, tu știi cât țin eu la lucrurile din lumea aceasta! Dar era singura modalitate de a rămâne la Avignon și de a-i apăra pe confrații mei. Papa se temea de Orsini, nu s-ar fi atins de un fir de păr din capul meu. Ba chiar acum trei ani m-a trimis ca purtător de cuvânt la regele Aragonului.

— Și-atunci, cine te urăște?

— Toți. Curia. Au încercat să mă ucidă de două ori. Au încercat să mă facă să tac. Tu știi ce s-a întâmplat acum cinci ani. Fuseseră condamnați de doi ani beghinii din Narbonne, și Berengario Talloni, care era totuși unul dintre judecători, apelase la papă. Erau momente grele, Ioan emisese deja două bule împotriva spiritualilor și chiar Michele din Cesena cedase – și, ca să nu uit, când sosește?

— Va fi aici peste două zile.

— Michele… De-atâta vreme nu l-am mai văzut. Acum s-a căit, pricepe ce vrem noi, capitulul de la Perugia ne-a dat dreptate. Dar atunci, în 1318, a cedat papei și i-a dat în mână cinci spirituali din Provența, care nu acceptau să se supună. Arși, Guglielmo; oh, e înspăimântător!…

Și-a ascuns fața în palme.

— Dar ce s-a întâmplat cu exactitate după apelul lui Talloni? l-a întrebat Guglielmo.

— Ioan trebuia să redeschidă dezbaterea, înțelegi? Trebuia, pentru că și în curie se aflau oameni cuprinși de îndoială, și franciscanii din curie – farisei, morminte văruite, gata să se vândă pentru o sinecură, dar erau cuprinși de îndoială. Și atunci Ioan mi-a poruncit să aștern un memoriu despre sărăcie. A fost un lucru frumos, Guglielmo. Dumnezeu să-mi ierte infatuarea…

— L-am citit, Michele mi l-a arătat.

— Se găseau șovăielnici chiar și printre ai noștri: părintele din provincia Aquitania, cardinalul de la San Vitale, episcopul de Caffa…

— Un dobitoc, a spus Guglielmo.

— Odihnească-se-n pace, s-a dus la Domnul acum doi ani.

— Domnul n-a fost atât de milostiv. Este o știre falsă, care a venit de la Constantinopol. Se află încă printre noi, mi s-a spus că are să facă parte din legație. Dumnezeu să ne ferească!

— Dar e de partea capitulului de la Perugia, a spus Ubertino.

— Tocmai. Face parte din acea rasă de oameni care sunt întotdeauna cei mai buni apărători ai adversarilor lor.

— Ca să spun adevărul, a continuat Ubertino, nici atunci n-a fost de prea mare ajutor cauzei. Și totul s-a terminat printr-un nimic, de fapt, dar cel puțin nu s-a stabilit că ideea era eretică, și asta a fost important. Pentru asta ceilalți nu m-au iertat. Au încercat să-mi facă rău în toate felurile, au spus că am fost la Sachsenhausen acum trei ani, când Ludovic l-a proclamat eretic pe Ioan. Și cu toate astea știau cu toții că în iulie eu mă aflam la Avignon cu Orsini… Au găsit că unele părți din declarația împăratului reflectau ideile mele, ce sminteală!

— Nicidecum, a spus Guglielmo. Ideile i le dădusem eu scoțându-le din declarația ta de la Avignon, și din anumitei pagini ale lui Olivi.

— Tu? a exclamat Ubertino, cu un amestec de uimire și de bucurie; dar atunci îmi dai dreptate! Guglielmo s-a arătat încurcat:

— Erau idei bune pentru împărat în momentul acela, a spus evaziv.

Ubertino l-a privit cu neîncredere.

— Ah, dar tu nu crezi cu adevărat în ele, hm?

— Mai povestește, a spus Guglielmo, povestește cum ai scăpat de câinii aceia.

— Câini, așa e. Câini turbați. A trebuit să mă lupt chiar cu Bonagrazia în persoană, știi?

— Dar Bonagrazia din Bergamo e cu noi!

— Acum, după ce i-am vorbit eu îndelung. Numai după asta s-a convins și a protestat cu *Ad conditorem canonum.* Și papa l-a azvârlit în temniță pe un an.

— Am auzit că acum stă pe lângă un prieten al meu care este în curie, William Ockham, sau, cum îi zic pe-aici Guglielmo din Occam.

— L-am cunoscut prea puțin. Nu-mi place. E un om fără înflăcărare, numai cap, deloc suflet.

— Dar e un cap strălucit.

— S-ar putea. Și o să-l ducă în infern.

— Atunci o să-l revăd acolo, și o să discutăm despre logică.

— Taci, Guglielmo, a spus Ubertino, zâmbind cu multă căldură, tu ești mai bun decât filosofii tăi. Dacă ai fi vrut numai…

— Ce anume?

— Când ne-am văzut, ultima dată, în Umbria, ții minte. Abia mă vindecasem de suferințele mele, prin intercesiunea

acelei femei minunate… Chiara din Montefalco… a șoptit cu fața radioasă, Chiara… Când făptura feminină, prin natura ei atât de păcătoasă, se sublimează în sfințenie, atunci știe să se facă cel mai de preț vehicul al grației. Știi cum viața mea s-a inspirat din castitatea cea mai pură, Guglielmo. (îl strângea de braț, foarte agitat.) Știi cu ce… feroce – da, e cuvântul potrivit – cu ce feroce sete de penitență am încercat să ucid în mine palpitațiile cărnii, pentru a mă face doar o transparență întru iubirea lui Christos Răstignit… Și totuși trei femei au fost în viața mea trei mesageri cerești pentru mine. Angela din Foligno, Margherita din Città di Castello (care mi-a spus dinainte sfârșitul cărții mele când eu nu scrisesem decât o treime din ea), și, în sfârșit, Chiara din Montefalco. A fost un dar al cerului că eu, tocmai eu, a trebuit să cercetez minunile sale și să-i proclam sfințenia în fața mulțimilor, mai înainte ca Sfânta Maică Biserica să se fi mișcat. Și tu erai acolo, Guglielmo, și mă puteai ajuta în acea sfântă misiune, și n-ai vrut…

— Dar sfânta misiune la care mă pofteai era aceea de a trimite pe rug pe Bentivenga, Jacomo și Giovannuccio, a spus încet Guglielmo.

— Întunecau memoria ei cu perversiunile lor. Și tu erai inchizitor!

— Și chiar atunci am cerut să mi se ia însărcinarea aceea. Povestea nu-mi plăcea. Nu-mi plăcea, ca să fiu cinstit, nici felul cum îl făceai pe Bentivenga să-mi mărturisească greșelile. Te-ai prefăcut că vrei să intri în secta lui, dacă era o sectă, i-ai stors secretele și ai pus să-l aresteze.

— Dar așa se procedează cu dușmanii lui Christos! Erau eretici, erau pseudoapostoli, puteau de pucioasa lui fra Dolcino!

— Erau prieteni cu Chiara.

— Nu, Guglielmo, să nu atingi nici măcar cu o umbră memoria Chiarei!

— Dar umblau în grupul ei…

— Erau minoriți, își spuneau spirituali și în schimb erau călugării comunității! Dar știi că a reieșit clar, la anchetă, că Bentivenga din Gubbio se proclamase apostol, și apoi, împreună cu Giovannuccio din Bevagna le seduceau pe călugărițe spunându-le că infernul nu există, că dorințele carnale se puteau satisface fără a mânia pe Dumnezeu, că se putea primi trupul lui Christos (Doamne, iartă-mă!) după ce te-ai culcat cu o călugăriță, că lui Dumnezeu i-a fost pe plac mai mult Magdalena decât fecioara Agnese, că ceea ce prostimea numește diavol este chiar Dumnezeu, pentru că diavolul este înțelepciunea și Dumnezeu este înțelepciunea însăși! Și preafericita Chiara a fost aceea care, după ce a auzit spusele lor, a avut acea viziune în care chiar Dumnezeu i-a spus că aceia erau discipoli răufăcători ai lui *Spiritus Libertatis!*

— Erau minoriți cu mintea aprinsă de aceleași viziuni ca ale Chiarei, și adesea ceea ce desparte viziunea extatică de frenezia păcatului este foarte puțin, a spus Guglielmo.

Ubertino i-a strâns mâinile și ochii i s-au umplut iar de lacrimi.

— Nu spune asta, Guglielmo. Cum poți să confunzi momentul iubirii extatice, care-ți arde măruntaiele cu parfumul tămâiei, cu învălmășeala simțurilor care miroase a pucioasă? Bentivenga instiga la atingerea părților goale ale unui corp, afirma că numai astfel se dobândește eliberarea din imperiul simțurilor, *homo nudus cum nuda iacebat…*

— *Et non commiscebantur ad invicem…*

— Minciuni! Căutau plăcerea, dacă stimulul carnal se făcea simțit, ei nu socoteau că e păcat dacă, pentru a-l satisface, bărbatul și femeia se culcau împreună, și unul îl atingea și îl săruta pe celălalt peste tot, și el își punea pântecele gol pe pântecele ei!

Mărturisesc că felul în care Ubertino stigmatiza viciul altuia nu mă îndemna la gânduri virtuoase. Maestrul meu trebuie să-și fi dat seama că eram tulburat și l-a întrerupt pe sfântul om.

— Ești un spirit înflăcărat, Ubertino, în iubirea față de Dumnezeu ca și în ura față de rău. Ceea ce voiam să spun este că e mică deosebirea dintre înflăcărarea Serafimilor și ardoarea lui Lucifer, pentru că iau întotdeauna naștere dintr-o aprindere exagerată a voinței.

— Oh, diferența există, o știu bine! a spus Ubertino inspirat. Tu vrei să spui că între a vrea binele și a vrea răul e doar un mic pas, pentru că este vorba întotdeauna de a călăuzi aceeași voință. Asta e adevărat. Dar diferența se află în obiect, și obiectul e recognoscibil cu limpezime. Aici Dumnezeu, dincolo diavolul.

— Și eu mă tem că nu mai știm să facem deosebirea! Ubertino. Oare nu Angela din Foligno a ta a povestit de ziua aceea în care, cu sufletul răpit, a stat în mormântul lui Christos? Nu a spus cum la început i-a sărutat pieptul și l-a văzut culcat cu ochii închiși, apoi i-a sărutat gura și a simțit cum urcă din acele buze un parfum de o dulceață de nedescris și după o scurtă pauză și-a pus obrazul pe obrazul lui Christos și Christos a apropiat mâna de obrazul ei și a strâns-o la sine și – ea așa a spus – bucuria ei a devenit nemăsurată?

— Ce legătură are asta cu imperiul simțurilor? a întrebat Ubertino. A fost o experiență mistică și corpul acela era al Domnului Dumnezeului Nostru.

— Poate că m-am obișnuit cu ceea ce era la Oxford, a spus Guglielmo, unde și experiența mistică era de alt fel…

— Totul în cap, a zâmbit Ubertino.

— Sau în ochi. Dumnezeu simțit ca lumină în razele soarelui, în imaginile oglinzilor, în răspândirea culorilor pe fragmente din materia ordonată, în reflexiile zilei pe frunzele

umede… Nu este dragostea aceasta mai aproape de cea a lui Francisc, când îl lăuda pe Dumnezeu în creaturile sale, flori, ierburi, apă, aer? Nu cred că de la un asemenea fel de iubire poate să vină vreo uneltire. În vreme ce nu-mi place o iubire care aduce în discuția cu Dumnezeu fiorii care se simt în contactele cărnii.

— Vorbele tale sunt blasfemie, Guglielmo! Nu e același lucru. Este un salt, uriaș, în jos, între extazul inimii iubitoare de Iisus Răstignit și extazul corupt al pseudoapostolilor din Montefalco.

— Nu erau pseudoapostoli, erau călugării Spiritului Liber, cum ai spus chiar tu.

— Și care-i diferența? Tu n-ai știut totul despre procesul acela; eu însumi n-am îndrăznit să încredințez actelor anumite mărturisiri, pentru a nu atinge câtuși de puțin, nici chiar pentru o clipă, cu umbra diavolului, atmosfera de sfințenie pe care Chiara o crease în locul acela. Dar am știut, Guglielmo, câte ceva, am știut. Se adunau noaptea într-o pivniță, luau un copil abia născut și-l aruncau de la unul la altul până murea de lovituri și… de altceva… Și cine-l primea viu pentru ultima oară, și murea în mâinile lui, devenea capul sectei. Și trupul copilului era sfâșiat și amestecat cu făină, ca să facă din el ostii de hulă!

— Ubertino, a spus hotărât Guglielmo, lucrurile acestea au fost spuse cu multe secole în urmă, de episcopii armeni, despre secta paulicienilor. Și despre bogomili.

— Și ce contează? Diavolul este mărginit, urmărește un ritm în capcanele sale și în înșelătoriile sale, își repetă propriile ritualuri la distanță de milenii, el este întotdeauna același, tocmai de aceea este recunoscut ca dușman! Îți jur, aprindeau lumânări în noaptea de Paște și aduceau fete în pivniță. Apoi stingeau lumânările și se repezeau asupra lor, chiar dacă erau legate de ei prin legături de sânge… Și dacă din unirea aceasta se năștea un copil, reîncepeau ritualul infernal, strânși cu toții în jurul unui vas plin cu vin pe care-l numeau butoiașul *(il barilotto),* ca să se îmbete, și tăiau copilul în bucăți, și-i turnau sângele într-o cupă, și aruncau copii încă vii în foc, și amestecau cenușa copilului cu sângele lui și beau din cupă.

— Dar asta o scria Michele Psello – sau Mihail Psellos, cum îi spuneau în Bizanț – în cartea sa despre acțiunile diavolilor, acum trei sute de ani! Cine ți-a povestit aceste lucruri?

— Ei, Bentivenga și alții, și sub tortură!

— Există un singur lucru care excită animalele mai mult decât plăcerea, și asta e durerea. Sub tortură trăiești ca sub puterea ierburilor care dau halucinații. Tot ceea ce ai auzit povestindu-se, tot ceea ce ai citit, îți revine în minte, ca și cum tu ai fi dus cu forța nu spre cer, ci spre infern. Sub tortură spui nu numai ce vrea inchizitorul, dar și ceea ce îți închipui că poate să-i facă plăcere, pentru că se stabilește o legătură (aceasta este

într-adevăr diabolică) între tine și el… Lucrurile acestea le știu, Ubertino, am făcut și eu parte din grupul acela de oameni care cred că pot revela adevărul cu fierul înroșit. Ei bine, să știi, incandescența adevărului provine de la alt foc. Sub tortură Bentivenga poate să-ți fi spus minciunile cele mai absurde, pentru că nu mai vorbea el, ci: desfrâul lui, diavolul din sufletul lui.

— Desfrâul?

— Da, există un desfrâu al durerii, după cum există un desfrâu al adorației și chiar unul al umilinței. Dacă le-a trebuit atât de puțin îngerilor rebeli ca să-și schimbe înflăcărarea lor de adorație și de umilință în înflăcărare de trufie și de revoltă, ce să mai spui de o ființă umană? Iată, acum o știi, gândul acesta m-a străbătut în cursul anchetelor mele inchizitoriale. Și din pricina asta am renunțat la activitatea aceea. Mi-a lipsit curajul să anchetez slăbiciunile celor răi, pentru că am constatat că sunt aceleași slăbiciuni ca și cele ale sfinților.

Ubertino ascultase ultimele cuvinte ale lui Guglielmo ca și cum nu ar fi înțeles ceea ce spunea. După expresia chipului său, tot mai însuflețită de o afectuoasă milă, am înțeles că el nu-l socotea pe Guglielmo pradă unor sentimente foarte vinovate, pe care i le ierta fiindcă îl iubea foarte mult. L-a întrerupt, și a spus pe un ton destul de amar:

— Nu contează. Dacă simțeai așa, ai făcut bine că te-ai oprit. Trebuie să lupți cu ispitele. Totuși, mi-a lipsit sprijinul tău, și am fi putut nimici banda aceea de răufăcători. Și, în schimb știi ce s-a întâmplat: eu însumi am fost acuzat că am fost prea slab cu ei, și am fost bănuit de erezie. Ai fost prea slab și tu în lupta contra răului. Răul, Guglielmo; nu va înceta niciodată această condamnare, această umbră, acest noroi care ne împiedică să atingem rădăcina? S-a apropiat și mai mult de Guglielmo, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu-l audă cineva. Și a apărut și aici, între aceste ziduri închinate rugăciunii, știi asta?

— Știu, Abatele mi-a spus, mi-a cerut chiar să-l ajut să facă lumină.

— Atunci spionează, sapă, privește cu ochi de linx în două direcții, desfrâul și orgoliul…

— Desfrâul?

— Da, desfrâul. Exista ceva… ceva feminin, și deci ceva diabolic, în tânărul acela care a murit. Avea ochi de fată care trăia un coșmar. Dar ți-am spus și orgoliul, orgoliul minții, în această mănăstire închinată orgoliului cuvântului, iluziei înțelepciunii…

— Dacă știi ceva, ajută-mă.

— Nu știu nimic. Nu există nimic în această privință despre care să *știu.* Dar anumite lucruri se simt cu inima. Lasă-ți sufletul să vorbească, întreabă figurile, nu asculta limbile… Ei, dar de ce trebuie să vorbim despre lucruri așa triste, și să-l speriem pe acest tânăr prieten al nostru? M-a privit cu ochii săi cerești,

mângâindu-mi obrazul cu degetele lui lungi și albe, și instinctiv am simțit nevoia să mă trag îndărăt; m-am stăpânit și bine am făcut, pentru că l-aș fi jignit, și gândul îi era curat. Vorbește-mi mai degrabă despre tine, a spus întorcându-se din nou spre Guglielmo. Ce-ai mai făcut după aceea? Au trecut…

— Optsprezece ani. M-am întors pe meleagurile natale. Am studiat din nou la Oxford. Am studiat natura.

— Natura e bună pentru că este fiica lui Dumnezeu, a spus Ubertino.

— Și Dumnezeu trebuie să fie bun, dacă a dat naștere naturii, a zâmbit Guglielmo. Am studiat, am întâlnit prieteni foarte înțelepți. Apoi l-am cunoscut pe Marsilio, m-au atras ideile sale despre Imperiu, despre popor, despre o nouă lege asupra guvernării pământului, și până la urmă am ajuns în grupul acela de confrați ai noștri care-l sfătuiesc pe împărat. Dar toate acestea le știi, ți-am scris. Am fost încântat, la Bobbio, când mi-au spus că ești aici. Te credeam pierdut. Dar acum, că ești cu noi, ne vei putea fi de mare ajutor peste câteva zile, când va veni și Michele. Va fi o întâlnire furtunoasă.

— Nu voi avea de spus mai mult decât am spus acum cinci ani, la Avignon. Cine va veni cu Michele?

— Câțiva care au fost la capitulul de la Perugia, Arnaldo din Aquitania, Ugo din Newcastle…

— Cine? a întrebat Ubertino.

— Ugo din Novocastro, iartă-mă, folosesc limba mea și când vorbesc latina curată. Și apoi Guglielmo Alnwick. Și din partea franciscanilor din Avignon putem conta pe Girolamo, prostul din Caffa, și poate că vor veni Berengario Talloni și Bonagrazia din Bergamo.

— Să nădăjduim, cu ajutorul lui Dumnezeu, a spus Ubertino, că aceștia din urmă nu vor veni să-l mânie prea tare pe papă. Și cine are să susțină punctul de vedere al curiei, vreau să zic, dintre cei neînduplecați?

— Din scrisorile care mi s-au trimis îmi închipui că are să fie Lorenzo Decoalcone…

— Un om rău.

— Jean d'Anneaux…

— Acesta e tare iscusit în teologie, fiți atenți.

— O să ne păzim noi. Și, în sfârșit, Jean de Baune.

— O să vadă el cu Berengario Talloni.

— Da, sunt convins că o să ne distrăm, a spus maestrul meu foarte bine dispus.

Ubertino l-a privit cu un zâmbet nesigur.

— Nu înțeleg niciodată când voi, englezii, vorbiți serios. Nu e nimic distractiv într-o problemă atât de gravă. Este vorba despre supraviețuirea ordinului, care e al tău și, în adâncul inimii, e și al meu. Dar eu îl voi implora pe Michele să nu se mai ducă la Avignon. Ioan îl vrea, îl caută, îl poftește acolo cu prea multă

insistență. Să nu aibă încredere în francezul acela bătrân. Oh, Doamne, în ce mâini a căzut Biserica ta! A întors capul spre altar: Transformată în prostituată, moleșită de lux, se tolănește în desfrâu ca șarpele în căldură. De la puritatea goală a ieslei din Bethleem, lemn cum a fost *lignum vitae* al crucii, la bacantele de aur și de piatră; privește, și aici, ai văzut portalul, nu izbutește să scape de orgoliul imaginilor! În sfârșit, se apropie zilele Antichristului, și mie mi-e teamă, Guglielmo! S-a uitat în jur, fixându-și ochii larg deschiși în golul navelor întunecate, ca și cum Antichristul ar fi trebuit să apară dintr-o clipă într-alta, și eu, într-adevăr mă așteptam să-l zăresc. Locotenenții lui au și venit aici trimiși precum Christos i-a trimis pe apostoli în lume! Asupresc cetatea Domnului, amăgesc cu viclenia, cu ipocrizia și cu violența lor. Atunci Dumnezeu va trebui să-i trimită pe slujitorii săi Ilie și Enoh, pe care el i-a ținut încă în viață în paradisul terestru, pentru ca într-o zi să i se împotrivească Antichristului, și vor veni să profetească în veșminte de sac, și vor predica pocăința, cu exemplul și cu vorba…

— Au și venit, Ubertino, a spus Guglielmo, arătând rasa lui de franciscan.

— Dar n-au învins încă, și acum Antichristul, plin de furie va porunci să fie uciși Enoh și Ilie și trupurile lor, pentru oricine să-i poată vedea și să se teamă dacă vor să-i imite. Așa cum voiau să mă ucidă pe mine…

În acel moment, încremenit, credeam că Ubertino era pradă unui soi de manie divină, și m-am temut pentru mintea lui. Acum, după ce a trecut timpul, știind ceea ce știu, și anume că după câțiva ani a fost ucis în chip misterios într-un oraș german, fără să se știe niciodată de cine, sunt și mai încremenit, pentru că fără doar și poate în seara aceea Ubertino profetiza.

— Știi, abatele Gioacchino a avut dreptate. Am ajuns la a șasea eră a istoriei omenești, în care vor apărea doi Antichriști, Antichristul mistic și *Antichristul* propriu-zis. Asta se întâmplă acum, în a șasea epocă, după ce a apărut Francisc care să înfățișeze, în propria sa carne, cele cinci răni ale lui Iisus pe cruce. Bonifaciu a fost Antichristul mistic, și abdicarea lui Celestino nu era valabilă, Bonifaciu a fost fiara care venea din mare și cele șapte capete ale ei reprezentau atacurile la păcatele capitale, iar cele zece coroane atacurile la cele zece porunci, și cardinalii care-l înconjurau erau lăcustele, al căror trup este Appolyon! Dar numărul fiarei, dacă citești numele ei în litere grecești, este *Benedicti*! M-a fixat să vadă dacă am priceput, și a ridicat un deget amenințător. Benedict al XI-lea a fost Antichristul propriu-zis, fiara care se ridică de pe pământ. Dumnezeu a îngăduit ca un asemenea monstru de stricăciune și de nedreptate să guverneze Biserica sa pentru ca virtuțile succesorului său să strălucească de glorie!

— Dar, sfinte părinte, am obiectat eu cu un firicel de voce, făcându-mi curaj, succesorul lui este Ioan!

Ubertino și-a pus mâna pe frunte ca pentru a înlătura un vis urât. Respira cu greu, era obosit.

— Tocmai. Calculele erau greșite, încă îl mai așteptăm pe un papă angelic… Dar între timp au apărut Francisc și Domenico. A ridicat ochii la cer și a spus ca și cum s-ar fi rugat (dar sunt sigur că recita atunci o pagină din marea lui carte despre arborele vieții): *Quorum primus seraphico calculo purgatus et ardore celico inflammatus totum incendere videbatum. Secundus vero verbo predicationis fecundus super mundi tenebras clarius ridiavit…* Da, dacă acestea au fost făgăduielile, papa angelic va trebui să sosească.

— Amin, Ubertino, a spus Guglielmo. Între timp eu sunt aici ca să împiedic să fie alungat împăratul uman. Despre acest papă angelic al tău vorbea și fra Dolcino…

— Nu mai pronunța numele acelui șarpe! a urlat Ubertino, și pentru prima dată l-am văzut schimbându-se, din mâhnit cum era, în furios. El a terfelit cuvântul lui Gioacchino din Calabria și a făcut din el izvor de moarte și de murdărie! Mesager al Antichristului, dacă o fi existat vreodată așa ceva. Dar tu, Guglielmo, vorbești așa pentru că în realitate nu crezi în venirea lui Antichrist, și maeștrii tăi de la Oxford te-au învățat să idolatrizezi rațiunea, secătuind capacitățile profetice ale sufletului tău.

— Greșești, Ubertino, a răspuns cu multă seriozitate Guglielmo. Tu știi că, dintre maeștrii mei, îl urmez cel mai mult pe Ruggiero Bacone…

— Care visează la mașini zburătoare, a glumit cu amărăciune Ubertino.

— Care a vorbit clar și limpede despre Antichrist, i-a deslușit semnele în corupția lumii și în stâlcirea înțelepciunii, Dar ne-a învățat că există un singur mod de a ne lua măsuri când va fi să vină: să studiem secretele naturii, să ne slujim de științe pentru a îmbunătăți spața umană. Poți să te pregătești să lupți împotriva lui Antichrist cercetând virtuțile tămăduitoare ale ierburilor, natura pietrelor și chiar proiectând mașinile zburătoare, de care tu zâmbești.

— Pentru Bacon al tău Antichristul era un pretext; el cultiva, de fapt, orgoliul rațiunii.

— Sfânt pretext.

— Nimic din ceea ce este pretextual nu este sfânt. Guglielmo, știi că te iubesc. Știi că am multă încredere în tine. Pedepsește-ți inteligența, învață să plângi pe rănile Domnului, aruncă-ți cărțile.

— Am s-o păstrez numai pe a ta, a zâmbit Guglielmo. Ubertino a zâmbit și el și l-a amenințat cu degetul.

— Englez prostănac. Și nu mai râde atâta de semenii tăi. Ba chiar teme-te de cei pe care nu-i poți iubi. Și fii atent în abație, locul ăsta nu-mi place.

— Tocmai, vreau să-l cunosc mai bine, a spus Guglielmo luându-și rămas-bun. Să mergem, Adso.

— Eu îți spun că nu e bine, și tu îmi răspunzi că vrei să cunoști. Ah! a spus Ubertino, clătinând din cap.

— Ah, da! a mai spus Guglielmo care ajunsese la jumătatea navei, cine e călugărul acela care seamănă cu un animal și vorbește limba de la Babel?

— Salvatore? s-a întors Ubertino, care îngenunchease deja. Cred că eu l-am cadorisit acestei abații… împreună chelarul. Când am lăsat rasa franciscană, m-am întors pentru o vreme la vechiul meu schit, la Casale, și acolo am găsit alți călugări necăjiți, pentru că erau acuzați de comunitate că erau spirituali din secta mea… așa se exprimau ei. Le-am ținut parte, căpătând pentru ei îngăduința de a urma exemplul meu. Și pe doi dintre ei, Salvatore și Remigio, i-am găsit chiar aici, când am sosit anul trecut. Salvatore… Pare cu adevărat o bestie. Dar este săritor.

Guglielmo a șovăit o clipă.

— L-am auzit spunând pocăiți-vă-ți.

Ubertino a tăcut. A dat din mână ca pentru a izgoni un gând supărător.

— Nu, nu cred. Știi cum sunt acești călugări mireni. Oameni de la țară, care l-au auzit poate pe vreun predicator rătăcitor, și nu știu ce să spună. Pe Salvatore de altceva l-aș învinui eu, și anume că e o bestie lacomă și desfrânată. Dar nu e cu nimic, cu absolut nimic potrivnic ortodoxiei. Nu, răul abației e altul, caută-l la cine știe prea mult, nu la cine nu știe nimic. Nu clădi un castel de bănuieli pe un cuvânt.

— N-am să fac asta niciodată, a răspuns Guglielmo. Am încetat să mai fac pe inchizitorul, tocmai din această pricină. Totuși îmi place să ascult cuvintele, și pe urmă mă gândesc la ele.

— Tu gândești prea mult. Băiete, a spus întorcându-se spre mine, să nu iei prea multe exemple rele de la maestrul tău. Singurul lucru la care trebuie să cugeți, și-mi dau seama de asta la sfârșitul vieții, este moartea. *Mors est quies viatoris – finis est omnis laboris.* Lăsați-mă să mă rog.

Ziua întâi

Pe la ora nona

În care Guglielmo are un dialog foarte doct cu Salvatore erboristul

Am străbătut îndărăt nava centrală și am ieșit prin portalul pe unde intraserăm. Toate cuvintele lui Ubertino îmi zumzăiau încă în cap.

— E un om… ciudat, am îndrăznit să-i spun lui Guglielmo…

— Este, sau a fost, în multe privințe, un om mare. Dar tocmai pentru asta e ciudat. Numai oamenii mărunți par normali. Ubertino ar fi putut să devină unul dintre ereticii pe care a pus să-i ardă, sau un cardinal al Sfintei Biserici Romane. S-a apropiat foarte mult de fiecare dintre aceste două perversiuni. Când vorbesc cu Ubertino am impresia că infernul este paradisul privit din partea cealaltă.

N-am înțeles ce voia să spună.

— Din ce parte? l-am întrebat.

— Așa e, s-a învoit Guglielmo, trebuie să știi dacă exista părți și dacă există un întreg. Dar nu asculta ce-ți spun. Și nu te mai uita la portalul acela, mi-a spus lovindu-mă ușor pesta ceafă, în vreme ce mă răsuceam atras de sculpturile pe care la văzusem la intrare. Pentru azi te-au speriat destul. Toți.

În timp ce mă întorceam spre ieșire, am văzut în fața mea un alt călugăr. Putea să aibă aceeași vârstă cu Guglielmo. Ne-a zâmbit și ne-a salutat cu multă politețe. A spus că era Severino din Sant'Emmerano, și era părintele erborist, care avea grijă de băi, de spital și de grădini, și ne stătea la dispoziție dacă am fi dorit să ne descurcăm mai bine în incinta abației.

Guglielmo i-a mulțumit și i-a spus că observase, chiar de cum intrase, frumoasa grădină, care i se părea să aibă nu numai ierburi comestibile, dar și plante medicinale, după cum se vedea prin ferestrele navei.

— Vara și primăvara, cu mulțimea ierburilor sale, și fiecare împodobită cu florile ei, grădina asta cântă mai bine întru slava Creatorului, a spus Severino în chip de scuză. Dar și în acest anotimp ochiul erboristului vede, prin ramurile uscate, plantele ce vor fi, și poate să-ți spună că această grădină e mai bogată decât a fost vreodată un ierbar, și mai felurit colorată, oricât de frumoase ar fi miniaturile pictate în el. Și apoi și iarna cresc ierburi bune, iar pe altele le țin după ce le-am cules, gata pregătite în vasele pe care le am în laborator. Astfel, cu rădăcini de măcriș sălbatic se tratează catarele, și cu un decoct de rădăcini de nalbă trandafirie se fac împachetări pentru bolile de piele; cu brusture se cicatrizează eczemele, tăind și măcinând rizomul de răculeț se curarisesc diareele și unele boli femeiești, *lippia* e un

bun digestiv, captalanul e bun pentru tuse; și avem gențiana din cea bună pentru digestie, lemn dulce și ienupăr pentru infuzie, soc ca să faci din el cu coajă de pâine un decoct pentru ficat, săpunel căruia să-i macerezi rădăcinile în apă rece pentru catar, și valeriană, căreia îi cunoașteți, desigur, puterile.

— Aveți ierburi diferite și bune pentru clime diferite. Cum așa?

— Pe de-o parte, o datorez milei Domnului, care a așezat podișul nostru pe coama unui lanț de munți care vede la miazăzi marea, și îi primește vânturile calde, și la miazănoapte muntele cel mai înalt, de la care primește balsamurile pădurilor. Iar, pe de altă parte, o datorez deprinderii meșteșugului, pe care fără vrednicie l-am învățat prin voința maeștrilor mei. Anumite plante cresc și într-o climă potrivnică lor dacă le pregătești pământul din jur și le dai ce le trebuie.

— Dar aveți și plante bune numai pentru mâncat? l-am întrebat eu.

— Tânărul meu mânz înfometat, nu există plante bune de mâncare, care să nu fie și pentru tămăduire, dacă sunt luate cu măsură. Numai excesul le face pricină de boală. Ia, de pildă, dovleacul. E de natură rece și umedă, și astâmpără setea, dar dacă-l mănânci stricat, îți dă diaree și trebuie să-ți strângi măruntaiele cu un amestec de saramură și de muștar. Iar cepele? Calde și umede, luate câte puțin, înlesnesc coitul, firește la cei ce n-au intrat în călugărie; în cantitate mare, îți fac capul greu și trebuie combătute cu lapte și cu oțet. Bună chibzuială, a adăugat răutăcios, pentru ca un tânăr călugăr să le mănânce întotdeauna cu măsură. Să mănânce în schimb usturoi. Cald și uscat, e bun contra otrăvirilor. Dar nu trebuie exagerat, căci elimină prea multe umori din creier. Fasolea, în schimb, produce urină și îngrașă, două lucruri foarte bune. Dar dă vise urâte. Mult mai puțin, însă, decât alte ierburi, pentru că sunt și din cele care provoacă năluciri din cele mai rele.

— Care? am întrebat.

— Ehei, novicele nostru vrea să afle multe. Acestea sunt lucruri pe care trebuie să le știe doar erboristul, căci de nu, orice nesăbuit poate umbla peste tot provocând năluciri, sau să mintă cu ierburile.

— Dar ajunge puțină urzică, a spus atunci Guglielmo, sau un pic de *roybra,* sau de *olieribus,* și ești ferit de năluciri. Sper că aveți și voi ierburi din astea bune?

Severino l-a privit pe sub sprâncene pe maestrul meu:

— Studiezi ierburile?

— Prea puțin, a spus cu modestie Guglielmo. Mi-a căzut odată în mână tratatul *Theatrum Sanitatis* de Ububchasym de Baldach…

— Abul Asan al Muchtar ibn Botlan.

— Sau Ellucasim Elimittar, cum vrei tu. Mă întreb dacă voi putea găsi un exemplar aici.

— Ba chiar unul dintre cele mai frumoase, cu multe imagini de preț.

— Lăudat fie cerul. Și *De virtutibus herbarum* al lui Platearius?

— Și acela, precum și *De plantis* și *De vegetalibus* al lui Aristotel, tradus de Alfredo din Sareshel.

— Am auzit că n-ar fi cu adevărat de Aristotel, a observat Guglielmo, cum nu era de Aristotel, cum s-a descoperit, nici *De causis.*

— În orice caz, e o mare carte, a observat Severino, și maestrul meu a fost de acord cu multă însuflețire, fără să întrebe dacă erboristul vorbea despre *De vegetalibus* sau despre *De causis,* două cărți pe care nu le cunoșteam, dar despre care, din discuția aceea, am tras concluzia că era foarte valoroase amândouă.

— Aș fi bucuros, a încheiat Severino, să am cu tine o discuție serioasă despre ierburi.

— Eu mai mult decât tine, a spus Guglielmo, dar nu violăm regula tăcerii care guvernează ordinul vostru?

— Regula, a spus Severino, a fost adaptată, cu vremea, la cerințele diferitelor comunități. Regula prevedea acea *lectio divina,* dar nu și studiul; și, cu toate astea, știi cât a dezvoltat ordinul nostru cercetarea asupra lucrurilor divine și a celor omenești. Ba, mai mult, regula mai prevede și dormitorul comun, dar uneori e drept, cum e cazul nostru, ca frații călugări să aibă posibilitatea să mediteze și în timpul nopții așa că fiecare dintre ei are chilia lui. Regula e foarte severă cu privire la liniște, și la noi nu numai călugărul care îndeplinește munci manuale, dar și cel care scrie sau citește nu trebuie să stea de vorbă cu frații săi. Dar abația este în primul rând o comunitate de studioși. Și adesea este nevoie ca monahii să-și împărtășească din comorile de învățătură pe care le-au adunat. Orice discuție care privește studiile noastre este îndreptățită și cu profit, cu condiția să nu se desfășoare în refector sau în timpul orelor sfintelor slujbe.

— Ai avut prilejul să vorbești mult cu Adelmo din Otranto? l-a întrebat pe neașteptate Guglielmo.

Severino n-a părut surprins.

— Văd că Abatele ți-a vorbit, a spus el. Nu. Cu el nu prea stăm de vorbă. Își petrecea timpul pictând miniaturi. L-am auzit discutând, uneori, cu alți călugări, Venanzio din Salvemec, sau Jorge din Burgos, despre lucruri legate de munca lor. Și apoi eu nu-mi petrec toată ziua în *scriptorium,* ci în laboratorul meu, și a arătat clădirea spitalului.

— Înțeleg, a spus Guglielmo. Deci nu știi dacă Adelmo a avut năluciri?

— Năluciri?

— Ca acelea pe care le dau ierburile tale, de exemplu. Severino s-a încordat.

— Am spus că păzesc cu mare grijă ierburile primejdioase.

— Nu despre asta e vorba, s-a grăbit să-l lămurească Guglielmo. Vorbeam de năluciri în general.

— Nu înțeleg, a spus Severino.

— Mă gândeam la un călugăr care se preumblă noaptea prin Edificiu, unde, cum recunoaște și Abatele, se pot întâmpla lucruri… cumplite pentru cine intră acolo la ore neîngăduite… bine, spuneam, mă gândeam că putuse să aibă năluciri drăcești, care să-l fi împins în prăpastie.

— Am spus că eu nu frecventez *scriptorium*-ul decât când îmi trebuie vreo carte, dar de obicei am ierbarele mele pe care le păstrez în spital. Ți-am spus, Adelmo era foarte apropiat de Jorge, de Venanzio și… firește, de Berengario.

Am deslușit o oarecare șovăială în vocea lui Severino. Nu i-a scăpat nici maestrului meu.

— Berengario? Și de ce firește?

— Berengario din Arundel, ajutorul de bibliotecar. Erau de aceeași vârstă, au fost novici împreună, era firesc să aibă despre ce să-și vorbească. Asta voiam să spun.

— Asta, deci, voiai să spui, a comentat Guglielmo. Și m-am mirat că nu a stăruit deloc. Ba chiar a schimbat numaidecât vorba. Dar poate că e ora când trebuie să intrăm în Edificiu. Vrei să ne călăuzești?

— Cu plăcere, a spus Severino cu o ușurare care prea bătea la ochi.

Am dat ocol grădinii și ne-a dus înaintea fațadei de apus a Edificiului.

— Înspre grădină se află portalul care dă în bucătărie ne-a spus, dar bucătăria ocupă doar jumătatea de apus a primului cat, în a doua jumătate este sala de mese, refectorul şi spre poarta de miazăzi, unde se ajunge trecând prin spatele corului bisericii, se află alte două portaluri, care duc la bucătărie și la refector. Dar să intrăm, totuși, pe aici, pentru că din biserică putem trece apoi în refector.

De cum am intrat în uriașa bucătărie, mi-am dat seama că înlăuntrul său Edificiul se înfățișa, pe cât era de înalt, ca curte octogonală; așa cum am înțeles mai târziu, era vorba de un soi de puț mare, fără uși, din care se deschideau, la fiecare cat, ferestre largi, asemănătoare celor care dădeau în afară Bucătăria era o încăpere imensă, plină de fum, unde grămadă de slujitori se și grăbeau să pregătească mâncărurile pentru cină. Pe o masă mare, doi dintre ei pregăteau un amestec de verdețuri, orz, ovăz, secară, tăind mărunt napi, năsturel, ridichi și morcovi. Alături, un alt bucătar, de cum isprăvise de fiert niște pești într-un amestec de vin și de apă îi acoperea cu un sos înțepător, făcut din salvie, pătrunjel, cimbrișor, usturoi, piper și sare.

În fața turnului de apus se deschidea un enorm cuptor pentru pâine, care scăpăra deja de flăcări roșietice. În turnul de miazăzi, un cămin uriaș pe care clocoteau oale și se învârteau frigări. Pe poarta ce da în ograda din spatele bisericii intrau în momentul acela porcarii, aducând carnea porcilor hăcuiți. Am ieșit iar pe poarta aceea și ne-am pomenit în ogradă, la marginea de răsărit a podișului, în spatele zidurilor, unde se ridicau multe construcții. Severino mi-a explicat că prima dintre ele adăpostea toate cocinile, apoi urmau grajdurile de cai, cele de boi, cotețe de păsări și țarcul acoperit pentru oi. În fața cocinilor, porcarii amestecau într-un vas foarte mare sângele porcilor abia înjunghiați, ca să nu coaguleze. Dacă era amestecat bine și numaidecât, ar fi putut să țină până zilele următoare, datorită vremii reci, și în sfârșit s-ar fi făcut din ele sângerete.

Am intrat din nou în Edificiu și am aruncat o privi grăbită spre refector, pe care l-am străbătut ca să ne putem duce la turnul de răsărit. Dintre cele două turnuri, între care se întindea refectorul, cel de miazănoapte adăpostea un cămin, celălalt o scară în formă de melc, care ducea la *scriptorium,* adică la catul al doilea. De aici călugării porneau în fiecare zi la muncă, adică pe două scări, mai puțin comode, dar bine încălzite, care urcau în spirală prin spatele căminului și al cuptorului bucătăriei.

Guglielmo a întrebat dacă am putea găsi pe cineva în *scriptorium,* chiar duminică fiind. Severino a zâmbit și a spus că munca, pentru călugărul benedictin, este rugăciune. Duminica, serviciul divin ținea mai mult, dar călugării dedați cărților își petreceau, la fel, câteva ore acolo sus, închinate de obicei fructuoaselor schimburi de observații docte, sfaturilor, meditațiilor despre sfintele scrieri.

Ziua întâi

După ora nona

În care se vizitează scriptorium-ul și se face cunoștință cu mulți cărturari, copiști și caligrafi, precum și cu un bătrân orb, care-l așteaptă pe Antichrist

În timp ce urcam, am văzut că maestrul meu cercetează cu privirea ferestrele care luminau scara. Probabil că mă făcusem și eu priceput ca și el, pentru că mi-am dat numaidecât seama că erau așezate în așa fel, încât greu i-ar fi fost cuiva și ajungă până la ele. Pe de altă parte, nici ferestrele care se deschideau în refector (singurele de la primul cat ce dădeai spre prăpastie) nu păreau prea ușor de ajuns, întrucât sub ele nu erau mobile de nici un fel.

Ajunși în capul scării, am intrat, prin turnul de miazănoapte, în *scriptorium,* și aici nu mi-am putut înăbuși un strigăt de admirație. Catul al doilea nu era împărțit în două așa cum era cel de sub el, și s-a arătat, deci, ochilor mei în toată întinderea sa nesfârșită. Bolțile, curbe și nu prea înalte (mai puțin decât într-o biserică, dar mai mult decât în orice sală capitulară pe care am văzut-o vreodată), sprijinite de pilaștri puternici, închideau un spațiu scăldat într-o încântătoare lumină, pentru că trei ferestre enorme se deschideau pe fiecare din laturile mai mari, în vreme ce cinci ferestre mai mici străpungeau fiecare din cele cinci laturi din afară al fiecărui turn; opt ferestre înalte și înguste, în sfârșit, lăsau lumina să intre și dinlăuntrul puțului octogonal.

Mulțimea ferestrelor făcea în așa fel încât marea sală să fie înveselită de o lumină continuă și difuză, chiar dacă era o după-amiază de iarnă. Vitraliile nu erau colorate ca acele ale bisericilor, și plumburile care le îmbinau prindeau pătrate de sticlă incoloră, ca lumina să intre în chipul cel mai curat cu putință, nu meșterită de priceperea omului, și să slujească scopului ei, care era de a ilumina munca cititului și a scrisului. Am văzut și în alte rânduri și în alte locuri multe *scriptoria,* dar nici unul care să strălucească atât de luminos, în șuvoaiele de lumină fizică de care scânteia locul, același principiu spiritual întruchipat de lumină, acea *claritas,* izvor al oricărei frumuseți și înțelepciuni, atribut inseparabil al acelei proporții demonstrate de sala pe care o vedeam. Pentru că trei lucruri ajută, împreună, la crearea frumuseții: în primul rând, integritatea sau perfecțiunea, și din această cauză socotim urâte lucrurile neterminate; apoi cuvenita proporție sau consonanță; și, în sfârșit, limpezimea și lumina, așa că numim frumoase lucrurile de culoare curată. Și cum privirea frumosului aduce pace și dorința noastră cea mai mare este să ne bucurăm în tihnă de pace, de bine și de frumos, m-am simțit cuprins de o mare împăcare și am gândit că trebuie să fie tare plăcut să lucrezi în locul acela.

Așa cum a apărut în ochii mei, la acea oră de după prânz, mi s-a părut o fericită oficină de înțelepciune. Am văzut, mai apoi, la San Gallo un *scriptorium* de aceleași proporții, despărțit de bibliotecă (în alte părți călugării lucrau în același loc unde erau adăpostite și cărțile), dar nu atât de frumos aranjat ca acesta. Anticari, copiști, caligrafi și cărturari erau așezați fiecare la masa lui, câte una sub fiecare fereastră. Și, cum ferestrele erau patruzeci (număr cu adevărat perfect, datorat înzecirii patrulaterului, ca și cum zece porunci ar fi fost proslăvite de cele patru virtuți cardinale), patruzeci de călugări ar fi putut lucra în același timp, chiar dacă în acel moment nu erau decât vreo treizeci. Severino ne-a lămurit că toți călugării care lucrau în *scriptorium* erau scutiți de slujbele de la orele *tertia, sexta* și *nona* pentru a nu-și întrerupe munca în orele cu lumină și își conteneau activitatea numai la apusul soarelui, pentru *vesper*.

Locurile cele mai luminoase erau oprite pentru anticari, pentru miniaturiștii cei mai pricepuți, pentru caligrafi și copiști. Fiecare masă avea tot ce trebuia pentru pictarea miniaturilor și pentru copiat: sticluțe cu cerneluri, pene fine, pe care niște călugări le ascuțeau cu cuțite ascuțite, piatră ponce pentru a netezi pergamentul, rigle pentru trasatul liniilor pe care avea să se înșiruie scrierea. Alături de fiecare scrib, sau în capul planului înclinat al fiecărei mese, se afla un pupitru pe care sta codicele de copiat, pagina acoperită cu ornamente care încadrau rândul ce se transcria în acel moment. Și unii aveau cerneluri de aur sau în alte culori, alții, în schimb, stăteau doar și citeau cărți, și făceau însemnări pe caietele sau tăblițele lor personale.

De altfel, nu am avut timp să iau seama la munca lor, deoarece ne-a ieșit în întâmpinare bibliotecarul, care aflasem deja că era Malachia din Hildesheim. Chipul lui încerca să-și potrivească o expresie de bună primire, dar nu m-am putut reține să nu mă înfior în fața unei fizionomii atât de neobișnuite. Făptura lui era înaltă și, deși din cale-afară de slabă, membrele sale erau mari și lipsite de grație. Cum înainta cu pași mari, înfășurat în veșmântul negru al ordinului, era ceva care te neliniștea în felul cum arăta. Gluga, pe care, venind de-afară, abia și-o trăsese de pe cap, arunca o umbră pe paloarea chipului său și dădea un nu știu ce dureros marilor săi ochi melancolici. În fizionomia lui se afla ceva de felul urmelor mai multor pasiuni pe care voința le disciplinase, dar părând să fi fixat acele trăsături pe care acum încetaseră să le mai anime. Mâhnirea și severitatea precumpăneau în liniile-chipului său, și ochii îi erau atât de stăruitori, încât dintr-o singură privire izbuteau să pătrundă în inima celui ce-i vorbea și să-i citească gândurile tainice, astfel încât cu greu se putea îngădui cercetarea lor și erai îndemnat să nu-i mai întâlnești a doua oară.

Bibliotecarul ne-a prezentat mai multora dintre călugării care ședeau atunci și lucrau. Despre fiecare Malachia ne-a spus și

la ce lucra atunci, și dintre toate am prețuit cel mai mult înalta dăruire pentru cunoașterea și studierea cuvântului lui Dumnezeu. I-am cunoscut atunci pe Venanzio din Salvemec, traducător din greacă și din arabă, credincios acelui Aristotel care, desigur, a fost cel mai înțelept dintre toți oamenii. Pe Bencio din Uppsala, un tânăr monah scandinav care se ocupa cu retorica. Pe Berengario din Arundel, ajutorul de bibliotecar. Pe Aymaro din Alexandria, care copia opere împrumutate numai pe câteva luni de bibliotecă, și apoi un grup de miniaturiști din diferite țări, Patrizio din Clonmacnois, Rabano din Toledo, Magnus din Iona, Waldo din Hereford.

Lista ar putea desigur să continue și nimic nu este mai minunat decât o asemenea înșiruire, instrument de minunate hipotipoze. Dar trebuie să mă întorc la subiectul discuțiilor noastre, din care au ieșit multe lămuriri folositoare pentru a înțelege ascunsa neliniște care plutea printre călugări, și un nu știu ce tăinuit, apăsând asupra tuturor vorbelor lor.

Maestrul meu a început să vorbească cu Malachia, lăudând frumusețea și hărnicia din *scriptorium* – atelierul de caligrafie și miniatură – și cerându-i amănunte despre desfășurarea muncii care se făcea aici, pentru că, a spus el cu multă istețime, auzise peste tot vorbindu-se despre biblioteca aceasta și ar fi vrut să cerceteze multe cărți. Malachia i-a lămurit ceea ce-i spusese și Abatele, că monahul cerea bibliotecarului opera pe care vrea s-o consulte, și acesta se ducea s-o caute sus în bibliotecă, dacă cererea era dreaptă și cu credință. Guglielmo a întrebat cum putea să cunoască numele cărților păstrate în dulapurile de deasupra, și Malachia i-a arătat, legat de masa lui cu un lănțișor de aur, un codice voluminos, plin de înșiruiri mărunte și dese de titluri.

Guglielmo și-a vârât mâna în rasă, în locul unde se deschidea pe piept ca să facă un soi de buzunar, și a scos de-acolo un obiect pe care i-l mai văzusem în mâini și pe față chiar din timpul călătoriei. Era o mică furcă, construită astfel încât să poată sta pe nasul unui om (și mai ales pe al lui, atât de ieșit în afară și de încovoiat), cum stă un călăreț pe crupa calului, sau cum stă o pasăre pe bețișorul ei din colivie. Și în cele două părți ale furcii, în așa chip încât să ajungă în dreptul ochilor, se ridicau două cercuri ovale de metal, care prindeau două tipsioare de sticlă, groase ca niște funduri de pahare. Cu astea la ochi Guglielmo citea cel mai adesea și spunea că vede mai bine decât îl înzestrase natura sau decât îi îngăduia vârsta lui înaintată, mai ales când slăbea lumina zilei. Și nu-i slujea ca să vadă mai departe, pentru care avea privire foarte ascuțită, ci pentru a vedea aproape. Cu așa ceva el putea citi manuscrise așternute cu litere foarte mărunte, pe care și eu le deslușeam cu greu. Îmi explicase că, de îndată ce omul a trecut de jumătatea vieții, chiar dacă vederea lui fusese dintre cele mai bune, ochiul se înțepenea și

refuza să-și mai potrivească pupila, așa încât mulți înțelepți erau ca și morți pentru citit și pentru scris, după ce treceau de a cincizecea primăvară. Mare nenorocire pentru niște oameni care ar fi putut să dea ceea ce era mai bun din inteligența lor pentru încă mulți ani. Așa că trebuia lăudat Domnul Dumnezeu că cineva descoperise și fabricase acel instrument. Și-mi spunea asta ca să susțină ideile lui Ruggiero Bacone al lui, când spunea că scopul științei era și de a prelungi viața omului.

Ceilalți călugări l-au privit pe Guglielmo cu multă curiozitate, dar nu au îndrăznit să-i pună întrebări. Și eu mi-am dat seama că, nici în acest loc închinat, cu atâta pasiune și cu atât orgoliu, cititului și scrisului, acel instrument nu pătrunsese încă. Așa că m-am simțit mândru că urmez un om care avea ceva cu care să uimească alți oameni de faimă în lumea întreagă pentru înțelepciunea lor.

Cu obiectul acela la ochi, Guglielmo s-a aplecat asupra catalogului din codice. M-am uitat și eu, și am descoperit titluri nicicând auzite, și altele dintre cele mai cunoscute, pe care biblioteca le avea.

De pentagono Solomonis, Ars loquendi et intelligendi in lingua hebraica, De rebus metallicis de Roger din Hereford *Algebra* lui Al Kuwarizmi, tradusă în latină de Robert Anglico, *Punicele* de Silio Italico, *Gesta francorum, De laudibus sanctae crucis* de Rabanus Maurus, și *Flavii Claudii Giordani de aetate mundi et hominis reservatis singulis litteris per singulos libros ab A usque ad Z,* a citit maestrul meu. Strălucite opere. Dar în ce ordine sunt înregistrate? A citat dintr-un text pe care nu-l cunoșteam, dar care desigur îi era familiar lui Malachia: „*Habeat Librarius et registrurm omnium librorum ordinatum secundum facultates et auctorem reponeatque eos separatim et ordinate cum signaturis per scripturam applicatis."* Cum faceți să cunoașteți locul fiecărei cărți?

Malachia i-a arătat niște însemnări care se aflau în marginea fiecărui titlu. Am citit: iii, IV gradus, V in primi graecorum; ii, V gradus, VII in tertia anglorum, și așa mai departe. Am înțeles că primul număr arăta poziția cărții în raftul sau *gradus-ul* arătat de al doilea număr, dulapul fiind arătat de al treilea număr, și am înțeles că celelalte indicaţii arătau o cameră sau un coridor al bibliotecii, și am îndrăzni să cer amănunte despre aceste ultime *distinctiones.* Malachia m-a privit cu asprime.

— Poate că nu știți, sau ați uitat, că accesul în bibliotecă este îngăduit numai bibliotecarului. Și deci este drept și îndeajuns ca doar bibliotecarul să poată descifra aceste lucruri.

— Dar în ce ordine sunt trecute cărțile în aceste liste? întrebat Guglielmo. Nu pe teme, se pare.

Nu a amintit de o ordine pe autori, care să urmeze aceeași desfășurare ca a literelor din alfabet, pentru că este o uzanță pe

care am văzut-o folosită doar în ultimii ani, și atunci se ținea prea puțin seama de ea.

— Biblioteca își cufundă originea în negura vremilor, spus Malachia, și cărțile sunt înregistrate în ordinea achiziționării, a donațiilor și a intrării lor între zidurile acestea.

— Greu de găsit, a observat Guglielmo.

— Ajunge ca bibliotecarul să le cunoască pe dinafară, și știe despre orice carte timpul când a venit aici. Iar ceilalți călugări pot să se încreadă în memoria lui, și părea să vorbească despre un altul, care nu era el însuși; și am înțeles că vorbea despre funcția pe care în acel moment el o îndeplinea fără nici un merit, dar care fusese îndeplinită de sute de alți acum dispăruți, care-și transmiseseră unii altora știința lor.

— Am înțeles, a spus Guglielmo. Dacă eu aș căuta ceva, fără să știu ce, despre pentagonul lui Solomon, domnia ta ai ști să-mi arăți că există cartea al cărui titlu abia l-am citit, și ai putea să-mi precizezi locul în catul de deasupra.

— Dacă domnia ta ar trebui cu adevărat să afli câte ceva despre pentagonul lui Solomon, a spus Malachia. Dar iată o carte pe care, ca să ți-o dau, aș cere mai întâi sfatul Abatelui.

— Am aflat că unul dintre miniaturiștii voștri cei mai valoroși, a spus atunci Guglielmo, a dispărut de curând. Abatele mi-a vorbit mult despre talentul său. Aș putea vedea codicele pe care picta?

— Adelmo din Otranto, a spus Malachia, privindu-l pe Guglielmo cu neîncredere, lucra, din cauza vârstei sale fragede, numai pe *marginalia.* Avea o imaginație foarte sprintenă și din lucruri știute știa să compună lucruri neștiute și surprinzătoare, ca și cum ai uni un trup omenesc cu un cap de cal. Dar uite colo cărțile sale. Nimeni nu s-a atins încă de masa lui.

Ne-am apropiat de ceea ce fusese locul de muncă al lui Adelmo, unde mai zăceau încă foile unei psaltiri bogat împodobite cu miniaturi. Erau foi de *vellum* foarte fin – rege printre pergamente – și ultima foaie mai era încă fixată pe masă. Abia lustruită cu piatră ponce și catifelată cu cretă, bine întinsă cu ciocanul de lemn, iar din micile găuri făcute pe margini cu un cui ascuțit, fuseseră trasate toate liniile care trebuiau să conducă mâna artistului. Prima jumătate fusese acoperită deja cu scris și călugărul începuse să schițeze figurile pe margini. În schimb, alte foi erau încheiate, și privindu-le, nici eu, nici Guglielmo nu am putut să ne reținem un strigăt de admirație. Era vorba de o psaltire pe marginea căreia se înfățișa o lume răsturnată față de cea cu care se obișnuiseră simțurile noastre. Ca și cum, alături de o discuție care prin definiție e deslușirea adevărului, s-ar fi desfășurat, în strânsă legătură cu ea, prin uimitoare aluzii *in aenigmate,* o discuție mincinoasă despre o lume așezată cu capul în jos, în care câinii aleargă înaintea iepurelui, și cerbii îl vânează pe leu. Capete mici, cu gheare de păsări, animale cu mâini

omenești pe spinare, capete pletoase din care țâșneau picioare, dragoni zebrați, patrupede cu gât de șarpe care se înfășură în mii de noduri de nedesfăcut, maimuțe cu coarne de cerb, sirene cu forme de zburătoare cu aripi pieloase pe spate, oameni fără brațe cu alte corpuri de oameni care le răsăreau din spinare în chip de cocoașă, și figuri cu gură plină de dinți pe burtă, făpturi omenești cu cap de cal și cabaline cu picioare umane, pești cu aripi de pasăre și păsări cu coadă de pește, monștri cu un singur trup și cu două capete, sau cu un singur cap și cu două trupuri, vaci cu coadă de cocoși și cu aripi de fluture, femei cu capul chilug ca burta unui pește, himere bicefale încrucișate cu libelule cu bot de șopârlă, centauri dragoni, elefanți, manticore, sciapode întinse pe crengi de copac, grifoni din a căror coadă ieșea un arcaș gata de luptă, creaturi drăcești cu gât nesfârșit, serii de animale antropomorfe și cu pitici zoomorfi se asociau, uneori pe aceea pagină, cu scene de viață campestră unde vedeai reprezentată, cu o vigoare impresionantă, așa încât îți venea să crezi că figurile erau vii, toată viața de la țară: oameni care ară, ca culeg fructe, care seceră, țes sau seamănă, alături de vulpi şi de nevăstuici, înarmate cu arbalete, care urcau cu scările pe un oraș cu turnuri, apărat de maimuțe. Ici o literă inițială se apleca în L, și în partea de jos se năștea un dragon, colo un V mare cu care începea cuvântul *verba* producea ca o volburi naturală a trunchiului său un șarpe cu o mie de încolăciri, care la rândul său dădea naștere altor șerpi ca alte vițe de vie și corimbi.

Alături de psaltire era, firește terminată de puțină vreme, o aleasă carte de ore, de dimensiuni incredibil de mici, încât ai fi putut s-o ții în palmă. Scrisă măiestrit, miniaturile de pe marginile ei cu greu puteau fi deslușite de la prima vedere, și cereau ca ochiul să le cerceteze de aproape pentru a se arăta în toată frumusețea lor (și te întrebai cu ce instrument supraomenesc le pictase miniaturistul ca să obțină efecte atât de pline de viață într-un spațiu atât de restrâns). Toate marginile paginilor erau invadate de figuri minuscule care luau naștere, ca printr-o pornire naturală, din volutele cu care se terminau literele atât de frumos desenate: sirene marine, cerbi alergând himere, torsuri omenești fără brațe care ieșeau în afară ca limbricii din însuși corpul versetelor. Într-un loc, continuând parcă pe cei trei *„Sanctus, Sanctus, Sanctus”* repetați pe trei linii diferite, vedeai trei figuri animalice cu capete omenești dintre care două se răsuceau unul în jos, altul în sus pentru a se împreuna într-un sărut pe care nu m-aș fi sfiit să-l numesc nerușinat dacă nu mi-aș fi dat seama că, deși nu era prea clar, un adânc înțeles spiritual trebuie să fi îndreptățit, firește reprezentarea aceea în acel moment.

Urmăream paginile, nehotărât între admirație mută și râs, întrucât figurile te împingeau în mod firesc spre ilaritate, deși

comentau pagini sfinte. Și fratele Guglielmo le urmărea zâmbind, și a comentat:

— Babewyn, așa li se spune pe insulele noastre.

— Babouins, cum le spun Galii, a spus Malachia. Și de fapt Adelmo a deprins meșteșugul său în țara domniei tale, deși după aceea a studiat și în Franța. Babuini sau maimuțe din Africa. Figuri dintr-o lume răsturnată, unde casele răsar în vârful unei turle ascuțite și pământul stă deasupra cerului.

Mi-am amintit niște versuri pe care le auzisem în dialectul de la noi de-acasă și nu m-am putut abține să nu le rostesc:

Aller Wunder si geswigen,
das herde himel hât uberstigen,
daz sult is vür ein Wunder Wigen.

Și Malachia a continuat, citind din același text:

Erd ob un himel unter
das sult ir hân besunder,
Vür aller Wunder ein Wunder.

— Bravo Adso, a continuat bibliotecarul. Într-adevăr aceste imagini ne vorbesc despre acea regiune unde se ajunge călărind o gâscă albastră, unde se găsesc ulii care pescuiesc pești într-un pârâu, urși care urmăresc șoimii pe cer, homari care zboară ca porumbeii și trei uriași prinși în capcană și ciuguliți de un cocoș.

Și un surâs palid a luminat buzele sale. Atunci ceilalți călugări, care urmăriseră discuția cu o oarecare sfială, s-au pornit să râdă din toată inima, ca și cum ar fi primit îngăduința bibliotecarului. Care s-a întunecat din nou, în timp ce ceilalți continuau să râdă, lăudând priceperea bietului Adelmo, și arătându-și unii altora figurile cele mai de necrezut. Și chiar în timp ce toți râdeau încă, am auzit în spatele nostru o voce, solemnă și neîndurătoare:

— *Verba vana aut risui apta non loqui.*

Ne-am întors. Cel care vorbise era un călugăr încovoiat de greutatea anilor, alb ca neaua, nu numai la păr, ci și la față, și chiar pupilele îi erau albe. Mi-am dat seama că era orb. Vocea încă îi mai era autoritară și membrele încă pline de vigoare, chiar dacă trupul i se cocârjase sub apăsarea vârstei. Ne fixa ca şi când ar fi văzut, și după aceea l-am văzut mereu mișcându-se și vorbind ca și când ar mai fi posedat încă lumina ochilor. În schimb, tonul vocii sale era cel al unuia care nu posedă altceva decât darul profeției.

— Omul de vârstă și de înțelepciune respectabilă pe care îl vedeți, i-a spus Malachia lui Guglielmo, arătându-i-l pe noul venit, este Jorge din Burgos. Mai bătrân decât oricine trăiește în mănăstire, în afară de Alinardo din Grottaferrata, este cel căruia foarte mulți dintre călugări îi încredințează apăsarea păcatelor lor, prin taina spovedaniei. Apoi, întorcându-se spre bătrân: Cel

care stă în fața domniei tale este fratele Guglielmo din Baskerville, oaspetele nostru.

— Sper că nu v-au mâniat cuvintele mele, a spus bătrânul, cu glas repezit. Am auzit oameni râzând de lucruri rizibile și le-am amintit unul dintre principiile noastre. Și, cum spune psalmistul, dacă monahul trebuie să se abțină de la discuțiile bune prin juruința tăcerii, e cu atât mai cu chibzuială să se abțină de la discuțiile rele. Și cum există discuții dăunătoare există și imagini dăunătoare. Și sunt acelea care mint despre forma creației și arată lumea pe dos decât cum trebuie să fie, așa a fost întotdeauna și întotdeauna va fi așa în veacul veacurilor, până ce timpul se va sfârși. Dar domnia ta vii din alt ordin, unde aud că e privită cu îngăduință chiar și veselia cea mai nepotrivită.

Făcea aluzie la ceea ce se vorbea printre benedictini despre ciudățeniile puse pe seama călugărilor mărunți și spirituali de tot felul, care erau vlăstarele cele mai noi și mai neliniștitoare ale ordinului Sfântului Francisc din Assisi. Dar fratele Guglielmo s-a prefăcut că nu înțelege insinuarea.

— Imaginile de pe margini îndeamnă adesea la râs, dar în scopuri de clarificare, a răspuns. După cum în predici, pentru a stârni închipuirea mulțimii credincioase, trebuie amestecate *exempla,* nu arareori glumețe, la fel și vorbirea imaginilor trebuie să se servească de aceste *nugae.* Pentru orice virtuți și pentru orice păcat există un exemplu scos din bestiarii, şi animalele prefigurează lumea oamenilor.

— Oh, da, a glumit bătrânul, dar fără să zâmbească, fiecare imagine este bună ca să îndemne la virtute, pentru ca opera cea mai de seamă a creațiunii, pusă cu capul în jos, să devină subiect de râs. Și astfel, cuvântul Domnului să ne parvină prin măgarul care cântă la liră, huhurezul care ară cu scutul, boii care se înjugă singuri la plug, râurile care vin să-și reîntâlnească izvoarele, marea care ia foc, lupul care face pe eremitul! Să vânezi iepuri cu boii, să înveți gramatica de la cucuvea, câinii să-i muște pe purici, orbii să-i privească pe muți și muții să ceară pâine, furnica să fete vițel, puii fripți să zboare, plăcintele să crească pe acoperișuri, papagalii să țină lecții de retorică, găinile să-i însămânțeze pe cocoși, puneți carul înaintea boilor, câinele să doarmă în pat și toți să meargă cu capul în jos! Ce vor să spună toate aceste *nugae?* O lume răsturnată și potrivnică celei stabilite de Dumnezeu, sub pretextul de a răspândi învățătura divină.

— Dar Areopagitul ne învață, a spus cu umilință Guglielmo, că Dumnezeu poate fi numit doar prin lucrurile cele mai diforme. Și Ugo de la San Vittore ne amintea că, cu cât asemănarea se face mai neasemănătoare, cu atât mai mult adevărul ne este revelat sub vălul figurilor oribile și neplăcute la înfățișare și cu atât mai puțin imaginația se liniștește în satisfacția carnală și e obligată să surprindă misterele care se ascund sub netrebnicia imaginii…

— Cunosc argumentul! Și recunosc cu rușine că a fost argumentul principal al ordinului nostru, când abații de la Cluny se luptau cu cei cistercieni. Dar Sfântul Bernard avea dreptate: puțin câte puțin, omul care zugrăvește monștri și miracole ale naturii, pentru a prezenta lucrurile lui Dumnezeu per *speculum et in aenigmate,* capătă gust pentru natura însăși a monstruozităților și creează și se delectează cu ele, și prin ele, și nu mai poate vedea decât prin ele. E de-ajuns ca voi, care mai aveți vedere, să priviți capitelurile mănăstirii voastre – și a arătat cu mâna dincolo de ferestre, spre biserică – sub ochii fraților preocupați de meditație – și să vă întrebați ce înțelesuri au acele ridicole monstruozități, acele diforme frumuseți și frumoase diformități? Maimuțele acelea dezgustătoare? Leii aceia, centaurii aceia, făpturile acelea pe jumătate omenești, cu gura pe pântec, un singur picior și urechile ca o velă? Tigrii aceia pătați, războinicii aceia în plină luptă, vânătorii aceia care suflă în corn și acele multe trupuri cu un singur cap, și multe capete într-un singur trup? Patrupede cu coadă de șarpe, și pești cu capete de patruped, și aici un animal care din față pare un cal, iar din spate un țap, iar dincolo un cal cu coarne și așa mai departe, fiindcă, în definitiv, pentru un monah e mai plăcut să citească marmurile decât manuscrisele, și să admire operele omului decât să mediteze asupra legii lui Dumnezeu. Rușine pentru dorința ochilor voștri și pentru zâmbetele voastre!

Uriașul bătrân s-a oprit gâfâind. Și eu i-am admirat memoria viguroasă cu care, orb fiind poate de multă vreme, și amintea încă de imaginile de a căror nerușinare vorbea. Așa încât l-am bănuit că imaginile acestea îl încântaseră foarte mult când le văzuse, de vreme ce știa încă să le mai descrie cu atâta patimă. Dar mi s-a întâmplat adesea să găsesc reprezentările mult mai ademenitoare decât păcatul însuși în paginile acelor oameni, de incoruptibilă virtute, care îi condamnau farmecul și urmările. Semn că oamenii aceștia sunt împinși de o asemenea ardoare de a mărturisi adevărul, că nu se dau îndărăt, întru cinstirea lui Dumnezeu, să pună pe seama răului toate ademenirile în care se înveșmântă, ca să-i instruiască mai bine pe oameni asupra chipurilor în care cel rău îi atrage în capcană. Și de fapt cuvintele lui Jorge mi-au stârnit o mare dorință de a vedea tigrii și maimuțele din mănăstire, pe care nu o admirasem încă. Dar Jorge a întrerupt cursul gândurilor mele, pentru că a vorbit din nou, pe un ton mai puțin iritat:

— Domnul Dumnezeul nostru nu a avut nevoie de atâtea prostii pentru a ne arăta calea cea dreaptă. Nimic, în parabolele sale, nu îndeamnă la râs sau la teamă. În schimb, Adelmo, pe care acum îl plângeți mort, se bucura în așa măsură de monstruozitățile pe care le picta, încât pierduse din vedere lucrurile ultime a căror figură materială trebuia să fie. Și a străbătut toate, spun, și vocea lui a devenit solemnă și

amenințătoare, toate căile monstruozității. Ceea ce Dumnezeul știe să pedepsească.

Peste toți cei de față s-a pogorât o liniște grea. A îndrăznit s-o întrerupă Venanzio din Salvemec.

— Venerabile Jorge, a spus el, virtutea domniei tale te face nedrept. Cu două zile mai înainte ca Adelmo să fi murit, erai de față la o dezbatere care a avut loc tocmai aici, în *scriptorium.* Adelmo dorea ca arta lui, fiind binevoitoare cu reprezentările ciudate și închipuite, să fie totuși înțeleasă întru slava lui Dumnezeu, instrument de cunoaștere a lucrărilor cerești. Fratele Guglielmo îl cita mai adineauri pe Areopagitul, despre cunoașterea prin deformare. Și Adelmo a citat în ziua aceea o altă autoritate dintre cele mai de seamă, pe cea a doctorului din Aquino, când a spus că se cuvine ca lucrurile divine să fie expuse mai degrabă în figuri de corpuri păcătoase, decât în figuri de corpuri nobile. Mai întâi pentru că sufletul omenesc este mai ușor scăpat de greșeală; este limpede, într-adevăr, că anumite proprietăți nu pot fi atribuita lucrurilor divine, ceea ce ar fi îndoielnic dacă acestea ar fi arătate cu figuri corporale nobile. În al doilea rând, pentru că acest fel de reprezentare se potrivește mai mult cunoașterii lui Dumnezeu pe care o avem pe acest pământ; el se manifestă ca adevărat mai degrabă în ceea ce nu este, decât în ceea ce este, și de aceea asemănările acelor lucruri care se îndepărtează mai mult de Dumnezeu nu duc la o părere mai exactă despre el, deoarece așa aflăm că el este deasupra a ceea ce spunem și gândim. Și, în al treilea rând, pentru că așa sunt mai ușor ascunse lucrurile lui Dumnezeu persoanelor nedemne.

În sfârșit, în ziua aceea era vorba de a înțelege în ce fel se poate da la iveală adevărul prin mijlocirea unor expresii surprinzătoare, și pline de istețime, și tăinuite. Și eu i-am amintit că în opera marelui Aristotel găsim cuvinte foarte clare în această privință…

— Nu-mi amintesc, a întrerupt sec Jorge, sunt foarte bătrân. Nu-mi amintesc. Poate că am exagerat în severitate. Acum e târziu, trebuie să mă duc.

— E ciudat că domnia ta nu-ți amintești, a stăruit Venanzio. A fost o discuție doctă și foarte frumoasă, în care au intervenit și Bencio și Berengario. Era vorba de a ști, de fapt, dacă metaforele și jocurile de cuvinte, și enigmele, care par născocite de poeți pentru simpla plăcere, nu ne ajută să raționăm asupra lucrurilor într-un chip nou și surprinzător, și eu spun că și aceasta este o calitate care se cere de la un înțelept… Și era acolo și Malachia…

— Dacă venerabilul Jorge nu-și amintește, ai respect pentru vârsta lui și pentru oboseala minții lui… de altfel mereu atât de vie, s-a amestecat unul dintre călugării care urmăreau discuția. Fraza era pronunțată pe un ton agitat, cel puțin la început, pentru

că acela care vorbise, dându-și seama că îndemnând la respect pentru bătrân, îi punea, de fapt, în lumină o slăbiciune, își domolise apoi năvălirea propriei porniri, sfârșind aproape într-o șoaptă de scuză. Cel care vorbise era Berengario din Arundel, ajutorul de bibliotecar. Era un tânăr cu chipul palid, și, privindu-l, mi-am amintit definiția pe care Ubertino o dăduse despre Adelmo: ochii săi păreau cei ai unei femei lascive. Intimidat de privirile tuturor ațintite asupra lui, își ținea degetele de la mâini strânse ca unul care vrea să-și stăpânească o tulburare lăuntrică.

A fost ciudată reacția lui Venanzio. L-a privit pe Berengario în așa chip, încât acela și-a lăsat ochii în jos:

— Foarte bine, frate, a spus, dacă memoria e un dar al lui Dumnezeu, și capacitatea de a uita poate fi foarte bună și prețuită. Dar o respect la fratele bătrân cu care vorbeam. Din partea ta, însă, mă așteptam la o amintire mai vie în legătură cu lucrurile petrecute când ședeam aici, împreună cu un prieten foarte drag ție…

N-aș putea spune dacă Venanzio apăsase tonul când pronunțase cuvintele „foarte drag”. Fapt e că am simțit trecând un aer de neliniște printre cei de față. Fiecare își întorcea privirea în altă parte, dar nici unul n-o oprea asupra lui Berengario, care se înroșise violent. A intervenit numaidecât Malachia, cu autoritate:

— Vino, frate Guglielmo, a spus, am să-ți arăt și alte cărți interesante.

Grupul s-a desfăcut. L-am surprins pe Berengario aruncându-i lui Venanzio o privire încărcată de venin, și Venanzio răspunzându-i de asemenea, deosebit de provocator. Eu, văzând că bătrânul Jorge se îndepărta, pătruns de un sentiment de respectuoasă supunere, m-am aplecat și i-am sărutat mâna. Bătrânul a primit sărutarea, și-a pus mâna pe capul meu și m-a întrebat cine eram. Când i-am spus numele meu, chipul i s-a luminat din nou:

— Porți un nume mare și foarte frumos, a spus. Știi cine a fost Adso din Montier-en-Der? a întrebat.

Eu, mărturisesc, nu știam. Așa că Jorge a adăugat:

— A fost autorul unei cărți mari și cumplite, *Libellus de Antichristo,* în care a văzut lucruri care aveau să se petreacă și n-a fost ascultat îndeajuns.

— Cartea a fost scrisă înaintea mileniului nostru, a spus Guglielmo, și lucrurile acelea nu s-au dovedit adevărate.

— Pentru cine nu are ochi să vadă, a spus orbul. Căile Antichristului sunt încete și întortocheate. El sosește când noi n-o bănuim, și nu pentru că ar fi greșit calculul sugerat de Apostol, ci pentru că noi nu i-am deprins meșteșugul. Apoi a strigat cu glas foarte puternic și cu fața spre sală, făcând să răsune bolțile *scriptorium*-ului*:* Chiar acum sosește! Nu pierdeți ultimele zile

râzând de monștrii cu pielea pătată și coada îmbârligată! Nu vă risipiți ultimele șapte zile!

Ziua întâi

Vesper

În care se vizitează restul abației, Guglielmo trage unele concluzii în legătură cu moartea lui Adelmo, se vorbește cu fratele sticlar despre sticlele pentru citit și despre fantomele care apar celui ce vrea să citească prea mult

În momentul acela au sunat pentru *vesper* și călugării au început să-și părăsească mesele. Malachia ne-a dat de înțeles că și noi trebuia să plecăm. El avea să rămână, cu ajutorul lui, Berengario, să pună lucrurile la loc și (așa s-a exprimat) să pregătească biblioteca pentru noapte. Guglielmo l-a întrebat dacă după aceea avea să închidă ușile.

— Nu există ușă care să oprească intrarea în *scriptorium,* din bucătărie sau din refector, nici în bibliotecă din *scriptorium.* Mai puternică decât orice ușă trebuie să fie interdicția Abatelui. Și călugării trebuie să se folosească și de bucătărie și de refector, până la *completa.* Atunci, ca să nu las străinii sau animalele, pentru care interdicția nu există, să intre în Edificiu, chiar eu închid portalurile de jos, care duc și la bucătărie și la refector, și de la ora aceea Edificiul rămâne izolat.

Am coborât. În vreme ce călugării se îndreptau spre cor, maestrul meu a hotărât că Domnul avea să ne ierte că nu asistăm la serviciul divin (Domnul a avut multe să ne ierte în zilele care au urmat!) și m-a îndemnat să mă plimb puțin cu el pe platou, ca să ne obișnuim cu locul.

Am ieșit prin bucătării, am străbătut cimitirul: erau acolo pietre de mormânt mai noi și cele care păstrau semnele timpului, povestind vieți de monahi care trăiseră în secolele trecute. Mormintele erau fără nume, iar deasupra aveau cruci de piatră.

Vremea se strica. Se pornise un vânt rece și cerul se mohorâse. Se ghicea un soare apunând în spatele grădinilor, și începuse să se întunece la răsărit, spre care ne îndreptară înconjurând corul bisericii și ajungând în partea din spatele platoului. Aici, aproape în dosul zidului de împrejmuire, în locul unde se lipea de turnul răsăritean al Edificiului, se aflau cocinele și porcarii acopereau vasul cel mare cu sânge de porc. Am observat că în spatele cocinilor zidul împrejmuitor era mai scund, așa încât puteai să te apropii să privești. Dincolo de picioarele zidurilor, terenul, care cobora foarte abrupt, avea dedesubt un mal de pământ pe care zăpada nu izbutea să-i ascundă cu totul. Mi-am dat seama că era vorba de depozitul de paie şi bălegar, care era aruncat din acel loc, și cobora până la cotitura de la care se ramifica poteca de-a lungul căreia pornise la întâmplare fugarul Brunello. Spun bălegar pentru că era vorba de un munte de materii puturoase, a căror duhoare ajungea până la parapetul de care mă proptisem: bineînțeles că țăranii veneau să ia din

partea de jos, ca să-l folosească drept îngrășământ pentru câmp. Dar la dejecțiile animalelor și ale oamenilor se adăugau și alte gunoaie solide, tot prisosul de materii moarte pe care abația le îndepărta din trupul ei, ca să se păstreze limpede și curată, în legătura ei cu înălțimile munților și cu cerul.

În grajdurile de alături, grăjdarii tocmai duceau caii la iesle. Am străbătut drumul lung pe care se întindeau, spre zid, diferitele grajduri, și la stânga, în spatele corului, dormitorul călugărilor și latrinele. Acolo unde zidul de răsărit cobora spre miazăzi, în colțul împrejmuirii, se găsea clădirea fierăriilor. Fierarii care mai rămăseseră își puneau la loc sculele și stingeau focurile, ca să se ducă la slujbă. Guglielmo a pornit-o curios spre una dintre fierării, separată oarecum de restul atelierelor, unde un călugăr își strângea lucrurile. Pe masa lui se afla o minunată colecție de sticle de toate culorile, de mici dimensiuni, dar sprijinite de pereți erau plăci mai mari. În fața lui era un relicvar încă neterminat, din care exista numai carcasa de argint, dar pe care el tocmai încastra cu precizie bucăți de sticlă și alte pietre, pe care le adusese cu instrumentele lui la dimensiunea unui nestemat.

Astfel l-am cunoscut pe Nicola din Morimondo, maestrul sticlar al abației. Ne-a explicat că în partea din spatele atelierului se mai sufla încă sticlă, în vreme ce în cea din față, unde ședeau fierarii, se fixau sticlele cu plumburile de legătură ca să se facă vitralii. Dar, a adăugat, marea operă de artă a vitraliului, care împodobea Edificiul și biserica, fusese săvârșită cu secole în urmă. Acum se mărginea la lucruri mărunte sau la repararea stricăciunilor provocate de timp.

— Și cu mare greutate, a adăugat, pentru că nu se mai pot găsi culorile de altădată, mai ales albastrul, pe care-l puteți admira în cor, de o calitate atât de curată, încât când soarele de pe cer revarsă în navă o lumină de paradis. Geamurile de la partea de apus a navei, refăcute de puțină vreme, nu sunt de aceeași calitate, și asta se vede în zilele de vară. E zadarnic, a mai spus el, nu mai avem înțelepciunea anticilor, s-a sfârșit vremea uriașilor.

— Suntem pitici, a încuviințat Guglielmo, dar pitici care stau pe umerii acelor uriași, și în nimicnicia noastră izbutim uneori să vedem mai departe decât ei la orizont.

— Spune-mi ce facem noi mai bine și ei nu știau să facă! A izbucnit Nicola. Dacă ai coborî în cripta bisericii, unde este păstrat tezaurul abației, ai găsi relicvarii de o lucrătură atât de aleasă, încât monștrișorii pe care-i fac eu acum ca vai de lume, și a arătat spre opera lui care se afla pe masă, îți vor părea o maimuțăreală a acelora!

— Nu e scris în lege că maeștrii sticlari trebuie să continue să facă ferestre și aurarii relicvarii, dacă maeștrii din trecut au știut să le facă atât de frumoase și menite să dăinuie peste

veacuri. Astfel pământul s-ar umple de relicvarii, într-o epocă în care sfinții de la care să păstrezi relicve sunt atât de rari, a spus în glumă Guglielmo. Și nici ferestrele nu trebuie împodobite la infinit cu vitralii. Și în diferite alte țări am văzut opere noi făcute cu sticlă, care te fac să gândești la o lume de mâine în care sticla să fie nu numai în slujba serviciului divin, ci și în ajutorul slăbiciunilor omenești. Aș vrea să-ți arăt o operă a zilelor noastre din care mă simt onorat să stăpânesc un foarte trebuincios exemplar.

Și-a vârât mâna în rasă și a scos de-acolo lentilele sale care l-au lăsat fără grai pe interlocutorul nostru.

Nicola a luat furcuța, pe care Guglielmo i-o întindea, cu mare interes.

— *Oculi de vitro cum capsula!* a exclamat el. L-am auzit vorbindu-mi despre asta pe un anume Giordano, pe care l-am cunoscut la Pisa. Spunea că n-au trecut douăzeci de ani de când au fost născociți. Dar am vorbit cu el acum mai bine de douăzeci de ani.

— Cred că au fost născociți cu mult înainte, a spus Guglielmo, dar sunt greu de făcut și pentru asta au nevoie de maeștri sticlari foarte pricepuți. Cer mult timp și muncă. Zece ani o pereche din acești *vitrei ab oculis ad egendum* au fost vânduți la Bologna cu șase *soldi.* Eu am primit o pereche în dar de la un mare maestru, Salvino degli Armati, acum mai bine de zece ani, și i-am păstrat cu mare grijă în tot acest timp, de parcă ar fi fost – și acum de fapt sunt – o parte din propriul meu trup.

— Nădăjduiesc să mi-i dai și mie să-i cercetez în una din zilele acestea; mi-ar face plăcere să fac și eu unii la fel, a spus emoționat Nicola.

— Fără îndoială, s-a învoit Guglielmo, numai ia seama că grosimea sticlei trebuie să se schimbe după cum o cere ochiul cu care trebuie să se adapteze, și se cer încercate multe dintre aceste lentile pentru a le potrivi pe pacient, până când se găsește grosimea cea mai bună.

— Ce minune, spunea Nicola, mai departe. Și ai să vezi ca mulți au să vorbească de vrăjitorie și despre amestecul necuratului…

— Într-adevăr, aici poți vorbi pe drept cuvânt de magie, a încuviințat Guglielmo. Numai că sunt două forme de magie. Există o magie care este lucrarea diavolului și care urmărește prăbușirea omului prin acțiuni despre care nu este îngăduit să vorbim. Dar există și o magie care este lucrare a lui Dumnezeu, acolo unde știința Domnului iese la iveală prin știința omului, care slujește să transforme natura, și care are unul dintre scopuri acela de a prelungi însăși viața omului. Și aceasta este magie sfântă, căreia înțelepții ar trebui întotdeauna să-și închine viața, nu numai pentru a descoperi lucruri noi, ci pentru a descoperi atâtea secrete ale naturii, pe care înțelepciunea divină le

împărtășise evreilor, grecilor, atâtor popoare antice, și azi chiar și necredincioșilor (și nu-ți mai spun câte lucruri minunate de optică și de știință a vederii găsesc în cărțile necredincioșilor!). Și pe toate aceste cunoștințe o știință creștină va trebui să pună din nou stăpânire, și s-o ia înapoi de la păgâni și de la necredincioși *tamquam ab iniustis possessoribus*, ca şi cum nu ei, ci doar noi am avea dreptul la aceste comori de adevăr.

— Dar de ce aceia care dețin această știință nu o împărtășesc întregului popor al lui Dumnezeu?

— Pentru că nu tot poporul lui Dumnezeu e pregătit să primească atâtea secrete, și s-a întâmplat adesea ca deținătorii acestei științe să fie luați drept magi ce au legământ cu diavolul, plătind cu viața lor dorința pe care o avuseseră să-i facă pe ceilalți părtași la comoara lor de cunoaștere. Chiar eu, în timpul unor procese în care era bănuit cineva că ar avea legătură cu diavolul, a trebuit să mă feresc de a folosi aceste lentile, slujindu-mă de secretari binevoitori care să-mi citească documentele de care aveam nevoie, pentru că altminteri, într-un moment când prezența diavolului era atât de cotropitoare, și toți îi respirau, ca să zic așa, mirosul de pucioasă, eu însumi aș fi fost socotit drept un prieten al celor judecați. Și, în sfârșit, ne atrăgea atenția Ruggiero Bacone, nu întotdeauna secretele științei trebuie să se afle la îndemâna tuturor, întrucât unii ar putea să le folosească în scopuri rele. Adesea înțeleptul trebuie să facă să apară ca magice cărți care nu sunt magice, dar într-adevăr de știință bună, ca să le ferească de ochii curioșilor.

— Te temi, deci, că oamenii simpli pot folosi în chip rău aceste secrete? a întrebat Nicola.

— În ceea ce îi privește pe oamenii simpli, mă tem doar că pot fi terorizați, luând ei secretele de care vorbești drept acele opere ale diavolului despre care prea adesea le amintesc predicatorii. Vezi, mi s-a întâmplat să cunosc medici foarte pricepuți care distilaseră medicamente în stare să vindece numaidecât un bolnav. Dar aceștia le dau celor simpli alifia sau fiertura lor însoțindu-le cu vorbe sfinte și psalmodiind fraze care păreau rugăciuni. Nu pentru că aceste rugăciuni ar fi avut putere de tămăduire, ci pentru că, fiind încredințați că tămăduirea venea de la rugăciuni, cei simpli înghițeau fiertura și se ungeau cu alifia, și așa se tămăduiau, fără să ia prea mult în seamă puterea adevărată a leacurilor. Și apoi, pentru că sufletul, foarte înfierbântat de nădejdea în formula de credință, să se lase cât mai mult în voia acțiunii corporale a medicamentului. Dar adesea comorile științei trebuie ferite nu de oamenii simpli, ci chiar de alți înțelepți. Se fac azi mașini nemaipomenite, de care într-o zi se va vorbi, cu care se poate călăuzi cu adevărat mersul naturii. Dar va fi vai și amar dacă ele vor cădea în mâinile unor oameni care să le întrebuințeze ca să-și mărească puterea lor pământească și să îndestuleze pofta lor de avere. Îmi spun că în

țara Kitayului un înțelept a distilat o pulbere care poate produce, în atingere cu focul, o detunătură puternică și o flacără mare, distrugând toate lucrurile pe mari întinderi de jur-împrejur. Minunată lucrare, dacă ar fi folosită pentru a abate cursul râurilor, sau a sfărâma stânca pentru a se curăța pământul. Dar dacă cineva ar folosi-o pentru a pricinui rău dușmanilor săi?

— Poate că ar fi bine așa, dacă ar fi dușmani ai poporului lui Dumnezeu, a spus Nicola cu devoțiune.

— Poate, s-a învoit Guglielmo. Dar cine e azi dușmanul Poporului lui Dumnezeu? Împăratul Ludovic sau papa Ioan?

— Oh, Doamne Dumnezeule! a spus foarte speriat Nicola. Chiar că n-aș vrea să hotărăsc eu singur un lucru atât de dureros.

— Vezi? a zis Guglielmo. Uneori e bine ca anumite secrete să rămână tăinuite în discuții oculte. Secretele naturii nu se transportă în piei de capră sau de oaie. Aristotel spunea în cartea secretelor că a dezvălui prea multe ascunzișuri ale naturii și ale artei înseamnă să rupi un sigiliu ceresc, și că multe lucruri rele ar putea ieși de aici. Ceea ce însă nu înseamnă că secretele nu trebuie dezvăluite, dacă se convine să hotărască înțelepții când și cum.

— Așa că e bine ca în lucruri din acestea, a spus Nicola, să nu fie toate cărțile la îndemâna oricui.

— Asta e o altă poveste, a zis Guglielmo. Se poate păcătui prin prea multă locvacitate, dar și prin prea multă tăcere. Eu nu voiam să spun că trebuie ascunse izvoarele științei. Ba chiar asta mi se pare un mare rău. Voiam să spun că, ocupându-se de ascunzișuri din care poate ieși fie binele, fie răul, înțeleptul are dreptul și datoria să folosească un limbaj obscur, lămurit doar pentru cei deopotrivă cu el. Calea științei este anevoioasă și e anevoios să deosebești binele de rău. Și adesea înțelepții vremurilor noi sunt doar pitici pe umerii piticilor.

Discuția prietenească cu maestrul meu trebuie să-l fi împins pe Nicola pe calea mărturisirilor. Așa că i-a făcut un semn de încredere lui Guglielmo (ca și cum i-ar fi spus: eu și cu tine ne înțelegem, pentru că vorbim despre aceleași lucruri) și a spus în legătură cu asta:

— Totuși acolo, și a arătat spre Edificiu, secretele științei sunt foarte bine apărate de opere de magie…

— Da? a spus Guglielmo, prefăcându-se indiferent. Uși zăvorâte, opreliști aspre, amenințări, îmi închipui.

— Oh, nu; mai mult!

— Ca, de exemplu, ce?

— Uite, eu nu știu cu precizie, eu mă ocup de sticle și nu de cărți, dar în abație umblă povești… ciudate…

— Ce fel de povești?

— Ciudate. Se spune despre un călugăr care în timpul nopții voia să se aventureze în bibliotecă, în căutarea a ceva ce Malachia nu voia să-i dea, că a văzut șerpi, oameni fără cap și

oameni cu două capete. Puțin a lipsit să nu iasă nebun din labirint…

— De ce vorbești de magie și nu de apariții diabolice?

— Pentru că oricât aș fi eu doar un meșter sticlar, nu sunt atât de neștiutor. Diavolul (Doamne, apără-mă!) nu ademenește un călugăr cu șerpi sau cu oameni bicefali, ci cu apariții nerușinate, ca pe călugării din pustiu. Și apoi, dacă e rău să pui mâna pe anumite cărți, de ce diavolul ar trebui să-l împiedice pe un călugăr să făptuiască răul?

— Mi se pare o bună entimemă, a admis maestrul meu.

— Și, în sfârșit, când montam geamurile la spital, m-am distrat răsfoind câteva din cărțile lui Severino. Era o carte de secrete, scrisă cred de Albert cel Mare; m-au atras niște miniaturi ciudate, și din paginile cărții am citit despre felul cum poți unge fitilul unei lămpi de ulei, și fumul care iese din ea îți dă năluciri. Ai văzut, sau mai bine zis n-aveai cum să vezi încă, pentru că încă n-ai petrecut o noapte în abație, că în timpul orelor de întuneric catul de deasupra Edificiului este luminat. Mulți s-au întrebat ce-o fi, și s-a vorbit de focuri vrăjite sau despre sufletele bibliotecarilor răposați care se întorc să-și viziteze regatul lor. Mulți de aici cred în asta. Eu cred că sunt lămpi pregătite pentru năluciri. Știi, dacă iei grăsime de la urechea unui câine și ungi cu ea un fitil, cine respiră fumul acelei lămpi va crede că are cap de câine, și dacă ar fi cineva în preajma lui, l-ar vedea cu cap de câine. Și mai e și o altă unsoare care face astfel încât cei care stau în jurul lămpii se simt mari cât niște elefanți. Și cu ochii unui liliac și a două soiuri de pești, al căror nume nu mi-l mai amintesc, și fierea unui lup, faci un fitil care arzând te va face să vezi animalele de la care ai luat grăsimea. Și cu coada șopârlei faci toate lucrurile din jur să se vadă ca de argint, iar cu untura unui șarpe negru și o bucată de giulgiu de înmormântare, camera va părea plină de șerpi. Eu știu asta. Cineva din bibliotecă e foarte priceput…

— Dar n-ar putea fi sufletele bibliotecarilor răposați care să facă toate magiile astea?

Nicola a rămas încremenit și neliniștit.

— La asta nu m-am gândit. S-ar putea. Dumnezeu să ne păzească. E târziu, a și început *vesper.* La revedere.

Și s-a îndreptat spre biserică.

Am pornit-o mai departe, de-a lungul laturii de miazăzi: la dreapta casa peregrinilor și sala capitulară cu grădina, la stânga teascurile de măsline, moara, grânarele, pivnițele, casa novicilor. Și toată lumea se îndrepta grăbită spre biserică.

— Ce credeți despre tot ce a spus Nicola? l-am întrebat pe maestrul meu.

— Nu știu. În bibliotecă se petrece ceva, și nu cred să fie sufletele bibliotecarilor răposați…

— De ce?

Pentru că îmi închipui că au fost atât de virtuoși, încât astăzi stau în împărăția cerurilor să-și bucure ochii privind chipul lui Dumnezeu, dacă răspunsul acesta poate să te mulțumească. Cât privește lămpile, dacă sunt, le vom vedea. Iar cât despre unsorile de care vorbea sticlarul nostru, există feluri mai lesnicioase de a produce năluciri, și Severino le cunoaște foarte bine, ți-ai dat seama astăzi. E neîndoios că în abație nu se vrea să se pătrundă noaptea în bibliotecă, și că în schimb mulți au încercat și încearcă s-o facă.

— Și crima noastră are vreo legătură cu această poveste?

— Crima? Cu cât mă gândesc mai mult, cu atât sunt mai convins că Adelmo s-a omorât.

— Și de ce?

— Îți amintești, azi-dimineață, când am descoperit grămada de bălegar? În timp ce urcam cotitura ce străjuia turnul de răsărit, am observat în acel punct semnele lăsate de o surpătură: adică de o parte din teren, mai mult sau mai puțin în locul unde se grămădește bălegarul, se prăbușise, rostogolindu-se până la picioarele turnului. Și iată de ce, în seara aceasta, când am privit în sus, bălegarul ne-a apăruți puțin acoperit de zăpadă, sau abia acoperit de ultima zăpadă de ieri, nu de cea din zilele trecute. Cât privește cadavrul lui Adelmo, Abatele ne-a spus că era sfâșiat de stânci, iar sub turnul de răsărit, în locul unde construcția se termină cu o ieșitură, cresc pini. În schimb, stâncile sunt tocmai în locul unde peretele zidului se sfârșește, alcătuind un soi de treaptă și după asta începe căderea de bălegar.

— Și atunci?

— Atunci gândește-te dacă nu e mai… cum să spun?… dacă nu am avea mai puțină bătaie de cap să admitem că Adelmo, din motive încă neaflate, fie s-a aruncat, de voie, de nevoie, de pe parapetul zidului, fie s-a prăbușit pe stâncă și, mort sau rănit cum o fi fost, a căzut în bălegar. Apoi povârnișul, datorită furtunii din seara aceea, a făcut să se rostogolească și bălegarul, și o parte din teren, și corpul bietului om sub turnul de răsărit.

— Și de ce domnia ta spune că ar fi mai mică bătaie de cap să gândim așa?

— Dragă Adso, nu trebuie înmulțite explicațiile și cauzele fără să fie o neapărată trebuință de ele. Dacă Adelmo a căzut din turnul de răsărit, trebuie să fi pătruns în bibliotecă, acolo trebuie să-l fi lovit cineva înainte de a se putea împotrivi, acel cineva să fi găsit chipul de a urca cu un trup neînsuflețit în spinare până la fereastră, să fi deschis-o și să-l fi aruncat jos pe nenorocit. Cu ipoteza mea nu ne trebuie decât Adelmo, voința lui și un povârniș. Totul se explică folosind un număr foarte mic de cauze.

— Dar de ce să se fi omorât?

— Dar de ce să-l fi omorât? În orice caz, trebuie să căutăm motivele. Și că există, mi se pare neîndoielnic. În Edificiu se respiră un aer de reținere, toți ne ascund ceva. Deocamdată n-am

adunat decât unele insinuări, destul de nesigure, de fapt, asupra unei anumite legături ciudate dintre Adelmo și Berengario. Asta înseamnă că vom ține ochii pe ajutorul de bibliotecar.

În timp ce vorbea astfel, slujba de *vesper* se terminase. Servitorii s-au întors la îndatoririle lor înainte de a se duce la cină, călugării s-au îndreptat spre refector. Cerul se întunecase acum și începea să ningă. O zăpadă ușoară, cu fulgi mici și moi, care va continua, cred, mare parte din noapte, deoarece în dimineața următoare tot platoul avea să fie acoperit de o pătură imaculată, cum voi spune.

Mi-era foame și am primit cu ușurare ideea de a merge la masă.

Ziua întâi

Completa

În care Guglielmo și Adso se bucură de voioasa ospitalitate a Abatelui și de mânioasa conversație a lui Jorge

Refectorul era luminat de făclii mari. Călugării ședeau la un șir lung de mese, în cap masa Abatelui, așezată perpendicular, pe un podium înalt. În partea opusă era un amvon unde se postase un călugăr care avea să citească în timpul cinei. Abatele ne aștepta lângă un căzănel cu un ștergar alb, ca să ne ștergem pe mâini după ce ni le spălam, potrivit străvechilor îndemnuri ale Sfântului Pahomie.

Abatele l-a poftit pe Guglielmo la masa lui și a spus că, pentru seara aceea, dat fiind că și eu eram oaspete nou, voi putea să mă bucur de același privilegiu, chiar dacă eram un novice benedictin. În zilele următoare, mi-a spus părintește, puteam să stau la masă cu călugării, sau dacă maestrul meu avea să-mi încredințeze vreo sarcină, să trec mai înainte sau după mese pe la bucătărie, unde bucătarii vor avea grijă de mine.

Acum călugării stăteau la mese în picioare, nemișcați, cu glugile lăsate pe ochi și mâinile sub scapulare. Abatele s-a apropiat de masa lui și a rostit rugăciunea *Benedicite*. Cantorul de la amvon a intonat *Edent pauperes.* Abatele și-a dat binecuvântarea și fiecare s-a așezat.

Regula fondatorului nostru prevede o hrană destul de ușoară, dar lasă Abatelui libertatea să hotărască de câtă mâncare au cu adevărat nevoie călugării. Pe de altă parte, acum, în abațiile noastre, plăcerile mesei sunt privite cu destul de multă îngăduință. Nu vorbesc despre mesele acelea care, din păcate, se transformă în adunări de mâncăi, dar și cele cârmuite de criterii de penitență și de virtute oferă călugărilor, prinși mai întotdeauna de ostenitoare munci intelectuale, o hrană nu moleșitoare, ci întăritoare. Pe de altă parte, masa Abatelui este întotdeauna privilegiată și pentru că arareori trec pe la ea oaspeți de seamă, iar abațiile sunt mândre de produsele pământurilor și ale grajdurilor lor, precum și de priceperea bucătarilor pe care-i au.

Masa călugărilor s-a desfășurat în liniște, ca întotdeauna, unii comunicând cu alții prin obișnuitul alfabet al degetelor. Novicii și călugării mai tineri erau serviți primii, imediat după ce felurile de bucate hărăzite pentru toți trecuseră pe la masa Abatelui.

La masa Abatelui ședeau cu noi Malachia, chelarul și cei doi călugări mai vârstnici, Jorge din Burgos, bătrânul orb pe care-l cunoscusem în *scriptorium,* și foarte bătrânul Alinardo din Grottaferrata: avea aproape o sută de ani, tremura, gata parcă să se sfărâme și, după cum mi se pare, nici mintea nu-l mai ajuta.

Abatele ne-a spus despre el că, fiind novice chiar în abația aceasta, trăise întotdeauna aici și-și amintea cel puțin optzeci de ani în care se întâmplaseră câte și mai câte. Abatele ne-a spus toate astea pe șoptite la început, ca după aceea să se supună obiceiului ordinului nostru, urmărindu-se în tăcere lectura. Dar, cum am spus, la masa Abatelui se luau unele libertăți, așa că am început să lăudăm bucatele care ni se aduseseră, în timp ce Abatele ridica în slăvi calitatea uleiului și a vinului său. Chiar într-un rând, turnându-ne de băut, ne-a amintit pasajele acelea din regulă în care sfântul fondator observase că, desigur, vinul nu se cuvine călugărilor, dar întrucât călugării din timpurile noastre nu pot fi convinși să nu bea, cel puțin e bine să nu bea pe săturate, deoarece vinul împinge la apostazie, chiar și pe cei mai înțelepți, cum amintește Ecleziastul. Benedict spunea „din timpurile noastre" și se referea la timpurile sale, acum foarte îndepărtate; să ne închipuim timpurile în care cinam la abație, după ce moravurile decăzuseră așa de rău (și nu vorbesc de timpurile mele, în care scriu, pentru că aici, la Melk, e îngăduită mai mult berea!); în sfârșit, s-a băut fără să se întreacă măsura, dar nu fără plăcere.

Am mâncat carne la frigare de la porcii abia tăiați și mi-am dat seama că pentru alte mâncăruri nu se folosea untură de animale sau ulei de rapiță, ci ulei din cel mai bun de măsline, care venea de pe pământurile pe care abația le poseda la poalele muntelui dinspre mare. Abatele ne-a dat să gustăm (fiind păstrat pentru el) din puiul acela pe care-l văzusem cum îl găteau la bucătărie. Am observat, lucru de mirare, că el avea și o furculiță de metal, care după formă îmi amintea de lentilele maestrului meu; om de spiță aleasă, gazda noastră nu voia să-și mânjească mâinile cu mâncarea, și ne-a oferit chiar instrumentul lui măcar ca să luăm carnea din farfuria cea mare ca s-o punem în talerele noastre. Eu n-am vrut, dar am văzut că Guglielmo a primit cu dragă inimă, și s-a slujit cu îndemânare de scula aceea pentru domni ca să nu-i arate Abatelui că franciscanii erau persoane lipsite de educație și de proveniență umilă.

Încântat cum eram de toate mâncărurile acelea alese (după atâtea zile de călătorie în care ne hrănisem cum putusem), pierdusem șirul lecturii care între timp înainta plină de smerenie. M-a readus la ordine un puternic mârâit de aprobare al lui Jorge, și mi-am dat seama că asta se întâmpla când tocmai se citea un capitol din Regulă. Am înțeles motivul pentru care Jorge era atât de mulțumit, după ce-l ascultasem în după-masa aceea. De fapt lectorul spunea: „Să-l urmăm mereu pe profet care spune: m-am hotărât, voi veghea în calea mea să nu păcătuiesc cu limba mea; am pus strajă gurii mele, mut am devenit cu umilință, m-am ferit să vorbesc chiar și despre lucruri nevinovate. Și, dacă în pasajul acesta profetul ne învață că uneori, pentru iubirea de tăcere, ar trebui să ne abținem și de la vorbele îngăduite, cu atât mai mult

ar trebui să ne înfrânăm de la vorbele neîngăduite, pentru a scăpa de pedeapsa acestui păcat!”. Și apoi urma: „Dar vorbele urâte, prostiile și caraghioslâcurile noi le osândim la pedeapsa fără de sfârșit, în orice loc, și nu vom îngădui ca discipolul să deschidă gura ca să spună ceva despre toate acestea”.

— Și asta se potrivește și pentru discuțiile care s-au iscau astăzi, nu s-a putut abține să nu comenteze, încet, Jorge. Ioan Gură de Aur a spus că Christos nu a râs niciodată.

— Nimic din natura omenească nu-l împiedica, a observat Guglielmo, pentru că râsul, cum ne învață teologii, este firesc omului.

— *Forte potuit sed non legitur eo usus fuisse,* a spus tăios Jorge, citându-l pe Petru Cantorul.

— *Manduca, jam coctum est,* a șoptit Guglielmo.

— Ce? a întrebat Jorge, care credea că se referea la vreun soi de bucate care îi erau aduse.

— Sunt cuvintele care, după Ambrozie, au fost pronunțata de Sfântul Laurențiu pus pe grătar, când i-a poftit pe călăi să-l întoarcă pe partea cealaltă, așa cum își amintește și Prudentius în *Peristephanos*, a spus Guglielmo cu un aer de sfânt. Sfântul Laurențiu știa deci să râdă și să spună lucruri hazlii, chiar și numai pentru a-i înjosi pe propriii săi dușmani.

— Ceea ce arată că râsul este un lucru foarte aproape de moartea și distrugerea trupului, i-a întors-o cu un mormăit Jorge, și trebuie să recunosc că s-a comportat ca un laic adevărat.

În acel moment, Abatele ne-a invitat cu bunăvoință să păstrăm tăcerea. Cina, de altfel, era pe sfârșite. Abatele s-a ridicat și l-a prezentat pe Guglielmo călugărilor. I-a lăudat înțelepciunea, i-a făcut cunoscută faima și le-a atras atenția că fusese rugat să facă cercetări în privința morții lui Adelmo, poftindu-i pe călugări să răspundă întrebărilor lui și să-i înștiințeze pe oamenii lor din toată abația să facă întocmai. Și să-i ușureze cercetările, deoarece, a spus el, căutările lui nu contraveneau regulilor mănăstirii. În care caz ar fi trebuit să se ceară aprobarea lui.

O dată masa încheiată, călugării o porniră spre cor pentru slujba de *completa.* Și-au lăsat din nou glugile pe ochi și s-au aliniat în fața ușii, așteptând. Apoi s-au urnit într-un șir lung, străbătând cimitirul și intrând în cor prin partea de miazăzi.

Am pornit-o și noi cu Abatele.

— La ora aceasta se închid ușile Edificiului? a întrebat Guglielmo.

— De îndată ce slujitorii vor curăța refectorul și bucătăria, bibliotecarul însuși va închide toate ușile, zăvorându-le pe dinăuntru.

— Pe dinăuntru? Și el pe unde iese?

Abatele l-a fixat pentru o clipă pe Guglielmo, serios la față. Desigur că nu doarme în bucătărie, a spus repezit. Și a grăbit

pasul.

— Bine, bine, mi-a șoptit Guglielmo, așadar există o altă intrare, dar noi nu trebuie s-o știm.

I-am zâmbit, foarte mândru de deducția lui, și el m-a bruftuluit:

— Și nu râde. Ai văzut că între zidurile acestea râsul nu se bucură de o reputație prea bună.

Am intrat în cor. O singură lampă ardea, pe un tripod gros de bronz, înalt cât doi oameni. Călugării s-au așezat tăcuți pe bănci, în timp ce lectorul citea un pasaj dintr-o omilie a Sfântului Grigorie.

Apoi Abatele a făcut un semn și cantorul a intonat *Tu autem Domine miserere nobis.* Abatele a răspuns *Adjutorium nostrum in nomine Domini* și toți în cor cu *Qui fecit coelum et terram.* Apoi a început cântecul psalmilor: *Când te chem, răspunde-mi, Doamne al dreptății mele; îți voi mulțumi, Doamne, din toată inima mea; Binecuvântați pe Domnul, voi toți ce-i sunteți supuși.* Noi nu ne aflam în strane, ci ne retrăseserăm în nava principală. De aici l-am văzut pe neașteptate pe Malachia ieșind din întunericul unei capele laterale.

— Privește bine locul acela, mi-a spus Guglielmo. Ar putea fi o trecere care să ne ducă la Edificiu.

— Pe sub cimitir?

— Și de ce nu? Ba, a reluat el, după ce s-a mai gândit, trebuie să fie pe undeva și un osuar; nu e cu putință ca de secole să-i îngroape pe toți călugării în acel petic de pământ.

— Dar domnia ta chiar vrea să intre, noaptea, în bibliotecă? l-am întrebat încremenit.

— Unde sunt călugări morți, și șerpi, și lumini misterioase, bunul meu Adso? Nu, băiete. Mă gândeam azi la asta, și nu din curiozitate, ci pentru că îmi puneam întrebarea cum o fi murit Adelmo. Acum, cum ți-am spus, sunt înclinat spre o explicație mai logică, și la urma urmei vreau să respect obiceiurile hotărâte în acest loc.

— Atunci, de ce vreți să știți?

— Pentru că știința nu constă numai în a afla ceea ce trebuie sau se poate face, ci și în a afla ceea ce s-ar putea face și care poate că nu trebuie făcut. Iată pentru ce îi spuneam astăzi meșterului sticlar că omul înțelept trebuie cumva să ascundă secretele pe care le află, pentru ca alții să nu se folosească de asta cu răutate, dar trebuie să le dea la iveală, și biblioteca asta îmi pare mai degrabă un loc în care tainele rămân ascunse.

Cu aceste cuvinte a ieșit afară din biserică, pentru că slujba se terminase. Eram amândoi foarte obosiți, și ne-am dus în chilia noastră. Eu m-am ghemuit în ceea ce Guglielmo a numit, în glumă, un *loculo,* și am adormit imediat.

ZIUA A DOUA

Ziua a doua

Matutini

În care puținele ore de fericire dumnezeiască sunt întrerupte de un fapt dintre cele mai sângeroase

Uneori simbol al diavolului, alteori al lui Christos înviat, nici o viețuitoare nu este mai necredincioasă decât cocoșul. Ordinul nostru a cunoscut făpturi din acestea trândave, care nu cântau la ivirea soarelui. Iar, pe de altă parte, mai ales în zilele de iarnă, slujba de *matutini* are loc când noaptea este încă deplină și întreaga natură adormită, pentru că monahul trebuie să se scoale pe întuneric și să se roage îndelung în întuneric, așteptând ziua și luminând tenebrele cu flacăra credinței sale nestrămutate. De aceea cu chibzuință a hotărât obiceiul să fie niște veghetori care să nu se culce asemenea fraților lor, ci să-și petreacă noaptea recitind ritmic acel număr exact de psalmi care să le dea măsura timpului ce s-a scurs, așa încât, la scăderea orelor scurse pe care ceilalți le dedicau somnului, li se dădea acestora semnul trezirii.

Așadar, în noaptea aceea am fost treziți de cei care străbăteau dormitorul și casa peregrinilor scuturând dintr-un clopoțel, în vreme ce un altul mergea din chilie în chilie strigând *Benedicamus Domino,* la care fiecare răspundea *Deo gratias.*

Guglielmo și cu mine am urmat obiceiul benedictin: în mai puțin de o jumătate de oră ne-am pregătit să întâmpinăm noua zi, coborând deci în cor, unde călugării așteptau, prosternați la pământ, recitind primii cincisprezece psalmi, până când au intrat novicii, conduși de maestrul lor. Deci fiecare s-a așezat în strana lui și corul a intonat *Domine labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam.* Strigătul s-a ridicat până la bolta bisericii ca o rugăminte fierbinte de copil. Doi călugări au urcat în amvon și au dat glas psalmului nouăzeci și patru, *Venite exultemus,* căruia i-au urmat celelalte sorocite. Și eu am simțit înflăcărarea unei credințe reînnoite.

Călugării erau în stranele lor, șaizeci de figuri pe care rasa și gluga le făceau egale, șaizeci de umbre abia luminate de flacăra trepiedului cel mare, șaizeci de voci unite întru proslăvirea Atotputernicului. Și ascultând această mișcătoare armonie, vestibul al bucuriilor din paradis, m-am întrebat dacă într-adevăr abația era cuib de taine ascunse, de încercări neîngăduite de a le da pe față și de grele amenințări. Pentru că îmi apărea în schimb acum ca un receptacul de sfinți, mănunchi de virtuți, relicvar de înțelepciune, arcă a prudenței, turn de știință, lăcaș de blândețe, bastion de tărie sufletească, cădelniță de sfințenie.

După șase psalmi a început lectura Sfintei Scripturi. Câțiva călugări se clătinau de somn și unul dintre veghetorii de noapte se preumbla printre strane cu o mică lampă ca să-i deștepte pe cei

ce adormeau. Dacă vreunul era surprins pe când aţipea, drept pedeapsă lua lampa şi continua el să se preumble în control. Aşa că s-a reluat cântarea a încă şase psalmi. Apoi Abatele şi-a dat binecuvântarea, călugărul cu slujbele din săptămâna aceea a spus rugăciunile, toţi s-au înclinat spre altar într-un minut de reculegere căruia nimeni care nu a văzut aceste ore de exaltare mistică şi de nestrămutată pace lăuntrică nu-i poate înţelege dulceaţa. În sfârşit, cu gluga din nou trasă pe faţă, toţi s-au aşezat şi au intonat solemn un *Te Deum.* Şi eu l-am lăudat pe Domnul pentru că m-a scăpat de îndoieli şi de sentimentul de neplăcere în care mă cufundase prima zi petrecută în abaţie. Suntem făpturi slabe, mi-am spus, chiar şi printre aceşti călugări învăţaţi şi credincioşi necuratul face să umble invidii mărunte, duşmănii ascunse, dar e vorba de fum care se risipeşte în vântul năvalnic al credinţei de cum se adună cu toţii în numele Tatălui, şi Christos coboară din nou printre ei.

Între *matutini* şi *laudi* călugărul nu se întoarce în chilie, chiar dacă noaptea este încă deplină. Novicii l-au urmat pe maestrul lor în sala capitulară ca să studieze psalmii, unii dintre călugări au rămas în biserică pentru a se îngriji de cele sfinte, cei mai mulţi s-au dus să se plimbe, meditând în tăcere, prin incintă, şi aşa am făcut Guglielmo şi cu mine. Servitorii mai dormeau încă; ne-am întors în cor pentru a asculta laudele pe când cerul nu se luminase.

A început din nou cântarea psalmilor, şi unul mai ales, din cei prevăzuţi pentru ziua de luni, m-a făcut să cad din nou la bănuielile mele dintâi: „Greşeala a pus stăpânire pe cei fără credinţă, în adâncul sufletului său – nu mai e teamă de Dumnezeu în ochii lui – îşi schimbă cu viclenie înfăţişarea – în aşa fel încât limba lui este nesuferită". Mi s-a părut o rea prevestire faptul că regula orânduise tocmai pentru ziua aceea o mustrare atât de grea. Şi frământarea mea de nelinişte nu s-a potolit nici când, după psalmii de laudă, a urmat obişnuita lectură din Apocalipsă, şi mi-au revenit în minte figurile de pe portal care-mi stăpâniseră într-atât sufletul şi privirea cu o zi înainte. Dar după liturghie, după cântarea imnului şi după verset, tocmai când începea Evanghelia, am descoperit dincolo de fereastra din cor, tocmai deasupra altarului, o lumină palidă care începuse să strălucească în feluritele culori ale geamurilor până atunci amorţite de întuneric. Nu se revărsaseră încă zorile, care aveau să biruie înainte de *prima,* tocmai când se va cânta *Deus qui est sanctorum splendor mirabilis* şi *Iam lucis orto sidere.* Era doar prima vestire firavă a zorilor de iarnă, dar a fost de ajuns, şi a fost de ajuns ca să-mi întărească sufletul uşoara penumbră care înlocuia acum în naos întunericul nopţii.

Cântam cuvintele cărţii sfinte şi, în timp ce mărturiseam credinţă întru Cuvântul venit să-i ilumineze pe oameni, mi se

părea că astrul zilei invada cu toată scânteierea lui întreg templul. Lumina, încă absentă, mi se părea că strălucește în cuvintele cântării, crin mistic ce se întredeschidea parfumat între liniile ascuțite ale bolților. „Mulțumescu-Ți Ție, Doamne, pentru clipa aceasta de bucurie nețărmurită!" m-am rugat eu în tăcere, iar sufletului meu i-am spus: „Și tu, nerodule, de ce te temi?"

Pe neașteptate s-au ridicat niște strigăte dinspre portalul de miazănoapte. M-am întrebat cum se poate ca slugile, pregătindu-se de treabă, să tulbure astfel slujba. În acel moment au intrat trei porcari, cu chipurile cuprinse de groază, și s-au apropiat de Abate, șoptindu-i ceva. Mai întâi Abatele i-a liniștit cu un gest, ca și cum n-ar fi vrut să întrerupă slujba; dar au intrat alți slujitori și strigătele au devenit și mai puternice:

— E un om, un om mort! spunea cineva; și alții: — Un călugăr, n-ai văzut încălțările?

Cei care se rugau au tăcut, Abatele a ieșit în grabă, făcând semn chelarului să vină după el. Guglielmo a pornit după ei, dar acum și ceilalți călugări își părăseau stranele și se năpusteau afară.

Cerul era limpede, și zăpada de pe jos făcea esplanada și luminoasă. În spatele corului, în fața cocinilor, unde înainte trona hârdăul cel mare cu sânge de porc, un obiect ciudat, în formă parcă de cruce, se ivea la marginea vasului, ca și cum ar fi fost doi pari înfipți în pământ care se acoperă cu zdrențe ca să sperie păsările.

De fapt erau două picioare omenești, picioarele unui bărbat cufundat cu capul în jos în hârdăul cu sânge.

Abatele a poruncit să se scoată cadavrul din lichidul spurcat (întrucât, din păcate, nici o făptură vie n-ar fi putut rămâne în poziția aceea nerușinată). Porcarii, încurcați, s-au apropiat de marginea vasului și, mânjindu-se de sânge, au tras din el bietul lucru însângerat. Așa cum mi se spusese, amestecat ca să poată fi numaidecât vărsat, și lăsat la frig, sângele nu se brânzise, dar stratul care acoperea cadavrul era acum pe cale să se întărească, îi îmbiba veșmintele, îi făcea chipul de nerecunoscut. Un servitor s-a apropiat cu o găleată de apă și a aruncat-o pe fața bietului mort. Un altul s-a apropiat cu o cârpă să-i șteargă chipul. Și înaintea ochilor noștri a apărut obrazul alb al lui Venanzio din Salvemec, știutorul de carte grecească cu care stătuserăm de vorbă după-masa lângă codicele lui Adelmo.

— Poate că Adelmo s-a sinucis, a spus Guglielmo cu ochii ațintiți la figura aceea, dar acesta firește că n-a făcut-o; și nici nu putem gândi că s-a cățărat, fără să vrea, până la marginea hârdăului, și a căzut în el din greșeală.

Abatele s-a apropiat de el.

— După cum vezi, frate Guglielmo, ceva se petrece în abație, ceva care are nevoie de întreaga înțelepciune a domniei

tale. Dar, te implor, fă ceva foarte repede.

— Se afla în cor în timpul slujbei? a întrebat Guglielmo, arătând cadavrul cu degetul.

— Nu, a spus Abatele. Băgasem de seamă că strana lui era goală.

— Nu mai lipsea nimeni?

— Nu mi se pare. N-am observat nimic.

Guglielmo a pregetat înainte de a pune o altă întrebare, apoi i-a dat drumul în șoaptă, cu băgare de seamă ca să nu audă și alții:

— Berengario era la locul lui?

Abatele l-a privit cu o neliniștită admirație, ca și cum ar fi vrut să arate că el ar fi fost surprins să-l vadă pe maestrul meu nutrind o bănuială pe care pentru o clipă o nutrise și el, dar din motive mult mai lesne de înțeles. Apoi a spus grăbit:

— Era; ședea în primul rând, ceva mai la dreapta mea.

— Bineînțeles, a spus Guglielmo, toate acestea nu însemnează nimic. Nu cred să fi trecut cineva prin spatele absidei ca să intre în cor; deci cadavrul putea să fie aici de mai multe ore, cel puțin după ce se duseseră cu toții să se culce.

— Firește, primii slujitori se trezesc în zori, și de aceea l-au descoperit abia acum.

Guglielmo s-a aplecat peste cadavru, ca și cum ar fi fost obișnuit cu trupurile moarte. A înmuiat cârpa, care zăcea alături, în apa din găleată și a curățat mai bine fața lui Venanzio. Între timp ceilalți călugări se îngrămădeau speriați, alcătuind un cerc gălăgios pe care Abatele încerca să-l potolească. Printre ei și-a croit drum și Severino, care avea datoria să se îngrijească de trupurile din abație, și s-a aplecat, alături de maestrul meu. Eu, ca să aud dialogul lor și să-l ajut pe Guglielmo, care avea trebuință de o nouă cârpă curată, înmuiată în apă, m-am apropiat de ei, lăsându-mi deoparte frica și scârba care mă cuprinseseră.

— Ai văzut vreodată vreun înecat? a întrebat Guglielmo.

— De mai multe ori, a spus Severino. Și dacă ghicesc ceea ce vrei să întrebi, nu arată așa la chip; trăsăturile lor sunt umflate.

— Deci omul era mort de-a binelea când cineva l-a aruncat în hârdău.

— De ce a trebuit să facă așa ceva?

— De ce a trebuit să-l omoare? Ne aflăm în fața faptei unei minți tulburate. Dar acum trebuie să vedem dacă sunt răni sau lovituri pe trup. Te sfătuiesc să-l duceți la băi, să-l dezbrăcați, să-l spălați și să-l cercetați. Vă ajung și eu din urmă imediat.

Și, în vreme ce Severino, după ce primise îngăduința Abatelui, îi pusese pe porcari să transporte cadavrul, maestrul meu a cerut călugărilor să se întoarcă în cor urmând drumul pe care veniseră, iar servitorii să se întoarcă și ei în același chip, așa încât tot locul din jur să rămână gol. Abatele nu l-a întrebat nimic despre motivul acestei dorințe și i-a îndeplinit vrerea. Am rămas

astfel singuri, alături de hârdăul din care sângele se revărsase în timpul cutremurătoarei operațiuni de scoatere a trupului, zăpada din jur era toată roșie, topită în mai multe locuri de apa vărsată și cu o pată întunecată mai mare în locul unde fusese întins cadavrul.

— Grozavă încurcătură, a spus Guglielmo, arătând învălmășeala de semne pe care le lăsaseră în jur pașii călugărilor Și ai servitorilor. Zăpada, dragă Adso, e un minunat pergament pe care corpurile oamenilor lasă scrieri foarte lesne de citit. Dar acesta este un palimpsest prost răzuit, și poate că nu vom citi în el nimic interesant. De aici la biserică, a fost o mare tropoteală de călugări, de aici la cocină și la grajd au dat fuga servitorii în pâlcuri. Singurul loc neatins este cel care merge de la cocini până la Edificiu. Să vedem dacă găsim ceva interesant.

— Dar ce vreți să găsiți? l-am întrebat.

— Dacă nu s-a aruncat singur în recipient, cineva l-a adus, îmi închipui, după ce a murit. Și cine cară trupul altuia, lasă în zăpadă urme adânci. Prin urmare, vezi dacă nu cumva găsești pe aici prin jur niște urme care să ți se pară altfel decât cele lăsate de călugării aceștia gălăgioși care au distrus pergamentul nostru.

Așa am făcut. Și mă grăbesc să spun că eu am fost acela, Dumnezeu să-mi ierte îngâmfarea, care a descoperit ceva între recipient și Edificiu. Erau urme de picioare omenești, destul de adânci, într-o zăpadă prin care nu trecuse încă nimeni și, cum a observat numaidecât maestrul meu, mai șterse decât cele lăsate de călugări și de servitori, semn că acolo căzuse și altă zăpadă și că, deci, fuseseră lăsate ceva mai înainte. Dar ceea ce mi s-a părut a fi lucrul cel mai demn de interes era că printre urmele acelea se amesteca o urmă neîntreruptă, ca de ceva târât de cel care lăsase urmele de tălpi. Pe scurt, o dâră care mergea de la hârdău la ușa refectorului, pe partea dinspre Edificiu, care se găsea între turnul de miazăzi și cel de răsărit.

— Refector, *scriptorium,* bibliotecă, a spus Guglielmo. Încă o dată biblioteca. Venanzio a murit în Edificiu și, foarte probabil, în bibliotecă.

— Și de ce tocmai în bibliotecă?

— Încerc să mă pun în pielea ucigașului. Dacă Venanzio ar fi murit, dacă ar fi fost ucis în refector, în bucătărie sau în *scriptorium,* de ce să nu-l lase acolo? Dar dacă a murit în bibliotecă, trebuia să fie dus în altă parte, fie că în bibliotecă n-avea să fie nicicând găsit (și poate că ucigașul avea interes anume să fie găsit de cineva), fie că ucigașul nu dorea probabil ca atenția celorlalți să cadă asupra bibliotecii.

— Și de ce ucigașul ar fi avut interesul să fie găsit cadavrul?

— Nu știu; fac și eu presupuneri. Cine ne spune că ucigașul l-a omorât pe Venanzio pentru că-l ura pe Venanzio? Poate că l-a omorât, în locul oricărui altuia, ca să lase un semn, ceva, ca să dea un înțeles oarecare faptului.

— *Omnis mundi creatura, quasi liber et scriptura,* am șoptit. Dar despre ce fel de semne o fi vorba?

— Tocmai asta este ceea ce nu știu. Dar să nu uităm că există și semne care par așa și care în schimb sunt lipsite de înțeles, ca blitiri sau bu-ba-baff…

— Ar fi groaznic, am zis, să ucizi un om ca să spui bu-ba-baff!

— Ar fi groaznic, a comentat Guglielmo, să se omoare un om chiar și dacă s-ar spune *Credo in unum Deum…*

În momentul acela am fost ajunși de Severino. Cadavrul fusese spălat și cercetat cu grijă. Nici o rană, nici o lovitură la cap. Mort ca prin farmec.

— Ca și cum ar fi pedeapsa lui Dumnezeu? a întrebat Guglielmo.

— Poate, a spus Severino.

— Sau prin otravă? Severino șovăi.

— Se poate și asta.

— Ai otrăvuri în laborator? a întrebat Guglielmo în timp ce ajungeam la spital.

— Am, desigur. Dar depinde de ce înțelegi prin otravă. Există substanțe care în cantități mici vindecă, iar în cantități prea mari aduc moartea. Ca orice erborist priceput, le păstrez și le folosesc cu măsură. În grădina mea cultiv, de exemplu, valeriana. Câteva picături într-o fiertură din alte ierburi potolesc inima care bate neregulat. O cantitate exagerată duce la moleșeală și la moarte.

— Și nu ai băgat de seamă la cadavru semnele unei otrăvi speciale?

— Nici unul. Dar multe otrăvuri nu lasă nici o urmă. Ajunseserăm la spital. Corpul lui Venanzio, spălat la baie, fusese transportat aici și zăcea pe masa cea mare din laboratorul lui Severino: alambicuri și alte instrumente de sticlă și pământ ars m-au făcut să mă gândesc (dar știam despre asta numai din povestirile altora) la atelierul unui alchimist. Pe un rând lung de rafturi înșirate pe peretele ce da spre afară se aflau o mulțime de șipuri, borcane, vase pline cu substanțe felurit colorate.

— Frumoasă colecție de plante medicinale, a spus Guglielmo. Toate cresc în grădina voastră?

— Nu, a spus Severino, multe substanțe rare și care nu cresc pe pământurile acestea mi-au fost aduse, de-a lungul anilor, de călugări veniți din toate părțile lumii. Am lucruri foarte prețioase și de negăsit, amestecate cu substanțe pe care e ușor să le scoți din ierburile de prin părțile acestea. Uite… *alghaliga* măcinat vine din Kitay și le am de la un înțelept arab. *Aloe socoltrino* vine din Indii, și strânge cel mai bine rănile. Argintul viu învie morții, sau mai bine zis îi trezește pe cei care și-au pierdut simțirea. Arsenicul, din cale-afară de primejdios, otravă mortală pentru cine o înghite. Boraxul, bun pentru plămânii bolnavi.

Petunia, bună pentru fracturile capului. Masticul, potolește secrețiile pulmonare și catarele păcătoase. Smirna…

— Cea a magilor? am întrebat.

— Cea a magilor, dar aici bună ca să preîntâmpine avorturile, culeasă dintr-un copac care se cheamă *Balsamodendron myrta.* Și aceasta este *mumia,* foarte rară, produsă de descompunerea cadavrelor mumificate, slujește la prepararea multor leacuri aproape miraculoase. *Mandragola officinalis* bună pentru somn…

— Și ca să trezească pofta cărnii… a comentat maestrul meu.

— Așa se spune, dar aici nu se folosește în scopul acesta, cum vă puteți închipui, a zâmbit Severino. Și uitați-vă la aceasta, a spus luând un borcan, *tuzia* miraculoasă pentru ochi, îi mai spune și cadmiu.

— Și asta ce e? a întrebat cu mare interes Guglielmo, atingând o piatră care sta pe un raft.

— Asta? Mi-a fost dăruită de mult. I se spune *lopris ematiti* sau *lapis ematitis.* Pare să aibă tot felul de puteri tămăduitoare, dar încă n-am descoperit care. Le cunoști?

— Da, a spus Guglielmo, dar nu ca medicament. A scos din sutană un cuțitaș și l-a apropiat încet de piatră. Când cuțitașul, mișcat de mâna lui cu multă delicatețe, a ajuns foarte aproape de piatră, am văzut că lama făcea dintr-o dată o mișcare bruscă, ca și cum Guglielmo și-ar fi mișcat încheietura mâinii, care în schimb rămăsese cu totul nemișcată. Și lama s-a lipit de piatră, cu un zgomot ușor de metal.

— Vezi, mi-a spus Guglielmo, atrage fierul.

— Și la ce folosește? am întrebat.

— La multe, o să-ți spun. Dar acum aș vrea să știu, Severino, dacă aici nu există nimic care să poată omorî un om.

Severino s-a gândit o clipă, poate chiar mai multe, aș zice, dată fiind limpezimea răspunsului său:

— Sunt multe. Ți-am spus, hotarul dintre otravă și medicament este atât de părelnic; grecii le numeau pe amândouă *pharmacon.*

— Și din toate astea nu ți s-a furat nimic în ultima vreme? Severino s-a mai gândit puțin, apoi, cântărindu-și parcă cu grijă vorbele:

— Nimic, în ultima vreme.

— Dar mai demult?

— Cine știe! Nu-mi amintesc. Sunt în această abație de treizeci de ani și la spital stau de douăzeci și cinci.

— Prea mult pentru o memorie omenească, a încuviințat Guglielmo. Apoi brusc: Vorbeam ieri de plante care pot da năluciri. Care sunt?

Prin gesturile sale și prin expresia feței, Severino a dat dovadă că vrea să ocolească o asemenea discuție:

— Trebuie să mă gândesc, știi, am o grămadă de substanțe neobișnuite aici. Dar să vorbim mai degrabă de Venanzio. Ce spui de asta?

— Trebuie să mă gândesc, a spus Guglielmo.

Ziua a doua

Prima

În care Bencio din Upsala mărturisește anumite lucruri, pe altele le mărturisește Berengario din Arundel și Adso învață ce este adevărata penitență

Nefericita întâmplare tulburase viața comunității. Zăpăceala datorată găsirii cadavrului întrerupsese serviciul divin. Abatele îi trimisese numaidecât pe călugări înapoi în cor, ca să se roage pentru sufletul confratelui lor.

Glasurile călugărilor erau frânte. Ne-am așezat într-o poziție potrivită pentru a le studia fizionomia când, după liturghie, gluga nu era lăsată în jos. Am văzut numaidecât chipul lui Berengario. Palid, încordat, lac de sudoare. Ziua trecută auzisem de două ori vorbindu-se despre el ca fiind omul care ar fi avut de-a face foarte îndeaproape cu Adelmo; și nu era vorba de faptul că cei doi, de aceeași vârstă, erau prieteni, ci de tonul plin de taină al celor care se refereau la această prietenie.

Lângă el l-am văzut pe Malachia. Întunecat, încruntat, de nepătruns. Alături de Malachia, și mai de nepătruns, chipul orbului Jorge. Am băgat de seamă, în schimb, mișcările nervoase ale lui Bencio din Uppsala, cel preocupat de retorică, pe care-l cunoscuserăm cu o zi mai înainte în *scriptorium,* și am prins o privire repezită pe care acesta o arunca în direcția lui Malachia.

— Bencio e nervos, Berengario e speriat, a observat Guglielmo. Va trebui să-i interogăm numaidecât.

— De ce? l-am întrebat cu nevinovăție.

— Meseria noastră este foarte grea, a spus Guglielmo. E grea meseria de inchizitor: trebuie să lovească în cei mai slabi și în momentul când slăbiciunea lor este din cale-afară de mare.

Într-adevăr, de cum s-a terminat slujba, l-am ajuns din urmă pe Bencio, care se îndrepta spre bibliotecă. Tânărul a părut surprins când l-a strigat Guglielmo, și s-a împotrivit oarecum, spunând că are treabă. Părea că se grăbește să se ducă în *scriptorium.* Dar maestrul meu i-a amintit că el face o cercetare pus de către Abate, și l-a dus în incinta mănăstirii, ne-am așezat pe parapetul dinăuntru, între două coloane, Bencio aștepta ca Guglielmo să vorbească, privind din când în când spre Edificiu.

— Așadar, l-a întrebat Guglielmo, ce s-a spus în ziua când s-a discutat despre acele *marginalia* ale lui Adelmo, între tine, Berengario, Venanzio, Malachia și Jorge?

— Ați auzit ieri ce s-a spus. Jorge spunea că nu este îngăduit să se împodobească cu chipuri ridicole cărțile care conțin adevărul. Și Venanzio a spus că însuși Aristotel vorbise despre isteține și despre jocurile de cuvinte ca despre niște instrumente care să scoată mai bine la iveală adevărul, și că de aceea râsul nu trebuie să fie socotit un lucru rău dacă putea să ducă mai departe

adevărul. Jorge a remarcat că, atât cât își amintea el, Aristotel vorbise despre lucrurile acestea în cartea despre *Poetică* și în legătură cu metaforele. Că era vorba, deci, despre două împrejurări nefericite, prima pentru că tratatul de *Poetică,* rămas necunoscut lumii creștine de atâta vreme și poate din vrerea lui Dumnezeu, a ajuns până la noi prin maurii necredincioși…

— Dar a fost tradus în latină de un prieten al angelicului doctor din Aquino, a spus Guglielmo.

— E ceea ce i-am spus și eu, s-a repezit Bencio, încurajat numaidecât. Eu citesc anevoie în grecește și am putut să mă apropii de cartea aceea mare tocmai cu ajutorul traducerii lui Guglielmo din Moerbeke. Da, asta i-am spus eu. Dar Jorge a adăugat că al doilea motiv de neliniște este că aici stagiritul vorbea de poezie, care e doctrină neînsemnată și că trăiește din *figmenta.* Dar Venanzio a spus că și psalmii sunt făcuți din poezie și că se folosesc de metafore ca să transmită adevărul, în vreme ce operele poeților păgâni folosesc metaforele ca să transmită minciuna și urmăresc doar simpla desfătare, lucru care tare m-a supărat…

— De ce?

— Pentru că eu mă ocup de retorică și citesc mulți poeți păgâni, și știu… sau mai bine zis cred că prin cuvântul lor s-au transmis și adevăruri *naturaliter* creștine… În sfârșit, ajunși la acel punct, dacă-mi aduc bine aminte, Venanzio a vorbit despre alte cărți și Jorge s-a supărat foarte rău.

— Ce cărți?

Bencio a pregetat:

— Nu-mi amintesc. Ce însemnătate are despre ce fel de cărți s-a vorbit?

— Are mare însemnătate, pentru că noi căutăm aici să înțelegem ce s-a întâmplat între niște oameni care trăiesc între cărți, cu cărți, prin cărți și deci și cuvintele lor despre cărți sunt însemnate.

— E adevărat, a spus Bencio, zâmbind pentru prima oară și luminându-se parcă la față. Noi trăim pentru cărți. Plăcută misiune în lumea aceasta stăpânită de dezordine și de decădere. Poate că atunci veți înțelege ce s-a petrecut în ziua aceea. Venanzio, care știe… care știa foarte bine grecește, a spus că Aristotel închinase anume râsului cea de a doua carte a *Poeticii,* iar Guglielmo din Moerbeke nu a avut-o niciodată în mână. Atunci Jorge a spus că dacă nu o găsise era pentru că nu fusese scrisă niciodată, pentru că providența nu voia să fie proslăvite lucrurile de nimic. Eu voiam să potolesc spiritele fiindcă Jorge era iute la mânie și Venanzio vorbea așa ca să-l ațâțe, și am spus că în acea parte din *Poetica* pe care o cunoșteam, precum și în *Retorică,* se găsesc multe observații înțelepte despre enigmele pline de duh, și Venanzio a fost de părerea mea. Acum era cu noi și Pacifico din Tivoli, care-i cunoaște foarte bine pe poeții

păgâni, și a spus că în privința enigmelor de duh nimeni nu-i întrece pe poeții africani. Și a citat din enigma peștelui a lui Sinfosius:

Est domus in terris, clara quae voce resultat.
Ipsa domus resonat, tacitus sed non sonat hospes.
Ambo tamen currunt, hospes simul et domus una.

Atunci Jorge a spus că Iisus povățuise ca vorbirea noastră să se mulțumească cu da și cu nu, și că ceea ce era în plus venea de la necuratul; și că era de ajuns să spui pește pentru a numi peștele, fără să acoperi conceptul cu semne mincinoase. Și a mai adăugat că nu era înțelept să-i luăm de model pe africani… Și atunci…

— Atunci?

— Atunci s-a petrecut ceva ce nu am înțeles. Berengario a început să râdă. Jorge l-a dojenit și el a spus că râdea pentru că-i venise în minte că, dacă-i cercetai bine pe africani, s-ar fi deslușit multe alte enigme, și nu ușoare, ca aceea cu peștele. Malachia, care era de față, s-a înfuriat, l-a apucat pe Berengario aproape cu mânie de glugă, trimițându-l să-și vadă de treburile lui… Berengario, după cum știți, este ajutorul lui…

— Și după asta?

— După asta a pus capăt discuției, plecând de-acolo. Toți am plecat pe la ale noastre, dar în vreme ce lucram, am văzut că mai întâi Venanzio, după aceea Adelmo, s-au apropiat de Berengario ca să-l întrebe ceva. Am văzut de departe cum el se ferea, dar în tot timpul zilei ei s-au tot învârtit în jurul lui. Si apoi în seara aceea i-am văzut pe Berengario și Adelmo tăifăsuind în mănăstire, înainte de a se duce în refector. Asta e tot ce știu.

— Știi, prin urmare, că cele două persoane care au murit de curând, în condiții de neînțeles, îi ceruseră ceva lui Berengario, a spus Guglielmo.

Bencio a răspuns în silă:

— N-am spus asta! Am spus ceea ce s-a întâmplat în ziua aceea, așa cum m-ai întrebat domnia ta… S-a gândit o clipă, apoi a spus grăbit: Dar dacă vrei să știi părerea mea, Berengario le-a vorbit despre ceva care se află în bibliotecă, și acolo este locul în care trebuie să căutați.

— De ce te gândești la bibliotecă? Ce voia să spună Berengario cu vorbele: căutați la africani? Nu voia oare să spună că trebuia să fie citiți cu luare aminte poeții africani?

— Poate, așa părea, dar atunci de ce a trebuit să se înfurie Malachia? De fapt, de el depinde hotărârea dacă trebuie să dea spre lectură o carte a poeților africani sau nu. Dar eu știu un lucru: cine răsfoiește catalogul cu cărți va găsi, între însemnările

pe care numai bibliotecarul le cunoaște, una care spune *„Africa”,* și am găsit chiar una care zicea *„finis Africae”.* O dată am cerut o carte care purta acel semn, nu-mi amintesc care, titlul mă făcuse curios; Malachia mi-a spus că volumele care poartă acel semn se pierduseră. Asta e ce știu. Și de aceea vă spun: asta este, controlați-l pe Berengario și controlați-l când urcă în bibliotecă. Nu se știe niciodată.

— Nu se știe niciodată, a încheiat Guglielmo lăsându-l să plece. Apoi a pornit-o la plimbare cu mine prin incintă și a observat că: în primul rând, Berengario era din nou ținta bârfelor confraților săi; în al doilea rând, că Bencio era tare dornic să ne împingă spre bibliotecă. Am spus că poate el voia ca noi să descoperim acolo lucruri pe care și el ar fi dorit să le ştie, și Guglielmo a răspuns că poate așa era, dar și că, dorind poate să ne împingă spre bibliotecă, voia să ne îndepărteze de vreun alt loc. Care? am întrebat. Și Guglielmo a spus că nu știe, că era poate vorba de *scriptorium,* sau de bucătărie, de cor, de dormitor sau de spital. Am zis atunci că în ziua dinainte chiar el, Guglielmo, fusese cel care rămăsese încântat de bibliotecă și el a răspuns că voia să fie încântat de lucruri care-i plăceau lui, nu de cele pe care i le recomandau alții. Dar că, totuși, trebuia să stea cu ochii pe bibliotecă, și că de fapt nici n-ar fi fost rău să încercăm să pătrundem în ea, în vreun fel oarecare. Împrejurările îi dădeau acum dreptul să fie curios, dar în măsura bunei-cuviințe și a respectului față de obiceiurile și de legile abației.

Ne îndepărtam de incinta mănăstirii. Servitori și novici ieșeau din biserică, de la slujbă. Și, în timp ce ocoleam latura de apus a templului, l-am văzut pe Berengario care ieșea pe portalul transeptului și tăia cimitirul spre Edificiu. Guglielmo l-a strigat, el s-a oprit și l-am ajuns. Era și mai tulburat decât îl văzusem în cor, și Guglielmo s-a hotărât, desigur, să profite, cum făcuse și cu Bencio, de starea lui sufletească.

— Așadar, se pare că tu ai fost ultimul care l-a văzut pe Adelmo viu, i-a spus.

Berengario s-a clătinat de parcă ar fi fost gata să leșine.

— Eu? a întrebat, cu un firicel de glas.

Guglielmo îi aruncase întrebarea ca din întâmplare, probabil pentru că Bencio îi spusese că-i văzuse pe cei doi stând de vorbă în mănăstire după *vesper.* Dar trebuie s-o fi nimerit tocmai bine, și desigur Berengario se gândea chiar la o altă și într-adevăr ultimă întâlnire, pentru că numaidecât a început să vorbească cu voce întretăiată:

— Cum puteți spune așa ceva? Eu l-am văzut mai înainte de-a se duce să se culce, ca toți ceilalți!

Atunci Guglielmo a hotărât că nu trebuia să-l lase să respire.

— Nu, tu l-ai văzut și după asta, și știi mai multe lucruri decât s-ar putea crede. Dar aici este vorba despre doi morți, așa

că acum nu mai poți să taci. Știi foarte bine că sunt mai multe feluri de a face pe cineva să vorbească.

Guglielmo îmi spusese de mai multe ori că, încă de pe când fusese inchizitor, se ferise întotdeauna de tortură, dar Berengario l-a înțeles greșit (sau Guglielmo voise să fie greșit înțeles), și, oricum, jocul maestrului meu a dat roade.

— Da, da, a spus Berengario, izbucnind într-un plâns năvalnic, l-am văzut pe Adelmo în seara aceea, dar l-am văzut după ce murise!

— Cum, a întrebat Guglielmo, la picioarele povârnișului?

— Nu, nu, l-am văzut aici, în cimitir, ședea printre morminte, larvă printre larve. L-a întâlnit și imediat mi-am dat seama că nu aveam în fața ochilor un om viu, chipul său era cel al unui cadavru, ochii săi priveau deja chinurile veșnice. Firește că, doar a doua zi dimineața, aflând de moartea sa, am înțeles că întâlnisem o arătare, și că înaintea mea stătea un suflet păcătos, un lemur… Oh, Doamne, cu ce glas de mormânt mi-a vorbit.

— Și ce-a spus?

— „Sunt blestemat”, așa mi-a spus. „Așa cum mă vezi, ai înaintea ochilor un înapoiat din infern, și în infern trebuie să mă întorc.” Așa mi-a spus. Și eu i-am strigat: „Adelmo, vii cu adevărat din infern? Cum sunt pedepsele infernului?” Și tremuram, pentru că de puțină vreme ieșisem de la slujba de *completa* unde auzisem citindu-se pagini înspăimântătoare despre mânia lui Dumnezeu. Și el mi-a spus: „Pedepsele infernului sunt fără de sfârșit, sunt mai rele decât poate să spună limba noastră. Vezi tu această rasă de sofisme cu care am fost îmbrăcat până acum? Aceasta mă apasă și mă strivește de parcă aș avea turnul cel mare de la Paris sau muntele lumii în spate, și nicicând nu l-aș mai putea pune jos. Și pedeapsa aceasta mi-a dat-o dreptatea lui Dumnezeu pentru îngâmfarea mea, pentru că am socotit trupul meu un loc de plăceri și pentru că l-am pus să afle mai multe decât altele, și pentru că m-am desfătat cu lucruri monstruoase care, făcute să dospească în închipuirea mea, au dat naștere la lucruri și mai monstruoase înlăuntrul inimii mele – și acum cu ele va trebui să hălăduiesc în vecie. Vezi tu? Căptușeala acestei glugi e ca și cum ar fi numai jăratic și foc arzând, și este focul care îmi arde trupul, și pedeapsa asta îmi este dată pentru păcatul cel fără de rușine al cărnii, de care m-am împovărat, și focul acesta fără istov mă pârjolește și mă arde! Întinde-mi mâna ta, bunul meu învățător, mi-a mai spus el, așa încât întâlnirea noastră să-ți fie trebuincioasă învățătură, înapoindu-ți în schimb multe învățături ce mi-ai dat, întinde-mi mâna ta, bunul meu învățător”. Și a mișcat degetul mâinii sale care ardea, și mi-a căzut pe mână un strop mic din sudoarea lui și mi s-a părut că-mi găurise mâna, încât multe zile mi-a rămas semnul, numai că eu m-am ferit să-l arăt cuiva. Apoi a dispărut printre morminte, și a

doua zi dimineața am aflat că trupul acela care mă spăimântase atât de mult zăcea mort la picioarele stâncii.

Berengario gâfâia și plângea. Guglielmo l-a întrebat:

— Și de ce îți spunea bunul meu învățător? Aveați aceeași vârstă. Oare l-ai învățat ceva?

Berengario și-a ascuns chipul, trăgându-și gluga pe față, și a căzut în genunchi, îmbrățișând picioarele lui Guglielmo:

— Nu știu, nu știu de ce-mi spunea așa, eu nu l-am învățat nimic! și a izbucnit în suspine. Mi-e teamă, părinte, vreau să mă spovedesc domniei tale, îndurare, un diavol îmi mănâncă măruntaiele.

Guglielmo l-a îndepărtat de la el și i-a întins mâna să-l ridice.

— Nu, Berengario, i-a spus, nu-mi cere să te spovedesc. Nu-mi închide mie buzele, deschizându-le pe ale tale. Ceea ce vreau să aflu de la tine îmi vei spune în alt chip. Iar dacă nu îmi vei spune, voi afla eu singur. Cere-mi îndurare, dacă vrei, dar nu-mi cere tăcere. Prea mulți tac în abația asta. Spune-mi, mai degrabă, cum i-ai văzut fața palidă dacă era noapte adâncă, cum a putut să-ți ardă mâna dacă era noapte ploioasă și cu grindină și cu fulgi de zăpadă, și ce făceai tu în cimitir? Hai, spune. Și l-a scuturat cu brutalitate de umeri. Spune-mi măcar asta.

Berengario tremura din toate mădularele.

— Nu știu ce făceam în cimitir, nu-mi amintesc. Nu știu cum de i-am zărit fața, poate aveam o făclie, nu… el avea o făclie, purta o torță, poate că i-am văzut chipul la lumina acestei torțe.

— Cum putea să țină în mână o făclie, dacă ploua și ningea?

— Era după *completa,* imediat după *completa,* încă nu ningea, a început după aceea… Îmi amintesc că începeau primele rafale în vreme ce fugeam spre dormitor. Fugeam spre dormitor în direcția opusă celei în care mergea fantoma… Și apoi nu mai știu nimic, vă rog nu mă mai întrebați, dacă nu vreți să mă spovediți.

— Bine, a spus Guglielmo, acum du-te, du-te în cor, du-te de vorbește cu Domnul, pentru că nu vrei să vorbești cu oamenii, sau du-te și caută-ți un călugăr care să vrea să asculte mărturisirea ta, pentru că dacă nici atunci nu vei mărturisi păcatele tale, te vei apropia ca un sacrileg de sfintele taine. Du-te, ne vom revedea.

Berengario a dispărut în goană. Și Guglielmo și-a frecat mâinile, cum l-am văzut cu mai multe prilejuri în care era mulțumit de ceva.

— Bine, a spus. Acum multe lucruri devin limpezi.

— Limpezi, maestre? l-am întrebat. Limpezi, acum, când avem și fantoma lui Adelmo?

— Dragă Adso, a spus Guglielmo, fantoma aceea mi se pare foarte puțin fantomă, și în orice caz recita o pagină pe care eu am

citit-o într-o carte făcută pentru predicatori. Călugării aceștia citesc poate prea mult și, când sunt agitați, retrăiesc aparițiile pe care le-au găsit în cărți. Nu știu dacă Adelmo o fi spus într-adevăr acele lucruri, sau dacă Berengario le-a auzit pentru că avea nevoie să le audă. Fapt e că povestea asta confirmă mai multe presupuneri de-ale dumitale. De exemplu: Adelmo s-a sinucis, și povestea lui Berengario ne spune că, înainte de a muri, cutreiera pradă unei mari tulburări și remușcări din pricina a ceva ce făcuse. Era tulburat și înspăimântat de păcatul său pentru că cineva îl înspăimântase, și poate că îi povestise tocmai episodul nălucirii infernale pe care el i-a recitat-o lui Berengario, cu atâta și halucinată măiestrie. Și trecea prin cimitir pentru că venea de la cor, unde se mărturisise (sau spovedise) cuiva care-i insuflase groază și remușcare. Și din cimitir se îndrepta, cum ne-a făcut să înțelegem Berengario, într-o direcție opusă dormitorului. Către Edificiu, deci, dar (e cu putință) și spre zidul de împrejmuire din spatele cocinilor, de unde am dedus că trebuie să se fi aruncat pe povârniș. Și s-a aruncat mai înainte de a se fi pornit furtuna, și a murit la picioarele zidului, dar numai după ce surparea a dus cadavrul lui între turnul de miazănoapte și cel de răsărit.

— Dar picătura de sudoare aprinsă?

— Exista, deja, în povestea pe care a auzit-o și a repetat-o și el, sau poate că Berengario și-a închipuit-o în tulburarea sau în remușcarea lui. Pentru că există, în antistrofa remușcării lui Adelmo, o remușcare a lui Berengario; ai auzit-o. Și dacă Adelmo venea de la cor, avea poate o lumânare, și picătura pe mâna prietenului era desigur o picătură de ceară. Dar Berengario s-a simțit ars mult mai rău, pentru că Adelmo îi spunea, cu siguranță, învățătorul lui. Semn, așadar, că Adelmo îl învinuia că-l învățase ceva de care acum se îngrozea de moarte. Și Berengario o știe, și suferă pentru că știe că l-a împins pe Adelmo la moarte, făcându-l să facă ceva ce nu trebuia. Și nu este greu să-ți închipui ce anume, bietul meu Adso, după cele ce am auzit despre ajutorul nostru de bibliotecar.

— Cred că am înțeles ceea ce s-a întâmplat între cei doi, am spus rușinându-mă de înțelegerea mea, dar nu credem oare cu toții într-un Dumnezeu al îndurării? Adelmo, spuneți, s-a spovedit, poate; de ce a încercat să pedepsească primul său păcat, cu un păcat, desigur, cu mult mai mare, sau cel puțin de aceeași mărime?

— Pentru că cineva i-a spus lucruri care l-au îngrozit. Am zis că niște pagini de predică din zilele noastre trebuie să fi dat cuiva ideea să spună cuvintele care l-au speriat pe Adelmo, și cu care Adelmo să-l fi speriat pe Berengario.

Niciodată ca în anii din urmă predicatorii n-au oferit poporului, ca să-i sporească credința și frica (și înflăcărarea, și supunerea la legea umană și la cea dumnezeiască), cuvinte mai cumplite, mai răscolitoare și mai înșelătoare ca acestea.

Niciodată, ca în zilele noastre, în mijlocul unei procesiuni de flagelare, nu s-au auzit laude sacre inspirate din suferințele lui Christos și ale Sfintei Fecioare, niciodată ca astăzi nu s-a stăruit întru stimularea credinței oamenilor simpli cu ajutorul chinurilor din infern.

— Poate că este nevoie de pocăință, am spus.

— Adso, n-am auzit niciodată atâta chemare la pocăință ca astăzi, într-o vreme când nici predicatorii, nici episcopii și nici măcar confrații mei spirituali nu mai sunt în măsură să stimuleze o adevărată pocăință.

— Dar vârsta a treia, papa angelic, capitulul de la Perugia…? am spus eu, zăpăcit.

— Nostalgii. Marea epocă a pocăinței s-a sfârșit, și de aceea se poate vorbi despre penitență și capitulul ordinului. A existat acum o sută, două sute de ani, o adiere de renaștere. Era pe când cine vorbea de ea era ars pe rug, sfânt sau eretic ce-o fi fost. Acum vorbesc toți despre ea. Într-un anumit fel, chiar și papa vorbește despre ea. Să nu crezi niciodată în reînnoirile genului uman când vorbesc despre el curiile și curțile cele mari.

— Dar fra Dolcino? am îndrăznit, dornic să știu mai multe despre acel nume pe care-l auzisem rostit de mai multe ori cu o zi mai înainte.

— A murit, și în suferință, după cum a și trăit, pentru că și el a venit prea târziu. Și apoi, ce știi tu despre asta?

— Nimic. Din pricina asta vă întreb…

— Aș dori să nu mai vorbim niciodată despre asta. Am avut de-a face cu unii dintre așa-zișii apostoli, și i-am cunoscut de aproape. O poveste tristă. Te-ar tulbura. În orice caz, pe mine m-a tulburat, și te-ar tulbura și mai mult însăși neputința mea de a judeca. Este povestea unui om care făcea lucruri nechibzuite, pentru că pusese în practică ceea ce-i predicaseră mulți sfinți. La un moment dat, n-am înțeles a cui era vina, am fost ca… obnubilat de un aer de familie care se degaja din cele două tabere adverse, a sfinților, care predicau pocăința, și a păcătoșilor, care o puneau în practică, adesea pe spinarea celorlalți… Dar vorbeam despre altceva. Sau poate vorbeam tot despre asta: după ce s-a sfârșit epoca pocăinței, pentru pocăiți nevoia de pocăință a devenit nevoia de moarte. Și cei care i-au omorât pe pocăiții înnebuniți, răspunzând cu moarte morții, pentru a înfrânge adevărata pocăință care dă moarte, au înlocuit pocăința din suflet cu o pocăință din închipuire, o rechemare a aparițiilor supranaturale de suferință și de sânge, numindu-le „oglindă” a adevăratei pocăințe. O oglindă care face să trăiască în viață, în imaginația celor simpli, și adesea chiar în cea a celor învățați, chinurile infernului. Cu scopul – se zice – ca nimeni să nu păcătuiască. Nădăjduind să țină în frâu sufletele în fața păcatului prin frică și încredințați că înlocuiesc revolta cu frica.

— Dar este adevărat că după asta nu vor mai păcătui? am întrebat speriat.

— Depinde de ce înțelegi tu prin a păcătui, Adso, mi-a spus maestrul. Eu n-aș vrea să fiu nedrept cu oamenii din țara asta în care trăiesc de atâția ani, dar mi se pare tipic pentru puțina virtute a italienilor că nu păcătuiesc decât din teamă de vreun idol, cu condiția ca acesta să poarte numele vreunui sfânt. Le este mai frică de Sfântul Sebastian sau de Sfântul Anton decât de Iisus Christos. Dacă vor să țină, aici, un loc curat, ca să nu se pișe careva pe el, precum câinii, cum fac italienii, pictează deasupra chipul Sfântului Anton cu sulița de lemn, și asta-i va alunga pe cei care vor să se pișe. Astfel italienii, și cu ajutorul a ceea ce fac predicatorii lor, riscă să se întoarcă la vechile superstiții și nu mai cred în reînvierea cărnii, ci au doar o mare spaimă de rănile trupești și de nenorociri, și așa se tem mai mult de Sfântul Anton decât de Christos.

— Dar Berengario nu este italian, am observat eu.

— N-are importanță, vorbesc despre climatul pe care Biserica și ordinele de predicatori l-au răspândit în peninsula aceasta, și care de aici se răspândește pretutindeni. Și ajunge până și la o abație venerabilă de călugări învățați ca aceasta.

— Dar măcar să nu păcătuiască, am stăruit eu, pentru că eram hotărât să mă mulțumesc măcar cu asta.

— Dacă această abație ar fi un *speculum mundi,* ai și avea răspunsul.

— Dar este? am întrebat.

— Pentru ca să fie oglindă a lumii, lumea ar trebui să aibă o formă, a încheiat Guglielmo, care era prea filosof pentru mintea mea de adolescent.

Ziua a doua

Tertia

În care se asistă la un schimb de vorbe urâte între persoane vulgare, Aymaro din Alexandria face unele aluzii și Adso meditează asupra sfințeniei și asupra bălegarului diavolului. Apoi Guglielmo și Adso se întorc în scriptorium*, Guglielmo vede ceva interesant, are o a treia convorbire asupra îngăduinței râsului, dar în cele din urmă nu poate privi unde ar dori*

Înainte de a urca în *scriptorium,* am trecut pe la bucătărie să ne întremăm, pentru că nu luaserăm nimic în gură de când ne sculaserăm. Am prins numaidecât puteri, bând o strachină de lapte cald. Marele cămin dinspre miazăzi ardea ca o fierărie, în timp ce la cuptor se pregătea pâinea proaspătă. Doi căprari aduceau trupul unei oi pe care abia o tăiaseră. Printre bucătari, l-am văzut pe Salvatore, care mi-a zâmbit cu gura lui de lup. Și am văzut că lua de pe masă rămășițele puiului din seara dinainte, și le trecea pe ascuns căprarilor, care le ascundeau sub cojoacele lor de piele, rânjind satisfăcuți. Dar bucătarul-șef și-a dat seama și l-a luat la rost pe Salvatore:

— Chelarule, chelarule, i-a spus, tu trebuie să ai grijă de lucrurile abației, nu să le risipești.

— *Filii Dei* sunt, a spus Salvatore, Iisus a spus că *facite* pentru el tot ce *facite* pentru unul dintre acești *pueri!*

— Frățior al zdrențelor mele, minorit păcătos! a strigat atunci bucătarul la el. Nu ești aici printre milogii tăi de frați! Ca să dea de mâncare fiilor lui Dumnezeu are aici grijă îndurarea Abatelui!

Salvatore s-a făcut negru la față și s-a întors ca mușcat:

— Nu sunt frățior minorit! Sunt călugăr din cei ai lui Sancti Benedicti! *Merdre à toy,* bogomil de *merda.*

— Bogomilă e putoarea pe care o încaleci noaptea, cu surceaua ta eretică, porcule! i-a strigat bucătarul.

Salvatore i-a scos repede pe căprari și, trecând pe lângă noi, ne-a privit îngrijorat:

— Frate, i-a spus lui Guglielmo, apără tu ordinul tău, care nu e al meu, spune-i că *i filios Francisci non ereticos esse!* Apoi mi-a șoptit mie la ureche: *Ille menteur, puah,* și a scuipat pe jos.

Bucătarul îl dădu afară în chip nepoliticos și închise ușa în urma lui.

— Frate, i-a spus cu respect lui Guglielmo, nu vorbeam de rău ordinul domniei voastre și oamenii atât de sfinți care se află în el. Vorbeam despre acel închipuit minorit și închipuit benedictin, care nu este nici una, nici alta.

— Știu de unde vine, zise Guglielmo împăciuitor. Dar acum este călugăr ca și tine și îi datorezi respect frățesc.

— Dar el își bagă nasul unde nu trebuie, pentru că este ținut sub aripă de chelar, și se crede și el chelar. Și se folosește de abație ca și cum ar fi casa lui, ziua și noaptea.

— De ce noaptea? a întrebat Guglielmo.

Bucătarul a făcut un gest ca și cum n-ar mai vrea să vorbească despre lucruri prea puțin cinstite. Guglielmo nu l-a mai întrebat altceva și și-a terminat de băut laptele.

Curiozitatea mea creștea din ce în ce mai mult. Întâlnirea cu Ubertino, șoaptele în legătură cu trecutul lui Salvatore și al chelarului, aluziile tot mai dese la călugărași și la călugări minoriți pe care le auzisem în zilele acelea, șovăiala maestrului meu când venea vorba de fra Dolcino… Un șir de imagini începea să se recompună în mintea mea. De exemplu, în vreme ce veneam încoace pe drumul spre abație, întâlnisem de cel puțin două ori procesiuni de flagelați. O dată oamenii din locul acela îi priveau ca pe niște sfinți, altă dată începeau să șoptească despre ei că sunt eretici. Și totuși, era vorba despre aceiași oameni. Mergeau în șiruri, doi câte doi, pe străzile orașului, acoperiți doar ca să nu le fie rușine, deși lăsaseră cu totul în urmă acest simțământ. Fiecare avea în mână un flagel – un bici – de piele, și se loveau pe umeri până la sânge, vărsând lacrimi din belșug, ca și cum ar fi văzut cu ochii lor patimile Mântuitorului, cerând cu un cântec plin de jale mila și îndurarea Domnului și ajutorul Sfintei Fecioare. Nu numai ziua, dar și noaptea, cu lumânările aprinse, în asprimea iernii, umblau în grupuri mari prin jurul bisericilor, se prosternau cu umilință în fața altarelor, având în frunte sacerdoți cu lumânări și steaguri, și nu numai femei și bărbați din popor, ci și matroane nobile și negustori… Și atunci vedeai mari acte de pocăință, cei ce furaseră dădeau îndărăt pe ce puseseră mâna, alții își mărturiseau crimele.

Dar Guglielmo îi privise cu răceală și-mi spusese că aceea nu era pocăință. Vorbise mai degrabă cum făcuse și ceva mai înainte, dimineața, spunând că perioada marii purificări prin pocăință se terminase, și acelea erau felurile în care predicatorii înșiși organizau pocăințele mulțimilor, tocmai ca să nu cadă pradă altor pofte de pocăință care – aceea – era eretică, și-i înfricoșa pe toți. Dar nu izbuteam să înțeleg deosebirea, dacă era totuși vreuna. Mi se părea că deosebirea nu venea de la gesturile unuia sau altuia, ci din felul cum Biserica privea un gest sau altul.

Îmi aminteam de discuția cu Ubertino. Guglielmo fusese fără îndoială răutăcios, încercase să-i spună că era mică diferența dintre credința lui mistică (și ortodoxă) și credința greșită a ereticilor. Ubertino se rușinase de asta, ca unul ce vede bine diferența. Impresia pe care o aveam în această privință era că el se deosebea tocmai prin aceea că vedea deosebirea. Guglielmo se sustrăsese îndatoririlor Inchiziției pentru că nu mai știa s-o vadă. De-asta nu izbutea să-mi vorbească mie despre acel misterios fra

Dolcino. Dar atunci era foarte clar (îmi spuneam) că Guglielmo pierduse puterea de la Dumnezeu, care nu numai că te învață cum să vezi deosebirea, ci, ca să zicem așa, le dă aleșilor săi înzestrarea aceasta de a face deosebirea. Ubertino și Chiara din Montefalco (care era totuși înconjurată de păcătoși) rămăseseră sfinți tocmai pentru că știau să facă deosebirea. Asta și nu altceva era sfințenia.

Dar de ce Guglielmo nu știa să facă deosebirea? Era totuși un om atât de pătrunzător, iar în ceea ce privește faptele din natură putea să observe dintr-o dată cea mai măruntă nepotrivire. Și cea mai măruntă înrudire dintre lucruri…

Eram cufundat în asemenea gânduri, și Guglielmo își termina de băut laptele, când am auzit că ne salută cineva. Era Aymaro din Alexandria, pe care-l cunoscuserăm în *scriptorium,* și la care mă uimise expresia feței, înclinată spre un rânjet veșnic, ca și cum nu izbutea niciodată să se convingă de îngâmfarea tuturor făpturilor omenești, și totodată nu acorda prea mare însemnătate acestei tragedii cosmice.

— Ei, ia spune, frate Guglielmo, ai ajuns să te obișnuiești cu spelunca asta de demenți?

— Mi se pare un loc cu oameni admirabili prin sfințenia și prin știința lor, a spus Guglielmo cu băgare de seamă.

— Era. Când abații făceau pe abații și bibliotecarii pe bibliotecarii. Acum ai văzut ce-i acolo, și arăta spre etajul de sus, neamțul acela pe jumătate mort, cu ochi de orb, stă să asculte cu credință aiurelile acelui spaniol orb cu ochi de mort, de parcă ar sta să sosească Antichristul în fiecare dimineață; se scotocesc pergamente, dar cărți noi foarte puține intră… Noi suntem aici, și acolo, jos, în oraș se face treaba… Pe vremuri lumea se guverna prin abațiile noastre. Azi, ați văzut, împăratul ne folosește ca să-i trimită aici pe prietenii lui ca să se întâlnească cu dușmanii lui (știu câte ceva despre misiunea domniei tale, călugării vorbesc, vorbesc, n-au alta de făcut), dar dacă vrea să cerceteze ce se petrece în țara asta, stă în orașe. Noi stăm și culegem grâul și creștem orătănii, și acolo jos se schimbă coți de mătase pe bucăți de in, și bucăți de in pe saci de mirodenii, și toate laolaltă pe grămezi de bani. Noi ne păzim tezaurul nostru, dar acolo jos se strâng tezaure. Și chiar cărți. Și mai frumoase decât ale noastre.

— Bineînțeles, pe lume se petrec multe lucruri noi. Dar de ce gândești că de vină e Abatele?

— Pentru că a dat biblioteca pe mâna străinilor și conduce abația ca pe-o cetățuie care s-a ridicat în apărarea bibliotecii. O abație benedictină pe aceste meleaguri italiene ar trebui să fie un loc unde italienii să hotărască pentru treburile italiene. Ce fac italienii astăzi, când nu au nici măcar un papă? Fac negoț și meșteresc și sunt mai bogați decât regii Franței. Atunci să facem și noi așa, și dacă știm să facem cărți frumoase, să le facem pentru universități, și să ne amestecăm în tot ce se petrece jos, în

vale, nu zic în treburile împăratului, cu toată cinstirea pentru misiunea domniei tale, frate Guglielmo, dar în cele pe care le fac bolognezii, sau florentinii. Putem controla aici trecerea peregrinilor sau a negustorilor, care intră din Italia în Provența și viceversa. Să deschidem biblioteca pentru textele în vulgară, și vor veni aici la noi și cei care nu mai scriu în latină. Și, în schimb, suntem controlați de un grup de străini care continuă să conducă biblioteca de parcă la Cluny ar mai fi încă abate bunul Odillon.

— Dar Abatele este italian, a spus Guglielmo.

— Abatele nu contează deloc aici, a spus Aymaro, tot cu un rânjet. În loc de cap are un dulap al bibliotecii. E mâncat de carii. Ca să-l amărască pe papă, lasă abația să fie invadată de călugărașii aceia… vorbesc despre ereticii aceia, frate, care au fugit din ordinul preasfânt al domniei tale… și ca să fie pe placul împăratului îi cheamă pe acei călugări din toate mănăstirile din nord, ca și cum la noi n-ar fi copiști din cei mai dăruiți și oameni care să știe greaca și araba, ca și cum la Florența și la Pisa n-ar exista fii de negustori bogați și deschiși la inimă, care să intre de bunăvoie în ordin, dacă ordinul le-ar da putința să sporească puterea și cinstirea tatălui. Dar aici îngăduința față de cele lumești se recunoaște doar când este vorba de a îngădui nemților să… oh, Doamne, Dumnezeule, trăsnește limba mea care spune lucruri ce nu se cuvin!

— În abație se petrec lucruri care nu se cuvin? a întrebat ca din întâmplare Guglielmo, mai turnându-și puțin lapte.

— Și călugărul e un om, a rostit cu înțelepciune Aymaro. Apoi a adăugat: Dar aici sunt mai puțini oameni decât în altă parte. Și să fie clar că ceea ce am spus… n-am spus.

— Foarte interesant, a zis Guglielmo. Și acestea sunt părerile dumitale sau ale mai multora care gândesc ca domnia ta?

— Ale multora, ale multora. Ale multora care acum sunt foarte îndurerați de nenorocirea care s-a abătut peste Adelmo: dar dacă în prăpastie ar fi murit unul care cutreiera prin bibliotecă mai mult decât trebuie, n-ar mai fi fost nemulțumiți.

— Adică ce vrei să spui?

— Am spus și așa prea multe. Aici vorbim prea mult, ți-ai dat seama de asta. Aici nu mai păstrează nimeni tăcerea, pe de o parte. Iar pe de alta, o păstrează prea mult. Aici, în loc să se tacă sau să se vorbească, ar trebui să se facă ceva. În epoca de aur a ordinului nostru, dacă un abate nu era făcut să fie abate, un pahar zdravăn de vin otrăvit și se deschidea succesiunea. Am spus lucrurile acestea, se înțelege, frate Guglielmo, nu ca să clevetesc în privința Abatelui sau a altor confrați. Să mă ferească Dumnezeu, nu am viciul cel spurcat al clevetirii. Dar n-aș vrea ca Abatele să te fi rugat să faci cercetări asupra mea sau a altora, precum Pacifico din Tivoli sau Pietro din Sant' Albano. Noi n-avem nici o legătură cu poveștile legate de bibliotecă. Dar am

vrea să avem ceva mai multă. Așa că dibuiește cuibul acesta de șerpi, dumneata, care ai ars atâția eretici.

— Eu n-am ars niciodată pe nimeni, a spus cu asprime Guglielmo.

— Zic și eu așa, a încuviințat Aymaro zâmbind larg. Vânătoare bună, frate Guglielmo, dar fii cu băgare de seamă noaptea.

— De ce nu ziua?

— Pentru că ziua aici se curarisește trupul cu ierburi bune, iar noaptea se îmbolnăvește cu ierburi rele. Să nu crezi că a fost aruncat în prăpastie de mâinile cuiva, sau că mâinile cuiva l-au cufundat pe Venanzio în sânge. Aici cineva nu vrea ca frații călugări să hotărască singuri unde să meargă, ce să facă și ce să citească. Și se folosesc de forțele infernului, sau ale necromanților, prieteni ai infernului, pentru a tulbura mințile celor curioși.

— Vorbești de părintele erborist?

— Salvatore din Sant' Emmerano este un om cinstit. Firește, neamț el, neamț Malachia…

Și după ce a mai dovedit o dată că nu este dornic să clevetească, Aymaro a urcat să se apuce de lucru.

— Ce o fi vrut să spună? am întrebat.

— Totul și nimic. O abație este întotdeauna un loc în care călugării se luptă între ei ca să atragă de partea lor conducerea comunității. Chiar și la Melk, dar poate că fiind novice nu vei fi avut posibilitatea să-ți dai seama. Dar în țara ta cucerirea conducerii unei abații însemnează cucerirea locului din care se ia legătura direct cu împăratul. În țara asta, în schimb, treburile stau altfel, împăratul e departe, chiar când coboară până la Roma. Nu mai există o curte, acum, nici măcar cea papală. Sunt orașele, ți-ai dat seama.

— Așa e, și am rămas surprins. Orașul în Italia e ceva cu totul altfel decât prin părțile noastre… Nu este doar un loc în care să trăiești, ci este un loc în care se iau hotărâri, toți se află mereu în piață, contează mai mult magistrații cetățeni decât împăratul sau papa. Sunt… ca tot atâtea regate…

— Și regii sunt negustori. Și armele lor sunt banii. Banii au o funcție, în Italia, deosebită de cea din țara mea, sau din a ta. Peste tot circulă banii, dar mare parte din viață este încă controlată și organizată de schimburile de bunuri, pui de găină sau snopi de grâu, sau o seceră, sau un car, și banii slujesc la procurarea acestor bunuri. Ai văzut că în orașele italiene, în schimb, bunurile slujesc ca să se procure cu ele bani. Iar preoții, episcopii, ba chiar și ordinele religioase trebuie să-și facă socotelile în bani. Și de aceea, firește, revolta față de putere se arată ca o îndemnare la sărăcie, și se revoltă contra puterii cei care sunt înlăturați de la relațiile cu banii, și orice îndemn la sărăcie naște atâta frământare și atâtea dezbateri, și întreg orașul,

de la episcop până la magistrat, îl socoate drept dușman al său pe cel care propovăduiește sărăcia. Inchizitorii simt duhoarea diavolului acolo unde cineva s-a răzvrătit împotriva duhorii bălegarului diavolesc. Și atunci vei înțelege, deci, la ce anume se gândește Aymaro. O abație benedictină, în epoca de aur a ordinului, era un loc în care păstorii mânau turmele de credincioși. Aymaro vrea să se întoarcă tradiția. Numai că viața turmei s-a schimbat, și abația se poate întoarce la tradiție (la gloria ei, la puterea ei; de odinioară) numai dacă primește noul obicei ale turmei, devenind alta. Și cum azi turma se domină aici nu cu armele și cu strălucirea ritualurilor, ci prin controlul banilor, Aymaro vrea ca tot, tot, tot ce face abația, ba chiar și biblioteca, să devină un mare atelier și să fabrice bani.

— Și ce legătură are asta cu crimele, sau cu crima?

— Încă nu știu. Dar acum aș vrea să mă duc sus. Hai.

Călugării se apucaseră de treabă. În *scriptorium* domnea liniștea, dar nu era liniștea aceea rodnică a sufletelor. Berengario, care sosise ceva mai înaintea noastră, ne-a primit încurcat. Ceilalți călugări și-au ridicat capul de la munca lor. Știau că eram aici ca să descoperim ceva în legătură cu Venanzio, iar direcția privirilor lor ne-a îndreptat atenția asupra unui loc gol, sub o fereastră care se deschidea înăuntru, în octogonul central.

Deși ziua era foarte friguroasă, temperatura în *scriptorium* era foarte plăcută. Nu degeaba fusese așezat deasupra bucătăriilor de la care venea destulă căldură, și pentru că hornurile celor două cuptoare, aflate dedesubt, treceau prin lăuntrul pilaștrilor care sprijineau cele două scări răsucite din turnurile de apus și miazăzi. Cât privește turnul de miazănoapte, aflat în cealaltă parte a sălii celei mari, nu avea scară, ci un cămin mare care ardea răspândind o căldură binefăcătoare. Și apoi podeaua fusese acoperită cu paie, care făceau să nu ni se audă pașii. Așadar, colțul cel mai puțin încălzit era cel al turnului de răsărit, și chiar am băgat de seamă că, deși rămâneau locuri goale față de câți călugări erau la treabă, toți încercau să se ferească de mesele așezate în direcția aceea. Când mai târziu mi-am dat seama că scara în spirală a turnului de răsărit era singura care ducea nu numai în jos, spre refector, ci și în sus, spre bibliotecă, m-am întrebat dacă nu cumva un calcul înțelept potrivise încălzitul sălii în așa fel încât călugării să nu fie îndemnați să cerceteze partea aceea, și să fie mai ușor pentru bibliotecar să controleze intrarea în bibliotecă. Dar poate că exageram în bănuielile mele, ajungând o biată maimuță a maestrului meu, pentru că am găsit numaidecât că socoteala asta n-ar fi dat prea bune rezultate în timpul verii, dacă nu cumva (mi-am spus) tocmai locul acesta era cel mai însorit, vara, și deci și pentru asta cel mai ocolit.

Masa bietului Venanzio era așezată cu spatele spre căminul cel mare, și era una dintre cele mai căutate. Petrecusem până atunci o mică parte din viața mea într-un *scriptorium,* dar după aceea am petrecut destulă, și știu câtă suferință îndură un scrib, un copist și un cărturar petrecând la masa lui lungile ceasuri de iarnă, cu degetele înțepenindu-i pe condei (când chiar și la o temperatură obișnuită, după ce scrie șase ori în șir, face la degete spăimântătoarea crampă a scriitorului, și degetul cel mare îl doare de parcă i-ar fi fost strivit). Și așa se explică de ce găsim adesea pe marginea manuscriselor fraze lăsate de copist ca mărturie a suferinței răbdate (sau nerăbdate) precum: „Har Domnului, curând se întunecă", sau „Oh, de-aș avea un pahar mare de vin", sau chiar „Azi e frig, lumina e slabă, pânza asta e pieloasă, ceva nu merge". Cum spune și proverbul străvechi, trei degete țin pana, dar tot corpul muncește. Și se canonește.

Dar vorbeam despre masa lui Venanzio. Mai mică decât celelalte, ca de altfel toate cele așezate înăuntrul încăperii octogonale, hărăzite cărturarilor, în vreme ce mult mai mari erau cele de sub ferestrele de pe pereții din afară, hărăzite miniaturiștilor și copiștilor. De altfel și Venanzio lucra cu un pupitru, pentru că folosea, desigur, manuscrise împrumutate de abație, pe care le copia. Sub masă erau așezate rafturi joase, unde se îngrămădeau foi neegale, și întrucât toate erau în latinește, am dedus din asta că erau traducerile lui cele mai proaspete. Scrise în grabă, nu alcătuiau pagini de carte și probabil că aveau să fie mai apoi încredințate unui copist și unui miniaturist. De aceea cu greu s-ar fi putut citi. Printre foi, niște cărți în grecește. O altă carte grecească era deschisă pe pupitru, operă după care Venanzio își îndeplinise, în zilele ce trecuseră, munca lui de traducător. Eu nu știam încă limba greacă pe atunci, dar maestrul meu a citit titlul și a spus că erau *Metamorfozele* lui Apuleius, o poveste păgână despre care auzisem vorbindu-se ca despre o operă nepotrivită de a fi citită de novici.

— Cum de făcea Venanzio această traducere? l-a întrebat Guglielmo pe Berengario, aflat lângă noi.

— A fost cerută abației de către seniorul din Milano, și abația va avea din asta dreptul de preempțiune privind producerea de vinuri pe unele proprietăți aflate la răsărit. Berengario a arătat cu mâna departe. Dar a mai adăugat numaidecât: Asta nu însemnează că abația se pretează la munci negustorești pentru laici. Dar comitentul s-a străduit până când acest manuscris ne-a fost împrumutat de dogele Veneției, care-l avea de la împăratul Bizanțului, și când Venanzio avea să termine munca lui aveam să facem două copii, una pentru comitent și alta pentru biblioteca noastră.

— Care, așadar, nu se dă în lături să primească și povești păgâne, a spus Guglielmo.

— Biblioteca e dovada adevărului și a greșelii, a spus atunci o voce din spatele nostru. Era Jorge. Încă o dată m-am mirat (dar mai mult aveam să mă mir în zilele ce au urmat) de felul neașteptat în care bătrânul acela apărea pe negândite, ca și cum noi nu-l vedeam pe el, dar el ne vedea pe noi. M-am întrebat chiar ce făcea un orb în *scriptorium,* dar am înțeles după aceea că Jorge era omniprezent în toate locurile din abație. Și adesea ședea în *scriptorium,* așezat pe o laviță lângă cămin, și părea că urmărește tot ce se petrece în încăpere. O dată l-am auzit întrebând de la locul lui cu voce tare: „Cine urcă?", și i se adresa lui Malachia care, cu pașii înăbușiți de paie, se îndrepta spre bibliotecă. Toți călugării îl țineau în multă prețuire și se duceau la el ca să-i citească fragmente pe care le înțelegeau anevoie, cerându-i părerea pentru vreo scolie, sau lămuriri de felul cum să reprezinte un animal sau un sfânt. Și el privea în gol cu ochii lui stinși, ca și cum ar fi cercetat cu atenție pagini pe care le-ar fi avut vii în memorie, și răspundea că falșii proroci sunt îmbrăcați ca episcopii și că le ies broaște din gură, sau care erau pietrele ce trebuiau să împodobească zidurile Ierusalimului ceresc, sau că arimașpii sunt reprezentați în planșe alături de pământurile preotului Ioan – povățuindu-i să nu exagereze făcându-i atrăgători în monstruozitatea lor, pentru că era de ajuns să fie închipuiți ca niște embleme, lesne de recunoscut, și nu clocotind de pofte sau respingători până la râs.

O dată l-am auzit sfătuindu-l pe un scoliast cum să interpreteze o *recapitulatio* în textele lui Ticanius, după înțelegerea Sfântului Augustin, așa încât să le ocolească erezia donatistă. Altă dată l-am auzit dând sfaturi despre felul cum, comentând, să-i distingi pe eretici de schismatici. Sau chiar spunând, unui studios încremenit, ce carte trebuie să caute în catalogul bibliotecii și aproape în ce pagină ar fi putut găsi menționată problema lui, asigurându-l că bibliotecarul i-ar fi dat-o, cu siguranță, întrucât era vorba de o operă inspirată de Dumnezeu. În sfârșit, altă dată l-am auzit spunând că o asemenea carte nu trebuia căutată pentru că exista, e adevărat, în catalog, dar fusese distrusă de șoareci cu cincizeci de ani în urmă, și se făcea praf între degetele oricui ar fi atins-o. El era, așadar, memoria însăși a bibliotecii și sufletul *scriptorium*-ului. Uneori îi amenința pe călugării care pălăvrăgeau între ei: „Grăbiți-vă să lăsați mărturie despre adevăr, pentru că a sosit ceasul", și se referea la venirea Antichristului.

— Biblioteca e dovada adevărului și a greșelii, a spus Jorge.

— Fără îndoială. Lui Apuleius din Madaura i-a mers faima de mag, a zis Guglielmo. Dar fabula aceasta conține sub straiul propriilor născociri o morală din cele bune, pentru că ne învață cât de greu se plătesc propriile greșeli, și apoi cred că povestea omului prefăcut în măgar se referă la prefacerea sufletului care cade în păcat.

— Tot ce se poate, a spus Jorge.

— Așa că acum înțeleg de ce Venanzio, în timpul discuției aceleia de care mi-a vorbit ieri, era interesat de problemele comediei; pentru că și comediile de felul acesta pot fi puse alături de comediile anticilor. Și unele și altele nu povestesc despre oameni care să existe cu adevărat, precum face tragedia, dar, spune Isidor, sunt născociri: *„fabulae poetae a fando nominaverunt quia non sunt res factae sed tantum loquendo fictae”…*

În primul moment nu am înțeles de ce Guglielmo se cufundase în discuția aceea atât de savantă și tocmai cu un om care părea că nu iubește asemenea probleme, dar răspunsul lui Jorge mi-a arătat cât de subtil fusese maestrul meu.

— În ziua aceea nu se discuta despre comedii, ci doar de îngăduința râsului, a spus Jorge încruntându-se.

Și eu îmi aminteam foarte bine că atunci când Venanzio se referise la discuția aceea, chiar cu o zi mai înainte, Jorge declarase că nu-și aducea aminte de ea.

— Ah, a spus Guglielmo, părând să nu ia seama la asta, credeam că ați vorbit despre minciunile preoților și despre enigmele ascunse…

— Se vorbea despre râs, a răspuns Jorge. Comediile erau scrise de păgâni pentru a-i îndemna pe spectatori la râs, și rău făceau. Domnul Nostru Iisus Christos nu a spus niciodată comedii sau fabule, ci doar parabole simple și clare care ne instruiesc alegoric despre cum să dobândim paradisul, amin.

— Mă întreb, a spus Guglielmo, de ce domnia ta ești atât de potrivnic gândului că Iisus a râs și el vreodată? Eu cred că râsul este un leac bun, ca și băile, pentru a curarisi umorile și celelalte beteșuguri ale trupului, cu osebire melancolia.

— Băile sunt un lucru bun, a spus Jorge, și chiar Aquinate ne îndeamnă la ele pentru a înlătura tristețea, care poate să ne suferință grea când nu se datorește unui beteșug ce nu poate fi tămăduit cu îndrăzneala. Băile refac echilibrul umorilor. Râsul zgâlțâie corpul, strică trăsăturile feței, îl face pe om să semene cu maimuța.

— Maimuțele nu râd, râsul îi este dat numai omului, este semnul raționalității lui, a spus Guglielmo.

— Și cuvântul este semnul raționalității umane, și prin cuvinte poate fi hulit Dumnezeu. Nu tot ce aparține numai omului este cu necesitate bun. Râsul este semnul neroziei. Cine râde nu crede în lucrul de care se râde, dar nici nu-l urăște. Și deci a râde de rău însemnează a nu fi gata să lupți împotriva lui, și a râde de bine însemnează a nu cunoaște puterea cu care binele se răspândește singur. Tocmai de aceea Regula spune: *„decimus humilitatis gradus est si non sit facilis ac promptus in risu, quia scriptum est: stultus in risu exaltat vocem suam”.*

— Quintilianus, l-a întrerupt maestrul meu, spune că râsul trebuie înlăturat în panegiric, din demnitate, dar este de încurajat în multe alte cazuri. Tacitus laudă ironia lui Calpurnius Pisone, Plinius cel Tânăr a scris: *„ahquando praeterea rido, jocor, ludo, homo sum”.*

— Erau păgâni, a răspuns Jorge. Regula spune: *„scurrilitates vero vel verba otiosa et risum moventia aeterna clausura in omnibus locis damnamus, et ad talia eloquia discipulum aperire os non permittitur”.*

— Totuși, când cuvântul lui Christos biruise pe pământ, Sinesius din Cirene spune că divinitatea a știut să amestece în chip armonios comicul cu tragicul, și Elius Spatianus spune despre împăratul Adrian, om cu purtări alese și cu suflet *naturaliter* creștin, că a știut să combine momente de veselie cu momente de seriozitate. Și, în sfârșit, Ausonius recomandă să se cumpănească seriozitatea și gluma.

— Dar Paulinus din Nola și Clement din Alexandria ne-au prevenit împotriva acestor sminteli și Sulpitius Severus spune că Sfântul Martin n-a fost văzut niciodată, de nimeni, nici pradă mâniei, nici pradă râsului.

— Cu toate acestea, amintește anumite răspunsuri *spiritualiter salsa* ale Sfântului, a spus Guglielmo.

— Erau înțelepte și potrivite momentului, nu ridicole. Sfântul Ephraim a scris o pareneză împotriva râsului călugărilor și în *De habitu et conversatione monachorum* sfătuiește să se ocolească obscenitățile și ghidușiile ca și cum ar fi venin de viespi.

— Dar Hildebertus a spus: *„admittendo tibi joca sunt post seriaquaedam, sed tamen et dignis et ipsa gerenda modis”.* Și Ioan din Salisbury a îngăduit o ilaritate modestă. Și, în sfârșit, Ecleziastul, din care ai citat fragmentul la care se referă Regula domniei tale, unde se spune că râsul este dovada smintirii, îngăduie măcar un râs în tăcere, al sufletului netulburat.

— Sufletul este netulburat numai când contemplă adevărul și se bucură de binele săvârșit, iar despre adevăr și bine nu se râde. Iată de ce Christos nu râdea. Râsul este izvor de îndoială.

— Dar uneori este drept să te îndoiești.

— Nu văd motiv pentru asta. Când te îndoiești trebuie să te întorci înspre o autoritate, înspre cuvintele unui părinte sau ale unui doctor, și orice motiv de îndoială încetează. Îmi pari adăpat la doctrine îndoielnice, ca acelea ale logicienilor de la Paris. Dar Sfântul Bernard a știut să intervină foarte bine împotriva jugănitului Abelard, care voia să treacă toate problemele prin sita rece și fără viață a unei rațiuni neluminate de Scripturi, rostind sentențios: e așa sau nu e așa. Desigur, cel ce acceptă aceste idei din cale-afară de periculoase poate să aprecieze și jocul celui ignorant care râde de ceea ce are un singur adevăr pe care trebuie

să-l știm, carele a fost spus o dată pentru totdeauna. Și râzând așa, cel ignorant spune implicit: „*Deus non est”.*

— Venerabile Jorge, domnia ta îmi pari nedrept când îl socotești jugănit pe Abelard, pentru că știi foarte bine că a fost adus în asemenea condiție din pricina nedreptății altuia…

— Pentru păcatele lui. Pentru trufia încrederii lui în rațiunea omului. Astfel credința celor simpli este batjocorită, tainele Domnului date pe față (sau s-a încercat asta, smintiți cei care au încercat), probleme care priveau lucrurile cele mai înalte au fost tratate fără pic de teamă, au fost luați în bătaie de joc părinții Bisericii deoarece socotiseră că asemenea probleme trebuiau mai degrabă ocolite decât dezvăluite.

— Nu sunt de acord, venerabile Jorge. Dumnezeu ne cere să ne exercităm rațiunea asupra multor lucruri ascunse, în privința cărora Scriptura ne-a lăsat liberi să hotărâm. Și când cineva îți propune să crezi într-o afirmație, domnia ta trebuie să cercetezi dacă este acceptabilă, întrucât rațiunea noastră a fost făcută de Dumnezeu și ceea ce place rațiunii noastre nu poate să nu placă și rațiunii divine, despre care, de altfel, nu ştim decât ceea ce, prin analogie și adesea prin negare, extragem prin puterea minții noastre. Și atunci vezi că uneori, pentru a mina falsa autoritate a unei idei absurde care repugnă rațiunii, și râsul poate să fie un instrument potrivit. Adesea râsul slujește și pentru a-i face de rușine pe cei răi și a le scoate la iveală sminteala. Se povestește de Sfântul Maurus că păgânii l-au băgat în apă clocotită și el s-a plâns că baia era prea rece; guvernatorul păgân a băgat ca smintitul mâna în apă ca să controleze și s-a opărit. Frumoasă faptă a acelui sfânt martir care i-a ridiculizat pe dușmanii credinței. Jorge a rânjit:

— Și în episoadele pe care le povestesc predicatorii se găsesc multe născociri. Un sfânt vârât în apă clocotită suferă pentru Christos și își reține țipetele, nu se joacă cu păgânii spunând vorbe copilărești.

— Vezi? a spus Guglielmo, povestea asta îți dezgustă rațiunea și o socotești ridicolă! Chiar și fără să scoți o vorbă și stăpânindu-ți buzele, domnia ta râzi de ceva pe care vrei ca nici eu să nu-l iau în serios. Râzi de râs, dar râzi.

Jorge făcu un gest de sâcâială.

— Jucându-te cu râsul mă îndemni la vorbe goale. Dar domnia ta să știi că Iisus nu râdea.

— Nu sunt sigur. Când îi poftește pe farisei să arunce prima piatră, când întreabă al cui este chipul de pe moneda ce se plătea ca tribut, când se joacă cu vorbele și spune *„Tu es petrus”,* eu cred că spunea lucruri de duh, ca să-i încurce pe păcătoși, ca să-i încurajeze pe ai săi. Vorbește cu duh și atunci când i se adresează lui Caiafa și-i spune: „Tu ai spus-o”. Și Ieronimus, când îl comentează pe Ieremia, acolo unde Dumnezeu îi spune Ierusalimului *„nudavi femora contra faciem tuam”* lămurește:

„sive nudabo et relevabo femora et posteriora tua”. Deci chiar și Dumnezeu se adresează cu vorbe de duh ca să-i încurce pe cei pe care vrea să-i pedepsească. Și știi foarte bine că în momentul cel mai înflăcărat al luptelor dintre cluniacenzi și cistercenzi, primii i-au învinuit pe ceilalți, ca să-i facă de râs, că nu purtau pantaloni pe dedesubt. Iar în *Speculum Stultorum* se povestește despre asinul Brunello că se întreabă ce s-ar întâmpla dacă în timpul nopții vântul ar ridica învelitoarele și călugărului i s-ar vedea cele rușinoase.

Călugării din jur au râs și Jorge s-a înfuriat.

— Îi târăști pe confrații noștri într-o petrecere de nebuni. Știu că se obișnuiește la franciscani să-și atragă simpatia poporului cu nerozii de felul acesta, dar despre asemenea *ludi* am a vă spune ceea ce zice un vers pe care l-am auzit de la unul dintre predicatorii domniilor voastre: *„turn podex carmen extulit horridulum”.*

Dojana era puțin cam prea aspră, Guglielmo fusese cam neobrăzat, dar acum Jorge îl învinuia că trage pârțuri pe gură. M-am întrebat dacă răspunsul acesta necruțător nu însemna cumva o poftire, din partea bătrânului călugăr, de a ieși din *scriptorium.* Dar l-am văzut pe Guglielmo, atât de bătăios ceva mai înainte, făcându-se blând ca un miel.

— Îți cer iertare, venerabile Jorge, a spus el. Gura mea mi-a trădat gândurile, nu voiam să fiu lipsit de respect față de domnia ta. Poate că ceea ce spui este adevărat și eu greșesc.

În fața acestui act de aleasă umilință, Jorge a scos un mârâit care poate că exprima atât satisfacția, cât și iertarea, și n-a putut face altceva decât să se întoarcă la locul lui, în vreme ce călugării, care în timpul discuției se apropiaseră treptat, treptat, se reîntorceau la mesele lor de lucru. Guglielmo a îngenuncheat din nou în fața mesei lui Venanzio și a reînceput să răsfoiască hârtiile. Cu răspunsul său atât de umil, Guglielmo își câștigase câteva secunde de liniște. Și ceea ce a văzut în acele secunde i-a inspirat cercetările din noaptea ce avea să vină.

Au fost, într-adevăr, puține secunde. Bencio s-a apropiat numaidecât, prefăcându-se că-și uitase condeiul său de fier pe masă când venise să asculte discuția cu Jorge, și i-a șoptit lui Guglielmo că voia să-i vorbească numaidecât, dându-i întâlnire în spatele băilor. I-a spus s-o ia înainte, că el avea să-l ajungă repede din urmă.

Guglielmo a pregetat o clipă, apoi l-a chemat pe Malachia, care de la masa lui de bibliotecar de lângă catalog urmărise tot ce se întâmplase, și l-a rugat, în virtutea împuternicirii pe care i-o dăduse Abatele (și a folosit cât a putut acest privilegiu), să pună pe careva de pază la masa lui Venanzio, pentru că socotea folositor pentru cercetarea lui ca nimeni să nu se apropie în toată ziua aceea, până când el nu se va putea întoarce. A spus-o cu voce tare, fiindcă în felul acesta îl însărcina nu numai pe

Malachia să-i supravegheze pe călugări, ci și pe călugări să-l supravegheze pe Malachia. Bibliotecarul n-a putut decât să încuviințeze și Guglielmo s-a îndepărtat, împreună cu mine.

În timp ce străbăteam grădina și ne apropiam de băile aflate în spatele clădirilor spitalului, Guglielmo a observat:

— Se pare că multora nu le place ca eu să pun mâna pe ceva ce se află deasupra sau dedesubtul mesei lui Venanzio.

— Adică pe ce?

— Am impresia că n-o știu nici măcar cei cărora nu le place treaba asta.

— Deci Bencio n-are nimic să ne spună și vrea doar să ne depărteze de *scriptorium?*

— Asta vom afla-o numaidecât, a spus Guglielmo. Și într-adevăr Bencio a venit numaidecât după noi.

Ziua a doua

Sexta

În care Bencio spune o poveste ciudată de unde reies lucruri puțin edificatoare despre viața abației

Ceea ce ne-a spus Bencio a fost destul de încurcat. Părea într-adevăr că ne trăsese deoparte pentru a ne îndepărta de *scriptorium,* dar se părea și că, neputând născoci un pretext demn de crezare, ne-a spus și niște frânturi dintr-un adevăr mult mai cuprinzător pe care el îl știa.

Ne-a spus că dimineața stătuse la îndoială, dar că acum, după o mai îndelungată chibzuială, socotea că Guglielmo trebuie să știe adevărul. În timpul faimoasei conversații despre râs, Berengario se referise la *finis Africae.* Ce era? Biblioteca era plină de secrete, și mai ales de cărți care nu fuseseră date niciodată călugărilor să le citească. Bencio fusese surprins de cuvintele lui Guglielmo despre cercetarea rațională a ideilor. El socotea că un călugăr învățat avea dreptul să cunoască tot ce era păstrat în bibliotecă, a spus cuvinte pline de patimă împotriva conciliului de la Soissons, care-l condamnase pe Abelard, și în timp ce vorbea ne-am dat seama că acest călugăr, încă tânăr, care se delecta cu retorica, era stăpânit de porniri spre independență și că se chinuia, răbdând lanțurile pe care disciplina abației le punea curiozității intelectului său. Eu am fost întotdeauna învățat să nu am încredere într-o asemenea curiozitate, dar știu că maestrului meu o atitudine de felul acesta nu-i displăcea, și mi-am dat seama că Bencio îi era pe plac și că avea încredere în el. În sfârșit, Bencio ne-a spus că nu știa despre ce secrete vorbiseră Adelmo, Venanzio și Berengario, dar că nu i-ar fi fost cu supărare dacă din întâmplarea aceea atât de tristă ar fi răzbătut o picătură de lumină despre felul cum era administrată biblioteca, și că avea totuși credința că maestrul meu, așa cum dibuise ițele problemei pe care o cerceta, avea să găsească cu acest prilej și niște elemente care să-l îndemne pe Abate să domolească asprimea disciplinei intelectuale care-i apăsa pe călugări – veniți de atât de departe, ca și el, tocmai ca să-și hrănească mintea cu minunățiile ascunse în vintrea nemărginită a bibliotecii.

Eu cred că Bencio era sincer când spunea că aștepta de la anchetă toate acestea. Dar probabil că, în același timp, voia, cum prevăzuse Guglielmo, să poată scotoci primul prin masa lui Venanzio, devorat cum era de curiozitate, și ca să ne țină departe de ea era gata să ne dea în schimb alte informații. Și iată care au fost acelea.

Berengario era stăpânit, și acum mulți călugări știau asta, de o nesănătoasă slăbiciune pentru Adelmo, aceeași slăbiciune cu ale cărei nenorociri mânia dumnezeiască lovise Sodoma și

Gomora. Așa s-a exprimat Bencio, poate din respect pentru frageda mea vârstă. Dar cine și-a petrecut adolescența într-o mănăstire știe că, chiar dacă a rămas neprihănit, a auzit destul de mult vorbindu-se de patimile acestea, și uneori a trebuit să se păzească de asalturile celor înrobiți de asemenea patimi. Pe când eram călugăraș, nu primisem chiar și eu, la Melk, de la un călugăr mai în vârstă, foi de hârtie cu versuri care de obicei se trimit femeilor? Juruințele monahale ne țin departe de cloaca aceea de vicii care este trupul femeii, dar adesea ne poartă spre alte greșeli. Pot eu, oare, în sfârșit, să nu recunosc că bătrânețea mea este și astăzi chinuită de diavolul meridian când mi se întâmplă să întârzii cu privirea în cor asupra chipului imberb al unui novice, curat și proaspăt ca o copilă?

Spun aceste lucruri nu pentru a pune la îndoială alegerea ce am făcut pentru a mă dedica vieții de călugăr, ci pentru a justifica greșelile multora cărora această sfântă povară li se pare apăsătoare. Poate pentru a justifica păcatul cel îngrozitor al lui Berengario. Dar se pare, după Bencio, că acest călugăr își săvârșea păcatul într-un chip și mai dezgustător, adică folosind armele șantajului pentru a dobândi de la alții ceea ce virtutea și mediul înconjurător ar fi trebuit să-i sfătuiască să nu dăruiască.

Deci, mai de mult călugării făceau glume pe seama acelor priviri dulci pe care Berengario le arunca lui Adelmo, care se pare că era foarte atrăgător. În timp ce Adelmo, cu totul îndrăgostit de munca lui, singura de la care aștepta mulțumire, se îngrijea prea puțin de patima lui Berengario. Dar poate, cine știe, el nu bănuia că sufletul său, în străfunduri, îl îndemna la aceeași fărădelege. Fapt e că Bencio ne-a spus că surprinsese un dialog între Adelmo și Berengario, în care Berengario, referindu-se la un secret pe care Adelmo îi cerea să i-l destăinuie, îi propunea rușinosul târg pe care lectorul cel mai neprihănit și-l poate închipui. Și se pare că Bencio a auzit din gura lui Adelmo vorbe de învoire, spuse aproape cu plăcere. Ca și cum, se încumeta Bencio să ne spună, Adelmo n-ar fi voit altceva de fapt, și i-ar fi ajuns să găsească un motiv oarecare pentru a se învoi la pofta carnală. Semn, argumenta Bencio, că secretul lui Berengario trebuie să fi privit niște taine ale științei, așa încât Adelmo să poată nutri iluzia de a se învoi cu un păcat al cărnii pentru a satisface o necesitate a intelectului. Și, a adăugat Bencio cu un surâs, de câte ori nu era el frământat de dorințe ale intelectului atât de violente încât, ca să și le satisfacă, ar fi primit să le alăture dorințe carnale ce nu erau ale sale, ba erau chiar împotriva propriei sale dorințe carnale.

— Nu există momente, l-a întrebat pe Guglielmo, în care domnia ta ai face chiar și lucruri rușinoase pentru a avea în mână o carte pe care o cauți de ani de zile?

— Înțeleptul și preacuratul Silvestru al II-lea a dat în dar, cu secole în urmă, o sferă armilară, foarte prețioasă, pentru un

manuscris cred de Statius, sau de Lucanus, a spus Guglielmo. Apoi a adăugat, cu prudență: Dar era vorba de o sferă armilară, nu de propria lui virtute.

Bencio a admis că entuziasmul său îl făcuse să sară peste cal și a reluat povestirea. Cu o noapte înainte ca Adelmo să fi murit, el îi urmărise pe cei doi, împins de curiozitate. Și îi văzuse, după *completa,* îndreptându-se amândoi spre dormitor. Așteptase vreme îndelungată, ținând întredeschisă ușa chiliei sale, nu departe de a lor, și-l văzuse foarte bine pe Adelmo strecurându-se, când liniștea se lăsase peste somnul călugărilor, în chilia lui Berengario. Mai veghease și după asta, fără să poată dormi, până când auzise ușa lui Berengario cum se deschide și pe Adelmo cum fugea de-acolo, în mare grabă aproape, cu prietenul după el care încerca să-l mai țină. Berengario se ținuse după el în vreme ce Adelmo cobora la catul de jos. Bencio îi urmărise cu grijă și la cotitura catului de jos îl văzuse pe Berengario, aproape tremurând, vârât într-un colț și uitându-se țintă la ușa chiliei lui Jorge. Bencio bănuise că Adelmo căzuse la picioarele bătrânului confrate pentru a i se spovedi de păcatul său. Și Berengario tremura, știind că secretul său era descoperit, chiar și sub sigiliul sfântului jurământ.

Apoi Adelmo ieșise; palid la față, îl îndepărtase de la sine pe Berengario care încerca să-i vorbească și o pornise în grabă mare afară din dormitor, învârtindu-se prin jurul absidei bisericii și intrând în cor prin portalul de miazănoapte (care noaptea rămânea mereu deschis). Poate că voia să se roage. Berengario îl urmase, dar fără să intre în biserică, și se agita printre mormintele din cimitir frângându-și mâinile.

Bencio nu știa ce să facă atunci când și-a dat seama că o a patra persoană se mișca prin preajma lor. Și ea îi urmase pe cei doi și, desigur, nu-și dăduse seama de prezența lui Bencio, tupilat pe după trunchiul unui stejar răsărit la marginea cimitirului. Era Venanzio. Când l-a văzut, Berengario s-a ascuns printre morminte și Venanzio a intrat și el în cor. Atunci Bencio, temându-se să nu fie descoperit, se întorsese la dormitor. A doua zi dimineața cadavrul lui Adelmo a fost găsit la picioarele povârnișului. Și altceva Bencio nu știa.

Se apropia de-acum ora mesei. Bencio ne-a părăsit și maestrul meu nu l-a mai întrebat altceva. Noi am rămas pentru puțin timp în spatele băilor, apoi ne-am plimbat câteva minute în grădină, meditând asupra acelor neobișnuite destăinuiri.

— *Frangula,* a spus la un moment dat Guglielmo, aplecându-se să se uite la o plantă pe care în acea zi de iarnă a recunoscut-o printre ierburi. Infuzia din rădăcina ei e bună pentru hemoroizi. Iar aceea este *arctium lappa,* o cataplasmă bună din rădăcini proaspete cicatrizează eczemele de pe piele.

— Sunteți mai priceput decât Severino, i-am spus, dar acum spuneți-mi ce gândiți despre cele ce am auzit.

— Dragă Adso, trebuie să înveți să gândești cu capul tău. Povestea lui se potrivește cu aceea, de altfel atât de întreruptă de năluciri, a lui Berengario, de azi-dimineață, din zori. Încearcă să refaci lucrurile. Berengario și Adelmo fac împreună un lucru foarte urât, am bănuit și noi asta. Și Berengario trebuie să-i fi dezvăluit lui Adelmo un secret care, vai, rămâne un secret. Adelmo, după ce și-a făptuit păcatul său împotriva castității și a legilor naturii, nu se gândește decât să se mărturisească cuiva care poate să-l izbăvească, și dă fuga la Jorge. Care are un caracter foarte sever, am avut dovada acestui lucru, și care l-a strivit pe Adelmo cu dojeni spăimântătoare. Poate că nu-i dă iertarea, poate că îi impune o ispășire de nesuportat, nu știm asta, și nici Jorge nu ne va spune niciodată. Fapt este că Adelmo se duce fuga în biserică să se prosterne în fața altarului, dar nu i se potolesc remușcările. În acest moment se apropie de el Venanzio. Nu știm ce-i spune. Poate că Adelmo îi mărturisește lui Venanzio secretul pe care l-a primit în dar (sau ca plată) de la Berengario, și la care acum nu mai ține deloc, întrucât de-acum el are un secret și mai arzător. Ce i se întâmplă lui Venanzio? Poate, cuprins de aceeași arzătoare curiozitate care-l mâna astăzi și pe Bencio al nostru, satisfăcut de ceea ce a aflat, îl lasă pe Adelmo cu remușcările sale. Adelmo se vede părăsit, plănuiește să se omoare, iese disperat în cimitir și aici îl întâlnește pe Berengario. Îi spune lucruri îngrozitoare, îi reamintește de răspunderea pe care o are, îi spune maestrul său într-ale nerușinării. Chiar cred că povestea lui Berengario, curățată de toate nălucirile acelea, a fost exactă. Adelmo îi repetă aceleași cuvinte de disperare pe care trebuie să le fi auzit la Jorge. Și iată că Berengario pleacă buimăcit într-o parte și Adelmo pleacă să se omoare în alta. Apoi a urmat restul, la care am fost aproape martori. Toți cred că Adelmo a fost omorât. Venanzio a tras de aici concluzia că secretul bibliotecii este chiar mai important decât credea el și continuă căutarea singur. Până când cineva îl oprește, înainte sau după ce va fi descoperit ceea ce voia.

— Cine-l omoară? Berengario?

— Poate. Sau Malachia, care trebuie să păzească Edificiul. Sau altcineva. Berengario poate fi bănuit tocmai pentru că este speriat, și știa că acum Venanzio poseda secretul lui. Malachia poate fi bănuit și el: paznic al integrității bibliotecii, descoperă că a fost violată de cineva și omoară. Jorge știe tot, despre toți. Știe secretul lui Adelmo, nu vrea ca eu să descopăr ceea ce ar fi putut să găsească Venanzio… Multe fapte m-ar îndemna să-l bănuiesc. Dar spune și tu, cum poate un orb să-l ucidă pe un alt om în deplinătatea puterilor, și cum un bătrân, deși robust, ar fi putut să care cadavrul până la hârdău? Dar, în sfârșit, de ce criminalul n-ar putea fi mânat de scopuri de nemărturisit. Și de ce să reducem numărul celor bănuiți doar la cei care au luat parte la discuția despre râs? Poate că fărădelegea a avut alte pricini, care

nu au nimic de-a face cu biblioteca. În orice caz, e nevoie de două lucruri: să știm cum se intră noaptea în bibliotecă și să avem o lumină. La lumină gândește-te tu. Du-te până la bucătărie la ora prânzului și ia…

— Să fur?

— Să împrumuți, întru slava Domnului.

— Dacă-i așa, să n-aveți nici o grijă.

— Bravo. Iar în ceea ce privește intrarea în Edificiu, am văzut de unde a apărut Malachia ieri-noapte. Azi voi face o vizită la biserică, și mai ales în capela aceea. Cam într-o oră ne ducem la masă. După asta avem o întâlnire cu Abatele. Vei fi îngăduit și tu, pentru că am cerut voie să am un secretar care să ia note despre cele ce vom spune.

Ziua a doua

Nona

În care Abatele se arată mândru de bogăția abației sale și temător de eretici, și la sfârșit Adso se întreabă dacă n-a făcut rău pornind-o prin lume

L-am găsit pe Abate în biserică, în fața altarului mare. Sta și urmărea munca unor novici care scoseseră din vreun sanctuar o serie de vase sacre, potire, anafornițe, chivoturi și un crucifix pe care nu-l văzusem în timpul slujbei de dimineață. Nu mi-am putut reține o exclamație de uimire în fața strălucitoarei frumuseți a acelor obiecte prețioase. Era în plină amiază și lumina intra în valuri pe ferestrele corului, și mai multă prin cele ale fațadei, alcătuind cascade albe care, ca niște torente mistice de dumnezeiască substanță, se încrucișau în diferite puncte ale bisericii, inundând și altarul.

Vasele, potirele, totul dădea la iveală materia prețioasă din care se lucrase: prin galbenul aurului, albeața imaculată a ivoriilor și transparența cristalului, am văzut strălucind nestemate de toate culorile și dimensiunile, și am recunoscut iacintul, topazul, rubinul, safirul, smaraldul, crisolitul, onixul, granatul, matostatul și agata. Și în același timp mi-am dat seama de ceea ce, răpit mai întâi de rugăciune și mai apoi tulburat de spaimă, nu observasem de dimineață: draperia altarului și alte trei țesături care o încoronau erau cu totul și cu totul de aur și, în sfârșit, tot altarul părea de aur, din orice parte l-ai fi privit.

Abatele a zâmbit de uimirea mea:

— Aceste podoabe pe care le vedeți, a spus întors spre mine și spre maestrul meu, precum și altele pe care o să le mai vedeți, sunt moștenirea secolelor de credință, și de smerenie, și de mărturie a puterii și sfințeniei acestei abații. Principi și mai-mari ai pământului, arhiepiscopi și episcopi au sacrificat la acest altar și la obiectele lui inelele învestiturii lor, aurul și pietrele prețioase care erau semnul măreției lor, și au voit să abunde aici pentru nemărginita glorie a Domnului și a lăcașului acesta al său. Și, cu toate că astăzi abația a fost năpăstuită de un alt eveniment cernit, nu putem să uităm în fața slăbiciunii noastre forța și puterea Preaînaltului. Se apropie sărbătorile Nașterii Domnului, așa că începem să ne apucăm de curățat obiectele sfinte, în așa chip ca nașterea Mântuitorului să fie sărbătorită cu toată puterea și măreția pe care o cere. Totul trebuie să apară în deplinătatea strălucirii sale… a urmat el privindu-l țintă pe Guglielmo, și am înțeles după aceea de ce stăruia cu atâta orgoliu să justifice trebăluiala lui, pentru că ne gândim că este de folos și cu trebuință nu să ascundem, ci dimpotrivă, să dăm pe față dumnezeiești daruri.

— Desigur, a spus Guglielmo curtenitor, dacă măreția domniei tale socotește că Domnul trebuie să fie proslăvit astfel, abația domniei tale a ajuns la cea mai mare desăvârșire în prinosul acesta de laudă.

— Și așa se cuvine, a spus Abatele. Dacă amfore și flacoane de aur și piulițe mărunte de aur slujeau, cum voia Domnul sau porunceau profeții, să adune sângele caprelor, sau al vițeilor, sau al junincii în templul lui Solomon, cu atât mai potrivit este ca vase de aur și pietre prețioase, și tot ceea ce e mai de preț printre lucrurile create, să fie folosite cu nesfârșită cuviosie și nestrămutată credință ca să primenească sângele lui Christos! Dacă printr-o a doua facere substanța noastră ar fi să fie cea a heruvimilor și a serafimilor, tot nedemn ar fi serviciul pe care ea i l-ar putea aduce unei victime atât de inefabile.

— Amin, am spus.

— Mulți spun, dimpotrivă, că o minte inspirată de cele sfinte, un suflet curat, o năzuință plină de credință ar trebui să fie de-ajuns pentru această sfântă slujbă. Noi suntem primii care afirmăm răspicat și clar că acesta este lucrul esențial, dar suntem convinși că trebuie adusă cinste și cu ajutorul împodobirii pe dinafară a lucrurilor sfinte, pentru că este fără măsură de drept și de potrivit ca noi să-l slujim pe Mântuitorul nostru cu toate cele, în întregime, pre El, carele nu a pregetat să ne poarte de grijă în toate, în întregime și fără excepție.

— Aceasta a fost întotdeauna părerea mai-marilor ordinului domniei voastre, a consimțit Guglielmo, și-mi amintesc lucruri foarte frumoase scrise despre ornamentele bisericilor de către marele și venerabilul abate Sugero.

— Așa e, a spus Abatele. Vedeți acest crucifix. Nu este încă gata… L-a luat în mână cu nesfârșită dragoste și l-a privit cu chipul luminat de beatitudine. Mai lipsesc aici câteva perle, nu le-am găsit încă pe măsura potrivită. Cândva, Sfântul Andrei, vorbind despre crucea de pe Golgota, spunea că e împodobită cu membrele lui Christos precum perlele. Și cu perle trebuie împodobit acel umil simulacru al acelei minuni fără seamăn. Chiar dacă am crezut potrivit să pun să se încastreze aici, în punctul acesta, chiar deasupra chipului mântuitorului, cel mai frumos diamant pe care l-am văzut.

A mângâiat cu mâini pioase, cu lungile sale degete albe, părțile cele mai prețioase ale lemnului sfânt, sau mai degrabă ale sfântului ivoriu, pentru că din acest material splendid erau făcute brațele crucii.

— Când, în timp ce mă delectez cu toate frumusețile acestui locaș al Domnului, încântarea pietrelor multicolore m-a rupt de la trebile din afară, și o demnă meditație m-a făcut să reflectez, transferând ceea ce este material în ceea ce nu este, prin felurimea sfintelor virtuți, atunci mi se pare că mă aflu, ca să zic așa, într-o ciudată parte a universului, care nu mai şade cu totul

cufundată în noroiul pământului, și nici cu totul liberă în neîntinarea cerului. Și mi se pare că, prin voia sfântă a Domnului, pot să fiu trecut din această lume inferioară în cea superioară pe cale anagogică…

Vorbea cu fața întoarsă spre naos. Un mănunchi de raze luminoase care veneau de sus, printr-o deosebită bunăvoință a astrului zilei, îi luminau chipul și mâinile pe care le desfăcuse în formă de cruce, pierdut cum era în înflăcărarea sa.

— Orice creatură, a spus, fie ea văzută sau nevăzută, este o lumină, purtată spre ființă de către tatăl luminilor. Acest ivoriu, acest onix, și chiar și piatra care ne înconjoară sunt o lumină, pentru că eu percep că sunt bune și frumoase, că există potrivit propriilor lor legi ale proporției, care se deosebesc ca genuri și specii de toate celelalte genuri și specii diferite de propriul număr, care nu lipsesc ordinului lor și care-și caută locul lor specific conform gravitației lor. Și cu atât mai mult aceste lucruri îmi sunt revelate cu cât materia pe care o privesc este prin natura sa prețioasă, și cu atât mai mult iese mai la lumină puterea creatoare a lui Dumnezeu cu cât, dacă trebuie să urc spre sublimul cauzei, inaccesibilă în totalitatea ei, pornind de la sublimul efectului, un efect miraculos ca al aurului sau al diamantului nu-mi spun nimic despre cauzalitate, dacă despre ea pot să-mi vorbească chiar și bălegarul și insecta! Și, atunci când percep în aceste pietre asemenea lucruri superioare, inima plânge, tulburată de bucurie, și nu din vanitate pământească sau din dragoste pentru bogăție, ci din dragostea neîntinată pentru cauza primă cea fără de cauză.

— Aceasta este cu adevărat cea mai dulce dintre teologii, a spus Guglielmo cu deplină umilință, și am crezut că folosea acea vicleană figură de gândire, pe care retorii o numesc ironie, care trebuie întotdeauna precedată de *pronunciatio,* care-i constituie semnalul și justificarea; ceea ce Guglielmo nu făcea niciodată. Motiv pentru care Abatele, mai obișnuit cu figurile vorbirii, a luat de bune cuvintele lui Guglielmo și a adăugat, pradă încă răpirii sale mistice:

— Este cea mai directă dintre căile care ne pun în legătură cu Dumnezeu, teofanie materială.

Guglielmo a tușit cuviincios:

— Eh… oh… a spus.

Așa făcea când voia să vorbească despre altceva. A izbutit de minune, pentru că era un lucru obișnuit la el – și cred că așa făceau toți de pe la ei – să înceapă orice spusă cu lungi gemete de introducere, ca și când pornirea expunerii unui gând închegat l-ar fi costat o mare sforțare a minții. În timp ce, după aceea m-am convins, cu cât el scotea mai multe gemete înaintea cuvintelor sale, cu atât era mai sigur de bunătatea propoziției pe care o exprima.

— Eh… oh… a spus, așadar, Guglielmo. Va trebui să vorbim despre întâlnire și despre discuția în legătură cu sărăcia.

— Sărăcia, a spus încă absorbit Abatele, ca și cum îl obosea să coboare din acea frumoasă regiune a universului în care-l purtaseră pietrele sale prețioase. Așa este, întâlnirea…

Și au început să discute amănunțit niște lucruri despre care în parte știam ceva și-n parte am izbutit să înțeleg ascultând ce vorbeau ei amândoi. Era vorba, cum am spus chiar de la începutul acestei conștiincioase cronici ce scriu, despre dubla neînțelegere care împotrivea, pe de o parte, pe împărat papei, și pe de alta, pe papă franciscanilor care la capitulul de la Perugia, chiar dacă cu mulți ani mai târziu, își însușiseră tezele spiritualilor despre sărăcia lui Christos; și din amestecul care se formase unindu-i pe franciscani cu Imperiul, amestec care – dintr-un triunghi de opoziții și de alianțe – devenise acum un pătrat prin intervenția, pentru mine foarte greu de înțeles, a abaților din ordinul Sfântului Benedict.

Eu n-am deslușit niciodată cu prea mare claritate motivul pentru care abații benedictini acordaseră protecție și găzduire franciscanilor spirituali, chiar înainte ca propriul lor ordin să împărtășească cu hotărâre felul acelei păreri. Pentru că, dacă spiritualii predicau renunțarea la orice bun pământesc, abații ordinului meu, și chiar în ziua aceea avusesem o strălucită confirmare a acestui lucru, urmau o cale nu mai puțin virtuoasă, dar în rest cu totul opusă. Dar cred că abații socoteau că o exagerată putere a papei însemna o exagerată putere a episcopilor din oraș, în timp ce ordinul meu își păstrase neatinsă puterea vremelnică tocmai în luptă cu clerul vremelnic și cu negustorii din oraș, așezându-se ca *mediator* direct între cer și pământ, și sfătuitor al suveranilor.

Auzisem în mai multe rânduri repetându-se fraza după care poporul lui Dumnezeu se împărțea în păstori (sau preoți), câini (sau luptători) și oi, oamenii de rând. Dar am învățat apoi că fraza aceasta poate fi spusă în diferite chipuri. Benedictinii vorbiseră întotdeauna nu despre trei ordine, ci despre două mari ramuri, una care privea administrarea lucrurilor pământești și alta care privea administrarea lucrurilor cerești. În ceea ce privește lucrurile pământești, se face deosebirea între cler, seniori mireni și popor, dar asupra acestei împărțiri ocârmuia acel *ordo monachorum,* legătură directă între poporul lui Dumnezeu și cer, și călugării nu semănau cu acei păstori vremelnici care erau preoții și episcopii, ignoranți și corupți, înclinați acum să se supună intereselor orașelor, unde oile nu mai erau bunii și credincioșii țărani, ci negustorii și meșteșugarii. Ordinul benedictin nu se opunea ca stăpânirea celor simpli să fie încredințată clericilor vremelnici, numai că stabilirea regulii definitive a acestui raport să revină călugărilor, în legătură directă cu sorgintea oricărei puteri pământești, Imperiul, după

cum erau și cu sorgintea oricărei puteri cerești. Iată pentru ce, cred, mulți abați benedictini, pentru a reda demnitate Imperiului împotriva stăpânirii orașelor (episcopi și negustori uniți), au primit chiar să-i protejeze pe franciscanii spirituali, ale căror idei nu le împărtășeau, dar a căror prezență le cădea bine, întrucât oferea Imperiului silogisme adecvate împotriva puterii nemărginite a papei.

Acestea erau motivele, am izbutit eu să deslușesc, pentru care Abbone era dispus să colaboreze cu Guglielmo, trimis de către împărat, pentru a face pe mediatorul între ordinul franciscan și scaunul papal. Într-adevăr, chiar în disputa furioasă care primejduia atât unitatea Bisericii, Michele din Cesena, poftit de mai multe ori la Avignon de către papa Ioan, se hotărâse în cele din urmă să primească invitația, deoarece nu voia ca ordinul lui să fie pentru totdeauna contra pontifului, șef suprem al franciscanilor, voia ca până la urmă să-i facă pe ai lui să biruie și să capete încuviințarea papei și pentru că bănuia că, fără această încuviințare, nu ar fi putut rămâne prea multă vreme în fruntea ordinului său.

Dar mulți îi atrăseseră atenția că papa îl aștepta în Franța ca să-l atragă într-o capcană, învinuindu-l de erezie și punând să fie judecat. Și de aceea erau de părere ca plecarea lui Michele la Avignon să fie precedată de anumite tratative. Marsilio avusese o idee și mai bună: să trimită împreună cu Michele un legat imperial, care să înfățișeze înaintea papei punctul de vedere al celor care-l susțineau pe împărat. Nu atât ca să-l convingă pe bătrânul Cahors, ci pentru a întări poziția lui Michele care, făcând parte dintr-o delegație imperială, nu ar fi putut să cadă atât de ușor pradă răzbunării pontificale.

Dar și această idee prezenta numeroase inconveniente și nu era realizabilă numaidecât. De aici venise ideea unei întâlniri pregătitoare între membrii delegației imperiale și unii dintre trimișii papei, pentru a pune la încercare pozițiile fiecăruia și a netezi înțelegerile pentru o întâlnire în care siguranța oaspeților italieni să fie garantată. Tocmai pentru organizarea acestei prime întâlniri fusese însărcinat Guglielmo din Baskerville, care avea să prezinte apoi punctul de vedere al teologilor imperiali la Avignon, dacă ar fi socotit că această călătorie era cu putință fără vreo primejdie. Treabă deloc lesnicioasă pentru că se bănuia că papa, care-l voia pe Michele singur pentru a-l putea aduce mai ușor la supunere, ar fi trimis în Italia o delegație instruită ca să zădărnicească, pe cât era cu putință, călătoria trimișilor imperiali la curtea sa. Guglielmo făcuse totul, până atunci, cu mare dibăcie. După ce s-a sfătuit îndelung cu tot felul de abați benedictini (iată cauza nenumăratelor opriri în călătoria noastră), alesese abația în care ne aflam, tocmai pentru că se știa că Abatele era foarte devotat Imperiului și cu toate acestea, prin marea sa abilitate diplomatică, nu era rău văzut de curtea

pontificală. Teritoriu neutru, deci, abația unde cele două grupuri ar fi putut să se întâlnească.

Dar împotrivirile sfântului pontif nu luaseră sfârșit. El știa că, odată aflată pe terenul abației, delegația sa ar fi supusă jurisdicției Abatelui, și cum din ea aveau să facă parte și membrii clerului vremelnic, nu încuviința această clauză, cuprins de temerile unei capcane imperiale. Pusese, așadar, condiția ca siguranța trimișilor săi să fie încredințată unei companii de arcași ai regelui Franței, sub comanda unei persoane de încredere. Despre asta îl auzisem oarecum pe Guglielmo discutând cu un ambasador al papei la Bobbio; fusese vorba de a se defini formula prin care să se arate sarcinile acestei companii sau ce se înțelegea prin asigurarea integrității legaților pontificali. În cele din urmă, se acceptase o formulă propusă de avignonezi și care părea cea mai chibzuită: oamenii înarmați și cel care-i comanda ar fi avut jurisdicție „asupra tuturor celor care, într-un fel sau altul, ar fi încercat să atenteze la viața membrilor delegației pontificale și să le influențeze comportarea și judecata prin acte violente". Atunci pactul păruse inspirat din simple preocupări formale. Acum, după cele ce se petrecuseră nu de mult în abație, Abatele era neliniștit și i-a expus îndoielile lui Guglielmo. Dacă delegația sosea la abație în timp ce încă nu era cunoscut făptașul crimelor (a doua zi îngrijorarea Abatelui avea să sporească, pentru că delictele aveau să ajungă la trei), s-ar fi putut bănui că între zidurile acelea se afla cineva care să poată influența prin acte violente judecata și comportarea delegației pontificale.

Nu folosea la nimic dacă se încerca să se ascundă crimele care fuseseră făptuite, pentru că dacă se mai petrecea ceva asemănător, delegații pontificali s-ar fi gândit la un complot în paguba lor. Și, prin urmare, soluțiile erau numai două: sau Guglielmo îl descoperea pe ucigaș înainte de sosirea delegației (și aici Abatele l-a privit fix, de parcă l-ar fi învinuit tacit că nu lămurise încă treaba) sau trebuia să fie înștiințat în mod cinstit reprezentantul papei de tot ce se întâmpla, și să-i ceară colaborarea, pentru ca abația să fie pusă sub supraveghere severă în tot timpul cât aveau să se țină lucrările. Ceea ce nu-i plăcea Abatelui, pentru că însemna să renunțe la o parte din suveranitatea sa și să-i pună pe călugării lui sub controlul francezilor. Dar nu se putea risca. Guglielmo și Abatele erau amândoi îngrijorați de întorsătura pe care o luau lucrurile, dar, în schimb, aveau prea puține alternative. Și-au făgăduit totuși să ia o hotărâre definitivă până la sfârșitul zilei următoare. Deocamdată nu le rămânea decât să se încredințeze mizericordiei divine și agerimii lui Guglielmo.

— Voi face tot ce se poate, înălțimea voastră, i-a spus Guglielmo. Dar, pe de altă parte, nu văd cum lucrul acesta ar putea să zădărnicească cu adevărat întâlnirea. Și reprezentantul pontifical ar trebui să înțeleagă că există o diferență între fapta

unui nebun sau a unui însetat de sânge, sau poate doar a unui suflet rătăcit, și gravele probleme pe care niște oameni serioși vor veni să le discute.

— Crezi? l-a întrebat Abatele, privindu-l stăruitor. Nu uita că avignonezii știu că se întâlnesc cu minoriți, și deci cu persoane foarte primejdios apropiate de călugărași, sau cu alții și mai porniți decât călugărașii, cu eretici primejdioși, care s-au pătat cu crime, și aici Abatele și-a domolit glasul, față de care faptele, de altfel oribile, care s-au petrecut aici se topesc și pier ca ceața în soare.

— Nu e vorba de același lucru! a exclamat Guglielmo cu vioiciune. Nu-i puteți pune în aceeași oală pe minoriții de la capitulul din Perugia și cine știe ce bandă de eretici care n-au înțeles mesajul Evangheliei, transformând lupta împotriva bogaților într-o serie de răzbunări personale sau de nebunii sângeroase.

— N-au trecut mulți ani de când, nu la multe mile de aici, una dintre bandele acestea, cum le numește domnia ta, a trecut prin foc și sabie pământul episcopului din Vercelli și munții navarezi, a spus încruntat Abatele.

— Vorbești despre fra Dolcino și despre apostolici…

— Despre falșii apostoli, l-a corectat Abatele.

Și încă o dată auzeam că este citat fra Dolcino și pseudo-apostolii, și din nou cu un ton reținut și cu oarecare nuanță de groază.

— Falșii apostoli, a admis împăciuitor Guglielmo. Dar ei nu aveau nimic comun cu minoriții…

— De la care preluaseră și profesau aceeași prețuire pentru Gioacchino din Calabria, s-a repezit Abatele, și poți să-l întrebi despre asta pe confratele domniei tale Ubertino…

— Vreau să atrag atenția luminăției tale că îți este confrate acum, a spus Guglielmo cu un surâs și un soi de plecăciune, ca și cum ar fi adus laude Abatelui pentru achiziția pe care ordinul său o făcuse, primind un om de o asemenea reputație.

— Știu, știu, a zâmbit Abatele. Și domnia ta știe cu câtă frățească grijă i-a primit ordinul nostru pe spirituali când au intrat în dizgrația papei. Nu vorbesc numai despre Ubertino, ci și de mulți alți frați călugări mai umili, despre care se știu puține lucruri, și despre care poate că ar trebui să se știe mai multe. Pentru că s-a întâmplat ca noi să primim fugari care ni s-au prezentat sub strai de minoriți, și după aceea am aflat că diferite întâmplări din viața lor îi duseseră, pentru o vreme, foarte aproape de dolcinieni.

— Și aici? a întrebat Guglielmo.

— Și aici. Vă dezvălui ceva despre care, în realitate, știu prea puțin, și în orice caz, nu destul ca să pot formula acuzații. Dar, văzând că faci cercetări asupra vieții acestei abații, e bine ca și domnia ta să știi aceste lucruri. Îți voi spune, deci, că bănuiesc,

luați aminte, bănuiesc, pe baza unor lucruri pe care le-am auzit și le-am ghicit, că a existat un moment mult prea întunecat în viața chelarului nostru care a ajuns aici, acum câțiva ani, chiar urmând exodul minoriților.

— Chelarul? Remigio din Varagine dolcinian? Îmi pare ființa cea mai blândă, și în orice caz prea puțin preocupată de maica sărăcie, pe care să o fi văzut eu vreodată.

— Și într-adevăr nu pot să spun nimic despre el, și mă bucur de bunele lui servicii, pentru care întreaga comunitate îi poartă recunoștință. Dar spun asta ca să te fac să înțelegi cum e lesne de găsit legături între un frate călugăr și un călugăraș.

— Încă o dată înălțimea ta e nedreaptă, dacă pot spune astfel, l-a întrerupt Guglielmo. Vorbeam despre dolcinieni, nu despre călugărași. Despre care multe s-ar putea spune, fără însă a se putea ști de cine e vorba, pentru că toți aceștia sunt de multe soiuri, dar nu că sunt sângeroși. Ar putea fi învinuiți cu greu că pun în practică, fără să gândească prea mult, lucruri pe care spiritualii le-au predicat cu multă chibzuială și însuflețiți de o adevărată dragoste întru Domnul, și în această privință mă învoiesc că există deosebiri atât de mărunte între unii și alții…

— Dar călugărașii sunt eretici! a întrerupt cu brutalitate Abatele. Nu se mulțumesc să susțină doar sărăcia lui Christos și a apostolilor, doctrină care, chiar dacă nu sunt înclinat s-o împărtășesc, poate fi opusă cu folos trufiei avignoneze. Călugărașii însă extrag dintr-o asemenea doctrină un silogism practic, un drept la revoltă, la jaf, la pervertirea moravurilor.

— Dar care călugărași?

— Toți, în general. Știi că s-au mânjit cu crime de nespus, că nu recunosc căsătoria, că neagă infernul, că practică sodomia, că îmbrățișează erezia bogomilă a ordinului din Bulgaria și a ordinului Drygonthie…

— Rogu-te, a spus Guglielmo, nu confunda lucruri deosebite! Vorbești așa ca și cum călugărașii, patarinii, valdezii, catarii și printre aceștia bogomilii din Bulgaria și ereticii din Dragovitsa ar fi cu toții același lucru!

— Păi sunt, a spus sec Abatele. Sunt pentru că sunt eretici și sunt pentru că primejduiesc însăși ordinea lumii civile, chiar ordinea Imperiului pe care domnia ta pari să-l susții. Acum o sută și ceva de ani oamenii lui Arnaldo din Brescia au dat foc caselor nobililor și ale cardinalilor și acestea au fost roadele ereziei lombarde a patarinilor. Știu întâmplări înspăimântătoare despre acești eretici și le-am citit în Cesario din Eisterbach. La Verona canonicul de la San Gedeone, Everardo, a băgat de seamă că cel pe care-l găzduia ieșea din casă în fiecare noapte cu nevasta și cu fiica lui. A întrebat pe nu știu care dintre cei trei unde se duceau și ce făceau. Vino să vezi, i s-a răspuns, și el i-a urmat într-o casă subterană, foarte spațioasă, unde se adunaseră oameni de ambele sexe. Un ereziarh, în vreme ce toți stăteau în tăcere, a ținut o

cuvântare plină de nelegiuiri, menite să corupă viața și moravurile lor. Apoi, după ce a fost stinsă lumânarea, fiecare s-a aruncat asupra vecinei sale, fără să facă deosebire între soața legitimă și fecioara nubilă, între văduvă și virgină, între stăpână și slujnică și nici (ceea ce era și mai rău, Dumnezeu să mă ierte că rostesc asemenea lucruri înspăimântătoare) între fiică și soră. Everardo, văzând toate acestea, ca tânăr ușuratic și desfrânat ce era, prefăcându-se a fi și el un discipol, s-a apropiat nu știu dacă de fiica oaspetelui său sau de altă fată și, după ce s-a stins lumânarea, a păcătuit cu ea. Din nefericire, a făcut asta mai mult de un an, și la sfârșit maestrul a spus că tânărul acela frecventa cu atâta folos adunările lor, încât în curând avea să fie în măsură să-i instruiască pe neofiți. În clipa aceea Everardo a înțeles abisul în care căzuse și a izbutit să scape de farmecele lor spunând că vizitase casa acea nu pentru că era atras de erezie, ci pentru că era atras de fete. Aceia l-au izgonit. Dar vezi, domnia ta, așa este rânduiala și viața ereticilor, patarini, catari, gioachimiți, spirituali de tot soiul. Și nu-i nimic de mirare în asta: ei nu cred în renașterea cărnii și în infern ca pedeapsă pentru cei păcătoși și socotesc că pot face nepedepsiți orice. Ei, de fapt, își spun *catharoi,* adică neprihăniți.

— Abbone, a spus Guglielmo, domnia ta trăiești izolat în această strălucită și sfântă abație, departe de ticăloșiile lumii. Viața în orașe este mult mai complicată decât crezi și există trepte, știi asta, și în greșeală, și în rău. Lot a fost mult mai puțin păcătos decât concetățenii săi care au nutrit gânduri nelegiuite chiar și împotriva îngerilor trimiși de Dumnezeu, iar trădarea lui Petru a fost nimic față de trădarea lui Iuda, dar unul a fost iertat și celălalt nu. Nu poți să-i socotești pe patarini și pe catari unul și același lucru. Patarinii sunt o mișcare de reformă a moravurilor înăuntrul legilor Sfintei Biserici. Ei au voit întotdeauna să îndrepte modul de viață pe care îl duc oamenii Bisericii.

— Susținând că nu trebuie primite sfintele taine de la sacerdoții prihăniți…

— Și au greșit, dar a fost singura lor greșeală de doctrină. Nu și-au pus nicicând în minte să strice legea Domnului…

— Dar predica patarină a lui Arnaldo din Brescia, la Roma, acum mai bine de două sute de ani, a împins gloata de țărani să dea foc caselor nobililor și ale cardinalilor.

— Arnaldo a încercat să-i atragă în mișcarea lui de reformă pe magistrații din oraș. Aceia însă nu l-au urmat și a găsit aprobare la gloata de săraci și de dezmoșteniți. Nu a fost el vinovat de energia și de mânia cu care oamenii aceia au răspuns la chemările lui pentru un oraș mai puțin corupt.

— Orașul este întotdeauna corupt.

— Orașul este astăzi locul unde trăiește poporul lui Dumnezeu, pe care voi, pe care noi îl păstorim. Este locul scandalos în care prelatul bogat îi predică virtutea poporului

sărac și înfometat. Tulburările patarinilor iau naștere din această situație. Ele te mâhnesc, dar nu sunt lipsite de înțeles. Catarii sunt altceva. Este o erezie din Orient, în afara doctrinei Bisericii. Eu nu știu dacă într-adevăr făptuiesc crimele de care au fost învinuiți. Știu că nu încuviințează căsătoria, că neagă infernul. Mă întreb dacă multe din faptele pe care nu le-au făcut nu au fost puse pe seama lor numai datorită ideilor (desigur, nefericite) pe care le-au susținut.

— Și domnia ta îmi spui că acești catari nu s-au amestecat cu patarinii, și că împreună nu sunt altceva decât două dintre fețele, nenumărate, ale aceleiași manifestări drăcești?

— Spun că multe dintre aceste erezii, în afară de doctrinele pe care le susțin, izbândesc printre oamenii simpli, pentru că le trezesc ideea posibilității unei altfel de vieți. Spun că de multe ori gloate de oameni simpli au confundat ceea ce predicau catarii cu ceea ce le spuneau spiritualii. Viața oamenilor simpli, Abbone, nu este luminată de înțelepciune și de simțul treaz al distincțiilor care ne fac înțelepți pe noi. Și este obsedată de boală, de sărăcie și se bâlbâie în neștiință. Adesea pentru mulți dintre ei alăturarea la un grup eretic e doar un mod ca oricare altul de a-și striga propria disperare. Se poate da foc casei unui cardinal fie pentru că se urmărește îmbunătățirea vieții clerului, fie pentru că se gândește că infernul, pe care-l predică el, nu există. Și se face asta mereu pentru că există infernul pământesc, în care trăiește turma ai cărei Păstori suntem noi. Dar domnia ta știe foarte bine că așa cum ei nu știu să facă deosebirea dintre Biserica bulgărească și cei care-l susțin pe preotul Liprand, adesea și autoritățile imperiale și susținătorii lor nu știu să facă deosebirea dintre spirituali și eretici. Nu arareori grupuri ghibeline, pentru a-și înfrânge adversarii, au răspândit în popor tendințe catare. După părerea mea, au făcut rău. Dar ceea ce știu acum este că aceleași grupuri, adesea, pentru a scăpa de acești turbulenți și periculoși adversari prea „simpli”, au pus pe seama unora ereziile altora și i-au împins pe toți pe rug. Am văzut, îți jur, Abbone, am văzut cu ochii mei oameni cu viața curată urmând cu sinceritate sărăcia și castitatea, dar dușmani ai episcopilor, pe care episcopii i-au împins spre execuția brațului secular, fie că el era în slujba Imperiului, fie în cea a orașului liber, învinuindu-i de promiscuități sexuale, sodomie, practici blestemate – de care poate că alții, și nu ei, erau vinovați. Oamenii simpli sunt vite de tăiat, de folosit când sunt buni să încurce puterea adversă și de sacrificat când nu mai sunt buni de nimic.

— Prin urmare, a spus Abatele cu vizibilă răutate, fra Dolcino și descreierații lui, și Gherardo Segalelli și ucigașii aceia nerușinați au fost catari păcătoși, sau călugărași virtuoși, bogomili sodomiți sau patarini reformatori? Atunci vrei să spui, Guglielmo, dumneata care știi totul despre eretici, încât parcă ai fi unul dintre ei, unde se află adevărul?

— În nici o parte uneori, a spus cu tristețe Guglielmo.

— Vezi că nici măcar domnia ta nu mai știi să faci deosebirea dintre eretic și eretic? Eu am măcar o regulă. Știu că ereticii sunt cei care pun în primejdie ordinea pe care se sprijină poporul lui Dumnezeu. Și apăr Imperiul pentru că îmi garantează ordinea aceasta. Sunt împotriva papei pentru că dă puterea spirituală pe mâna episcopilor din orașe, care se aliază cu negustorii și cu breslele și nu vor ști să păstreze această ordine. Noi am păstrat-o de-a lungul veacurilor. Iar în privința ereticilor am o regulă, și se rezumă la răspunsul pe care l-a dat Arnaldo Amalrico, abatele din Citeaux, când a fost întrebat ce să facă cu cetățenii din Béziers, oraș bănuit de erezie: omorâți-i pe toți; Dumnezeu o să-i recunoască pe-ai lui.

Guglielmo a lăsat ochii în jos și a rămas o vreme în tăcere. Apoi a spus:

— Orașul Béziers a fost ocupat și ai noștri nu au luat în seamă nici demnitate, nici sex, nici vârstă, și aproape douăzeci de mii de oameni au fost trecuți prin sabie. După acest măcel, orașul a fost jefuit și ars.

— Și un război sfânt e un război.

— Și un război sfânt e un război… Pentru asta poate că nu ar trebui să mai existe războaie sfinte. Dar ce spun, sunt aici ca să susțin drepturile lui Ludovic, care se pregătește să dea foc Italiei, totuși. Sunt și eu prins in jocul unei ciudate alianțe. Ciudată alianță între spirituali și Imperiu, ciudată și aceea dintre Imperiu și Marsilio, care cere suveranitatea pentru popor. Și tot așa de ciudată cea dintre noi doi, atât de deosebiți ca intenții și ca tradiție. Dar avem doar treburi de îndeplinit în comun. Succesul întâlnirii și descoperirea ucigașului. Să încercăm să ne înțelegem în pace. Abatele a deschis brațele:

— Dă-mi sărutul păcii, frate Guglielmo. Cu un om ce știe atâtea am putea să discutăm îndelung probleme delicate de teologie și de morală. Dar nu trebuie să ne lăsăm mânați de plăcerea disputei, cum fac maeștrii de la Paris. E adevărat, avem o însărcinare importantă care ne așteaptă, și trebuie să purcedem de comun acord la îndeplinirea ei. Dar am vorbit despre toate astea deoarece cred că există aici o legătură, înțelegi?, o legătură cu putință, sau că alții ar putea face o legătură între crimele înfăptuite și tezele confraților voștri. De aceea ți-am atras atenția, de aceea trebuie să înlăturăm orice bănuială sau amestec din partea avignonezilor.

— N-ar trebui să bănuiesc că domnia ta mi-a sugerat chiar o cale pentru cercetarea mea? Socotești că la începutul acestor fapte de acum poate fi cine știe ce tainică poveste care să provină din trecutul de ereziarh al vreunui călugăr?

Abatele a tăcut pentru câteva clipe, privindu-l pe Guglielmo cu un chip lipsit de expresie. Apoi a spus:

— În această tristă întâmplare inchizitorul ești chiar domnia ta. Domnia ta are menirea să fie bănuitor și chiar să riște o bănuială nedreaptă. Eu sunt aici doar tatăl tuturor. Și, adaug, dacă aș fi știut că trecutul vreunuia dintre călugării mei ar îndemna la bănuieli întemeiate, aș fi purces chiar eu la smulgerea din rădăcină a buruienii otrăvite. Ceea ce știu știi și domnia ta. Ceea ce nu știu se cuvine să iasă la lumină grație înțelepciunii domniei tale. Dar, în orice caz, dă mereu de știre, și mai întâi de toate mie.

A salutat și a ieșit din biserică.

— Povestea devine și mai complicată, dragă Adso, a spus Guglielmo, întunecat la față. Noi alergăm după un manuscris, plecăm urechea la diatribele unor călugări prea curioși și întâmplările altora, prea desfrânați, și iată că se ivește tot ai stăruitor și o altă cale, cu totul deosebită. Chelarul, așadar… Și cu chelarul a venit aici animalul acela neobișnuit e Salvatore… Dar acum ar trebui să ne ducem să ne odihnim, pentru că am plănuit să stăm treji în timpul nopții.

— Dar tot mai plănuiți să intrăm în bibliotecă în noaptea asta? Nu renunțați la această primă urmă?

— Pentru nimic în lume. Și apoi cine a zis că e vorba de două urme diferite? Și, în sfârșit, povestea asta cu chelarul poate să fie doar o bănuială de-a Abatelui.

S-a îndreptat spre casa peregrinilor. În prag s-a oprit și a vorbit ca și când ar fi urmat discuția de dinainte.

— De fapt, Abatele mi-a cerut să fac cercetări asupra morții lui Adelmo când gândea că se întâmplă ceva nesănătos printre tinerii săi călugări. Dar acum moartea lui Venanzio dă prilej altor bănuieli, poate că Abatele a presupus că dezlegarea tainei se află în bibliotecă și acolo nu mă lasă să fac eu cercetări. Așa că mi-a oferit atunci urma chelarului, pentru a-mi abate atenția de la Edificiu.

— Dar de ce n-ar trebui să vrea ca…

— Nu mai pune atâtea întrebări. Abatele mi-a spus încă de la început că biblioteca nu se poate atinge. Va fi avut motivele lui bine întemeiate. S-ar putea ca el să fie amestecat în vreo încurcătură despre care nu gândea că ar putea avea legătură cu moartea lui Adelmo și acum își dă seama că scandalul se mărește și-l poate cuprinde și pe el. Și nu vrea să se descopere adevărul, sau cel puțin nu vrea să-l descopăr eu.

— Atunci însemnează că ne aflăm aici într-un loc părăsit de Dumnezeu, am spus eu, nemulțumit.

— Știi oare locuri din astea în care Dumnezeu să se fi simțit ca la el acasă? m-a întrebat Guglielmo din înaltul staturii sale.

Apoi m-a trimis să mă odihnesc. În timp ce mă culcam, am tras concluzia că tata n-ar fi trebuit să mă trimită prin lume, că treaba asta era mult mai încurcată decât gândeam eu. Prea multe lucruri învățam.

— *Salva me ab ore leonis,* m-am rugat eu în timp ce mă lua somnul.

Ziua a doua

După vesper

În care, deși capitolul e scurt, bătrânul Alinardo spune lucruri foarte însemnate despre labirint și despre modul de a intra în el

M-am trezit aproape când suna ora pentru masa de seară. Mă simțeam moleșit de somn, pentru că somnul de zi este precum păcatul cărnii: cu cât ai avut mai mult, cu atât vrei mai mult, și totuși te simți nemulțumit, sătul și nesătul în același timp. Guglielmo nu era în chilia lui, se sculase, firește, cu mult mai înainte. L-am găsit, după ce m-am preumblat o vreme, în *scriptorium,* răsfoind catalogul și privind cum lucrau călugării, cu gândul ascuns de a se apropia de masa lui Venanzio și de a relua inspecția. Dar, dintr-un motiv sau altul, fiecare părea gata să nu-l lase să se uite prin hârtiile acelea. Mai întâi se apropiase de el Malachia, ca să-i arate anumite miniaturi de preț. Apoi Bencio se ținuse scai de el cu pretexte lipsite de rost. După asta, când se apropiase ca să-și reia inspecția, Berengario pornise să i se învârtească în jur, oferindu-i colaborarea.

În sfârșit, Malachia, văzând că maestrul meu era foarte hotărât să cerceteze lucrurile lui Venanzio, îi spusese clar și răspicat că poate, înainte de a răscoli hârtiile mortului, era mai bine să capete autorizația Abatelui; că și el însuși, deși era bibliotecar, se abținuse, din respect și disciplină, și că în orice caz nimeni nu se apropiase de masa aceea, cum îi ceruse Guglielmo, și nimeni nu avea să se apropie până nu-și dădea Abatele îngăduința. Guglielmo îi atrăsese atenția că Abatele îi dăduse învoirea să cerceteze în toată abația, Malachia îl întrebase, nu fără un zâmbet de răutate, dacă Abatele îi îngăduise să umble în voie și prin *scriptorium,* sau ferească Dumnezeu, prin bibliotecă. Guglielmo înțelesese că nu era cazul să se încrânceneze într-o dovadă de forță cu Malachia, chiar dacă toate acele mișcări și toate acele spaime în jurul hârtiilor lui Venanzio îi măriseră dorința de a lua cunoștință de ele. Dar era atât de hotărât să se întoarcă acolo noaptea, încât se ferise să dea naștere unor incidente. Nutrea însă vizibile sentimente de răzbunare care, dacă n-ar fi fost însuflețite, cum erau, de setea adevărului, ar fi părut ca foarte îndârjite și de ocară.

Înainte de a intra în refector, am făcut o mică plimbare prin incinta mănăstirii, pentru a înlătura aburii somnului în aerul rece al serii. Pe aici încă se mai învârteau unii călugări aflați în rugăciune. În grădina din fața porticului mănăstirii l-am zărit pe atât de bătrânul Alinardo din Grottaferrata care, cu trupul prăpădit de tot acum, își petrecea mare parte din zi printre plante, când nu ședea în biserică să se roage. Părea că nu simte frigul, și se așezase de-a lungul părții din afara porticului.

Guglielmo i-a adresat câteva cuvinte de salut și bătrânul a părut bucuros că se interesa cineva de el.

— Fie-vă ziua senină, i-a spus Guglielmo.

— Cu voia Celui de Sus, i-a răspuns bătrânul.

— Senină în cer, dar întunecată pe pământ. Îl cunoșteați bine pe Venanzio?

— Care Venanzio? a întrebat bătrânul. Apoi o lumină s-a aprins în ochii lui. Ah, băiatul mort. Fiara dă târcoale prin abație…

— Care fiară?

— Fiara cea uriașă, care vine dinspre mare… Șapte capete și zece coarne, și pe coarne zece diademe, și pe capete trei nume de blestem. Fiara care pare un leopard, cu picioare ca ale ursului și cu gura ca a leului… Eu am văzut-o.

— Unde ați văzut-o? În bibliotecă?

— În bibliotecă? De ce? Sunt ani de când nu mă mai duc în *scriptorium* și nu am mai văzut biblioteca. Nimeni nu se duce în bibliotecă. Eu îi știu pe cei care urcau în bibliotecă…

— Cine? Malachia, Berengario?

— Oh, nu! râse bătrânul răgușit. Înainte. Bibliotecarul de dinaintea lui Malachia, cu mulți ani în urmă…

— Cine era?

— Nu-mi amintesc, a murit când Malachia era încă tânăr. Și cel care a venit înainte de maestrul lui Malachia și era tânăr ajutor de bibliotecar când eram eu tânăr… Dar în bibliotecă n-am pus niciodată piciorul. Labirint…

— Biblioteca e un labirint?

— *Hunc mundum tipice laberinthus denotat ille,* a recitat bătrânul, cufundat în gânduri. *Intranti largus, redeunti sed nimis artus.* Biblioteca este un labirint mare, semn al labirintului lumii. Intri și nu știi dacă mai ieși. Nu trebuie să depășești coloanele lui Hercule.

— Deci nu știți cum se intră în bibliotecă atunci când ușile Edificiului sunt închise?

— Ba da, a râs bătrânul. O știu foarte mulți. Treci prin osuar. Poți să treci prin osuar, dar nu vrei să treci prin osuar. Călugării morți stau de veghe.

— Aceștia sunt călugării care veghează? Nu cei care umblă noaptea cu o făclie prin bibliotecă?

— Cu o făclie? Bătrânul părea uimit. N-am auzit niciodată povestea asta. Călugării morți stau în osuar, oasele coboară încetul cu încetul din cimitir și se adună aici ca să păzească trecerea. N-ai văzut niciodată altarul capelei din osuar?

— Ea treia pe stânga, după transept, nu-i așa?

— A treia? Poate. E cea cu piatra altarului sculptată cu mii de schelete. Hârca a patra, pe dreapta, îi împingi ochii… Și te afli în osuar. Dar nu te duce acolo, eu n-am fost niciodată. Abatele nu vrea.

— Și fiara, unde ați văzut fiara?

— Fiara? Ah, Antichristul… El se pregătește să vină, mileniul s-a împlinit, îl așteptăm…

— Dar mileniul s-a împlinit de trei sute de ani, și tot n-a venit…

— Antichristul nu vine după ce s-au împlinit o mie de ani. După ce s-au împlinit o mie de ani începe epoca celor drepți, apoi vine Antichristul și-i pune la încercare pe cei drepți și apoi va fi bătălia de pe urmă.

— Dar cei drepți vor domni o mie de ani, a spus Guglielmo. Sau au domnit de la moartea lui Christos până la sfârșitul primului mileniu, și, deci, acum e vremea când trebuia să vină Antichristul, sau n-au domnit încă și Antichristul e departe.

— Mileniul nu se măsoară de la moartea lui Christos, ci de la donația lui Constantin. Acum sunt o mie de ani…

— Și atunci se sfârșește domnia celor drepți?

— Nu știu, nu mai știu… Sunt obosit. Socoteala asta e greu de făcut. Beatus din Liebana o făcea, întreabă-l pe Jorge, el e tânăr, își amintește bine… Dar a sosit sorocul. Nu ai auzit cele Șapte trâmbițe?

— De ce șapte trâmbițe?

— Nu ai auzit cum a murit celălalt băiat, miniaturistul? Primul înger a suflat în prima trâmbiță și a căzut grindină și foc, amestecate cu sânge. Și al doilea înger a suflat în a doua trâmbiță și a treia parte din mare s-a făcut sânge… N-a murit într-o mare de sânge al doilea băiat? Luați aminte la a treia trâmbiță! Va muri a treia parte din creaturile vii din mare. Dumnezeu ne pedepsește. Jur-împrejurul abației lumea este otrăvită de erezie, mi-au spus că pe scaunul sfânt sade un papă pervers care folosește ostiile ca să facă cu ele necromanție și-și hrănește cu ele murenele proprii… Iar la noi cineva a nesocotit pecețile de la ceea ce era oprit, a rupt sigiliile labirintului…

— Cine v-a spus?

— Am auzit, toți șoptesc că păcatul a intrat în abație. Ai năut?

Întrebarea, adresată mie, m-a luat pe nepregătite.

— Nu, n-am năut, am răspuns încurcat.

— Data viitoare să-mi aduci năut. Țin boabele în gură, căci biata mea gură nu mai are un dinte, până se înmoaie cu totul. Stimulează saliva, *aqua fons vitae.* Mâine îmi aduci năut?

— Mâine vă aduc năut, i-am spus.

Dar ațipise. L-am lăsat ca să ne ducem la refector.

— Ce credeți despre cele ce ne-a spus? l-am întrebat pe maestrul meu.

— Beneficiază de nebunia divină a centenarilor. E nevoie să deosebești adevărul de neadevăr în spusele lui. Dar cred că ne-a spus ceva despre felul cum se intră în Edificiu. Am văzut capela din care a ieșit Malachia, noaptea trecută. Este într-adevăr acolo

un altar de piatră, și pe soclul lui sunt sculptate țeste; vom vedea noi diseară.

Ziua a doua

Completa

În care se intră în Edificiu, se descoperă un vizitator misterios, se găsește un mesaj secret cu semne de necromant și dispare, abia găsită, o carte care va fi apoi căutată de-a lungul multor altor capitole, după cum nici furtul prețioaselor lentile ale lui Guglielmo nu este ultima neplăcere

Cina a fost liniștită și tăcută. Trecuseră ceva mai mult de douăsprezece ore de când fusese găsit cadavrul lui Venanzio. Toți se uitau cu coada ochiului la locul lui gol de la masă. Când a bătut de *completa,* șirul care s-a format în cor părea un cortegiu funerar. Am luat parte la slujbă, stând în naos și supraveghind din ochi capela a treia. Lumina era slabă și când l-am văzut pe Malachia ieșind din întuneric ca să ajungă la strana lui, n-am putut să ne dăm seama de locul precis de unde ieșise. Oricum, ne-am tras în umbră, ascunzându-ne în nava laterală, pentru ca nimeni să nu vadă că rămâneam aici după ce se va sfârși slujba. Eu aveam în scapulara mea felinarul pe care-l șterpelisem din bucătărie în timpul mesei. L-am aprins după aceea de la tripodul cel mare din bronz care rămânea să ardă toată noaptea. Aveam un fitil nou și mult ulei. Așa puteam avea lumină vreme îndelungată.

Eram foarte agitat de când ne pregăteam să ascultăm cu toată atenția serviciul divin, care a luat sfârșit aproape fără să-mi dau seama. Călugării și-au lăsat glugile pe ochi și au ieșit într-un șir domol, îndreptându-se spre chiliile lor. Biserica a rămas goală, luminată doar de pâlpâirile tripodului.

— Acum, la treabă! a spus Guglielmo.

Ne-am apropiat de capela a treia. Piatra de la temelia altarului era cu adevărat asemenea unui osuar, un șir de hârci cu orbitele goale și adânci băgau spaima în privitor, așezate cum apăreau într-un uimitor relief pe o grămadă de tibii. Guglielmo a repetat cu voce foarte joasă cuvintele pe care le-a auzit de la Alinardo (hârca a patra, pe dreapta, împinge ochii). A vârât degetele în orbitele acelui chip descărnat, și numaidecât am auzit ceva ca un scârțâit răgușit. Altarul s-a urnit din loc, răsucindu-se pe o țâțână ascunsă, dând la iveală o deschidere întunecată. Luminând-o cu felinarul meu ridicat, am zărit niște scări umede. Am hotărât să coborâm pe ele după ce am discutat dacă trebuie să închidem trecerea în urma noastră. Mai bine nu, a spus Guglielmo, nu știam dacă o vom putea deschide după aceea. Cât privește riscul de a fi descoperiți, dacă venea cineva la ora aceea să mânuiască mecanismul, era pentru că știa cum să intre și nu ar fi fost oprit de o trecere închisă.

Am coborât vreo douăzeci și ceva de trepte și am pătruns într-un coridor pe pereții căruia se deschideau niște nișe orizontale, cum am avut mai târziu prilejul să văd în multe

catacombe. Dar era pentru prima oară când pătrundeam într-un osuar, și din pricina asta mi-a fost tare frică. Oasele călugărilor fuseseră adunate acolo de-a lungul veacurilor, dezgropate din pământ și îngrămădite în nișe fără să se mai încerce să se recompună forma trupurilor lor. Totuși, anumite nișe aveau doar oase mărunte, altele numai țeste, bine așezate, ca niște piramide, în așa fel încât să nu cadă una peste alta, și era o priveliște cu adevărat dătătoare de groază, mai ales din pricina jocului de lumini și umbre pe care felinarul îl făcea de-a lungul drumului nostru. Într-o nișă am văzut numai mâini, multe mâini, acum fără scăpare împletite una cu alta, într-o îmbinare de degete moarte. Am scos un urlet, în acel loc al morților, încercând pentru o clipă simțământul că era ceva viu pe-acolo, un scârțâit ascuțit și o mișcare grăbită în umbră.

— Șoareci, m-a liniștit Guglielmo.

— Ce fac șoarecii aici?

— Trec, ca și noi, pentru că osuarul duce la Edificiu și deci la bucătărie. Și la cărțile cele bune din bibliotecă. Acum înțelegi de ce Malachia are figura atât de aspră. Slujba lui îl obligă să treacă pe aici de două ori pe zi, seara și dimineața. Și chiar că n-are de ce să râdă.

— Dar de ce Evanghelia nu spune niciodată că Domnul Christos ar fi râs? am întrebat fără un motiv întemeiat. Este adevărat ce spune Jorge?

— Au fost legiuni de învățați care s-au întrebat dacă Christos a râs. Lucrul nu mă prea interesează. Cred că nu a râs niciodată pentru că, atoateștiutor cum trebuie să fi fost el, fiul lui Dumnezeu, știa ce aveam să facem noi, creștinii. Dar uite că am ajuns.

Și într-adevăr, cu voia lui Dumnezeu, coridorul se sfârșise, începea un nou rând de scări, iar după ce le-am urcat, n-am mai avut decât să împingem o ușă grea de lemn, întărită cu fier, și ne-am trezit în dosul drumului spre bucătărie, tocmai sub scara în spirală care urca în *scriptorium.* În timp ce urcam ni s-a părut că auzim un zgomot deasupra.

Am păstrat liniște o clipă, apoi am spus:

— Nu e cu putință, nimeni n-a urcat înaintea noastră…

— Admițând că aceasta ar fi singura cale de pătrundere în Edificiu. În secolele trecute aceasta era o stâncă, și trebuie că avea mai multe intrări tainice decât știm noi. Să urcăm încet. Dar nu prea avem de ales. Dacă stingem felinarul, nu știm unde mergem, dacă îl ținem aprins dăm alarma celui ce se află deasupra. Singura speranță este că, dacă e cineva, să-i fie mai frică decât nouă.

Am ajuns în *scriptorium,* intrând prin turnul de miazăzi. Masa lui Venanzio se afla tocmai în cealaltă parte. Mișcându-ne, nu luminam mai mult decât câteva brațe de perete de fiecare dată, pentru că sala era prea mare. Am nădăjduit să nu fie nimeni

în curte și să vadă lumina străbătând prin ferestre. Masa părea în ordine, dar Guglielmo s-a aplecat brusc să cerceteze foile din raftul de jos și a scos o exclamație de nemulțumire.

— Lipsește ceva? l-am întrebat.

— Azi am văzut aici două cărți, și una era în grecește. Și tocmai asta lipsește. Cineva a luat-o, și-n mare grabă, pentru că o foaie de pergament a căzut pe jos.

— Dar masa era păzită…

— Sigur. Poate că cineva a pus mâna pe ea doar acum câteva clipe. Poate că încă mai e pe-aici. S-a întors spre umbre și vocea lui a răsunat printre coloane: Dacă ești aici, ferește-te!

Mi s-a părut bună ideea: cum spusese Guglielmo, e întotdeauna mai bine ca celui ce ne inspiră teamă să-i fie mai teamă decât nouă.

Guglielmo a pus pe masă foaia pe care o găsise pe jos și și-a apropiat ochii de ea. Mi-a cerut să fac lumină. Am apropiat felinarul și am zărit o foaie albă până la jumătate, acoperită în partea de jos cu niște caractere foarte mărunte, a căror origine am recunoscut-o anevoie.

— E în grecește? am întrebat.

— Da, dar nu înțeleg prea bine. A tras din sutană perechea lui de lentile și le-a așezat călare pe nas, apoi și-a apropiat și mai mult fața.

— E în grecește, scris foarte mărunt, și cu toate astea în mare dezordine. Chiar și cu lentilele astea citesc foarte greu, ar trebui mai multă lumină. Vino mai aproape.

Apucase foaia ținând-o în fața ochilor și eu, ca un prost, în loc să-i trec prin spate, ținând lumina sus, la înălțimea capului său, m-am așezat chiar în fața lui. Mi-a cerut să mă dau la o parte și, făcând asta, am atins cu făclia spatele hârtiei. Guglielmo mi-a dat un brânci, întrebându-mă dacă voiam să-i ard manuscrisul, apoi a scos un strigăt. Am văzut foarte bine că pe partea de sus a paginii apăruseră niște semne nedeslușite, de culoare galben-maronie. Guglielmo a cerut să-i dau lampa și a așezat-o în spatele foii, ținând flacăra destul de aproape de suprafața pergamentului, ca pentru a-l încălzi fără să-l topească. Treptat, treptat, ca și cum o mână invizibilă ar fi însăilat cuvintele *„Mane, Tekel, Fares”,* am văzut desenându-se pe albul foii, una câte una, pe măsură ce Guglielmo mișca lumina, și în vreme ce fumul din vârful flăcării înnegrea spatele foii, niște semne care nu semănau cu cele din nici un alfabet, dacă nu cumva era vorba de alfabetul necromanților.

— Nemaipomenit, a spus Guglielmo. E din ce în ce mai interesant. S-a uitat în jur: Dar e mai bine să nu arătăm descoperirea noastră vicleniei oaspetelui nostru ascuns, dacă mai e pe aici…

Și-a scos lentilele și le-a pus pe masă, apoi a strâns pergamentul răsucindu-l cu grijă și l-a ascuns în sutană.

Încă uluit de întâmplările acelea puțin spus miraculoase, mă pregăteam să-i cer alte lămuriri, când un zgomot neașteptat și înfundat ne atrase atenția. Venea de la picioarele scării de răsărit, care ducea la bibliotecă.

— Omul nostru e acolo, prinde-l! a strigat Guglielmo, și ne-am repezit în direcția aceea, el mai iute, eu mai încet, pentru că țineam felinarul. Am auzit o bufnitură ca a unui trup care se împiedică și cade, am dat fuga, l-am găsit pe Guglielmo, la picioarele scării, uitându-se la un volum greu, cu copertele prinse într-o legătură ornamentală de metal. În aceeași clipă am auzit un alt zgomot din direcția din care veneam.

— Ce prost sunt! a strigat Guglielmo. Repede, la masa lui Venanzio!

Am înțeles: cineva care ședea în umbră, în spatele nostru, aruncase volumul ca să ne îndepărteze din acel loc.

Încă o dată Guglielmo a fost mai iute decât mine și a ajuns la masă. Urmărindu-l, am zărit printre coloane o umbră care fugea, apucând-o pe scara din turnul de apus.

Cuprins de o înflăcărare de luptător, am lăsat lampa în lui Guglielmo și m-am repezit orbește spre scara pe care coborâse fugarul. În momentele acelea mă simțeam ca un oștean al lui Christos, în luptă cu toate legiunile din infern, și ardeam de dorința să pun mâna pe necunoscut și să-l încredințez maestrului meu. Aproape m-am rostogolit pe scara în spirală, poticnindu-mă de pulpanele veșmântului meu (acela a fost singurul moment din viața mea, o jur, când am regretat că intrasem într-un ordin călugăresc!), dar chiar în clipa aceea, și a fost ca o fulgerare, m-am mângâiat cu ideea că și adversarul meu suferea de același neajuns. Și, în plus, dacă sustrăsese cartea, trebuia să fi avut mâinile ocupate. M-am prăbușit în bucătărie, în spatele cuptorului de pâine și, la lumina nopții înstelate care pătrundea slab în uriașa încăpere, am văzut umbra pe care o urmăream strecurându-se prin ușa refectorului, trăgând-o după sine. M-am repezit spre ea, m-am chinuit câteva clipe s-o deschid, am intrat, am privit înjur și n-am mai văzut pe nimeni. Ușa care dădea afară era încă zăvorâtă. M-am întors. Întuneric și tăcere. Am deslușit o dâră luminoasă venind dinspre bucătărie și m-am lipit cu spatele de perete. În pragul dintre cele două încăperi a apărut o figură scăldată în lumină. Am țipat. Era Guglielmo.

— Nu mai e nimeni? Bănuiam asta. Insul n-a ieșit pe ușă. N-a apucat-o spre trecerea osuarului?

— Nu, a ieșit pe-aici, dar nu știu pe unde!

— Ți-am spus eu, mai sunt și alte ieșiri și n-are rost să le căutăm. Poate că omul nostru iese acum prin cine știe ce loc îndepărtat. Și cu el, lentilele mele.

— Lentilele dumneavoastră?

— Chiar așa. Prietenul nostru nu a putut să-mi ia foaia, dar, cu mare prezență de spirit, trecând pe lângă masă, mi-a șterpelit

sticlele.

— Și de ce?

— Pentru că nu e prost. M-a auzit vorbind de însemnările acestea, a înțeles că erau importante, s-a gândit că fără lentile nu voi fi în stare să le descifrez și știe că nu voi avea încredere să le arăt nimănui. Într-adevăr, acum e ca și cum nu le-aș avea.

— Dar cum de știa de lentilele dumneavoastră?

— Ei, asta-i! în afară de faptul că am discutat ieri cu sticlarul despre ele, azi-dimineață, în *scriptorium,* mi le-am pus pe nas ca să mă uit prin hârtiile lui Venanzio. Deci există multe persoane care ar putea să știe cât de trebuincioase îmi erau obiectele acelea. Și, într-adevăr, eu aș putea citi un manuscris normal, dar nu pe acesta, și desfăcea din nou pergamentul, în care partea în grecește era prea mărunt scrisă, iar partea de sus prea neclară…

Mi-a arătat semnele misterioase care apăruseră ca prin farmec la căldura flăcării.

— Venanzio voia să ascundă un secret important și a folosit una dintre cernelurile acelea cu care se scrie fără să se lase urme, și care reapar la căldură. Sau a folosit zeamă de lămâie. Dar cum nu știu ce substanță a folosit și semnele ar putea să dispară din nou, hai repede, tu, care ai ochii buni, copiază-le numaidecât, în chipul cel mai fidel care-ți stă în putință, și poate chiar ceva mai mari.

Și așa am făcut, fără să știu ce anume copiez. Era vorba de un șir de patru sau de cinci rânduri, cu adevărat vrăjitorești, și redau aici numai primele semne, pentru a-i da cititorului o idee despre enigma pe care o aveam în fața ochilor:

După ce le-am copiat, Guglielmo s-a uitat, din păcate, fără ochelari, ținând tăblița mea la o distanță destul de mare de nas.

— E desigur un alfabet secret care va trebui descifrat, a spus el. Semnele sunt scrise prost, și poate tu le-ai copiat și mai prost, dar este oricum vorba de un alfabet zodiacal. Vezi? În primul rând avem… Își îndepărtă din nou foaia, mijindu-și ochii cu un efort de concentrare: Săgetător, Soare, Mercur, Scorpion…

— Și ce înseamnă?

— Dacă Venanzio ar fi fost un naiv, ar fi folosit alfabetul zodiacal cel mai comun: A egal cu Soare, B egal cu Jupiter… și primul rând s-ar citi atunci… încearcă să transcrii: RAIQASVL… S-a întrerupt. Nu, nu înseamnă nimic, și Venanzio nu era naiv. Trebuie să fi potrivit alfabetul după o altă cheie. Va trebui descoperită.

— E cu putință? l-am întrebat cu admirație.

— Da, dacă se știe ceva din înțelepciunea arabilor. Cele mai bune tratate de criptologie sunt operele unor învățați

necredincioși, și la Oxford am avut posibilitatea să citesc unele dintre ele. Avea dreptate Bacon când spunea despre cucerirea științei că trece prin cunoașterea limbilor. Abu Bakr Ahmad ibn 'Ali ibn Washiyya an-Nabati a scris acum câteva secole *Cartea dorinței arzătoare a credinciosului de a desluși enigmele străvechilor scripturi* și a arătat multe reguli pentru alcătuirea și descifrarea alfabetelor tainice, bune pentru practicarea magiei, dar și pentru scrisorile dintre armate, sau între un rege și ambasadorii lui. Am văzut alte cărți arabe care înșiră o serie de artificii din cale-afară de iscusite. Poți, bunăoară, să înlocuiești o literă cu alta, poți să scrii un cuvânt pe dos, poți pune literele în ordine inversă, dar folosind una și sărind alta și apoi, luând-o de la capăt, poți, ca în cazul acesta, să înlocuiești literele cu semne din zodiac, dar dând literelor lipsă valoarea lor numerică și apoi, după un alt alfabet, să transformi numerele în alte litere.

— Și pe care dintre sistemele acestea l-o fi folosit Venanzio?

— Va trebui să le încercăm pe toate, ba încă și altele. Dar prima regulă pentru descifrarea unui mesaj este să ghicești ce vrea să spună.

— Dar atunci nu mai e nevoie să-l descifrezi! am râs eu.

— Nu în sensul acesta. Se pot totuși formula ipoteze în privința a ceea ce ar putea însemna primele cuvinte ale mesajului, și apoi să vedem dacă regula care apare de aici are valoare pentru tot restul scrierii. De exemplu, aici Venanzio a notat, desigur, cheia pentru a pătrunde în *finis Africae.* Dacă mă gândesc că mesajul vorbește despre acest lucru, iată că sunt luminat pe neașteptate de un ritm… Încearcă să privești primele trei cuvinte, nu te uita la litere, privește numai numărul semnelor… IIIIIIII IIIII IIIIIII… Acum încearcă să împărți în silabe de măcar două semne fiecare și recită cu voce tare: ta-ta-ta, ta-ta, ta-ta-ta… Nu-ți vine nimic în minte?

— Mie nu.

— Ba mie-mi vine. *Secretum finis Africae…* Dar dacă ar fi așa, ultimul cuvânt ar trebui să aibă prima și a șasea literă egale, și de fapt așa este, iată de două ori simbolul Pământului. Și prima literă a primului cuvânt, S, ar trebui să fie aceeași cu ultima din al doilea cuvânt, și de fapt iată repetat semnul Fecioarei. Poate că suntem pe calea cea bună. Cu toate astea, ar putea fi vorba doar de o serie de coincidențe. Trebuie să găsim o regulă de corespondențe.

— Unde s-o găsim?

— În cap. S-o născocim. Și să vedem apoi dacă este cea adevărată. Dar între o încercare și alta jocul ar putea să-mi ia o zi întreagă. Nu mai mult, pentru că – adu-ți aminte – nu există scriere secretă care să nu poată fi descifrată cu puțină răbdare. Dar acum riscăm să întârziem, și vrem să vizităm biblioteca. Cu atât mai mult cu cât, fără lentilele mele, nu voi reuși niciodată să

descifrez a doua parte a mesajului, și tu nu o să poți ajuta, pentru că semnele acestea, pentru ochii tăi…

— *Graecum est, non legitur,* am completat cu umilință.

— Tocmai, și vezi câtă dreptate avea Bacon. Învață! Dar să nu ne pierdem cu firea. Să punem bine pergamentul și însemnările tale și să urcăm în bibliotecă. Pentru că în seara asta nici măcar zece legiuni de draci nu vor izbuti să ne stea în cale.

Mi-am făcut cruce.

— Dar cine-o fi fost cel care-a venit înaintea noastră aici? Bencio?

— Bencio ardea de curiozitate să știe ce era printre hârtiile lui Venanzio, dar nu-mi părea omul făcut să ne joace nouă o festă atât de neplăcută. De fapt venise să ne propună o alianță, ș-apoi nu-mi părea că ar putea să aibă el curajul să intre noaptea în Edificiu.

— Atunci Berengario? Sau Malachia?

— Berengario este, după părerea mea, omul care să facă treburi din astea. De fapt răspunde și el de bibliotecă, și, ros de remușcare că trădase niște secrete, socotea că Venanzio sustrăsese cartea aceea și voia poate s-o pună din nou la locul ei. Nu a izbutit să urce, acum ascunde volumul pe undeva și vom putea să-l prindem asupra faptului, dacă ne ajută Dumnezeu, când va încerca să-l pună de unde-l luase.

— Dar ar putea să fie și Malachia, împins de aceleași intenții.

— Aș zice că nu. Malachia avusese tot timpul la dispoziție să cotrobăie pe masa lui Venanzio când rămăsese singur, ca să închidă Edificiul. Știam foarte bine asta și nu aveam cum s-o ocolesc. Acum știm că n-a făcut-o. Și, dacă ne gândim bine, nu avem nici un motiv să-l bănuim pe Malachia că știa că Venanzio intrase în bibliotecă și că sustrăsese ceva. Acest lucru îl știu Berengario și Bencio și o știm tu și cu mine. Apoi, după ce s-a spovedit Adelmo, poate ar putea s-o știe Jorge, dar desigur că nu era el omul care să se repeadă cu atâta avânt pe scara în spirală…

— Atunci, sau Berengario, sau Bencio…

— Și de ce nu Pacifico din Tivoli, sau oricare dintre călugării pe care i-am văzut azi aici? Sau Nicola, sticlarul, care știa de ochelarii mei? Sau personajul acela ciudat, Salvatore, despre care ne-au spus că umblă noaptea după cine știe ce treburi? Trebuie să fim cu băgare de seamă să nu micșorăm numărul suspecților numai pentru că destăinuirile lui Bencio ne-au îndreptat într-o singură direcție. Poate că Bencio vrea să ne încurce.

— Dar vi s-a părut sincer.

— Firește, Dar amintește-ți că prima îndatorire a unui bun inchizitor este aceea de a bănui în primul rând pe cei care par sinceri.

— Urâtă treabă cea de inchizitor, am spus eu.

— De-asta am și părăsit-o. Și, după cum vezi, am din nou parte de ea. Dar acum hai sus, în bibliotecă.

Ziua a doua

Noaptea

În care se intră în sfârşit în labirint, se ivesc năluciri ciudate şi, cum se întâmplă în labirinturi, se rătăceşte

Am urcat din nou în *scriptorium,* de data asta pe scara de răsărit, care ducea și la catul interzis, ținând felinarul sus, în fața noastră. Eu mă gândeam la cuvintele lui Alinardo despre labirint și mă așteptam la lucruri înspăimântătoare.

Am fost uluit, pătrunzând în locul în care nu ar fi trebuit să intrăm, să mă trezesc într-o încăpere cu șase laturi, nu prea mare, lipsită de ferestre, în care domnea, ca de altfel în tot catul acela, un miros puternic de stătut și de mucegai. Nimic îngrozitor.

Încăperea, am spus, avea șase pereți, dar numai pe patru dintre ei se deschidea, între două mici coloane îngropate în zid, o bortă, o trecere destul de largă, deasupra căreia se desfășura un arc în toată curbura lui. De-a lungul pereților plini se înșiruiau niște dulapuri uriașe, încărcate cu cărți aranjate în ordine. Dulapurile aveau niște etichete numerotate și tot așa avea și fiecare despărțitură a lor în parte: erau, de fapt, aceleași numere pe care le văzusem în catalog. În mijlocul camerei, o masă, și ea plină de cărți. Pe toate volumele un strat subțire de praf, semn că toate tomurile acelea erau șterse cu oarecare regularitate. Și nici pe jos nu era nici un fel de murdărie. Deasupra arcului uneia dintre uși, o etichetă mare, pictată pe perete, purta cuvintele *Apocalypsis Iesu Christi.* Nu părea decolorată, deși caracterele literelor erau foarte vechi. Ne-am dat apoi seama, și în alte camere, că etichetele acestea erau de fapt săpate în piatră, și destul de adânc, și apoi scobiturile fuseseră umplute cu vopsea, cum se face la fresca din biserici.

Am trecut prin una dintre borți. Ne-am pomenit într-o alta încăpere, unde se deschidea o fereastră care, în loc de geamuri, avea plăci de alabastru, cu doi pereți plini și o bortă, de același fel cu cea prin care tocmai trecuserăm, care da într-o altă cameră, cu doi pereți plini și ei, unul cu o fereastră și o altă ușă care se deschidea în fața noastră. În cele două camere, două etichete de formă asemănătoare cu prima pe care o văzusem, dar cu alte cuvinte. Eticheta primei camere spunea: *Super thronos viginti quatuor,* iar cea de-a doua: *Nomen illi mors.* În rest, chiar dacă cele două camere erau mai mici decât cea din care intrasem în bibliotecă (de fapt aceea era heptagonală, și acestea două dreptunghiulare), mobilierul era același: dulapuri cu cărți și masă la mijloc.

Am intrat în cea de-a treia cameră. Aici nu erau cărți și nici etichetă. Sub fereastră, un altar de piatră. Avea trei uși, una pe unde intrasem, alta care da în camera heptagonală, pe care

tocmai o vizitaserăm, o a treia care ne-a dus într-o cameră, nouă, nu altfel decât celelalte decât prin eticheta care spunea: *Obscuratus est sol et aer.* De aici se trecea într-o nouă cameră, a cărei etichetă spunea: *Facta est grando et ignis*; nu mai avea alte uși, așa că ajunși în camera aceea trebuia să ne întoarcem.

— Să facem socoteala, a spus Guglielmo. Cinci camere dreptunghiulare, sau ușor trapezoidale, fiecare cu câte o fereastră, așezate în jurul unei camere heptagonale, fără ferestre, la care urcă scara. Mi se pare elementar. Ne aflăm în turnul de răsărit, la fiecare turn se văd de afară cinci ferestre. Socoteala e bună. Camera goală e tocmai aceea care dă spre răsărit, în aceeași direcție cu corul bisericii, soarele în zori luminează altarul, ceea ce mi se pare drept și cu credință. Singura idee vicleană mi se pare cea cu plăcile de alabastru. Ziua filtrează o lumină plăcută, noaptea nu lasă să treacă nici o rază de lună. Și apoi nu este un labirint mare. Acum o să vedem unde duc și celelalte două uși din camera heptagonală. Cred că o să ne orientăm destul de bine.

Maestrul meu greșea și constructorii bibliotecii fuseseră mult mai iscusiți decât crezuserăm noi. Nu știu prea bine să explic ce s-a întâmplat, dar de cum am părăsit turnul, ordinea camerelor ne-a apărut mai încurcată. Unele aveau două, altele trei uși. Toate aveau o fereastră, chiar și cele în care intram dintr-o cameră cu fereastră și socotind că mergem spre interiorul Edificiului. Fiecare avea același fel de dulapuri și de mese, volumele aranjate foarte regulat păreau toate la fel și desigur nu ne ajutau să recunoaștem locul la o privire grăbită. Am încercat să ne orientăm după etichete. O dată străbătuserăm o cameră în care era scris *In diebus illis* și după câteva ocoluri ni s-a părut că ne-am întors tot acolo. Dar ne aminteam că ușa din fața ferestrei dădea într-o cameră în care era scris *Primogenitus mortuorum,* în timp ce acum ne găseam într-o alta, care spunea din nou *Apocalypsis Iesu Christi,* și nu era cea heptagonală din care plecaserăm. Faptul acesta ne-a convins că uneori etichetele se repetau întocmai în camere diferite. Am dat peste două camere cu *Apocalypsis,* una lângă alta, și numaidecât după asta peste una cu *Cecidit de coelo stella magna.*

De unde proveneau frazele de pe etichete, era evident: era vorba de versetele din Apocalipsa lui Ioan, dar nu era deloc clar de ce erau pictate pe pereți și nici după ce logică erau aranjate. Ca să ne sporească încurcătura, am descoperit că anumite etichete, nu multe, erau scrise cu vopsea roșie în loc de neagră.

La un moment dat, ne-am regăsit în camera heptagonală din care porniserăm (era ușor de recunoscut, pentru că în ea se deschidea gura scării) și am început din nou să ne mișcăm spre dreapta, încercând să mergem drept, din cameră în cameră. Am trecut prin trei camere și apoi ne-am găsit în fața unui perete închis. Singura trecere ducea într-o cameră nouă, care avea o singură ușă, pe care, ieșind, am străbătut alte patru camere și

ne-am pomenit din nou în fața unui perete. Ne-am întors în camera de dinainte, care avea două ieșiri, am trecut prin cea pe care n-o încercasem încă, am străbătut o cameră nouă, și am ajuns din nou în camera heptagonală de plecare.

— Cum se numea ultima cameră din care ne-am întors? a întrebat Guglielmo.

Am făcut o sforțare să-mi amintesc:

— *Equus albus.*

— Bine, îndărăt la ea.

Și nu ne-a fost greu. De aici, dacă nu voiam să ne întoarcem pe unde mai umblaserăm, nu se putea apuca altă cale decât prin camera zisă *Gratia vobis et pax,* și de aici, la dreapta, ni s-a părut că găsim o nouă trecere care să nu ne ducă înapoi. De fapt, am găsit din nou *In diebus illis* și *Primogenitus mortuorum* (erau aceleași camere de mai înainte?), dar în cele din urmă am ajuns la o cameră pe care nu ni se părea că o vizitaserăm încă: *Tertiapars terrae combusta est.* Dar ajunși acolo, nu mai știam unde eram față de turnul răsăritean.

Îndreptând felinarul înainte, am pornit-o spre camera din fața mea. Un uriaș de proporții amețitoare, cu trupul ondulat și tremurător ca al unei fantome, mi-a ieșit înainte.

— Un diavol! am strigat, și puțin a lipsit să nu-mi cadă felinarul din mână, în timp ce mă întorceam brusc și mă adăposteam în brațele lui Guglielmo. El mi-a luat felinarul și, sprijinindu-mă, a pășit înainte cu o hotărâre care mi s-a părut înălțătoare. A văzut și el ceva, pentru că s-a oprit dintr-o dată. Apoi a pornit din nou înainte și a ridicat lumina. A izbucnit în râs:

— Într-adevăr, mare iscusință. O oglindă!

— O oglindă?

— Da, luptătorul meu neînfricat. Te-ai avântat cu atâta curaj împotriva unui dușman adevărat, care era mai adineauri în *scriptorium,* și acum te sperii în fața propriei tale imagini, mărite și strâmbe.

M-a luat de mână și m-a dus la peretele din fața intrării, într-o placă ondulată de sticlă, acum, când felinarul lumina mai de aproape, am văzut imaginile noastre amândouă grotesc deformate, care-și schimbau forma și înălțimea pe măsură ce ne apropiam sau ne depărtam de ea.

— Trebuie să-ți citesc niște tratate de optică, a spus Guglielmo bine dispus, cum au citit, cu siguranță, și cei care au făcut biblioteca. Cele mai bune sunt ale arabilor. Alhazen a compus un tratat, *De aspectibus,* în care, cu niște demonstrații geometrice precise, a vorbit despre puterea oglinzilor. Dintre care unele, după cât de ondulată este suprafața lor, pot mări lucrurile mai mici (și ce altceva sunt lentilele mele?), altele fac să apară imaginile răsturnate sau oblice, sau arătând două obiecte în loc

de unul, sau patru în loc de două. Iar altele, ca asta, fac dintr-un pitic un uriaș sau dintr-un uriaș un pitic.

— Iisuse Christoase! am spus eu. Astea sunt stafiile pe care unii spun că le văd în bibliotecă?

— Poate. Idee cu adevărat iscusită.

A citit eticheta de pe perete, deasupra oglinzii: *Super thronos viginti quatuor.*

— Am mai găsit-o, dar era într-o încăpere fără oglindă. Și asta, printre altele, nu are ferestre și nici heptagonală nu e. Unde suntem?

S-a uitat în jur și s-a apropiat de un dulap.

— Adso, fără acei binecuvântați *oculi ad legendum,* nu izbutesc să deslușesc ce scrie în cărțile astea. Citește-mi câteva titluri.

Am luat o carte la întâmplare.

— Maestre, nu e scris nimic pe ea!

— Cum? Văd că e scris; ce citești?

— Nu citesc. Nu sunt literele alfabetului și nu e grecește, aș recunoaște-o. Par viermi, șerpișori, căcăței de muscă.

— Ah, e în arabă! Mai sunt și altele?

— Da, câteva. Dar iată una în latină, cu voia lui Dumnezeu. Al… Al Kuwarizmi, *Tabulae.*

— Tablele astronomice ale lui Al Kuwarizmi, traduse de Adelard din Bath! Operă foarte rară. Zi mai departe.

— Isa ibn Ali, *De oculis,* Alkindi, *De radiis stellatis…*

— Uită-te acum și pe masă.

Am deschis un volum mare ce trona pe masă, un *De bestiis.* Am dat peste o pagină împodobită cu miniaturi foarte fine unde era reprezentat un unicorn de o mare frumusețe.

— Frumoasă lucrătură, a comentat Guglielmo, care izbutea să vadă imaginile. Și aceea?

Am citit.

— *Liber monstrorum de diversis generibus,* și aceasta cu imagini frumoase, dar mi se par mai vechi.

Guglielmo a plecat capul peste text:

— Miniaturi făcute de călugării irlandezi, acum cel puțin cinci secole. Cartea cu unicornul, în schimb, este mult mai nouă. Mi se pare făcută după moda franțuzească.

Am admirat încă o dată știința de carte a maestrului meu. Am intrat în camera ce urma și am parcurs cele patru camere ce veneau după ea, toate cu ferestre și toate pline cu cărți în limbi necunoscute, mai multe texte de științe oculte, și am ajuns la un perete care ne-a silit să ne întoarcem, pentru că ultimele cinci camere dădeau una în alta fără să îngăduie alte ieșiri.

— După înclinația zidurilor trebuie că ne aflăm în pentagonul unui alt turn, a spus Guglielmo, dar nu există sală heptagonală centrală; poate că ne înșelăm.

— Dar ferestrele? am făcut eu. Cum pot să fie atâtea ferestre? Cu neputință ca toate camerele să dea în afară.

— Uiți de puțul central, multe din cele pe care le-am văzut sunt ferestre care dau spre octogonul puțului. Dacă ar fi ziuă, diferența de lumină ne-ar spune care sunt ferestrele din afară și care cele dinăuntru, și poate că măcar ne-ar arăta poziția camerei față de soare. Dar seara nu scoate la iveală nici un fel de diferență. Să mergem îndărăt.

Ne-am întors în camera oglinzii și am cotit spre a treia ușă prin care ni se părea că nu trecuserăm înainte. Am văzut în fața noastră un șir de trei sau patru camere, și-n ultima am zărit o lumină slabă.

— E cineva acolo! am spus cu o voce sufocată.

— Dacă este, și-a dat seama de felinarul nostru, a spus Guglielmo, acoperind totuși flacăra cu mâna. Am rămas locului un minut sau două. Geana de lumină continua să tremure ușor, dar fără să se facă mai mare sau mai slabă.

— Poate e doar o lampă, a spus Guglielmo, din acelea puse să-i convingă pe călugări că biblioteca este locuită de sufletele celor răposați. Dar trebuie știut. Tu stai aici și acoperă felinarul, eu mă duc înainte, cu grijă.

Încă rușinat de figura făcută înaintea oglinzii, am vrut să mă spăl de rușine în ochii lui Guglielmo.

— Nu, mă duc eu, am spus, dumneavoastră rămâneți aici. Voi umbla cu băgare de seamă, sunt mai mic și mai ușor. De cum voi vedea că nu e nici o primejdie, vă strig.

Și așa am făcut. Am trecut prin trei camere, umblând lipit de pereți, ușor ca o pisică (sau ca un novice care coboară în bucătărie să fure brânză din cămară, treabă în care eram printre cei mai pricepuți din Melk). Am ajuns în pragul camerei de unde venea geana de lumină slabă, strecurându-mă pe lângă zidul din spatele coloanei care slujea de stâlp pe partea dreaptă, și am aruncat o privire în cameră. Nu era nimeni. Un soi de lampă era așezată pe masă, aprinsă, și fumega slab. Nu era un felinar ca al nostru, semăna mai degrabă cu o cădelniță descoperită, nu ardea cu flacără, dar o cenușă mocnea ascunzând ceva care ardea. Mi-am luat inima-n dinți și am intrat. Pe masă, alături de cădelniță, sta deschisă o carte în culori vii. M-am apropiat și am văzut pe pagină dâre de culori diferite, galben, cinabru, turcoaz și pământ ars. Se vedea aici o fiară, înspăimântătoare la privit, un balaur din cei mari, cu zece capete, care trăgea cu coada stelele de pe cer și le făcea să cadă pe pământ. Și deodată am văzut că balaurul se înmulțea, și cojile de pe pielea lui se preschimbau într-o pădure de solzi roșii strălucitori care s-au desprins din carte și au prins să mi se învârtească în jurul capului. Am căzut pe spate și am văzut tavanul camerei că se apleacă și coboară asupra mea, apoi am auzit un șuier scos ca de mii de șerpi, dar nu înspăimântător, ci fermecător parcă, și s-a ivit o femeie învăluită

în lumină care și-a apropiat fața de a mea, suflându-mi ușor peste chip. Am îndepărtat-o cu mâinile întinse și rai s-a părut că mâinile mele atingeau cărțile din dulapul din față sau că se măreau peste măsură. Nu-mi mai dădeam seama unde mă aflam și unde se aflau cerul și pământul. L-am văzut în mijlocul camerei pe Berengario, care mă fixa cu un surâs scârbavnic, grohăind de pofte. Mi-am acoperit fața cu lunile și mâinile-mi păreau ghearele unei broaște râioase, umede și palmate. Am strigat, cred, am simțit un gust acru în gură, apoi m-am cufundat într-o beznă nesfârșită, care părea să se deschidă tot mai adânc sub mine și n-am mai știut nimic.

M-am trezit după o vreme pe care am socotit-o ca lungindu-se mai multe secole, simțind niște plesnituri care-mi bubuiau în cap. Eram întins pe jos și Guglielmo îmi trăgea palme peste obraz. Nu mai eram în camera aceea, și ochii mei au zărit o etichetă care spunea: *Requiescant a laboribus suis.*

— Sus, Adso, sus, îmi șoptea Guglielmo, nu e nimic.

— Lucrurile… am spus, aiurind încă. Fiara, fiara de acolo…

— Nici o fiară. Te-am găsit delirând la picioarele unei mese pe care era o superbă apocalipsă mozarabă, deschisă la pagina cu acea *mulier amicta sole* care înfrunta balaurul. Dar mi-am dat seama de mireasma pe care o respiraseși, ceva dăunător, și te-am luat numaidecât de-acolo. Și pe mine mă doare capul.

— Dar ce am văzut?

— N-ai văzut nimic. Acolo, în lampa aia, ardeau niște substanțe care sunt în stare să dea năluciri, le-am recunoscut mirosul, e ceva de la arabi, poate același lucru pe care Veglio della Montagna îl da să-l miroasă ucigașilor lui înainte de a-i trimite să-și facă treburile. Și așa am explicat misterul nălucirilor. Cineva pune noaptea ierburi magice pentru a-i convinge pe vizitatorii nepoftiți că biblioteca este păzită de prezențe drăcești. De fapt, ce-ai simțit?

Cu mintea încâlcită de câte îmi aminteam, i-am povestit despre nălucirea mea, și Guglielmo a râs:

— Pe jumătate măreai toate câte le-ai văzut în carte și pe jumătate lăsai să vorbească dorințele și spaimele tale. Treaba asta e tocmai rodul acelor ierburi. Mâine va trebui să vorbim despre asta cu Severino, cred că știe mai multe decât vrea el să ne facă să credem. Sunt ierburi, numai ierburi, fără să fie nevoie de acele preparații necromantice de care ne vorbea sticlarul. Ierburi, oglinzi… Locul acesta al științei oprite este apărat de multe și înțelepte descoperiri. Știința folosită ca să ascundă, mai degrabă decât să lumineze. Nu-mi place asta. O minte stricată veghează la sfânta apărare a bibliotecii. Dar a fost o noapte grea, trebuie să ieșim, deocamdată. Tu ești răvășit, și ai nevoie de apă și de aer proaspăt. În zadar vom încerca să deschidem aceste ferestre, prea sus așezate și poate închise de decenii. Cum a putut să le treacă prin minte că Adelmo s-a aruncat de-aici?

Să ieșim, spusese Guglielmo. Ca și când ar fi fost ușor. Știam că biblioteca era accesibilă dintr-un singur turn, cel de răsărit. Dar unde ne aflam noi în momentul acela? Pierduserăm aproape cu totul direcția. Umblatul nostru la întâmplare, cu teama de a nu mai putea ieși niciodată din locul acela, eu împiedicându-mă mereu și scuturat de nevoia de a vomita, Guglielmo destul de îngrijorat din pricina mea, și indispus de neputința științei sale, ne-a dat, sau i-a dat lui, o idee pentru a doua zi. Ar fi trebuit să ne întoarcem în bibliotecă, admițând că aveam să ieșim vreodată din ea, cu un cărbune de lemn ars, sau o altă substanță în stare să lase semne pe pereți.

— Pentru a găsi calea de a ieși din labirint, a recitat Guglielmo, nu există decât un mijloc. La fiecare răscruce nouă, sau nemaivăzută vreodată, calea de ieșire va fi recunoscută prin trei semne. Dacă, din pricina semnelor de mai înainte pe vreunul din drumurile răscrucii, se va vedea că acea cotitură a mai fost vizitată, se va pune un singur semn pe calea de sosire. Dacă toate locurile de trecere au fost însemnate, atunci va trebui să se reia drumul, revenindu-se la locul de pornire. Dar dacă una sau două treceri ale cotiturii au rămas fără semn, se va alege unul dintre drumuri, oricare, punându-se pe el două semne. Urmărindu-se o trecere care poartă un singur semn, i se va atribui alte două în așa chip încât acea trecere să poarte trei semne. Toate părțile labirintului vor trebui să fie străbătute dacă, ajungându-se la o răscruce, nu se va porni niciodată pe trecerea cu trei semne, în afară de cazul când vreuna din celelalte treceri este lipsită de semne.

— Cum de știți asta? Sunteți expert în labirinturi?

— Nu, citez un text antic pe care l-am citit cândva.

— Și după regula asta se poate ieși?

— Mai niciodată, după câte știu. Dar tot voi încerca. Și apoi zilele viitoare voi avea lentile și timp destul ca să mă opresc mai mult asupra cărților. S-ar putea ca acolo unde direcția etichetelor ne încurcă, cea a cărților să ne descurce.

— O să aveți lentilele? Și cum o să faceți să le găsiți?

— Am spus că voi avea *lentile.* Voi face altele. Cred că sticlarul nu așteaptă altceva decât un prilej din astea, ca să facă o nouă experiență. Dacă va avea sculele potrivite ca să șlefuiască cioburile. Căci în atelierul lui are destule cioburi.

În timp ce rătăceam căutând drumul, la un moment dat, în mijlocul unei camere, m-am simțit mângâiat pe față de o mână nevăzută, în timp ce un geamăt, care nu era de om și nici de animal, se auzea vibrând și în spațiul acela și în cel vecin, ca și cum o stafie ar fi umblat din cameră în cameră. Ar fi trebuit să fiu pregătit pentru surprizele bibliotecii, dar încă o dată am făcut un salt îndărăt. Și Guglielmo trebuie să fi pățit ceva asemănător, pentru că își atingea obrazul, ridicând felinarul în sus și privind în jur.

A ridicat o mână, apoi a cercetat flacăra care părea acum mai însuflețită, și apoi și-a umezit un deget și l-a ținut drept în sus înaintea ochilor.

— E limpede, a spus în cele din urmă, și mi-a arătat două puncte pe doi pereți față-n față, așezate la înălțimea unui stat de om. Se deschideau acolo două crăpături înguste, de care, apropiind mâna, puteai simți aerul rece care venea din exterior. Apropiind apoi și urechea de ele, se auzea un vuiet, ca și cum de afară ar fi bătut vântul.

— Biblioteca trebuie să aibă și ea un sistem de aerisire, a spus Guglielmo, altfel atmosfera ar fi de nerespirat, mai ales vara. De altfel, aceste crăpături înlesnesc și un anumit grad de umiditate, pentru ca pergamentele să nu se usuce. Dar chibzuință ctitorilor nu s-a mărginit numai la asta. Așezând crăpăturile în anumite unghiuri, s-au asigurat că în unele nopți cu vânt adierile care intră pe aceste orificii să se încrucișeze cu alte adieri, și să se învârtească în înșiruirea camerelor, producând sunetele pe care le-ai auzit. Care, împreună cu oglinzile și cu ierburile, să sporească teama nechibzuiților care ar pătrunde aici, ca noi, fără să cunoască prea bine locul. Chiar și noi am gândit pentru o clipă că niște fantome ne suflau pe față. Ne-am dat seama abia acum de asta, pentru că doar acum s-a pornit vântul. Și s-a lămurit și misterul acesta. Dar, cu toate astea, tot nu știm cum să ieșim!

Vorbind așa, rătăceam în gol, zăpăciți acum, fără să mai luăm în seamă etichetele care ne apăreau toate la fel. Am nimerit într-o altă sală heptagonală, ne-am învârtit prin camerele vecine, n-am găsit nici o ușă. Ne-am întors pe unde am venit, am umblat aproape o oră, renunțând să mai știm unde eram. La un moment dat, Guglielmo a hotărât că eram învinși, nu ne rămânea decât să ne culcăm în vreo încăpere și să așteptăm ca a doua zi Malachia să ne găsească. În timp ce ne tânguiam de sfârșitul nenorocit al frumoasei noastre aventuri, am găsit pe neașteptate încăperea din care pornea scara. I-am mulțumit cerului și am coborât plini de bucurie.

De cum am ajuns în bucătărie, am pornit iute la drum, am pătruns în coridorul osuarului și jur că rânjetul mortuar al acelor hârci mi s-a părut surâsul unor ființe dragi. Am intrat din nou în biserică și am ieșit prin portalul de nord, așezându-ne în sfârșit fericiți pe lespezile de piatră ale mormintelor. Aerul minunat al nopții mi s-a părut un balsam divin. Stelele străluceau în jurul nostru și nălucirile bibliotecii mi se păreau a fi foarte departe.

— Ce frumoasă e lumea și ce urâte sunt labirinturile, am spus ușurat.

— Ce frumoasă ar fi lumea dacă ar exista o regulă după care să cutreieri prin labirinturi, a răspuns maestrul meu.

— Ce oră o fi? am întrebat.

— Am pierdut noțiunea timpului. Dar ar fi bine să fim în chiliile noastre înainte de-a bate clopotul pentru *matutini.*

Am înconjurat latura stingă a bisericii, am trecut prin fața intrării (m-am întors spre partea cealaltă ca să nu-i văd pe cavalerii apocalipsului, *super thronos viginti quatuor!*) și am străbătut porticul ca să ajungem la lăcașul peregrinilor.

În pragul clădirii sta Abatele care ne-a privit cu asprime.

— Toată noaptea v-am căutat, i-a spus lui Guglielmo. Nu te-am găsit în chilie, nu te-am găsit în biserică…

— Am găsit o urmă și ne ținem după ea…, a spus într-o doară Guglielmo și se vedea că e încurcat.

Abatele l-a fixat îndelung, apoi a spus cu voce scăzută și aspră:

— Te-am căutat numaidecât după *completa.* Berengario nu era în cor.

— Ei, asta-i bună! a izbucnit Guglielmo cu aer hilar. Acum era foarte limpede cine se dusese să se cuibărească în *scriptorium.*

— Nu era în cor la *completa,* a repetat Abatele, și nu s-a întors în chilia lui. O să bată acum de *matutini* și-o să vedem dacă apare totuși. Altfel, mă tem de vreo altă nenorocire.

La *matutini* Berengario nu apăruse.

ZIUA A TREIA

Ziua a treia

De la laudi la prima

În care se găsește o cârpă murdară de sânge în chilia lui Berengario cel dispărut, și asta e tot

În timp ce scriu, mă simt obosit cum mă simțeam în noaptea aceea, sau mai bine zis în dimineața aceea. Ce să spun? După slujbă, Abatele i-a pus pe cei mai mulți dintre călugări, speriați de-acum, să caute peste tot, fără vreun rezultat.

Pe la ceasul de *laudi,* cotrobăind prin chilia lui Berengario, un călugăr a găsit sub salteaua de paie o cârpă albă, murdară de sânge. Au arătat-o Abatelui care n-a văzut în ea un semn bun. Era de față și Jorge care, de cum i s-a spus de asta, a zis: „Sânge?", ca și când lucrul acesta i s-ar fi părut de necrezut. I-au spus și lui Alinardo, care a clătinat din cap și a spus: „Nu, nu, la a treia trâmbiță moartea vine pe apă…"

Guglielmo a privit bucata de pânză și apoi a spus:

— Acum totul e limpede.

— Și-atunci unde e Berengario? l-au întrebat.

— Nu știu, a răspuns.

A fost auzit atunci Aymaro, care a ridicat ochii spre cer și i-a șoptit lui Pietro din Sunt' Albano:

— Așa sunt englezii ăștia!

La *prima,* când soarele se ivise, au fost trimiși niște servitori ca să caute și la picioarele povârnișului, jur-împrejurul zidurilor. S-au întors pe la *tertia,* fără să fi găsit ceva.

Guglielmo mi-a spus că nici noi n-am fi putut face mai bine. Trebuia să așteptăm toate câte aveau să se întâmple. Și s-a îndreptat spre ateliere, intrând într-o discuție îndelungată cu Nicola, maestrul sticlar.

Eu m-am dus și am stat în biserică, lângă intrarea principală, în timp ce țineau slujba. Și astfel, plin de credință, am adormit, și am dormit mult, întrucât se pare că noi, tinerii, avem nevoie de somn mai mult decât cei bătrâni, care au dormit destul până acum și se apropie clipa când vor dormi pe vecie.

Ziua a treia
De la *laudi* la *prima*

În care se găsește o cârpă murdara de sânge in chilia lui Berengario cel dispărut, şi asta e tot

În timp ce scriu, mă simt obosit, cum mă simțeam în noaptea aceea, sau mai bine zis în dimineața aceea. Abatele i-a pus pe cei mai mulți dintre călugări, speriați de-acum, să caute peste tot, fără vreun rezultat.

Pe la ceasul de *laudi*, cotrobăind prin chilia lui Berengario, un călugăr a găsit sub salteaua de paie o cârpă alba, murdara de sânge. Au arătat-o Abatelui care n-a văzut in ea un semn bun. Era de faţă si Jorge care, de cum i s-a zis de asta, a zis: „Sânge?", ca şi când lucrul acesta i s-ar fi părut de necrezut. I-au spus şi lui Alinardo, care a clătinat din cap şi a spus: „Nu, nu, la a treia trâmbiță moartea vine pe apa…"

Guglielmo a privit bucata de pânză si apoi a spus:

— Acum totul e limpede.

— Si-atunci unde e Berengario?

— Nu știu, a răspuns.

A fost auzit atunci Aymaro, care a ridicat ochii spre cer şi i-a şoptit lui Pietro din Sant'Albano:

— Aşa sunt englezii ăştia!

La *prima*, când soarele se ivise, au fost trimiși niste servitori să caute şi la picioarele povârnișului, jur-împrejurul zidurilor. S-au întors pe la *tertia*, fără să fi găsit ceva.

Guglielmo mi-a spus că nici noi n-am fi putut face mai bine. Trebuia să așteptăm toate câte aveau să se întâmple. Şi s-a îndreptat spre ateliere, intrând într-o discuție îndelungată cu Nicola, maestrul sticlar.

Eu m-am dus şi am stat în biserica, lângă intrarea principala, în timp ce țineau slujba. Şi astfel, plin de credință, am adormit, şi am dormit mult, întrucât se pare ca noi, tinerii, avem nevoie de somn mai mult decât cei bătrâni, care au dormit destul până acum şi se apropie clipa când vor dormi pe vecie.

Ziua a treia

Tertia

În care Adso se gândește în scriptorium *la istoria ordinului său și la soarta cărților*

Am ieșit din biserică mai puțin obosit, dar cu mintea învârtejită, pentru că trupul nu se bucură în liniște de odihnă decât în orele de noapte. Am urcat în *scriptorium,* am cerut îngăduința lui Malachia și am început să răsfoiesc catalogul. Și-n timp ce aruncam priviri distrate peste foile ce-mi treceau pe dinaintea ochilor, îi cercetam de fapt pe călugări.

Am fost surprins de calmul și de seninătatea cu care aceștia erau preocupați de munca lor, de parcă un confrate de-al lor n-ar fi fost căutat cu disperare prin toate ungherele, și alți doi n-ar fi pierit în împrejurări îngrozitoare. Iată, mi-am spus, măreția ordinului nostru: secole de-a rândul oameni ca aceștia au văzut năvălind hoardele de barbari, jefuindu-le abațiile, azvârlindu-le regatele în vâltorile de foc, și totuși au continuat să iubească pergamentele și cernelurile și au continuat să citească din vârful buzelor cuvinte care se transmiteau de secole și care se vor transmite secole și secole în viitor. Au continuat să citească și să copieze în timp ce se apropia mileniul, de ce să nu continue s-o facă și acum?

Cu o zi înainte, Bencio spusese că ar fi fost gata să făptuiască un păcat în schimbul dobândirii unei cărți rare. Nu mințea și nu glumea. Un călugăr ar trebui, firește, să-și iubească mult cărțile sale cu umilință, voind binele lor și nu izbânda propriei sale curiozități; dar ceea ce pentru mireni este ispita adulterului și pentru oamenii obișnuiți ai Bisericii este dorința arzătoare de bogăție, pentru călugări este patima cunoașterii.

Am răsfoit catalogul și mi-a dănțuit prin fața ochilor o jerbă de titluri misterioase: *Quinti Sereni de medicamentis, Phaenomena, Liber Aesopi de natura animalium, Liber Aethici peronymi de cosmographia, Liber tres quos Arculphus episcopus adamnano escipiente de locis sanctis ultramarinis designavit conscribendos, Libellus Q. Iulii Hilarionis de origine mundi, Solini Polyshistor de situ orbis terrarum et mirabilibus, Almagesthus…* Nu mă miram că taina nelegiuirilor se învârtea în jurul bibliotecii. Pentru acești oameni devotați scripturilor, biblioteca era în același timp Ierusalimul ceresc și o lume subpământeană la granița dintre pământul necunoscut și tărâmul infernului. Ei erau dominați de bibliotecă, de făgăduințele ei și de opreliștile ei. Trăiau cu ea, pentru ea și poate împotriva ei, trăgând cu păcat nădejdea ca într-o zi să-i rupă toate pecețile tainelor. De ce să nu fi vrut să înfrunte moartea, pentru a-și satisface o curiozitate a minții lor, sau să ucidă pentru a

împiedica pe cineva să se apropie de un secret de-al lor păstrat cu sfințenie?

Ispite, desigur, măreție a minții lor. Cu totul altfel era călugărul scrib închipuit de sfântul nostru fondator, în stare să copieze fără să înțeleagă, lăsându-se cu totul în puterea vrerii lui Dumnezeu, scriind pentru că se ruga și rugându-se pentru că scria. De ce nu mai era așa? Oh, desigur, nu numai aceasta era decăderea ordinului nostru! Devenise prea puternic, abații săi se luau la întrecere cu regii, nu aveam oare în Abbone exemplul unui monarh, care cu gest de monarh încerca să facă ordine în nelegiuirile dintre monarhi? însăși știința pe care abațiile o acumulaseră era acum folosită ca marfă de schimb, motiv de fală, prilej de îngâmfare și de glorie; așa cum cavalerii mânuiau cu trufie armuri și stindarde, abații noștri mânuiau codice împodobite cu miniaturi… Și cu atât mai mult (ce sminteală!) cu cât mănăstirile noastre pierduseră acum și coroana înțelepciunii, când școlile episcopale, breslele urbane, universitățile înțelegeau cărțile poate mai mult și mai bine decât noi și făceau să apară altele noi – și poate că aceasta era pricina atâtor nefericite întâmplări.

Abația în care mă aflam era, probabil, ultima care se putea lăuda cu un primat în producerea și reproducerea înțelepciunii scrise. Dar poate că tocmai din această pricină călugării săi nu se mai mulțumeau doar cu sfânta operă a copiatului, voiau să creeze și ei noi complemente ale naturii, împinși de lăcomia pentru lucruri noi. Și nu își dădeau seama, cu mintea împâclită în momentul acela (și o știu bine azi, când sunt gârbov de ani și de experiență), că, făcând astfel, ei înlesneau însăși prăbușirea magnificenței lor. Pentru că, dacă acea nouă ştiință pe care voiau s-o producă se reflecta liber în afara zidurilor acelora, nimic n-ar mai fi putut deosebi locul acela sfânt de o școală episcopală sau de o universitate orășenească. Rămânând ascunsă, în schimb, ea își păstra prestigiul și forța, nu era coruptă de dispută, de trufia quodlibetală, care vrea să treacă prin sita lui *sic et non* orice mister și orice măreție. Iată, mi-am spus, pricinile tăcerii și ale întunericului care înconjoară biblioteca; ea este păstrătoare de știință, dar poate menține această știință neatinsă doar dacă o împiedică să ajungă la oricine, ba chiar și la călugării ei. Știința nu este ca moneda, care rămâne fizicește întreagă chiar dacă trece prin vămile cele mai infame; ea e mai degrabă ca un veșmânt foarte frumos care se prăpădește prin folosință și prin înfățișare prea repetată. Oare nu este tot așa și cartea însăși, ale cărei pagini se sfâșie, cernelurile și aurul de pe ea se întunecă dacă o ating prea multe mâini? Iată, îl vedeam aproape de mine pe Pacifico din Tivoli care răsfoia un volum străvechi, ale cărui foi aproape că se lipiseră una de alta din cauza umezelii. Își înmuia arătătorul și policarul în gură ca să poată da paginile cărții pe care o citea, și la fiecare atingere a salivei sale paginile acelea

își pierdeau din vigoare; deschizându-le, însemna să le îndoaie, să le dea pradă necruțătoarei lucrări a aerului și a prafului, care aveau să roadă vinele delicate pe care pergamentul și le încorda, aveau să facă să apară noi pete de mucegai acolo unde saliva înmuiase, dar și vlăguise colțul paginii. Așa cum prea multă dulcoare îl moleșește pe luptător și-l înțepenește, această prea multă iubire posesivă și nesățioasă avea să predispună cartea la boala menită s-o omoare.

Ce era de făcut, deci? Să nu se mai citească, să se păstreze doar cărțile? Erau îndreptățite temerile mele? Ce ar fi spus maestrul meu?

Am văzut ceva mai departe un copist, Magnus din Iona, care terminase de lustruit foaia lui cu piatra ponce și o catifela cu cretă, nivelându-i apoi suprafața cu tăvălugul. Un altul, alături de el, Rabano din Toledo, își fixase pergamentul pe masă, însemnându-i marginile cu niște găuri mici, laterale, în ambele părți, între care acum trasa cu un condei de fier linii orizontale foarte subțiri. Peste puțin timp cele două foi aveau să se umple de culori și de forme, pagina avea să devină asemenea unui relicvariu, sclipind de nestemate, montate în ceea ce va fi mai apoi țesătura de credință a scripturii. Cei doi confrați, mi-am spus, trăiesc acum orele lor de rai pe pământ. Dau la lumină cărți noi, asemenea celor pe care timpul le va distruge fără putință de a face altfel… Deci biblioteca nu putea fi amenințată de nici o forță pământească, deci era un lucru viu… Dar dacă era viu, de ce nu trebuia să se deschidă ca să înfrunte primejdia cunoașterii? Asta era ceea ce voia Bencio și ceea ce, poate, nu voise Berengario?

M-am simțit răvășit și cuprins de teamă în gândurile mele. Poate că ele nu se potriveau unui novice, care trebuia doar să urmeze cu sfințenie și umilință regula, pentru toți anii care aveau să vină – lucru pe care l-am făcut după asta, fără să-mi pun alte întrebări, în timp ce în jurul meu lumea se scufunda tot mai mult într-o furtună de sânge și de nebunie.

Era ora mesei de dimineață și m-am dus la bucătărie unde eram acum prieten cu bucătarii, și ei mi-au dat câte ceva din ce era mai bun de mâncare.

Ziua a treia

Sexta

În care Adso ascultă mărturiile lui Salvatore, care nu se pot rezuma în puține cuvinte, dar care îi inspiră multe meditații îngrijorătoare

În timp ce mâncam, l-am văzut într-un colț pe Salvatore, care se vedea bine că se împăcase cu bucătarul, devorând, plin de bucurie, o plăcintă cu carne de oaie. Mânca de parcă nu mai mâncase niciodată în viața lui, nelăsând să cadă nici o firimitură, și părea să-l slăvească pre Domnul Dumnezeu pentru întâmplarea aceea nemaipomenită.

Mi-a făcut semn și mi-a spus, în limbajul acela neobișnuit al lui, că mânca pentru toți anii în care ținuse post. I-am pus câteva întrebări. Mi-a vorbit despre o copilărie foarte dureroasă într-un sat în care aerul era rău, ploile cădeau mai tot timpul și câmpurile putrezeau, în timp ce aerul era otrăvit de miasme ucigătoare. Au fost acolo, după câte am înțeles, inundații anotimpuri de-a rândul, încât pe câmpuri nu mai existau brazde, și dintr-o baniță de semințe se scotea o jumătate, și apoi din jumătatea aceea nu se mai alegea nimic, chiar și seniorii aveau chipurile palide ca ale săracilor, deși, a observat Salvatore, săracii mureau în număr mai mare decât seniorii, poate (a spus el zâmbind) pentru că erau mai numeroși… O măsură costa cincisprezece *soldi,* o baniță, șaizeci de *soldi,* predicatorii vesteau sfârșitul lumii, dar părinții și bunicii lui Salvatore își aminteau că așa fusese și în alte dăți, astfel încât traseră concluzia că lumea era mereu pe sfârșite. Și așa, după ce au mâncat toate blestematele de păsări și toate animalele spurcate care se puteau găsi, s-a pornit vorbă că unii, în sat, începuseră să dezgroape morții. Salvatore da lămuriri cu mare pricepere, de parcă ar fi fost un histrion, cum se puseseră să facă acei *homeni malissimi,* care scurmau cu degetele pământul din cimitire, a doua zi după ce-și dădea sfârșitul câte unul. „Gnam!” spunea, și mușca din plăcinta cu carne de oaie, dar eu vedeam pe fața lui strâmbătura disperatului care mânca din cadavru. Și apoi, nemulțumiți de a scociorî în pământul sfânt, alții, mai răi decât primii, ca niște tâlhari de drumul mare, se tupilau în pădure ca să le sară în spinare călătorilor. „Zac!”, făcea Salvatore, cu cuțitul la gât, și „Gnam!”. Și cei mai răi dintre cei răi îi momeau pe copii cu câte un ou sau vreun măr și nu le mai lăsau nici oasele, dar, cum a ținut Salvatore să mă lămurească imediat și foarte serios, după ce-i frigeau mai întâi. A povestit despre unul care a venit în sat să vândă carne friptă pe puțini bani și toți nu știau cum să se bucure mai mult de norocul acela, până ce preotul le-a spus că era vorba de carne de om, și omul a fost făcut bucăți de mulțimea turbată. Dar, în aceeași noapte, un oarecare din sat s-a dus să

sape mormântul celui omorât și i-a mâncat carnea canibalului, așa încât, când l-a descoperit, satul l-a osândit la moarte și pe el.

Dar Salvatore nu mi-a povestit numai despre asta. Cu vorbe trunchiate, silindu-mă să-mi reamintesc puținul pe care-l știam din provensală și din dialectele italiene, mi-a spus povestea fugii sale din satul natal și cum a cutreierat el prin lume. Și în povestea sa am recunoscut multe din câte auzisem și întâlnisem pe drum, și multe altele pe care le-am aflat după aceea le recunosc acum, așa că nu sunt sigur că nu-i atribui lui, după atâta timp, întâmplări și fărădelegi care au aparținut altora, mai înaintea lui și după el, și care acum, în mintea mea obosită, se amestecă făcând o singură imagine, chiar prin puterea închipuirii care, unind amintirea aurului cu cea a muntelui, își făurește ideea unui munte de aur.

Adesea în timpul călătoriei îl auzisem pe Guglielmo spunând *cei simpli,* termen prin care unii dintre confrații lui desemnau nu numai poporul, ci, în același timp, și pe cei fără carte. Expresie care mi s-a părut a fi întotdeauna generală, pentru că în orașele italiene întâlnisem negustători și meșteșugari care nu erau oameni ai Bisericii, dar care nu erau nici oameni fără știință de carte, chiar dacă cunoștințele lor se arătau prin intermediul limbii vulgare. Și, pentru a spune adevărul, unii dintre tiranii care guvernau peninsula pe vremea aceea nu aveau habar de știința teologică, de cea medicală, de logică și de latină, dar desigur nu erau oameni simpli sau lipsiți de pregătire. De aceea, cred că și maestrul meu, când vorbea despre cei simpli, folosea un concept mai degrabă simplu. Dar, fără îndoială, Salvatore nu era un om simplu, venea de undeva de la țară, dintr-un loc aflat de secole pradă mizeriei și puterii nemăsurate a seniorilor feudali. Era un om simplu, dar nu era un prost. Visa și el o altfel de lume care, pe vremea când a fugit de-acasă de la ai lui, după cum mi-a spus, căpăta aspectul meleagurilor unde curge lapte și miere, unde în copaci atârnă burdufuri cu brânză și șiraguri de cârnați aromați.

Împins de nădejdea aceasta, ca și când n-ar fi vrut să creadă că lumea nu este altceva decât o vale a plângerii, în care (așa cum m-au învățat) chiar și nedreptatea a fost prevăzută de providență pentru a păstra echilibrul lucrurilor, unde scopul cel mai adesea ne scapă, Salvatore a călătorit prin tot felul de locuri, de la natalul său Monferrato până în Liguria, apoi în sus spre Provența și spre pământurile regelui Franței.

Salvatore a rătăcit prin lume cerșind, prădând, prefăcându-se bolnav, tocmindu-se în slujba vremelnică a vreunui senior, luând apoi din nou calea codrului, și apoi calea cea dreaptă. După povestirea lui, l-am văzut unindu-se cu acele bande de răufăcători pe care apoi, în anii ce au urmat, le-am întâlnit vânturându-se prin Europa: falși călugări, șarlatani, escroci, înșelători, rufoși și zdrențăroși, leproși și schilozi, ambulanți, hoinari, trubaduri, călugări fără patrie, studenți

pribegi, pungași, trișori, mercenari, invalizi, jidovi rătăcitori, scăpați de necredincioși cu mintea distrusă, nebuni, fugari urmăriți, răufăcători cu urechile retezate, sodomiți, și, printre ei, meșteșugari ambulanți, țesători, căldărari, meșteri de scaune, rotari, tocilari, împletitori de paie, zidari și iar ticăloși de tot felul, pungași, nemernici, lichele, călăuze necinstite, pleava societății, vagabonzi faimoși sau oarecare, și canonici, și preoți vânduți, și șterpelitori, și oameni obișnuiți să trăiască din încrederea altora, falsificatori de bule și de sigilii papale, vânzători de indulgențe, falși paralitici care se lungeau la ușile bisericilor, călugări rătăcitori fugiți de la schituri, vânzători de relicve, preoți care vindeau iertarea, ghicitori și chiromanți, necromanți, tămăduitori, falși cerșetori și păcătoși de tot soiul, corupători de călugărițe și de fete cu tertipuri și violențe, simulanți de hidropizie, epilepsie, hemoroizi, gută și plăgi, dacă nu și de nebunie melancolică. Erau unii care-și lipeau plasturi pe corp pentru a se preface bolnavi de ulcere de nevindecat, alții care-și umpleau gura cu o substanță de culoarea sângelui, pentru a se preface că varsă atinși de un rău ascuns, șmecheri care se făceau că au unul din membre lovit de boală, sprijinindu-se în cârje fără să aibă nevoie de ele și simulând epilepsia, râia, furunculele, umflăturile, punându-și legături, tinctură de șofran, cu fiare la mâini, feșe pe cap, amestecându-se împuțiți printre oamenii din biserici, și lăsându-se să cadă dintr-o dată prin piețe, scuipând bale și dând ochii peste cap, lăsând să le curgă din nas scursori din zeamă de mure și cinabru, ca să smulgă bani și de mâncare de la oamenii speriați care-și aminteau de îndemnurile sfinților părinți la împărțirea de pomeni: împarte cu cei flămânzi pâinea ta, adu-l în casa ta pe cel care n-are acoperiș, să-l vizităm pe Christos, să-l primim pe Christos, să-l îmbrăcăm pe Christos pentru că, așa cum apa curăță focul, așa și pomana ne curăță de păcate.

Și după faptele pe care le povestesc, de-a lungul cursului Dunării am văzut și încă mai văd mulți dintre acești șarlatani care-și aveau numele și împărțeala lor în legiuni, ca dracii: *accapponi* (castratori de cocoși), *lotori* (înnoroiți), *protomedici* (medici de curte), *pauperes verecundi* (săraci sfioși), *morghigeri* (aprox. potoliții), *affamiglioli* (încârduiții), *crociari* (cruciații), *alacerbati* (iuții), relicvari, înfăinați, *falpatori, iucchi* (lilieci), *spectini* (făloși), *cochini* (muzicanți de tarantelă), *acconi* și *admiracti* (demni de privit), *mutuatori* (care împrumută), *attermanti* (cuprinși de tremurici), *cagnabaldi* (câini curajoși), *falsibordoni* (falși sprijinitori), *accadenti* (picați pe nepusă masă), *alacrimanti* (înlăcrimați) și *affarfanti* (îndrăciți).

Era ca un mâl ce se scurgea pe cărările lumii noastre, și printre ei se amestecau predicatori de bună-credință, eretici în căutare de o nouă pradă, provocatori de neînțelegeri. Chiar papa Ioan fusese cel care, temându-se mereu de mișcarea oamenilor

simpli care propovăduiau și practicau sărăcia, voise să scape de predicatorii cerșetori care, după cum spunea el, îi atrăgeau pe curioși arborând drapele pictate cu figuri, predicând pentru bani și storcând bani. Avea oare dreptate papa simoniac și corupt să compare niște călugări cerșetori, care predicau sărăcia, cu aceste bande de dezmoșteniți și de jefuitori? Eu, în zilele acelea, după ce călătorisem puțin prin Peninsula Italică, nu mai aveam o părere prea limpede: auzisem despre călugării din Altopascio care, predicând, amenințau cu excomunicări și făgăduiau indulgențe, erau foarte iertători în privința jafurilor și a fratricidelor, a omuciderii și a sperjurului legat de bani, anunțau că în spitalul lor se țineau în fiecare zi o sută de slujbe, pentru care adunau daruri, și că din bunurile lor erau înzestrate două sute de fete sărace. Și auzisem vorbindu-se de fratele Paolo Zoppo, care trăia în Pădurea Rieti ca un pustnic și se lăuda că primise nemijlocit, chiar de la Sfântul Duh, revelația că actul carnal nu era un păcat: așa își ademenea victimele pe care le numea surori, obligându-le să se biciuiască goale, îngenunchind pe pământ de cinci ori, în formă de cruce, înainte ca el să le înfățișeze pe victime lui Dumnezeu, și de-a fi primit de la ele ceea ce el numea sărutul păcii. Dar era adevărat? Și ce îi lega pe acești pustnici, care-și spuneau iluminați, de călugării săraci care străbăteau drumurile peninsulei făcând cu adevărat penitență, rău văzuți de clerul și de episcopii cărora ei le biciuiau viciile și jafurile?

Din povestea lui Salvatore, așa cum se amestecau lucrurile cu cele pe care eu le știam deja, văzându-le chiar eu, aceste deosebiri nu apăreau la lumina zilei: orice părea să semene cu orice. Uneori îmi părea unul dintre acei milogi din Tourenne despre care spune povestea că la apropierea coșciugului făcător de minuni al Sfântului Martin au rupt-o la fugă de teamă ca sfântul să nu-i vindece, lipsindu-i astfel de izvorul câștigurilor lor, și sfântul, fără îndurare, i-a mântuit mai înainte de a ajunge la graniță, pedepsindu-i pentru ticăloșia lor, făcându-i să-și recapete vlaga încheieturilor. Uneori, în schimb, chipul de fiară al călugărului se lumina de o lumină dulce când îmi povestea cum, trăind printre bandele acelea, ascultase cuvântul predicatorilor franciscani, și fiind el sub cerul liber înțelesese că viața săracă și rătăcitoare pe care o duceau nu trebuia să fie luată ca o neapărată nevoie, ci ca pe un gest fericit de devotament, și intrase să facă parte din secte și din grupuri penitențiale ale căror nume el le pocea și le descria foarte nepotrivit doctrina. Am dedus din asta că întâlnise patarini și valdezi, și poate catari, arnaldiști și umiliți, și că rătăcind prin lume trecuse din grup în grup, luându-și treptat ca misiune condiția sa de rătăcitor, și făcând pentru Domnul ceea ce făcuse mai înainte pentru stomacul lui.

Dar cum și până când? După câte am înțeles, cu vreo treizeci de ani înainte, se alipise pe lângă o mănăstire de minoriți

în Toscana și acolo își pusese rasa Sfântului Francisc, fără să intre în ordin. Acolo, cred, învățase stropul acela de latină pe care-l vorbea, amestecându-l cu graiurile din toate locurile în care, sărac fără patrie, fusese, și ale tuturor tovarășilor de vagabondaj pe care-i întâlnise, de la mercenarii din patria sa, până la bogomilii dalmați. Aici se dedicase vieții de pocăință, spune el (pocăiți-vă-ți, îmi cita el cu ochi inspirați, și am auzit din nou formula care-i stârnise curiozitatea lui Guglielmo), dar, după câte se pare, și frații minori pe lângă care adăsta aveau idei încâlcite pentru că, mânioși pe canonicul de la biserica vecină, acuzat de jafuri și de alte nelegiuiri, i-au năvălit într-o zi în casă și l-au azvârlit pe scară, din care păcătosului i se trase moartea; apoi i-au jefuit biserica. Pentru care fapt episcopul a trimis oameni înarmați, călugării s-au risipit și Salvatore a rătăcit îndelung prin Italia de nord cu o bandă de călugărași sau de minoriți cerșetori, fără lege și fără rânduială. De aici a venit din nou în Tolosano, unde a auzit despre o întâmplare deosebită, și în vremea asta se înflăcăra la povestit, despre marile isprăvi ale cruciaților. Un grup mare de păstori și de oameni umili s-au unit într-o zi ca să treacă marea și să lupte împotriva vrăjmașilor credinței. Li s-a spus ciobănașii. De fapt, ei voiau să scape de locurile lor blestemate. Aveau două căpetenii care le vârau în cap niște teorii false, un sacerdot care fusese izgonit de la biserica lui pentru că se purtase necuviincios, și un călugăr apostat, din ordinul Sfântului Benedict. Aceștia îi făcuseră pe nefericiții aceia să-și iasă din minți în așa măsură, încât, alergând cu disperare după ei, chiar și băieți de șaisprezece ani, împotriva voinței părinților, având cu ei doar o desagă și-o bâtă, fără bani, părăsindu-și ogoarele lor, îi urmau ca o turmă și alcătuiau o adunare foarte mare. După asta n-au mai ascultat nici de dreptate, nici de vreo chibzuință, ci numai de forța și de bunul lor plac. Faptul că se găseau laolaltă, în sfârșit liberi și cu o nedeslușită nădejde de pământuri făgăduite i-a adus într-o stare ca de beție. Străbăteau satele și orașele jefuind totul în calea lor, și dacă vreunul dintre ei era arestat, luau cu asalt temnițele și-l eliberau. Când au intrat în fortăreața Parisului, ca să dea drumul unora dintre tovarășii lor pe care seniorii puseseră să fie prinși, deoarece armașul Parisului încerca să opună rezistență, l-au lovit și l-au aruncat pe treptele fortăreței și au spart ușile temniței. Apoi s-au răspândit să se bată în câmpul Saint-Germain. Dar nimeni n-a îndrăznit s-o pornească împotriva lor și au ieșit din Paris, pornind spre Aquitania. Și-i omorau pe toți evreii pe care-i întâlneau, oriunde se aflau, și-i jefuiau de avutul lor.

— De ce pe evrei? l-am întrebat pe Salvatore.

Și mi-a răspuns:

— De ce nu? Și mi-a explicat că toată viața învățaseră de la predicatori că evreii erau dușmanii creștinătății și își adunau bogățiile la care nu aveau dreptul. L-am întrebat dacă nu era

totuși adevărat că bogățiile erau adunate de seniori și de episcopi, prin dijme, și că ciobănașii nu se luptau cu dușmanii lor adevărați. Mi-a răspuns că atunci când dușmanii adevărați sunt prea puternici, trebuie să-și aleagă dușmani mai slabi. M-am gândit atunci că de aceea oamenii simpli sunt numiți așa. Numai cei puternici știu întotdeauna, foarte limpede, cine sunt dușmanii lor adevărați. Seniorii nu doreau ca acești ciobănași să le pună în pericol bunurile și a fost un mare noroc pentru ei că mai-marii ciobănașilor le băgaseră în cap ideea că multe dintre bogății erau în mâinile evreilor.

Am întrebat cine îi băgase în cap mulțimii că trebuie să-i atace pe evrei. Salvatore nu-și aducea aminte. Cred că atunci când se adună grupuri de oameni atât de mari ascultând de o făgăduială și cer numaidecât ceva, nu se știe niciodată cine vorbește dintre ei. M-am gândit că mai-marii lor primiseră învățătura în mănăstiri și în școlile episcopale, și vorbeau limba seniorilor, chiar dacă o traduceau în limba pe care o înțelegeau și ciobanii. Și ciobănașii nu știau unde ședea papa, dar știau unde ședeau evreii. În sfârșit, au asediat o altă fortăreață a regelui Franței, unde evreii, speriați, fugiseră cu grămada să se ascundă. Și evreii, urcați pe zidurile fortăreței, se apărau plini de curaj și de disperare, aruncând cu lemne și cu pietre. Dar ciobănașii au aprins focul la poarta fortăreței, chinuindu-i pe evreii adăpostiți cu fumul și cu focul. Și evreii, neputând să scape, fiind mai împăcați cu gândul de a se omorî singuri decât să cadă în mâinile necircumcișilor, i-au cerut unuia dintre ai lor, care părea cel mai curajos, să-i ucidă cu spada. El a primit și a ucis vreo cinci sute dintre ei. Apoi a ieșit din fortăreață, cu copiii evreilor uciși, și a cerut ciobănașilor să fie botezat. Dar ciobănașii i-au spus: tu ai făcut un omor atât de mare printre oamenii tăi și acum vrei să scapi de moarte? Și l-au făcut bucăți, păstrând copiii, pe care i-au botezat. Apoi s-au îndreptat spre Carcassone, săvârșind multe jafuri sângeroase în drumul lor. Atunci regele Franței a dat de știre că ei întrecuseră orice măsură și a poruncit să li se stea împotrivă în orice oraș prin care treceau, iar evreii să fie apărați chiar și ei, ca orice oameni ai regelui.

De ce s-a grăbit regele să vină așa în sprijinul evreilor în momentul acela? Poate pentru că s-a temut de ceea ce aveau să facă ciobănașii în tot regatul și că numărul lor avea să crească peste măsură. Atunci a simțit dragoste și pentru evrei, fie că evreii erau de trebuință trebilor negustorești ale regatului, fie că trebuia să-i distrugă pe ciobănași și trebuia ca bunii creștini să găsească cu toții motiv să deplângă fărădelegile acelora. Dar mulți creștini nu s-au supus regelui; gândind că nu era drept să-i apere pe evrei, care totdeauna fuseseră dușmanii credinței creștine. Și în multe orașe oamenii din popor care trebuiau să plătească evreilor camătă erau bucuroși când ciobănașii îi pedepseau pentru bogăția lor. Atunci regele a poruncit, sub

pedeapsa cu moartea, să nu mai fie ajutați ciobănașii. A adunat o oaste numeroasă și i-a atacat și mulți dintre ei au fost uciși, alții au scăpat cu fuga și s-au ascuns în păduri unde au pierit din cauza lipsurilor. În scurtă vreme au fost nimiciți cu toții și trimișii regelui i-au prins și i-au spânzurat câte douăzeci-treizeci deodată de copacii cei mai înalți, pentru ca vederea cadavrelor lor să slujească de exemplu veșnic și nimeni să nu mai cuteze să tulbure liniștea regatului.

Ciudat e că Salvatore mi-a spus această poveste ca și cum ar fi fost vorba de o faptă plină de virtute. Și, de fapt, rămânea convins că mulțimea ciobănașilor pornise să cucerească Mormântul lui Christos și să-l elibereze de necredincioși și nu mi-a fost cu putință să-l fac să creadă că această atât de frumoasă cucerire se și făcuse, în vremea lui Petru Eremitul și a Sfântului Bernard, și sub stăpânirea lui Ludovic cel Sfânt, regele Franței. Oricum, Salvatore nu s-a dus la necredincioși pentru că trebuia să se îndepărteze cât mai repede de pământurile Franței. A trecut în ținutul novarez, mi-a spus, dar ce s-a întâmplat cu acest prilej a rămas tare încurcat. Și, în sfârșit, a sosit la Casale, unde a fost primit în mănăstirea minoriților (aici cred că l-a întâlnit pe Remigio), tocmai la vremea când mulți dintre ei, urgisiți de papă, își schimbau rasa și căutau adăpost pe lângă mănăstirile vreunui alt ordin, ca să nu ajungă pe rug. Cum, de fapt, ne povestise și Ubertino. Din pricina nenumăratelor sale experiențe în multe munci manuale (pe care le îndeplinise și în scopuri necurate când rătăcea liber, și în scopuri sfinte, când rătăcea întru iubirea Domnului), Salvatore a fost luat numaidecât de către chelar ca propriul său ajutor. Și iată de ce, de mai mulți ani, ședea acolo, prea puțin preocupat de fastul ordinului și foarte mult de pivniță și împărțeala alimentelor, putând să mănânce în voie, fără să fure, și să-l laude pre Domnul, fără să fie ars.

Aceasta a fost povestea pe care am auzit-o de la el, între o îmbucătură și alta, și m-am întrebat ce anume născocise și ce trecuse sub tăcere.

L-am privit plin de curiozitate, nu datorită peripețiilor prin care trecuse, ci tocmai pentru că tot ce i se întâmplase mi se părea o epitomă strălucită a atâtor evenimente și mișcări care făceau încântătoare și de neînțeles Italia acelor vremi.

Ce ieșise la iveală din spusele acelea? Imaginea unui om cu o viață plină de aventuri, gata să-l omoare chiar și pe semenul său fără să-și dea seama de propria fărădelege. Dar, cu toate că pe vremea aceea orice încălcare a legii divine mi se părea la fel ca și alta, începeam încă de pe atunci să înțeleg unele fenomene despre care auzeam vorbindu-se, și înțelegeam că una e un masacru pe care o mulțime, aflată aproape în extaz și încurcând legile necuratului cu cele ale Domnului, putea să-l săvârșească, și alta fărădelegea omului în parte, făptuită cu sânge rece, în tăcere

și cu viclenie. Și nu mi se părea că Salvatore putea să fie mânjit cu vreo asemenea crimă.

Pe de altă parte, voiam să descopăr câte ceva despre insinuările Abatelui și îmi tot fugea gândul la fra Dolcino, despre care nu știam aproape nimic. Și totuși duhul lui părea să plutească peste multe discuții pe care le auzeam purtându-se în acele zile.

Așa că l-am întrebat fără ocol:

— În călătoriile tale nu l-ai întâlnit cumva și pe fra Dolcino?

Reacția lui Salvatore a fost neașteptată. A căscat ochii, și niciodată nu-i putuse avea mai căscați, s-a închinat de mai multe ori, a șoptit câteva fraze trunchiate într-o limbă pe care de data asta chiar n-am înțeles-o. Dar mi s-au părut fraze de tăgadă. Până atunci mă privise cu simpatie și încredere, aș putea spune cu prietenie. În clipa aceea m-a privit chiar cu vrăjmășie. Apoi, cu un pretext, a plecat.

Acum nu mai puteam răbda deloc. Cine era acest călugăr care inspira groază oricui auzea de el? Am hotărât să nu mai rămân prea multă vreme pradă dorinței mele de a ști. O idee îmi fulgeră prin minte. Ubertino! El însuși pronunțase acest nume, în prima seară când l-am întâlnit, el știa totul despre întâmplările încurcate și limpezi ale călugărilor, călugărașilor și ale altora din acei ultimi ani. Unde puteam să-l găsesc la ceasul acela? Desigur în biserică, cufundat în rugăciune. Și m-am îndreptat într-acolo, văzând că mă bucuram de un moment de libertate.

Nu l-am găsit, ba chiar nu l-am găsit până seara. Și așa am rămas pradă curiozității mele, în timp ce se întâmplau celelalte lucruri despre care trebuie să povestesc acum.

Ziua a treia

Nona

În care Guglielmo îi vorbește lui Adso despre marele fluviu al ereziei, despre rolul celor simpli în Biserică, despre îndoielile sale privitoare la cunoașterea legilor generale și, fără vreo legătură, spune și despre cum a descifrat semnele necromantice lăsate de Venanzio

L-am găsit pe Guglielmo la cuptorul fierăriei, lucrând cu Nicola, absorbiți amândoi de treaba lor. Așezaseră pe tejgheaua de lemn o mulțime de discuri minuscule de sticlă, pregătite poate pentru a fi îmbinate în încheieturile unui vitraliu, și pe unele le făcuseră astfel cu instrumentele, aducându-le la grosimea dorită. Guglielmo le încerca punându-le la ochi. La rândul său, Nicola da porunci fierarilor să meșterească rama aceea ca o furcă mică, în care sticlele bune să poată fi mai apoi vârâte.

Guglielmo bombănea îmbufnat pentru că până în clipa aceea lentilele care-i conveniseră cel mai mult erau de culoarea smaraldului, și el spunea că nu voia să vadă pergamentele ca pe niște pajiști. Nicola s-a depărtat ca să-i supravegheze pe fierari. În timp ce tot umbla cu micile sale discuri, i-am povestit despre dialogul meu cu Salvatore.

— Omul a avut tot felul de experiențe, a spus, poate că a fost într-adevăr cu dolcinienii. Abația asta este chiar un microcosmos, iar când îi vom avea aici pe legații papei Ioan și pe fratele Michele, vom fi într-adevăr cu toții.

— Maestre, i-am spus, eu nu mai înțeleg nimic.

— În legătură cu ce, Adso?

— În primul rând, în legătură cu deosebirile dintre grupurile de eretici. Dar despre asta am să vă întreb mai pe urmă. Acum sunt chinuit de problema însăși a deosebirii. Mi s-a părut că, vorbind cu Ubertino, domnia voastră încercați să-i demonstrați că sfinții și ereticii sunt cu toții egali. Și-n schimb, vorbind cu Abatele, vă dați silința să-i lămuriți deosebirea dintre un eretic și altul, și dintre eretici și dreptcredincioși. Adică dumneavoastră îl învinuiți pe Ubertino că-i socoate deosebiți pe cei care de fapt erau egali, și pe Abate că-i socoate egali pe cei care de fapt erau deosebiți. Guglielmo puse pentru o clipă lentilele pe masă.

— Bunul meu Adso, a spus, să încercăm să facem niște deosebiri, și să deosebim totuși folosind termenii școlilor de la Paris. Deci, spun cei de acolo, toți oamenii au aceeași formă substanțială, sau mă înșel?

— Desigur, am spus eu mândru de știința mea, sunt animale, dar raționale, și ceea ce le este propriu este că sunt capabile să râdă.

— Foarte bine. Totuși, Toma se deosebește de Bonaventura și Toma e gras, în vreme ce Bonaventura e slab, și chiar se poate

întâmpla ca Uguccione să fie rău, în timp ce Francesco să fie bun, iar Aldemaro e un flegmatic, în timp ce Agilulfo e supărăcios. Sau nu?

— Fără îndoială că așa e.

— Și atunci înseamnă că există identitate între oameni deosebiți, în ceea ce privește forma lor substanțială, și diversitate în ceea ce privește accidentele, sau în ceea ce privește terminațiile lor superficiale.

— Firește că așa e.

— Și atunci când îi spun lui Ubertino că aceeași natură umană stă atât înaintea dragostei de bine, cât și a dragostei de rău, încerc să-l conving pe Ubertino despre identitatea naturii umane. Când îi spun apoi Abatelui că există deosebire între catar și valdez, stărui asupra varietății accidentelor lor. Și stărui asupra acestui lucru pentru că se întâmpla să fie ars pe rug un valdez, punându-i-se în seamă faptele unui catar, și viceversa. Și când este ars un om se arde substanța lui individuală și se reduce de-a dreptul la nimic ceea ce era un act concret de a ființa, bun prin sine însuși, măcar în ochii lui Dumnezeu care-l păstra în ființă. Ți se pare un motiv întemeiat pentru a stărui asupra diferențelor?

— Da, maestre, am răspuns eu cu înflăcărare. Și acum înțeleg de ce vorbiți așa și socotesc tare bună filosofia domniei voastre.

— Nu e a mea, a spus Guglielmo, și nici nu știu dacă într-adevăr este cea bună. Dar important este că tu ai înțeles. Ia să vedem acum, care e problema cealaltă, de care vorbeai.

— Este, am spus, că socotesc că nu sunt bun de nimic. Nu mai izbutesc să deosebesc deosebirea accidentală dintre valdezi, catari, săraci din Lyon, umiliți, beghini, pințochieri, lombarzi, gioachimiți, patarini, apostolici, săracii lombarzi, arnaldiști, guglielmiți, ciraci ai spiritului liber și luciferini. Cum să fac oare?

— Oh, bietul meu Adso, a râs Guglielmo, dându-mi o palmă prietenească după ceafă, ai foarte multă dreptate! Vezi, e ca și cum în ultimele două secole, și chiar mai înainte, lumea asta a noastră a fost străbătută de suflări de nemulțumire, speranță și disperare, toate laolaltă… Sau nu, nu e o analogie prea potrivită. Gândește-te la un fluviu, năvalnic și măreț, care curge pe mile și mile de loc între maluri puternice, și tu știi unde este fluviul, unde este malul, unde este uscatul. La un moment dat, fluviul, obosit pentru că a curs prea multă vreme și pe locuri prea întinse, pentru că se apropie de mare, care nimicește în sine toate fluviile, nu mai știe ce este. Devine propria sa deltă. Rămâne, poate, un braț mai mare, dar multe se ramifică, în toate direcțiile, și se reîntâlnesc unele într-altele, și nu mai știi care stă la originea cui, și uneori nu știi ce mai este atunci fluviu, și ce mai e mare…

— Dacă înțeleg alegoria dumneavoastră, fluviul este cetatea lui Dumnezeu, sau împărăția celor drepți, care se apropie de

mileniu, și în această nesiguranță ea nu mai durează, se nasc profeți adevărați și mincinoși și totul se unește în câmpia cea mare unde va fi Armaghedonul…

— Nu mă gândeam chiar la asta. Dar e adevărat că și între noi, franciscanii, e mereu trează ideea unei a treia vârste și a venirii regatului Sfântului Duh. Nu, mai degrabă încercam să te fac să înțelegi cum trupul Sfintei Biserici, care a fost de-a lungul secolelor chiar trupul întregii societăți, poporul lui Dumnezeu, a devenit prea bogat și mare, și târăște cu sine zgura tuturor țărilor pe care le-a străbătut și și-a pierdut propria puritate. Brațele deltei sunt, dacă vrei, tot atâtea încercări ale fluviului de a curge cât mai repede cu putință spre mare, sau spre momentul purificării. Dar alegoria mea nu era desăvârșită, nu slujea decât ca să-ți arate cum ramificările ereziei și ale mișcărilor de înnoire, când fluviul nu mai curge bine, sunt numeroase și se confundă între ele. Poți însă să adaugi la neizbutita mea alegorie imaginea cuiva care încearcă să reconstruiască, dându-și toată silința, malurile fluviului, dar nu izbutește. Și unele brațe ale deltei sunt îngropate, altele sunt aduse din nou prin canale artificiale la fluviu, altele sunt încă lăsate să curgă, pentru că nu poate fi ținut totul în frâu și e bine ca fluviul să piardă o parte din propria apă dacă vrea să rămână întreg în curgerea lui, dacă vrea să aibă un curs ușor de recunoscut.

— Înțeleg tot mai puțin.

— Și eu. Nu mă mai pricep să vorbesc în parabole. Uită povestea asta cu fluviul. Caută mai degrabă să înțelegi cum multe dintre mișcările pe care le-ai numit s-au născut cel puțin acum două sute de ani și că au murit, altele sunt mai noi…

— Dar când se vorbește despre eretici, se vorbește de toți împreună.

— E adevărat, dar aceasta este una dintre modalitățile în care erezia se răspândește și una dintre modalitățile prin care este distrusă.

— Iar nu înțeleg.

— Doamne, Dumnezeule, ce greu e! Bine. Închipuie-ți că tu ești un reformator al moravurilor și strângi câțiva tovarăși pe vârful unui munte, ca să trăiești în sărăcie. Și, după puțin timp, vezi că mulți vin la tine, chiar din locuri îndepărtate, și te consideră un proroc sau un nou apostol și te urmează. Vin cu adevărat pentru tine sau pentru ceea ce spui?

— Nu știu; sper. Altfel de ce-ar veni?

— Poate pentru că au auzit de la părinții lor povești cu alți reformatori sau legende despre comunități mai mult sau mai puțin perfecte, și se gândesc că aceasta ar fi aceea sau aceea aceasta.

— Și așa orice mișcare moștenește copiii altora?

— Firește, pentru că aici dau fuga în cea mai mare parte oamenii simpli, care nu au subtilități doctrinale. Și totuși

mișcările de reformă a moravurilor iau naștere în locuri și moduri deosebite și cu doctrine deosebite. De exemplu, se confundă adesea catarii cu valdezii. Dar există între ei o mare deosebire. Valdezii predicau o reformă a moravurilor înlăuntrul Bisericii, catarii predicau o Biserică deosebită, o deosebită înțelegere a lui Dumnezeu și a moralei. Catarii gândeau că lumea era împărțită între forțele opuse ale binelui și ale răului și constituiseră o biserică în care se deosebeau cei perfecți de simplii credincioși și aveau consfințirile lor și ritualurile lor: alcătuiseră o ierarhie foarte severă, aproape ca aceea a Sfintei noastre Maici Biserica, și nu se gândeau câtuși de puțin să distrugă orice formă de putere. Ceea ce explică de ce au aderat la catari și unii oameni din conducere, înstăriți, posedând feude. Și nici nu se gândeau să reformeze lumea, pentru că împotrivirea dintre bine și rău nu va putea fi niciodată armonioasă. Valdezii, în schimb (și cu ei arnaldiștii și săracii lombarzi), voiau să alcătuiască o lume deosebită, bazată pe un ideal de sărăcie, pentru asta adunau pe lângă ei pe cei fără avere și trăiau în comun din roadele muncii mâinilor lor. Catarii respingeau sfintele taine ale Bisericii, valdezii nu, respingeau doar spovedania auriculară.

— Și atunci de ce sunt confundați și se vorbește despre ei ca despre aceeași buruiană otrăvită?

— Ți-am spus: ceea ce îi face să trăiască, îi face și să moară, își sporesc numărul cu oameni simpli care au fost stimulați de alte mișcări și care cred că este vorba de aceeași mișcare de revoltă și de speranță; și sunt distruși de inchizitorii care le atribuie unora greșelile altora, și dacă sectanții unei mișcări au făptuit un delict, acest delict va fi atribuit fiecărui sectant din fiecare mișcare. Inchizitorii greșesc față de rațiune, pentru că pun împreună doctrine care se izbesc cap în cap; au dreptate însă față de greșelile altora, pentru că, de cum se naște o mișcare, ca de pildă de amaldiști, într-un oraș, vin să se amestece aici și cei care fuseseră sau ar fi fost catari sau valdezi în altă parte. Apostolii fratelui Dolcino predicau distrugerea fizică a clericilor și a seniorilor și au făptuit multe violențe; valdezii sunt împotriva violenței și tot așa și călugărașii. Dar sunt sigur că pe vremea lui fra Dolcino s-au amestecat în grupul lui mulți care dăduseră deja ascultare predicilor valdezilor sau ale călugărașilor. Oamenii simpli nu pot să-și aleagă erezia, Adso, ci se adună pe lângă cine predică pe meleagurile lor, pe lângă cine trece prin satul sau prin piața lor. Și tocmai din asta trag profit dușmanii lor. A înfățișa în ochii poporului o singură erezie, care poate că îndeamnă în același timp și îndepărtarea plăcerii carnale, dar și comuniunea trupurilor, este o foarte bună artă de a predica, pentru că îi arată pe eretici drept o singură împletire de contradicții drăcești care lovesc dureros în simțământul tuturor.

— Deci nu există o legătură între ei și doar prin amăgirea diavolului un om simplu, care ar fi dorit să fie gioachinist sau

spiritual, cade în mâinile catarilor sau viceversa?

— Ba nu e așa. Haide s-o luăm de la început, Adso, și te asigur că încerc să-ți lămuresc un lucru despre care nici eu nu cred că dețin adevărul. Cred că greșeala este să crezi că mai întâi apare erezia, apoi vin cei simpli care i se dăruiesc și se încarcă de păcate. De fapt, la început apare condiția oamenilor simpli, apoi vine erezia.

— Și cum așa?

— Tu știi bine ce-i înțelegerea constituirii poporului lui Dumnezeu. O turmă mare, oi bune și oi rele, ținute în frâu de câinii ciobănești, soldații, sau puterea temporală, împăratul și seniorii, sub conducerea păstorilor, clericii, interpreții cuvântului lui Dumnezeu. Imaginea e deplină.

— Dar nu e adevărat. Păstorii se luptă cu câinii pentru că fiecare dintre ei vrea drepturile celorlalți.

— Așa este. Și tocmai asta face nesigură natura turmei. Ocupați cum sunt să se sfâșie pe rând, câinii și păstorii nu mai au grijă de turmă. O parte din ea rămâne afară.

— Cum afară?

— La margine. Țăranii nu mai sunt țărani pentru că nu mai au pământ sau ceea ce au nu le mai dă de mâncare. Orășenii nu mai sunt orășeni pentru că nu mai aparțin nici unei meserii, nici altei bresle, sunt poporul de jos, prada fiecăruia. Ai văzut vreodată pe câmp grupuri de leproși?

— Da, o dată am văzut o sută împreună. Diformi, cu carnea putrezindu-le, albicioasă toată, și târându-se în cârjele lor, cu pleoapele umflate, ochii sângerii, nici nu vorbeau, nici nu țipau: chițcăiau ca șoarecii.

— Ei sunt pentru poporul creștin ceilalți, cei care stau la marginea turmei. Turma îi urăște, ei urăsc turma; i-ar dori pe toți morți, pe toți atinși de lepră ca și ei.

— Da, îmi amintesc o poveste a regelui Tristan, care trebuia s-o condamne pe Isolda cea frumoasă și punea s-o suie pe rug, și au venit leproșii și i-au spus regelui că rugul era pedeapsă de nimic, și că era una și mai grea. Și au strigat: dă-ne-o pe Isolda să fie a noastră, a tuturor, răul ne aprinde poftele, dă-o leproșilor tăi, privește, zdrențele noastre sunt lipite de rănile care supurează, ea, care lângă tine huzurea în straie de stofă scumpă, căptușite cu blană de jder și împodobite cu pietre scumpe, când o să vadă bârlogul leproșilor, când o să intre în colibele noastre ca să se culce cu noi, atunci o să recunoască cu adevărat păcatul ce-a făcut și o să plângă după foculețul ăsta dulce de mărăcini.

— Văd că, deși ești un novice al Sfântului Benedict, ai niște lecturi destul de neobișnuite, a glumit Guglielmo, și eu am roșit pentru că știam că un novice nu ar fi trebuit să citească romane de dragoste, dar printre noi, cei mai tineri, circulau la mănăstirea din Melk și le citeam la lumina lumânării, în timpul nopții. Dar n-are importanță, a reluat Guglielmo, ai înțeles ce vreau să spun.

Leproșii alungați voiau să-i tragă pe toți în ruină cu ei. Și vor deveni cu atât mai răi cu cât îi vei înlătura și cu cât ți-i vei reprezenta ca pe-o adunătură de lemuri care-ți vor ție ruina, cu atât vor fi mai înlăturați. Sfântul Francisc a înțeles acest lucru și prima lui hotărâre a fost să se ducă să trăiască cu leproșii. Nu se schimbă poporul lui Dumnezeu dacă nu sunt reprimiți la sânul său cei îndepărtați.

— Dar dumneavoastră vorbeați despre alți excluși, nu leproșii sunt cei care alcătuiesc mișcările ereticilor.

— Turma este ca o serie de cercuri concentrice, de la cele mai mari depărtări ale turmei până la periferia imediată. Leproșii sunt semn de înlăturare în general. Sfântul Francisc înțelesese asta. Nu voia doar să-i ajute pe leproși, întrucât acțiunea sa s-ar fi mărginit la un prea sărac și ineficient act de milă. Voia să însemneze altceva. Ți-au spus despre predica pe care a ținut-o păsărilor?

— Da, sigur că da, am auzit povestea aceasta atât de frumoasă și l-am admirat pe sfânt care se bucura de tovărășia acelor gingașe făpturi ale lui Dumnezeu, am spus cuprins de înflăcărare.

— Ei bine, află că ți-au spus o poveste greșită, sau mai bine zis povestea pe care ordinul o reface acum. Când Francisc a vorbit mulțimii din oraș și magistraților și a văzut că toți aceia nu-l înțelegeau, a pornit spre cimitir și a început să predice corbilor și coțofenelor, șoimilor, păsărilor de pradă care se hrăneau cu cadavre.

— Ce lucru groaznic, am spus, deci nu erau păsări bune.

— Erau păsări de pradă, păsări alungate precum leproșii. Francisc se gândea desigur la acel verset din Apocalipsă care spune: am văzut un înger înălțat în soare, strigând cu tărie și spunând tuturor păsărilor care zburau în soare, veniți și adunați-vă cu toate la banchetul lui Dumnezeu, mâncați carnea regilor, carnea triburilor și a celor falnici, carnea cailor și a călăreților, carnea celor liberi și a sclavilor, a celor mici și a celor mari.

— Deci Francisc vrea să-i atâțe pe cei alungați la revoltă?

— Nu, aceasta au făcut-o doar Dolcino și oamenii lui. Francisc vrea să-i recheme pe cei alungați, gata să se răscoale, ca să facă parte din poporul lui Dumnezeu. Pentru a reface turma trebuiau regăsiți cei alungați. Francisc n-a izbutit, și-ți spun asta cu multă amărăciune. Pentru a-i readuce îndărăt pe cei alungați trebuia să facă schimbări înăuntrul Bisericii, pentru a face schimbări înăuntrul Bisericii trebuia să capete recunoașterea regulii sale, din care ar fi ieșit un ordin, și un ordin, cum a ieșit, ar fi refăcut imaginea unui cerc, la marginea căruia stau cei alungați. Așa că înțelegi acum de ce există bandele frățiorilor și ale gioachimiților, care adună în jurul lor pe cei alungați, din nou.

— Dar noi vorbeam despre Francisc, și deci despre cum erezia este produsul celor simpli și al celor alungați.

— Tocmai. Vorbeam despre alungații din turma oilor. De secole, în timp ce papa și împăratul se ciorovăiau în diatribele lor despre putere, aceștia au continuat să trăiască la margine, ei, adevărații leproși, căci leproșii sunt doar o figură născocită de Dumnezeu pentru ca noi să înțelegem această minunată parabolă, și spunând „leproși" înțelegem „alungați, săraci, oameni simpli, fără avere, goniți de pe câmpuri, batjocoriți în orașe". Noi nu am înțeles, taina leprei a rămas să ne obsedeze pentru că nu am recunoscut aici natura semnului. Înlăturați cum erau din turmă, toți aceștia fuseseră gata să se supună, sau să dea naștere oricărei predici care, spunând că ascultă de cuvântul lui Christos, învinuiește de fapt felul cum se poartă câinii și păstorii și făgăduiește că într-o zi ei vor fi pedepsiți. Asta cei puternici au înțeles-o întotdeauna. Reprimarea celor alungați cerea negreșit reducerea privilegiilor lor, de aceea alungații care căpătau conștiința excluderii lor erau înfierați ca eretici, indiferent de doctrina pe care o îmbrățișau. Iar aceștia, din partea lor, orbiți de excluderea lor, nu aveau de fapt interes pentru nici un fel de doctrină. Asta era iluzia ereziei. Fiecare era eretic, fiecare era dreptcredincios, nu contează credința pe care o oferă o mișcare, contează doar speranța pe care o propune. Toate ereziile sunt steagul unei realități a excluderii. Dă erezia deoparte și ai să găsești leprosul. Orice bătălie dusă împotriva ereziei vrea numai asta: ca leprosul să rămână cum este. Iar în ceea ce îi privește pe leproși, lor ce să le mai ceri? Să deosebească în dogma trinitară sau în definiția euharistiei ce este drept și ce este greșit? Ei, Adso, astea sunt jocuri pentru noi, oamenii care fac teorii. Cei simpli au alte probleme. Și, bagă de seamă, le rezolvă pe toate în mod greșit. De aceea devin eretici.

— Dar de ce unii îi sprijină?

— Pentru că slujesc intereselor lor, care foarte rar privesc credința, și cel mai ades cucerirea puterii.

— Și de-asta Biserica din Roma îi acuză de erezie pe toți potrivnicii ei?

— De-asta, și de-asta recunoaște ca dreaptă-credință acea erezie pe care o poate supune propriului control, sau pe care trebuie s-o accepte pentru că a devenit prea puternică și n-ar fi bine s-o aibă ca vrăjmașă. Dar nu există o regulă precisă, depinde de oameni, de împrejurări. Și asta stă în picioare și pentru seniorii mireni. Acum cincizeci de ani orașul Padova a dat un ordin prin care cine omora un om al Bisericii era condamnat la o amendă de *un denaro grosso.*

— Nimica toată!

— Într-adevăr. Era un chip de a încuraja ura poporului împotriva clericilor, orașul era în luptă cu episcopul. Atunci înțelegi de ce, acum câtăva vreme, la Cremona, supușii

Imperiului îi ajutau pe catari, nu din motive de credință, ci ca să vâre la strâmtoare Biserica din Roma. Uneori magistraturile orășenești îi încurajau pe eretici să traducă în vulgară Evanghelia: vulgara a ajuns acum limba orașului, latina limba Romei și a mănăstirilor. Sau îi încurajau pe valdezi să afirme că toți oamenii, bărbați sau femei, mici sau mari, pot să dea învățătură altora și să predice, și muncitorul care este discipol după zece zile îl caută pe un altul căruia să-i devină maestru…

— Și așa înlătură deosebirea care îi face de neînlocuit pe clerici! Dar atunci de ce uneori se întâmplă ca aceleași magistraturi orășenești să se revolte împotriva ereticilor și să dea mână liberă Bisericii să-i ardă?

— Pentru că își dau seama că expansiunea lor va pune în pericol chiar și privilegiile mirenilor care vorbesc în vulgară. În conciliul de la Laterano din 1179 (vezi că sunt povești petrecute cu aproape două sute de ani în urmă), Walter Map le atrăgea încă de pe atunci atenția împotriva a ceea ce avea să se întâmple dacă li se dădea credit acelor oameni idioți și neștiutori de carte care erau valdezii. A spus, dacă-mi amintesc bine, că ei nu au o locuință a lor, umblă desculți fără să aibă nici o avere, având totul comun, urmându-l goi pe Christos gol; acum încep în acest fel foarte umil pentru că sunt alungați, dar dacă li se dă loc prea mult, îi vor izgoni pe toți. Și apoi pentru asta orașele au îngăduit ordinele de cerșetori, și pe noi, franciscanii, mai ales: pentru că îngăduim să se așeze o legătură armonioasă între nevoia de pocăință și viața orășenească, între Biserică și burghezii care își vedeau de negoțurile lor…

— Și s-a putut ajunge atunci la armonia între dragostea pentru Dumnezeu și dragostea pentru afacerile negustătorilor?

— Nu, mișcările de reînnoire spirituală s-au înțepenit și s-au mărginit la granițele unui ordin recunoscut de papă. Dar ceea ce zvâcnea pe dedesubt nu s-a potolit. Și, pe de-o parte, s-a transformat în mișcările flagelaților care nu fac rău nimănui, iar pe de alta, în bande înarmate ca aceea a lui fra Dolcino, în ritualurile vrăjitorești ca acelea ale călugărilor din Montefalco, despre care vorbea Ubertino…

— Dar cine avea dreptate? Cine are dreptate, cine a greșit? am întrebat nelămurit.

— Toți aveau dreptatea lor, toți au greșit.

— Dar dumneavoastră, am strigat, cuprins parcă de răzvrătire, de ce nu luați o poziție, de ce nu-mi spuneți de partea cui este adevărul?

Guglielmo a rămas câtăva vreme tăcut, ridicând spre lumină lentila la care lucra. Apoi a pus-o jos pe masă și mi-a arătat, prin lentilă, o unealtă de fier.

— Privește, mi-a spus. Ce vezi?

— Unealta asta de fier, puțin mai mare.

— Vezi? Asta e! tot ce putem face este să privim mai bine.

— Dar este totuși aceeași unealtă!

— Și manuscrisul lui Venanzio va fi același manuscris când îl vom putea citi cu aceste lentile. Dar poate că după ce voi fi citit manuscrisul voi cunoaște mai bine o parte din adevăr. Și poate că vom izbuti să facem viața din abație să fie mai bună.

— Dar nu-i de ajuns!

— Spun mai mult decât ceea ce pare, Adso. Nu este pentru prima oară când îți vorbesc despre Roger Bacon. Poate că n-a fost omul cel mai înțelept din toate timpurile, dar eu am fost întotdeauna încântat de speranța care îmboldea sufletul lui spre înțelepciune. Bacon credea în forța, în nevoile, în născocirile spirituale ale oamenilor simpli. Nu ar fi fost un bun franciscan dacă n-ar fi gândit că oamenii săraci, dezmoșteniți, idioți și neștiutori de carte vorbesc adesea cu gura lui Dumnezeu. Dacă ar fi putut să-i cunoască îndeaproape ar fi fost mai atent la călugărași decât la șefii provinciali ai ordinului. Oamenii simpli au ceva în plus față de doctori, care se pierd adesea în căutarea legilor mult prea generale. Ei au intuiția individualului. Dar singură această intuiție nu ajunge. Oamenii simpli dau de știre despre un adevăr al lor, poate mai adevărat decât al doctorilor Bisericii, dar apoi îl folosesc în gesturi negândite. Ce trebuie făcut? Să dai știința pe mâna celor simpli? Prea ușor sau prea greu. Și apoi, care știință? Cea a bibliotecii lui Abbone? Maeștrii franciscani și-au pus această problemă. Marele Bonaventura spunea că înțelepții trebuie să aducă la limpezime conceptuală adevărul implicit din gesturile oamenilor simpli…

— Ca și capitulul de la Perugia și doctele amintiri ale lui Ubertino care prefac în hotărâri teologice chemarea oamenilor simpli față de sărăcie, am spus.

— Da, dar ai văzut, se întâmplă prea târziu, dar când se întâmplă, adevărul celor simpli s-a prefăcut în adevărul celor puternici, mai bun pentru împăratul Ludovic decât pentru un călugăr sărac. Cum se poate rămâne aproape de experiența celor simpli, păstrându-se, ca să spunem așa, puterea de lucru, înzestrarea de a face ceva pentru transformarea și îmbunătățirea lumii lor? Aceasta era problema lui Bacon: *„Quod enim laicali ruditate turgescit non habet effectum nisi fortuito”,* spunea el. Experiențele celor simpli au rezultate sălbatice și cu neputință de controlat. *„Sed opera sapientiae certa lege vallantur et in fine debitam efficaciter diriguntur”.* Care e ca și cum ai spune că în îndeplinirea lucrurilor practice, fie ele chiar mecanice, agricultura sau guvernarea unui oraș, e nevoie de un soi de teologie. El gândea că știința cea nouă a naturii ar trebui să fie noua mare acțiune a celor învățați pentru a dirigui, printr-o astfel de cunoaștere a proceselor naturale, nevoile cele mai simple care alcătuiau în înmănunchierea dezordonată, dar în felul ei adevărată și dreaptă, așteptările celor simpli. Noua știință, noua magie naturală. Numai că pentru Bacon această înfăptuire trebuia

condusă de Biserică și cred că spunea așa pentru că pe vremea lui comunitatea clericilor era una și aceeași cu comunitatea înțelepților. Astăzi nu mai este așa: se nasc înțelepți în afara mănăstirilor și în afara catedralelor, ba chiar și în afara universităților. Vezi, de exemplu, în țara asta cel mai mare filosof al secolului nostru nu a fost un călugăr, ci un spițer. Vorbesc despre acel florentin, de al cărui poem vei fi auzit, desigur, pe care eu nu l-am citit niciodată pentru că nu înțeleg italiana lui, și care, după câte știu, mi-ar plăcea destul de puțin pentru că plăsmuiește lucruri foarte departe de experiența noastră. Dar a scris, cred, lucrurile cele mai înțelepte câte ne-au fost date să înțelegem despre natura elementelor și a întregului cosmos și despre guvernarea statelor. Și cred că, întrucât și eu și prietenii mei socotim astăzi că guvernarea lucrurilor omenești nu trebuie dată Bisericii, ci unei adunări legale a poporului, s-ar cuveni ca pe viitor, tot așa, comunitatea celor înțelepți să propună această atât de nouă și de umană filosofie naturală și magie pozitivă.

— Ar fi o treabă frumoasă, am spus, dar ar fi cu putință?

— Bacon credea în ea.

— Dar dumneavoastră?

— Și eu credeam. Dar ca să crezi în ea ar trebui să fii sigur că cei simpli au dreptate să posede intuiția individualului, care este singura bună. Totuși, dacă intuiția individualului este singura bună, cum ar putea știința să ajungă să realcătuiască legile universale, prin care, și pe care, interpretându-le, magia cea bună să devină roditoare?

— Chiar așa, am spus, cum vor putea?

— N-o mai știu. Am avut atâtea discuții la Oxford cu prietenul meu Guglielmo din Occam, care e acum la Avignon. Mi-a umplut sufletul de îndoieli. Pentru că, dacă numai intuiția individualului este dreaptă, faptul că niște cauze de același gen au efecte de același gen este o idee prea anevoie de dovedit. Un același corp poate fi rece sau cald, dulce sau amar, umed sau uscat, într-un loc – și-n altul nu. Cum pot descoperi eu legătura universală care pune lucrurile în ordine, dacă nu pot mișca un deget fără a crea o infinitate de entități noi, deoarece cu o asemenea mișcare se schimbă toate relațiile de poziție între degetul meu și celelalte obiecte? Relațiile sunt modurile în care mintea mea percepe raportul între entități separate, dar care e garanția că modalitatea aceasta este universală și statornică?

— Dar dumneavoastră știți că unei anumite grosimi de sticlă îi corespunde o anumită putere de a vedea, și tocmai pentru că știți acest lucru puteți să construiți acum lentile asemenea celor pe care le-ați pierdut, altfel cum ați putea?

— Profund răspuns, Adso. De fapt, eu am elaborat această idee, că la o grosime egală trebuie să corespundă o putere egală de a vedea. Am făcut-o pentru că alte dați am avut intuiții individuale de același fel. Desigur, îi este cunoscut celui care

experimentează însușirile tămăduitoare ale ierburilor că toate ierburile de aceeași natură au la pacient, deopotrivă dispus, efecte de aceeași natură, și de aceea cel care face experiențe exprimă ideea că orice iarbă de un anume tip este de folos celui cu febră, sau că oricare lentilă de un anume tip mărește în egală măsură puterea de a vedea a ochiului. Știința de care vorbea Bacon se învârtește neîndoielnic în jurul acestor idei. Ia seama, vorbesc despre idei ale lucrurilor, nu despre lucruri. Știința are de-a face cu ideile și cu termenii lor și termenii arată lucrurile luate în parte. Ia seama, Adso, eu trebuie să cred că ideea mea funcționează, pentru că am învățat-o pe baza experienței, dar ca să cred acest lucru ar trebui să presupun că există aici legi universale, și totuși nu pot vorbi despre ele, pentru că același concept că există legi universale și o ordine dată a lucrurilor ar implica faptul că Dumnezeu ar fi prizonierul tuturor acestora, în vreme ce Dumnezeu este ceva atât de liber încât, dacă ar vrea, și cu un singur act al voinței sale, lumea ar fi cu totul altfel.

— Deci, dacă înțeleg bine, faceți și știți de ce faceți, dar nu știți de ce știți că știți ceea ce faceți?

Trebuie să spun cu mândrie că Guglielmo m-a privit cu admirație.

— Poate că așa e. În orice caz îți spun de ce mă simt atât de nesigur, în dreptatea mea, chiar dacă eu cred în ea.

— Sunteți mai mistic decât Ubertino! am spus eu, răutăcios.

— Poate. Dar, după cum vezi, lucrez cu lucrurile din natură. Și chiar și în cercetarea pe care o facem acum nu vreau să știu cine este bun și cine este rău, ci vreau să știu cine a stat în *scriptorium* ieri seară, cine mi-a luat ochelarii, cine a lăsat pe zăpadă urmele unui corp care a târât alt corp și unde se află Berengario. Acestea sunt fapte, după aceea voi încerca să le leg între ele, dacă este cumva cu putință, deoarece este greu să spui ce efect a fost produs de o cauză; ar fi de ajuns să vină un înger să schimbe totul, pentru că nu e de mirare dacă nu se poate demonstra că un lucru este cauza unui alt lucru. Chiar dacă trebuie să dovedim mereu, cum și fac.

— E grea viața dumneavoastră, am spus.

— Dar l-am găsit pe Brunello! a exclamat Guglielmo, vorbind de calul de acum două zile.

— Atunci există ordine pe lume! am strigat triumfător.

— Ba există un pic de ordine în biata mea căpățână, a răspuns Guglielmo.

În momentul acela a intrat Nicola aducând o mică ramă aproape gata și ne-a arătat-o cu un aer biruitor.

— Și când rama asta va sta pe bietul meu nas, a spus Guglielmo, poate că biata mea căpățână o să fie și mai în ordine.

Un novice a venit atunci să ne spună că Abatele voia să-l vadă pe Guglielmo și că-l aștepta în grădină. Maestrul meu a fost silit să amâne experiențele sale pe mai târziu și ne-am grăbit spre

locul întâlnirii. În timp ce mergeam, Guglielmo și-a dat o palmă peste frunte, ca și cum abia atunci și-ar fi amintit de ceva ce uitase.

— Era să uit! a spus. Am descifrat semnele cabalistice ale lui Venanzio.

— Toate? Când?

— Când dormeai. Și depinde de ce înțelegi prin toate. Am descifrat semnele care au apărut la flacără, cele pe care le-ai copiat tu din nou. Însemnările în grecește trebuie să aștepte pentru când voi avea lentilele cele noi.

— Și? Era vorba despre taina cu *finis Africae?*

— Da. Și cheia era destul de simplă. Venanzio dispunea de cele douăsprezece semne ale zodiacului și de opt semne pentru cele cinci planete, cele două astre și pământul. Douăzeci de semne cu totul. Destul ca să le asocieze cu alfabetul latin, dat fiind că poți folosi aceeași literă pentru a exprima sunetul celor două inițiale pentru *unum* și *vellut.* Ordinea literelor o știm. Care putea fi ordinea semnelor? M-am gândit la ordinea cerurilor, punând cuadrantul zodiacal la marginea cea mai îndepărtată. Deci Terra, Luna, Mercur, Venus, Soarele etc. și apoi, urmând semnele zodiacului în dispunerea lor tradițională, așa cum le clasifică Isidor din Sevilla, începând de la *Ariete* (Berbecul) și de la solstițiul de primăvară, și terminând cu Peștii. Acum, dacă încerci să aplici această cheie, iată că mesajul lui Venanzio capătă un sens.

Mi-a arătat pergamentul, pe care era scris mesajul cu litere mari, latinești: *Secretam finis Africae manus supra idolum age primum et septimum de quatuor.*

— E clar? a întrebat.

— Mâna deasupra idolului acționează asupra primului și al celui de-al șaptelea din cei patru, am repetat, scuturând din cap. Nu e clar deloc.

— Păi da. Ar trebui, în primul rând, să știm ce înțelegea Venanzio prin *idolum.* O imagine, o nălucă, o figură? Și apoi, ce vor fi fiind acești patru care au un prim și un al șaptelea? Și ce trebuie făcut cu ele? Să le miști, să le împingi, să le tragi?

— Așa că nu știm nimic, și ne-am întors de unde am plecat, am spus eu cu destulă neplăcere.

Guglielmo s-a oprit și m-a privit cu un aer nu prea binevoitor.

— Băiatul meu, a spus, ai în fața ta un biet franciscan care cu modestele lui cunoștințe și cu acea puțină pricepere pe care o datorează nețărmuritei puteri a lui Dumnezeu a izbutit, în câteva ore, să descifreze o scriere secretă pe care autorul ei era încredințat că o făcuse ermetică pentru toți, în afară de el… și tu, ticălos nenorocit și neștiutor de carte, îți îngădui să spui că ne-am întors de unde am plecat?

Mi-am cerut iertare foarte încurcat. Rănisem vanitatea maestrului meu, și știam cât de mândru se ținea pentru iuțeala și siguranța deducțiilor sale. Guglielmo săvârșise cu adevărat o operă demnă de admirație și nu era vina lui că foarte vicleanul Venanzio nu numai că ascunsese ceea ce descoperise sub veșmintele unui alfabet zodiacal încâlcit, dar elaborase și o enigmă de nedescifrat.

— N-are a face, n-are a face, nu-ți cere iertare, m-a întrerupt Guglielmo. De fapt, ai dreptate, știm încă prea puțin. Sa mergem.

Ziua a treia

Vesper

În care se vorbește iar cu Abatele, Guglielmo are unele idei mirobolante pentru a descifra enigma labirintului și încheie discuția în chipul cel mai rațional. Apoi se cinează casio in pastelletto

Abatele ne aștepta cu un aer întunecat și preocupat. Avea în mână o hârtie.

— Am primit o scrisoare de la abatele din Conques, a spus. Îmi comunică numele celui căruia Ioan i-a încredințat comanda soldaților francezi și paza integrității legației. Nu este un om de arme, nu este un om de curte, și va fi în același timp un membru al delegației.

— Rară înmănunchiere a feluritelor virtuți, a spus Guglielmo neliniștit. Cine va fi?

— Bernardo Gui, sau Bernardo Guidoni, cum vrei să-i spui. Guglielmo a explodat într-o exclamație în limba lui, pe care n-am înțeles-o, și nici Abatele n-a înțeles-o, ceea ce poate că a fost mai bine pentru toți, pentru că vorba pe care a rostit-o Guglielmo suna în chip nerușinat.

— Lucrul acesta nu-mi place, a adăugat numaidecât. Bernardo a fost ani în șir ciocanul ereticilor din regiunea Toulouse, și a scris *Practica officii inquisitionis heretice pravitatis* întru folosul tuturor celor care trebuiau să-i persecute și să-i distrugă pe valdezi, beghini, pințochieri, călugărași și dolcinieni.

— Îl știu, cunosc cartea, minunată ca doctrină.

— Minunată ca doctrină, a admis Guglielmo. Îi este foarte credincios lui Ioan, care în anii trecuți i-a încredințat multe misiuni în Flandra și aici, în Italia de sus. Și atunci când a fost numit episcop în Galiția nu s-a lăsat deloc văzut în dioceza lui și a continuat activitatea inchizitorială. Acum credeam că s-a retras în episcopatul Lodeve, dar, după cât se pare, Ioan îl pune din nou la treabă, și tocmai aici, în Italia de nord. De ce tocmai pe Bernardo și de ce să răspundă de oameni înarmați?

— Răspunsul există, a spus Abatele, și întărește toate temerile pe care le exprimam ieri despre acest lucru. Știi bine – chiar dacă nu vrei să recunoști în fața mea – că pozițiile în legătură cu sărăcia lui Christos și ale Bisericii susținute de capitulul de la Perugia, chiar și cu abundența lor de argumente teologice, sunt aceleași, susținute în chip mai puțin prudent, și cu o comportare mai puțin ortodoxă, de multe mișcări eretice. Nu-i mare lucru să demonstrezi că pozițiile lui Michele din Cesena, însușite de împărat, sunt aceleași cu cele ale lui Ubertino și Angelo Clareno. Și până aici cele două legații vor fi de acord. Dar Gui ar putea face mai mult, și se pricepe bine la așa ceva: va

încerca să susțină că tezele de la Perugia sunt aceleași cu ale călugărașilor, sau frățiorilor, cum li se mai spune, sau ale pseudoapostolilor. Ești de acord?

— Spuneai că lucrurile stau așa, sau că Bernardo Gui va spune că stau așa?

— Să spunem că spun că el va spune, a încheiat cu prudență Abatele.

— Și eu sunt de aceeași părere. Dar asta era de prevăzut. Vreau să spun că se știa că aveau să ajungă la asta chiar și dacă nu venea Bernardo. Cel mult, Bernardo o va face cu mai multă eficiență decât toți trimișii de nimic ai curiei și va trebui să i se răspundă cu argumente de cea mai mare iscusință.

— Da, a spus Abatele, dar ajunși aici ne găsim în fața problemei ce s-a ridicat ieri. Dacă nu găsim până mâine pe făptașul celor două, sau poate al celor trei crime, va trebui să-i îngăduim lui Bernardo dreptul de a supraveghea treburile din abație. Nu-i pot ascunde unui om învestit cu puterea lui Bernardo (și așa cum ne-am înțeles între noi, nu trebuie să uităm asta) că aici, în abație, s-au întâmplat, se întâmplă chiar și acum, fapte inexplicabile. Altfel, în momentul în care el va descoperi totul, în momentul în care (Dumnezeu să ne ferească!) se va petrece un nou fapt misterios, el va avea tot dreptul să strige că e vorba de trădare.

— E adevărat, a șoptit Guglielmo îngrijorat. Nu e nimic de făcut. Va trebui să fim atenți și să veghem asupra lui Bernardo care va veghea asupra misteriosului ucigaș. Poate că va fi bine așa; Bernardo, preocupat să-l urmărească pe ucigaș, va fi mai puțin disponibil pentru a interveni în discuții.

— Bernardo ocupat să-l descopere pe ucigaș va fi un spin în inima autorității mele, să nu uite asta domnia ta. Întâmplarea asta încurcată mă silește pentru prima oară să cedez puterea pe care o exercit între acești pereți, lucru neobișnuit nu numai în istoria acestei abații, dar chiar și pentru ordinul de Cluny. Aș face orice să-l înlătur. Și primul lucru de făcut ar fi refuzul de a primi legațiile.

— O rog fierbinte pe luminăția ta să mai reflecteze asupra acestei grave hotărâri, a spus Guglielmo. Domnia ta ai în mână o scrisoare a împăratului care te poftește să…

— Știu ce mă leagă de împărat…, a spus brusc Abatele, și o știi și domnia ta. Și deci știi și că, din păcate, nu pot da îndărăt. Dar toată treaba asta e foarte urâtă. Unde e Berengario? Ce i s-a întâmplat, și domnia ta ce faci?

— Sunt doar un călugăr care a condus cu mult timp în urmă niște cercetări inchizitoriale cu rezultate folositoare. Domnia ta știi că adevărul nu se descoperă în două zile. Și, în sfârșit, ce putere mi-ai îngăduit? Pot să intru în bibliotecă? Pot să pun orice întrebare vreau, susținut de autoritatea domniei tale?

— Nu văd legătura dintre crime și bibliotecă, a spus Abatele încruntat.

— Adelmo era miniaturist, Venanzio traducător, Berengario ajutor de bibliotecar…, a explicat cu răbdare Guglielmo.

— Bine, dar așa toți cei șaizeci de călugări au legături cu biblioteca, așa cum au și cu biserica. Atunci de ce nu cauți în biserică? Frate Guglielmo, domnia ta conduci o cercetare prin mandatul meu și în limitele pe care te-am rugat să le respecți, în rest, în incinta acestor ziduri, eu sunt stăpânul, după Dumnezeu și prin grația lui. Și așa va fi și pentru Bernardo. Pe de altă parte, a adăugat pe un ton mai blând, nu s-a spus câtuși de puțin că Bernardo o să fie aici chiar pentru întâlnire. Abatele din Conques îmi scrie că el coboară în Italia și pentru a trece spre miazăzi. Dar îmi spune și că papa l-a rugat pe cardinalul Bertrando din Poggetto să urce la Bologna și să vină aici pentru a prelua comanda legației pontificale. Poate că Bernardo vine aici ca să se întâlnească cu cardinalul.

— Ceea ce, într-o perspectivă mai amplă, ar fi și mai rău. Bertrando este ciocanul ereticilor din Italia centrală. Această întâlnire între doi campioni ai luptelor anticlericale ar putea anunța o ofensivă mai largă în țară, pentru a implica până la urmă întreaga mișcare franciscană.

— Și de asta îl vom informa numaidecât pe împărat, a spus Abatele, dar în cazul acesta primejdia nu va fi imediată. Vom veghea. Vă las cu bine.

Guglielmo a rămas o vreme tăcut, în timp ce Abatele se depărta. Apoi mi-a spus:

— În primul rând, Adso, trebuie să încercăm să nu ne lăsăm luați de grabă. Lucrurile nu se rezolvă rapid când se adună atâtea experiențe individuale mărunte. Eu mă întorc la laborator, pentru că fără lentile nu numai că nu pot să citesc manuscrisul, dar n-ar mai avea rost nici să ne întoarcem în noaptea asta în bibliotecă. Tu du-te și află dacă se știe ceva despre Berengario.

În clipa aceea ne-a ieșit înainte, fugind, Nicola din Morimondo, purtător de vești proaste. În timp ce căuta să șlefuiască mai bine lentila cea mai bună, cea în care Guglielmo își punea toată nădejdea, lentila se spărsese. Și o alta, care putea s-o înlocuiască, plesnise în vreme ce încerca s-o vâre în ramă. Nicola ne-a arătat, nemângâiat, cerul. Se și făcuse de *vesper* și întunericul începea să se lase. În ziua aceea nu se mai putea lucra. O altă zi pierdută, a constatat cu amărăciune Guglielmo, abținându-se (cum mi-a mărturisit mai apoi) să nu-l ia de gât pe sticlarul nepriceput, care, pe de altă parte, era destul de rușinat.

L-am lăsat cu rușinea lui și ne-am dus să aflăm câte ceva despre Berengario. Firește, nimeni nu-l găsise.

Ne simțeam ajunși într-un punct mort. Am umblat o vreme prin portic, nemaiștiind ce să facem. Dar, în scurtă vreme, am

văzut că Guglielmo era absorbit, cu privirea pierdută în gol, ca și cum n-ar fi văzut nimic. De câtva timp își scosese din rasă o rămășiță din ierburile acelea pe care le culesese cu câteva săptămâni înainte și le mesteca de parcă din ele ar fi supt un fel de ațâțare potolită. Într-adevăr, părea absent, dar din când în când ochii i se luminau ca și cum în golul minții sale i s-ar fi aprins o idee nouă; apoi cădea din nou în prostirea aceea a lui, neobișnuită și activă. La un moment dat a spus:

— Desigur, s-ar putea…

— Poftim? l-am întrebat eu.

— Mă gândeam la o modalitate de orientare în labirint. Nu e ușor de realizat, dar ar da roade. De fapt, ieșirea este în turnul de răsărit și lucrul acesta îl știm. Acum gândește-te că noi am avea o mașinărie care să ne spună în ce parte se află miazănoaptea. Ce s-ar întâmpla?

— Că ar fi de ajuns, firește, să apucăm spre dreapta noastră și ne-am îndrepta spre răsărit. Sau ar fi de ajuns să umblăm în direcția opusă și vom ști că umblăm spre turnul de miazăzi. Dar chiar dacă am crede că există o asemenea magie, labirintul este totuși un labirint, și de cum ne-am îndrepta spre răsărit, am întâlni un perete care ne-ar împiedica să mergem drept și am pierde din nou drumul, am observat eu.

— Da, dar mașinăria de care vorbesc ar arăta *mereu* spre miazănoapte chiar dacă noi am fi schimbat drumul și în orice punct ne-ar spune în ce parte să ne întoarcem.

— Ar fi minunat. Dar ar trebui să avem mașinăria aceasta, și ea s-ar cuveni să poată recunoaște miazănoaptea chiar și noaptea și în loc închis, fără să se poată vedea nici soarele, nici stelele… Și cred că nici măcar Bacon al dumneavoastră n-ar avea o asemenea mașinărie, am râs eu.

— Ba te înșeli, a spus Guglielmo, pentru că o mașinărie de felul acesta a fost construită și unii navigatori au și folosit-o. Ea nu are nevoie de stele sau de soare, pentru că folosește puterea unei pietre miraculoase, asemenea cu cea pe care am văzut-o în spitalul lui Severino, cea care atrage fierul. Și a fost studiată de Bacon și de către un magician picard, Pierre de Maricourt, care i-a descris nenumăratele-i folosințe.

— Și dumneavoastră știți s-o folosiți?

— Păi luată așa cum este n-ar fi mare lucru. Piatra poate fi folosită pentru a produce multe minunății, printre care o mașinărie care se mișcă fără întrerupere, fără nici un fel de forță din afară, dar folosul ei cel mai simplu a fost descris și de un arab, Baylek al Qabayaki. Iei un vas plin cu apă și pui în el să plutească o bucată de plută în care ai înfipt un ac de fier. Apoi treci piatra magnetică deasupra suprafeței apei, cu o mișcare circulară, până când acul capătă aceeași proprietate cu piatra. Și în acel moment acul – dar ar fi făcut-o și piatra dacă ar fi avut putința să se miște în jurul unui pivot – se așează cu vârful în

direcția miazănoapte, și dacă tu te miști cu vasul, vârful se întoarce întotdeauna în direcția vântului *tramontana,* adică spre miazănoapte. Nu mai are rost să-ți mai spun că dacă tu ai fi însemnat pe marginea vasului, față de punctul de miazănoapte, și poziția austrului, a acvilonului și așa mai departe, vei ști totdeauna în ce parte să te miști în bibliotecă ca să ajungi în turnul de răsărit.

— Ce lucru minunat! am exclamat. Dar de ce acul se îndreaptă mereu spre septentrion? Poate atrage fierul, am văzut, și-mi închipui că poate atrage o cantitate imensă de fier. Dar atunci… atunci în direcția stelei polare, la limitele cele mai îndepărtate ale globului, există mari cantități de fier.

— Unii au sugerat într-adevăr că așa ar fi. Numai dacă nu cumva acul se îndreaptă nu în direcția stelei, ci exact spre punctul de întâlnire al meridianelor cerești. Semn că, așa s-a spus, *„hic lapis gerit in se similitudinem coeli”,* și polii magnetului primesc înclinația lor de la polii cerești și nu de la cei pământești. Ceea ce este un frumos exemplu de mișcare produsă la distanță și nu printr-o cauzalitate materială directă: problemă cu care se ocupă prietenul meu Giovanni din Gianduno, când împăratul nu-i cere să scufunde orașul Avignon în viscerele pământului.

— Atunci să ne ducem să luăm piatra de la Severino, și un vas, apă și o bucată de plută…, am spus nerăbdător.

— Încet, încet, a zis Guglielmo. Nu știu de ce, dar n-am văzut niciodată o mașinărie care, fiind ea fără cusur în descripția filosofilor, să fie apoi și perfectă în funcționarea ei mecanică, în vreme ce cosorul unui țăran, pe care nici un filosof nu l-a descris, funcționează așa cum trebuie… Mă tem că preumblându-mă printr-un labirint cu un felinar într-o mână și cu un vas plin cu apă într-alta… Așteaptă, îmi vine altă idee. Mașinăria ar arăta miazănoaptea și dacă ar fi în afara labirintului, așa e?

— Da, dar în locul acela nu ne-ar sluji, pentru că am avea soarele și stelele…, am spus.

— Știu, știu. Dar dacă mașinăria funcționează atât afară, cât și înăuntru, de ce n-ar trebui să fie așa și în capul nostru?

— În capul nostru? Desigur că el funcționează și afară, și într-adevăr de afară știm foarte bine care este orientarea Edificiului. Dar când suntem înăuntru nu mai înțelegem nimic.

— Așa e. Dar uită mașinăria. Gândul la mașinărie m-a îndemnat să mă gândesc la legile naturale și la legile gândirii noastre. Iată cum: trebuie să găsim din afară un mod de a descrie Edificiul cum este înăuntru.

— Și cum așa?

— Lasă-mă să mă gândesc, nu trebuie să fie prea greu…

— E metoda de care vorbeați ieri? Nu voiați să străbateți labirintul făcând semne cu cărbunele?

— Nu, mi-a spus, cu cât m-am gândit mai mult la asta, cu atât m-a convins mai puțin. Poate că nu izbutesc să-mi amintesc bine regula, sau poate că, pentru a umbla într-un labirint, trebuie să ai o Ariadnă bună, care să te aștepte la ușă ținând capătul unui fir. Dar nu există fire atât de lungi. Și chiar dacă ar exista, asta ar însemna (poveștile spun întotdeauna adevărul) că dintr-un labirint se iese întotdeauna cu un ajutor din afară. De unde, legile din afară sunt egale cu legile dinăuntru. Asta e, Adso, ne vom folosi de științele matematice. Numai în științele matematice, cum spune Averroes, lucrurile cunoscute de noi se identifică cu cele cunoscute în mod absolut.

— Atunci vedeți că admiteți niște cunoștințe universale.

— Cunoștințele matematice sunt idei construite de intelectul nostru în așa fel încât să funcționeze întotdeauna ca adevărate, sau pentru că sunt înnăscute, sau pentru că matematica a fost inventată înaintea celorlalte științe. Și biblioteca a fost construită de o minte omenească, minte care gândea în mod matematic, pentru că fără matematică nu faci labirinturi. Și, deci, este vorba de a confrunta ideile noastre matematice cu ideile constructorilor și din această confruntare putem căpăta știința, pentru că este știința unor termeni pe baza altora. Și, în definitiv încetează de-a mă mai târî în discuții metafizice! Ce dracu' te-a apucat astăzi? Mai degrabă tu, care ai ochi buni, ia un pergament, o tăbliță, ceva pe care să faci semne și un condei… Bine, îl ai la tine, bravo, Adso. Hai să facem o plimbare în jurul Edificiului, cât mai avem un pic de lumină.

Ne-am învârtit, deci, îndelung în jurul Edificiului. Adică cercetam de departe turnurile de răsărit, de miazănoapte și de apus și pereții care le legau. Cât privește restul, da spre prăpastie, dar din motive de simetrie probabil că nu erau altfel decât ceea ce vedeam.

Și ceea ce vedeam, a observat Guglielmo în timp ce mă punea să iau însemnări precise pe tăblița mea, era că fiecare zid avea două ferestre, și fiecare turn cinci.

— Acum, ia gândește-te, mi-a spus maestrul meu. Fiecare cameră pe care am văzut-o avea câte o fereastră…

— În afară de cele cu șase laturi, am spus.

— Și e firesc; sunt cele din centrul fiecărui turn.

— Și-n afară de unele care nu aveau ferestre, dar nu erau nici heptagonale.

— Lasă-le pe alea. Mai întâi să găsim regula, apoi să căutăm să justificăm excepțiile. Deci avem în afară cinci camere pentru fiecare turn, și două camere pentru fiecare perete, fiecare cu câte o fereastră. Dar dacă dintr-o cameră cu fereastră se intră spre interiorul Edificiului, se întâlnește o altă încăpere cu fereastră. Semn că este vorba de ferestre dinlăuntru. Acum, ce formă are puțul din mijloc, care se vede în bucătărie și în *scriptorium?*

— Octogonală, am spus eu.

— Perfect. Și de fiecare latură a octogonului, în *scriptorium,* se deschid două ferestre. Asta înseamnă că de fiecare latură a octogonului se află două camere dinlăuntru. Așa e?

— Da. Dar camerele fără ferestre?

— Sunt opt cu toatele. Într-adevăr, încăperea dinlăuntrul fiecărui turn cu șapte laturi are cinci pereți care dau spre fiecare din camera oricărui turn. Cu ce se învecinează ceilalți doi pereți? Nu cu o cameră așezată de-a lungul zidurilor din afară, căci ar exista ferestrele, nici cu una așezată de-a lungul octogonului, din aceleași motive, și pentru că atunci ar fi camere exagerat de lungi. Încearcă, deci, să faci un desen cu felul cum ar putea să apară biblioteca văzută de sus. Vezi că față de fiecare turn trebuie să fie două camere care să se învecineze cu puțul octogonal din mijloc.

Am încercat să trasez desenul pe care maestrul meu mi l-a sugerat, și am scos un strigăt de izbândă.

— Dar acum știm tot! Lăsați-mă să număr… Biblioteca are cincizeci și șase de camere, dintre care patru heptagonale și cincizeci și două mai mult sau mai puțin pătrate și, din acestea, patru sunt fără ferestre, în timp ce douăzeci și opt dau în afară și șaisprezece înăuntru!

— Și cele patru turnuri au fiecare câte cinci camere de patru laturi și una de șase… Biblioteca e construită după o armonie cerească, armonie căreia i se pot atribui diverse și uimitoare înțelesuri…

— Minunată descoperire, am spus, dar atunci de ce este atât de greu să te descurci în ea?

— Pentru că ceea ce nu răspunde nici unei legi matematice este felul cum sunt așezate trecerile. Unele camere îngăduie trecerea în mai multe altele, altele în una singură și ne putem întreba dacă nu există cumva camere care să nu îngăduie trecerea în nici o alta. Dacă ții seama de acest element, plus lipsa luminii și nici o lămurire dată de poziția soarelui (și mai adaugă la asta nălucirile și oglinzile), înțelegi cum poate labirintul să încurce pe oricine îl străbate, care mai e și tulburat de sentimentul vinovăției. Pe de altă parte, gândește-te cât eram noi de disperați ieri seară, când nu izbuteam să găsim drumul. Cea mai mare zăpăceală obținută prin intermediul celei mai depline ordini: calculul mi se pare sublim. Constructorii bibliotecii erau niște mari maeștri!

— Și-atunci cum vom face ca să ne orientăm?

— Dacă am ajuns aici nu e prea greu. Cu planul pe care l-ai desenat tu, și care, de bine de rău, tot se potrivește cu alcătuirea bibliotecii, de cum vom fi în prima sală heptagonală ne vom mișca așa încât să găsim numaidecât una dintre cele două camere oarbe. Apoi, cotind mereu la dreapta, după trei sau patru camere,

va trebui să fim din nou într-un turn, care nu va putea fi decât turnul de miazănoapte, până când ne vom întoarce într-o altă cameră oarbă, care la stânga se învecinează cu sala heptagonală și la dreapta va putea să ne lase să regăsim o trecere asemănătoare celei de care ți-am vorbit chiar acum, până când vom ajunge la turnul de apus.

— Da, dacă toate camerele ar da în toate camerele…

— Într-adevăr, și pentru asta ne va trebui planul tău, pe care vom însemna pereții plini, așa încât să știm în ce fel ne vom abate. Nu va fi greu.

— Dar suntem siguri că va funcționa? am întrebat buimăcit, pentru că totul mi se părea foarte simplu.

— Va funcționa, a răspuns Guglielmo. *„Omnes enim causae effectum naturalium dantur per lineas, angulos et figuras. Aliter enim impossibile est scirie propter quid in illis”,* a citat el. Sunt cuvintele unuia dintre marii maeștri de la Oxford. Dar, din păcate, încă nu știm totul. Am învățat cum să nu ne rătăcim. Acum mai e vorba să știm dacă este vreo regulă care să hotărască împărțirea cărților în camere. Iar versetele din Apocalipsă ne spun așa de puțin și pentru că multe sunt la fel în camere deosebite…

— Și totuși, cartea Apostolului ar fi îngăduit să se găsească mai mult de cincizeci și șase de versete!

— Fără îndoială. Așa că doar unele versete sunt bune. Ciudat. Ca și când ar fi avut mai puțin de cincizeci, treizeci, douăzeci… Oh, pe barba lui Merlin!

— A cui?

— Ah, nimic, un vrăjitor de pe la noi… Au folosit atâtea versete câte litere are alfabetul! Sigur că așa este! Textul versetelor nu contează, ci doar literele de la început. Fiecare cameră este însemnată cu o literă a alfabetului, și toate laolaltă alcătuiesc un anumit text pe care va trebui să-l descoperim!

— Ca un imn figurat în formă de cruce sau de pește!

— Mai mult sau mai puțin, și probabil că în momentul când s-a construit biblioteca acest soi de imnuri erau foarte pe plac.

— Și textul de unde începe?

— De la o etichetă mai mare decât celelalte, din sala heptagonală a turnului de intrare… sau… Dar, desigur, de la frazele scrise cu roșu!

— Dar sunt atâtea!

— Și deci vor fi multe texte sau multe cuvinte. Acum tu ia din nou și copiază mai bine și mai mare planul tău, apoi, umblând prin bibliotecă, nu numai că vei însemna cu condeiul, ușor, camerele prin care trecem și poziția ușilor și a pereților (dacă nu chiar și a ferestrelor), dar și litera de la începutul versetului care apare acolo și, ca un miniaturist, cumva, vei face mai mari literele cu roșu.

— Dar cum ați reușit, am spus cu admirație, să lămuriți misterul bibliotecii privind-o de afară, și nu i-ați dat de rost când erați înăuntru?

— Așa cunoaște Dumnezeu lumea, pentru că a conceput-o în capul lui, ca din afară, înainte de a crea-o, în timp ce noi nu-i cunoaștem regula pentru că trăim în ea și o găsim gata făcută.

— Așa se pot cunoaște lucrurile privindu-le din afară.

— Lucrurile făcute de mâna omului, pentru că refacem în mintea noastră etapele maestrului artist. Nu lucrurile din natură, pentru că nu sunt opera minții noastre.

— Dar pentru bibliotecă ne ajunge, adevărat?

— Da, a spus Guglielmo, dar numai pentru bibliotecă. Acum să ne ducem să ne odihnim. Eu nu pot să fac nimic până mâine dimineață, când voi avea – sper – lentilele mele. E foarte necesar să dormi și să te scoli la timp. Voi încerca să reflectez.

— Și cina?

— Ah, da, cina. Acum a trecut ora. Călugării sunt deja la *completa.* Dar poate că bucătăria mai e încă deschisă. Du-te să cauți ceva.

— Să fur?

— Să ceri. Lui Salvatore, cu care te-ai împrietenit.

— Păi o să fure el!

— Ești poate paznicul fratelui tău? a întrebat Guglielmo cu cuvintele lui Cain. Dar mi-am dat seama că glumea și voia să spună că Dumnezeu e mare și mila lui n-are margini. De aceea am pornit în căutarea lui Salvatore și l-am găsit lângă grajdurile cailor.

— Frumos, am spus, arătându-l pe Brunello și ca să intru în vorbă cu el. Mi-ar plăcea să-l călăresc.

— *No se puede. Abbonis est.* Dar nu trebuie un cal bun ca să fugi iute… Mi-a arătat un cal voinic, dar nu prea arătos. *Anco* ăla *sufficit… Vide illuc, tertius equi…*

Voia să-mi arate un al treilea cal. Am râs de latina lui caraghioasă.

— Și ce faci cu ăla? l-am întrebat.

Și mi-a spus-o poveste ciudată. Mi-a spus că orice cal, chiar și gloaba cea mai bătrână și mai prăpădită, poate fi făcut să devină mult mai iute decât Brunello. Trebuie să amesteci în ovăzul lui o iarbă care se cheamă *satirion,* bine tocată, și apoi să-i ungi coapsele cu grăsime de cerb. După care încaleci pe cal și înainte de a-i da pinteni îi întorci botul spre Levant și-i spui la ureche, de trei ori, cu voce înceată, cuvintele „Gaspar, Melchior, Melchisedec”. Calul va porni în goana mare și va face într-o oră drumul pe care Brunello îl va face în opt. Și dacă i se atârnă la gât dinții unui lup pe care calul însuși l-a omorât fugind, dobitocul nu va mai osteni.

L-am întrebat dacă încercase vreodată. Mi-a răspuns, apropiindu-se bănuitor și șoptindu-mi la ureche, cu suflarea lui

într-adevăr neplăcută, că era foarte greu, pentru că *satirionul* era cultivat acum numai de episcopi și de cavalerii prieteni cu ei și că se slujesc de el ca să-și mărească puterea. Am pus capăt vorbelor sale și i-am spus că în seara aceea maestrul meu vrea să citească niște cărți în chilia lui și că vrea să mănânce acolo.

— *Facio mi,* mi-a spus el, fac *el casio in pastelletto.*

— Cum se face?

— *Facilis.* Iei *el casio* (caşcaval) care să nu fie prea vechi, nici prea sărat și tăiat în felioare cât să bagi în gură pătrate sau *sicut* îți place. *Și postea* să pui puțintel *butierro* sau *structo* proaspăt *à rechauffer* pe *brasia.* Și înăuntru *vamos a poner* două *fette de cassio,* și când socotești că e moale, *zucharum et cannella supra positurum du bis.* Și trebuie pus grabnic *in tabula,* pentru că trebuie mâncat cât mai e cald.

— Du-te și fă *casio in pastelletto,* i-am spus.

Și el a dispărut spre bucătărie, spunându-mi să-l aștept. După o jumătate de oră s-a reîntors cu o farfurie acoperită cu un șervet. Mirosea bine.

— *Tene,* mi-a spus, și mi-a dat și o lampă mare, plină de ulei.

— Ce să fac cu ea?

— *Sais pas, moi,* mi-a spus cu un aer viclean. *Fileisch magister* al tău poate să vrea să se ducă în vreun loc întunecos *esta noche.*

Era limpede că Salvatore știa mai multe decât bănuiam. Nu l-am mai iscodit și i-am dus mâncarea lui Guglielmo. Am mâncat și eu m-am dus în chilia mea. Sau cel puțin m-am făcut că mă duc. Voiam să-l întâlnesc din nou pe Ubertino și am intrat pe ascuns în biserică.

Ziua a treia

După completa

În care Ubertino îi spune lui Adso povestea lui fra Dolcino, alte poveşti Adso le reevocă sau le citeşte în bibliotecă pe cont propriu, apoi i se întâmplă că se întâlneşte cu o fată frumoasă şi teribilă ca o armată desfăşurată în luptă

L-am găsit într-adevăr pe Ubertino la statuia Sfintei Fecioare. M-am apropiat în tăcere de el şi pentru o vreme m-am prefăcut (mărturisesc asta) că mă rog. Apoi am cutezat să-i vorbesc.

— Sfinte părinte, i-am spus, pot să vă cer o lămurire şi un sfat?

Ubertino s-a uitat la mine, m-a luat de mână şi s-a ridicat, ducându-mă să şed cu el pe o laviţă. M-a cuprins strâns de braţ şi i-am simţit suflarea pe faţă.

— Multiubitul meu fiu, a spus, tot ceea ce ăst biet bătrân poate să facă pentru sufletul tău, cu bucurie va fi făcut. Ce te neliniştește? Spaimele, i-adevărat, a întrebat cuprins parcă de o spaimă şi el. Spaimele cărnii?

— Nu, am răspuns roşind, ci spaimele minţii mele, care vrea să cunoască prea multe…

— Şi e rău asta! Domnul cunoaşte toate lucrurile, nouă ne revine doar să adorăm înţelepciunea lui.

— Dar nouă ne revine şi datoria de a deosebi răul de bine şi de a înţelege slăbiciunile omului. Sunt novice, dar voi fi călugăr şi sacerdot, şi trebuie să învăţ unde şade răul şi ce înfăţişare are, pentru ca într-o zi să-l recunosc şi să-i învăţ pe alţii să-l recunoască.

— Asta e drept, băiete. Şi atunci ce vrei să cunoşti?

— Buruiana cea mai rea a ereziei, părinte, am spus plin de convingere. Şi apoi, dintr-o răsuflare: Am auzit vorbindu-se despre un om rău care i-a fermecat pe alţii, fra Dolcino.

Ubertino a rămas tăcut. Apoi a spus:

— E drept. Ai auzit cum se amintea de asta alaltăieri seară, când vorbeam cu Guglielmo. Dar asta e o poveste foarte urâtă, de care mă doare să vorbesc, pentru că învaţă (da, în felul acesta va trebui s-o ştii, ca să tragi învăţătură de folos), pentru că învaţă, cum spuneam, cum din dragoste pentru pocăinţă şi din dorinţa de a curăţa lumea de păcate pot să iasă sânge şi pieire.

S-a aşezat mai bine, slăbind strânsoarea din jurul umerilor mei, dar ţinând mai departe o mână pe gâtul meu, ca pentru a-mi transmite nu ştiu dacă înţelepciunea sau înflăcărarea sa.

— Povestea începe înainte de fra Dolcino, mi-a spus el, cu mai bine de şaizeci de ani în urmă, şi eu eram un copil. S-a petrecut la Parma. Aici a început să predice un anume Gherardo Segalelli, care-i îndemna pe toţi la o viaţă de pocăinţă, şi care

umbla pe străzi strigând „pocăiți-vă-ți”, ceea ce era un fel al lui de om neînvățat de a spune: *„Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum coelorum”*. Îi poftea pe cei care-l urmau să fie asemenea cu apostolii și voia ca secta lui să poarte numele adunării apostolilor și ca ai lui să străbată lumea ca niște cerșetori săraci trăind numai din pomeni.

— Ca și călugărașii, am spus eu. Nu asta le cerea și Domnul Dumnezeu, precum și Sfântul Francisc al domniei voastre?

— Da, a încuviințat Ubertino cu o ușoară îndoială în glas și cu un suspin. Dar poate că Gherardo a exagerat. El și cu ai lui au fost învinuiți că nu mai voiau să știe de autoritatea sacerdoților, de ținerea sfintelor slujbe, de spovedanie și vagabondau în trândăvie.

— Dar de asta i-au învinuit și pe franciscanii spirituali. Și minoriții nu spun astăzi că nu trebuie recunoscută autoritatea papei?

— Da, dar nu niște sacerdoți. Noi înșine suntem sacerdoți. Băiete, e greu să faci deosebirea între aceste lucruri. Linia care desparte binele de rău este atât de subțire… Într-un fel, Gherardo a greșit și s-a mânjit de erezie. A cerut să fie primit în ordinul fraților minoriți, dar confrații noștri nu l-au primit, își petrecea viața în biserica fraților noștri și i-a văzut aici pictați pe apostoli cu sandale în picioare și mantii pe umăr, și așa și-a lăsat părul și barba să crească, și-a pus sandalele în picioare și funia fraților minoriți, pentru că oricine dorește să înființeze o nouă congregație ia mereu câte ceva de la ordinul Preasfântului Francisc…

— Dar atunci era pe calea cea bună…

— Dar pe undeva tot greșea… îmbrăcat cu o mantie albă peste o tunică albă și cu părul lung, și-a cucerit pe lângă oamenii simpli faima de sfânt. A vândut o casetă de-a lui și luând banii pe ea s-a așezat pe o piatră de care în vremurile vechi podestații obișnuiau să se slujească pentru a vorbi mulțimii, ținând în mână punga cu banii, și nu i-a împărțit, nu i-a dat săracilor, ci chemând la el niște răufăcători care jucau pe acolo pe-aproape, i-a împărțit acelora spunând: „Să-i ia cine poftește”, și răufăcătorii aceia au luat banii și s-au dus să-i joace la zaruri, și-l blestemau pe Dumnezeul cel viu, și el, care le dăruise, auzea și nu roșea.

— Dar și Francisc a dat tot ce avea și am auzit azi de la Guglielmo că s-a dus să predice ciorilor și șoimilor, și chiar leproșilor, adică drojdiei societății pe care mulțimea celor care își spuneau virtuoși o ținea departe…

— Da, dar Gherardo greșea pe undeva, Francisc nu s-a luat niciodată la harță cu Sfânta Biserică, și Evanghelia spune să dai săracilor, nu tâlharilor. Gherardo a dat și nu a primit nimic în schimb, pentru că dăduse unor oameni răi, și a început rău, a urmat rău și a sfârșit rău, deoarece congregația lui a fost dezaprobată de papa Grigore al X-lea.

— Poate că, am spus eu, era un papă cu vederi mai puțin largi decât cel care a aprobat regula lui Francisc.

— Da, dar Gherardo greșea pe undeva, și în schimb Francisc știa bine ce face. Și în sfârșit, băiatule, acești păzitori de porci și de vaci care pe neașteptate au devenit pseudo-apostoli voiau bine și frumos și fără sudoarea frunții să trăiască din pomenile celor pe care frații minoriți îi educaseră cu atâta trudă și cu atâta eroic exemplu de sărăcie! Dar nu despre asta e vorba, a adăugat el numaidecât, ci de faptul că, pentru a se asemui cu apostolii, care erau totuși iudei, Gherardo Segalelli a pus să fie tăiat împrejur, ceea ce se împotrivește cuvintelor rostite de Pavel galateenilor – și tu știi cât de multe persoane sfinte au anunțat că Antichristul viitorului va veni din neamul celor circumcișii… Dar Gherardo a fost și mai rău, se ducea să-i strângă pe cei simpli și spunea: „Veniți cu mine în vie”, și cei care nu-l știau intrau cu el în via altuia, crezând că-i a lui, și mâncau strugurii altuia.

— Nu minoriții vor fi fost cei care să apere proprietatea altora, am spus eu fără chibzuială.

Ubertino m-a fixat cu o privire aspră.

— Minoriții cer să fie ei săraci, dar n-au cerut-o niciodată altora să fie săraci. Nu poți să te înfrupți nepedepsit din proprietatea bunilor creștini, căci bunii creștini te vor arăta ca pe un tâlhar, și așa s-a întâmplat cu Gherardo. Despre care, în cele din urmă, au spus (ia aminte, eu nu știu dacă e adevărat, dar mă încred în cuvintele fratelui Salimbene, care i-a cunoscut pe oamenii aceia) că pentru a da dovadă de puterea lui de voință și de abținerea lui, a dormit cu niște femei fără să aibă legături sexuale; dar cum discipolii lui au încercat să-l imite, rezultatele au fost cu totul altele… Oh, nu sunt lucruri pe care trebuie să le știe un copil, femeia este corabia diavolului… Gherardo continua să strige „pocăiți-vă-ți”, dar un discipol de-al lui, un anume Guido Putagio, a încercat să ia el conducerea grupului, și umbla cu mare alai și mulți cai înșeuați și cheltuia din plin dând petreceri precum cardinalii de la Biserica din Roma. Apoi s-au luat la ceartă între ei, pentru conducerea sectei, și s-au petrecut lucruri de rușine. Dar cu toate acestea mulți au venit la Gherardo, nu numai țărani, ci și oameni de la oraș, înscriși în bresle, și Gherardo i-a pus să se dezbrace, ca dezbrăcați să-l urmeze pe Christos dezbrăcat, și-i trimitea în lume să predice, dar el și-a făcut o haină fără mâneci, albă, cu țesătură tare, și înveșmântat așa semăna mai degrabă a om al Bisericii! Trăind sub cerul liber, intrau uneori să predice prin biserici, întrerupând adunarea oamenilor credincioși și gonindu-i de acolo pe predicatori și o dată au pus un copil pe tronul episcopului în biserica Sant’Orso din Ravenna. Și își spuneau urmașii doctrinei lui Gioacchimo da Fiore…

— Dar și franciscanii, am spus eu, cred așa, și Gherardo da Borgo San Donnino, și dumneavoastră! am exclamat.

— Liniștește-te, băiete. Gioacchino da Fiore a fost un mare profet și primul care a înțeles că Francisc însemnase reînnoirea Bisericii. Dar pseudoapostolii s-au folosit de doctrina lui ca să justifice nebunia lor, Segalelli ducea cu el o apostoleasă, o anume Tripia sau Ripia, care pretindea că are darul profeției. O femeie, înțelegi?

— Dar, părinte, am încercat eu să obiectez, chiar domnia voastră vorbeați alaltăieri seară despre sfinția Chiarei din Montefalco și Angelei din Foligno…

— Ele erau sfinte! Trăiau în supușenie, recunoscând puterea Bisericii, nu pretindeau niciodată că au darul profeției, în schimb, pseudoapostolii pretindeau că și femeile puteau merge din oraș în oraș ca să predice; cum au făcut și mulți alți eretici. Și nu mai cunoșteau nici o deosebire între holtei și căsătoriți și nici o îndatorire nu a mai fost pentru totdeauna. Pe scurt, ca să nu te ostenesc prea mult cu povești atât de triste, ale căror tâlcuri ascunse nu le poți pricepe prea bine, episcopul Obizzo din Parma a hotărât, în sfârșit, să-l pună pe Gherardo în butuci. Dar în momentul acesta s-a petrecut un lucru ciudat, care-ți spune cât de viclean se strecoară buruiana ereziei. Pentru că în cele din urmă episcopul l-a eliberat pe Gherardo și l-a primit alături de el la masă și râdea la glumele lui și-l ținea ca pe bufonul lui.

— Dar de ce?

— Nu știu, și mi-e teamă s-o știu. Episcopul era nobil și nu-i plăceau negustorii și meșteșugarii. Poate că nu-i era necaz că Gherardo, cu predicile sale de sărăcie, vorbea împotriva lui, și trecea de la cererea de pomană la jaf. Dar, în sfârșit, s-a amestecat și papa, episcopul a revenit la dreapta lui severitate și Gherardo a sfârșit pe rug ca eretic de neiertat. Era începutul acestui secol.

— Și ce legătură are asta cu fra Dolcino?

— Are, și asta spune cum supraviețuiește erezia distrugerii înseși a ereticilor. Acest Dolcino era bastardul unui sacerdot, care trăia în dioceza din Novara, prin părțile astea ale Italiei, ceva mai spre miazănoapte. Cineva a spus că s-a născut în altă parte, în valea Ossolei, sau la Romagnano. Dar nu are importanță. Era un tânăr cu o minte foarte ascuțită și a fost instruit cu multă carte, dar l-a furat pe sacerdotul care se îngrijea de el și a fugit spre răsărit, în orașul Trento. Și aici a preluat predicile lui Gherardo, într-un chip și mai eretic, declarând că este singurul apostol adevărat al lui Dumnezeu, și totul trebuie să fie laolaltă în dragoste, și că era îngăduit să umbli fără nici o opreliște, cu toate femeile, pricină pentru care nimeni nu putea fi învinuit de concubinaj, chiar dacă umbla cu nevasta sau cu fiica…

— A predicat într-adevăr toate lucrurile astea de care a fost acuzat? Pentru că am auzit că și spiritualii au fost acuzați de crime ca acei călugări din Montefalco…

— *De hoc satis,* m-a întrerupt pe neașteptate Ubertino. Aceia nu mai erau călugări. Erau eretici. Și chiar otrăviți de Dolcino. Și, pe de altă parte, ascultă, e de ajuns să știi ce-a fost Dolcino ca după aceea să-l numești un ticălos. Cum de-a ajuns el la cunoașterea doctrinelor pseudoapostolilor, nu știu câtuși de puțin. Poate că a trecut prin Parma, când era tânăr, și l-a auzit pe Gherardo. Se știe că a menținut în regiunea bologneză contacte cu ereticii aceia după moartea lui Segalelli. Dar se știe precis că și-a început predicile în Trento. Acolo a sedus o fată foarte frumoasă și de neam ales, Margherita, sau ea l-a sedus pe el, precum Eloisa l-a sedus pe Abelard, pentru că, adu-ți aminte, numai prin femei diavolul pătrunde în sufletul oamenilor. Atunci episcopul din Trento l-a gonit din dioceza lui, dar Dolcino adunase deja mai mult de-o mie de supuși și a început un lung marș care l-a adus înapoi în regiunea în care se născuse. Și de-a lungul drumului i se alăturau alți închipuiți, păcăliți de cuvintele lui, și poate că i s-au alăturat și mulți eretici valdezi care locuiau prin regiunile de munte prin care treceau, sau el voia să se unească cu valdezii din locurile acestea de miazănoapte. Ajuns în regiunea Novarei, Dolcino a găsit o lume care încuviința răzmerița sa, pentru că vasalii care guvernau ținutul Gattinarei în numele episcopului din Vercelli fuseseră izgoniți de către populație, care i-a primit deci pe banditii lui Dolcino ca pe niște aliați buni.

— Ce făcuseră vasalii episcopului?

— Nu știu, nu se cuvine ca eu să-i judec. Dar, cum vezi, erezia se mărită cu revolta împotriva seniorilor, în multe cazuri, și pentru asta ereticul începe să predice maica sărăcie și apoi cade pradă tuturor ispitelor puterii, ale războiului și ale violenței. Exista o luptă între familiile din orașul Vercelli și pseudoapostolii au tras foloasele din ea, și aceste familii s-au folosit de dezordinea provocată de pseudoapostoli. Seniorii feudali înrolau aventurieri ca să-i jefuiască pe cetățeni și cetățenii cereau protecția episcopului din Novara.

— Ce poveste încurcată. Și Dolcino de partea cui era?

— Nu știu, își ținea propria parte, se amesteca în toate neînțelegerile acestea și scotea prilej din ele pentru a predica lupta împotriva proprietății altuia în numele sărăciei. Dolcino și-a făcut tabără cu ai lui, care acum erau trei mii, pe un munte din apropierea Novarei, căruia îi spunea Parete Calva, adică Peretele Chel, și au construit pe el mici fortărețe și adăposturi, și Dolcino domnea peste toată mulțimea aceea de bărbați și de femei care trăiau în promiscuitatea cea mai rușinoasă. De aici trimitea scrisori credincioșilor săi în care își expunea doctrina lui eretică. Spunea și scria că idealul lor era sărăcia și nu erau legați cu nici un lanț care să-i supună lumii din afară și că el, Dolcino, fusese trimis de Dumnezeu pentru a despecetlui profețiile și a face să se înțeleagă scrierile Vechiului și Noului Testament. Și-i numea pe

clericii mireni, pe predicatori și pe minoriți dregători ai diavolului și dezlega pe oricine de îndatorirea de a le da ascultare. Și deosebea patru vârste în viața poporului lui Dumnezeu, prima a Vechiului Testament, a patriarhilor și a profeților, înainte de venirea lui Christos, în care căsătoria era bună pentru că lumea trebuia să se înmulțească; a doua era epoca lui Christos și a apostolilor, și a fost epoca sfințeniei și a castității. Apoi a venit a treia, în care pontifii au trebuit mai întâi să accepte bogățiile pământești pentru a conduce poporul, dar când oamenii au început să se îndepărteze de dragostea pentru Dumnezeu a venit Benedict, care s-a rostit împotriva oricărei averi vremelnice. Când apoi și călugării lui Benedict s-au apucat să adune bogății, au venit călugării Sfântului Francisc și ai Sfântului Dominic, care erau și mai neîndurători, ca să predice împotriva posedării de bogății pe pământ. Și în sfârșit acum, când viața atâtor prelați contrazicea din nou toate acele precepte bune, se ajunsese la sfârșitul celei de a treia epoci și trebuiau să se întoarcă la învățăturile apostolilor.

— Dar atunci Dolcino predica acele lucruri pe care le predicaseră și franciscanii, și printre franciscani chiar spiritualii, și chiar domnia ta, părinte!

— Da, dar scotea de aici un silogism perfid. El spunea că pentru a pune capăt acestei a treia epoci a corupției, trebuia ca toți clericii, călugării și frații să moară de moarte crudă, spunea că toți prelații Bisericii, clericii, călugărițele, femeile și bărbații religioși și toți cei care fac parte din ordinul predicatorilor și al minorilor, eremiții și chiar papa Bonifaciu ar fi trebuit să fie exterminați de către împăratul ales de el, Dolcino, și că acesta ar fi fost Frederic al Siciliei.

— Dar oare nu Frederic a fost cel care i-a primit cu bunăvoință în Sicilia pe spiritualii goniți din Umbria, și nu tocmai minoriții au fost aceia care au cerut ca însuși împăratul, chiar dacă acum este Ludovic, să distrugă puterea vremelnică a papei și a cardinalilor?

— Tocmai asta aduce erezia, sau nebunia, adică să preschimbe gândurile cele mai drepte și să le facă să se ridice împotriva legii lui Dumnezeu și a oamenilor. Minoriții nu i-au cerut niciodată împăratului să-i ucidă pe alți sacerdoți.

Se înșela. O știu acum. Pentru că după câteva luni Bavarezul și-a instaurat propriul său ordin la Roma, iar Marsilio și alți minoriți le-au făcut clericilor credincioși papei tocmai ceea ce cerea Dolcino să se facă. Cu asta nu vreau să spun că Dolcino avea dreptate, ci că Marsilio greșea și el. Dar începeam să mă întreb, mai ales după discuția de după-amiază cu Guglielmo, cum puteau oamenii simpli care-l urmau pe Dolcino să facă deosebirea între făgăduielile spiritualilor și chipul lor cel nou pe care li-l dădea Dolcino. Oare nu se făcea el vinovat de a pune în practică ceea ce dreptcredincioși reputați predicaseră pe cale pur

mistică? Ori poate că aici era deosebirea, sfințenia consta în așteptarea ca Dumnezeu să ne dea ceea ce sfinții săi ne făgăduiseră, fără să încerce să obțină aceasta prin mijloace pământești? Acum știu de ce este așa și de ce Dolcino greșea: nu trebuie schimbată ordinea lucrurilor chiar dacă trebuie sperată cu înflăcărare transformarea acestei ordini. Dar în seara aceea eram pradă unor gânduri potrivnice.

— În sfârșit, spunea Ubertino, semnele ereziei le deslușești întotdeauna în trufie. Într-o a doua scrisoare, din anul 1303, Dolcino se intitula capul suprem al congregației apostolice, îi numea ca locotenenți ai săi pe perfida Margherita (o femeie) și pe Longino din Bergamo, Federico din Novara, Alberto Carentino și pe Valderico din Brescia. Și începea să aiureze despre niște papi viitori, doi buni, primul și ultimul, doi răi, al doilea și al treilea. Primul este Celestin, al doilea Bonifaciu al VIII-lea, despre care profeții spun „trufia sufletului tău te-a făcut netrebnic, o, tu, care locuiești în crăpăturile stâncilor". Al treilea papă nu este numit, dar despre el Ieremia spusese: „iată, acel leu". Și, infamie, Dolcino recunoștea leul în Frederic de Sicilia. Cel de-al patrulea papă era tot necunoscut de Dolcino, și ar fi trebuit să fie papa cel sfânt, papa cel îngeresc de care vorbea abatele Gioacchino. Ar fi trebuit să fie ales de către Dumnezeu, și atunci Dolcino și toți ai lui (care în momentul acela ajunseseră la patru mii) ar fi primit împreună harul Sfântului Duh și Biserica ar fi fost reînnoită până la sfârșitul lumii. Dar în cei trei ani de dinaintea venirii sale trebuia să se săvârșească tot răul. Și asta a încercat Dolcino să facă, ducând războiul pretutindeni. Și cel de-al patrulea papă, și aici se vede cum demonul își bate joc de supușii lui, a fost tocmai Clement al V-lea, care a vestit cruciada împotriva lui Dolcino. Și a fost drept așa, pentru că în scrisorile acelea Dolcino începuse să susțină teorii de neîmpăcat cu dreapta-credință. El a afirmat că Biserica Romană e o desfrânată, că nu se cade să ne supunem sacerdoților, că orice putere spirituală trecuse acum la secta apostolilor, că numai apostolii fac noua Biserică, că apostolii pot anula căsătoria, că nimeni nu va putea fi mântuit dacă nu va face parte din sectă, că nici un papă nu poate ierta pe nimeni de nici un păcat, că nu trebuie plătite dijmele, că viața e mai desăvârșită dacă o trăiești fără obligații decât cu obligații față de Dumnezeu, că o biserică sfințită nu valorează pentru o rugă mai mult decât un grajd și că poți să-l proslăvești pe Christos și-n păduri, și-n biserici.

— A spus într-adevăr asemenea lucruri?

— Firește, asta e sigur, le-a scris. Dar, din păcate, a făcut și mai rău. Așa cum s-a constatat pe Parete Calva, a început să jefuiască satele din vale, să se dedea la prădăciuni ca să-și procure hrana, purtând, în sfârșit, un adevărat război împotriva satelor vecine.

— Toți erau contra lui?

— Nu se știe. Poate că primea sprijin de la unii, ți-am spus că se vârâse într-un ghem de nedesfăcut de neînțelegeri locale. Între timp venise iarna lui 1305, una dintre cele mai aspre ierni din ultimele decenii și totul primprejur era de o sărăcie lucie. Dolcino trimitea o a treia scrisoare discipolilor săi, și mulți încă se mai uneau cu el, dar acolo sus viața se făcuse de neîngăduit și foamea ajunsese atât de mare, că mâncau carne de cal și de alte dobitoace și fin fiert. Și din asta mulți mureau.

— Dar acum cu cine se mai băteau?

— Episcopul din Vercelli i se adresase lui Clement al V-lea și se vestise o cruciadă împotriva ereticilor. S-a dat o indulgență fără de oprelişti pentru cine avea să ia parte la lupta asta și au fost poftiți Ludovic de Savoia, inchizitori din Lombardia, arhiepiscopul de Milano. Mulți au luat crucea în ajutorul celor din Vercelli și al novarezilor, chiar și din Savoia, din Provența, din Franța, și episcopul din Vercelli a primit comanda tuturor. Au avut loc ciocniri neîntrerupte între avangărzile celor două armate, dar fortificațiile lui Dolcino erau de nezdruncinat și într-un anumit fel necredincioșii primeau ajutoare.

— De la cine?

— De la alți necredincioși care se bucurau de pricina aceea de dezordine. Pe la sfârșitul anului 1305 ereziarhul a fost silit să părăsească Parete Calva, abandonând răniții și bolnavii, și a pornit spre teritoriul din jurul lui Trivero, unde s-au baricadat pe un munte care atunci se chema Zubello, și care de atunci s-a numit Rubello sau Rebello, pentru că devenise fortăreața rebelilor Bisericii. În sfârșit, nu-ți pot povesti tot ce s-a întâmplat, și a fost o căsăpire nemaipomenită. Dar, în cele din urmă, rebelii au fost siliți să se predea. Dolcino și ai lui au fost prinși și au sfârșit, cum se cuvenea, pe rug.

— Și frumoasa Margherita?

Ubertino s-a uitat la mine.

— Ți-ai amintit că era frumoasă, nu-i așa? Era frumoasă, se spune, și mulți dintre seniorii locului au încercat s-o ia de nevastă ca s-o scape de rug. Dar ea n-a vrut. A murit nemântuită cu nemântuitul acela de amant al ei. Și asta să-ți slujească de învățătură, ferește-te de desfrânata Babilonului, chiar dacă ia forma făpturii celei mai plăcute la vedere.

— Dar acum spuneți-mi, părinte. Am auzit că fratele chelar al mănăstirii, și poate că și Salvatore, l-au întâlnit pe Dolcino, și într-un fel au fost alături de el…

— Taci, nu rosti împilări prea cutezătoare. L-am cunoscut pe chelar într-o mănăstire de minoriți. E adevărat, după cele ce ți-am povestit că s-au întâmplat cu fra Dolcino. Mulți spirituali în anii aceia, înainte de a ne hotărî să găsim loc de retragere în ordinul Sfântului Benedict, au avut o viață zbuciumată și au trebuit să-și părăsească mănăstirile lor. Nu știu unde a fost Remigio înainte de a-l fi întâlnit eu. Știu că a fost întotdeauna un

bun călugăr, cel puțin din punct de vedere al dreptei credințe. În rest, oh, Doamne, carnea e păcătoasă.

— Ce vreți să spuneți?

— Nu sunt lucruri pe care trebuie să le știi. În sfârșit, pentru că am vorbit despre asta, și pentru că trebuie să știi cum să deosebești binele de rău… s-a mai codit el… am să-ți spun că am auzit șoptindu-se pe-aici, pe la abație, că fratele chelar nu știe să țină piept anumitor ispite… Dar sunt doar vorbe. Tu trebuie să înveți ca nici măcar să nu treci prin asemenea situații. M-a tras din nou lângă el îmbrățișându-mă strâns, și mi-a arătat statuia Sfintei Fecioare: Tu trebuie să te inițiezi în dragostea fără de prihană. Iat-o pe cea în care feminitatea s-a sublimat. Din această pricină poți spune despre ea că este frumoasă precum iubita din Cântarea Cântărilor. În ea, a spus el cu chip străluminat și pierdut într-o fericire lăuntrică, cum avusese și Abatele în prima zi când vorbea de nestemate și despre aurul vaselor sale sfinte, în ea până și grația corpului se face însemn al frumuseților cerești, și de aceea sculptorul a înfățișat-o cu toate grațiile cu care femeia trebuie să fie împodobită. Mi-a arătat bustul delicat al Sfintei Fecioare ținut sus și strâns într-un pieptar legat la mijloc cu niște lănțișoare cu care se jucau mâinile Pruncului. Vezi? *Pulchra enim sunt ubera quae paululum supereminent et tument modice, nec fluitantia licenter, sed leniter restricta, repressa sed non depressa…* Ce simți în fața unei atât de dulci viziuni?

Eu am roșit peste măsură, simțindu-mă tulburat ca de un foc dinlăuntrul meu. Ubertino trebuie să fi presupus sau poate că a văzut învăpăierea obrajilor mei, pentru că a adăugat numaidecât:

— Dar trebuie să înveți a deosebi focul dragostei supraomenești de râvnirea simțurilor. E greu și pentru sfinți.

— Și cum poți cunoaște dragostea cea bună? l-am întrebat tremurând.

— Ce e dragostea? Nu există nimic pe lume, nici om, nici diavol și nici alt lucru pe care eu să nu-l socotesc atât de suspect ca dragostea, întrucât aceasta pătrunde în suflet mai mult decât orice altceva. Nu există nimic care să acapareze și să lege sufletul ca dragostea. Întrucât, dacă nu ai acele arme care s-o stăpânească, sufletul cade din pricina dragostei într-o ruină nemărginită. Și eu cred că fără farmecele Margheritei Dolcino nu ar fi fost un osândit, nici fără viața trufașă și promiscuă de la Parete Calva n-ar fi suferit atâția farmecele răzvrătirii sale. Ia seama, toate acestea nu ți le spun doar pentru dragostea cea rea, care, firește, trebuie îndepărtată de toți ca un lucru diabolic, eu spun toate acestea, și cu mare spaimă, și despre dragostea cea bună, ce se află între Dumnezeu și om, între aproape și aproape. Adesea se întâmplă ca doi sau trei, bărbat sau femeie, să nutrească unul pentru altul atâta afecțiune, și să dorească să trăiască mereu alături, și când o parte dorește, alta vrea. Și îți mărturisesc că un sentiment de felul acesta am simțit eu pentru

niște femei virtuoase, precum Angela și Chiara. Ei bine, chiar și aceasta este de învinuit, oricât de sufletește s-ar petrece totul și întru Domnul… Pentru că și dragostea simțită de suflet, dacă nu este înarmată și controlată, ci vine luată cu dulceață, ajunge apoi să cadă, sau să pricinuiască dezordine. Ah, dragostea are felurite însușiri, mai întâi ea face ca sufletul să fie cuprins de bucurie, apoi îl doboară rănit… Dar pe urmă capătă căldura adevărată a iubirii divine și strigă, se tânguie, se face piatră pusă la cuptor ca să crape, ca piatra de var, și trosnește mângâiată de flacără…

— Și aceasta este dragostea cea bună?

Ubertino m-a mângâiat pe cap. Și, privindu-l, am văzut că avea ochii scăldați în lacrimi:

— Da, aceasta este, în sfârșit, dragostea cea bună. Și-a luat mâna de pe umerii mei:

— Dar ce greu este, a adăugat el, ce greu este s-o deosebești de cealaltă. Și atunci când sufletul tău este ademenit de demon, te simți ca omul cu juvățul de gât care, cu mâinile legate la spate și ochii acoperiți, rămâne atârnat de spânzurătoare, dar trăiește încă, fără nici o ajutorare, fără nici un sprijin, fără nici o scăpare, și se bălăbăne în gol.

Chipul lui nu era numai scăldat în lacrimi, ci și îmbrobonit de sudoare.

— Acum du-te, mi-a spus grăbit, ai auzit ceea ce voiai să afli. De-o parte corul îngerilor, de cealaltă gura infernului. Du-te, și lăudat fie Domnul.

S-a prosternat din nou în fața Sfintei Fecioare și l-am auzit hohotind încet. Se ruga.

Nu am ieșit din biserică. Discuția cu Ubertino îmi strecurase în suflet și în viscere un foc neobișnuit și o neliniște de nespus. Poate de aceea m-am simțit înclinat spre neascultare și m-am hotărât să mă întorc singur în bibliotecă. Nu știam nici eu ce anume căutam. Voiam să cercetez singur un loc necunoscut, mă încânta ideea de a mă putea descurca fără ajutorul maestrului meu. Am urcat precum Dolcino pe muntele Rubello.

Aveam cu mine felinarul (de ce-l adusesem? poate că nutream dinainte planul acesta tainic?) și am pătruns în osuar aproape cu ochii închiși. Pe scurt, am ajuns în *scriptorium.*

Era o seară fatală, cred, pentru că în vreme ce iscodeam printre mese, am văzut una pe care sta deschis un manuscris pe care un călugăr îl copia în zilele acelea. Titlul m-a atras numaidecât: *Historia fratris Dulcini Heresiarche.* Cred că era masa lui Pietro din Sant' Albano, despre care mi se spusese că scria o istorie monumentală a ereziei (după ceea ce s-a întâmplat în abație, firește că n-a mai scris-o – dar să nu premergem evenimentele). Nu era deci nefiresc ca textul acela să stea aici, și pe acolo erau altele cu subiect asemănător, despre patarini și despre flagelați. Dar am privit ca pe un semn supranatural, nu știu încă dacă ceresc sau diavolesc, împrejurarea aceea, și m-am

aplecat să citesc cu lăcomie scrierea. Nu era prea lungă, și în prima parte spunea, cu multe amănunte pe care le-am uitat, toate câte mi le spusese și Ubertino. Se vorbea aici și despre multele delicte făptuite de dolcinieni în timpul războiului și al asediului. Și despre lupta de la sfârșit, care a fost din cale-afară de crudă. Dar am găsit acolo și ceea ce Ubertino nu-mi povestise, și spus de cineva care văzuse, fără îndoială, totul, care-i aprinsese cu adevărat imaginația.

Am aflat, deci, cum, în martie 1307, în sâmbăta mare, Dolcino, Margherita și Longino, prinși până la urmă, au fost duși în orașul Biella și dați pe mâna episcopului, care aștepta hotărârea papei. Papa, de cum a aflat știrea, i-a transmis-o regelui Franței, Filip, scriindu-i: „Au sosit vești din cele mai mari, pline de bucurie și de triumf, pentru că demonul acela ciumat, fiu al lui Belial și odios ereziarh Dolcino, după mari primejdii, cazne, prădaturi și neîntrerupte atacuri, este vârât într-un sfârșit cu oamenii lui în temnițele noastre, prin truda venerabilului nostru frate Raniero, episcop de Vercelli, care l-a capturat în ziua sfintei cine a Domnului, și numeroasa gloată aflată cu el, infectată de boala aceasta, a fost ucisă în aceeași zi". Papa a fost fără milă în privința prizonierilor și a poruncit să-i ucidă. Atunci, în iulie din același an, în prima zi a lunii, ereticii au fost dați în seama brațului secular. În timp ce clopotele din oraș băteau să se spargă, au fost aruncați într-un car, înconjurați de gâzi, urmați de soldați care au străbătut tot orașul, în timp ce la fiecare răspântie se sfâșia carnea celor răi cu clești înroșiți în foc. Margherita a fost arsă prima, în fața lui Dolcino, căruia nu i s-a clintit nici un mușchi pe față, după cum nu scosese nici un geamăt când cleștii îi smulseseră membrele. Apoi carul a mers mai departe, în timp ce gâzii vârau fiarele lor în vase pline cu flăcări. Dolcino a suferit și alte chinuri și a rămas mereu mut, în afară de clipa când i-au retezat nasul, pentru că și-a strâns puțin umerii, iar când i-au smuls membrul bărbăției a scos un geamăt lung, ca un muget. Ultimele cuvinte pe care le-a rostit au sunat a nepocăință și a amenințat că avea să învie a treia zi. Apoi a fost ars și cenușa lui a fost risipită în vânt.

Am închis manuscrisul cu mâinile tremurânde. Dolcino făptuise multe fărădelegi, mi se spusese, dar fusese ars în mod înspăimântător. Și pe rug, cum se purtase? Cu tăria martirilor sau cu obrăznicia condamnaților? În timp ce urcam, împleticindu-mă, scările care duceau la bibliotecă, am înțeles de ce eram așa de tulburat. Mi-am amintit de o scenă pe care am văzut-o, nu cu multe luni în urmă, puțin după sosirea mea în Toscana. Mă întrebam chiar cum de-o și uitasem până atunci, de parcă inima mea bolnavă ar fi vrut să șteargă o amintire care apăsa greu asupra ei, ca un coșmar. Dar mai degrabă nu o uitasem, pentru că de fiecare dată când auzeam de călugărași, revedeam imagini din întâmplarea aceea, dar imediat le alungam în străfundurile

sufletului meu, ca și cum ar fi fost un păcat să fi participat la grozăvia aceea.

Auzisem vorbindu-se pentru prima oară despre călugărași în zilele în care, la Florența, văzusem arzând pe rug pe unul dintre ei. Era cu puțin înainte de a-l fi întâlnit la Pisa pe fratele Guglielmo. Îl așteptam și el întârzia să sosească în orașul acela și tata îmi îngăduise să vizitez Florența, despre care auzisem cum i se laudă preafrumoasele ei biserici. Cutreierasem Toscana, ca să deprind mai bine vulgara – limba populară – italiană, și mă oprisem, în sfârșit, să șed o săptămână la Florența, fiindcă auzisem vorbindu-se mult despre orașul acesta și doream să-l cunosc.

Și așa a fost că de cum am sosit am auzit discutându-se de un caz neobișnuit care tulbura tare mult întreg orașul. Un călugăraș eretic, învinuit de delict împotriva religiei și dus în fața episcopului și a altor oameni ai Bisericii, era supus în zilele acelea la o aspră judecată din partea Inchiziției. Și urmându-i pe cei ce-mi vorbeau despre acest lucru, m-am dus la locul cu pricina, în vreme ce auzeam lumea vorbind că frățiorul călugăr, cu numele de Michele, era de fapt foarte credincios, că predicase pocăința și sărăcia, repetând cuvintele Sfântului Francisc, și că fusese târât în fața judecătorilor prin răutatea anumitor femei care, prefăcându-se că se spovedesc la el, îi puseseră apoi în seamă idei eretice, și chiar fusese prins de către oamenii episcopului tocmai în casa acelor femei, fapt care mă uimea, pentru că un om al Bisericii nu trebuie să se ducă să slujească sfintele taine în locuri atât de puțin potrivite, dar se pare că aceasta era slăbiciunea călugărașilor, să nu țină în cuvenita considerație uzanțele, și poate că era ceva adevărat în vorbele lumii care-i scotea, în afară de eretici, a fi cu obiceiuri îndoielnice (așa cum se spunea mereu despre catari că erau bulgari și sodomiți).

Am ajuns la biserica San Salvatore, unde se ținea procesul, dar nu am putut intra din cauza mulțimii nesfârșite de la intrare. Totuși unii stăteau cocoțați și prinși de drugii de fier ai ferestrelor și vedeau și auzeau toate câte se petreceau, și de-acolo povesteau celorlalți, de jos. Tocmai îi citeau atunci fratelui Michele mărturia pe care o făcuse cu o zi înainte, în care spunea că Domnul Christos și apostolii lui „nu au avut de nici unele, nici fiecare în parte, nici toți laolaltă, cu drept de stăpânire”, dar Michele protesta că notarul mai pusese pe deasupra acum „multe adăugiri false” și striga (și asta am auzit-o de-afară) „o să dați seama de asta la judecata de pe urmă.” Dar inchizitorii au citit mărturisirea așa cum o întocmiseră ei și la urmă l-au întrebat dacă voia să se supună, cu umilință, judecății Bisericii și întregului popor din oraș. Și l-am auzit pe Michele care striga din toate puterile că el voia să se supună la ce credea el, și prin urmare că „îl socotea pe Christos sărac și răstignit și pe papa

Ioan al XXII-lea eretic, fiindcă spunea contrariul". A urmat o lungă discuție în care inchizitorii, printre care mulți franciscani, voiau să-l facă să înțeleagă că Scripturile nu spuseseră ceea ce spunea el, iar el îi condamna că neagă tocmai regula ordinului lor, iar ei se repezeau să răspundă întrebându-l dacă nu cumva credea că înțelege Scripturile mai bine decât ei, care erau maeștri în asta. Și fratele Michele, foarte căpățânos într-adevăr, îi contrazicea, încât ceilalți credeau că o să-l încolțească provocându-l spunând „și atunci noi vrem ca tu să crezi că Domnul Christos a fost proprietar, iar papa Ioan sfânt și catolic". Iar Michele, fără să se lase: „Nu, eretic". Și ceilalți spuneau că nu mai văzuseră pe nimeni atât de îndârjit întru propria-i pieire. Dar prin mulțimea din afara palatului i-am auzit pe mulți cum spuneau că el era precum Christos printre farisei și mi-am dat seama că în popor mulți credeau că *fra* Michele era un sfânt.

În sfârșit, oamenii episcopului l-au dus îndărăt la temniță, în butuci. Și seara mi-au spus că mulți dintre călugării prieteni cu episcopul se duseseră să-l ocărască și să-i ceară să se dezică, dar el răspundea ca unul care era foarte sigur pe adevărul lui. Și repeta fiecăruia că Domnul Christos era sărac și că așa spuseseră și Sfântul Francisc și Sfântul Dominic, și că dacă a propovădui această părere dreaptă era ceva care trebuia condamnat la cazne grele, cu atât mai bine, pentru că în scurtă vreme avea să se vadă ceea ce spun Scripturile și cei douăzeci și patru de bătrâni din Apocalipsă, și Iisus Christos, și Sfântul Francisc, și glorioșii martiri. Și mi-au spus ce-a spus: „Dacă citim cu atâta înflăcărare doctrina anumitor sfinți abați, cu sporită înflăcărare și bucurie trebuie să dorim să stăm în mijlocul lor". Și la aceste cuvinte inchizitorii ieșeau din carceră înnegurați la față și strigau revoltați (și eu i-am auzit): „Are pe dracu' în el!"

A doua zi am aflat că fusese hotărâtă condamnarea, și când m-am dus la episcopie am putut vedea pergamentul, și o parte din el l-am copiat pe tăblița mea.

Începea: *„In nomine Domini amen. Hec est quedam condemnatio corporalis et sententia condemnationis corporalis lata, data et in hiis scriptis sententialiter pronumptiata et promulgata…"* etcetera, și făcea mai departe o descriere amănunțită a păcatelor și a vinei zisului Michele, pe care o redau aici în parte, astfel încât cititorul să o judece cu dreaptă cumpănire:

> *Johannem vocatum fratrem Micchaelem Iacobi, de comitatu Sancti Frediani, hominem male condictionis, et pessime conversationis, vite et fame, hereticum et heretica labe pollutum et contra fidem catolicam credentem et affirmantem… Deum pre oculis non habendo sed potius humani generis inimicum, scienter, studiose, appesante, nequiter et animo et intentione exercendi hereticam pravitatem stetit et conversatus fuit cum Fraticellis, vocatis*

Fraticellis della povera vita hereticis et scismaticis et eorum pravam sectam et heresim secutus fuit et sequitur contra fidem catolicam… et accessit ad dictam civitatem Florentie et in locis publicis diete civitatis in dicta inquisitione contentis, credidit, tenuit et pertinaciter affirmavit ore et corde… quod Christus redentor noster non habuit rem aliquam in proprio vel comuni sed habuit a quibuscumque rebus quas sacra scriptura eum habuisse testatur, tantum simplicem facti usum.

Dar nu erau numai acestea delictele de care era învinuit, și printre altele unul mi s-a părut cel mai de rușine, chiar dacă nu știu (așa cum a mers procesul) dacă el susținuse atâtea, dar se spunea, în sfârșit, că zisul minorit susținuse că Sfântul Toma din Aquino nu era nici sfânt și nu se bucura de mântuirea eternă, ci era condamnat și pe cale de pierzanie! Și sentința încheia amenințând cu pedeapsa, pentru că acuzatul nu voia să-și recunoască vina:

Costat nobis etiam ex predictis et ex dicta sententia lata per dictum dominum episcopum florentinum, dictum Johannem fore hereticum, noile se tantis herroribus et heresi corrigere et emendare, et se ad rectam viam fidei dirigeri, habentes dictum Johannem pro irreducibili, pertinace et hostinato in dictis suiș perversis herroribus, ne ipse Johannes de dictis suiș sceleribus et herroribus perversis valeat gloriari, et ut eius pena aliis transeat in exemplum; ideirco, dictum Johannem vocatum fratrem Micchaelem hereticum et scismaticum quod ducatur ad locum iustitie consuetum, et ibidem igne et flammis igneis accensis concremetur et comburatur, ita quod penitus moriatur et anima a corpore separetur.

Apoi sentința a fost dată la vedere, au venit din nou oameni ai Bisericii la temniță să-l înștiințeze pe Michele de ceea ce avea să se întâmple, și i-am auzit spunând chiar: „Fra Michele, au și fost făcute mitre cu mantii și au fost pictați pe ele călugărași însoțiți de diavol”. Ca să-l sperie și să-l silească să retracteze până la urmă. Dar fratele Michele s-a pus în genunchi și a spus: „Gândesc că în jurul rugului va fi părintele nostru Francisc, ba mai mult zic, vor fi acolo Iisus și apostolii și slăviții martiri Bartolomeu și Anton”. Ceea ce era un fel de a respinge pentru ultima oară momelile inchizitorilor.

A doua zi de dimineață am fost și eu pe podul episcopiei unde se adunaseră inchizitorii, în fața cărora a fost târât, tot în butuci, fratele Michele. Unul dintre oamenii care-i purtau credință a îngenuncheat în fața lui pentru a primi binecuvântarea, și a fost luat de oameni înarmați și dus numaidecât la temniță. După asta, inchizitorii au citit din nou sentința condamnatului și au întrebat din nou dacă vrea să se căiască. La fiecare punct în care sentința zicea că el este eretic, Michele spunea: „Nu sunt

eretic; păcătos da, dar catolic", și când textul numea pe „venerabilissimul și sanctissimul papă Ioan al XXII-lea", Michele spunea: „Nu, ci eretic". Atunci episcopul a poruncit ca Michele să vină și să îngenuncheze în fața lui, și Michele a spus că el nu îngenunchea în fața ereticilor. L-au făcut să îngenuncheze cu de-a sila, și el a șoptit: „Sunt iertat de asta în fața lui Dumnezeu". Și cum fusese adus acolo cu toate podoabele sale sacerdotale, a început un ritual în timpul căruia treptat, treptat i s-au luat toate însemnele până când a rămas în sutana aceea care la Florența se numește *cioppa.* Și cum cere legea pentru preotul căruia îi este luat harul, cu un fier tare ascuțit i s-au tăiat buricele de la degete și i-au ras și părul. Apoi a fost dat pe mâna căpitanului și-a oamenilor săi, care s-au purtat foarte crud cu el, l-au pus în butuci ducându-l în carceră, în timp ce el spunea mulțimii: *„per Dominum moriemur".* Trebuia să fie ars, așa am aflat, abia a doua zi. În ziua aceea s-au dus din nou la el să-l întrebe dacă vrea să se spovedească și să se împărtășească. Și n-a voit să păcătuiască primind sfintele taine de la cine era în păcat. Și aici, cred, a greșit și s-a arătat înstăpânit de erezia paţarinilor.

Și, în sfârșit, a venit dimineața schingiuirii și a venit să-l ridice un gonfalonier care mi s-a părut un om prietenos, pentru că l-a întrebat ce fel de om era el și de ce se încăpățâna când trebuia să afirme ceea ce tot poporul afirma și încuviința, părerea Sfintei Maici, Biserica. Dar Michele, nestrămutat: „Eu cred în Christos răstignit și sărac". Și gonfalonierul a plecat deschizând larg brațele. Au venit atunci căpitanul și oamenii lui și l-au dus pe Michele în curtea dinlăuntru unde se afla vicarul episcopului și i-au citit din nou și mărturia lui și condamnarea. Michele și-a ridicat din nou glasul împotriva părerilor false care i se puseseră în seamă: și erau cu adevărat lucruri atât de delicate, încât nu mi le amintesc, iar atunci nu le-am înțeles bine. Dar cu sprijinul lor se hotăra moartea lui Michele și persecutarea călugărașilor. Așa încât eu nu înțelegeam de ce oamenii Bisericii și ai brațului secular se îndârjeau atâta împotriva unor indivizi care voiau să trăiască în sărăcie și socoteau că Domnul Nostru Iisus Christos nu avusese bunuri pământești. Întrucât, îmi spuneam, mai degrabă ar fi trebuit să se teamă de oameni care voiau să trăiască în bogăție și să pună mâna pe banii altora, să ducă Biserica în păcat și să se dedea la acte de simonie. Și am vorbit despre asta cu cineva care ședea lângă mine, pentru că nu puteam să-mi țin gura. Și acela mi-a zâmbit batjocoritor și mi-a spus că un călugăr care practică sărăcia devine un rău exemplu pentru popor, care nu mai are apoi încredere în călugării care n-o practică. Și că, a mai spus el, predicarea sărăciei băga idei proaste în capul poporului, care din sărăcia lui ar fi scos motiv de trufie, și trufia poate duce la multe fapte trufașe. Și, în sfârșit, că ar fi trebuit să știu că nu-i era limpede nici lui prin ce silogism călugării care

practicau sărăcia erau de partea împăratului, lucru care nu-i plăcea papei. Toate, motive dintre cele mai serioase, mi se păreau, deși erau spuse de un om prea puțin învățat. Numai că, ajuns aici, nu înțelegeam de ce Michele voia să moară atât de groaznic, pentru a fi pe plac împăratului, sau ca să rezolve o problemă a ordinelor călugărești și religioase. Și într-adevăr cineva dintre cei de față spunea: „Nu e un sfânt, a fost trimis de către Ludovic ca să răspândească neînțelegerea între cetățeni, și călugărașii sunt toscani, dar în spatele lor se află trimișii împăratului”. Și alții: „Ba e nebun, e bântuit de necuratul, e plin de trufie și-i place martirajul dintr-o blestemată îngâmfare, călugărilor ăstora li se citesc prea multe vieți de sfinți; mai bine și-ar lua o nevastă”. Iar alții: „Nu, ar fi bine ca toți creștinii să fie așa, gata să-și dovedească credința ca pe vremea păgânilor”. Și, ascultând glasurile acelea, în timp ce nu mai știam ce să zic, mi s-a întâmplat să-l văd pe condamnat, pe care din când în când mulțimea mi-l ascundea. Și am văzut o față de om care se uita la ceva care nu e de pe lumea asta, o față ca aceea pe care o văd pe statuile sfinților pierduți în viziunile lor. Și am înțeles că, nebun și înțelept cum o fi fost, el voia să moară cu bunăștiință, pentru că era încredințat că, murind, avea să-l înfrângă pe dușmanul său, oricare ar fi fost el. Și am înțeles că pilda lui avea să-i aducă la moarte și pe alții. Și am rămas uluit de atâta tărie, pentru că nici astăzi nu știu dacă la acești oameni este mai tare o iubire plină de mândrie pentru adevărul în care cred, care-i duce la moarte, sau o mândră dorință de moarte, care-i face să-și mărturisească adevărul lor, oricare ar fi el. Și față de așa ceva mă simt pătruns și de admirație, dar și de spaimă.

Dar să ne întoarcem la schingiuire, pentru că acum se îndreptau cu toții spre locul unde se dădea moartea.

Căpitanul și oamenii lui l-au tras afară pe ușă, cu sutana pe el și cu o parte din nasturi descheiați, și umbla cu pași mari și capul plecat, murmurând o rugăciune de-a lui de părea unul dintre martiri. Și era atâta lume că nu-ți venea a crede, Și mulți strigau: „Nu muri!”, iar el spunea: „Vreau să mor întru Christos”. „Dar tu nu mori întru Christos”, îi spuneau, și el: „Ba pentru adevăr”. Când au ajuns la un loc numit Colțul Proconsulului, cineva i-a strigat să se roage la Dumnezeu pentru ei toți, și el a binecuvântat mulțimea. Și la temeliile bisericii Sfintei Liperata, cineva i-a spus: „Nebunule, trebuie să crezi în papă!” și el a răspuns: „Ați făcut un zeu din papa ăsta al vostru… Papii ăștia ai voștri o să vă pape de tot…” (care era un joc de cuvinte, sau vicleșug, cum mi s-a spus că făceau toscanii pe-atunci) și toți s-au mirat că se ducea la moarte făcând glume.

La San Giovanni i-au strigat: „Scapă-ți viața!”, și el a răspuns: „Scăpați-vă de păcate”; la Mercato Vecchio i-au strigat: „Scapă, scapă!”, și el le-a răspuns: „Scăpați de Infern!”; la Mercato Nuovo i-au urlat: „Căiește-te, căiește-te!”, și el a

răspuns: „Căiți-vă de camăta ce luați”. Și ajuns la Santa Croce i-a văzut pe călugării ordinului său care ședeau pe scări și i-a învinuit că nu cinsteau regula Sfântului Francisc, și dintre aceia unii ridicau din umeri, dar alții își acopereau fața cu gluga de rușine.

Și când s-au îndreptat spre Poarta Justiției, mulți îi spuneau: „Neagă, neagă, nu te da morții”, și el: „Christos a murit pentru noi”. Și ei: „Dar tu nu ești Christos, nu trebuie să mori pentru noi” și el: „Dar eu vreau să mor pentru el”. În Grădina Justiției unul l-a întrebat dacă nu putea să facă și el ca un călugăr superior al lui care negase, dar Michele i-a răspuns că nu negase, și am văzut că mulți din mulțime încuviințau și-l îndemnau pe Michele să fie tare: așa eu și mulți alții am înțeles că aceia erau oameni de-ai lui, și ne-am îndepărtat.

S-a ieșit, în sfârșit, pe poarta orașului, și în fața noastră a apărut rugul, pentru că lemnele erau așezate în formă de căsuță, și s-a făcut un cerc de cavaleri înarmați pentru ca lumea să nu se apropie prea mult. Și l-au legat pe fratele Michele de stâlp. Și l-am auzit iarăși pe careva strigând: „Dar ce mai e ș-asta, pentru cine vrei să mori?”, și el a răspuns: „Acesta e un adevăr care-mi stă la inimă, care nu se poate dovedi decât cu moartea”. Au aprins focul. Și fratele Michele, după ce intonase *Credo,* a intonat apoi un *Te Deum.* A cântat din el poate vreo opt versuri, apoi s-a aplecat ca și când ar fi trebuit să strănute și a căzut la pământ, pentru că arseseră legăturile. Murise, pentru că înainte ca trupul să ardă, omul moare din pricina marii călduri care face să plesnească inima și a fumului care dă năvală în piept.

Apoi căsuța a ars cu totul ca o torță mare și a fost o mare pălălaie, și dacă nu s-ar fi ridicat din bietul trup făcut scrum a lui Michele, care nu se mai deslușea printre butucii jerăgăioși, aș fi spus că sunt în fața rugului aprins din Biblie. Și era cât pe-aci să am o viziune, încât (mi-am amintit suind scările bibliotecii) îmi veniseră de la sine pe buze unele cuvinte despre răpirea extatică, pe care o citisem în cărți, a Sfintei Hildegarde: „Flacăra constă într-o scânteietoare limpezime, într-o înnăscută vigoare și într-o înflăcărată ardoare, dar limpezimea cea scânteietoare o are ca să strălucească și ardoarea înflăcărată ca să ardă”.

Mi-am amintit unele fraze ale lui Ubertino despre dragoste. Imaginea lui Michele pe rug contopită cu cea a lui fra Dolcino, iar cea a lui Dolcino cu cea a frumoasei Margherita. Am simțit din nou neliniștea care mă cuprinsese în biserică.

Am încercat să nu mă mai gândesc la asta și am pornit-o hotărât spre labirint.

Intram aici singur pentru prima oară, umbrele lungi aruncate de felinar pe pardoseală mă îngrozeau precum nălucirile din noaptea dinainte. Mă temeam în orice clipă să nu mă pomenesc în fața altei oglinzi, pentru că în așa fel este magia oglinzilor,

încât chiar dacă știi că sunt oglinzi ele nu încetează să te neliniștească.

Pe de altă parte, nu încercam să mă orientez, nici să ocolesc camera cu parfumuri care-ți dau năluciri. Umblam ca pradă unei febre și nici nu știam unde voiam să mă duc. De altfel, nu m-am îndepărtat mult de locul de plecare, pentru că puțin după aceea m-am trezit în camera heptagonală pe unde intrasem. Aici erau așezate pe o masă câteva cărți pe care mi se părea că le văzusem în seara dinainte. Am ghicit că erau operele pe care Malachia le adusese din *scriptorium* și pe care nu le pusese încă la loc, acolo unde se cuvenea. Nu înțelegeam dacă eram prea departe de sala parfumurilor, pentru că mă simțeam amețit, fie din pricina unor efluvii care veneau până în locul acela, fie din pricina lucrurilor care-mi bântuiseră mintea până atunci. Am deschis un volum bogat împodobit cu miniaturi care, ca stil, îmi părea că provine din mănăstirile ultimei Thule.

Am fost uluit, într-o pagină cu care începea sfânta Evanghelie a Apostolului Marcu, de imaginea unui leu. Era fără îndoială un leu, deși nu văzusem niciodată unul în carne şi oase, și miniaturistul îi reprodusese cu fidelitate trăsăturile, poate inspirându-se de la leii din Hibernia, țară a creaturilor monstruoase, și m-am convins că animalul acesta, cum pe de altă parte se spune și în *Fiziologul,* adună în sine toate trăsăturile lucrurilor celor mai înspăimântătoare și maiestuoase în același timp. Așa că imaginea aceea îmi evoca imaginea dușmanului și pe cea a Domnului Nostru Iisus Christos, și nu știam în ce înțeles simbolic trebuie să-l privesc, și tremuram tot, și de teamă, dar și de vântul care pătrundea prin crăpăturile pereților.

Leul pe care îl vedeam avea o gură plină de dinți și un cap împlătoșat cu finețe ca acela al unui șarpe, trupul fioros care se sprijinea pe cele patru labe cu unghii înghimpate și sălbatice, semăna în țesătura sa cu unul din acele covoare care mai târziu am văzut că se aduceau din Orient, cu solzi roșii și smaraldini, pe care se desenau, galbene ca ciuma, oribile și puternice frize de oase. Galbenă era și coada, care se răsucea de pe spinare în sus până la cap, terminându-se cu o ultimă volută de smocuri albe și negre.

Rămăsesem chiar foarte tulburat de leu (și nu o dată mă trăsesem îndărăt de teamă să nu văd într-adevăr apărând pe neașteptate un animal de felul acela), când m-am hotărât să privesc și alte pagini, și ochiul mi-a căzut, la începutul Evangheliei după Matei, pe imaginea unui om. Nu știu de ce el m-a speriat mai mult decât leul: chipul era de om, dar omul acesta era înzăuat într-un soi de patrafir țeapăn care-l acoperea până la picioare, și patrafirul acesta, sau zale ce erau, era încrustat cu pietre dure, roșii și galbene. Capul, care ieșea enigmatic dintr-un castel de rubine și topaze, mi-a apărut (oh, cum mă mai face să hulesc spaima mea!) ca ucigașul tainic după

ale cărui urme ne țineam. Și apoi am înțeles de ce făcea o atât de strânsă legătură între fiară și cel înzăuat din labirint: pentru că amândoi, asemenea tuturor figurilor din acea carte, se amestecau într-un țesut reprezentat de labirinturi împletite, în care linii de onix și de smarald, fire de crisopraz, benzi de beriliu păreau să se lege toate de ghemul de săli și coridoare în care mă aflam. Pe pagină, ochiul meu rătăcea pe potecuțe minunate, după cum picioarele mele rătăceau în șirul înnebunitor de camere ale labirintului, și faptul că vedeam întruchipată pe pergament rătăcirea mea m-a umplut de neliniște și m-a încredințat că fiecare dintre cărțile acelea relatau prin tainice hohote de râs povestea mea din clipa aceea. „*De te fabula narratur”,* mi-am spus și m-am întrebat dacă paginile acelea nu cuprindeau cumva și povestea clipelor viitoare ce mă așteptau.

Am deschis o altă carte și aceasta mi s-a părut de școală hispanică. Culorile erau țipătoare, roşurile păreau sânge sau foc. Era cartea revelației apostolului, și am nimerit încă o dată, ca și în seara dinainte, la pagina cu *mulier amicta sole.* Dar nu era aceeași carte, miniatura diferea, aici artistul stăruise mai mult asupra trăsăturilor femeii. I-am comparat figura, sânul, șoldurile molatece cu statuia Sfintei Fecioare pe care o văzusem cu Ubertino. Linia era alta, dar și această *mulier* mi s-a părut foarte frumoasă. M-am gândit că nu trebuia să adăst asupra acestor gânduri, și am mai dat câteva pagini. Am găsit o altă femeie, dar de data asta era târfa Babilonului. Nu m-au mișcat prea mult trăsăturile ei, ci gândul că și ea era o femeie ca și cealaltă, numai că aceasta era cloaca tuturor viciilor, iar cealaltă receptaculul tuturor virtuților. Dar trăsăturile erau *muliebri* în amândouă cazurile, și la un anumit moment nu am fost în stare să înțeleg ce le deosebea. Am simțit din nou neliniștea aceea înlăuntrul meu, imaginea Sfintei Fecioare din biserică s-a suprapus peste aceea a frumoasei Margherita. „Sunt un păcătos!” mi-am spus. Sau: „Am înnebunit!” Și am hotărât că nu puteam să mai rămân în bibliotecă.

Din fericire, eram aproape de scară. M-am repezit în jos cu primejdia de-a mă împiedica și de-a stinge felinarul. M-am pomenit sub boitele ample ale *scriptorium-ului,* dar nici în momentul acela nu m-am oprit și am coborât mai departe scara care ducea la refector.

Aici m-am oprit gâfâind. Prin geamuri intra lumina lunii, în noaptea aceea atât de luminoasă, și aproape că nici nu mai aveam nevoie de felinar, de care nu te puteai lipsi în chiliile și în tainițele bibliotecii. Cu toate acestea, l-am păstrat aprins, căutând parcă să mă simt mai bine așa. Dar tot mai gâfâiam, și m-am gândit că trebuia să beau apă ca să-mi potolesc bătăile inimii. Și întrucât bucătăria era aproape, am străbătut refectorul și am

deschis încet una dintre ușile care dădeau în a doua jumătate a parterului Edificiului.

Și în acest moment groaza mea, în loc să se potolească, a sporit. Pentru că mi-am dat numaidecât seama că era cineva în bucătărie, lângă cuptorul de pâine; sau cel puțin mi-am dat seama că în colțul acela licărea o lumină, și plin de teamă am stins-o pe a mea. Speriat cum eram, am pricinuit spaimă, Și-ntr-adevăr celălalt (sau ceilalți) a stins și el repede lumina lui. Dar era în zadar, pentru că strălucirea nopții ilumina destul de bine bucătăria ca să pot zări în fața mea, pe podea, una sau mai multe umbre neclare.

Înghețat, nu cutezam nici să dau înapoi, nici să înaintez, auzit un șopocăit și mi s-a părut că deslușesc un glas șoptit de femeie. Apoi, din grupul încurcat care se desena întunecat lângă cuptor, o umbră neagră și învârtoșată s-a desprins și a fugit spre ușa ce dădea afară, care neîndoielnic era întredeschisă, închizând-o în urma sa.

Am rămas eu, pe pragul dintre refector și bucătărie, și ceva nedeslușit, lângă cuptor. Ceva neclar și – cum să spun? – tânguios. Venea într-adevăr din umbră un vaiet, ceva ca un plâns înfundat, un sughiț ritmic, de frică.

Nimic mai mult nu dă curaj decât frica altuia; dar nu m-am mișcat spre umbră împins de curaj. Aș spune, mai degrabă, împins de o beție care nu era străină de cea care mă cuprinsese când am avut nălucirile. Era în bucătărie ceva asemănător cu fumegările care mă învăluiseră în bibliotecă, în prima zi. Sau poate că nu era vorba de aceeași substanță, dar asupra simțurilor mele prea chinuite ele au avut același rezultat. Simțeam un miros puternic de tragacantă, de alaun și de tartru, pe care bucătarii îl foloseau să dea aromă vinului. Sau poate, cum am aflat după aceea, tocmai atunci se făcea berea (care în partea aceea de nord a peninsulei se bucura de o anumită prețuire), și acolo se lucra după metoda țării mele, cu iarbă erică, mirt de baltă și rozmarin de smârc sălbatic. Arome care mi-au îmbătat sufletul mai mult decât nările.

Și în timp ce rațiunea mă îndemna să strig: *„vade retro!*” și să mă îndepărtez de locul acela tânguios, care fără îndoială era o vedenie iscată de necuratul, ceva din acea *vis appetitiva* a omului din mine m-a împins înainte, ca și cum aș fi vrut să iau parte la un miracol.

Așa m-am apropiat de umbră până când, la lumina nopții, care intra prin ferestrele mari, mi-am dat seama că era o femeie, tremurând, care strângea la piept cu o mână ceva înfășurat și care se trăgea plângând spre gura cuptorului.

Dumnezeu, Preafericita Fecioară și toți sfinții din paradis să-mi fie martori acum ca să-mi spună ce însemnau toate astea. Rușinea, demnitatea credinței mele (ajuns acum bătrân, monah în această mănăstire din Melk, loc de pace și senină meditație) m-ar

îndemna la o foarte cuvioasă băgare de seamă. Va trebui doar să spun că ceva rău s-a întâmplat, dar nu se cuvine să repet ce a fost, și nu voi tulbura nici sufletul meu, nici pe cel al cititorului meu.

Dar mi-am făgăduit să povestesc, despre întâmplările acelea de demult, tot adevărul, și adevărul nu se poate împărți, strălucește prin propria sa evidență și nu îngăduie să fie îmbucătățit de interesele sau de rușinea noastră. Problema este, mai degrabă, să spun ce s-a întâmplat, nu cum văd și cum îmi amintesc acum (chiar dacă încă îmi mai amintesc totul cu o nepioasă vivacitate, și nu știu dacă remușcarea care a urmat este cea care mi-a fixat într-un chip atât de precis întâmplări și gânduri în amintirea mea, sau lipsa acelei remușcări care încă mă mai chinuie, dând viață celor mai mărunte amănunte ale păcatului meu), ci cum am văzut și am simțit atunci. Și pot s-o fac cu fidelitatea unui cronicar, pentru că, dacă închid ochii, pot să repet nu numai tot ce am făcut, dar și ce am gândit în momentele acelea, ca și cum aș fi copiat un pergament scris atunci. Dar așa trebuie să fac, și Arhanghelul Mihail să mă apere, întrucât spre deplina lămurire a cititorilor viitori și spre flagelarea greșalei mele vreau acum să povestesc cum un tânăr poate cădea pradă uneltirilor diavolului, chiar dacă sunt cunoscute și bătătoare la ochi, și cum cine mai cade în ele poate să le ocolească.

Era, deci, o femeie. Ce spun?, o fată. Pentru că avusesem până atunci (și de atunci mai departe, mulțumită Domnului) prea puțin de-a face cu făpturi de acel sex, nu puteam spune ce vârstă putea să fi avut. Știu că era tânără, aproape adolescentă, poate că avea șaisprezece sau șaptesprezece primăveri, sau poate douăzeci, și am fost mișcat de impresia de realitate omenească ce izvora din figura aceea. Nu era o nălucire, și în orice caz mi s-a părut *valde bona.* Poate că tremura ca o păsăruică pe timp de iarnă, și plângea, și-i era frică de mine.

Astfel gândind eu că datoria oricărui bun creștin este să-l ajute pe aproapele lui, m-am apropiat cu multă blândețe de ea și, într-o latină frumoasă, i-am spus că nu trebuie să se teamă, pentru că eram un prieten, în orice caz nu un dușman, și desigur nu dușmanul pe care ea probabil că și-l închipuia.

Poate din blajinitatea care se vedea în ochii mei făptura aceea s-a potolit și s-a apropiat. Mi-am dat seama că nu înțelegea latina mea și din instinct m-am adresat în vulgara germană, adică în limba mea de-acasă, lucru care a speriat-o tare rău, nu știu dacă din cauza sunetelor aspre, neobișnuite pentru oamenii de pe meleagurile acelea, sau poate pentru că aceste sunete îi aminteau vreo întâmplare dintre ea și soldații de pe la noi. Atunci am zâmbit, socotind că limba gesturilor și a feței este mai universală decât aceea a cuvintelor, și ea s-a liniștit. Mi-a zâmbit și mi-a spus doar câteva cuvinte.

Cunoșteam prea puțin limba ei populară, și oricum era deosebit de ceea ce învățasem o picătură la Pisa, cu toate acestea am înțeles după ton că ea îmi spune ceva cam de felul: „Tu ești tânăr, tu ești frumos…” I se întâmplă destul de rar unui novice, care și-a petrecut toată copilăria lui în mănăstire, să audă afirmații privitoare la propria lui tinerețe, ba dimpotrivă, sunt mereu preveniți că frumusețea trupească este întotdeauna trecătoare și că trebuie socotită mult mai ticăloasă; dar urzelile dușmanului sunt fără număr și mărturisesc că vorbele acelea care priveau nurii mei, oricât de mincinoase, au pătruns cu dulceață prin urechile mele și mi-au dat o tulburare de nestăpânit. Cu atât mai mult cu cât fata, spunând acestea, îmi mângâiase obrazul, pe atunci fără tuleie de barbă. Am încercat o senzație de leșin, dar în clipa aceea nu izbuteam să întrezăresc nici măcar o umbră de păcat înlăuntrul meu. Într-atât poate diavolul, când vrea să ne pună la încercare, să șteargă din sufletul nostru orice urmă de grație.

Ce am simțit? Ce am văzut? Eu nu-mi amintesc decât că emoțiile din prima clipă au fost lipsite de orice expresie, pentru că limba și mintea mea nu erau învățate să numească senzații de soiul acesta. Până când mi-au revenit în minte alte cuvinte lăuntrice, auzite în alt timp și în alte locuri, rostite desigur pentru alte scopuri, dar care în mod minunat mi se păreau a fi în armonie cu bucuria mea din acea clipă, ca și când ar fi luat naștere în mod consubstanțial ca s-o exprime. Cuvinte care se grămădiseră în cavernele memoriei mele au urcat la suprafața (mută) a buzelor mele și am uitat că ele vor fi slujit în scripturi sau în paginile sfinților ca să exprime realități mult superioare. Dar, la urma urmei, exista oare vreo deosebire între deliciile de care vorbiseră sfinții și cele pe care sufletul meu zbuciumat le încerca în momentul acela? În momentul acela a pierit în mine simțul treaz al deosebirii. Ceea ce, mi se pare, este tocmai semnul pierderii totale în hăul nemărginit al identității.

Dintr-o dată fata aceea mi-a apărut la fel ca fecioara neagră și frumoasă de care vorbește *Cântarea.* Ea purta o rochioară ruptă de stofă proastă, care se deschidea în mod destul de nerușinat la piept, iar la piept avea un șirag de pietricele colorate și, cred, fără nici un preț. Dar capul se ridica plin de mândrie pe un gât alb ca un turn de fildeș, ochii ei erau limpezi ca scăldătoarele din Heșbon, nasul ei era ca un turn al Libanului, buclele din cap ca purpura. Da, părul ei mi se părea ca o turmă de capre, dinții ei ca niște turme de oi care ies din apă, înșirate toate în așa chip încât nici una nu era în fața suratei sale. Și: „Cât ești de frumoasă, iubita mea, cât ești de frumoasă! îmi venea să șoptesc, părul tău e ca o turmă de capre care coboară de pe muntele Galaad, ca o panglică de purpură sunt buzele tale, ca spicul grâului este obrazul tău, gâtul tău este ca turnul lui David pentru care s-au oferit mii de scuzi”. Și mă întrebam, speriat și

pierdut, cine era fata asta care se ridica în fața mea ca aurora, frumoasă ca luna, strălucitoare ca soarele, *terribilis ut castrorum acies ordinata.*

Atunci creatura aceea s-a apropiat și mai mult de mine, aruncând cât colo pachetul întunecat pe care-l ținuse până atunci strâns la piept, și a ridicat iar mâna ca să-mi mângâie fața, repetând din nou cuvintele pe care mi le mai spusese. Și, în timp ce nu știam dacă să fug de ea sau să mă apropii mai mult, capul meu bubuia ca și cum trâmbițele lui Iosua se pregăteau să năruie zidurile Ierihonului, și totodată o doream din toată inima, dar mă temeam s-o ating, ea a avut un zâmbet de mare bucurie, a scos un geamăt supus, de căprită, și-a desfăcut șireturile care-i legau veșmântul pe piept, și-a scos rochia de pe ea ca pe o tunică, și a rămas în fața mea așa cum trebuie să fi apărut Eva, în grădina Edenului, dinaintea lui Adam. „*Pulchra sunt ubera quae paululum supereminent et tument modice",* am șoptit, repetând fraza pe care o auzisem de la Ubertino, pentru că sânii ei mi-au apărut ca doi pui de cerb, doi gemenași de gazelă care pășteau printre crini, buricul ei era o cupă rotundă în care nicicând nu lipsește vinul dres cu farmece, pântecul ei o grămadă de grâu, împodobit de jur-împrejur cu florile văilor.

„O sidus clarum puellarum, i-am strigat, *o porta clausa, fons hortorum, cella custos unguentorum, cella pigmentaria!"* și m-am trezit, fără să vreau, peste trupul ei, descoperindu-i căldura și parfumul înțepător al unor iruri pe care nu le cunoșteam. Mi-am amintit: „Fiilor, când vine dragostea nebună, omul nu mai poate face nimic!", și am înțeles după aceea că simțeam, fie că era urzeala dușmanului, fie dar ceresc, că nu mai puteam să fac nimic ca să stăvilesc impulsul care mă împingea, și: *„Oh langueo,* am strigat, și: *Causa languoris video nec caveo!"* și pentru că un parfum de trandafiri adia de pe buzele ei, și erau frumoase picioarele ei în sandale, și gambele ei erau ca niște coloane, și ca niște coloane șoldurile ei pline, operă a unei mâini de artist. O, dragoste, fiică a plăcerilor, un rege a rămas prins în mrejele tale, îmi șopteam singur, și am fost în brațele ei, și am căzut amândoi pe podeaua goală a bucătăriei și nu știu dacă prin vrerea mea sau prin priceperea ei, m-am trezit eliberat de rasa mea de novice și nu am mai avut rușine de trupurile noastre *et cuncta erant bona.*

Și ea m-a sărutat cu sărutările gurii sale, și dragostele ei au fost cu mult mai delicioase decât vinul, și mireasmă delicioasă erau parfumurile ei, și era frumos gâtul ei printre perle, și obrajii săi printre șiraguri, cât de frumoasă ești, iubito, cât de frumoasă, ochii tăi sunt porumbițe (spuneam), și arată-mi fața ta, și lasă-mă să-ți aud glasul, fiindcă vocea ta e ca o cântare, și fața ta e fermecătoare, m-ai făcut nebun de iubire, surioară, m-ai înnebunit doar cu o privire, cu un singur lănțug al gâtului tău, fagure ce picură sunt buzele tale, miere și lapte este limba ta,

parfumul respirației tale tocmai ca al merelor este, sânii tăi ca niște ciorchini de struguri, cerul gurii tale e vin ales care pătrunde până-n dragostea mea și-ți curge pe buze și pe dinți… Izvor de grădină, nard și șofran, scorțișoară și cuișoare, smirnă și aloe, eu mâncam fagurele meu și mierea mea, beam vinul meu și laptele meu, cine era, cine era oare această fată care se ridica precum aurora, frumoasă ca luna, strălucitoare ca soarele, teribilă ca o ceată de stegari?

Oh, Doamne, când sufletul îți este răpit, atunci singura virtute este să iubești ceea ce vezi (nu e adevărat?), cea mai mare fericire că ai ceea ce ai, atunci viața fericită se bea din izvoarele ei (nu s-a spus așa?), atunci se gustă adevărata viață care, după viața aceasta muritoare, ne va reveni să trăim alături de îngeri în nemurire… Aceasta gândeam și mi se părea că profețiile se adevereau, în sfârșit, în vreme ce fata mă copleșea cu dulcețuri de nedescris, și era ca și când trupul meu ar fi fost tot un ochi înainte și altul îndărăt și vedeam dintr-o dată tot ce mă înconjura. Și mă gândeam că de la acest lucru, care e dragostea, provin în același timp unitatea și suavitatea, și binele, și sărutul, și unirea, cum auzisem vorbindu-se, dar credeam că este vorba de altceva. Și doar pentru o clipă, în timp ce bucuria mea se pregătea să ajungă la zenit, mi-am amintit că poate experimentam, și noaptea, posedarea demonului de la amiază, condamnat în sfârșit să se arate chiar în chipul său de demon inimii care întreabă, în extaz, „Cine ești?”, el care știe să răpească inima și să înșele trupul. Dar numaidecât m-am convins că drăcești nu erau decât îndoielile mele, pentru că nimic nu putea să fie mai drept, mai bun, mai sfânt decât ceea ce încercam eu, lucru a cărui dulceață sporea din moment în moment. Așa cum o picătură mică de apă căzută într-o cantitate de vin se risipește toată, pentru a căpăta gustul și culoarea vinului, așa cum fierul înroșit de foc își pierde forma lui de la început, așa cum aerul când e inundat de lumina soarelui se transformă într-o nemărginită strălucire și capătă aceeași claritate, încât nu mai pare luminat ci însăși lumina, așa mă simțeam și eu, dându-mi duhul într-o blândă lichefiere, încât nu mi-a mai rămas decât puterea să șoptesc cuvintele psalmului „Iată, pieptul meu e ca un vin nou, fără cep, care face să plesnească butoaiele noi”, și numaidecât am văzut o lumină din cale-afară de strălucitoare, și în ea o formă de culoarea safirului care ardea toată într-un foc roșu strălucitor și mult prea suav, și lumina aceea strălucitoare s-a răspândit prin tot focul acela roșu, și focul acela roșu prin forma aceea strălucitoare, iar lumina aceea atât de strălucitoare și tot focul acela roșu prin întreaga formă.

În timp ce, aproape leșinat, cădeam peste trupul cu care mă unisem, am înțeles într-un ultim suflu de vitalitate că flacăra constă într-o splendidă limpezime, într-o vigoare înnăscută și într-o înflăcărată ardoare, dar că posedă limpezimea cea

splendidă ca să strălucească din nou și ardoarea înflăcărată ca să ardă. Apoi am înțeles abisul, și abisurile ulterioare pe care el le invoca.

Acum când, cu mâna tremurândă (și nu știu dacă pentru groaza de păcatul de care spun sau pentru vinovata nostalgie a faptului pe care-l amintesc), scriu rândurile acestea, îmi dau seama că am folosit aceleași cuvinte pentru a descrie prea-rușinosul meu extaz din acel moment, cu aceleași pe care le-am folosit, nu cu multe pagini înainte, pentru a descrie focul care ardea trupul de martir al călugărașului Michele. Și nu este o întâmplare că mâna mea, gata să făptuiască ce spune sufletul, a plăsmuit aceleași expresii pentru două experiențe așa de deosebite, pentru că desigur în același fel le-am trăit atunci, când am luat cunoștință de ele, și acum o clipă când încercam să le fac pe amândouă să trăiască din nou pe pergament.

Există o înțelepciune secretă care face ca fenomene separate între ele să poată fi numite cu cuvinte asemănătoare, aceeași prin care lucruri divine pot fi desemnate cu nume pământești, și prin simboluri echivoce lui Dumnezeu i se poate spune leu sau leopard, morții i se poate spune rană, bucuriei flacără și flăcării moarte, și morții abis, iar abisului ruină, iar ruinei și leșinului pasiune.

De ce eu, copil, numeam extazul de moarte care mă impresionase la martirul Michele prin cuvinte cu care sfânta numise extazul vieții (divine), dar cu aceleași cuvinte nu mă puteam abține să numesc și extazul (vinovat și trecător) de plăcere pământească care, din unghiul ei de vedere, îmi apăruse imediat după aceea ca o senzație de moarte și de distrugere? Încerc acum să reflectez și asupra felului cum am putut să observ, la distanță de câteva luni, două experiențe la fel de tulburătoare și de dureroase, și asupra felului în care, în noaptea aceea, în abație, mi-am amintit de una și am făcut experiența celeilalte, la o distanță de numai câteva ore, și de asemenea felul în care, între timp, le-am trăit acum, punând pe hârtie rândurile acestea, și cum în cele trei cazuri mi le-am reamintit cu cuvintele experienței deosebite ale unui suflet sfânt care se lasă pradă viziunii dumnezeiești. Am defăimat poate (atunci? acum?)? Oare ce era asemănător în dorința lui Michele, în extazul pe care l-am simțit la vederea flăcării care-l ardea, în dorința de împreunare carnală cu fata, în mistica pudoare cu care o traduceam alegoric, și în aceeași dorință de nimicire bucuroasă care o împingea pe sfântă să moară de propria ei dragoste ca să trăiască mult mai mult și în vecii vecilor? Este oare cu putință ca lucruri atât de echivoce să se poată spune într-un chip atât de univoc? Și totuși, după câte se pare, aceasta este învățătura pe care ne-au lăsat-o cei mai mari dintre cărturari: *omnis ergo figura tanto evidentius veritatem demonstrat quanto apertius per dissimilem similitudinem figuram se esse et non veritatem probat.* Dar dacă

dragostea flăcării sau a abisului reprezintă dragostea pentru Dumnezeu, pot reprezenta și dragostea pentru moarte și dragostea pentru păcat? Da, așa cum leul și șarpele reprezintă în același timp și pe Christos și pe diavol. Cea ce arată că îndreptățirea interpretării nu poate fi hotărâtă decât de autoritatea Părinților, și în cazul care mă mâhnește nu am *auctoritas* la care mintea mea să se poată adresa, și mă arde focul îndoielii (și din nou figura focului apare ca să înfățișeze golul de adevăr și deplinătatea greșalei care mă nimicesc!). Ce se întâmplă, Doamne Dumnezeule, în sufletul meu, acum când mă las prins de vârtejul amintirilor și pun laolaltă timpuri deosebite, ca și cum m-aș apuca să stric ordinea astrelor și regularitatea mișcărilor lor cerești? Desigur că depășesc limitele inteligenței mele păcătoase și bolnave. Dar să ne întoarcem la îndatorirea ce cu umilință mi-am propus-o. Povesteam despre ziua aceea și despre totala rătăcire a simțurilor în care mă prăbușisem. Iată, am spus despre ceea ce mi-am amintit cu acel prilej, și la aceasta să se mărginească slaba mea îndatorire de cronicar credincios și supus adevărului.

Am zăcut așa, nu știu câtă vreme, cu fata lângă mine. Cu o mișcare înceată mâna ei continua să atingă trupul meu, scăldat acum în sudoare. Simțeam o exaltare lăuntrică, și nu era liniște, ci ca o ultimă pâlpâire a unui foc care mai continua să mocnească sub cenușă, acum când flacăra nu mai e. Nu m-aș da îndărăt să-l numesc fericit pe cel căruia i-ar fi dat să simtă ceva asemănător (șopteam ca în somn), chiar și rareori, în această viață (și de fapt am simțit asta doar atunci), și chiar foarte repede, sau pe durata unei singure clipe. Parcă nu ai mai exista, nu te-ai mai simți tu însuți, ai fi micșorat, anulat, și dacă unul dintre muritori (îmi spuneam) ar putea, pentru o singură clipă, și foarte, foarte repede, să guste ceea ce am gustat eu, ar socoti numaidecât blestemată această lume perversă, ar fi tulburat de urâțenia vieții zilnice, ar simți greutatea de moarte a vieții… Nu așa fusesem învățat? Îndemnul acela al întregului meu suflet să uite de sine, cufundat în beatitudine era, desigur (acum înțelegeam asta), iradierea soarelui etern, și bucuria pe care acela i-o dă omului, îi deschide sufletul, îl liniștește și-i sporește forțele, și gura căscată, pe care omul o deschide spre sine însuși, nu se mai închide cu atâta ușurință, și nu există lucru mai dulce și mai de groază pe lumea asta decât rana deschisă de lovirea spadei iubirii. Dar acesta este dreptul soarelui, el îl trezește pe cel rănit cu razele sale și toate plăgile se măresc, omul se deschide și se dilată, chiar vinele lui sunt larg deschise, puterile lui nu mai sunt în măsură să îndeplinească ordinele pe care le primesc și sunt mișcate numai și numai de dorință, spiritul arde în prăpastia pe care o atinge acum, văzându-și propria dorință și propriul adevăr întrecute de realitatea pe care a trăit-o și pe care o trăiește. Și asistă, uluit, la propria sa pierdere.

Am ațipit cufundat în asemenea senzații de bucurie lăuntrică de nepovestit.

Am redeschis ochii după mai multă vreme, și lumina nopții, poate din pricina vreunui nor, se împuținase de tot. Am pipăit cu mâna pe lângă mine și n-am mai dat de trupul fetei. Am întors capul: nu mai era.

Absența obiectului care dezlănțuise dorința mea și îmi potolise setea mi-a trezit numaidecât și orgoliul dorinței aceleia și perversitatea setei mele. *Omne animal triste post coitum.* Am devenit conștient de faptul că păcătuisem. Acum, după ce au trecut atâția ani, în timp ce plâng cu amărăciune păcatul meu, nu pot să uit că în seara aceea simțisem o mare plăcere, și aș fi foarte nedrept cu Atotputernicul, care a creat toate lucrurile întru bunătate și frumusețe, dacă nu aș admite că și în întâmplarea aceea a doi păcătoși s-a petrecut ceva care în sine, *naturaliter,* era bun și frumos. Dar poate că din pricină că acum sunt bătrân și înclinat să socotesc cu păcat că tot ce era în tinerețea mea era bun și frumos. În timp ce ar trebui să-mi întorc gândul spre moarte, care se apropie. Atunci, tânăr fiind, nu m-am gândit la moarte, dar am plâns din toată inima și cu sinceritate pentru păcatul ce-l făptuisem.

M-am ridicat tremurând și pentru că stătusem mult pe pietrele înghețate ale bucătăriei și corpul îmi înțepenise. M-am îmbrăcat, simțind că mă ia cu fierbințeală. Am zărit atunci într-un colț pachetul pe care fata îl lăsase când fugise. M-am aplecat să cercetez obiectul: era ceva înfășurat într-o pânză, ceva care părea să vină de la bucătărie. L-am desfăcut și pe moment n-am înțeles ce era înăuntru, fie din cauză că era puțină lumină, fie din cauza formei ciudate pe care o avea conținutul pachetului. Apoi am înțeles: printre picături de sânge și zdrențe de carne foarte fleșcăită și albicioasă, în fața ochilor mei sta moartă, dar pâlpâind încă de viața gelatinoasă a viscerelor moarte, străbătută de vene livide, o inimă de mari dimensiuni.

Un văl negru mi s-a lăsat pe ochi, o salivă acră mi-a umplut gura. Am scos un strigăt și am căzut cum corpul de mort se prăbușește.

Ziua a treia

Noaptea

În care Adso, tulburat, i se destăinuie lui Guglielmo și meditează asupra rolului femeii în planul creației, după care descoperă cadavrul unui om

Mi-am revenit când cineva mă spăla pe față. Era fratele Guglielmo, care ținea în mână un felinar și îmi pusese ceva sub cap.

— Ce s-a întâmplat, Adso? m-a întrebat, de ce umbli noaptea să furi resturi de la bucătărie?

Pe scurt, Guglielmo se sculase, mă căutase nu știu de ce, negăsindu-mă, bănuise că mă dusesem să fac vreo bravadă în bibliotecă. Apropiindu-se de Edificiu dinspre bucătărie, văzuse o umbră care ieșise prin partea dinspre grădină (era fata care se îndepărta, poate pentru că auzise pe cineva care se apropie). Încercase să înțeleagă cine putea să fie și s-o urmărească, dar ea (sau cea care pentru el era o umbră) se îndepărtase spre zidul de împrejmuire, apoi dispăruse. Atunci Guglielmo, după ce cercetase de jur-împrejur, intrase în bucătărie și mă găsise leșinat.

Când i-am arătat, încă îngrozit, pachetul cu inima, bălmăjind despre o nouă crimă, a început să râdă.

— Bine, Adso, dar ce om ar avea o inimă atât de mare? E o inimă de vacă, sau de bou, chiar azi au tăiat o vită! Dar mai bine spune-mi cum de se găsește în mâinile tale.

În acel moment, copleșit de remușcări, pe lângă că eram zăpăcit de groază, am izbucnit în hohote de plâns și i-am cerut să-mi îngăduie să vin în fața lui pentru sfânta spovedanie. Ceea ce el mi-a îngăduit și eu i-am povestit totul, fără să-i ascund nimic.

Fratele Guglielmo m-a ascultat cu multă seriozitate, dar cu o umbră de îngăduință. Când am isprăvit, a devenit sever și mi-a spus:

— Adso, ai păcătuit, desigur, și ai făcut-o călcând porunca ce ți s-a dat să nu păcătuiești trupește împotriva îndatoririlor tale de novice. Întru dezvinovățirea ta stă faptul că te-ai aflat în una dintre acele situații în care ar fi fost împins în ispită chiar și un sfânt părinte în pustiu. Și despre femeie ca pricină a ispitelor au vorbit destul Scripturile. Despre femeie Ecleziastul spune că vorba cu ea este ca focul care arde, și Proverbele spun că ea pune stăpânire pe ceea ce e mai de preț în inima bărbatului și cei mai tari au fost ruinați de ea. Și mai spune Ecleziastul: și am descoperit că mai amară decât moartea este femeia, că e ca lațul vânătorilor, sufletul ei este ca o plasă, mâinile ei ca niște funii. Iar alții au spus despre ea că este corabia diavolului. Stabilind acestea, dragă Adso, eu nu izbutesc totuși să mă conving că

Dumnezeu ar fi vrut să introducă în facerea lumii o făptură atât de spurcată, fără să o înzestreze cu vreo virtute. Și nu pot să nu mă gândesc la faptul că El i-a îngăduit multe privilegii și calități, dintre care cel puțin trei sunt foarte mari. Într-adevăr, l-a creat pe bărbat în lumea aceasta păcătoasă, și din lut, și pe femeie în clipa ce-a urmat, în paradis și dintr-o materie umană nobilă. Și nu a făurit-o din picioarele sau din părțile de din dos ale lui Adam, ci din coasta lui. În al doilea rând, Domnul, care poate totul, ar fi putut să se încarneze de-a dreptul într-un bărbat, în vreun chip miraculos, și în schimb și-a ales să locuiască în pântecele unei femei, dovadă că nu era atât de spurcată. Și când a apărut, după înviere, i-a apărut unei femei. Și, în sfârșit, în gloria din ceruri nici un bărbat nu va fi nicicând rege în acea patrie, și în schimb îi va fi regină o femeie care nicicând nu a păcătuit. Și dacă, deci, Dumnezeu a fost cu atâta grijă pentru Eva și pentru fiicele sale, este oare nefiresc ca noi toți să ne simțim atrași de grația și de noblețea acelui sex? Ceea ce vreau să-ți spun, Adso, este că desigur nu trebuie să mai faci așa ceva, dar nu este chiar așa de monstruos ceea ce ai fost tu ispitit să faci. Și, pe de altă parte, că un călugăr, măcar o dată în viața lui, a avut experiența patimii carnale, ca într-o zi să poată fi înțelegător și îngăduitor cu păcătoșii cărora să le dea sfat și mângâiere… ei bine, dragă Adso, este un lucru care nu trebuie dorit înainte de-a se întâmpla, dar nici ceva de care să te rușinezi prea mult după făptuirea lui. Și, în sfârșit, Domnul fie cu tine și nu te mai gândi la asta. Dar, mai degrabă, ca să nu stăm să zăbovim prea mult asupra unui lucru care e mai bine să-l uiți, dacă vei reuși, și mi s-a părut că aici vocea lui s-a înmuiat din pricina unei emoții lăuntrice, să ne întrebăm mai bine asupra rostului a ceea ce s-a petrecut în noaptea asta. Cine era fata asta și cu cine se întâlnise?

— Asta chiar că nu știu și nu l-am văzut pe bărbatul care era cu ea, am spus.

— Bine, dar putem deduce cine era din multe indicii foarte sigure. În primul rând era un om urât și bătrân, cu care o fată nu stă cu plăcere, mai ales dacă e frumoasă, cum spui tu, chiar dacă mi se pare, dragul meu puișor de lup, că tu poți fi îndemnat să găsești foarte bun tot ce e de mâncat.

— De ce urât și bătrân?

— Pentru că fata nu se ducea cu drag la el, ci pentru un pachet de mărunțaie. Desigur că era o fată din sat care nu pentru prima oară se dă, de foame, unui călugăr desfrânat, și din asta scoate drept răsplată ceva de băgat în gură, ea și familia ei.

— O prostituată! am spus eu, cuprins de groază.

— O țărancă săracă, Adso. Poate cu frățiori de hrănit. Și care, dacă ar putea, s-ar dărui din dragoste, nu pentru profit. Cum a făcut în seara asta. Într-adevăr, îmi spui că te-a găsit tânăr și frumos și că ți-a dat gratis și din dragoste pentru tine ceea ce altora ar fi trebuit, în schimb, să le dea pentru o inimă de bou, sau

pentru câteva bucăți de bojoc. Și s-a simțit atât de virtuoasă pentru darul gratuit pe care l-a făcut, și cu inima atât de împăcată, încât a fugit fără să ia nimic în schimb. Iată de ce gândesc că celălalt, cu care te-a comparat, nu era nici tânăr, și nici frumos.

Mărturisesc că, deși remușcarea mea era foarte puternică, lămurirea aceea m-a umplut de o foarte plăcută mândrie, dar am tăcut și l-am lăsat pe maestrul meu să spună mai departe.

— Moșulică ăsta urât trebuie să aibă posibilitatea de a coborî în sat și de-a avea legături cu țăranii, datorită cine știe cărui motiv legat de slujba pe care o are. Trebuie să cunoască felul de a lăsa să intre și să iasă lumea din incintă și să știe că în bucătărie se aflau măruntaiele acelea (și poate că mâine va spune că, rămânând ușa deschisă, intrase un câine și le mâncase). Și, în sfârșit, trebuie să fi avut un anumit sentiment de economie, și un anume interes ca bucătăria să nu fie păgubită de bucate prea prețioase, altminteri i-ar fi dat o pulpă, sau vreo altă bucată mai de soi. Și atunci vezi cum chipul necunoscutului nostru se desenează cu multă limpezime, și că toate aceste proprietăți, sau amănunte, se întrunesc foarte bine într-o substanță pe care nu m-aș teme s-o numesc a fi chelarul nostru Remigio din Varagine. Sau, dacă nu mă înșel, necunoscutul nostru ar fi Salvatore. Carele, printre altele, fiind el de prin aceste părți, știe să convingă o fată să facă ceea ce voia el să-i facă dacă n-ai fi venit tu.

— E sigur așa, am spus eu convins, dar la ce slujește acum s-o știm?

— La nimic. Și la tot, a spus Guglielmo. Povestea poate avea și poate n-avea vreo legătură cu crima de care ne ocupăm. Pe de altă parte, dacă chelarul a fost dolcinian, asta explică lucrul acela și viceversa. Și, în sfârșit, știm acum că noaptea abația aceasta este loc pentru multe și aventuroase întâmplări. Și cine știe dacă chelarul nostru, sau Salvatore, care o străbat pe întuneric cu atâta ușurință, nu știu, oricum, mai multe lucruri decât ceea ce spun.

— Și au să ni le spună nouă?

— Nu, dacă ne vom purta cu îngăduință, necunoscând păcatele lor. Dar dacă totuși va trebui să știm ceva, avem în mână posibilitatea de a-i convinge să vorbească. Cu alte cuvinte, dacă va fi nevoie, chelarul și Salvatore vor fi ai noștri, și Dumnezeu ne va ierta de siluirea aceasta, văzând că iartă atâtea altele, a spus, și m-a privit cu răutate, încât eu n-am mai avut suflet să-mi spun părerea dacă propunerile lui erau sau nu de îngăduit. Și acum, a continuat el, trebuie să ne ducem la culcare, pentru că peste o oră este *matutini.* Dar te văd încă tulburat, bietul meu Adso, încă plin de teamă pentru păcatul tău… Nu este nimic mai bun decât să te duci în biserică și să ți se liniștească sufletul. Eu te-am iertat, dar nu se știe niciodată. Du-te și cere confirmarea

Domnului Dumnezeu. Și mi-a dat o palmă, mai degrabă zdravănă, în cap, poate ca dovadă de afecțiune bărbătească și părintească, poate ca o iertătoare pedeapsă. Sau poate (cum mai gândeam cu păcat în clipa aceea) ca un semn de binevoitoare invidie de om însetat de experiențe noi și pline de viață ca aceea.

Ne-am îndreptat spre biserică, ieșind pe calea noastră obișnuită pe care am străbătut-o în grabă, închizând ochii, pentru că toate oasele acelea îmi aminteau, cu prea multă evidență, de noaptea trecută, ca și cum și eu aș fi fost praf și cât de smintită fusese mândria cărnii mele.

Ajunși în naos am văzut o umbră în fața altarului principal. Credeam că era tot Ubertino. În schimb, era Alinardo, care nu ne-a recunoscut de la început. A spus că acum nu mai izbutea să doarmă și hotărâse să petreacă noaptea rugându-se pentru tânărul călugăr care dispăruse (nu-și amintea nici măcar numele lui). Se ruga pentru sufletul lui, dacă murise, pentru trupul lui, dacă zăcea rănit și singur pe undeva.

— Prea mulți morți, a spus, prea mulți morți. Dar stă scris în cartea apostolului. Cu prima trâmbiță vine grindina, cu a doua, a treia parte din mare se preface în sânge și pe unul l-ați găsit în grindină, iar pe celălalt în sânge… A treia trâmbiță înștiințează că o stea arzătoare va cădea în a treia parte din fluvii și din izvoare… Așa vă spun, a dispărut fratele nostru și temeți-vă pentru al patrulea, pentru că va fi lovită a treia parte a soarelui, și a lunii, și a stelelor, așa încât va fi întuneric aproape complet.

În vreme ce ieșeam din transept, Guglielmo s-a întrebat dacă în cuvintele bătrânului nu era poate ceva adevărat.

— Dar, i-am spus eu atunci, asta ar însemna că o singură minte diabolică, folosind Apocalipsa ca îndrumător, ar fi pus la cale cele trei dispariții, admițând că și Berengario era mort. În schimb, știm că cea a lui Adelmo s-a datorat voinței sale proprii.

— Este adevărat, a spus Guglielmo, dar aceeași minte diabolică, sau bolnavă, poate s-a inspirat din moartea lui Adelmo pentru a organiza, în chip simbolic, pe celelalte două. Și dacă ar fi așa, Berengario ar trebui să fie în vreun râu sau în vreun izvor. Și nu sunt râuri și izvoare în abație, sau cel puțin nu de așa natură încât cineva să se poată îneca sau să poată fi înecat în ele.

— Dar sunt băi, am observat eu, ca din întâmplare.

— Adso! a spus Guglielmo, știi că asta ar putea fi o idee? Băile!

— Dar s-au uitat prin ele…

— I-am văzut pe servitori azi-dimineață, când căutau, au deschis ușa clădirii băilor și-au aruncat o privire înăuntru, fără să cerceteze amănunțit, pentru că încă nu se așteptau să caute ceva ascuns prea bine, se așteptau la un cadavru care să stea lungit în vreun loc ca la teatru, precum cadavrul lui Venanzio în oala aceea mare… Hai să mergem să aruncăm o privire; e întuneric și felinarul nostru arde încă zdravăn.

Așa am făcut și am deschis fără greutate ușa clădirii băilor, din spatele spitalului.

Despărțite una de alta prin perdele groase, am văzut căzile, nu-mi amintesc câte. Călugării le foloseau pentru igiena lor, când regula le stabilea ziua, și Severino le folosea pentru motive tămăduitoare, pentru că nimic nu poate potoli mai bine trupul și mintea ca o baie. Într-un colț un cămin înlesnea încălzirea apei. L-am găsit murdar de cenușă proaspătă și în fața lui zăcea o căldare răsturnată. Apa se putea lua de la un izvor, dintr-un colț.

Ne-am uitat în primele căzi, care erau goale. Doar ultima, acoperită de o perdea trasă, era plină, și alături de ea se afla pe jos, mototolită, o haină. La prima vedere, la lumina felinarului nostru, suprafața lichidului ne-a apărut calmă; dar cum lumina cădea asupra ei, am văzut pe fund, neînsuflețit, un corp omenesc, gol. L-am tras încet afară: era Berengario. Și acesta, a spus Guglielmo, avea într-adevăr chipul unui înecat. Trăsăturile feței erau umflate. Corpul, alb și moale, lipsit de păr, părea al unei femei, în afara spectacolului obscen al rușinii atârnânde. Am roșit, apoi m-a trecut un fior. M-am închinat, în timp ce Guglielmo binecuvânta cadavrul.

ZIUA A PATRA

Ziua a patra

Laudi

În care Guglielmo și Severino examinează cadavrul lui Berengario, descoperă că are limba neagră, lucru neobișnuit pentru un înecat. Apoi discută despre otrăvuri foarte dureroase și despre un furt de altădată

Nu voi întârzia să spun cum i-am dat de știre Abatelui, cum întreaga abație s-a trezit înainte de ora canonică, despre spaima și despre durerea care se vedeau pe chipul tuturor, despre felul cum vestea s-a răspândit printre toți oamenii de pe platou, cu servitori care se închinau și rosteau vorbe de alungat duhurile necurate. Nu știu dacă în dimineața aceea s-a ținut prima slujbă, după regulă, și cine a luat parte la ea. Eu i-am urmat pe Guglielmo și pe Severino, care au pus să se acopere trupul lui Berengario și au poruncit să fie întins pe o masă din spital.

După ce au plecat Abatele și ceilalți călugări, erboristul și cu maestrul meu au cercetat cadavrul îndelung, cu răceala unor medici.

— A murit înecat, a spus Severino, nu există nici o îndoială. Fața îi e umflată, burta întinsă…

— Dar nu a fost înecat de alții, a observat Guglielmo, altfel s-ar fi împotrivit la siluirea celui ce ar fi vrut să-l omoare, și am fi găsit urme de apă vărsată în jurul căzii. Și, în schimb, totul era în ordine și curat, ca și cum Berengario ar fi încălzit apa, ar fi umplut baia și s-ar fi băgat în ea din propria voință.

— Asta nu mă miră, zise Severino. Berengario suferea de convulsii, și chiar eu îi spusesem în mai multe rânduri că băile călduțe sunt bune la calmarea excitării corpului și a spiritului. De mai multe ori îmi ceruse îngăduința să intre la baie. Așa poate că a făcut și în noaptea asta…

— În noaptea trecută, a observat Guglielmo, pentru că acest corp – după cum vezi – a stat în apă cel puțin o zi.

— E cu putință să fi fost noaptea trecută, a încuviințat Severino.

Guglielmo l-a pus în parte la curent cu evenimentele din noaptea trecută. Nu-i spusese că intraserăm pe furiș în *scriptorium*, ci, ascunzându-i unele împrejurări, i-a spus că am urmărit o figură misterioasă care sustrăsese o carte. Severino a înțeles că Guglielmo îi spunea numai o parte din adevăr, dar nu a mai pus alte întrebări. A observat că agitația lui Berengario, dacă el a fost hoțul misterios, putea să-l îndemne să caute liniștea într-o baie refăcătoare. Berengario, a observat el, era de fel foarte sensibil, uneori o împotrivire sau o emoție îl făceau să tremure, să asude rece, să deschidă ochii mari și să cadă la pământ, scuipând o spumă albicioasă.

— În orice caz, a spus Guglielmo, înainte de a veni aici va fi stat în altă parte, pentru că n-am văzut în sala de baie cartea furată.

— Da, am întărit eu cu o oarecare mândrie, am ridicat veșmântul lui care era căzut pe jos alături de cadă, și nu am văzut nici urmă de vreun lucru voluminos.

— Bravo, mi-a zâmbit Guglielmo. Deci a stat în altă parte, pe undeva, apoi să admitem, totuși, că pentru a-și calma propria agitație, și poate pentru a scăpa de cercetările noastre, s-a strecurat în baie și s-a scufundat în apă. Severino, socotești că răul de care suferea era suficient ca să-l poată face să-și piardă cunoștința și să-l lase să se înece?

— Poate că da, a încuviințat cu îndoială Severino. Pe de altă parte, dacă totul s-a întâmplat acum două nopți, putea să fi fost și apă în jurul căzii și să se fi uscat. Așa că nu putem înlătura bănuiala că a fost înecat cu forța.

— Nu, a spus Guglielmo. Ai mai văzut vreodată un omorât care, înainte de-a fi înecat de cineva, să-și scoată singur hainele?

Severino a clătinat din cap, ca și cum argumentele acelea nu mai aveau valoare. De câtăva vreme cerceta mâinile cadavrului.

— Iată ceva curios, a spus el, la un moment dat.

— Ce anume?

— Alaltăieri am privit mâinile lui Venanzio, când trupul a fost spălat de sânge, și am băgat de seamă un amănunt căruia nu-i dădusem prea multă importanță. Vârfurile a două degete de la mâna dreaptă a lui Venanzio erau înnegrite, ca mânjite de o substanță închisă la culoare. Întocmai, vezi?, cum sunt acum cele două degete de la mâna lui Berengario. Ba chiar aici avem o urmă și pe un al treilea deget. Atunci mă gândisem că Venanzio atinsese niscai cerneluri în *scriptorium*…

— Foarte interesant, a făcut Guglielmo, pe gânduri, apropiindu-și ochii de mâinile lui Berengario. Tocmai se lumina de ziuă, lumina din interior era încă slabă, maestrul meu suferea vizibil din pricină că îi lipseau lentilele. Foarte interesant, a mai spus el din nou, arătătorul și degetul gros sunt înnegrite pe vârfuri, mijlociul doar pe partea dinăuntru, și ușor. Dar există urme slabe și pe mâna stângă, cel puțin pe arătător și degetul gros.

— Dacă ar fi numai mâna dreaptă, ar fi degetele care apucă ceva mic, sau lung și subțire…

— Ca un *stilum,* un condei de-al nostru. Sau o mâncare. Sau, un șarpe. Sau chivotul agnelului la slujbă. Sau un băț. Prea multe lucruri. Dar dacă sunt semne și pe mâna cealaltă, ar putea fi o cupă, dreapta o ține vârtos, iar stânga se unește și ea cu o forță mai mică.

Severino freca acum ușor degetele mortului, dar culoarea aceea brună nu pierea. Am observat că-și pusese o pereche de

mănuși, pe care probabil că le folosea atunci când umbla cu substanțe otrăvitoare. Mirosea, dar nu simțea nici un miros.

— Aș putea să-ți amintesc multe substanțe vegetale (și chiar minerale) care produc urme de felul acesta. Unele mortale, altele nu. Miniaturiștii au uneori mâinile murdare de aur…

— Adelmo era miniaturist, a spus Guglielmo. Îmi închipui că în fața trupului său zdrobit nu te-ai gândit să-i cercetezi degetele. Dar acestea ar fi putut atinge ceva care-i aparținea lui Adelmo.

— Chiar că nu știu, zise Severino. Doi morți, amândoi cu degetele negre. Ce deduci din asta?

— Nu deduc din asta nimic: *nihil sequitur geminis exparticularibus unquam.* Ar trebui să readucem amândouă cazurile la o regulă: există o substanță care înnegrește degetele care o ating…

Am terminat victorios silogismul:

— Venanzio și Berengario au degetele înnegrite, *ergo,* au atins această substanță.

— Bravo, Adso! a spus Guglielmo, păcat că silogismul tău nu este întemeiat, pentru că *aut semel aut iterum medium generaliter esto,* și în acest silogism termenul mijlociu nu apare niciodată ca general. Dovadă că am ales greșit premisa majoră. Nu trebuia să spun: toți care ating o anumită substanță au degetele negre, pentru că ar putea exista oameni cu degetele negre care să nu fi atins substanța. Trebuia să spun: toți aceia, și numai toți aceia, care au degetele negre au atins cu siguranță o substanță dată. Venanzio și Berengario etcetera. Am fi avut un Darii, un excelent silogism terț de figura întâi.

— Atunci avem răspunsul! am spus foarte mulțumit.

— Oh, Adso, cum te mai încrezi tu în silogisme! Avea doar și din nou întrebarea. Adică am făcut ipoteza că Venanzio și Berengario au atins același lucru, ipoteză, ce-i drept cu rost. Dar după ce ne-am închipuit o substanță care, ea singură – din toate, dă rezultatele acestea (ceea ce rămâne încă de stabilit), nu știm care este și unde au găsit-o cei doi, și de ce au atins-o. Și, ia bine aminte, nu știm nici dacă substanța pe care au atins-o este cea care i-a dus la moarte. Închipuie-ți că un nebun ar vrea să omoare pe toți cei care se ating de pulberea de aur. Vom spune că pulberea de aur este cea care-i omoară?

Am rămas încurcat. Crezusem întotdeauna că logica este o armă universală, și-mi dădeam acum seama cum puterea ei depindea de felul cum era folosită. Pe de altă parte, având de-a face cu maestrul meu, îmi dădusem seama, și mi-am dat seama tot mai bine în zilele care au urmat, că logica putea sluji la multe, cu condiția s-o pătrunzi bine, dar să știi și să ieși din ea.

Severino, care desigur că era un bun logician, se tot frământa între timp, după experiența pe care o avea.

— Universul otrăvurilor e felurit, cum felurite sunt și tainele naturii, a spus. A arătat o serie de vase și de flacoane pe care le mai admirasem o dată, aranjate frumos în rafturile înșirate de-a lungul pereților, împreună cu multe cărți. Așa cum ți-am spus, multe dintre ierburile acestea, alcătuite și dozate cum trebuie, ar putea produce băuturi și alifii mortale. Iată acolo *datura stramonium, belladonna, cucuta* pot provoca somnul, excitarea sau amândouă; date cu chibzuință, sunt leacuri dintre cele mai bune; în doze prea mari, aduc moartea. Dincoace este bobul Sfântului Ignațiu, *angostura pseudo ferruginea, nux vomica,* care ar putea să taie respirația…

— Dar nici una dintre substanțele acestea n-ar lăsa semne pe degete?

— Nici una, cred. Apoi există substanțe care devin primejdioase doar când sunt înghițite, iar altele care au efecte doar pe piele. Eleborul alb poate provoca grețuri la cine-l ia să-l zdrobească de pământ. Există unele begonii care, când sunt în floare, provoacă beția grădinarului care le atinge, ca și când ar fi băut vin. Eleborul negru, doar dacă-l atingi, provoacă diareea. Alte plante dau bătăi de inimă, altele dureri de cap, iar altele taie vocea. În schimb, veninul de viperă, aplicat pe piele, fără să intre în sânge, dă o ușoară iritare… Dar o dată mi s-a arătat un amestec care, aplicat pe partea de sub coastele unui câine, lângă organele genitale, omoară câinele în scurt timp, în zvârcoliri cumplite, făcându-i membrele să înțepenească încetul cu încetul.

— Știi multe lucruri despre otrăvuri, a observat Guglielmo, cu un ton în glas care aducea a admirație.

Severino l-a fixat, neluându-și o vreme ochii de le el.

— Știu ceea ce un medic, un erborist, un cultivator al științelor despre sănătatea oamenilor trebuie să știe.

Guglielmo a rămas multă vreme pe gânduri. Apoi l-a rugat pe Severino să deschidă gura cadavrului, ca să-i cerceteze limba. Severino, cuprins de curiozitate, s-a folosit de o spatulă subțire, una dintre sculele artei lui de medic, și a făcut ceea ce i s-a cerut. Apoi a scos un strigăt de uimire:

— Limba e neagră!

— Așa e, deci, a șoptit Guglielmo. A apucat ceva cu degetele și a înghițit… Aceasta înlătură otrăvurile pe care le-ai amintit mai înainte, care omoară intrând prin piele. Dar nu face mai lesnicioase presupunerile noastre. Pentru că acum trebuie să ne gândim, în legătură cu el, și la Venanzio, la un gest voluntar, nu cazual, nu datorat nebăgării de seamă sau nesocotinței și nici impus cu de-a sila. Au pus mâna pe ceva și au introdus în gură, știind ce fac.

— O mâncare? O băutură?

— Poate. Sau, poate, ce știu eu? un instrument muzical, ca un flaut…

— Absurd, a spus Severino.

— Sigur că e absurd. Dar nu trebuie să dăm la o parte nici o ipoteză, oricât de neobișnuită. Dar acum să ne întoarcem la otrăvuri. Dacă cineva, care cunoaște otrăvurile la fel de bine ca tine, s-ar fi strecurat aici și s-ar fi folosit de unele dintre ierburile astea ale tale, oare ar fi putut să plămădească un unguent mortal care să poată da semnele astea pe degete și pe limbă? Care să poată fi pus în mâncare, în vreo băutură, în vreo lingură sau în ceva care se poate băga în gură?

— Da, a încuviințat Severino, dar cine? Și apoi, chiar dacă admitem această ipoteză, cum ar fi putut să le dea de băut otravă bieților noștri confrați?

Într-adevăr, nici eu nu-mi puteam închipui că Venanzio și Berengario ar fi putut lăsa pe cineva să se apropie de ei cu niște substanțe necunoscute și să-i convingă să le mănânce sau să le bea. Dar Guglielmo nu a părut tulburat de ciudățenia aceasta.

— La asta ne vom gândi după, a spus, pentru că aș dori ca tu să încerci să-ți reamintești niște fapte care poate că nu-ți vin acum în minte, nu știu, ale cuiva care te-a întrebat ceva despre ierburile tale, cineva care să poată intra ușor în spital…

— Un moment, făcu Severino. Cu multă vreme în urmă vorbesc de ani, păstram într-unul din dulapurile acelea o substanță foarte puternică, pe care mi-o dăduse un confrate care călătorise în țări îndepărtate. Nu știa să-mi spună din ce fusese făcută, desigur din ierburi, și nu toate cunoscute. Era, în aparență, vâscoasă și gălbuie, dar am fost sfătuit să n-o ating, pentru că dacă venea în contact doar cu buzele mele m-ar fi ucis în scurt timp. Confratele meu mi-a spus că, ingerată chiar și în doze foarte mici, producea în decurs de o jumătate de oră o senzație de mare sfârșeală, apoi o paralizie lentă a tuturor membrelor și apoi moartea. Nu voia s-o ducă cu el și mi-o dăruia mie. Am ținut-o multă vreme pentru că aveam de gând s-o cercetez în vreun fel. Apoi într-o zi a venit pe podișul nostru o furtună mare. Unul dintre ajutoarele mele, un novice, lăsase deschisă ușa spitalului și uraganul răvășise toată camera în care ne aflăm acum. Vase sparte, lichide vărsate pe podea, ierburi și prafuri răspândite peste tot. Am muncit o zi întreagă ca să pun la loc lucrurile astea, și am fost ajutat doar ca să mătur cioburile și ierburile care nu mai puteau fi folosite. La sfârșit mi-am dat seama că-mi lipsea flaconul de care vorbeam. La început m-a cuprins grija, apoi m-am convins că se spărsese și se amestecase cu celelalte gunoaie. Am pus să se spele bine pardoseala spitalului și rafturile.

— Și văzuseși flaconul acela cu câteva ore înainte de uragan?

— Da… Sau, mai bine zis, nu, dacă mă gândesc acum mai bine. Sta în spatele unui șir de vase, bine ascuns, și nu-l controlam în fiecare zi.

— Deci, după câte știi, ar fi putut fi sustrasă chiar și cu mult timp înainte de uragan, fără ca tu să-ți dai seama?

— Acum, dacă stau să mă gândesc, da, desigur.

— Și novicele acela al tău ar fi putut s-o sustragă și apoi ar fi folosit prilejul uraganului ca să lase dinadins ușa deschisă pentru a isca dezordine în lucrurile tale.

Severino era foarte tulburat.

— Da, desigur. Și nu numai atât, dar, amintindu-mi tot ce s-a întâmplat, m-am mirat că uraganul, oricât de violent fusese el, îmi răsturnase chiar atâtea lucruri. Aș fi putut spune foarte bine că cineva a profitat de uragan ca să dea camera peste cap și să facă mai mari pagube decât ar fi putut face uraganul.

— Cine era novicele?

— Îl chema Agostino. Dar a murit anul trecut, căzând de pe o schelă în timp ce repara împreună cu alți călugări și servitori sculpturile de pe fațada bisericii. Și apoi a jurat și a tot jurat că n-a lăsat el ușa deschisă înainte de uragan. Eu am fost cel care, cuprins de furie, l-am socotit vinovat de întâmplare. Poate că într-adevăr era nevinovat.

— Și așa avem o a treia persoană, poate cu mult mai pricepută decât un novice, care avea cunoștință de otrava ta. Cui îi vorbiseși despre asta?

— Asta chiar nu-mi amintesc. Abatelui, desigur, cerându-i îngăduința să păstrez o substanță atât de primejdioasă. Și altora, poate chiar în bibliotecă, deoarece căutam ierbarele ca să-mi lămurească unele lucruri.

— Dar nu mi-ai spus că păstrezi la tine cărțile cele mai trebuincioase pentru arta ta?

— Ba da, chiar multe, a răspuns arătând într-un colț al camerei niște rafturi încărcate de zeci și zeci de volume. Dar atunci căutam anumite cărți pe care nu le puteam ține la mine, și de care nici Malachia nu s-ar fi învoit să mă lase să le văd, așa încât a trebuit să cer permisiunea Abatelui. Vocea lui a devenit mai nesigură, și aproape că i-a fost teamă să mai vorbească. Știi, într-un loc al bibliotecii se păstrează și opere de necromanție, de magie neagră, rețete de filtre drăcești. Am putut cerceta unele dintre aceste opere, pentru că era de datoria mea să mă informez, și nădăjduiam să găsesc o descriere a otrăvii aceleia și a puterii sale. În zadar.

— Deci ai vorbit despre asta cu Malachia.

— Sigur, fără îndoială că am vorbit cu el, și poate chiar cu Berengario, care îl ajuta. Dar nu trage concluzii pripite, nu-mi amintesc, poate că în vreme ce vorbeam erau de față și alți călugări, știi, uneori *scriptorium*-ul este destul de aglomerat…

— Nu suspectez pe nimeni. Caut doar să înțeleg ce s-a întâmplat. În orice caz îmi spui că faptul s-a petrecut acum câțiva ani, și e ciudat să fi sustras cineva cu atât de mult timp înainte o

otravă pe care s-o fi folosit după atâta vreme. Ar fi dovada unei voințe răufăcătoare, care să fi clocit îndelung o intenție criminală.

Severino s-a închinat cu o expresie de groază pe față.

— Dumnezeu să ne ierte pe toți, zise.

Nu mai era altceva de spus. Am acoperit la loc capul lui Berengario, care trebuia să fie pregătit pentru înmormântare.

Ziua a patra

Prima

În care Guglielmo îi face mai întâi pe Salvatore și apoi pe chelar să-și mărturisească trecutul, Severino găsește lentilele furate, Nicola le aduce pe cele noi, și Guglielmo, cu șase ochi, izbutește să descifreze manuscrisul lui Venanzio

Tocmai ieșeam când a intrat Malachia. A părut mirat că eram și noi acolo și a încercat să se retragă. Dinăuntru Severino l-a văzut și i-a spus:

— Mă căutai? Din cauză…

S-a întrerupt, privindu-ne. Malachia i-a făcut un gest, imperceptibil, ca pentru a spune: „O să vorbim după…"

Noi ieșeam, el intra, ne-am întâlnit toți trei în golul ușii. Malachia a spus mai degrabă încurcat:

— Veneam la fratele erborist… Mă… mă doare capul…

— Trebuie să fie de vină aerul închis al bibliotecii, i-a spus Guglielmo cu un ton de binevoitoare înțelegere. Ar trebui să faci fumigații.

Malachia a mișcat buzele ca și când ar fi vrut să mai spună ceva, apoi a renunțat, a lăsat capul în jos și a intrat, în timp ce noi ne îndepărtam.

— De ce se duce la Severino? am întrebat.

— Adso, mi-a spus cu nerăbdare maestrul, învață să gândești cu capul tău. Apoi a schimbat vorba. Trebuie să interogăm anumite persoane acum. Măcar, a adăugat în vreme ce cerceta cu privirea podișul, cât mai sunt în viață. Ca să nu uit: de acum înainte trebuie să fim atenți la ceea ce mâncăm și bem. Ia întotdeauna mâncarea ta din farfuria tuturor, și băutura ta din clondirul pe care l-au atins și alții. După Berengario, noi suntem cei care știm cele mai multe lucruri, în afară, firește, de criminal.

— Dar pe cine vreți să interogați acum?

— Adso, a spus Guglielmo, ai observat, desigur, că lucrurile cele mai interesante se petrec noaptea. Noaptea se moare, noaptea se cutreieră prin *scriptorium,* noaptea intră femei în incinta mănăstirii… Avem o abație de zi și o abație de noapte, și cea de noapte pare, din nenorocire, mai interesantă decât cea de zi. Prin urmare, ne interesează orice persoană care se învârtește noaptea, cum ar fi, de exemplu, bărbatul pe care l-ai văzut aseară cu fata. Poate că povestea fetei n-are nici o legătură cu aceea a otrăvurilor, dar poate că are. În orice caz, am unele idei despre bărbatul de aseară care trebuie să știe și alte lucruri despre viața de noapte a acestui sfânt loc. Și, vorbind de lup, uite, tocmai pe el îl văd trecând pe-acolo.

Mi l-a arătat pe Salvatore, care ne văzuse și el pe noi. Am observat o ușoară șovăială în pasul lui, ca și când, dorind să ne ocolească, s-ar fi oprit să-și schimbe drumul. Asta pentru o clipă.

Desigur că-și dăduse seama că nu poate să se ferească de întâlnire și și-a reluat mersul. Ni s-a adresat cu un surâs larg și cu un *„benedicite”* onctuos. Maestrul meu aproape că nici nu l-a lăsat să termine, și i-a vorbit pe un ton repezit.

— Știi că mâine vine aici Inchiziția? l-a întrebat. Salvatore n-a părut mulțumit de veste. Cu un pic de voce a întrebat:

— Și *mi?*

— Și tu ai face bine să-mi spui adevărul mie, care sunt prietenul tău, și frate minorit cum ai fost și tu, decât să-l spui mâine celorlalți, pe care-i cunoști foarte bine.

Încolțit așa de repede, Salvatore a părut că renunță la orice împotrivire. L-a privit cu un aer supus pe Guglielmo, dându-i de înțeles că era gata să-i spună tot ceea ce l-ar fi întrebat.

— În noaptea asta era în bucătărie o femeie, cine era cu ea?

— Oh, *femena* care se vinde ca *mercandia,* nu poate *unea* bună să fie, și nici să aibă *cortesia,* a spus Salvatore dintr-o suflare.

— Nu vreau să știu dacă era fată cuminte. Vreau să știu cine era cu ea.

— *Deu,* numai el știe cât sunt femeile de *malveci scaltride!* Zi și noapte nu se gândesc decât *como* să-l zăpăcească pe bărbat…

Guglielmo l-a apucat pe neașteptate de piept:

— Cine era cu ea, tu sau chelarul?

Salvatore a înțeles că nu putea să mintă la nesfârșit. A început să povestească o istorie ciudată, din care cu mare greutate am înțeles că el, ca să-i facă pe plac chelarului, îi făcea rost de fete din sat, lăsându-le să intre la vreme de noapte în incintă pe căi pe care n-a vrut să ni le spună. Dar ne-a jurat că făcea asta numai din bunătatea inimii sale, lăsând să se întrevadă o comică părere de rău că nu putea avea și el parte la plăcerea asta, așa încât fata, după ce-l mulțumea pe chelar, să-i dea câte ceva și lui. A spus toate astea cu rânjete băloase și pofticioase, și cu mișcări ale feței, ca și când ar fi dat de înțeles că vorbea cu niște oameni ca oricare alții, care se dedau la aceleași practici. Și mă privea pe sub sprâncene, iar eu nu-i puteam răspunde cum aș fi vrut, pentru că mă simțeam legat de el printr-un secret comun, ca un complice și tovarăș de-al lui întru păcat.

Guglielmo a hotărât să încerce în clipa aceea totul sau nimic. L-a întrebat brusc:

— Pe Remigio l-ai cunoscut înainte sau după ce a fost cu Dolcino?

Salvatore i-a căzut în genunchi la picioare și l-a rugat cu lacrimi în ochi să nu-i vrea pieirea și să-l scape de Inchiziție. Guglielmo i-a jurat solemn că nu avea să spună nimănui cele ce avea să afle și Salvatore nu s-a codit să ni-l dea în mână pe chelar. Se cunoscuseră la Parete Calva, amândoi din bandele lui Dolcino, fugise cu chelarul și intraseră în mănăstirea Casale și

amândoi se transferaseră la cluniacenzi. Molfăia rugăminți disperate de iertare și era clar că de la el nu se mai putea afla nimic. Guglielmo a hotărât că merita să-l ia imediat prin surprindere pe Remigio, și l-a lăsat pe Salvatore care a fugit să se ascundă în biserică.

Chelarul era în cealaltă parte a abației, în fața hambarelor de grâu, și contracta ceva cu niște săteni din vale. Ne-a privit cu neliniște și a încercat să se arate tare ocupat, dar Guglielmo a ținut neapărat să vorbească atunci cu el. Până în momentul acela avuseserăm puține legături cu chelarul; el fusese cuviincios cu noi, noi cu el. În dimineața aceea Guglielmo i s-a adresat ca și când ar fi vorbit cu un frate din același ordin. Chelarul a părut încurcat de o asemenea încredere și a răspuns de la început cu multă băgare de seamă.

— Pentru motive legate de îndatoririle tale, tu ești, bineînțeles, silit să umbli prin abație și când ceilalți dorm, îmi închipui, a spus Guglielmo.

— Depinde, a răspuns Remigio; uneori sunt mici treburi de îndeplinit și este nevoie să le închin câteva ore de somn.

— În asemenea situații, nu ți s-a întâmplat nimic care poate să ne arate cine se preumblă, fără a avea încuviințarea ta, între bucătărie și bibliotecă?

— Dacă aș fi văzut ceva, i-aș fi spus Abatelui.

— E drept, a observat Guglielmo, și a schimbat brusc discuția. Satul din vale nu e prea bogat, nu-i așa?

— Da și nu, a spus Remigio, în el locuiesc oameni care depind de abație și aceștia împart cu noi bogăția noastră, în anii cu recoltă mai bogată. De exemplu, în ziua de Sfântul Ioan au primit douăsprezece măsuri de malț, un cal, șapte boi, un taur, patru juninci, cinci viței, douăzeci de oi, cincisprezece porci, cincizeci de pui și șaptesprezece stupi. Apoi douăzeci de porci afumați, douăzeci și șapte de forme de untură, o jumătate de măsură de miere, trei măsuri de săpun, o plasă de pește.

— Am înțeles, am înțeles…, l-a întrerupt Guglielmo, dar voi admite că asta tot nu-mi spune care este situația satului, care dintre locuitori depind de biserică și care nu, și cât pământ de cultivat au tocmai cei care nu sunt în slujba abației voastre.

— Oh, pentru asta, a spus Remigio, o familie obișnuită din sat are și cincizeci de *tavole* de pământ.

— Cât face o tablă din astea?

— Păi să tot facă patru trabucuri pătrate.

— Trabucuri pătrate? Ș-astea cât sunt?

— Treizeci și șase de picioare pătrate de trabuc. Sau dacă vrei, opt sute de trabucuri liniare fac o milă piemonteză. Și socotește că o familie – pe pământurile dinspre miazănoapte – poate să cultive măslini pentru cel puțin o jumătate de sac de ulei.

— O jumătate de sac?

— Da. Un sac face cinci emine, și o emină face opt cupe.

— Am înțeles, a spus descurajat maestrul meu. Fiecare sat își are măsurile lui. Voi, de exemplu, vinul îl măsurați cu bocalul?

— Sau cu *rubbia.* Șase rubbii fac o brentă, și opt brente un bottal. Dacă vrei, o rubbie e făcută din șase pinte a câte două bocale.

— Cred că am înțeles foarte bine, a spus Guglielmo resemnat.

— Vrei să mai știi și altceva? l-a întrebat Remigio pe un ton care mi s-a părut provocator.

— Da. Te întrebam despre felul cum trăiesc în vale, pentru că meditam azi în bibliotecă despre predicile adresate de către Umberto din Romans, și în special asupra acelui capitol *Ad mulieres pauperes in villulis.* Unde spune că ele, mai mult decât orice, sunt împinse să păcătuiască trupește din cauza mizeriei lor, și cu multă înțelepciune spune că ele *peccant enim mortaliter, cum peccant cum quocumque laico, mortalius vero quando cum Clerico in sacris ordinibus constituto, maxime vero quando cum Religioso mundo mortuo.* Tu știi mai bine decât mine că și în locuri sfinte, precum abațiile, ispitele diavolului de amiază nu lipsesc niciodată. Mă întrebam dacă în legăturile tale cu lumea din sat n-ai aflat cumva că unii călugări, Dumnezeu să ne ferească, le-au atras în păcat trupesc pe fete.

Deși maestrul meu spunea toate acestea pe un ton aproape distrat, cititorul meu va fi înțeles, desigur, cum vorbele acelea îl tulburau pe fratele chelar. Nu știu să spun dacă s-a îngălbenit, dar voi spune că mă așteptam atât de mult să se îngălbenească, încât l-am și văzut îngălbenindu-se.

— Mă întrebi despre lucruri pe care, dacă le-aș fi știut, le-aș fi spus până acum Abatelui, a răspuns cu umilință. În orice caz dacă, așa cum îmi închipui, aceste informații slujesc la cercetarea ta, n-o să-ți ascund nimic din tot ce voi putea afla. Ba chiar acum, dacă-mi stârnești aducerea aminte, în legătură cu prima ta întrebare… Noaptea în care a murit bietul Adelmo, eu umblam prin curte… știi, o poveste cu găini… vorbe pe care le-am auzit despre un oarecare potcovar care pe timp de noapte umbla să fure prin cotețe… Dar în noaptea aceea mi s-a întâmplat să-l văd – de departe, n-aș putea jura – pe Berengario care se întorcea în dormitor ocolind corul, ca și când ar fi venit din Edificiu… Nu m-a mirat, fiindcă printre călugări se șoptea că, de la o vreme, Berengario, poate ai aflat…

— Nu, spune-mi tu.

— Bine, cum să spun? Berengario era bănuit că nutrește pasiuni care… nu se cuvin unui călugăr…

— Vrei poate să sugerezi că avea raporturi cu fete din sat, adică tocmai ceea ce te întrebam?

Chelarul a tușit încurcat, și a avut un zâmbet mai curând obosit.

— Oh, nu, pasiuni… și mai necuvenite…

— Asta înseamnă că un călugăr care se dedă plăcerilor trupești cu fetele din sat manifestă, în schimb, pasiuni cumva mai cuvenite?

— N-am spus asta, dar tu mă înveți că este o ierarhie în depravare și în virtute. Trupul poate fi ispitit potrivit naturii… și împotriva naturii.

— Tu vrei să-mi spui că Berengario era mânat de dorințe trupești pentru persoanele de același sex?

— Eu spun ceea ce se vorbea pe șoptite despre el… îți încredințez aceste lucruri ca o dovadă a sincerității și a bunăvoinței mele.

— Și-ți mulțumesc. Și sunt de aceeași părere cu tine că păcatul sodomiei este mult mai rău decât alte forme de desfrâu, asupra cărora nu sunt pus să fac cercetări…

— Mizerii, mizerii… mai ales când sunt și cercetate, a spus cu filosofie chelarul.

— Mizerii, Remigio. Toți suntem păcătoși. Nu voi căuta niciodată paiul în ochiul altuia, de teamă să nu dau peste bârna din ochiul meu. Dar îți voi fi recunoscător pentru toate bârnele de care vei voi să-mi vorbești în viitor. Așa vom discuta despre trunchiurile de lemn mari și zdravene și vom lăsa paiele să zboare în aer. Cât spuneai că este un trabuc?

— Treizeci și șase de picioare pătrate. Dar nu fi necăjit. Când vei voi să știi ceva precis, să vii la mine. Ține cont că ai în mine un prieten credincios.

— Chiar așa te consider, i-a spus Guglielmo cu căldură. Ubertino mi-a spus că într-o vreme aparțineai chiar de ordinul lui. Nu voi trăda niciodată un vechi confrate, mai ales în zilele acestea când se așteaptă să sosească o legație pontificală condusă de un mare inchizitor, faimos prin faptul că a ars atâția dolcinieni. Spuneai că un trabuc face treizeci și șase de picioare pătrate?

Chelarul nu era un prost. A hotărât că nu mai avea rost să se joace de-a șoarecele cu pisica, cu atât mai mult cu cât își dădea seama că el era șoarecele.

— Frate Guglielmo, a spus, văd că tu știi mult mai multe lucruri decât îmi închipuiam eu. Nu mă trăda și eu nu te voi trăda. E adevărat, sunt un biet bărbat păcătos și mă las doborât de ispitele trupești. Salvatore mi-a spus că tu și novicele tău l-ați surprins în bucătărie. Tu ai călătorit mult, Guglielmo, și știi că nici măcar cardinalii de la Avignon nu sunt modele de virtute. Știu că nu pentru aceste păcate mici și nevinovate mă cercetezi tu. Dar înțeleg și că ai aflat câte ceva despre povestea mea mai veche. Am avut o viață ciudată, cum se întâmplă cu mulți dintre noi, minoriții. Cu ani în urmă am crezut în ideea de sărăcie, am

părăsit comunitatea ca să mă dărui vieții rătăcitoare. Am crezut în predica lui Dolcino, ca mulți alții ca mine. Nu sunt un om cultivat, am primit învestitura, dar abia știu să spun slujba. Știu puțină teologie. Și poate că nici nu izbutesc să prind dragoste pentru idei. Vezi, într-o vreme am încercat să mă revolt împotriva seniorilor, acum îi slujesc, și pentru seniorul acestor pământuri le poruncesc unora ca și mine. Ori să te revolți, ori să trădezi, noi, cei simpli, avem prea puțin de ales.

— Uneori cei simpli înțeleg lucrurile mai bine decât cei învățați, a spus Guglielmo.

— Poate, a răspuns chelarul ridicând din umeri. Dar nu știu măcar de ce am făcut ceea ce am făcut atunci. Vezi, pentru Salvatore era de înțeles, venea din rândul robilor pământului dintr-o copilărie de foamete și de boli… Dolcino reprezenta răzvrătirea și distrugerea domnilor; pentru mine a fost altceva, eram dintr-o familie de orășeni, nu fugeam de foame. A fost… nu știu cum să spun, o sărbătoare a nebunilor, un carnaval pe cinste… Pe munți, cu Dolcino, înainte de-a fi siliți să mâncăm carnea tovarășilor noștri morți în luptă, înainte de-a muri atâția de necazuri, pentru că nu-i puteam mânca pe toți, și îi aruncam ca hrană la păsări și la fiarele de pe povârnișurile abrupte ale muntelui Rebello… sau chiar în clipele acestea… respiram noi un aer… ca să-i zic așa, de libertate. Nu știam înainte de asta ce era libertatea, ne spuneau predicatorii: „Adevărul vă va face liberi”. Ne simțeam liberi, gândeam că era adevărul. Ne gândeam că tot ce făceam era drept…

— Și acolo ați început… să vă uniți după pofta inimii cu o femeie? am întrebat eu, și nici măcar nu știu de ce, dar mă obsedau cuvintele lui Ubertino din noaptea trecută, și ceea ce citisem în *scriptorium* și chiar toate cele câte mi se întâmplaseră.

Guglielmo s-a uitat mirat la mine; desigur nu se aștepta să fiu atât de cutezător și de neobrăzat. Chelarul m-a privit fix, de parcă aș fi fost un animal ciudat.

— Pe Rebello, a spus, erau oameni care toată copilăria lor dormiseră câte zece sau mai mulți, claie peste grămadă, în odăi de câțiva coți, frați și surori, tați și fiice. Ce-ai fi crezut că înseamnă pentru ei să accepte această nouă situație? Făceau din propria lor voie ceea ce înainte făceau de nevoie. Și apoi noaptea, când aștepți cu groază să sosească pâlcurile de dușmani și te strângi lângă tovarășul tău, pe pământ, ca să nu simți frigul… Ereticii: voi micii călugări care veniți de la un castel și ajungeți la o abație, credeți că este un mod de a gândi inspirat de diavol. În schimb, e un mod de a trăi, și este… a fost o experiență nouă. Nu mai existau stăpâni, și Dumnezeu – ne spuneau ei – era cu noi. Nu spun că aveau dreptate, Guglielmo, și uite-mă, sunt aici pentru că i-am părăsit repede. Dar adevărul e că n-am înțeles niciodată discuțiile voastre docte despre sărăcia lui Christos, și folosul, și faptul, și dreptul… Ți-am spus, a fost un carnaval de

pomină, și la carnaval totul se face pe dos. Apoi îmbătrânești, nu înțelepțești, ci doar te lăcomești. Și aici fac pe lacomul… Poți să-l condamni pe un eretic, dar cum poți oare să-l condamni pe un lacom?

— Ajunge, Remigio, a spus Guglielmo. Nu te interoghez pentru cele ce s-au întâmplat atunci, ci pentru ceea ce s-a petrecut de curând. Ajută-mă, și fii sigur că n-am să caut să te distrug. Nu pot și nu vreau să te judec. Dar trebuie să-mi spui ce știi despre treburile abației. Cutreieri mult, ziua și noaptea, ca să nu știi câte ceva. Cine l-a omorât pe Venanzio?

— Nu știu, îți jur. Știu când a murit, și unde.

— Când? Unde?

— Lasă-mă să povestesc. În noaptea aceea, o oră după *completa* am intrat în bucătărie…

— De unde și pentru ce motive?

— Dinspre partea grădinii. Am o cheie pe care mai de mult i-am pus pe fierari să mi-o facă. Ușa bucătăriei este singura nezăvorâtă pe dinăuntru. Și motivele… nu contează, ai spus chiar tu că nu vrei să mă învinuiești pentru slăbiciunile mele trupești… A zâmbit încurcat. Dar n-aș vrea nici ca tu să crezi că-mi petrec zilele în desfrâu… În seara aceea căutam ceva de mâncare ca s-o dăruiesc fetei pe care Salvatore trebuia s-o aducă în incintă…

— Pe unde?

— Oh, împrejmuirea abației are și alte intrări, în afara portalului. Le știe Abatele, le știu și eu. Dar în seara aceea fata nu a venit, i-am spus să se ducă îndărăt tocmai din pricina a ceea ce am descoperit și ceea ce îți povestesc. Iată de ce am încercat s-o fac să se întoarcă ieri seară. Dacă voi ați fi ajuns puțin mai târziu, m-ați fi găsit pe mine în locul lui Salvatore, care m-a anunțat că e cineva în Edificiu și eu m-am întors în chilia mea.

— Să ne întoarcem la noaptea dintre duminică și luni.

— Da: am intrat în bucătărie și l-am găsit pe Venanzio mort pe jos.

— În bucătărie?

— Da, aproape de spălător. Poate că tocmai coborâse din *scriptorium.*

— Ai văzut vreo urmă de lupte?

— Nici una. Sau, mai precis, lângă corp era o ceașcă spartă, Și urme de apă pe jos.

— Cum de știi că era apă?

— Nu știu. Am crezut că era apă. Ce putea să fie?

Cum Guglielmo m-a făcut să observ mai târziu, ceașca aceea putea să însemne două lucruri deosebite. Sau chiar acolo, în bucătărie, cineva îi dăduse lui Venanzio să bea o poțiune otrăvită, sau bietul de el o înghițise mai înainte (dar unde? și când?) și coborâse ca să-și potolească o arsură neașteptată, un spasm, o durere care-i ardea măruntaiele sau limba (care desigur trebuie să fi fost și ea neagră ca aceea a lui Berengario).

În orice caz, deocamdată nu se putea ști mai mult. Văzând cadavrul și cuprins de groază, Remigio se întrebase ce să facă, și se hotărâse să nu facă nimic. Cerând ajutor, ar fi trebuit să admită că se plimbase noaptea prin Edificiu, și nici n-ar fi fost de vreun ajutor confratelui său și așa mort. Deci s-a hotărât să lase lucrurile așa cum erau, așteptând să găsească altcineva corpul a doua zi dimineață, la deschiderea ușilor. Fugise să-l rețină pe Salvatore, care tocmai o adusese pe fată la abație, și apoi – el și complicele lui – se duseseră să se culce din nou, dacă somn se mai putea numi veghea chinuită în care stătuseră până dimineața. Și dimineața, când porcarii au venit să-l anunțe pe Abate, Remigio credea că trupul neînsuflețit fusese găsit acolo unde-l lăsase el, și rămăsese încremenit descoperindu-l în chiup. Cine făcuse să dispară cadavrul din bucătărie? Despre asta Remigio nu avea nici un fel de idee.

— Singurul care se poate mișca liber în Edificiu e Malachia, a spus Guglielmo.

Chelarul a răspuns cu însuflețire:

— Nu. Malachia, nu. Adică, nu cred… În orice caz, nu sunt eu acela care ți-a spus ceva împotriva lui Malachia.

— Fii liniștit, oricare ar fi obligația care te leagă de Malachia. Știe câte ceva despre tine?

— Da, a roșit chelarul, și s-a purtat ca un om care știe să păstreze o taină. Dacă aș fi în locul tău, eu l-aș bănui pe Bencio. Avea legături ciudate cu Berengario și Venanzio… Dar, îți jur, altceva n-am văzut. Dacă aș ști ceva, ți-aș spune.

— Deocamdată poate să ajungă. Am să vin din nou la tine când voi avea nevoie.

Chelarul, vizibil ușurat, s-a întors la treburile lui, mustrându-i aspru pe sătenii care între timp mutaseră din loc nu știu ce saci de sămânță.

În acel moment s-a apropiat de noi Severino. Ținea în mână lentilele lui Guglielmo, cele care fuseseră furate cu două nopți înainte.

— Le-am găsit în rasa lui Berengario, a spus. Le-am văzut la tine pe nas, alaltăieri, în bibliotecă. Ale tale sunt, nu-i așa?

— Lăudat fie Domnul, a exclamat cu bucurie Guglielmo. Am rezolvat două probleme! Mi-am recăpătat lentilele și știu, în sfârșit, că Berengario era omul care ne-a jefuit cu două nopți în urmă în *scriptorium!*

Abia terminaserăm de vorbit, când a venit în fugă Nicola din Morimondo, mult mai schimbat la față de bucurie decât Guglielmo. Ținea în mână o pereche de lentile terminate, montate în furca lor.

— Guglielmo, striga el, am făcut treaba singur, i-am terminat, cred că sunt tocmai buni!

Apoi a văzut că Guglielmo avea celelalte lentile pe nas, și a rămas ca de piatră. Guglielmo n-a vrut să-l umilească, și-a smuls

de pe nas vechile lentile, și le-a pus pe cele noi.

— Sunt mai bune decât celelalte. Asta înseamnă că le voi ține pe cele vechi de rezervă, și le voi purta mereu pe ale tale. Apoi s-a întors către mine: Acum mă retrag în chilie ca să citesc hârtiile pe care le știi. În sfârșit. Așteaptă-mă pe undeva. Și mulțumesc, vă mulțumesc tuturor, vouă, fraților mei dragi.

Bătea de *tertia* și m-am dus în cor, ca să recit cu ceilalți imnul, psalmii, versetele și *Kirie.* Ceilalți se rugau pentru sufletul răposatului Berengario. Eu îi mulțumeam lui Dumnezeu că găsiserăm nu o pereche, ci două perechi de lentile.

Din pricina prea multei liniști, uitând de toate urâciunile pe care le văzusem și le auzisem, am ațipit, trezindu-mă când slujba se termina. Mi-am dat seama că în noaptea aceea nu dormisem și m-am tulburat gândindu-mă că-mi folosisem foarte mult forțele. Și în momentul acela, ieșind în aer liber, gândul meu a început să fie obsedat de amintirea fetei.

Am încercat să mă gândesc la altceva și am pornit să umblu repede pe platou. Simțeam o ușoară amețeală. Îmi loveam una de alta mâinile înghețate. Băteam pământul cu picioarele, îmi era somn și totuși mă simțeam treaz și plin de viață. Nu înțelegeam ce mi se întâmpla.

Ziua a patra

Tertia

În care Adso se zbate în suferințe de dragoste, apoi vine Guglielmo cu textul lui Venanzio, care continuă să fie indescifrabil chiar și după ce a fost descifrat

În realitate, după întâlnirea mea păcătoasă cu fata aceea, celelalte întâmplări cumplite mă făcuseră aproape să uit întâmplarea aceea, iar, pe de altă parte, imediat după ce m-am spovedit fratelui Guglielmo, inima mea se despovărase de remușcarea pe care o simțeam la trezirea după vinovata mea supunere, așa încât mi se păruse că-i încredințasem călugărului, o dată cu vorbele, chiar și apăsarea al cărei ecou se făcuseră. La ce altceva slujește, de fapt, binefăcătoarea spălare lăuntrică a spovedaniei, decât ca să descarce greutatea păcatului și a remușcării care o atrage după ea, în însuși sânul Domnului Dumnezeu, dobândind cu iertarea o nouă ușurare înaripată de suflet, așa încât să putem uita de trupul martirizat de răutate? Dar nu mă eliberasem cu totul. Acum, când mă plimbam prin soarele palid și rece al dimineții aceleia de iarnă, înconjurat de însuflețirea oamenilor și a animalelor, începeam să-mi reamintesc întâmplările trecute în alt chip. Ca și când din ceea ce se întâmplase nu mai rămăseseră remușcarea și cuvintele de mângâiere ale spălării de păcate, ci doar imagini de trupuri și de membre omenești. Îmi năvălea în minte, peste măsură de tulburată, fantoma lui Berengario umflat de apă, și mă scuturam de scârbă și de milă. Apoi, ca pentru a pune pe fugă iazmele acelea, mintea mea se îndrepta spre alte imagini al căror proaspăt receptacul fusese memoria, și nu puteam să nu văd, neîndoielnică în ochii mei (în ochii sufletului, dar parcă ar fi ieșit înaintea ochilor trupești), imaginea fetei, frumoasă și cumplită ca o armată aliniată în luptă. Mi-am făgăduit (bătrân copist al unui text niciodată scris până acum, dar care de-a lungul multor decenii a vorbit în mintea mea) să fiu un cronicar credincios, și nu numai din dragoste pentru adevăr, nici din dorința (de altfel, preacinstită) de a le da povață cititorilor mei viitori; ci și pentru a slobozi memoria mea vlăguită și obosită de apariții care au sleit-o toată viața. Așa că trebuie să spun totul, în cumpătare, dar fără rușine. Și trebuie să spun, acum, și limpede, ceea ce am gândit atunci, și aproape că am încercat să ascund față de mine însumi, plimbându-mă pe platou, luând-o din când în când la fugă, ca să pot pune bătăile neașteptate ale inimii mele pe seama trupului, apropiindu-mă să privesc treburile făcute de țărani și amăgindu-mă că-mi părăsesc gândurile privindu-le, trăgând pe nări aerul rece cât mă lăsau plămânii, cum face unul care bea vin ca să uite de frică și de necazuri.

Zadarnic. Mă gândeam la fată. Trupul meu uitase plăcerea, deplină, păcătoasă și trecătoare (lucru josnic) pe care mi-o dăduseră împreunările cu ea; dar sufletul meu nu-i uitase chipul, și nu izbutea să socotească netrebnică această amintire, ba chiar zvâcnea ca și cum pe chipul acela străluceau toate dulcețurile creației.

Înțelegeam, în chip confuz, și poate negându-mi mie însumi adevărul a ceea ce simțeam, că sărmana creatură, necinstită și necunoscută, care se vindea (cine știe cu câtă neobrăzată stăruință) altor păcătoși, că acea fiică a Evei, care, atât de slabă ca și surorile ei, făcuse de atâtea ori negoț cu carnea ei, era cu toate astea ceva splendid și mirific. Intelectul meu o știa prilej de păcat, pofta simțurilor mele o simțea ca un receptacul al tuturor grațiilor. Este anevoie să spun ce simțeam. Aș putea încerca să scriu că, încă prins în mrejele păcatului, doream, vinovat, s-o văd apărând în orice clipă, și chiar trăgeam cu ochiul la muncile țăranilor ca să descopăr dacă nu cumva, din vreun ungher de colibă, din întunericul unui grajd apărea figura aceea ce-mi luase mințile. Dar n-aș scrie adevărul, sau mai bine zis aș încerca să aștern un văl peste adevăr ca să-i micșorez puterea și evidența. Pentru că adevărul e că eu „vedeam" fata, o vedeam în ramurile copacului desfrunzit care se mișcau ușor când o pasăre înghețată își căuta în ele un adăpost; o vedeam în ochii junincilor care ieșeau din staul, și o auzeam în behăitul mieilor care se încurcau printre picioarele mele. Era ca și cum tot ceea ce fusese creat îmi vorbea de ea, și doream, da, s-o revăd, dar eram gata chiar să mă împac cu ideea de a nu o mai vedea niciodată, și de-a nu mă mai împreuna niciodată cu ea, cu scopul de a putea profita de bucuria care-mi umplea dimineața aceea, și de-a o avea mereu aproape, chiar dacă ar fi, în vecii vecilor, departe. Era, acum încerc să înțeleg, ca și cum întreaga lume, care neîndoielnic este asemenea unei cărți scrise de degetul lui Dumnezeu, în care fiecare lucru ne vorbește de nesfârșita bunătate a creatorului său, în care fiecare creatură este scriptură și oglindă a vieții și a morții, în care cel mai neînsemnat trandafir se face glosă a drumului nostru pământesc, în sfârșit totul, nu-mi vorbea despre altceva decât despre chipul pe care-l întrevăzusem cu greu în umbrele încărcate de mirosuri ale bucătăriei. Căutam cu îngăduință la aceste închipuiri, pentru că-mi spuneam (sau mai bine zis nu-mi spuneam, pentru că în clipa aceea nu-mi alcătuiam în cap gânduri care să se poată tălmăci în cuvinte) că dacă lumea întreagă este menită să-mi vorbească despre puterea, bunătatea și înțelepciunea creatorului, și că în dimineața aceea lumea întreagă îmi vorbea despre fata care (deși păcătoasă cum era) era tot un capitol din marea carte a creației, un verset al marelui psalm cântat de cosmos – îmi spuneam (acum spun), că dacă se întâmpla așa ceva, nu putea să nu facă parte din marele plan teofanic care guvernează universul, aranjat în chip de țiteră,

minune de consonanță și de armonie. Aproape beat, mă bucuram atunci de prezența ei în lucrurile ce vedeam și dorind-o în ele vederea lor mă răsplătea. Și cu toate acestea simțeam ceva ca o absență, deși eram fericit de atâtea plăsmuiri ale unei prezențe. Îmi este greu să lămuresc această tainică nepotrivire, semn că sufletul omului este atât de delicat și nu se ține niciodată de căile înțelepciunii divine, care a construit lumea ca pe un silogism perfect, ci din acest silogism ia doar idei izolate și adesea disparate, de unde și ușurința noastră de a cădea pradă nălucirilor necuratului. Era o nălucire a necuratului aceea care în acea dimineață mă tulbura atât de mult? Azi mă gândesc că era, pentru că eram novice, dar cred că sentimentul omenesc care mă frământa nu era rău în sine, ci doar în legătură cu starea în care mă aflam. Pentru că în sine era sentimentul care-l împinge pe bărbat spre femeie, cu scopul ca bărbatul să se împreune cu femeia, cum vrea apostolul neamurilor, și amândoi să fie carne din aceeași carne și împreună să procreeze noi făpturi omenești și să se însoțească pe tăcute de la tinerețe până la bătrânețe. Numai că apostolul a vorbit așa doar acelora care caută leacul împotriva dorinței de plăcere trupească și în al cărui foc nu vor să se mistuie, amintind însă că mult mai de dorit este starea de neprihănire, căreia eu, monah, m-am consacrat. Și deci eu pătimeam în dimineața aceea de ceea ce era un rău pentru mine, dar pentru alții era un bine, și un bine dintre cele mai dulci, pentru care acum înțeleg că tulburarea mea nu se datora depravării gândurilor mele, demne în sine și suave, ci depravării raportului între gândurile mele și jurămintele pe care le rostisem. Și deci făceam rău că mă bucuram de un lucru bun într-o anumită privință, rău într-o alta, și păcatul meu consta în încercarea de a împăca ceea ce îmi cerea sufletul rațional cu pofta firească. Acum știam că sufeream din pricina contrastului dintre apetitul exprimat intelectiv, în care ar fi trebuit să se manifeste imperiul voinței, și apetitul exprimat senzitiv, supus slăbiciunilor omenești. Deci *actus appetiti sensitivi in quantum habent trasmutationen corporalem annexam, passiones dicuntur, non autem actus voluntatis.* Și actul meu apetitiv era într-adevăr întovărășit de un tremur al întregului corp, de un impuls fizic spre strigăte și agitație, îngerescul doctor spune că dorințele aprinse nu sunt rele în sine, dacă sunt potolite de voința povățuită de sufletul rațional. Dar sufletul meu rațional era în dimineața aceea amorțit de oboseala care ținea în frâu apetitul irascibil, care se adresează binelui și răului ca unor termeni de cucerit, și nu apetitul concupiscibil, care se adresează binelui și răului, ca fiind cunoscute. Ca să lămuresc nesăbuita mea ușurătate de atunci, voi spune astăzi, folosindu-mă de cuvintele îngerescului doctor, că eram neîndoielnic cuprins de dragoste care este patimă și lege cosmică, pentru că și gravitatea corpului este dragoste naturală. Și de patima aceasta eram, firește, răpit, pentru că în patima

aceasta *appetitus tendit in appetibile realiter consequendum ut sit ibi finis motus.* Din care, firește, *amor facit quod ipsas res quae amantur, amanti aliquo modo uniantur e amor est magis cognitivus quam cognitio.* Prin urmare, eu vedeam acum fata mult mai bine decât o văzusem cu o seară înainte și o înțelegeam *intus et in cute,* pentru că în ea mă înțelegeam pe mine și în mine pe ea însăși. Mă întreb acum dacă ceea ce simțeam era dragostea de prietenie, prin care semenul își iubește semenul, și dorește deci binele altuia, sau dragostea de împreunare, în care se dorește propriul bine și lipsa nu vrea decât ceea ce o împlinește. Și cred că dragostea de împreunare, de concupiscență fusese cea din noaptea ce trecuse, în care voiam de la fată ceea ce nu avusesem niciodată, în vreme ce în dimineața aceea nu voiam nimic de la fată, și nu voiam decât binele ei, și voiam ca ea să fie scoasă de sub puterea nevoii crude care o împingea să se dea pentru o fărâmă de mâncare, și să fie fericită, și nu mai voiam să-i mai cer nimic, ci doar să mă gândesc mai departe la ea și s-o văd în oi, în boi, în copaci, în lumina limpede care învăluia cu bucurie totul în jurul abației.

Acum știu că pricina dragostei este binele, și ceea ce este bine se definește prin cunoaștere, și nu poate fi iubit decât ceea ce este aflat ca bine, în timp ce pe fată am cunoscut-o, da, ca bine al apetitului irascibil, dar ca rău al voinței. Dar atunci eram pradă atâtor și atât de potrivnice mișcări sufletești, pentru că ceea ce simțeam era asemenea dragostei celei mai sfinte, așa cum o descriau doctorii: ea îmi provoca extazul, în care cine iubește și cine este iubit vor același lucru (și printr-o tainică iluminare eu știam în clipa aceea că fata, oriunde se afla, voia aceleași lucruri pe care le voiam și eu), și simțeam pentru ea o mare gelozie, dar nu din cele rele, condamnate de Pavel în prima sa epistolă către corinteni, care este *principium contentionis,* și nu îngăduie *consortium in amato,* ci pe acela de care vorbește Dionisie în *Nomi Divini,* prin care și Dumnezeu este numit *geloso propter multum amorem quem habet ad existentia* (și eu o iubeam pe fată tocmai pentru că ea exista, și eram bucuros, nu invidios, că ea exista). Eram gelos în felul în care, pentru îngerescul doctor, gelozia este *motus in amatum,* gelozie din prietenie, care te face să te ridici împotriva a tot ce vatămă ceea ce iubești (și eu nu-mi închipuiam în clipa aceea decât cum s-o eliberez pe fată din puterea ce-i cumpăra carnea, murdărind-o cu poftele sale blestemate).

Acum știu, cum spune doctorul, că dragostea poate să vatăme pe cel care iubește, dacă este neînfrânat. Și a mea era neînfrânată. Am încercat să explic ce gândeam atunci și nicidecum să îndreptățesc ceea ce simțeam. Vorbesc de acele înflăcărări vinovate pe care le-am avut în tinerețe. Erau rele, dar adevărul mă silește să spun că atunci le-am descoperit ca din cale-afară de bune. Și aceasta slujește drept pildă pentru cel care,

ca și mine, va cădea în capcanele ispitei. Azi, ajuns la bătrânețe, aș ști o mie de chipuri de a scăpa de asemenea momeli (și mă întreb cât de trufaș trebuie să fiu, de vreme ce am scăpat de diavolul desfrâului, dar n-am scăpat de altele, așa încât mă mai întreb dacă ceea ce fac acum nu este supunere oarbă față de patima pământeană a reamintirii, o neroadă încercare de a scăpa de curgerea vremii, de moarte).

Atunci am scăpat doar printr-un instinct miraculos. Fata îmi apărea în natură și în toate cele din jurul meu făcute de mâna omului. Am încercat, deci, printr-o fericită intuiție sufletească, să mă cufund într-o totală contemplație a acelor lucruri. Am privit munca văcarilor care scoteau boii din staul, a porcarilor care aduceau mâncare la porci, a păstorilor care asmuțeau câinii ca să adune oile la un loc, a țăranilor care duceau grâu uscat și mei la mori, de unde ieșeau cu saci de făină de soi. M-am cufundat în contemplarea naturii, încercând să uit de gândurile mele, și încercând să privesc ființele doar așa cum ne apar, și de a uita cu totul de mine, văzându-i, plin de bucurie.

Cât de frumos era spectacolul naturii, neatinse încă de înțelepciunea, adesea stricată, a omului!

Am văzut mielul, căruia i s-a dat acest nume ca pentru a i se recunoaște neîntinarea și bunătatea lui. Într-adevăr, numele de *agnus* vine de la faptul că acest animal *agnoscit* recunoaște propria mamă, și-i recunoaște glasul în mijlocul turmei, în timp ce mama, printre atâția miei cu aceeași formă și același behăit, îl recunoaște întotdeauna și numai pe puiul ei, și-l hrănește. Am văzut oaia, căreia *ovis* i se spune *ab oblatione,* pentru că slujea, din cele mai vechi timpuri, pentru ritualurile de sacrificiu; oaia care, după cum e obiceiul ei, la începutul iernii caută iarba cu lăcomie și se umflă de nutreț înainte ca locurile de păscut să fie arse de ger. Și turmele erau supravegheate de câini, numiți așa de la *canor* (cântăreț) din pricina lătratului lor. Animal fără cusur, printre altele, cu înzestrări de agerime dintre cele mai mari, câinele îl recunoaște pe stăpânul lui și este dresat pentru vânătoarea de fiare prin păduri, pentru paza turmei împotriva lupilor, apără casa și pe copilașii stăpânului său, și uneori în împrejurări din acestea de apărare este omorât. Regele Garamante, care a fost aruncat în temniță de dușmanii lui, a fost adus îndărăt acasă de o haită de două sute de câini, care și-au făcut drum printre pâlcurile de vrăjmași; câinele lui Iason Licias, după ce stăpânul lui a murit, n-a mai vrut să primească de mâncare până când a murit de foame; cel al regelui Lisimah s-a aruncat pe rugul stăpânului său ca să moară împreună cu el. Câinele are virtutea de a vindeca rănile lingând cu limba lui, și cu limba cățelușilor lui se pot însănătoși leziunile intestinale. Prin natură este obișnuit să folosească de două ori aceeași mâncare, după ce a vomitat-o. Austeritate care este simbolul perfecțiunii spiritului, după cum puterea tămăduitoare a limbii sale este

simbolul curățirii de păcate, dobândită prin spovedanie și ispășire. Dar faptul că acest animal se întoarce iar la ceea ce a vomitat este și semn că, după spovedanie, se întoarce la aceleași păcate de la început, și această învățătură mi-a fost foarte de folos în dimineața aceea pentru a preveni sufletul meu, în timp ce admiram minunile naturii.

Între timp, pașii mă duceau la staulele boilor, care ieșeau cu grămada mânați de bouarii lor. Mi-au apărut numaidecât cum erau și sunt, simbol al prieteniei și al bunătății, pentru că la muncă fiecare bou se întoarce să-l caute pe tovarășul lui de jug, dacă cumva el e absent în clipa aceea, și îndreaptă spre el mugete prietenești. Boii învață ascultători să se întoarcă singuri la staul când plouă, iar când se adăpostesc în iesle își saltă mereu capul ca să privească afară dacă a trecut vremea urâtă, pentru că doresc să se întoarcă la muncă. Și cu boii ieșeau în clipa aceea vițelușii care, masculi și femele, își primesc numele lor de la cuvântul *viriditas* sau chiar de la *virgo,* pentru că la vârsta aceea ei sunt încă proaspeți, tineri și casti și rău făcusem și făceam, mi-am spus, să văd în mișcările lor grațioase o imagine a fetei care nu era castă. La lucrurile acestea m-am gândit, împăcat din nou cu lumea și cu mine însumi, văzând munca plină de voie bună a orei de dimineață. Și nu m-am mai gândit la fată, sau mai bine zis mi-am dat silința să prefac înflăcărarea ce simțeam pentru ea într-un sentiment de bucurie lăuntrică și de pace plină de smerenie.

Mi-am spus că lumea era bună și demnă de laudă. Că bunătatea lui Dumnezeu este arătată și prin fiarele cele mai înspăimântătoare, cum ne lămurește Honorius Augustoduniensis. Este adevărat, există șerpi atât de mari încât înghit cerbii și înoată străbătând oceanul, apoi mai e fiara cenocrocă, cu trup de asin, coarne de capră de munte, pieptul și fălcile de leu, piciorul de cal, dar despicat la copită precum cel de bou, o tăietură a gurii care ajunge până la urechi, voce aproape omenească și, în loc de dinți, un singur os, tare. Și mai există fiara manticoră, cu chip de om, trei rânduri de dinți, trupul de leu, coada de scorpion, ochii verzi-albăstrii, culoarea sângelui și vocea asemenea șuieratului șarpelui, lacomă de carne omenească. Și există monștri cu opt degete la picioare și boturi de lup, unghii încovoiate, piele de oaie și lătrat de câine, care devin negri, nu albi la bătrânețe și de multe ori ajung să depășească vârsta noastră. Și există creaturi cu ochi pe umeri și două guri în piept în loc de nări, pentru că nu au cap, și încă altele care locuiesc de-a lungul fluviului Gange, care trăiesc numai din mirosul unui anumit măr, și cum se îndepărtează de locul acela mor. Dar chiar și aceste fiare dezgustătoare cântă pe feluritele lor limbi laude întru slava Creatorului și a înțelepciunii sale, ca și câinele, boul, oaia, mielul și linxul. Cât de mare este, mi-am spus atunci, repetând cuvintele lui Vincenzo Belovacense, cea mai neînsemnată frumusețe a

acestei lumi, și cât de plăcută este pentru ochiul rațiunii privirea atentă nu numai a ordinii, și a numerelor, și a modurilor cum sunt alcătuite lucrurile, atât de plăcut orânduite pretutindeni în univers, dar și scurgerea vremurilor care se deapănă fără încetare de-a lungul unor înșiruiri și căderi, însemnate de moartea a tot ce se naște. Mărturisesc, așa păcătos cum sunt, cu sufletul meu mărunt încă prizonier cărnii, că am fost tulburat de o dulce pornire spre creator și ordinea acestei lumi și am admirat cu o fericită venerație măreția și trăinicia creațiunii.

În această bună dispoziție spirituală m-a găsit maestrul meu când, purtat de gânduri și fără să-mi dau seama, după ce am străbătut aproape toată suprafața abației, m-am pomenit din nou acolo unde ne despărțiserăm cu două ore înainte. Aici ședea Guglielmo și ceea ce mi-a spus m-a smuls din gândurile mele și mi-a întors din nou mintea spre întunecatele taine ale abației.

Guglielmo părea foarte mulțumit, avea în mână foaia lui Venanzio pe care până la urmă o descifrase. Ne-am dus în chilia lui, departe de urechile prea curioase, și mi-a tradus cele ce citise. După fraza în dialect zodiacal *(secretam finis Africae manus supra idolum age primum et septimum de quatuor),* iată ce spunea textul grecesc:

> Veninul înspăimântător care aduce purificarea…
> Arma cea mai bună pentru a distruge dușmanul…
> Folosește persoanele umile, josnice și urâte, trage profit din defectele lor… Nu trebuie să moară…
> Nu în casele nobililor și în ale celor puternici, ci în satele țăranilor, după mese îmbelșugate și libațiuni…
> Trupuri scurte, chipuri diforme.
> Profită de fecioare și se culcă cu târfe, nu rele, fără teamă.
> Un alt adevăr, o altă imagine a adevărului…
> Venerabilele mofturi muierești.
> Piatra nerușinată se rostogolește pe câmpie… Sub ochi.
> Trebuie să înșeli și să descoperi înșelătoria, a spune lucrurile pe dos decât se credea, a spune ceva și a înțelege altceva.
> La ei greierii cântau de pe pământ.

Nimic altceva. După socotința mea, prea puțin, aproape nimic. Păreau aiurelile unui dement, și i-am spus-o și lui Guglielmo.

— S-ar putea. Și pare și mai dement decât din cauza traducerii mele. Cunosc limba greacă destul de relativ. Și cu toate astea, presupunând că Venanzio ar fi nebun, sau că ar fi nebun autorul cărții, lucrul acesta nu ne-ar spune de ce atâtea persoane, și nu toate nebune, s-au apucat ca mai întâi să ascundă cartea, apoi s-o regăsească…

— Dar cele scrise aici vin din cartea misterioasă?

— E vorba, fără îndoială, de lucruri scrise de Venanzio. Vezi și tu, nu e vorba de un pergament antic. Și trebuie să fie niște însemnări făcute după citirea unei cărți, altfel Venanzio – nu ar fi scris în grecește. El a recopiat, desigur prescurtându-le, niște fraze pe care le-a găsit în volumul furat de la *finis Africae.* L-a dus în *scriptorium* și a început să-l citească, însemnându-și ceea ce îi părea că merită să-și însemneze. Apoi s-a întâmplat ceva. Sau i-a venit rău, sau l-a auzit pe careva urcând. Atunci a pus jos cartea, împreună cu însemnările, sub masa lui, făgăduindu-și, poate, s-o reia mai târziu, seara. În orice caz, numai pornind de la această foaie putem reconstitui natura cărții tainice, și numai de la natura acelei cărți va fi cu putință să dibuim natura ucigașului. Pentru că în orice crimă făptuită pentru stăpânirea unui obiect, natura obiectului trebuie să ne dea o idee, chiar și palidă, despre natura ucigașului. Dacă se ucide pentru o mână de aur, ucigașul va fi o persoană lacomă, dacă se face pentru o carte, ucigașul va fi dornic să păstreze pentru sine secretul acelei cărți. Trebuie deci să se știe ce spune cartea pe care noi nu o avem.

— Și o să fiți dumneavoastră în stare, cu aceste câteva rânduri, să înțelegeți despre ce carte e vorba?

— Dragă Adso, acestea par cuvintele unei cărți sfinte, al căror înțeles este dincolo de litera scrisă. Citindu-le azi dimineață, după ce am vorbit cu chelarul, m-a uimit faptul că și aici se amintește despre oamenii simpli și de țărani ca posedând un adevăr deosebit de cel al înțelepților. Chelarul a dat de înțeles că o ciudată cârdășie îl leagă de Malachia. Oare să fi ascuns Malachia vreun text eretic pe care să i-l fi încredințat Remigio? Atunci Venanzio ar fi citit și adnotat cine știe ce tainice instrucțiuni care să adune vreo comunitate de oameni răi și ticăloși în vreo revoltă împotriva a tot și a tuturor. Dar…

— Dar?

— Dar două fapte stau împotriva acestei ipoteze a mea. Unul e că Venanzio nu părea interesat în asemenea chestiuni; el era un traducător de texte grecești, nu un predicator de erezii. Celălalt este că fraze ca acelea despre mofturile muierești, despre piatră și despre greieri n-ar putea fi explicate de această ipoteză…

— Poate că sunt enigme cu alt înțeles, i-am propus eu. Sau aveți și o altă ipoteză?

— O am, dar încă e nedeslușită. Mi se pare, citind această pagină, că am mai citit unele dintre cuvintele astea, și îmi revin în minte fraze asemănătoare pe care le-am mai întâlnit altundeva. Mi se pare chiar că foaia aceasta vorbește despre ceva de care s-a mai vorbit zilele trecute… dar nu-mi amintesc ce anume. Trebuie să mă gândesc la asta. Poate că trebuie să citesc alte cărți.

— Cum așa? Ca să știți ce spune o carte trebuie să citiți alte cărți?

— Uneori se poate face și așa. Adesea cărțile vorbesc despre alte cărți. Adesea o carte nevătămătoare este ca o sămânță, care înflorește într-o carte vătămătoare, sau invers, este un fruct dulce al unei rădăcini amare. Nu ai putea, citindu-l pe Albert, să știi ce ar fi putut spune Toma? Sau citindu-l pe Toma, ce ar fi putut să spună Averroes?

— Așa este, am spus eu, minunându-mă. Până atunci crezusem că orice carte vorbea despre lucrurile, omenești sau dumnezeiești, ce se află în afara cărților. Acum mă dumiream că nu arareori cărțile vorbesc despre cărți, sau e ca și cum ar vorbi între ele. În lumina gândului acestuia, biblioteca mi s-a părut și mai neliniștitoare. Era deci locul unui îndelungat și secular murmur, al unui dialog de nedesluşit între pergament și pergament, un lucru viu, un receptacul de puteri de nestăpânit de o minte omenească, tezaur de taine emanate de atâtea minți, sau supraviețuind morții celor care le făcuseră sau le mijlociseră apariția.

— Dar atunci, am spus, la ce folosește să ascunzi cărți, dacă de la cărțile obișnuite se ajunge la cele de taină?

— În decursul veacurilor nu folosește la nimic. Dar în decursul anilor și al zilelor folosește la ceva. Vezi, deci, cum ne-am rătăcit noi.

— Și deci o bibliotecă nu este un instrument care să răspândească adevărul, ci ca să-i întârzie ieșirea la iveală? am întrebat înmărmurit.

— Nu întotdeauna și nu neapărat. În cazul ăsta, însă, este.

Ziua a patra

Sexta

În care Adso se duce să caute trufe și-i găsește pe minoriți sosind, aceștia stau îndelung de vorbă cu Guglielmo și cu Ubertino și se află lucruri foarte triste despre Ioan al XXII-lea

După aceste constatări, maestrul meu a hotărât să nu mai facă nimic. Am mai spus că avea uneori momente din acestea de totală lipsă de activitate, ca și cum ciclul neîncetat al astrelor s-ar fi oprit, și el o dată cu ele. Așa a făcut în dimineața aceea. S-a întins pe salteaua de paie cu ochii deschiși în gol și mâinile încrucișate pe piept, abia mișcând buzele, ca și cum ar fi șoptit o rugăciune, dar fără regularitate și pioșenie.

M-am gândit că se gândește și am hotărât să respect meditația lui. M-am întors în curte și am văzut că soarele își pierduse din putere. Din frumoasă și luminoasă cum era, dimineața (în timp ce ziua era pe cale să lase în urmă prima sa jumătate) se făcea acum umedă și cețoasă. Nori mari se mișcau dinspre miazănoapte și se pregăteau să năvălească peste partea de sus a platoului, acoperindu-l cu o pâclă ușoară. Părea ceață, și poate că ceață se ridica și din pământ, dar la depărtarea aceea era greu să deslușești pâclele care veneau de jos de cele care coborau de sus. Începeau să se zărească cu greu siluetele clădirilor mai depărtate.

L-am văzut pe Severino adunând porcarii și pe unele dintre animalele lor, cu bucurie. Mi-a spus că se duceau sus pe munte, și la vale, ca să caute rădăcini de trufe. Eu nu cunoșteam încă acel fruct delicios de la poalele pădurii, care creștea în peninsula aceea și părea tipic pentru pământurile benedictine, fie la Norcia – negre – fie în locurile acelea – mai albe și mai parfumate. Severino mi-a lămurit cum era și cât de gustos era pregătit fructul acela în chipuri cât mai felurite. Și mi-a spus că era foarte greu de găsit, pentru că se ascunde sub pământ, mai pitit decât o ciupercă, și singurele animale care erau în stare să-l dezgroape, luându-se după mirosul lor, erau porcii. Numai că, de cum îl găseau, voiau să-l devoreze, și trebuia să-i îndepărtezi repede și să te apuci să dezgropi trufele. Am mai aflat apoi că mulți gentilomi nu se rușinau și se dedau unei asemenea vânători, urmărind porcii ca și când ar fi fost gonaci de mare soi, și urmați la rândul lor de servitori cu sape. Îmi amintesc chiar că un senior din locurile noastre mai înaintat în vârstă, aflând că eu cunosc Italia, m-a întrebat dacă n-am văzut cumva acolo seniori mergând cu porcii la păscut, și eu am râs, înțelegând în schimb că se duceau să caute trufe. Dar de cum i-am spus aceluia că seniorii cu pricina se duceau să caute *tartufo* în pământ, ca să le

mănânce, a înțeles că eu spuneam că umblau să-l găsească pe *der Teufel,* adică pe dracu, și și-a făcut cu credință semnul crucii, privindu-mă speriat. Apoi neînțelegerea a fost lămurită și am râs amândoi. Astfel este magia vorbirilor omenești, care prin înțelegere omenească însemnează adesea, cu sunete egale, lucruri deosebite.

Făcut curios de pregătirile lui Severino, am hotărât să-l urmez și pentru că am înțeles că el pornea în căutarea aceea și ca să uite tristele întâmplări care-i apăsau pe toți; și eu m-am gândit că, ajutându-l să-și uite gândurile lui, aș fi izbutit, poate, dacă nu să le uit, măcar să le țin în frâu pe ale mele. Și nu ascund, pentru că am hotărât să scriu întotdeauna adevărul și numai adevărul, că în taină îmi surâdea gândul că, odată coborât în vale, aș fi putut cumva să întrezăresc pe cineva despre care nu spun. Dar mie însumi și aproape cu voce tare mi-am declarat în schimb, întrucât în ziua aceea se aștepta sosirea celor două delegații, că aș fi putut să mă văd măcar cu una dintre ele.

Pe măsură ce coboram cotiturile muntelui, aerul devenea mai limpede; nu că reapărea soarele, întrucât partea de sus a cerului era încărcată de nori, dar lucrurile începeau să se vadă cu precizie pentru că ceața rămânea deasupra capetelor noastre. Ba chiar, de cum am coborât mai mult, m-am întors să privesc vârful muntelui, și n-am mai văzut nimic: de la jumătatea urcușului în sus, vârful înălțimii, platoul, Edificiul, totul dispăruse în nori.

În dimineața sosirii noastre, când încă mai eram printre munți, la unele cotituri mai era încă posibil să vezi, la nu mai mult de zece mile, sau mai puțin, poate, marea. Călătoria noastră fusese bogată în surprize, pentru că deodată te aflai ca pe o terasă de munte care cobora drept deasupra unor golfuri foarte frumoase, și nu după mult timp se intra în niște guri adânci, unde munți se ridicau printre munți, și unul îl împiedica pe altul să i se vadă creasta îndepărtată, în vreme ce soarele pătrundea cu greu până-n fundul văilor. Dar niciodată ca în locul acela din Italia nu am văzut atât de strâmte și de neașteptate întrepătrunderi de mare și de munte, de litorale și de peisaje alpine, și în vântul care șuiera prin trecători se putea înțelege schimbătoarea luptă între adierile marine și suflările de gheață dintre stânci.

În dimineața aceea, în schimb, totul era cenușiu, și aproape alb ca laptele, și nu se vedeau orizonturi chiar și când trecătorile se deschideau spre coastele îndepărtate. Dar zăbovesc în amintiri de puțină însemnătate față de rosturile întâmplărilor care ne chinuiesc, răbdătorul meu cititor. Astfel nu voi spune alte întâmplări din căutarea noastră de *der Teufel.* Și voi vorbi mai degrabă despre legația fraților minoriți, pe care am văzut-o primul, dând numaidecât fuga la Guglielmo să-l vestesc.

Maestrul meu a lăsat ca nou-sosiții să intre și să fie salutați de Abate, cum cerea ritualul. Apoi s-a dus să întâlnească grupul și a urmat un șir de îmbrățișări și de saluturi frățești.

Trecuse deja ora mesei, dar fusese întinsă una pentru oaspeți și Abatele a avut delicatețea să-i lase între ei, și singuri numai cu Guglielmo, fără să mai fie supuși îndeletnicirilor cerute de regulă, liberi să se hrănească și să schimbe în același timp păreri între ei; dat fiind că era, în sfârșit, vorba (Dumnezeu să ne ierte nefericita asemănare) de o adunare de război, care să se țină cât mai repede, înainte de a sosi armata vrăjmașă, adică legația avignoneză.

Nu are rost să mai spun că nou-veniții s-au întâlnit numaidecât cu Ubertino, pe care toți l-au salutat cu surprindere, bucurie și venerație, care se datorau și absenței sale îndelungate și temerilor care apăruseră după dispariția lui, și calităților acelui curajos luptător, care de zeci și zeci de ani se luptase pentru aceeași cauză ca și ei.

Despre călugării care alcătuiau grupul voi vorbi mai târziu când voi spune despre reuniunea din ziua următoare. Asta și pentru că eu am vorbit foarte puțin cu ei, prins cum eram de consiliul în trei care s-a stabilit imediat între Guglielmo, Ubertino și Michele din Cesena.

Michele trebuie să fi fost un om foarte ciudat: foarte înflăcărat în pasiunea lui franciscană (avea uneori gesturile, accentele lui Ubertino în momentele sale de extaz mistic); foarte uman și jovial în natura sa pământeană de om de prin Romagna, în stare să prețuiască o masă bună și bucuros să se întâlnească cu prietenii; pătrunzător și evaziv, devenind dintr-o dată atent și viclean ca o vulpe, ascuns ca o cârtiță când se atingeau probleme privitoare la legăturile cu oamenii puternici, în stare de veselie mare, de înflăcărări nestăvilite, de tăceri grăitoare, priceput să-și abată privirea de la cel cu care vorbea, când întrebarea aceluia cerea să se ascundă, prin abaterea discuției, refuzul de a răspunde.

Despre el am mai spus câte ceva în paginile dinainte, și erau lucruri de care auzisem vorbindu-se de persoane cărora poate că li se spuseseră. Acum, în schimb, înțelegeam mai bine multe dintre purtările sale contradictorii și din neașteptatele schimbări de plan politic cu care uimise în ultimii ani chiar și pe prietenii și adepții lui. Ministru general al ordinului fraților minoriți, era în principiu urmașul Sfântului Francisc, în fapt urmașul interpreților săi: trebuia să se întreacă cu sfințenia și cu înțelepciunea unui înaintaș ca Bonaventura din Bagnoregio, trebuia să garanteze respectul regulii, dar în același timp și avuțiile ordinului, atât de puternic și de răspândit, trebuia să aplece urechea la curțile și la magistraturile orășenești de la care ordinul dobândea, chiar și sub formă de pomană, daruri și moșteniri, motiv de prosperitate și de bogăție; și trebuia, în același timp, să bage de seamă ca nevoia de ispășire să nu-i scoată în afara ordinului pe spiritualii cei mai înflăcărați, dezorganizând acea strălucită comunitate al cărei cap era, într-o constelație de bande de eretici. Trebuia să-i fie pe plac

papei, Imperiului, călugărilor săraci, Sfântului Francisc, care desigur că-l supraveghea din cer, poporului creștin, care-l supraveghea de pe pământ. Când Ioan îi condamnase pe toți spiritualii drept eretici, Michele nu zăbovise să-i dea pe mână cinci dintre cei mai îndărătnici călugări din Provența, lăsând ca pontiful să-i ardă pe rug. Dar înțelegând (și nu trebuie să fi fost străină acțiunea lui Ubertino) că mulți din ordin simpatizau cu adepții simplității evanghelice, întorsese în așa fel lucrurile încât capitulul de la Perugia, patru ani mai târziu, să argumenteze tocmai în favoarea celor arși pe rug. Firește, încercând să resoarbă o nevoie, care putea fi considerată eretică, în acțiunile și în instituțiile ordinului, și voind ceea ce ordinul voia acum să fie ceva voit de papă. Dar în vreme ce aștepta să-l convingă pe Papă, fără aprobarea căruia nu voia să treacă la fapte, nu se împotrivise să primească favorurile împăratului și ale teologilor imperiali. Doar cu doi ani înaintea zilei în care-l vedeam, impusese călugărilor săi, în capitulul general de la Lyon, să vorbească despre persoana papei doar cu moderație și respect (și asta la puține luni după ce papa vorbise despre minoriți, ridicându-se împotriva „lătrăturilor" lor, a greșalelor lor și a smintelilor lor). Dar acum era la masă, foarte prietenos, cu persoane care vorbeau despre papă cu un strop mult prea mic de respect.

Despre rest am mai spus. Ioan îl voia la Avignon, el voia și nu prea voia să se ducă, iar întâlnirea de a doua zi ar fi trebuit să hotărască asupra modalităților și asupra garanțiilor legate de o călătorie care n-ar fi trebuit să apară ca un act de supunere, dar nici ca un act de înfruntare. Nu cred că Michele se întâlnise vreodată personal cu Ioan, cel puțin de când era papă. În orice caz, nu-l vedea de multă vreme, și prietenii lui se grăbeau să-i zugrăvească în culori foarte întunecate figura acelui simoniac.

— Un lucru ar trebui să înveți, îi spunea Guglielmo, să nu te încrezi în jurămintele lui, de care el se ține întotdeauna în formă, încălcându-le în substanță.

— Toți știu, spunea Ubertino, ce s-a întâmplat în timpul alegerii sale…

— Nu i-aș spune alegere, ci autoalegere, s-a amestecat un comesean, despre care apoi am auzit că-i spuneau pe italienește Ugo din Novocastro, cu un accent înrudit cu cel al maestrului meu, căci era și el englez. De altfel, și moartea lui Clement al V-lea n-a fost niciodată prea clară. Regele nu-i iertase niciodată că-i făgăduise să pună în discuție publică memoria lui Bonifaciu al VIII-lea și apoi că făcuse totul pentru a nu-l renega pe predecesorul său. Cum a murit el la Carpentras, nimeni nu știe prea bine. Fapt este că atunci când cardinalii s-au adunat la Carpentras pentru conclav, noul papă nu a ieșit, pentru că (și pe drept cuvânt) disputa se ducea în legătură cu alegerea dintre Avignon și Roma. Nu știu exact ce s-a întâmplat în zilele acelea, un masacru, mi s-a spus, cu cardinalii amenințați de nepotul

papei mort, cu servitorii lor sfârtecați, cu palatul dat flăcărilor și cu cardinalii care au cerut ajutorul regelui, rege care zice că niciodată n-a vrut ca papa să dezerteze de la Roma, ce smintit, iar ei să aleagă cum se cuvine… Apoi Filip cel Frumos moare, și el, Dumnezeu știe cum…

— Sau diavolul o știi, a spus Ubertino închinându-se, imitat de toți.

— Sau diavolul o știi, a admis Ugo cu un rânjet.

— În sfârșit, urmează un alt rege, supraviețuiește optsprezece luni, moare, moare după puține zile și moștenitorul său abia născut, fratele lui, regentul, ocupă tronul…

— Și tocmai acest Filip al V-lea este cel care, pe timpul când încă era conte de Poitiers, i-a adunat laolaltă pe cardinalii care fugeau de la Carpentras, a spus Michele.

— Într-adevăr, a continuat Ugo, i-a adunat în conclavul de la Lyon, în mănăstirea dominicanilor, jurând să le apere integritatea și să nu-i țină prizonieri. Dar, de cum aceia se lasă în mâna lui, nu numai că pune să-i încuie cu cheia (care ar fi, de altfel, cel mai chibzuit și mai drept lucru), dar le împuținează și mâncarea pe zi ce trece până când nu vor fi luat o hotărâre. Și fiecăruia îi făgăduiește să-l susțină în pretențiile lui la Sfântul Scaun. Când se urcă pe tron, cardinalii, obosiți să fie prizonieri de doi ani, de teamă să nu rămână acolo pentru tot restul vieții, mâncând foarte prost, acceptă totul, lacomii, suind pe scaunul lui Petru pe gnomul acela, trecut cu mult de șaptezeci de ani…

— Adevărat gnom, a râs Ubertino, și cam ofticos la mutră, mititelul, dar mult mai zdravăn și mult mai șiret decât se credea.

— Fecior de cizmar, a pufnit unul dintre legați.

— Christos era fecior de tâmplar! l-a pus la punct Ubertino. Dar nu despre asta e vorba. E un om citit, a studiat legile la Montpellier și medicina la Paris, a știut să-și cultive prieteniile în chipul cel mai potrivit pentru a avea sediile episcopale și tichia de cardinal când i se părea că trebuie, iar când a fost sfetnicul lui Robert de Savoia, la Napoli, i-a minunat pe toți prin ascuțimea minții sale. Iar ca episcop de Avignon a dat toate sfaturile potrivite (potrivite, spun, cu scopul acelei triste acțiuni) lui Filip cel Frumos ca să-i distrugă pe Templieri. Și după alegere a izbutit să scape de un complot al cardinalilor care voiau să-l ucidă… Dar nu despre asta vreau să spun, vorbeam de îndemânarea lui în trădarea jurămintelor, fără să poată fi învinuit de sperjur. Când a fost ales, și pentru a fi ales, i-a făgăduit cardinalului Orsini că avea să readucă scaunul papal la Roma, și a jurat pe ostia sfințită că dacă nu și-ar fi respectat făgăduiala, nu avea să se mai suie niciodată pe un cal sau pe un măgar. Ei, bine, știți ce a făcut vulpoiul ăsta? Când s-a încoronat la Lyon (împotriva voinței regelui, care voia ca ceremonia să se desfășoare la Avignon), a călătorit apoi de la Lyon la Avignon cu barcazul!

Călugării au râs cu toții. Papa era un sperjur, dar nu se putea spune că nu avea minte în cap.

— Este un nerușinat, a comentat Guglielmo. Nu ne-a spus Ugo că nici n-a încercat măcar să-și ascundă credința lui cea slabă? Nu mi-ai povestit tu, Ubertino, despre ceea ce i-a spus lui Orsini la sosirea lui la Avignon?

— Sigur, a spus Ubertino, a spus că cerul Franței era așa de frumos încât nu vedea de ce-ar fi trebuit să pună piciorul într-un oraș plin de ruine ca Roma. Și pentru că papa, ca și Petru, avea puterea de a lega și dezlega, el își exercita acum această putere, și hotăra să rămână acolo unde era și unde sta atât de bine. Și cum Orsini a încercat să-i amintească atunci că datoria lui era să trăiască pe colinele vaticane, l-a chemat aspru la supunere și a întrerupt discuția. Dar n-am terminat povestea cu jurământul. Când a coborât din barcaz, ar fi trebuit să încalece o iapă albă, urmat de cardinali pe cai negri, cum era tradiția. Și, în schimb, s-a dus pe jos la palatul episcopal. După câte știu, într-adevăr, nu s-a mai urcat niciodată pe cal. Și de la acest om, Michele, te poți aștepta să respecte cu credință garanțiile pe care ți le-a dat?

Michele a stat multă vreme în tăcere. Apoi a spus:

— Pot înțelege dorința papei de a rămâne la Avignon și nu o discut. Dar el nu va putea discuta dorința noastră de sărăcie și interpretarea noastră a exemplului lui Christos.

— Nu fi naiv, Michele, s-a amestecat Guglielmo, dorința noastră, a voastră, o face să apară într-o lumină de spaimă pe a lui. Trebuie să-ți dai seama că de secole nu s-a mai ridicat niciodată pe scaunul pontifical un om mai lacom. Târfele Babilonului, împotriva cărora tuna într-o vreme Ubertino al nostru, papii corupți despre care vorbeau poeții țării tale ca acel Alighieri, erau niște miei blânzi și potoliți în comparație cu Ioan. E o coțofană hoață, un cămătar evreu, la Avignon se fac afaceri mai mari decât la Florența. Am aflat despre tranzacția murdară cu nepotul lui Clement, Bertrand de Goth, cel cu masacrul de la Carpentras (în care, printre altele, cardinalii au fost ușurați de toate bijuteriile lor): acesta pusese mâna pe tezaurul unchiului său, care nu era un fleac, și lui Ioan nu-i scăpase nimic din ceea ce furase (în *Cum venerabiles* înșiră cu precizie monedele, vasele de aur și de argint, cărțile, covoarele, pietrele prețioase, ornamentele…). Ioan însă s-a prefăcut că nu știa că Bertrand pusese mâna pe mai mult de un milion și jumătate de fiorini de aur în timpul jefuirii de la Carpentras, și a discutat de alți treizeci de mii de fiorini, pe care Bertrand mărturisea că îi avea de la unchiul său pentru un „scop de credință", adică pentru cruciadă, S-a dovedit că Bertrand păstrase jumătate din suma pentru cruciadă, iar cealaltă jumătate s-a dus la scaunul pontifical. Apoi Bertrand n-a mai făcut niciodată cruciada sau cel puțin n-a făcut-o încă, și papa n-a văzut un fiorin.

— Așadar nu-i chiar atât de priceput, a spus Michelle…

— Este singura dată când s-a lăsat tras pe sfoară într-o afacere de bani, a zis Ubertino. Trebuie să știi bine cu ce soi de negustor ai de-a face. in toate celelalte cazuri a arătat o abilitate drăcească în a aduna bani. Este un rege Midas, tot ce atinge se preface în aur care se îngrămădește în visteriile din Avignon. Ori de câte ori am intrat în apartamentele sale am găsit bancheri, zarafi și mese încărcate cu aur și clerici care numărau și grămădeau fiorinii unii peste alții… Și o să vezi ce palat și-a ridicat, cu bogății care cândva se bănuiau a fi doar la împărații Bizanțului sau la Marele Han al tătarilor. Și acum înțelegi de ce a emis toate acele bule împotriva ideii de sărăcie. Dar știi ce i-a împins pe dominicani, care urăsc ordinul nostru, să sculpteze statui ale lui Christos cu o coroană regală, cu tunică de purpură și cu încălțări bogate? La Avignon au fost expuse crucifixuri cu Iisus pironit de o singură mână, în timp ce cu cealaltă atinge o pungă atârnată la brâu, pentru a arăta că el îngăduie folosirea banului în scopuri religioase.

— Oh, nerușinatul! a exclamat Michele. Dar aceasta e blasfemie curată!

— A mai pus, a continuat Guglielmo, o a treia tiară la coroana papală, nu-i așa, Ubertino?

— Așa e. La începutul mileniului, papa Hildebrand primise una cu inscripția *Corona regni de manu Dei,* nerușinatul de Bonifaciu a mai pus, nu demult, o a doua, scriind pe ea *Diadema imperii de manu Petri,* și Ioan n-a făcut altceva decât să desăvârșească simbolul: trei coroane, puterea spirituală, cea temporală și cea ecleziastică. Un simbol al regilor persani, un simbol păgân…

Era acolo un călugăr care până atunci rămăsese tăcut, ocupat cu multă credință să înghită mâncărurile alese pe care Abatele pusese să fie aduse la masă. Apleca o ureche distrată la feluritele vorbe ce se spuneau, scoțând de fiecare dată un râs sarcastic la adresa pontifului și un rânjet de aprobare la interjecțiile de indignare ale comesenilor. În rest, se îngrijea să-și șteargă bărbia de sosuri și de bucățile de carne pe care le lăsa să cadă de la gura lui fără dinți, dar hrăpitoare, și singura dată când adresase cuvântul unuia dintre vecinii lui fusese ca să laude bunătatea unei anumite bucăți mai gustoase. Am aflat apoi că era messer Girolamo, episcopul acela din Caffa, pe care, cu câteva zile mai înainte, Ubertino îl crezuse mort (și trebuie să spun că ideea aceea că murise de doi ani a circulat ca veste adevărată prin toată creștinătatea vreme îndelungată, pentru că am auzit-o și după aceea; și, de fapt, a murit la câteva luni după întâlnirea aceea a noastră, și tot mă mai gândesc că a murit din pricina mâniei nemăsurate pe care adunarea de a doua zi i-o stârnise în trup, încât aproape că-mi venea să cred că are să crape pe loc și numaidecât, atât era de șubred la trup și de înfierbântat la umoare).

S-a amestecat și el în momentul acela în vorbă, vorbind cu gura plină:

— Ș-apoi să știți că neobrăzatul a născocit o constituție privitoare la *taxae sacrae poenitentiariae* în care trage folos din păcatele oamenilor Bisericii ca să scoată alți bani. Dacă un ecleziast făptuiește un păcat trupesc cu o călugăriță, cu o rudă sau chiar cu o femeie oarecare (pentru că se întâmplă și asta!), va putea fi izbăvit doar plătind șaizeci și șapte de lire de aur și doisprezece *soldi.* Și dacă făptuiește cruzimi animalice, vor trebui mai mult de două sute de lire, dar dacă le comite doar cu copii și cu animale, și nu cu femei, amenda va fi scăzută cu o sută de lire. Și o călugăriță care s-a dat mai multor bărbați, fie toți laolaltă, fie în momente diferite, în afara sau înlăuntrul mănăstirii, și apoi vrea să devină păstoriță de abație, va trebui să plătească o sută treizeci de lire de aur și cincisprezece *soldi.*

— Să fim serioși, messer Girolamo, s-a împotrivit Ubertino, știi cât de puțin îl iubesc eu pe papă, dar în privința asta trebuie să-l apăr! Este o calomnie care s-a pornit să umble prin Avignon, dar n-am văzut niciodată această constituție.

— Există, a spus cu tărie Girolamo. Nici eu n-am văzut-o, dar există.

Ubertino a clătinat din cap și ceilalți au tăcut. Mi-am dat seama că erau obișnuiți să nu-l ia prea în serios pe messer Girolamo, pe care cu o zi înainte Guglielmo îl numise prost. Guglielmo a încercat să reia discuția:

— Oricum, adevărată sau nu, vorba asta ne spune care este clima morală de la Avignon, în care oricine, jefuiți sau jefuitori, știu că trăiesc mai mult într-o piață decât la curtea reprezentantului lui Christos. Când Ioan s-a suit pe scaunul papal se vorbea de o vistierie de șaptezeci de mii de fiorini de aur, și acum sunt unii care spun că a grămădit în ea mai mult de zece milioane.

— Așa e, a spus Ubertino. Michele, Michele, nu știi ce rușini a trebuit să văd la Avignon!

— Să încercăm să fim cinstiți, a spus Michele. Știm că și ai noștri au făcut exagerări. Am primit vești despre franciscani care au atacat cu armele mănăstirile dominicanilor și-i despuiau pe călugării vrăjmași ca să le impună sărăcia… Și pentru asta n-am îndrăznit să mă împotrivesc lui Ioan când s-au petrecut cele din Provența… Aș vrea să cad cu el la o înțelegere, nu voi umili orgoliul lui, îi voi cere doar ca nici el să nu umilească umilința noastră. Nu-i voi vorbi despre bani, îi voi cere doar să se învoiască cu o interpretare sănătoasă a Scripturilor. Și asta va trebui să facem cu legații săi, mâine. La urma urmelor, sunt oameni de teologie și nu vor fi toți hrăpitori ca Ioan. Când niște oameni înțelepți vor fi deliberat asupra unei interpretări din Scriptură, el nu va putea…

— El? l-a întrerupt Ubertino. Dar tu nu cunoști încă nebuniile lui în ceea ce privește teologia. El vrea ca totul să stea în mâna lui, în cer și pe pământ. Pe pământ am văzut ce face. Cât despre cer… Mă rog, el n-a exprimat încă părerile de care vorbesc, sau cel puțin nu în public, dar eu știu sigur că a vorbit în șoaptă despre așa ceva cu oamenii lui. El se pregătește să dea la lumină anumite propuneri nebunești, dacă nu deșucheate, care vor schimba însăși substanța doctrinei și vor lipsi de orice putere predica noastră!

— Care? au întrebat mulți.

— Întrebați-l pe Berengario, el știe, el mi-a vorbit despre asta.

Ubertino se întorsese spre Berengario Talloni, care fusese în anii ce trecuseră unul dintre cei mai hotărâți vrăjmași ai pontifului la însăși curtea acestuia. Venit de la Avignon, se unise de două zile cu grupul celorlalți franciscani și împreună cu ei sosise la abație.

— E o poveste încurcată și aproape de necrezut, a spus Berengario. Se pare, așadar, că Ioan are de gând să susțină că cei drepți nu se vor bucura de starea de beatitudine decât după Judecata de Apoi. E multă vreme de când se gândește la versetul al nouălea, capitolul al șaselea al Apocalipsei, acolo unde se vorbește de desfacerea celui de-al cincilea sigiliu: unde apar sub altar cei ce au fost uciși ca martori ai cuvântului lui Dumnezeu și cer dreptate. Fiecăruia i se dă o haină albă, spunându-i-se să mai aibă puțină răbdare… Semn, argumentează Ioan, că ei nu-l vor putea vedea pe Dumnezeu în esența sa decât după împlinirea judecății de pe urmă.

— Dar cui a spus asemenea lucruri? a întrebat Michele zăpăcit.

— Până acum numai câtorva din preajma sa, dar vorba s-a răspândit, se spune că se pregătește o intervenție pe față, nu imediat, poate peste câțiva ani, se mai sfătuiește cu teologii lui…

— Ah, ah, a rânjit Girolamo, mestecând.

— Și nu numai asta, pare că vrea să meargă și mai departe, și să susțină că nici măcar infernul nu se va deschide până la acea zi… Nici măcar pentru diavoli.

— Iisuse Christoase, ajută-ne! a exclamat Girolamo. Și ce-o să spunem atunci păcătoșilor, dacă nu putem să-i amenințăm cu un infern imediat, numaidecât după ce au murit?

— Suntem în mâinile unui nebun, a spus Ubertino. Dar nu înțeleg de ce vrea să susțină asemenea lucruri?

— Se risipește întreaga doctrină a indulgențelor, s-a plâns Girolamo, și nici el nu le va mai putea vinde. De ce un preot care a făptuit păcate animalice trebuie să plătească atâtea lire de aur, ca să înlăture o pedeapsă atât de îndepărtată?

— Nu este atât de îndepărtată, a spus cu tărie Ubertino, timpul se apropie.

— Asta o știi tu, dragă frate, dar oamenii simpli n-o știu. Iată cum stau lucrurile! a strigat Girolamo, care nu mai avea aerul că se bucură de mâncarea lui. Ce idee nefericită trebuie să-i fi băgat în cap călugării ăștia predicatori. Ah!… și a scuturat din cap.

— Dar de ce? a repetat Michele din Cesena.

— Nu cred că există vreun motiv, a spus Guglielmo. E o dovadă pe care el și-o acordă, un act de trufie. Vrea să fie într-adevăr acela care hotărăște pentru cer și pentru pământ. Știam că se șopteau asemenea vorbe, îmi scrisese despre asta Guglielmo din Occam. O să vedem până la urmă dacă va ieși învingător papa sau vor ieși învingători teologii, întregul glas al Bisericii, înseși dorințele poporului lui Dumnezeu, episcopii…

— Oh, în materie de doctrină el poate să-i îngenuncheze chiar și pe teologi, a spus cu tristețe Michele.

— Nu-i chiar așa, a răspuns Guglielmo. Trăim în timpuri în care cunoscătorii lucrurilor dumnezeiești nu se tem să proclame că papa este un eretic. Cei care cunosc lucrurile dumnezeiești sunt, în felul lor, glasul lumii creștine. Împotriva căreia nici chiar papa nu se poate ridica.

— Mai rău, chiar și mai rău, a șoptit Michele speriat. Pe de o parte, un papă nebun, pe de alta, poporul lui Dumnezeu care, chiar și prin gura teologilor săi, va pretinde peste puțin să interpreteze după bunul său plac Scripturile.

— Dar, în definitiv, ce altceva ați făcut voi la Perugia? l-a întrebat Guglielmo.

Michele s-a scuturat ca atins drept în inimă:

— Pentru asta vreau să-l întâlnesc pe papă. Noi nu putem face nimic fără ca el să cadă la învoială.

— Vom vedea, vom vedea, a spus Guglielmo în chip enigmatic.

Maestrul meu era cu adevărat foarte pătrunzător. Cum făcea de-a prevăzut că Michele însuși avea să hotărască după aceea să se sprijine pe teologii Imperiului și pe popor, ca să-l condamne pe papă? Cum făcea de-a prevăzut că atunci când, după patru ani, Ioan avea să-și anunțe pentru prima dată doctrina sa de necrezut, avea să se ridice o împotrivire a întregii creștinătăți? Dacă viziunea fericirii de apoi avea să fie atât de târzie, cum aveau să poată cei morți să mijlocească pentru cei vii? Și unde avea să se termine cultul sfinților? Tocmai minoriții ar fi început împotrivirea, condamnându-l pe papă, și Guglielmo din Occam s-ar fi aflat în primul rând, aspru și neclintit în argumentările sale. Lupta avea să dureze trei ani, până când Ioan, ajuns în pragul morții, avea să facă unele schimbări. L-am auzit vorbind după câțiva ani, când a apărut în consistoriul din decembrie 1334, mai mic decât apăruse vreodată până atunci, uscat de vârstă, având aproape nouăzeci de ani și fiind aproape muribund, palid la chip, când avea să spună (vulpoiul, atât de priceput să se

joace cu vorbele nu numai ca să-și încalce propriile jurăminte, ci și să-și renege propriile încăpățânări): „Noi mărturisim și credem că sufletele despărțite de trup și cu totul curățite se află în cer, în paradis cu îngerii, și cu Iisus Christos, și că ele îl văd pe Dumnezeu în esența sa divină, limpede și față-n față…” și apoi, cu o pauză despre care nimeni n-a știut niciodată dacă se datora greutății de a respira sau voinței netrebnice de a sublinia ultima clauză ca fiind adversativă, „în măsura în care starea și condiția sufletului despărțit de trup o îngăduie”. A doua zi de dimineață, era duminică, a pus să fie urcat pe un scaun alungit și cu spătarul aplecat, a primit sărutul mâinii de la cardinalii lui și a murit.

Dar iarăși divaghez și povestesc alte lucruri decât cele pe care ar trebui să le povestesc. Asta și pentru că, de fapt, ceea ce a mai rămas din discuția aceea de la masă nu adaugă mult la înțelegerea faptelor despre care povestesc. Minoriții s-au înțeles în privința a ceea ce aveau să spună a doua zi. I-au cântărit unul câte unul pe adversarii lor. Au discutat, cu însuflețire, vestea pe care le-a dat-o Guglielmo despre sosirea lui Bernardo Gui. Și, mai mult, faptul că în fruntea delegației avignoneze avea să fie cardinalul Bertrando din Poggetto. Doi inchizitori erau prea mulți: semn că se dorea să se folosească împotriva minoriților argumentul ereziei.

— Cu atât mai rău, a spus Guglielmo, noi îi vom socoti eretici pe ei.

— Nu, nu, a spus Michele, trebuie să ne purtăm cu mare grijă, nu trebuie să zădărnicim nici o învoială cu putință.

— După câte gândesc eu, a spus Guglielmo, deși am trudit pentru izbândirea acestei întâlniri, eu nu cred că avignonezii vin aici ca să obțină vreun rezultat bun, și tu știi asta, Michele. Ioan te vrea la Avignon singur și fără garanții. Dar întâlnirea va avea cel puțin un rost: să te facă să înțelegi asta. Ar fi fost mai rău dacă tu te-ai fi dus mai înainte de-a avea experiența aceasta.

— Așa că tu te-ai străduit, și chiar timp de mai multe luni, să realizezi un lucru pe care-l crezi fără rost, a spus Michele cu amărăciune.

— Mi-a fost cerut, și de tine și de împărat, a spus Guglielmo. Și, la urma urmei, nu este fără rost să-i cunoști mai bine pe propriii tăi dușmani.

În acel moment au venit să ne anunțe că intra pe poartă a doua legație. Minoriții s-au ridicat și au ieșit în întâmpinarea oamenilor papei.

Ziua a patra

Nona

În care sosesc cardinalul din Poggetto – sau din Pouget, în limba lui –, Bernardo Gui și alți oameni din Avignon, și apoi fiecare face câte ceva

Oameni care se cunoșteau de multă vreme, oameni care fără să se cunoască auziseră vorbindu-se unii de alții se salutau în curte cu o aparentă blândețe. Alături de Abate, cardinalul din Poggetto se mișca precum cineva care este foarte obișnuit cu puterea, de parcă ar fi fost un al doilea pontif chiar el, și împărțea tuturor, mai ales minoriților, zâmbete din toată inima, prevestind miraculoase înțelegeri în întâlnirea de a doua zi și asigurând pe toată lumea de urările de pace și de bine (folosesc anume această expresie dragă franciscanilor) din partea lui Ioan al XXII-lea.

— Bravo, bravo, mi-a spus și mie, când Guglielmo a avut bunătatea să mă prezinte ca pe secretarul și discipolul lui. Apoi m-a întrebat dacă știam Bologna și i-a lăudat frumusețea, mâncarea ei bună și universitatea strălucită, poftindu-mă să vin s-o văd, în loc de a mă întoarce într-o zi, mi-a spus el, printre oamenii aceia germani ai mei care-l făceau să sufere atât de mult pe bunul nostru părinte papa. Apoi mi-a întins inelul său să i-l sărut, în vreme ce-și întorcea surâsul către un altul.

Pe de altă parte, atenția mea s-a îndreptat numaidecât spre personajul de care auzisem cel mai mult vorbindu-se în zilele acelea: Bernard Guy, cum îl numeau francezii, sau Bernardo Guidoni, sau Bernardo Guido, cum îi spuneau prin alte părți.

Era un dominican de aproape șaizeci de ani, plăpând, dar cu fața sumețită. M-au surprins ochii lui cenușii, reci, în stare să fixeze fără expresie, și pe care de multe ori i-am văzut scânteind în fulgere înșelătoare, mai meșter în a ascunde gânduri și simțăminte decât în a le da pe față.

În schimbul acela general de saluturi nu a fost, precum ceilalți, apropiat și prietenos, ci abia-abia curtenitor. Când l-a văzut pe Ubertino, pe care-l cunoștea, a fost foarte rezervat cu el, dar l-a fixat în așa fel încât m-a străbătut un fior de teamă. Când l-a salutat pe Michele din Cesena a avut un zâmbet greu de ghicit și a șoptit fără căldură: „Acolo sunteți așteptat de multă vreme”, frază în care n-am izbutit să deslușesc nici o urmă de neliniște, nici o umbră de ironie, nici o poruncă, și, de altfel, nici măcar vreo picătură de interes. S-a întâlnit cu Guglielmo și, de cum a aflat cine era, l-a primit cu o reținută vrăjmășie: dar nu pentru că figura trăda sentimentele sale tainice, eram sigur de asta (chiar dacă nu era sigur că el nutrea vreun sentiment), ci pentru că, desigur, voia ca Guglielmo să-l simtă vrăjmaș. Guglielmo i-a întors vrăjmășia zâmbindu-i într-un chip exagerat de călduros și spunându-i: „De multă vreme doream să cunosc un om al cărui

renume îmi stă drept pildă și învățătură, pentru atâtea hotărâri importante care au călăuzit viața mea". Sentință fără îndoială plină de laudă și de lingușeală pentru cine nu știa, cum de altfel Bernardo știa bine, că una dintre hotărârile cele mai de seamă din viața lui Guglielmo fusese aceea de a părăsi meseria de inchizitor. Și am socotit după asta că dacă Guglielmo l-ar fi văzut cu plăcere pe Bernardo într-o temniță imperială, Bernardo ar fi vrut din toată inima, fără îndoială, să-l vadă pe Guglielmo lovit de o moarte năprasnică și imediată; și cum tocmai Bernardo avea sub comandă niște garnizoane de soldați înarmați, m-am temut pentru viața viteazului meu maestru.

Bernardo trebuie să fi fost deja informat de către Abate despre crimele făptuite în abație. Într-adevăr, prefăcându-se că nu simte veninul cuprins în frazele lui Guglielmo, i-a spus:

— Se pare că în zilele acestea, la cererea Abatelui, și ca să-mi duc la capăt datoria ce mi-a fost încredințată până la împlinirea acordului în vederea căruia ne-am adunat aici cu toții, va trebui să mă ocup de niște treburi foarte triste în care se presimte înciumatul miros al diavolului. Vă vorbesc despre asta pentru că știu că în timpuri îndepărtate, în care mi-ați stat mai aproape și v-ați aflat și dumneavoastră alături de mine – și de cei asemenea mie – v-ați luptat pe tărâmul acela care vedea înfruntându-se în lume armatele binelui împotriva armatelor răului.

— Într-adevăr, a spus liniștit Guglielmo, dar după aceea eu am trecut de cealaltă parte.

Bernardo a primit cu tărie lovitura.

— Puteți să-mi spuneți ceva de folos despre aceste lucruri necurate?

— Din păcate nu, a răspuns la locul lui Guglielmo. Nu am experiența domniei voastre în lucruri necurate.

Din clipa aceea i-am pierdut din ochi pe amândoi. După o altă discuție cu Michele și Ubertino, Guglielmo s-a retras în *scriptorium.* I-a cerut îngăduința lui Malachia să poată examina anumite cărți și nu am izbutit să le aud titlurile. Malachia l-a privit în chip ciudat, dar n-a putut să nu i le dea. Lucru curios, n-a trebuit să le caute în bibliotecă. Erau deja toate sub masa lui Venanzio. Maestrul meu s-a cufundat în lectură și am hotărât să nu-l tulbur.

Am coborât în bucătărie. L-am văzut pe Bernardo Gui. Poate că voia să-și dea seama de felul cum era așezată abația și cutreiera pretutindeni. L-am auzit întrebându-i pe bucătari și pe ceilalți servitori, vorbind bine sau prost limba vulgară a locului (mi-am amintit că fusese inchizitor în Italia de miazănoapte). Mi s-a părut că cerea vești despre recoltă, despre organizarea muncii în mănăstire. Dar chiar când punea întrebările cele mai nevinovate, îl privea pe cel cu care vorbea sfredelindu-l cu ochii, apoi punea pe neașteptate o altă întrebare, și în acest moment

victima lui se îngălbenea și se bâlbâia. Am tras de aici concluzia că într-un anumit fel el făcea pe inchizitorul și aici, și se folosea de o armă nemaipomenită pe care orice inchizitor o are și o mânuiește în îndeplinirea îndatoririi sale: frica celuilalt. Pentru că orice om cercetat spune de obicei inchizitorului, de teamă să nu fie bănuit de ceva, ceea ce poate sluji să-l facă suspect pe un altul.

Pentru tot restul după-amiezii, pe măsură ce mă mișcăm de colo-colo, l-am văzut pe Bernardo făcând la fel, fie pe lângă mori, fie prin incinta mănăstirii. Dar niciodată nu a oprit călugări, ci doar frați laici sau țărani. Contrariul a ceea ce făcuse până atunci Guglielmo.

Ziua a patra

Vesper

În care Alinardo pare să dea informații prețioase și Guglielmo dă la iveală metoda sa de a ajunge la un adevăr probabil printr-o serie de erori sigure

Mai târziu Guglielmo a coborât din *scriptorium* bine dispus, în vreme ce așteptam să se facă ora de cină, l-am găsit în mănăstire pe Alinardo. Amintindu-mi de cererea lui, încă din ziua dinainte făcusem rost de năut de la bucătărie și i-am dat. Mi-a mulțumit umplându-și gura știrbă și băloasă.

— Ai văzut, băiete, mi-a spus, și celălalt cadavru se afla în locul de care se dădea de veste la carte… Așteaptă acum a patra trâmbiță!

L-am întrebat cum de se gândea el că dezlegarea pentru crima care avea să urmeze se afla în cartea revelației. M-a privit uimit:

— Cartea lui Ioan dă dezlegarea tuturor lucrurilor! Și a adăugat cu o strâmbătură de ură: Eu știam asta… o spuneam de multă vreme… Eu am fost, să știi, cel care i-a propus Abatelui… celui de atunci, să adune cât mai multe comentarii la Apocalipsă. Eu trebuia să devin bibliotecar… Dar apoi celălalt a izbutit să-l facă să-l trimită pe el la Silos, unde a găsit manuscrisele cele mai frumoase, și s-a întors cu o pradă strălucită… Oh, el știa unde să caute, vorbea și limba necredincioșilor… Și așa a primit el biblioteca în grijă, și nu eu. Dar Dumnezeu l-a pedepsit și l-a făcut să intre mai devreme în lumea tenebrelor. Ha, ha… a râs cu răutate bătrânul acela care până atunci mi se păruse, cufundat în serenitatea cărunției sale, asemenea unui copil nevinovat.

— Cine era cel de care vorbești? l-a întrebat Guglielmo. Ne-a privit încremenit.

— De cine vorbeam? Nu-mi amintesc… e atâta vreme de atunci. Dar Dumnezeu pedepsește, Dumnezeu șterge, Dumnezeu întunecă și amintirile. Multe acte de trufie au fost făptuite în bibliotecă. Mai ales de când a căzut în mâna străinilor. Dumnezeu pedepsește ș-acum…

N-am izbutit să scoatem alte cuvinte de la el și l-am lăsat în liniștitul și ranchiunosul lui delir. Guglielmo a spus că-i dăduse mult de gândit discuția aceea.

— Alinardo e un om care trebuie ascultat, de fiecare dată când vorbește spune ceva interesant.

— Ce a spus de data asta?

— Adso, a răspuns Guglielmo, dezlegarea unei taine nu este același lucru cu deducerea adevărului de la principiile prime. Și nu se potrivește nici cu adunarea mai multor date particulare pentru a ajunge la o lege generală. Înseamnă mai degrabă să te găsești în fața uneia, sau a două, sau a trei date particulare, care

la prima vedere nu au nimic în comun una cu alta, și să încerci să-ți închipui dacă pot exista atâtea cazuri ale unei legi generale, pe care încă nu o cunoști, și care poate că n-a fost enunțată vreodată. Desigur, dacă știi, cum spune filosoful, că omul, calul și măgarul sunt cu toții fără fiere și toți trăiesc mult, apoi încearcă să enunți principiul prin care animalele fără fiere trăiesc mult. Dar închipuie-ți cazul animalelor cu coarne. De ce au coarne? Dintr-o dată îți dai seama că toate animalele cu coarne nu au dinți în mandibula superioară. Ar fi o descoperire grozavă dacă nu ți-ai da seama că, da, există animale fără dinți în mandibula superioară care cu toate acestea nu au coarne, cum e cămila. În sfârșit, îți dai seama că toate animalele fără dinți în mandibula superioară au două stomacuri. Bine, apoi îți poți închipui că cine nu are dinți suficienți, mestecă rău și că, deci, are nevoie de două stomacuri ca să poată digera mai bine mâncarea. Dar coarnele? Atunci încerci să-ți închipui o cauză materială a coarnelor, prin care lipsa dinților îl înzestrează pe animal cu ceva mai multă materie osoasă, care trebuie să iasă în altă parte. Dar e o lămurire care să fie de ajuns? Nu, deoarece cămila nu are dinți superiori, are două stomacuri și nu are coarne. Și atunci trebuie să-ți închipui încă o cauză, de sfârșit. Materia osoasă iese la iveală numai la animalele care nu au alte mijloace de apărare. În schimb, cămila are o piele foarte tare, care nu are nevoie de coarne. Atunci legea ar putea fi…

— Dar ce legătură au aici coarnele? am întrebat cu nerăbdare, și de ce vă ocupați acum de animalele cu coarne?

— Eu nu m-am ocupat niciodată de ele, ci episcopul de Lincoln s-a ocupat foarte mult de ele, urmând o idee a lui Aristotel. Cinstit vorbind, eu nu știu dacă motivele pe care le-a găsit sunt cele bune, nici n-am mai controlat vreodată unde are cămila dinții și câte stomacuri are; dar am spus asta ca să-ți arăt că cercetarea legilor explicative, în faptele naturale, se desfășoară în chip întortocheat. În fața unor fapte inexplicabile tu trebuie să încerci sau să-ți închipui multe legi generale, ale căror legături cu faptele de care te ocupi nu le vezi încă; și deodată, în legătura neașteptată dintre un fapt, un rezultat și o lege ți se întrezărește o judecată care ți se pare mai convingătoare decât altele. Încerci s-o aplici la toate cazurile asemănătoare, s-o folosești ca să tragi previziuni din ea și descoperi că ghicișești. Dar până la sfârșit nu vei ști niciodată ce predicate să introduci în felul tău de a gândi și pe care să le lași deoparte. Și așa fac eu acum. Pun cap la cap o grămadă de elemente nelegate între ele și îmi închipui tot felul de ipoteze. Dar trebuie să-mi închipui multe, și foarte numeroase sunt atât de absurde, că mi-ar fi și rușine să ți le spun. Uite, în cazul calului Brunello, când am văzut urmele, mi-am închipuit multe ipoteze complementare și contradictorii: putea să fie un cal alergând, se putea ca pe calul acela frumos să fi coborât Abatele coasta, se putea ca un cal Brunello să fi lăsat urmele pe zăpadă, și

un alt cal Favello, cu o zi mai înainte, să-și fi lăsat coama pe tufișuri, iar ramurile să le fi rupt niște oameni. Eu nu știam care putea fi ipoteza adevărată până când nu i-am văzut pe chelar și pe servitori căutând cu disperare. Atunci am înțeles că ipoteza cu Brunello era singura bună, și am încercat să verific dacă era adevărată, adresându-mă călugărilor așa cum am făcut-o. Am învins, dar aș fi putut și pierde. Ceilalți m-au crezut înțelept pentru că am înțeles, dar nu știau multe cazuri în care am fost prost pentru că am pierdut, și nu știau că, puține secunde înainte de a învinge, nu eram sigur că n-aveam să pierd. Acum, în ceea ce privește cazurile din abație, am multe ipoteze frumoase, dar nu există nici un fapt evident care să-mi îngăduie să spun care este cea mai bună. Și atunci, ca să nu par prost la urmă, nu vreau să par isteț acum. Lasă-mă să mă mai gândesc, măcar până mâine.

Am înțeles atunci care era modul de a judeca al maestrului meu și mi s-a părut cu totul nepotrivit față de cel al filosofului care gândește pornind de la primele principii, așa încât intelectul său capătă înseși modalitățile intelectului divin. Am înțeles că, atunci când nu avem un răspuns, Guglielmo își propunea mai multe răspunsuri, și care să nu semene între ele. Am rămas uluit.

— Dar atunci, am îndrăznit să comentez, sunteți departe de dezlegarea problemei.

— Sunt foarte aproape, a răspuns Guglielmo, dar nu știu de care.

— Deci n-aveți un singur răspuns pentru întrebările pe care vi le puneți?

— Adso, dacă l-aș avea, aș preda teologia la Paris.

— La Paris au întotdeauna răspunsul adevărat?

— Niciodată, a spus Guglielmo, dar sunt foarte siguri de greșelile lor.

— Și dumneavoastră, am spus eu cu o copilărească obrăznicie, nu săvârșiți niciodată greșeli?

— Adesea, a răspuns. Dar în loc să concep una singură, născocesc mai multe, și așa nu devin sclavul nici uneia.

Am avut impresia că Guglielmo nu avea nici un interes pentru adevăr, care nu e altceva decât a face deopotrivă lucrul cu intelectul. El, în schimb, se distra închipuindu-și cât de posibile puteau fi aceste adevăruri.

În acel moment, o spun drept, mi-am pierdut speranța în maestrul meu și m-am pomenit gândind: „Bine că a venit Inchiziția”. Și m-am alăturat la setea de adevăr care-l însufleța pe Bernardo Gui.

Și cu aceste vinovate înclinări sufletești, mai tulburat decât Iuda în noaptea de Joia Mare, am intrat cu Guglielmo în refector să luăm cina.

Ziua a patra

Completa

În care Salvatore vorbește despre o magie nemaipomenită

Cina pentru legație a fost strălucită. Abatele trebuie să fi cunoscut foarte bine slăbiciunile oamenilor și obiceiurile de la curtea papală (care n-au supărat, trebuie s-o spun, nici pe minoriții fratelui Michele). Porcii tăiați de curând trebuiau să fie caltaboș cum se face la Montecassino, ne-a spus bucătarul. Dar năprasnicul sfârșit al lui Venanzio îi făcuse să arunce tot sângele porcilor, așa că trebuia așteptat până când apucau să taie alții. De altfel, cred că în zilele acelea i-ar fi fost oricui silă să ucidă o făptură a lui Dumnezeu. Dar aveam carne de pui de porumbel prăjită în unt, a căror carne fusese mai înainte macerată în vin de prin ținuturile acelea, și iepure la proțap, pâinișoare ale Sfintei Clara, orez cu migdale de prin munții din jur, sau prăjituri de post cu lapte, crutoane cu supă de frunză de limba mielului, măsline umplute, brânză la capac, carne de oaie cu salată crudă de ardei, bob alb, și dulciuri alese, prăjitura Sfântului Bernard, paste făinoase de-ale Sfântului Nicolae, ochișorii Sfintei Lucia, și vinuri, și lichioruri care i-au adus bună dispoziție până și lui Bernardo Gui, atât de posac din fire: lichior de lămâiță, de nuci, vin contra gutei și vin de gențiană. Părea o adunare de mâncăi, dacă orice înghițitură și orice sorbitură n-ar fi fost însoțită de o sfântă lectură.

La sfârșit toți s-au sculat foarte veseli, unii văitându-se de tot felul de suferințe numai ca să nu coboare la *completa.* Dar Abatele nu s-a supărat. Nu toți au privilegiul și îndatoririle celor ce s-au consacrat ordinului nostru.

În vreme ce călugării ieșeau, am rămas în urmă să arunc o privire prin bucătărie, unde se pregăteau să închidă pentru noapte. L-am văzut pe Salvatore care o ștergea spre grădină cu un pachet sub braț. Curios, m-am luat după el și l-am strigat. El a încercat să scape, apoi, la întrebările mele, a răspuns că ducea în pachet (care se mișca de parcă înăuntru se zbătea ceva viu) un vasilisc.

— *Cave basilischium! Est lo reys* al șerpilor, atât de plin de venin e, care țâșnește afară! *Che dicam,* veninul, duhoarea când iese afară te omoară! Te intoxică… *Et* are *macule* albe pe spinare, și *caput* precum cocoșul, și jumătate merge deasupra pământului, și jumătate se târăște, ca ceilalți șerpi. Și îl *ancide* nevăstuica…

— Nevăstuica?

— *Oc!* Animal *parvissima est,* ceva mai lungă decât șoarecul, și-l urăște pe șoarec *muchissimo.* Și sare la șarpe și-l lovește. Și când ele îl mușcă, nevăstuica fuge la *fenicula* sau la

circerbita și apucă cu dinții, *et redet ad bellum. Et dicunt* că naște pe ochi, dar cei mai mulți spun că ăia mint.

L-am întrebat ce făcea cu vasiliscul și mi-a răspuns că era treaba lui. I-am spus, împins acum de curiozitate, că în zilele acelea cu atâția morți, nu mai existau treburi de ținut în taină și că aveam să-i spun despre asta lui Guglielmo. Atunci Salvatore m-a rugat cu înflăcărare să tac, a deschis pachetul și mi-a arătat o pisică neagră. M-a tras lângă el și mi-a spus, cu un zâmbet nerușinat, că nu mai vrea ca chelarul și cu mine, unul pentru că era puternic, celălalt tânăr și frumos, să putem face dragoste cu fetele din sat, și el nu, pentru că era urât și sărac lipit pământului. Că el știa o magie nemaipomenită care să facă să-i cadă la picioare orice femeie. Era de ajuns să omori o pisică neagră și să-i scoți ochii, și să-i bagi în două ouă de găină neagră, un ochi într-un ou și alt ochi în celălalt ou (și mi-a arătat două ouă, de care m-a asigurat că le-a luat de la o găină cum trebuie). Apoi trebuia să pui ouăle să se strice într-o grămada de bălegar de cal (și își pregătise una tocmai într-un colțișor al grădinii pe unde nu trecea nimeni, niciodată) și de aici avea să se nască, din fiecare ou, un drăcușor, care avea apoi să asculte în toate de el, aducându-i la nas toate plăcerile de pe lumea asta. Dar, mi-a spus el, pentru ca magia să izbutească, trebuia ca femeia cu care voia să se culce să scuipe pe ouă mai înainte de a fi îngropate în bălegar, și tocmai treaba asta îl neliniștea pe el, pentru că trebuia să aibă lângă el, în noaptea aceea, pe femeia în cauză, și s-o facă să-i facă treaba asta fără ca ea să știe la ce slujește.

M-a cuprins, pe neașteptate, o fierbințeală la față, și-n măruntaie și-n întreg trupul, și l-am întrebat cu un fir de voce dacă în noaptea aceea avea s-o aducă în incintă pe fata din noaptea trecută. El a râs, strâmbându-se la mine și mi-a spus că eram cuprins de un mare avânt (*foia,* a spus el) (eu am zis că nu, că întrebam doar așa, din curiozitate), și mi-a spus că în sat erau destule femei, și că ar fi adus sus o alta, chiar și mai frumoasă decât cea care-mi plăcea mie. Eu am bănuit că mă mințea ca să mă îndepărteze de el. Iar pe de altă parte ce aș fi putut face? Să mă țin toată noaptea după el în timp ce Guglielmo mă aștepta pentru cu totul alte treburi? Și să mă întorc s-o revăd pe aceea (dacă despre ea era vorba) spre care mă împingeau poftele, în vreme ce rațiunea îmi spunea să mă îndepărtez de așa ceva – și pe care n-aș mai fi vrut s-o văd niciodată, chiar dacă doream s-o văd din nou? Desigur că nu. Și pe urmă m-am convins că Salvatore spunea adevărul, cel puțin în ceea ce privea femeia. Sau că poate mințea în totul, că magia de care vorbea era o închipuire a minții sale simple și superstițioase, și că nu avea să facă nimic.

M-am înfuriat pe el, m-am purtat necruțător, i-am spus că în noaptea aceea ar fi fost mai bine să se culce, pentru că arcașii umblau prin incintă. El mi-a spus că știa abația mai bine decât

arcașii, și că în ceața aceea nimeni n-avea să vadă pe nimeni. Ba chiar, mi-a spus, eu fug acum și nici tu n-o să mă mai vezi, chiar dacă ai fi la doi pași de mine, ca să mă distrez cu fata ta pe care o dorești. El mi-a vorbit cu alte cuvinte, și mai necioplite, dar acesta era sensul a ceea ce spunea. M-am îndepărtat mânios, pentru că, într-adevăr, nu era de mine, nobil și novice, să mă iau la ceartă cu derbedeul acela.

M-am dus la Guglielmo și am făcut ceea ce trebuia. Adică ne-am apucat să ascultăm *completa,* din spatele navei, în așa fel încât, când slujba s-a sfârșit, eram gata s-o pornim la a doua călătorie a noastră (a treia pentru mine) în măruntaiele labirintului.

Ziua a patra

După completa

În care se vizitează din nou labirintul, se ajunge la locul finis Africae, *dar nu se intră în el pentru că nu se știe care sunt primul și al șaptelea din patru, și în sfârșit Adso are o recădere, de altfel foarte doctă, în maladia sa de dragoste*

Vizita în bibliotecă ne-a răpit multe ore de muncă. În vorbe, controlul pe care trebuia să-l facem era simplu, dar înaintând la lumina felinarului, citind inscripțiile, însemnând pe plan golurile și pereții plini, notând inițialele, alcătuind feluritele denumiri pe care jocul deschiderilor și închiderilor ni le îngăduia, a fost o muncă grea și plictisitoare.

Era foarte frig. Noaptea nu era vântoasă și nu se auzeau șuierăturile acelea ușoare care ne înfricoșaseră în prima seară, dar prin deschiderile zidurilor intra un aer umed și înghețat. Ne puseserăm mânuși de lână ca să putem atinge volumele fără ca mâinile să ne înghețe. Dar erau din acelea care se foloseau ca să scrii iarna, cu vârfurile degetelor descoperite, și uneori trebuia să ne apropiem mâinile de flacără și să ni le băgăm în sân sau să le batem una de alta, țopăind înghețați.

Din această pricină n-am făcut tot ce trebuia dintr-o dată. Ne opream să ne uităm în dulapuri și acum când Guglielmo – cu sticlele lui pe nas – putea să întârzie să citească pe cărți, la fiecare titlu pe care îl descoperea, izbucnea în strigăte de bucurie, sau pentru că știa opera, sau pentru că de mult o căuta, sau pentru că, în sfârșit, n-o mai auzise amintită niciodată și era din cale-afară de tulburat și de curios. Așa că fiecare carte era pentru el un animal din basme, pe care-l întâlnea într-o țară necunoscută. Și, în vreme ce el răsfoia un manuscris, îmi poruncea să-i caut altele.

— Vezi ce mai e și-n celălalt dulap!

Și eu, îndeplinind și mișcând volume de la locul lor:

— *Historia anglorum* de Beda… Și tot de Beda *De aedificatione templi, De tabernaculo, De temporibus et computo et chronica et circuli Dyonisi, Ortographia, De ratione metrorum, Vita Sandi Cuthberti, Ars metrica…*

— E firesc, toate operele Venerabilului… Și privește-le pe astea! *De rhetorica cognatione, Locorum rhetoricorurn distinctio,* și aici atâția grămătici, Priscianus, Honoratus, Donatus, Maximius, Victorianus, Metrorius, Eutiches, Servius, Focas, Asperus… Ciudat, mai întâi credeam că aici ar fi autori din Anglia… Să ne uităm mai jos…

— *Hisperica… famina.* Ce e?

— Un poem iberic. Ascultă:

Hoc spumans mundanas obvallat Pelagus oras
terrestres amniosis fluctibus cudit margines.
Saxeas undosis molibus irruit avionias.
Infima bomboso vertice miscet glareas
asprifero spergit spumas sulco,
sonoreis frequenter quatitur flabris…

Eu nu înțelegeam sensul, dar Guglielmo citea făcând să i se rostogolească vorbele din gură în așa chip încât auzeam zgomotul valurilor și al spumei din apa mării.

— Și acesta? Este Adhelm din Malmesbury, ascultați aceste pagini: *Primitus pantorum procerum poematorum pio potissimum paternoque presertim privilegio panegiricum poemataque passim prosatori sub polo promulgatas…* Cuvintele încep toate cu aceeași literă!

— Oamenii din insulele noastre sunt toți puțin cam nebuni, spunea Guglielmo cu mândrie. Să căutăm în celălalt dulap.

— Vergilius.

— Cum de-i aici? Ce anume din Vergilius? *Georgicele?*

— Nu. *Epitomi.* N-am auzit niciodată vorbindu-se despre asta.

— Dar nu este Maro! E Vergilius din Tolosa, retorul, șase secole după nașterea Domnului. A fost cunoscut ca un mare înțelept.

— Aici spune că artele sunt *poema, rethoria, grama, leporia, dialecta, geometria…* Dar ce limbă vorbește?

— Latină, dar este o latină născocită de el, pe care el o socotea mult mai frumoasă. Ia citește aici: spune că astronomia studiază semnele zodiacului care sunt *mon, man, tonte, piron, dameth, perfellea, belgalic, margaleth, lutamiron, taminon* și *raphalut.*

— Era nebun?

— Nu știu, nu era din insulele noastre. Mai ascultă, spune că există douăsprezece feluri de a denumi focul: *ignis, coquihabin (quia incocta coquendi habet dictionem), ardo, calax ex calore, fragon ex fragore flammae, rusin de rubore, fumaton, ustrax de urendo, vitius quia pene mortua membra suo vivificat, siluleus, quod de silice siliat, unde et silex non recte dicitur, nisi ex qua scintilla silit.* Și *aeneon, de Aenea deo, qui in eo habitat, sive a quo elementis flatus fertur.*

— Bine, dar nimeni nu vorbește așa!

— Din fericire. Dar erau vremuri în care, pentru a uita o lume rea, grămăticii se distrau cu lucruri din astea obscure. Mi s-a spus că, în epoca aceea, timp de cincisprezece zile și cincisprezece nopți, retorii Gabundus și Terentius au discutat despre vocativul lui *ego* și până la urmă s-au înfruntat cu armele.

— Dar uite ș-asta, ascultați… apucasem o carte împodobită cu miniaturi cu labirinturi vegetale din ale căror vrejuri ieșeau la iveală maimuțe și șerpi. Auziți ce cuvinte: *cantamen, collamen, gongelamen, stemiamen, plasmamen, sonerus, alboreus, gaudifluus, glaucicomus…*

— Insulele noastre, a spus cu duioșie Guglielmo. Să nu fii prea aspru cu călugării aceia din îndepărtata Hibernia; dacă există, poate, această abație, și dacă mai vorbim despre Imperiul Roman, lor le-o datorăm. În vremea aceea restul Europei ajunsese o grămadă de ruine, într-o zi au declarat nule botezurile făcute de unii preoți în Galii, pentru că se boteza *in nomine patris et filiae,* și nu pentru că practicau o nouă erezie sau că-l socoteau pe Iisus femeie, ci pentru că nu se mai știa latinește.

— Ca Salvatore?

— Mai mult sau mai puțin. Pirații din îndepărtatul miazănoapte veneau pe fluvii să jefuiască Roma. Templele păgâne cădeau în ruine și cele creștine nu existau încă. Și în mănăstirile lor numai călugării din Hibernia au scris și au citit, au citit și au scris, și au făcut miniaturi, și apoi s-au aruncat în bărcuțele lor făcute din piele de animal, și au plutit spre pământurile acestea. Și le-au evanghelizat de parcă ar fi fost necredincioase, înțelegi? Ai fost la Bobbio, a fost fondat de Sfântul Colomban, unul dintre aceștia. Așa că trebuie lăsați în pace dacă inventează o latină nouă, dacă în Europa nu se mai știa cea veche. Au fost oameni mari. Sfântul Brandan a ajuns până la insulele Fortunate și a navigat pe lângă coastele infernului unde l-a văzut pe Iuda înlănțuit pe o stâncă, și într-o zi a ancorat pe o insulă și a coborât, și era un monstru marin. Desigur că erau nebuni, a repetat cu satisfacție.

— Pentru ochii mei, imaginile lor sunt… de necrezut! Și câte culori! am spus cu mare plăcere.

— Într-o țară care are puține culori, un pic de albastru senin și atâta verde. Dar să nu discutăm acum despre călugării hiberni. Ceea ce vreau să știu este de ce se află aici cu anglii și cu grămăticii din alte țări. Uită-te pe planul tău, unde putem fi?

— În camerele turnului de apus. Am transcris și etichetele. Deci ieșind din camera oarbă se intră în sala heptagonală și există o singură trecere într-o cameră din turn, litera cu roșu este H. Apoi se trece din cameră în cameră făcând înconjurul turnului și se revine în camera oarbă. Însemnarea literelor dă… aveți dreptate! HIBERNI!

— HIBERNIA, dacă din încăperea oarbă te întorci în cea heptagonală, care are ca toate celelalte trei litere A din Apocalipsă. De aceea sunt aici operele autorilor din ultima Thule, precum și grămăticii și retorii, pentru că plănuitorii bibliotecii s-au gândit că un grămătic trebuie să stea cu grămăticii hiberni, chiar dacă e din Toulouse. E o rânduială. Vezi că începem să înțelegem câte ceva?

— Dar în camerele din turnul central prin care am intrat am citit FONS… Ce înseamnează?

— Citește bine planul tău, continuă să citești literele sălilor care urmează după modul cum intri în ele.

— FONS ADAEU…

— Nu, Fons Adae, U este a doua cameră oarbă răsăriteană, îmi amintesc, poate că face parte din altă serie de litere. Și ce am găsit la Fons Adae, adică în paradisul pământesc (amintește-ți că acolo e camera cu altarul care dă spre răsăritul soarelui)?

— Erau atâtea biblii, și comentarii ale Bibliei, numai cărți cu scrieri sacre.

— Și vezi, așadar, cuvântul lui Dumnezeu în legătură cu paradisul pământesc, care, așa cum spun toți, e departe, spre răsărit. Și aici, la apus, Hibernia.

— Deci felul cum e concepută biblioteca se ia după harta universului lumii?

— E cu putință. Și cărțile sunt așezate în ea după țările din care vin, sau locul în care s-au născut autorii lor, sau, ca în cazul acesta, locul unde ar fi trebuit să se nască. Bibliotecarii și-au spus că grămăticul Vergilius s-a născut din greșeală la Toulouse și ar fi trebuit să se nască în insulele apusene. Au îndreptat deci greșelile naturii.

Am mers mai departe. Am trecut printr-un șir de camere bogate în minunate Apocalipse, și una dintre acestea era camera în care văzusem nălucile. Chiar de departe am văzut din nou lumina, Guglielmo s-a ținut de nas, a dat fuga s-o stingă, scuipând în cenușă. Și, pentru orice eventualitate, am străbătut camera în grabă, dar îmi aminteam că acolo văzusem preafrumoasa Apocalipsă în culori cu *mulier amicta sole* și balaurul. Am refăcut ordinea acestor încăperi plecând de la ultima de care ne apropiam și care avea ca inițială un Y roșu. Lectura de-a-ndoaselea a dat cuvântul YSPANIA. Dar ultimul A era același cu cel cu care se termina și HIBERNIA. Semn, a spus Guglielmo, că rămâneau camerele în care erau adunate opere cu caracter amestecat.

În orice caz, zona numită YSPANIA ni s-a părut încărcată cu multe codice ale Apocalipsei, toate lucrate foarte frumos, ceea ce l-a făcut pe Guglielmo să recunoască aici arta hispanică. Ne-am dat seama că biblioteca avea poate cea mai mare provizie de copii după cartea Apostolului din toată lumea creștină, și un număr nemăsurat de mare de comentarii asupra acestui text. Niște volume enorme erau dedicate comentariului Apocalipsei lui Beatus din Liebana, și textul era mai mult sau mai puțin același, dar am găsit o nemaipomenită diversitate de variații în imagini, și Guglielmo a recunoscut menționarea unora dintre cei pe care el îi socotea printre cei mai de seamă miniaturiști din regatul Asturiilor, Magius, Facundus și alții.

Făcând aceste și alte constatări, am ajuns la turnul de miazăzi, prin apropierea căruia mai trecuserăm cu o seară mai înainte. Camera S-ului din YSPANIA – fără ferestre – ducea într-o cameră E și, treptat-treptat, rotindu-ne prin camerele turnului, am ajuns la ultima, fără alte boite, care purta un L cu roșu. Am recitit de-a-ndoaselea planul și am găsit LEONES.

— Leones, meridian, în planul nostru suntem în Africa, *hic sunt leones*. Și asta lămurește de ce am găsit aici atâtea texte de autori necredincioși.

— Și mai sunt și alții, am spus eu, scotocind prin dulapuri. *Canone* de Avicenna și acest codice atât de frumos, într-o caligrafie pe care n-o cunosc…

— Socotind după podoabe ar trebui să fie un coran, dar din nefericire nu știu araba…

— Coranul, biblia necredincioșilor, o carte vătămătoare…

— O carte care cuprinde o înțelepciune deosebită de a noastră. Dar înțelegi de ce l-au pus aici, unde stau leii, monștrii. Iată de ce am văzut aici cartea aceea despre fiarele înspăimântătoare, unde ai găsit și unicornul. Această zonă zisă a leilor – LEONES – cuprinde ceea ce constructorii bibliotecii socoteau a fi cărțile minciunilor. Ce e acolo?

— Sunt în latinește, dar din arabă. Ayyub al Ruhawi, un tratat despre hidrofobia câinelui. Și aceasta e o carte a comorilor, iar aceasta *De aspectibus* de Alhazen…

— Vezi, au pus printre monștri și minciuni chiar și opere de știință de la care creștinii au atâtea de învățat. Așa se gândea în vremurile în care a fost construită biblioteca…

— Dar de ce au pus printre lucrurile false și o carte cu unicornul? l-am întrebat.

— E clar că fondatorii bibliotecii aveau idei ciudate. Vor fi socotit că această carte care vorbește despre fiare închipuite și care trăiesc în țări îndepărtate ar face parte din șirul de minciuni răspândite de necredincioși…

— Dar unicornul este o minciună? Este un animal foarte plăcut și deosebit de simbolic. Figură a lui Christos și a castității, el poate fi prins doar punând o fecioară în pădure, în așa chip încât animalul, simțind mirosul atât de cast, să vină să-i pună capul în poală, căzând pradă capcanelor vânătorilor.

— Așa se spune, Adso. Dar mulți socotesc că este o născocire din basmele paginilor.

— Ce dezamăgire, am spus. Mi-ar fi plăcut să întâlnesc unul străbătând o pădure. Altfel ce plăcere mai e să străbați o pădure?

— Nu s-a spus că nu există. Poate că e altfel decât îl zugrăvesc aceste cărți. Un călător venețian a mers în țări foarte îndepărtate, din apropierea acelor *fons paradisi* de care vorbesc cărțile, și a văzut unicorni. Dar i-a găsit grosolani și lipsiți de grație, și extrem de urâți și de negri. Cred că a văzut fiare adevărate cu un corn în frunte. Au fost, desigur, aceleași pe care

maeștrii științei antice – nu cu totul greșită –, care au primit de la Dumnezeu capacitatea de a vedea lucruri pe care noi nu le-am văzut, ni le-au transmis, nu cu totul greșit, printr-o primă imagine adevărată a lor. Apoi descrierea aceasta, mergând de la *auctoritas* la *auctoritas,* s-a prefăcut, prin felurite modificări ale fanteziei, și unicornii au ajuns să fie animale grațioase, și albe, și blânde. După care, dacă ai ști că într-o pădure trăiește un unicorn, nu trebuie să te duci cu o fecioară, pentru că animalul ar putea fi mai asemănător cu cel al martorului venețian decât cel din cartea aceasta.

— Dar cum de s-a întâmplat că maeștrii înțelepciunii antice au primit de la Dumnezeu revelația asupra adevăratei naturi a unicornului?

— Nu revelația, ci experiența. Au avut norocul să se nască în ținuturi în care s-au născut unicorni, sau în timpuri în care unicornii trăiau chiar în ținutul acela.

— Dar atunci cum putem să ne încredem în înțelepciunea antică, ale cărei urme domnia ta le caută mereu, dacă a fost transmisă de către cărți mincinoase care au interpretat-o cu atâta ușurință?

— Cărțile nu sunt făcute ca să crezi în ele, ci pentru a fi supuse controlului. În fața unei cărți nu trebuie să ne întrebăm ce spune, ci ceea ce vrea să spună, idee pe care vechii comentatori de cărți sacre o aveau foarte limpede în minte. Unicornul, așa cum ne vorbesc de el cărțile acestea, ascunde un adevăr moral, sau alegoric, sau anagogic, care rămâne adevărat, așa cum rămâne adevărată ideea castității ca virtute nobilă. Dar în privința adevărului literal care le susține pe cele trei, rămâne să vedem de la ce dat al experienței originare s-a născut litera. Litera trebuie să fie discutată, chiar dacă suprasensul rămâne bun. Într-o carte se spune că diamantul se taie numai cu sânge de căprior. Marele meu maestru Roger Bacon a spus că nu era adevărat, pur și simplu pentru că el încercase asta și nu a izbutit. Dar dacă raportul dintre diamant și sângele caprin ar fi avut un sens superior, acesta ar rămâne neștirbit.

— Atunci se pot spune adevăruri superioare mințind doar în ceea ce privește litera, am spus eu. Și cu toate acestea, repet că nu-mi place că unicornul așa cum este nu există, și nu a existat, și nu poate să existe într-o zi.

— Nu este îngăduit să pui hotar atotputerniciei lui Dumnezeu, și dacă Dumnezeu ar vrea, ar putea să existe și unicornii. Dar împacă-te cu firea, ei există în aceste cărți care, dacă nu vorbesc despre existența reală, vorbesc despre existența posibilă.

— Dar trebuie, deci, să citești cărțile fără să chemi în ajutor credința, care este o virtute teologală?

— Mai rămân alte două virtuți teologale. Nădejdea că posibilul există. Și caritatea, pentru cine a crezut cu bună

credință că posibilul există.

— Dar ce vă folosește dumneavoastră unicornul dacă intelectul nu vă lasă să credeți în el?

— Îmi folosește cum mi-au folosit urmele picioarelor lui Venanzio pe zăpadă, târât spre hârdăul porcilor. Unicornul cărților este ca o amprentă. Dacă există amprenta, trebuie să fi fost ceva care a lăsat-o.

— Dar deosebit de amprentă, ziceți dumneavoastră.

— Sigur. Nu întotdeauna o amprentă are aceeași formă cu corpul care a produs-o, și nu ia naștere întotdeauna din presiunea unui corp. Uneori redă impresia pe care un corp a lăsat-o în mintea noastră, este amprenta unei idei. Ideea este semn al lucrurilor și imaginea este semn al ideii, semnul unui semn. Dar cu imaginea construiesc din nou, dacă nu corpul, ideea pe care altcineva o avea despre ea.

— Și asta vă ajunge?

— Nu, pentru că știința adevărată nu trebuie să se mulțumească cu ideile, care sunt chiar semne, ci trebuie să regăsească lucrurile în adevărul lor propriu. Și, deci, mi-ar plăcea să urc de la această amprentă a unei amprente la unicornul care stă la începutul lanțului. Așa după cum mi-ar plăcea să pornesc de la semnele slabe lăsate de ucigașul lui Venanzio (semne care ne-ar putea duce la mulți) la un singur individ, ucigașul însuși. Dar nu e întotdeauna cu putință într-un timp scurt și fără ajutorul altor semne.

— Dar atunci pot mereu și doar să vorbesc de ceva care-mi vorbește de altceva și așa mai departe, dar ceva-ul de la urmă, cel adevărat, nu există niciodată?

— Poate că e, că e unicornul ca exemplar individual. Și nu-ți face griji, într-o zi sau alta îl vei întâlni, așa negru și urât cum o fi el.

— Unicorni, lei, autori arabi și mauri în general, am spus atunci, fără îndoială aceasta este Africa de care vorbeau călugării.

— Fără îndoială că aceasta. Și dacă este aceasta – va trebui să găsim poeții africani despre care amintea Pacifico din Tivoli.

Și într-adevăr, făcând din nou drumul îndărăt, și întorcându-ne în camera L, am găsit într-un dulap o grămadă de cărți de Florus, Fronto, Apuleius, Martianus Capella, Fulgentius.

— Deci aici era locul despre care Berengario spunea că ar fi trebuit să ofere lămurirea unei anumite taine, am spus.

— Aproape pe-aici, el a folosit expresia *„finis Africae”* și la această expresie Malachia s-a înfuriat atâta. Finisul ar putea fi această ultimă cameră, sau… și a scos un strigăt. Pe cele șapte biserici din Clonmacnois! N-ai notat nimic?

— Ce?

— Să ne întoarcem îndărăt, la camera S din care am pornit. Ne-am întors în prima cameră oarbă unde versetul spunea:

Super thronos viginti quatuor. Avea patru deschizături. Una dădea în sala Y, cu fereastra spre octogon. Cealaltă dădea spre camera P care continua, de-a lungul fațadei externe, șirul YSPANIA. Cea dinspre turn dădea în camera E, pe care abia o străbătuserăm. Apoi era un perete plin și, în sfârșit, o deschizătură care dădea într-o a doua cameră oarbă cu inițiala U. Camera S era cea a oglinzii și noroc că se afla pe peretele așezat numaidecât în dreapta mea, altfel m-ar fi cuprins din nou spaima.

Privind bine planul, mi-am dat seama de ciudățenia camerei aceleia. Ca toate celelalte camere oarbe ale celorlalte turnuri, ar fi trebuit să dea în camera heptagonală centrală. Dacă n-o făcea, intrarea în heptagon ar fi trebuit să se deschidă în camera oarbă de lângă ea, camera U. În schimb, aceasta, care dădea printr-o deschidere într-o cameră T, cu ferestre spre octogonul dinăuntru, și prin cealaltă se lega cu camera S, avea ceilalți trei pereți plini și ocupați de dulapuri. Privind în jur am văzut ceea ce de fapt era limpede și din planul meu: din motive de logică, mai mult decât dintr-o severă simetrie, turnul acela trebuia să aibă camera sa heptagonală, dar nu exista.

— Nu există, am spus.

— Nu că n-ar exista. Dacă n-ar fi, celelalte camere ar fi mai mari, pe când așa sunt mai mult sau mai puțin de formatul celorlalte din alte părți. Există, dar nu putem ajunge acolo.

— E zidită?

— S-ar putea. Și iată *finis Africae,* iată locul în jurul căruia se învârteau curioșii aceia care au murit. E zidită, dar nu s-a spus că n-ar fi o trecere spre ea. Ba cu siguranță că e, și Venanzio o găsise și avusese descrierea ei de la Adelmo, iar acesta de la Berengario. Să recitim notele sale.

A scos din rasă hârtia lui Venanzio și a recitit: „Mâna deasupra idolului lucrează pe primul și pe al șaptelea din patru". S-a uitat în jur:

— Păi sigur că da! Idolul este imaginea oglinzii. Venanzio gândea în grecește, și în limba aceea, chiar mai mult decât într-a noastră, *eidolon* este atât imaginea, cât și spectrul, și oglinda ne redă imaginea noastră deformată pe care chiar noi, în noaptea trecută, am luat-o drept o nălucă, un spectru! Dar ce-or fi cei patru *supra speculum?* Ceva deasupra suprafeței care reflectă? Dar atunci ar trebui să ne așezăm într-un anumit punct de vedere, în așa fel încât să putem zări ceva care se reflectă în oglindă și care să se potrivească descrierii pe care o avem de la Venanzio…

Ne-am mișcat în toate direcțiile, dar fără nici un rezultat. Dincolo de imaginile noastre oglinda ne trimitea înapoi contururi începătoșate din restul încăperii, cu greu luminată de felinar.

— Atunci, gândea Guglielmo, prin *supra speculum* ar putea să înțeleagă dincolo de oglindă. Ceea ce ne-ar obliga ca mai întâi să mergem dincolo, pentru că, desigur, oglinda aceasta este o ușă.

Oglinda era mai înaltă decât o statură obișnuită de om, implântată în zid printr-o ramă solidă de stejar. Am atins-o în toate felurile, am încercat să vârâm degetele, unghiile între ramă și zid, dar oglinda sta neclintită de parcă făcea parte din zid, piatră în piatră.

— Și dacă nu este dincolo, ar putea fi *super speculum,* șoptea Guglielmo, și în vremea asta ridica brațele și se ridica în vârful picioarelor, și făcea să intre mâna sub marginea de sus a ramei, fără să găsească altceva decât praf.

— Pe de altă parte, medita cu melancolie, dacă totuși în spate ar fi o cameră, cartea pe care o căutăm și pe care o caută și alții, nu mai este în camera aceasta, pentru că au dus-o de aici, mai întâi Venanzio, apoi, cine știe unde, Berengario.

— Dar poate că Berengario a adus-o aici.

— Nu, în seara aceea noi eram în bibliotecă, și totul ne face să credem că el a murit, nu multă vreme după furt, chiar în noaptea aceea, la băi. Altfel am fi văzut-o chiar în dimineața următoare. N-are importanță… Deocamdată am descoperit unde este *finis Africae* și avem aproape toate elementele pentru a îmbunătăți planul bibliotecii, făcut de tine. Trebuie să fii convins că multe din misterele labirintului s-au limpezit acum. Toate, aș zice, în afară de unul. Cred că voi avea mai mult de câștigat dintr-o nouă lectură a manuscrisului lui Venanzio, decât din alte cercetări ale locului. Ai văzut că misterul labirintului l-am descoperit mai bine din afară decât dinăuntru. În seara asta, în fața imaginilor noastre strâmbate, nu-i vom da de cap problemei. Și, în sfârșit, felinarul a început să pâlpâie. Vino, să punem la punct celelalte indicații care ne ajută să terminăm planul.

Am străbătut alte încăperi, înregistrând mereu descoperirile noastre pe planul făcut de mine. Am întâlnit camere hărăzite numai scrierilor de matematică și astronomie, altele cu opere în caractere aramaice, pe care nici unul dintre noi nu le cunoșteam, altele în caractere și mai necunoscute, poate texte din India. Ne-am mișcat între două șiruri de încăperi lipite unele de altele care spuneau IUDAEA și AEGYPTUS. În sfârșit, ca să nu-l năucim pe cititor cu cronica descifrării noastre, mai târziu, când am pus cu totul la punct planul nostru, ne-am convins că biblioteca era într-adevăr făcută și împărțită după imaginea lumii pământești. La miazănoapte am găsit ANGLIA și GERMANI, care pe peretele de apus se legau cu GALLIA, ca să dea apoi în apusul cel mai îndepărtat de HIBERNIA și spre partea de miazăzi de ROMA (paradisul clasicilor latini!) și de YSPANIA. Veneau apoi la miazăzi LEONES, AEGYPTUS, care spre răsărit se transformau în IUDAEA și FONSADAE. Între răsărit și miazănoapte, de-a lungul peretelui, ACAIA, o bună sinecdocă, cum s-a exprimat Guglielmo, ca să vorbească de Grecia, și, în sfârșit, în cele patru camere era un mare belșug de poeți și filosofi ai Antichității păgâne.

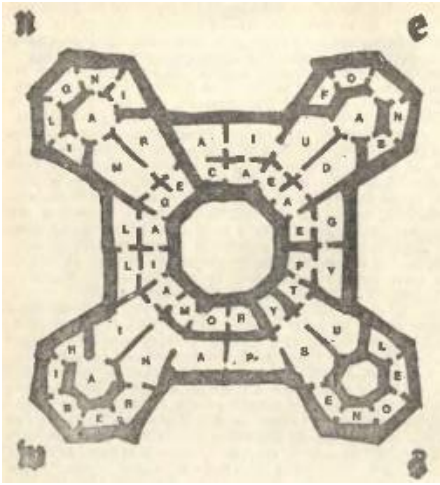

Felul citirii era ciudat, uneori se făcea într-o singură direcție, alteori se mergea de la coadă la cap, altă dată în cerc, adesea, cum am spus, o literă slujea să alcătuiască două cuvinte deosebite (și în acest caz camera avea un dulap închinat unui subiect sau altuia). Dar fără îndoială nu era de căutat o regulă *aurea* în aranjamentul acela. Era vorba de un simplu artificiu mnemotehnic care să îngăduie bibliotecarului să găsească o operă. Să spui despre o carte că se găsea în *quarta Acaiae* însemna că era în a patra cameră numărând de la cea în care apărea A inițială, iar cât privește modul de a o descoperi, se presupune că bibliotecarul știa pe dinafară drumul, sau drept, sau în cerc, pe care trebuia să-l facă. De exemplu ACAIA era împărțită în patru camere așezate în pătrat, ceea ce însemna că primul A era și ultimul, lucru pe care, de altfel, și noi îl observaserăm în scurtă vreme. Așa cum am băgat numaidecât de seamă și jocul închiderilor. De exemplu, venind de la răsărit, nici una din șirul de camere din ACAIA nu dădea în camerele următoare: în punctul acela labirintul se termina, și pentru a ajunge la turnul de miazănoapte trebuia să treci prin celelalte trei. Dar, firește, bibliotecarul, intrând pe la FONS, știa bine că pentru a se duce, să spunem, în ANGLIA, trebuia să treacă prin AEGYPTUS, YSPANIA, GALLIA și GERMANI.

Cu aceste frumoase descoperiri s-a încheiat rodnica noastră cercetare a bibliotecii. Dar, înainte de a spune că, mulțumiți, ne grăbeam să ieșim (ca să fim părtași la alte întâmplări despre care voi povesti în curând), trebuie să fac o mărturisire cititorului meu. Am spus că cercetarea noastră a fost pornită pe de o parte ca să căutăm cheia locului tăinuit, și pe de alta, oprindu-ne treptat-treptat în sălile pe care le descopeream după așezare și subiect, ca să răsfoim cărți de genuri felurite, ca și cum am fi explorat un continent nou sau un teritoriu necunoscut. Și de obicei cercetarea aceasta se petrecea în bună înțelegere, eu și Guglielmo oprindu-ne asupra acelorași cărți, eu arătându-i-le pe cele mai ciudate, el lămurindu-mi multe lucruri pe care nu izbuteam să le înțeleg.

Dar la un moment dat, și tocmai când ne învârteam prin sălile turnului de miazăzi, zis LEONES, s-a întâmplat ca maestrul meu să se oprească într-o cameră plină de opere arabe, cu ciudate desene de optică; și pentru că în seara aceea aveam la îndemână nu un felinar, ci două, eu m-am îndepărtat din curiozitate în camera de alături, văzând că iscusința și prudența legislatorilor bibliotecii adunaseră de-a lungul unuia dintre pereții săi cărți care, desigur, nu puteau fi date spre citire oricui, pentru că tratau în chip diferit despre tot felul de maladii ale corpului și ale spiritului, mai totdeauna scrise de înțelepți necredincioși. Și mi-a căzut ochiul pe o carte nu prea mare, împodobită cu miniaturi diforme (din fericire!) despre acest subiect, flori, vițe, animale împerecheate, câteva ierburi medicinale; titlul era *Speculum amoris,* a fratelui Massimo din Bologna, și aducea citate din multe alte opere, toate despre boala dragostei. Cum cititorul va înțelege, nu trebuia mai mult ca să deștepte curiozitatea mea bolnavă. Ba chiar numai titlul acela a fost de ajuns ca să-mi aprindă din nou mintea, care de dimineață ațipise, ațâțând-o din nou cu imaginea fetei.

Întrucât toată ziua alungasem de la mine gândurile dimineții, spunându-mi că nu erau pentru un novice sănătos și echilibrat, și întrucât, pe de altă parte, întâmplările din cursul zilei fuseseră destul de bogate și de clocotitoare ca să-mi abată atenția, poftele mele ațipiseră, așa încât credeam acum că mă eliberasem de ceea ce nu fusese altceva decât o neliniște trecătoare. În schimb, a fost de ajuns să văd cartea aceea ca să mă facă să spun *„de te fabula narratur”* și să mă descopăr mai bolnav de dragoste decât credeam că sunt. Am învățat mai apoi că, după ce citești cărți de medicină, te convingi întotdeauna că simți durerile de care vorbesc ele. Astfel că tocmai lectura acelor pagini, privite în goană de teamă să nu intre Guglielmo în cameră și să mă întrebe cu ce anume mă ocupam eu cu atâta interes, m-a convins că sufeream tocmai de boala aceea, ale cărei simptome erau așa de strălucit descrise încât, dacă, pe de o parte, mă frământam că eram bolnav (și sub paza fără de cusur a atâtor *auctoritates),* pe de alta, mă bucuram că vedeam descrisă cu atâta adevăr situația mea; convingându-mă că, deși eram bolnav, boala mea era, ca să zicem așa, normală, dat fiind că atâția alții suferiseră de ea în același fel, și autorii citați păreau să mă fi luat tocmai pe mine de model pentru descrierile lor.

M-au tulburat astfel paginile lui Ibn Hazm, care numește dragostea o boală rebelă, având-și leacul în ea însăși, boală în care cine e bolnav nu vrea să se vindece, și cine e cuprins de ea nu vrea să-și revină (și Dumnezeu știe dacă nu-i adevărat!). Mi-am dat seama de ce dimineața fusesem atât de tulburat de tot ce vedeam, deoarece se pare că dragostea intră pe calea ochilor, cum spune și Basilio d’Ancira – simptom de neasemuit cu altul –, cine este cuprins de un rău ca acesta dă dovadă de o prea mare

veselie, în vreme ce totodată dorește să stea deoparte și îndrăgește singurătatea (cum fusesem eu în dimineața aceea), iar alte fenomene care-l însoțesc sunt neliniștea furtunoasă și uluiala care te amețește… M-am speriat când am citit că îndrăgostitului sincer, căruia i s-a luat vederea obiectului iubit, nu poate să-i vină decât o stare de sfârșeală, care ajunge uneori până acolo încât îl pune la pat, și atunci răul învinge mintea, înlătură somnul și dă leșinuri (e limpede că nu ajunsesem încă în starea aceea, pentru că lucrasem destul de bine la cercetarea bibliotecii). Dar am citit cu spaimă că, dacă boala se înrăutățește, poate veni moartea, și m-am întrebat dacă bucuria pe care mi-o dădea fata, gândind la ea, prețuia cât acest sacrificiu suprem, lăsând deoparte orice dreaptă judecată asupra sănătății sufletului.

Și pentru că am găsit un alt citat din Basilio, după care *„qui animam corpori per uitia conturbationesque commiscent, utrinque quod habet utilem ad vitam necessarium demoliuntur, animamque lucidam ac nitidam carnalium voluptatum limo perturbant, et corporis munditiam atque nitorem hac ratione miscentes, inutile hoc ad vitae officia ostendunt”.* Situație disperată în care nu voiam să mă găsesc.

Am aflat, de asemenea, dintr-o frază a Sfintei Hildegarde, că acea umoare melancolică pe care o simțisem în timpul zilei și pe care o puneam pe seama dulcelui sentiment de suferință din pricina lipsei fetei, seamănă în chip primejdios cu sentimentul pe care îl încearcă cine se abate de la starea armonioasă și perfectă pe care omul o încearcă în paradis, și că această melancolie *„nigra et amara”* este dată de suflarea șarpelui și de insinuarea diavolului. Idee împărtășită și de necredincioși la fel de înțelepți, pentru că mi-au căzut sub ochi rândurile atribuite lui Abu Bakr-Muhammad Ibn Zakariiya ar-Razi, care într-o *Liber continens* asemuia melancolia de dragoste cu licantropia, care-l împinge pe cel atins de ea să se poarte ca un lup. Descrierea lui m-a strâns ca o gheară de gât: mai întâi îndrăgostiții apar schimbați în trăsăturile lor trupești, vederea le slăbește, ochii li se adâncesc și-și pierd lacrimile, încet-încet limba li se usucă și pe ea se ivesc niște bășicuțe, tot corpul le e uscat și suferă neîncetat de sete; ajunși astfel, își petrec ziua întinși cu fața în jos, pe față și pe fluierele picioarelor li se ivesc niște semne ca mușcăturile de câini și, în sfârșit, noaptea rătăcesc prin cimitire ca lupii.

În sfârșit, nu am mai avut îndoieli asupra disperării stării mele când am văzut citatele strălucitului Avicenna, în care dragostea este denumită drept un gând neîntrerupt, de natură melancolică și ia naștere prin gândirea neistovită la trăsăturile, gesturile sau purtările unei persoane de celălalt sex (cu câtă fidelă autenticitate reprezentase Avicenna cazul meu!): ea nu apare ca o boală, dar devine boală când, nefiind mulțumită, se transformă în gând obsedant (și de ce oare mă simțeam obsedat eu care, Dumnezeu să mă ierte, fusesem din cale-afară de

mulțumit? Sau poate că ceea ce se petrecuse în noaptea trecută nu era mulțumire în dragoste? Dar atunci cum se mulțumește această boală?), și ca urmare se capătă o mișcare neostenită a genelor, o respirație neregulată, acum plângi, acum râzi, și pulsul bate (și într-adevăr că și al meu bătea și respirația mi se întretăia în timp ce citeam rândurile acelea!). Avicenna sfătuia să se urmeze o metodă fără de greș, pe care o propusese și Gallenus pentru a descoperi de cine s-a îndrăgostit cineva: să ții mâna pe pulsul bolnavului și să rostești multe nume de persoane de celălalt sex, până ce se constată la ce nume ritmul pulsului se accelerează; și eu mă temeam că pe neașteptate avea să intre maestrul meu, să-mi apuce brațul și să-mi spioneze în pulsația vinelor secretul meu, fapt de care m-aș fi rușinat foarte… Oh, Doamne, Avicenna propunea, ca leac, să-i unească pe cei doi amanți prin nuntire, și răul s-ar fi tămăduit. Se vedea limpede că era un necredincios, deși iscusit, pentru că nu ținea seama de situația unui novice benedictin, condamnat deci să nu se tămăduiască niciodată – sau mai bine zis care a fost consacrat, prin propria sa alegere, sau prin hotărârea în taină a părinților săi, să nu se îmbolnăvească niciodată. Din fericire, Avicenna, deși poate că nu se gândea la ordinul cluniacens, ținea seama de cazul îndrăgostiților ce nu se puteau lua ca soți, și sfătuia ca leac desăvârșit băile calde (oare Berengario voise să se lecuiască de boala lui de dragoste pentru Adelmo cel dispărut? Dar se poate suferi oare de rău de dragoste pentru o făptură de același sex, sau aceea nu era decât o desfrânare animalică? Și poate că nu era animalică desfrânarea mea din noaptea trecută? Nu, desigur că nu, îmi spuneam imediat, era mult prea plăcută – și numaidecât după asta: greșești, Adso, aceea a fost nălucire de-a diavolului, era foarte animalică, și dacă ai păcătuit fiind animal, păcătuiești și acum și mai tare, nevoind să te căiești!). Dar după aceea am mai citit și că, tot după părerea lui Avicenna, mai erau totuși și alte mijloace: de exemplu, să te folosești de prezența unor femei bătrâne și pricepute care să-și petreacă timpul bălăcărind-o pe iubită – și se pare că femeile bătrâne sunt mai pricepute decât bărbații în nevoi din acestea. Poate că aceasta era soluția, dar în abație nu puteam găsi femei bătrâne (adevărul e că nici tinere nu erau), și deci ar fi trebuit să-i cer vreunui călugăr să-mi vorbească de rău pe fata aceea, dar cui? Și apoi, putea un călugăr să cunoască bine femeile cum le cunoștea o femeie bătrână și flecară? Ultima soluție propusă de sarazin era de-a dreptul nerușinată, pentru că ea susținea ca iubitul nefericit să se împreune cu multe sclave, lucru foarte greu de făcut pentru un călugăr. În sfârșit, îmi spuneam, cum se poate tămădui de boala de dragoste un tânăr călugăr? Nu exista chiar nici o scăpare pentru el? Poate că trebuia să mă slujesc de ajutorul lui Severino și al ierburilor sale? Într-adevăr, am găsit un fragment din Arnaldo din Villanova, autor pe care îl mai auzisem pomenit, și

cu multă prețuire, de către Guglielmo, care spunea că boala din dragoste lua naștere dintr-o abundență de umori și de aer, când adică organismul omului are prea multă umiditate și căldură, ținând seama că sângele (care produce sămânța generativă), crescând din preaplin, dă preaplin de sămânță, o *complexio venerea,* și o dorință nestrămutată de unire dintre bărbat și femeie. Există o virtute estimativă situată în partea dorsală a ventriculului mijlociu al encefalului (ce-i asta? m-am întrebat), al cărui rost este să prindă intențiile nesensibile care se află în obiectele sensibile captate de simțuri, și când dorința pentru obiectul perceput de simțuri devine foarte puternică, iată că facultatea estimativă este tulburată și se hrănește doar cu fantasma persoanei iubite; atunci se verifică o aprindere a întregii inimi și a corpului, tristețea lăsând locul bucuriei și invers, deoarece căldura (care în momentele de disperare coboară în părțile cele mai adânci ale corpului și îngheață epiderma) în momentele de bucurie urcă la suprafață și aprinde fața. Leacul propus de Arnaldo constă în a încerca să pierzi încrederea și speranța de a ajunge la obiectul iubit, așa încât gândul să se îndepărteze.

Dar atunci sunt vindecat, sau pe cale de-a fi vindecat, mi-am spus, pentru că am puțină, sau poate chiar nici o nădejde de a revedea obiectul gândurilor mele, și dacă l-aș vedea ca să-l ajung, și dacă aș ajunge să-l posed din nou, și dacă l-aș poseda iar, ca să-l țin alături de mine, atât din cauza stării mele de monah, cât și a datoriilor care mi-au fost impuse de rangul familiei mele… Sunt mântuit, mi-am spus, am închis fasciculul și mi-am revenit, tocmai când Guglielmo intra în încăpere. Am reluat cu el călătoria prin labirintul acum dezvăluit (după cum am spus deja) și pentru moment am dat uitării obsesia mea.

Cum se va vedea, aveam s-o regăsesc după scurtă vreme, dar în împrejurări (oh, Doamne!) cu totul deosebite.

Ziua a patra

Noaptea

În care Salvatore este descoperit, din nenorocire, de Bernardo Gui, fata iubită de Adso e luată drept vrăjitoare și toți se duc la culcare mai nefericiți și mai îngrijorați decât înainte

Tocmai coboram în refector, când am auzit strigăte și am văzut niște lumini slabe pâlpâind dinspre bucătărie. Guglielmo a stins brusc felinarul. Mergând pe lângă pereți, ne-am apropiat de ușa care da în bucătărie și am auzit că zgomotul venea de-afară, de parcă ușa ar fi fost deschisă. Apoi glasurile și luminile s-au depărtat și cineva a închis ușa cu putere. Era o mare clocotire care părea să premeargă ceva neplăcut. Am trecut din nou în mare grabă prin osuar, ne-am făcut din nou apariția în biserica goală, am ieșit tot prin portalul de miazăzi și am zărit o învâlvorare de torțe în incinta mănăstirii.

Ne-am apropiat și în învălmășeală părea că veniserăm și noi în grabă la fața locului, împreună cu alții, ieșiți fie din dormitor, fie din casa pelerinilor. I-am văzut pe arcași ținându-l zdravăn pe Salvatore, alb ca albul din ochii lui, și o femeie care plângea. Am simțit cum mi se strânge inima; era ea, fata inimii mele. De cum m-a văzut, m-a recunoscut și mi-a aruncat o privire rugătoare și disperată. M-am simțit gata să mă arunc și s-o eliberez, dar Guglielmo m-a ținut, șoptindu-mi dojeni deloc afectuoase. Călugării și oaspeții dădeau acuma fuga din toate părțile.

A venit Abatele, a venit Bernardo Gui, căruia căpitanul arcașilor i-a dat un scurt raport. Iată ce se petrecuse.

Din porunca inchizitorului, ei patrulau în timpul nopții peste tot, având mai ales în vedere calea care mergea de la portal la intrarea în biserică, zona grădinilor de zarzavat și fațada Edificiului (de ce? m-am întrebat, și am înțeles: era limpede, pentru că Bernardo adunase de la servitori și de la bucătari tot felul de vorbe despre unele mișcări de noapte, poate fără să știe cine se făcea vinovat de asta, care se petreceau între locul din afara incintei și bucătării, și cine știe dacă smintitul de Salvatore, cum îmi vorbise mie despre planurile sale, nu mai vorbise și la bucătărie sau la grajduri cu vreun nenorocit care, înspăimântat de interogatoriul de după-amiază, îi dăduse de ciugulit vorbele astea lui Bernardo). Umblând și pândind prin întuneric și ceață, arcașii îl descoperiseră în cele din urmă pe Salvatore, în tovărășia femeii, în timp ce-și făceau de lucru la ușa bucătăriei.

— O femeie în acest loc sfânt, și cu un călugăr! a spus cu asprime Bernardo, adresându-se Abatelui. Magnifice senior, a urmat el, dacă ar fi vorba numai de violarea harului castității, pedeapsa acestui om ar cădea în jurisdicția domniei voastre. Dar

întrucât nu știu încă dacă manevrele acestor doi nefericiți nu au nimic de-a face cu viața tuturor oaspeților, trebuie mai întâi să facem lumină în privința acestei taine. Și acum vorbesc cu tine, mizerabile, și-i smulgea de la pieptul lui Salvatore legătura ce se vedea și pe care călugărul vrea s-o dosească. Ce ai aici înăuntru?

Eu știam ce avea: un cuțit, o pisică neagră care, de cum a fost desfăcută legătura, a fugit mieunând furioasă, și două ouă, acum sparte și amestecate, care au părut tuturor sânge, sau fiere galbenă, sau altă materie scârboasă. Salvatore se pregătea să intre în bucătărie, să omoare pisica și să-i scoată ochii, și cine știe cu ce făgăduieli o înduplecase pe fată să-l urmeze. Cu ce făgăduieli, am aflat numaidecât. Arcașii au căutat-o pe fată, printre râsete răutăcioase și cuvinte nerușinate, și au găsit la ea un cocoșel mort, tocmai bun de jumulit. Nenorocirea a vrut ca noaptea, în care toate pisicile sunt negre, cocoșelul să pară și el negru ca pisica. Eu m-am gândit, în schimb, că nu era nevoie de mai mult ca s-o atragă pe biata fată care noaptea trecută părăsise (de dragul meu!) prețioasa ei inimă de bou…

— Ah, ah, a exclamat Bernardo pe un ton foarte grav, pisică și cocoș negru… Dar eu îi cunosc pe blestemații ăștia… L-a zărit pe Guglielmo printre străini. Nu-i cunoașteți și dumneavoastră, frate Guglielmo? Nu ați fost inchizitor, acum trei ani, la Kilkenny, unde fata aceea avea legături cu un diavol care-i apărea sub forma unei pisici negre?

Mi s-a părut că maestrul meu tăcea din lașitate. L-am apucat de mânecă, l-am scuturat, i-am șoptit disperat:

— Dar spuneți-i că l-a luat ca să-l mănânce…

El s-a eliberat din strânsoarea mea și s-a întors, cu buna creștere, spre Bernardo.

— Nu cred ca domnia ta să aibă nevoie de vechile mele experiențe, ca să ajungă la propriile sale concluzii, i-a spus.

— Oh, nu, sunt mărturii cu prea multă autoritate, a zâmbit Bernardo. Etienne de Bourbon povestește în tratatul său despre cele șapte daruri ale Duhului Sfânt că Sfântul Dominic, după ce predicase la Fanjeaux împotriva ereticilor, le-a spus anumitor femei că aveau să vadă pe cine slujiseră până atunci. Și deodată a sărit în mijlocul lor o pisică înfricoșătoare, de mărimea unui câine mare, cu ochii mari și aprinși, limba sângerândă care-i ajungea până la ombilic, coada scurtă și ridicată în sus, așa că oricum se învârtea animalul arăta nerușinarea dosului său, mai murdar decât oricare altele, cum se cuvine acelui anus pe care mulți devotați ai diavolului, nu în ultimul rând cavalerii templieri, au obișnuit întotdeauna să-l sărute în cursul reuniunilor lor. Și după ce s-a învârtit pe lângă femei timp de o oră, pisica a sărit pe funia clopotului și s-a cățărat pe ea, lăsând în urmă resturile ei puturoase. Și oare nu pisica este animalul iubit de catari care, după Alano delle Isole, se numesc așa tocmai de la *catus,* pentru că îi pupă fundul acestei bestii, socotind-o

incarnarea lui Lucifer? Și obiceiul acesta scârbavnic nu este arătat și de către Guglielmo d'Alvernia în *De legibus?* Și Albert cel Mare nu spunea că pisicile sunt diavoli printre oameni? Și nu ne dovedește venerabilul meu confrate Jacques Fournier că la patul de moarte al inchizitorului Geoffroy de Carcassonne au apărut două pisici negre, care nu erau altceva decât diavoli veniți să necinstească acele rămășițe pământești?

Un murmur de groază a străbătut grupul de călugări, dintre care unii și-au făcut semnul sfintei cruci.

— Domnule Abate, domnule Abate, spunea între timp Bernardo cu un glas plin de virtute, poate magnificiența voastră nu știe cum anume folosesc păcătoșii aceste instrumente! Dar eu știu foarte bine asta, o știu, Dumnezeu să ne apere! Am văzut femei smintite, în orele cele mai întunecate din noapte, împreună cu altele de teapa lor, folosindu-se de pisici negre ca să dobândească farmece pe care n-au putut niciodată să le dezmintă: așa că puteau să meargă de-a bușilea, ca anumite animale, și să străbată, proteguite de noapte, spații nesfârșite, târând după ele pe sclavii lor, prefăcuți în nătărăi plini de pofte… Și lor li se arăta chiar diavolul în persoană, sau cel puțin ele cred asta cu toată convingerea, sub formă de cocoș sau de alt animal negru-tăciune, și cu el se şi culcă, nu mă întrebați cum. Și știu bine că prin tot felul de necromanții, nu de mult, chiar la Avignon, s-au pregătit niște băuturi și alifii cu care să se atenteze chiar la viața seniorului papă, punându-i otravă în mâncăruri. Papa a putut să se apere de ele și să descopere otrava numai pentru că era înzestrat cu bijuterii miraculoase, în formă de limbă de șarpe, întărite cu smaralde miraculoase și cu rubine care, prin virtute dumnezeiască, slujeau să dea la iveală existența otrăvurilor în bucate! Unsprezece din limbile acestea atât de prețioase i le dăruise regele Franței, slavă cerului, și numai așa senior papa al nostru a putut scăpa de moarte! Este adevărat că vrăjmașii papei au făcut și mai mult, și toți știu ce s-a aflat de la ereticul Bernard Delicieux, arestat acum zece ani: în casa lui au fost găsite cărți de magie neagră însemnate chiar la paginile cele mai spurcate, cu toate sfaturile trebuincioase pentru a se face figuri de ceară cu care să se vateme dușmanii. Și, să ne credeți, în casa lui s-au găsit figuri care reprezentau, cu o măiestrie admirabilă, chiar imaginea papei, cu cerculețe roșii pe la părțile vitale, și toți știu că asemenea figuri, agățate de o sfoară, sunt puse în fața unei oglinzi și apoi se lovesc cerculețele vitale cu niște andrele și… Oh, dar de ce stărui eu asupra acestor mizerii dezgustătoare? Papa însuși a vorbit despre ele și le-a descris, condamnându-le, chiar anul trecut, în constituția sa *Super illius specula!* Și nădăjduiesc că aveți o copie din ea în această bibliotecă bogată a dumneavoastră, ca să vă gândiți cum se cuvine la ea…

— O avem, o avem, a întărit cu însuflețire Abatele, foarte tulburat.

— Foarte bine, a spus la urmă Bernardo. Atunci faptul mi se pare limpede. Un călugăr sedus, o vrăjitoare și niște ritualuri care, din fericire, nu au avut loc. Cu ce scopuri? Este ceea ce vom afla, și doresc să răpesc câteva ceasuri somnului ca s-o aflăm. Magnificența voastră este bună să-mi puneți la dispoziție un loc în care omul ăsta să fie pus la popreală?

— Avem chilii la subsolul atelierului de fierărie, a spus Abatele, care, din fericire, ne folosesc atât de rar și sunt goale de ani de zile.

— Din fericire sau din nefericire, a observat Bernardo. Și a poruncit arcașilor să ceară să li se arate drumul și să-i ducă în două chilii deosebite pe cei doi prinși; și să-l lege pe bărbat de vreun inel fixat în zid, în așa chip încât el să poată coborî în scurtă vreme să-l interogheze, privindu-l drept în față. În privința fetei, a mai spus, ceea ce fusese era limpede, și nu merita osteneala s-o mai supună la întrebări în noaptea aceea. Alte probe aveau s-o aștepte înainte de a fi arsă ca vrăjitoare. Și, dacă era vrăjitoare, nu avea să vorbească prea lesne. Dar călugărul, poate, era încă în stare să se căiască (și-l privea pe Salvatore, care tremura, ca și cum ar fi vrut să-l facă sa înțeleagă că-i mai oferea o portiță de ieșire), spunând adevărul şi, a mai zis el, spunând cine îi era complice.

Cei doi au fost târâți de-acolo, unul tăcut și pierdut, aproape cuprins de febră, cealaltă, plângând, se zvârcolea și țipa ca un animal dus la tăiere. Dar nici Bernardo, nici arcașii, nici chiar eu nu înțelegeam ce spunea în limba ei de țărancă. Și cu toate că vorbea atâta, părea mută. Există unele cuvinte care dau putere, altele care sporesc neputința, și de felul acestora din urmă sunt cuvintele necioplite ale oamenilor simpli, cărora Dumnezeu nu le-a îngăduit să se exprime în limba universală a științei și a puterii.

Încă o dată m-am simțit îndemnat să mă duc după ea, încă o dată Guglielmo, foarte întunecat la față, m-a ținut:

— Stai pe loc, prostule, a spus, fata e pierdută, e carne de ars pe rug.

În timp ce urmăream încremenit scena, într-o învălmășeală de gânduri ce se ciocneau unul de altul, privind-o stăruitor pe fată, m-am simțit bătut pe spate. Nu știu de ce, dar înainte de a mă întoarce, am recunoscut mâna lui Ubertino:

— O privești pe vrăjitoare, nu-i așa? Și știam că nu putea ști de întâmplarea mea, dar vorbea totuși așa numai pentru că prinsese, cu pătrunderea sa nemaipomenită a slăbiciunilor omenești, stăruința privirii mele.

— Nu… m-am ferit eu, n-o privesc… sau, poate c-o privesc, dar nu e vrăjitoare… nu știm asta, poate că e nevinovată…

— O privești pentru că e frumoasă. E frumoasă, nu-i așa? m-a întrebat cu o nemaipomenită căldură, strângându-mi brațul. Dacă o privești pentru că e frumoasă, și ești tulburat de asta (dar știu că ești tulburat, pentru că păcatul de care e bănuită ți-o face și mai fermecătoare), dacă o privești și simți că-ți trezește dorința, înseamnă că tocmai de aceea e o vrăjitoare. Păzește-te, fiul meu… Frumusețea trupului se mărginește la piele. Dacă bărbații ar vedea ceea ce se află sub piele, așa cum se întâmplă cu linxul din Beotia, s-ar scutura îngroziți de vederea femeii. Toată grația aceea este făcută numai din mucozități și din sânge, din umori și din bilă. Dacă te gândești la ceea ce se ascunde în nări, în gură și în burtă, n-ai să găsești decât murdărie. Și dacă ți-e silă să atingi mucul sau fecala cu vârful degetului, cum să mai dorești să îmbrățișezi toată punga care conține fecalele?

Am simțit o icnitură de greață. Nu voiam să mai ascult vorbele acelea. Mi-a venit în ajutor maestrul meu, care auzise. S-a apropiat dintr-o dată de Ubertino, l-a apucat de braț și i l-a desprins de al meu.

— Ajunge, Ubertino, a spus. Fata aceea va fi torturată în curând, deci dată rugului. Va ajunge exact cum spui tu, muci sânge, umori și bilă. Dar tocmai semenii noștri vor fi cei care să scotocească sub pielea ei ceea ce Domnul Dumnezeu a vrut să fie acoperit cu podoaba pielii aceleia. Și din punct de vedere al materiei prime, tu nu ești mai bun decât ea. Lasă băiatul în pace.

Ubertino s-a tulburat.

— Poate că am greșit, a șoptit. Fără îndoială că am greșit. Ce altceva poate face un păcătos?

Acum toți se înapoiau la chiliile lor, discutând despre cele întâmplate. Guglielmo a stat puțin de vorbă cu Michele și cu ceilalți minoriți, care-i cereau părerea.

— Bernardo are acum în mână un argument, chiar dacă este nesigur. În abație foiesc necromanți care fac aceleași lucruri care s-au făcut împotriva papei la Avignon. Desigur, nu e o dovadă, și în primă instanță nu poate fi folosită pentru a împiedica întâlnirea de mâine. În noaptea aceasta va încerca să-i smulgă nenorocitului aceluia vreo altă informație, de care, sunt sigur de asta, nu se va folosi numaidecât mâine dimineață. O va ține ascunsă, îi va fi de ajutor mai târziu, pentru a tulbura curgerea discuțiilor, dacă vor lua cumva vreo cale care să nu-i convină.

— Va putea să-l facă să spună ceva de care să se slujească împotriva noastră? l-a întrebat Michele din Cesena.

Guglielmo căzu pe gânduri:

— Să nădăjduim că nu, a spus.

Mi-am dat seama că dacă Salvatore îi spunea lui Bernardo ceea ce ne spusese nouă, asupra trecutului său și al chelarului, și dacă făcea cumva vreo aluzie la legătura dintre ei și Ubertino, oricât de slabă ar fi fost această legătură, s-ar fi creat o situație foarte încurcată.

— În orice caz, să vedem ce-o să se întâmple, a spus Guglielmo cu seninătate. Pe de altă parte, Michele, totul e hotărât mai dinainte. Dar tu vrei să ți se facă dovada.

— Vreau, a spus Michele, și Atotputernicul mă va ajuta. Fie ca sfântul nostru să fie mijlocitorul nostru al tuturor.

— Amin, au spus cu toții.

— Dar nu s-a spus asta, a fost comentariul cam necuviincios al lui Guglielmo. Sfântul Francisc ar putea să se afle pe undeva, în așteptarea judecății, fără să-l vadă pe Dumnezeu față-n față.

— Blestemat să fie ereticul Ioan, l-am auzit bombănind pe *messer* Girolamo, în vreme ce fiecare se întorcea la patul lui. Dacă acum ne ia și ajutorul sfinților, unde o să sfârșim noi, bieții păcătoși?

ZIUA A CINCEA

Ziua a cincea

Prima

În care are loc o fraternă discuție despre sărăcia lui Iisus

Cu inima chinuită de nenumăratele spaime, după scena din noaptea ce trecuse, m-am sculat în dimineața celei de-a cincea zile tocmai când suna de *prima;* Guglielmo m-a zgâlțâit cu putere, atrăgându-mi atenția că în scurtă vreme aveau să se întrunească cele două legații. Am privit afară prin fereastra chiliei și n-am văzut nimic. Ceața din ziua trecută se făcuse o pătură lăptoasă care se lăsase în liniște peste platou.

De cum am ieșit, am văzut abația cum n-o mai văzusem niciodată până atunci; numai câteva construcții mai mari, biserica, Edificiul, sala capitulară abia se zăreau la distanță, dar imprecise, umbre printre umbre, iar restul clădirilor se puteau vedea doar de la câțiva pași. Părea că formele lucrurilor și animalelor se iveau pe neașteptate din nimic; oamenii păreau să se întrupeze din ceață, mai întâi cenușii ca fantomele, apoi încet-încet și cu greu se puteau recunoaște.

Născut în țările nordice, nu eram neobișnuit cu toate astea, care în alte împrejurări mi-ar fi amintit cu oarecare dulceață de plaiul și de castelul unde mă născusem. Dar în dimineața aceea condițiile atmosferice mi s-au părut dureros de înfrățite cu starea inimii mele, și sentimentul de tristețe cu care mă sculasem s-a întețit pe măsură ce mă grăbeam spre sala capitulară.

La câțiva pași de clădire l-am văzut pe Bernardo Gui care se despărțea de o altă persoană pe care la început nu am recunoscut-o. Cum însă după aceea a trecut pe lângă noi, mi-am dat seama că era Malachia. Se uita în jur ca unul care nu trebuie văzut în vreme ce comite o fărădelege; dar am mai spus că expresia acestui om are prin natura sa ceva din aerul celui care ascunde, sau încearcă să ascundă, o taină de nemărturisit.

Nu m-a recunoscut și s-a îndepărtat. Eu, împins de curiozitate, l-am urmărit pe Bernardo Gui și l-am văzut că își arunca ochii pe niște hârtii pe care poate că i le dăduse Malachia.

În pragul sălii de adunare l-a chemat cu un gest al capului pe șeful arcașilor, care sta pe-aproape, și i-a șoptit ceva. Apoi a intrat. M-am luat după el.

Era pentru prima dată când puneam piciorul în locul acela, care de afară era de proporții modeste și avea linii severe; mi-am dat seama că fusese reconstruit mai de curând pe rămășițele unei biserici abațiale primitive, poate distrusă în parte de un incendiu.

Intrând din afară, treceai pe sub un portal făcut după moda cea nouă, cu arcul ogival, fără podoabe și având deasupra o rozetă. Dar înăuntru dădeai de un atrium refăcut după vestigiile unui nartex străvechi. În fața lui se ridica un alt portal, cu arcul

după moda veche și timpanul în semilună cu sculpturi încântătoare. Trebuie să fi fost portalul bisericii dispărute.

Sculpturile timpanului erau foarte frumoase, dar mai puțin neliniștitoare decât cele ale bisericii noi. Și aici timpanul era dominat de un Christos pe tron; dar alături de el, în tot felul de poziții și cu tot felul de obiecte în mâini, ședeau cei doisprezece apostoli, care primiseră împuternicirea de la el să se ducă în lume și să evanghelizeze popoarele. Deasupra capului lui Christos, într-un arc împărțit în douăsprezece panouri, și sub picioarele lui Christos, într-un șir neîntrerupt de figuri, erau reprezentate popoarele lumii, menite să primească Buna-Vestire. I-am recunoscut după costume pe evrei, pe cappadochieni, pe arabi, pe indieni, pe frigieni, pe armeni, pe sciți, pe romani. Dar, amestecați printre ei, în treizeci de medalioane așezate în arc deasupra arcului celor douăsprezece panouri, stau locuitorii lumilor necunoscute, despre care abia dacă aminteau *Fiziologul* și povestirile nesigure ale călătorilor. Mulți dintre ei mi-au apărut ca necunoscuți, pe alții i-am recunoscut: de exemplu, monștrii cu șase degete la mână, faunii zămisliți din viermii care se formează între scoarța și pulpa copacilor, sirenele cu coadă solzoasă, care-i farmecă pe marinari, etiopienii cu trupul negru de tot care se apără de dogoarea razelor de soare săpând caverne pe sub pământ, onocentaurii, oameni până la ombilic și în jos măgari, ciclopii numai cu un ochi de mărimea unui scut, Scilla cu capul și pieptul de fată, burta de lupoaică și coada de delfin, oamenii păroși din India care trăiesc în mlaștini și pe fluviul Epigmaride, chinocefalii, care nu pot spune o vorbă fără să se oprească și să latre, sciapozii, care aleargă foarte repede pe singurul lor picior, și când vor să se adăpostească de soare se întind și-și desfac piciorul lor mare ca o umbrelă, astomații din Grecia, lipsiți de gură, care respiră pe nări și trăiesc numai cu aer, femeile bărboase din Armenia, pigmeii, epistigii, pe care unii îi numesc blemi, care se nasc fără cap, cu gura pe burtă și ochii pe umăr, femeile monstruoase din Marea Roșie, înalte de douăsprezece picioare, cu părul care le ajungea la călcâie, cu coadă bovină la capătul spinării și copite de cămilă, pe cei cu labele picioarelor întoarse la spate, încât cine îi urmărește privindu-le urmele ajunge întotdeauna de unde vin, nu unde se duc, și apoi oamenii cu trei capete, cei cu ochii strălucind ca niște lămpi și monștrii din insula Circe, corpuri omenești și grumaji de mai multe animale.

Aceste minuni, precum și altele, erau sculptate pe portalul acela. Dar nici una dintre ele nu provoca spaimă pentru că nu aveau rostul să arate răul de pe lumea aceasta, sau chinurile din infern, ci erau martorele faptului că Buna-Vestire ajunsese prin întreaga lume cunoscută și se pregătea să se întindă și peste cea necunoscută, pentru care portalul era o fericită făgăduială de

bună înțelegere, de răspândire peste tot a cuvântului lui Christos, de luminoasă ecumenie.

Bună prevestire, mi-am spus, pentru întâlnirea care se va desfășura dincolo de pragul acesta, unde oameni învrăjbiți unii cu alții din pricina unor potrivnice înțelegeri a Evangheliei poate se vor regăsi astăzi ca să înlăture neînțelegerile dintre ei. Și mi-am spus că eram un biet păcătos văitându-mă pentru întâmplările mele proprii, în timp ce stau să se petreacă evenimente de-o atât de mare însemnătate pentru istoria creștinătății. Am pus alături puținătatea necazurilor mele de făgăduială de pace și de seninătate sigilată în piatra timpanului. I-am cerut iertare lui Dumnezeu pentru slăbiciunea mea, și plin de seninătate am trecut pragul.

Nici n-am intrat bine că i-am și văzut adunați pe toți membrii amânduror legații, așezați față-n față pe un șir de jilțuri aranjate în hemiciclu, cele două tabere fiind despărțite de o masă la care ședeau Abatele și cardinalul Bertrando.

Guglielmo, pe care l-am urmat ca să iau note, m-a pus în partea minoriților, unde ședeau Michele cu ai lui și alți franciscani de la curtea din Avignon; deoarece întâlnirea nu trebuia să apară ca un duel între italieni și francezi, ci o dispută între susținătorii regulii franciscane și criticii lor, uniți cu toții de o sfântă și catolică credință față de curtea pontificală.

Cu Michele din Cesena stau fratele Arnaldo din Aquitania fratele Ugo din Novocastro și fratele Guglielmo Alnwick, care luaseră parte la capitulul din Perugia, apoi episcopul din Caffa și Berengario Talloni, Bonagrazia din Bergamo și alți minoriți de la curtea avignoneză. De cealaltă parte ședeau Lorenzo Decoalcone, bacalaureat din Avignon, episcopul de Padova și Jean d'Anneaux, doctor în teologie la Paris. Alături de Bernardo Gui, tăcut și serios, era dominicanul Jean de Baune, pe care în Italia îl numeau Giovanni Dalbena. Acesta, mi-a spus Guglielmo, fusese cu mulți ani înainte inchizitor la Norbona, unde judecase mulți beghini și pințochieri; dar cum învinuise de erezie chiar o idee, privitoare la sărăcia lui Christos, se ridicase împotriva lui Berengario Talloni, lector în mănăstirea din acel oraș, cerând ajutor papei. Pe atunci Ioan era încă nesigur în problema aceasta, și-i poftise pe amândoi la curte ca să discute fără să ajungă la o concluzie. Așa încât, puțin după aceea, franciscanii luaseră poziție, după cum am mai spus, la capitulul de la Perugia. În sfârșit, din partea avignonezilor mai erau și alții, printre care episcopul de Alborea.

Ședința a fost deschisă de către Abbone, care a socotit potrivit să amintească pe scurt faptele cele mai proaspete. A reamintit că în anul de la Christos 1322, la capitulul general al fraților minoriți, ce s-a adunat la Perugia sub conducerea lui Michele din Cesena, se hotărâse, cu matură și înțeleaptă

chibzuință, că Domnul Christos, ca să dea o pildă de viață fără cusur, și apostolii ca să se supună învățăturilor sale, nu avuseseră niciodată împreună nici un fel de lucru, fie din motive de proprietate sau de stăpânire, și că adevărul acesta era obiect de credință sănătoasă și catolică, cum reieșea limpede din diferite citate din cărțile canonice. Drept pentru care era virtuoasă și sfântă renunțarea la proprietatea tuturor lucrurilor, și că față de această regulă de sfințenie s-au supus primii ctitori ai Bisericii militante. Că la acest adevăr se supusese, în 1312, conciliul de la Viena, și că însuși papa Ioan, în 1317, în constituția asupra călugărilor minoriți care începe cu *Quorundam exigit,* socotise hotărârile acelui conciliu ca fiind date cu sfințenie, lucide, bine chibzuite și mature. Prin urmare, capitulul perugin, socotind că ceea ce Sfântul Scaun aprobase întotdeauna prin doctrină sfântă, trebuia întotdeauna socotit ca acceptat, și în nici un fel să nu se abată de la această aprobare, prin iscălitura maeștrilor în teologie sacră, precum fratele Guglielmo din Englitera, fratele Enrico din Alemania, fratele Arnaldo din Acvitania, conducători de provincii și miniștri, precum și cu sigiliul fratelui Niccolao, ministrul Franței, al fratelui Guglielmo Bloc, bacalaureat, al ministrului general și al celor patru ministere provinciale, al fratelui Tommaso din Bologna, al fratelui Pietro din provincia San Francesco, al fratelui Fernando din Castello și al fratelui Simone din Turonia. Cu toate acestea, a spus Abbone mai departe, anul următor papa dădea decretala *Ad conditorem canonum,* împotriva căreia s-a ridicat fratele Bonagrazia din Bergamo, socotind-o potrivnică intereselor ordinului său. Atunci papa desprinsese decretala aceea de pe ușa bisericii mari din Avignon, unde fusese agățată, și o schimbase în mai multe puncte. Dar în realitate o făcuse și mai aspră, dovadă că urmarea imediată a fost că fratele Bonagrazia a fost ținut închis un an. Și nu putea fi nici o îndoială în ceea ce privește severitatea pontifului, deoarece în același an dădea binecunoscuta acum *Cum inter nonnullos*, în care se condamnau întru totul tezele capitulului de la Perugia.

La acest punct, întrerupându-l cu iscusință pe Abbone, a vorbit cardinalul Bertrando și a spus că trebuia amintit cum, ca să încurce lucrurile și ca să-l mânie pe pontif, se amestecase în 1324 Ludovic de Bavaria, cu declarația de la Sachsenhausen, unde se împărtășeau, fără nici un motiv bine întemeiat, tezele de la Perugia (și nici nu se înțelegea, a observat Bertrando cu un zâmbet subțire, de ce oare împăratul aclama cu entuziasm o sărăcie pe care el n-o împărtășea câtuși de puțin), ridicându-se împotriva lui *messer* papa, numindu-l *inimicus pacis* și spunând că era gata să dea naștere la scandaluri și la neorânduială, și socotindu-l, în sfârșit, eretic, ba chiar ereziarh.

— Nu chiar așa, a încercat să-l domolească Abbone.

— Ba în substanță așa, a spus apăsat Bertrando. Și a mai adăugat că tocmai pentru a abate nepotrivitul amestec al împăratului, *messer* papa fusese nevoit să emită decretala și că, în sfârșit, îl poftise cu mare hotărâre pe Michele din Cesena să se înfățișeze înaintea lui. Michele trimisese scrisori de iertăciune, zicând că se află bolnav, lucru de care nimeni nu se îndoia, trimițând în locul său pe fratele Giovanni Fidanza și fratele Umile Custodio din Perugia. Dar s-a întâmplat, a spus cardinalul, că guelfii din Perugia îl înștiințează pe papă că, departe de a fi bolnav, fratele Michele avea legături cu Ludovic de Bavaria. Și că în orice caz, dacă fusese ceva, trecuse, iar acum fratele Michele părea bine sănătos, și că era deci așteptat la Avignon. Era, de altfel, mai bine, admitea cardinalul, să se chibzuiască la început, cum se făcea acum, de față cu oameni cumpăniți din amândouă părțile, ceea ce Michele avea apoi să spună papei, dat fiind că scopul tuturor era pentru totdeauna acela de a nu înăspri lucrurile și să pornească o diatribă, care nu avea rost să existe între un părinte iubitor și fiii săi credincioși, care până atunci izbucnise numai fiindcă se amestecaseră oameni din afara Bisericii împărați sau vicari ce erau, care nu aveau nici o legătură cu problemele Sfintei Maici Biserica.

A vorbit atunci iar Abbone și a spus că, deși era om al Bisericii și abatele unui ordin căruia Biserica îi datora atât de mult (un murmur de respect și de supunere s-a ridicat din amândouă laturile hemiciclului), nu socotea, totuși, că împăratul trebuia să rămână străin de asemenea probleme, din multe motive pe care fratele Guglielmo din Baskerville avea să le spună mai pe urmă. Dar, mai spunea Abbone, era totuși drept ca prima parte a dezbaterii să se desfășoare între trimișii pontificali și reprezentanții acelor fii ai Sfântului Francisc, care, prin însuși faptul de a fi venit să ia parte la această întâlnire, se dovedeau a fi fiii credincioși ai pontifului. Și deci îl poftea pe fratele Michele, sau pe cineva în locul lui, să spună ce dorea să susțină la Avignon.

Michele a spus că, spre marea lui bucurie și emoție, în dimineața aceea se afla printre ei Ubertino din Casale, căruia însuși pontiful, în 1322, îi ceruse o dare de seamă întemeiată asupra problemei sărăciei. Și chiar Ubertino ar fi putut să rezume, cu luciditatea, erudiția și credința înflăcărată pe care toți i le recunoșteau, punctele principale ale celor ce erau acum, și de nezdruncinat, ideile ordinului franciscan.

Ubertino s-a sculat și, de cum a început să vorbească, am înțeles de ce trezise atâta însuflețire, și ca predicator, și ca om de curte. Înflăcărat în gest, convingător în glas, fermecător în zâmbet, clar și consecvent în gândire, a pus stăpânire pe ascultători tot timpul cât a vorbit. A început o cercetare amănunțită și foarte doctă a motivelor care sprijineau tezele de la Perugia. A spus că, înainte de orice, trebuia să se recunoască

adevărul că Iisus și apostolii lui au avut două stări, pentru că au fost prelați ai Bisericii Noului Testament și în felul acesta au posedat cât se cuvine autoritatea de a dărui și de a împărți, ca să dea săracilor și miniștrilor Bisericii, cum stă scris în capitolul al patrulea al *Faptelor Apostolilor,* și asupra acestui lucru nimeni nu discută. Dar, în al doilea rând, Christos și apostolii trebuie să fie socotiți ca niște persoane particulare, temelie a oricărei perfecțiuni religioase, și desăvârșiți disprețuitori ai lumii. Și în legătură cu asta stau față în față două feluri de a avea, dintre care unul este cetățenesc și lumesc, pe care legile imperiale îl numesc cu vorbele *in bonis nostris,* deoarece ale noastre sunt zise acele bunuri de care avea grijă, și care, fiindu-ne luate, avem dreptul să le cerem înapoi, pentru că una este ca în mod cetățenesc și lumesc să-ți aperi lucrul tău de cel care vrea să ți-l ia, adresându-te judecătorului imperial (și a spune că Iisus și apostolii au avut lucruri de felul acesta este o afirmație eretică, pentru că, așa cum spune Matei în capitolul al V-lea, celui care vrea să se certe cu tine la judecată și vrea „să-ți ia cămașa, lasă-i și mantia", și nu spune altfel nici Luca, în capitolul al VI-lea, cuvinte cu care Christos înlătura de la sine orice posesie și stăpânire, lucru pe care-l cere cu stăruință și apostolilor săi, a se vedea mai departe Matei, capitolul al XXIV-lea, unde Petru îi spune Domnului că pentru a-l urma vor părăsi totul; dar și în alt fel se pot avea, cu toate acestea, lucrurile pământești, pe motiv că există și caritatea fraternă a tuturor, și în acest fel Christos și ai lui au avut bunuri din motive firești, care motive sunt numite de unii *jus poli,* adică motive firești, spre întreținerea naturii care fără prescripție umană se potrivește cu dreapta judecată; în timp ce *jus fori* este o putere care depinde de contractul uman. Înainte de asta, la prima împărțire a acestor lucruri, cât privește posesiunea, ele au fost cum sunt acum lucrurile care nu fac parte dintre bunurile cuiva și se conced celui care le ocupă, și au fost într-un anumit sens comune tuturor oamenilor, în timp ce numai după păcat strămoșii noștri au început să-și împărtășească proprietatea lucrurilor și de atunci a început stăpânirea omenească, așa cum este cunoscută astăzi. Dar Christos și apostolii au avut lucrurile în primul fel, și așa au avut hainele și pâinile și peștii, și, cum spunea Pavel în prima epistolă către Timotei, avem de mâncare și cu ce ne acoperi și suntem mulțumiți. Prin care se înțelege că Christos și ai lui nu au avut aceste lucruri în posesie, ci în folosință, rămânând neatinsă sărăcia lor. Ceea ce a și fost recunoscut de papa Nicolae al II-lea în decretala *Exiit qui seminat.*

Dar de cealaltă parte s-a ridicat Jean d'Anneaux și a spus că pozițiile lui Ubertino i se păreau potrivnice și dreptei judecăți, și dreptei interpretări a Scripturilor. Deoarece, despre bunurile pieritoare prin folosință, cum ar fi pâinea și peștii, nu se poate vorbi de simplul drept al folosinței, și nici nu se poate face uz de

ele, ci abuz, tot ceea ce credincioșii aveau în comun în Biserica primitivă, cum se vede în *Faptele* doi și trei, le aveau pe baza aceluiași fel de posesiune pe care o aveau înainte de conversiune; apostolii, după pogorârea Sfântului Duh, au posedat pământuri în Iudeea; dorința de a trăi fără proprietate nu se extinde și asupra a ceea ce este necesar ordinului ca să trăiască, și când Petru a spus că lăsase totul, nu înțelegea prin aceasta că renunțase la proprietate. Adam a avut stăpânire și proprietate asupra lucrurilor, sclavul care ia bani de la stăpânul lui nu face, firește, nici uz, nici abuz de ei; cuvintele din *Exiit qui seminat* la care minoriții se referă mereu și care hotărăsc că frații minori au doar uzul asupra celor de care se slujesc, fără să aibă stăpânirea și proprietatea lor, trebuie să se refere doar la lucrurile care nu se isprăvesc prin uz și, într-adevăr, dacă *Exiit* ar cuprinde bunurile supuse pieirii, ar susține un lucru cu neputință; uzul de fapt nu se poate deosebi de stăpânirea juridică; orice drept uman, pe baza căruia se posedă lucruri materiale, este cuprins în legile regilor; Christos, ca om muritor, încă de pe vremea conceperii sale, a fost proprietarul tuturor lucrurilor pământești, iar ca Dumnezeu a avut de la Tatăl Său stăpânirea universală a tot ce există; a fost proprietar de veșminte, de alimente, de bani prin contribuțiile și ofertele credincioșilor, și, dacă a fost sărac, nu a fost fiindcă nu avea proprietăți, ci fiindcă nu profita de roadele lor, întrucât simpla stăpânire juridică, despărțită de încasarea beneficiilor, nu-l îmbogățește pe cel care o deține; și, în sfârșit, dacă totuși *Exiit* ar fi spus cu totul altceva, pontiful roman poate, în ceea ce privește credința și problemele morale, să anuleze hotărârile antemergătorilor săi, ba chiar să și facă schimbări potrivnice lor.

În momentul acela s-a ridicat, aprig, fratele Girolamo, episcop în Caffa, cu barba tremurându-i de mânie, chiar dacă vorbele sale încercau să pară împăciuitoare. Și a început o argumentare care mi s-a părut destul de încâlcită.

— Ceea ce aș dori să-i spun sfântului părinte, și chiar eu, care vorbesc, sunt gata să mă supun încă de pe acum dreptei sale îndreptări, dacă voi greși, deoarece cred, într-adevăr, că Ioan este vicarul lui Christos, și pentru această credință am fost luat de sarazini. Și voi începe citind un fapt amintit de un mare doctor, despre disputa care s-a iscat într-o zi între călugări despre cine a fost tatăl lui Melchisedec. Și atunci abatele Copes, întrebat despre asta, s-a scărpinat în cap și a spus: vai de tine, Copes, deoarece cauți numai ceea ce Dumnezeu nu-ți poruncește să cauți, și ești delăsător în ceea ce el îți poruncește. Iată, cum se deduce foarte clar din exemplul meu, e tot atât de limpede că Iisus Christos și Preafericita Fecioară, precum și apostolii, nu au avut nimic, nici în parte, nici în comun, după cum mai puțin limpede ar fi să recunoaștem că Iisus a fost om și Dumnezeu în același timp, și totuși mi se pare clar că cine ar nega prima evidență, ar nega-o și pe a doua!

A spus asta cu glas de biruință, și l-am văzut pe Guglielmo cum ridica ochii spre cer. Bănuiesc că socotea silogismul lui Girolamo destul de anapoda, și nu pot să nu-i dau dreptate, dar mai anapoda mi s-a părut mânioasa și contraria argumentare a lui Giovanni Dalbena, care a spus că cine afirma ceva despre sărăcia lui Christos afirma ceea ce se vede (sau nu se vede) cu ochiul, în timp ce în definirea umanității și divinității lui intervine credința, ceea ce însemnează că cele două propozițiuni nu pot fi puse laolaltă. În răspuns, Girolamo a fost mai tăios decât adversarul său.

— Oh, nu, dragă frate, mi se pare adevărat chiar contrariul, pentru că toate Evangheliile declară că Iisus era om, și mânca și bea, și prin înseși minunile lui de netăgăduit era și Dumnezeu, și toate astea le-a văzut toată lumea.

— Dar și magii și ghicitorii au făcut minuni, a spus fără sclipire Dalbena.

— Da, i-a întors-o Girolamo, dar cu ajutorul artei magiei. Și tu vrei să asemeni minunile lui Christos cu arta magiei?

Celălalt a șoptit rușinat că nu voia așa ceva.

— Da, și în sfârșit, a urmat Girolamo, care se simțea de-acum foarte aproape de victorie, *messer* cardinalul din Poggetto ar vrea să socotească eretică credința în sărăcia lui Christos, când pe această idee se sprijină regula unui ordin precum cel franciscan, astfel încât nu există regat în care fiii săi să nu se fi dus să predice și să-și verse sângele lor, din Maroc până în India?

— Inimă preasfântă a lui Petru Hispanul, a șoptit Guglielmo, apără-ne!

— Preaiubite frate, a vociferat atunci Dalbena, făcând un pas înainte, vorbește despre sângele fraților tăi, dar nu uita că tributul acesta a fost plătit și de călugări din alte ordine.

— Cu tot respectul față de signor cardinalul, a strigat Girolamo, nici un dominican n-a murit vreodată printre păgâni, în timp ce numai în vremea mea nouă minoriți au fost martirizați!…

Atunci, roșu la față, s-a ridicat episcopul dominican de Alborea.

— Atunci eu pot să dovedesc că înainte ca minoriții să fi fost în Tartaria, papa Inocențiu al VI-lea a trimis trei dominicani!

— Ah, da? a spus în derâdere Girolamo. Ei bine, eu știu că de optzeci de ani minoriții sunt în Tartaria, și au patruzeci de biserici în întreaga țară, în timp ce dominicanii au numai cinci locuri pe coastă, și cu toții sunt cincisprezece călugări. Și asta rezolvă problema!

— Nu rezolvă nici o problemă! a strigat cel din Alborea, pentru că acești minoriți care nasc pințochieri, cum fată căței au cățeaua cățel, își atribuie totul lor, produc martiri și apoi au biserici

frumoase, podoabe somptuoase și cumpără și vând ca toți ceilalți oameni ai Bisericii!

— Nu, dragul meu *messer*, nu, a spus Girolamo, ei nu cumpără și nu vând chiar ei, ci prin împuterniciți de la scaunul apostolic, și acești interpuși dețin posesiunea, în timp ce minoriții au doar uzul!

— Într-adevăr? a rânjit cel de la Alborea. Și de câte ori atunci ai vândut tu fără împuterniciți? Știu povestea anumitor pământuri care…

— Dacă am făcut-o, am greșit, l-a întrerupt repezit Girolamo, nu da pe seama ordinului ceea ce a putut să facă o slăbiciune de-a mea!

— Dar, prearespectabililor frați, i-a întrerupt atunci Abbone, problema noastră nu este dacă sunt săraci minoriții, ci dacă era sărac Domnul Christos…

— Ei, bine, s-a auzit atunci din nou vocea lui Girolamo, am în privința aceasta un argument care taie mai bine decât spada.

— Sfinte Francisc, apără-i pe frații tăi… a spus Guglielmo descurajat.

— Argumentul este, a continuat Girolamo, că orientalii și grecii, mai obișnuiți decât noi cu doctrina sfinților părinți, consideră sigură sărăcia lui Christos. Și dacă ereticii și schismaticii aceia susțin cu atâta claritate un adevăr atât de limpede, vrem să fim noi mai eretici și mai schismatici decât ei negându-l? Dacă acești orientali ne-ar auzi pe unii dintre noi predicând împotriva acestui adevăr, ne-ar lapida!

— Ce tot spui? l-a luat în derâdere cel de la Alborea, atunci de ce nu-i lapidează pe dominicanii care predică tocmai împotriva acestui adevăr?

— Pe dominicani? Dar nu i-au văzut niciodată pe acolo!

Cel de la Alborea, vânăt la față, a atras atenția că acest frate Girolamo fusese în Grecia poate cincisprezece ani, în timp ce el sta acolo încă din copilărie. Atunci Girolamo a spus că celălalt, Alborea, poate că fusese în Grecia, dar huzurind în palate episcopale frumoase, în timp ce el, ca franciscan, stătuse acolo nu cincisprezece, ci douăzeci și doi de ani, și că predicase în fața împăratului de la Constantinopol. Atunci Alborea, nemaiavând argumente, a încercat să depășească spațiul strâmt care-l despărțea de minoriți, arătând, cu voce ridicată și prin vorbe pe care nu cutez să le amintesc, dorința lui de a smulge barba episcopului din Caffa, de a cărui bărbăție se îndoia, și pe care, tocmai potrivit logicii răsturnate, voia să-l pedepsească, folosind barba aceea în chip de flagel. Ceilalți minoriți au dat fuga să facă o barieră de apărare a confratelui lor, avignonezii au socotit că e bine să țină partea dominicanului, și de aici a urmat (Doamne, ai milă de cei mai buni dintre fiii tăi!) o încăierare pe care în zadar Abatele și cardinalul au încercat s-o potolească. În hărmălaia ce s-a iscat, minoriții și dominicanii și-au spus unii altora vorbe

foarte grele, ca și cum fiecare dintre ei ar fi fost un creștin în luptă cu sarazinii. Singurii care au rămas la locurile lor au fost de-o parte Guglielmo, iar de cealaltă Bernardo Gui. Guglielmo părea trist, iar Bernardo vesel, dacă de veselie se putea vorbi văzând zâmbetul palid care strângea buzele inchizitorului.

— Nu există argumente mai bune, l-am întrebat pe maestrul meu, în vreme ce Alborea se îndârjea cu barba episcopului din Caffa, pentru a dovedi sau a nega sărăcia lui Christos?

— Dar tu poți să afirmi amândouă lucrurile, bunul meu Adso, a spus Guglielmo, și nu vei putea niciodată stabili, pe baza Evangheliilor, dacă Iisus socotea drept proprietatea sa, și în ce măsură, tunica pe care o purta și pe care apoi poate că o arunca atunci când se rupea. Și, dacă vrei, doctrina lui Toma din Aquino despre proprietate este și mai cutezătoare decât cea a noastră, a minoriților. Noi spunem: nu posedăm nimic și folosim totul. El spunea: socotiți-vă totuși posesori, pentru că dacă îi lipsește cuiva ceea ce posedați voi, îi oferiți uzul, și din obligație, nu din milă. Dar problema nu este dacă Iisus a fost sărac, ci dacă trebuie să fie săracă Biserica. Și săracă nu însemnează atât a avea sau a nu avea un palat, ci a menține sau a renunța la dreptul de a da legi asupra lucrurilor pământești.

— Iată, deci, am spus, de ce împăratul ține atâta la discursurile minoriților asupra sărăciei.

— Chiar așa. Minoriții fac jocul împăratului împotriva papei. Dar pentru Marsilio și pentru mine jocul e dublu, și am vrea ca jocul împăratului să facă jocul nostru și să slujească ideii noastre despre guvernarea umană.

— Și asta o să spuneți când va trebui să vorbiți?

— Dacă o spun, îmi împlinesc misiunea, care era de a da la iveală opiniile teologilor imperiali. Dar dac-o spun, misiunea mea eșuează, pentru că eu ar fi trebuit să înlesnesc o a doua întâlnire, la Avignon, și nu cred că Ioan o să primească să mă duc eu la ei și să spun toate acestea.

— Și atunci?

— Atunci sunt prins între două forțe potrivnice, ca un asin care nu știe din care din cei doi saci cu fân să mănânce. Asta fiindcă timpurile nu s-au copt. Marsilio visează fără rost o schimbare care nu este cu putință, acum, și Ludovic nu este mai bun decât cei dinaintea lui, deși deocamdată rămâne singurul bastion împotriva mizerabilului de Ioan. Poate că va trebui să vorbesc, cel puțin dacă oamenii aceștia nu vor sfârși prin a se omorî unul pe altul. În orice caz, să scrii, Adso, ca să rămână urmă de ceea ce se întâmplă astăzi.

— Și Michele?

— Mă tem că-și pierde timpul. Cardinalul știe că papa nu caută o mediere, Bernardo Gui știe că va trebui să zădărnicească întâlnirea; și Michele știe că se va duce la Avignon în orice caz,

pentru că nu vrea ca ordinul să rupă orice legătură cu papa. Și își va pune viața în pericol.

În vreme ce vorbeam așa – și într-adevăr nu știu cum de ne puteam auzi unul pe altul – disputa ajunsese la culme. Săriseră să facă ordine arcașii, la un semn al lui Bernardo Gui, ca să nu lase cele două grupuri să se încaiere cu totul. Dar, precum asediații și asediatorii din ambele părți ale zidurilor unei fortărețe, ei își aduceau amenințări și ocări de care amintesc aici doar la întâmplare, fără să izbutesc să le atribui paternitatea și să le redau limpede, pentru că frazele nu au fost rostite pe rând, cum s-ar fi petrecut într-o ceartă de pe la noi de-acasă, ci în felul mediteranean, una încălecând-o pe cealaltă, ca valurile unei mări mânioase.

— Evanghelia spune că Christos avea o pungă.

— Taci din gură cu punga asta a ta pe care o pictați până și pe crucifixuri! Ce spui atunci că Domnul Christos, când era la Ierusalim, se întorcea în fiecare seară în Betania?

— Și dacă Domnul Christos vrea el să doarmă în Betania, cine ești tu să-i abați hotărârea?

— Nu, țap bătrân, Domnul Christos se întorcea în Betania pentru că n-avea bani să-și plătească găzduirea la Ierusalim.

— Țap bătrân ești tu, Bonagrazia. Și ce mânca Domnul Christos la Ierusalim?

— Și tu o să spui că mârțoaga care primește nutreț de la stăpân ca să-și țină zilele are proprietate asupra nutrețului?

— Vezi că-l compari pe Domnul Christos cu o mârțoaga!

— Nu, tu-l compari pe Christos cu un călugăr simoniac de la curtea voastră, groapă de bălegar!

— Da? Și de câte ori Sfântul Scaun a trebuit să se împovăreze cu procese ca să apere bunurile voastre?

— Bunurile Bisericii, nu ale noastre. Noi le avem în uz!

— În uz ca să le mâncați, ca să faceți cu ele biserici mărețe, cu statui de aur, ipocriților, receptacule de nedreptăți, morminte zugrăvite, cloace de viciu! Și știți bine că principiul vieții perfecte este mila, și nu sărăcia!

— Asta a spus-o mâncăciosul acela de Toma al vostru!

— Vezi mai bine de tine, păgânule. Cel căruia-i zici tu mâncăcios este un sfânt al Sfintei Biserici Romane!

— Sfântul sandalelor mele, canonizat de Ioan ca să le facă în ciudă franciscanilor! Papa ăsta al vostru nu poate face sfinți, pentru că e un eretic! Ba e chiar un ereziarh!

— Propoziționea asta e grozavă, o cunoaștem noi! Este declarația fantoșei din Bavaria la Sachsenhausen, pregătită de Ubertino al vostru.

— Ai grijă cum vorbești, porcule, feciorul târfei din Babilon sau al altor putori! Tu știi că în anul acela Ubertino nu era la împărat, ci sta chiar la Avignon, în slujba cardinalului Orsini, și papa îl trimitea ca mesager la Aragon!

— Știu, știu că făcea rugăciune de sărăcie la masa cardinalului, cum o face acum în abația cea mai bogată din peninsulă. Ubertino, dacă nu erai tu, atunci cine i-o fi sugerat lui Ludovic să se folosească de scrierile tale?

— E vina mea dacă Ludovic citește scrierile mele? Firește că nu le poate citi pe ale tale, care ești un analfabet!

— Eu, analfabet? Era oare învățat Francisc al vostru care vorbea cu gâștele?

— Ai hulit!

— Ba tu hulești, călugăraș de butoiaș.

— Eu n-am stat niciodată cu butoiașul în față, și tu știi asta!!

— Ba stăteai cu frățiorii tăi călugărași, când te băgai în patul Chiarei din Montefalco!

— Trăsni-te-ar Dumnezeu! Eu eram inchizitor în vremea aceea și Chiara murise în parfum de sfințenie.

— Chiara avea miros de sfințenie, dar tu aveai alt miros când cântai *matutini* călugărițelor.

— Zi-i, zi-i așa mai departe, și mânia lui Dumnezeu o să te lovească cum o să-l lovească și pe stăpânul tău, care a dat găzduire la doi eretici, precum ostrogotul acela de Eckhart și necromantul englez căruia-i ziceți Branucerton!

— Venerabili frați, venerabili frați! strigau cardinalul Bertrando și Abatele.

Ziua a cincea

Tertia

În care Severino îi vorbește lui Guglielmo despre o carte ciudată și Guglielmo le vorbește legaților despre o ciudată concepție privind guvernarea lumii

Cearta sporea tot mai mult, când unul dintre novicii de gardă la ușă a intrat, trecând prin talmeș-balmeșul acela ca unul care străbate un lan bătut de grindină, și a venit să-i șoptească lui Guglielmo că Severino voia să-i vorbească degrabă. Am ieșit în nartexul aglomerat de călugări curioși care căutau să prindă, printre strigăte și zgomote, ceva din ceea ce se petrecea înăuntru. Printre primii l-am văzut pe Aymaro din Alexandria care ne-a întâmpinat cu obișnuitul rânjet de milă pentru neghiobia lumii:

— Desigur că de când au apărut ordinele cerșetoare creștinătatea s-a făcut mai virtuoasă, a spus.

Guglielmo l-a dat la o parte, nu fără neplăcere, și s-a îndreptat spre Severino, care ne aștepta într-un colț. Era neliniștit, voia să ne vorbească în taină, dar nu se putea găsi un loc liniștit în hărmălaia aceea. Am vrut să ieșim, dar din pragul sălii capitulare s-a ivit Michele din Cesena care-l îndemna pe Guglielmo să se întoarcă înăuntru pentru că, spunea el, cearta era pe cale să se stingă și trebuia să urmeze mai departe seria de vorbitori.

Guglielmo, împărțit între alți doi saci de făn, l-a îndemnat pe Severino, și erboristul a încercat să vorbească fără să fie auzit de cei din preajmă:

— Berengario a fost cu siguranță la spital, înainte de a se duce la baie, a spus.

— De unde știi?

Niște călugări s-au apropiat, stârniți de curiozitate, să afle ce vorbim. Severino a vorbit cu voce și mai scăzută, privind în jur.

— Tu îmi spuseseși că omul acela… trebuie să fi avut ceva cu el… Bine, am găsit ceva în laboratorul meu, amestecat printre alte cărți… o carte care nu e a mea, o carte ciudată…

— Aceea trebuie să fie, a spus Guglielmo, triumfător, adu-mi-o numaidecât.

— Nu pot, a spus Severino, îți spun eu după asta, am descoperit… cred că am descoperit ceva interesant… Trebuie să vii tu, trebuie să-ți arăt cartea… cu grijă…

Nu a mai spus altceva. Ne-am dat seama că, tăcut cum era de obicei, Jorge apăruse dintr-o dată lângă noi. Ținea mâinile înainte, ca și cum, nefiind obișnuit să se miște în locul acela, căuta să-și dea seama pe unde merge. O persoană normală nu ar fi putut să audă șoaptele lui Severino, dar aflasem mai demult că auzul lui Jorge, ca acela al tuturor orbilor, era deosebit de ascuțit.

Cu toate acestea, bătrânul păru să nu fi auzit nimic. Ba chiar s-a mișcat într-o altă direcție decât a noastră, s-a lovit de unul dintre călugări și a întrebat ceva. În clipa aceea a apărut din nou Michele și l-a chemat pe Guglielmo să vină, și maestrul meu a luat o hotărâre:

— Te rog, i-a spus lui Severino, întoarce-te repede de unde ai venit. Închide-te înăuntru și așteaptă-mă. Tu, mi-a spus mie, ia-te după Jorge. Chiar dacă a înțeles ceva, nu cred că o să ceară cuiva să-l ducă la spital. În orice caz, să știi să-mi spui unde se duce.

A dat să se întoarcă în sală, și l-a zărit (cum l-am zărit și eu) pe Aymaro care-și făcea loc prin mulțimea celor prezenți ca să-l urmeze pe Jorge, care ieșea. Aici Guglielmo a făcut o greșeală, pentru că de data asta a strigat cu voce tare, de la un capăt la celălalt al nartexului, spunându-i lui Severino, care se afla acum pe pragul din afară:

— Nu îngădui nimănui ca… hârtiile acelea… să se întoarcă de unde au venit!

Eu, care mă pregăteam să-l urmăresc pe Jorge, l-am văzut în clipa aceea, pitit pe după stâlpul ușii din afară, pe chelar, care auzise cuvintele lui Guglielmo și-i privea pe rând pe maestrul meu și pe erborist, cu chipul încordat de spaimă. L-a văzut pe Severino care ieșea și s-a luat după el. Eu, din prag, mă temeam să nu-l pierd din vedere pe Jorge, care era pe punctul de a fi înghițit de ceață; dar și cei doi, în direcția opusă, erau pe punctul de a dispărea în norul acela albicios. Am socotit pe dată ce trebuia să fac. Mi se poruncise să-l urmăresc pe orb, dar pentru că se putea duce spre spital. În schimb, direcția pe care o lua, cu cel care-l întovărășea, era o alta, pentru că tocmai străbătea incinta mănăstirii și se îndrepta spre biserică sau spre Edificiu. Dimpotrivă, chelarul îl urmărea desigur pe erborist și Guglielmo era neliniștit de ceea ce s-ar fi putut petrece în laborator. De aceea eu m-am apucat să-i urmăresc pe cei doi, întrebându-mă, printre altele, unde se dusese Aymaro, dacă nu cumva ieșise din motive cu totul deosebite de ale noastre.

Umblând la o distanță bine cumpănită, nu-l pierdeam din ochi pe chelar, care grăbea pasul pentru că-și dăduse seama că-l urmăresc. Nu putea înțelege dacă umbra care se ținea după el eram eu, după cum nu puteam înțelege eu dacă umbra după care umblam era a lui, dar cum eu nu aveam îndoieli asupra lui, el nu avea îndoieli asupra mea.

Silindu-l să stea cu ochii pe mine, l-am împiedicat să se țină prea strâns de Severino. Așa că atunci când ușa spitalului a apărut în ceață, era deja închisă. Severino intrase, slavă cerului. Chelarul s-a întors încă o dată ca să se uite la mine, care stăteam acum țeapăn ca un copac din grădină, apoi a părut să ia o hotărâre și a pornit-o spre bucătărie. Mi s-a părut că-mi îndeplinisem misiunea, Severino era un om cu mintea la cap, s-ar

fi apărat singur fără să deschidă la nimeni. Nu aveam altceva de făcut, și mai ales muream de curiozitate să văd ce se întâmpla în sala capitulară. De aceea m-am hotărât să mă întorc să iau însemnări. Poate că am făcut rău, ar fi trebuit să mai rămân încă de pază, și am fi înlăturat atâtea alte nenorociri. Dar asta o știu acum, n-o știam atunci.

În timp ce intram din nou, aproape că m-am izbit de Bencio care zâmbea cu un aer complice.

— Severino a găsit ceva lăsat de Berengario, nu-i așa?

— Ce știi tu despre asta? i-am răspuns cu grosolănie, purtându-mă cu el ca și cum ar fi fost unul de aceeași vârstă, în parte de furie, în parte din pricina chipului său tânăr, care arăta acum o răutate aproape copilărească.

— Nu sunt un prost, a răspuns Bencio. Severino dă fuga să-i spună ceva lui Guglielmo, tu veghezi ca să nu se țină nimeni după el.

— Și tu stai prea mult cu ochii pe noi, și pe Severino, am spus mâniat.

— Eu? Sigur că sunt cu ochii pe voi. De alaltăieri nu-mi scapă din ochi nici baia, nici spitalul, și dac-aș fi putut, aș fi intrat acolo. Mi-aș da și ochii din cap să știu ce a găsit Berengario în bibliotecă.

— Tu vrei să știi prea multe lucruri, fără a avea dreptul.

— Eu sunt un învățăcel care am dreptul să știu, eu am venit de la capătul lumii ca să cunosc biblioteca și biblioteca rămâne închisă, ca și cum în ea ar fi lucruri rele și eu…

— Lasă-mă să trec, i-am spus brusc.

— Te las, că tot mi-ai spus ce voiam.

— Eu?

— Se vorbește și tăcând.

— Te sfătuiesc să nu intri în spital, i-am spus.

— Nu intru, nu intru, fii liniștit. Dar nimeni nu mă poate împiedica să privesc de afară.

Nu l-am mai ascultat și am intrat. Curiosul acela nu însemna cine știe ce primejdie. M-am apropiat din nou de Guglielmo și l-am pus la curent pe scurt cu cele întâmplate. El a dat din cap în semn de aprobare, apoi mi-a făcut cu mâna să tac. Hărmălaia se potolea. Legații din amândouă părțile schimbau acum între ei sărutul păcii. Alborea lăuda credința minoriților, Girolamo exalta caritatea predicatorilor, toți ridicau imnuri în nădejdea unei Biserici care să nu mai fie frământată de lupte interne. Unii dintre ei celebrau tăria, alții măsura, toți invocau justiția și cereau să se revină la buna chibzuială. Niciodată nu am văzut atâția oameni împăcați atât de sincer pentru triumful virtuților teologale și cardinale.

Dar iată că Bertrando din Poggetto îl poftea pe Guglielmo să exprime tezele teologilor imperiali. Guglielmo s-a ridicat fără

prea mare plăcere: pe de o parte, își dăduse seama că întâlnirea nu era de nici un folos, pe de alta, era grăbit să plece, și cartea misterioasă îl apăsa pe suflet acum mai mult decât sorții întâlnirii. Dar era limpede că nu se putea sustrage propriei îndatoriri.

A început deci să vorbească printre multe eh-uri și oh-uri, mai mult poate decât era el obișnuit și decât era nevoie, de parcă ar fi vrut să arate că era cu totul nesigur de lucrurile pe care avea să le spună, și a început afirmând că înțelegea foarte bine punctul de vedere al celor care vorbiseră înaintea lui, și că, pe de altă parte, aceea pe care alții o numeau doctrina teologilor imperiali nu era altceva decât o sumă de observații care nu pretindea să se impună ca singură credință adevărată.

A spus deci că, dată fiind nețărmurita bunătate pe care Dumnezeu o arătase prin crearea poporului fiilor săi, iubindu-i pe toți fără nici o deosebire, chiar din acele pagini ale *Facerii* în care încă nu era vorba de sacerdoți și de regi, ținând seamă și că Domnul îi dăduse lui Adam și urmașilor lui puterea asupra lucrurilor de pe acest pământ, ca să asculte de legile divine, era de bănuit că aceluiași Dumnezeu nu îi era străină ideea că în lucrurile pământești poporul să fie dătătorul de legi și prima cauză, de fapt, a legii. Prin popor, a spus, ar fi fost bine să se înțeleagă totalitatea cetățenilor, dar întrucât printre cetățeni trebuiau avuți în vedere și copiii, cei slabi la minte, răufăcătorii și femeile, probabil se putea ajunge în chip rațional la o definiție a poporului ca partea cea mai bună dintre cetățeni, deși el, pe moment, nu socotea de cuviință să se pronunțe despre cine aparținea acelei părți.

A tușit și a cerut iertare celor prezenți, sugerând că în ziua aceea, neîndoielnic, atmosfera era foarte umedă, și a făcut ipoteze că felul în care poporul ar fi putut să-și exprime voința putea să fie întocmai ca o adunare generală electivă. A spus că i se părea chibzuit că o asemenea adunare putea să interpreteze, să schimbe sau să înlăture legea, pentru că, dacă cel care face legea e unul singur, el ar putea să facă rău din neștiință, sau din răutate, și a adăugat că nu era nevoie să le amintească celor de față câte cazuri din acestea se iviseră în ultima vreme. Mi-am dat seama că cei de față, mai degrabă uluiți de cuvintele sale de mai înainte, nu puteau decât să le încuviințeze pe acestea din urmă, pentru că era limpede că fiecare se gândea la o persoană diferită, și fiecare socotea foarte rea persoana la care se gândea.

Bine, a urmat Guglielmo, dacă unul singur poate să facă legile rău, nu vor fi mai buni mai mulți? Firește, a subliniat el, era vorba despre legi pământești, privitoare la bunul mers al lucrurilor civile. Dumnezeu îi spusese lui Adam să nu mănânce din arborele binelui și al răului, și aceea era lege divină; dar după aceea îi dăduse învoire, ce spun?, îl încurajase să dea nume lucrurilor, și tocmai de aceea îl lăsase liber pe supusul lui de pe

pământ. Într-adevăr, deși unii, în timpurile noastre, spun că *nomina sunt consequentia rerum,* cartea *Facerii* este de altfel foarte limpede în această problemă: Dumnezeu i-a adus omului în față toate animalele ca să vadă cum avea să le spună, și în modul deosebit cum omul numise fiecare ființă vie, acela trebuia să fie numele ei. Și cu toate că, firește, primul om fusese înclinat să numească, în limba sa edenică, fiecare lucru și animal potrivit cu natura sa, asta nu înseamnă că el nu exercitase un soi de drept suveran în a-și închipui numele care, potrivit judecății sale, se potrivea mai bine cu natura aceea. Pentru că, într-adevăr, acum se știe că sunt felurite numele pe care oamenii le impun ca să desemneze conceptele, și că egale pentru toți sunt conceptele, semne ale lucrurilor. Astfel că desigur cuvântul *nomen* vine de la *nomos,* sau lege, dat fiind că însăși *nomina* sunt date de către oameni *ad placitum,* adică printr-o liberă și colectivă înțelegere.

Cei de față n-au îndrăznit să nu încuviințeze această doctă demonstrație. Prin care, a tras de aici concluzia Guglielmo, se vede clar că legiferarea asupra lucrurilor de pe acest pământ, și deci asupra lucrurilor privitoare la orașe și la regate, nu are nimic de-a face cu păstrarea și administrarea cuvântului dumnezeiesc, privilegiu de nestrămutat al ierarhiei ecleziastice. Nefericiți chiar, a spus Guglielmo, necredincioșii ce nu au asemenea autorități care să interpreteze pentru ei cuvântul lui Dumnezeu (și toți i-au deplâns pe necredincioși). Dar putem noi oare spune, din această cauză, că necredincioșii nu au tendința să facă legi și să-și administreze lucrurile lor prin guverne, regi, împărați și sultani, și califi sau ce-or mai fi fost? Și se putea nega că mulți împărați romani își exercitaseră puterea temporală cu înțelepciune? Să ne gândim la Traian! Și cine le-a dat, păgânilor și necredincioșilor, această capacitate naturală de a legifera și de a trăi în comunități politice? Poate divinitățile lor mincinoase, care fără îndoială nu există (sau că nu e nevoie să existe, oricum s-ar înțelege negația acestor modalități)? Desigur că nu. Nu se poate să nu le-o fi dat decât Dumnezeul ereticilor, Dumnezeul Israelului, părintele Domnului Nostru Christos… Admirabilă dovadă a bunătății dumnezeiești, care a dat capacitate de a judeca lucrurile politice chiar și celor care nu cunosc autoritatea pontifului roman și nu cunosc aceleași sfinte, dulci și necruțătoare mistere ale poporului creștin! Dar ce demonstrație e mai frumoasă, dacă nu aceasta, despre faptul că stăpânirea temporală și jurisdicția seculară nu au nimic de-a face cu Biserica și cu legea lui Christos, și au fost poruncite de Dumnezeu din afara oricărei confirmări ecleziastice și chiar înainte de-a se fi născut sfânta noastră religie?

A tușit din nou, dar de data aceasta nu singur. Mulți dintre cei de față se răsuceau în jilțurile lor și-și dregeau glasul. L-am văzut pe cardinal trecându-și limba peste buze și făcând un gest plictisit, dar curtenitor, pentru a-l îndemna pe Guglielmo să treacă la subiect. Și Guglielmo a înfruntat cele ce păreau acum

tuturor, chiar și celor ce nu le împărtășeau, concluziile poate neplăcute ale acelui discurs de necombătut. Și a spus atunci Guglielmo că deducțiile sale îi păreau susținute de însuși exemplul lui Christos, carele nu a venit pe lumea aceasta ca să conducă, ci ca să se supună, potrivit condițiilor pe care le găsea în lume, cel puțin în ceea ce privea legile lui Caesar. El nu a vrut ca apostolii să aibă putere și stăpânire, și de aceea părea lucru înțelept că urmașii apostolilor trebuiau să fie străini de orice fel de putere lumească și silnică. Dacă pontiful, episcopii și preoții nu erau supuși puterii lumești și silnice a principelui, autoritățile principelui ar fi fost făcute de rușine, și s-ar face prin asta de rușine un ordin care, cum s-a arătat mai înainte, fusese pornit de la Dumnezeu. Trebuie să ținem, firește, seama de unele cazuri foarte delicate – a spus Guglielmo –, precum cele ale ereticilor, asupra ereziei cărora numai Biserica, păstrătoare a adevărului, poate să se rostească, și totuși numai brațul secular poate să pună ordine. Când Biserica descoperă eretici, va trebui, desigur, să-i arate principelui, carele este bine să fie încunoștințat despre condițiile cetățenilor săi. Dar ce va trebui să facă principele cu un eretic? Să-l condamne în numele acelui adevăr dumnezeiesc al cărui păstrător nu este? Principele poate și trebuie să-l condamne pe eretic dacă faptele sale vatămă trăirea laolaltă a tuturor, dacă deci ereticul își afirmă erezia ucigând sau împiedicându-i pe cei care n-o împărtășesc. Dar acolo se oprește puterea principelui, pentru că nimeni de pe acest pământ nu poate fi silit prin tortură să se țină de preceptele Evangheliei, altfel unde s-ar termina acea liberă voință despre a cărei folosire fiecare va fi apoi judecat în lumea cealaltă? Biserica poate și trebuie să-i atragă atenția ereticului că el se înstrăinează de comunitatea credincioșilor, dar nu poate să-l judece pe pământ și să-l silească împotriva voinței sale. Dacă Christos ar fi voit ca sacerdoții lui să dobândească putere silnică, ar fi hotărât precepte precise cum a făcut Moise cu legea antică. N-a făcut-o. Deci n-a voit-o. Sau se înțelege că trebuie bănuită ideea că el a voit-o, dar că-i lipsise timpul sau priceperea de a o spune, în trei ani de predici? Dar era drept să nu o voiască, pentru că, dacă ar fi voit-o, atunci papa și-ar fi impus voința regelui, și creștinismul nu ar mai fi o lege a libertății, ci o sclavie de neîngăduit.

Toate acestea, a adăugat Guglielmo cu un chip vesel, nu sunt o limitare a puterii înaltului pontif, ci chiar o proslăvire a misiunii sale: pentru că e sclavul sclavilor lui Dumnezeu pe acest pământ, pentru a sluji, nu pentru a fi slujit. Și, în sfârșit, ar fi cel puțin ciudat dacă papa ar avea jurisdicție asupra treburilor Imperiului și nu asupra altor regate ale pământului. Cum se știe, ceea ce spune papa despre lucrurile divine are preț pentru supușii regelui Franței cât și pentru cei ai regelui din Englitera, dar trebuie să aibă și pentru supușii lui Gran Cane sau ai sultanului necredincioșilor, care sunt numiți tocmai pentru că nu sunt

credincioși acestui frumos adevăr. Și, deci, dacă papa ar pretinde să aibă jurisdicție temporală – ca papă – doar asupra lucrurilor din împărăție, ar putea să se facă bănuit că, asemuindu-se jurisdicția temporală cu cea spirituală, prin asta el nu ca nu ar avea jurisdicție spirituală asupra sarazinilor sau asupra tătarilor, ci nici asupra francezilor și englezilor – ceea ce ar fi o foarte vinovată blasfemie. Iată motivul, încheia maestrul meu, pentru care i se părea drept să afirme că Biserica din Avignon aducea injurii lumii întregi, declarând că avea dreptul să aprobe sau să-l suspende pe cel care fusese ales împărat al romanilor. Papa nu are asupra Imperiului drepturi mai mari decât asupra altor regate, și, după cum nu sunt supuși aprobării papei nici regele Franței, nici sultanul, nu se vede un motiv întemeiat prin care să fie supus împăratul germanilor sau al italienilor. Această supunere nu este de drept divin, pentru că Scripturile nu vorbesc despre ea. Nu este sfințită de dreptul neamurilor, în virtutea temeiurilor adoptate pentru ea. Cât privește legăturile cu disputa despre sărăcie, a spus în sfârșit Guglielmo, umilele sale păreri, în forma unor sociabile propuneri făcute de el și de unii ca Marsilio din Padova și Giovanni din Gianduno, duceau la concluziile următoare: dacă franciscanii doreau să rămână săraci, împăratul nu putea și nu trebuia să se împotrivească unei dorințe atât de pline de virtute. Desigur că dacă ipoteza sărăciei lui Christos ar fi fost dovedită, nu numai că asta i-ar fi ajutat pe minoriți, dar ar fi întărit ideea că Iisus nu voise pentru el nici o jurisdicție pământească. Dar auzise în dimineața aceea persoane foarte înțelepte că nu se putea dovedi că Iisus fusese sărac. De unde i se părea mai potrivit să răstoarne demonstrația. Întrucât nimeni nu afirmase, și nu ar fi putut afirma, că Iisus ceruse pentru sine și pentru ai lui vreo jurisdicție pământească, această îndepărtare a lui Iisus de bunurile lumești îi părea o dovadă de ajuns pentru a sfătui să se rețină de aici, fără a păcătui, că lui Iisus îi era mai dragă sărăcia.

Guglielmo vorbise pe un ton atât de potolit și își exprimase încredințările atât de sfios, încât nici unul dintre cei prezenți nu ar fi putut să se scoale și să-l oprească. Ceea ce nu vrea să spună că toți erau convinși de ceea ce spusese. Nu numai avignonezii se frământau acum cu figurile încordate și şoptindu-și tot felul de păreri între ei, dar însuși Abatele părea foarte neplăcut impresionat de cuvintele lui, ca și cum s-ar fi gândit că nu acela era modul în care își dorea el legăturile dintre ordinul lui și Imperiu. Iar în ceea ce-i privește pe minoriți, Michele din Cesena era încremenit, Girolamo amețit, Ubertino gânditor.

Tăcerea a fost întreruptă de cardinalul din Poggetto, mereu zâmbitor și liniștit, care cu bunăvoință l-a întrebat pe Guglielmo dacă s-ar fi dus la Avignon să-i spună aceleași lucruri și lui *messer* papa. Guglielmo i-a cerut părerea cardinalului, acesta a spus că *messer* papa auzise rostindu-se multe păreri discutabile în

viața lui, și că era un om foarte binevoitor cu toți fiii lui, dar că desigur aceste idei l-ar fi mâhnit mult.

Apoi a vorbit Bernardo Gui care până atunci nu deschisese gura:

— Eu aș fi foarte bucuros dacă fratele Guglielmo, atât de priceput și de elocvent în expunerea ideilor sale, ar veni să le supună judecății pontifului.

— M-ați convins, signor Bernardo, a spus Guglielmo. N-am să vin. Apoi, întorcându-se spre cardinal, cu ton de iertăciune: Știți, fluxiunea aceasta care-mi prinde pieptul nu-mi îngăduie să fac o călătorie atât de lungă într-un asemenea anotimp.

— Dar atunci de ce ați vorbit atât de mult? l-a întrebat cardinalul.

— Ca să depun mărturie pentru adevăr, a spus cu umilință Guglielmo. Adevărul ne va face liberi.

— Ei, asta-i! a izbucnit atunci Giovanni Dalbena. Aici nu este vorba despre adevărul care să ne facă liberi, ci despre libertatea mult prea mare care vrea să treacă drept adevărată!

— Și asta e cu putință, a admis cu dulceață Guglielmo.

Mi-am dat seama, printr-o intuiție neașteptată, că era pe cale să izbucnească o furtună a inimilor și a limbilor mult mai aprigă decât prima. Dar nu s-a întâmplat nimic. Și-n timp ce Dalbena încă mai vorbea, intrase căpitanul arcașilor și se dusese să șoptească ceva la urechea lui Bernardo. Care s-a sculat brusc și, cu mâna, a cerut să fie ascultat.

— Fraților, a spus, s-ar putea ca această atât de tulburătoare discuție să fie reluată, dar acum o întâmplare de o nemăsurată gravitate ne silește să întrerupem lucrările noastre cu îngăduința Abatelui. Poate că am depășit, fără să vreau, așteptările Abatelui însuși, care nădăjduia să se afle vinovatul multelor crime din zilele trecute. Omul acela se află acum în mâna mea. Dar, vai, a fost prins mult prea târziu, încă o dată… Ceva s-a petrecut acolo… și arăta fără direcție spre afară.

A străbătut sala în mare grabă și a ieșit, urmat de mulțime, Guglielmo printre primii și eu cu el.

Maestrul meu m-a privit și mi-a spus:

— Mi-e teamă că s-a întâmplat ceva cu Severino.

Ziua a cincea

Sexta

În care Severino este găsit asasinat și nu se mai găsește cartea pe care el o găsise

Am străbătut esplanada cu pas grăbit și cuprinși de spaimă. Căpitanul arcașilor ne purta spre spital și cum am ajuns acolo am deslușit prin pâcla deasă și cenușie o tremurare de umbre: erau călugări și servitori care veneau în fugă, erau arcași care stăteau în fața ușii ca să nu lase lumea să intre.

— Oamenii aceia înarmați fuseseră trimiși de mine ca să caute un om care putea să facă lumină între atâtea taine, a spus Bernardo.

— Fratele erborist? a întrebat uluit Guglielmo.

— Nu, o să vedeți acum, a spus Bernardo, făcându-și drum înăuntru.

Am pătruns în laboratorul lui Severino și aici o scenă îngrozitoare s-a înfățișat ochilor noștri. Nefericitul erborist zăcea, lipsit de viață, într-un lac de sânge, cu capul sfărâmat. În jur, rafturile păreau răvășite de o furtună: borcane, sticle, cărți, documente erau aruncate ici și colo într-o mare dezordine și devălmășie. Alături de corp era o sferă armilară, de două ori mai mare decât un cap de om; era din metal lucrat cu mare finețe, având deasupra o cruce de aur, și fusese fixată pe un scurt trepied decorat. Alte dăți o zărisem pe masa din stânga intrării.

În celălalt capăt al camerei doi arcași îl țineau strâns pe chelar, care se zbătea strigând că e nevinovat și care își înteți strigătele când l-a văzut intrând pe Abate.

— Signore, aparențele sunt împotriva mea! Am intrat aici după ce Severino murise, și m-au găsit când stăteam și priveam amuțit măcelul acesta!

Șeful arcașilor s-a apropiat de Bernardo și, primind îngăduința, a dat raportul în fața tuturor. Arcașii primiseră porunca să-l caute pe chelar și să-l aresteze, și de mai bine de două ore umblau după el prin abație. Trebuie să fi fost vorba, m-am gândit, de ordinul pe care Bernardo îl dăduse mai înainte de-a fi intrat în capitul, și soldații, străini în locul acela, își desfășuraseră căutările lor în locuri greșite, fără să-și dea seama că Remigio, neștiind de soarta care-l aștepta, stătea cu ceilalți în nartex; iar, pe de altă parte, ceața făcuse și mai fără roade căutarea arcașilor. În orice caz, din cuvintele căpitanului reieșea că atunci când Remigio, după ce-l părăsisem eu, se îndreptase spre bucătării, cineva îl văzuse și le spusese arcașilor, care veniseră la Edificiu când chelarul se îndepărtase iarăși de acolo, și de foarte puțină vreme, pentru că la bucătărie era Jorge care spunea că abia vorbise cu el. Atunci arcașii cercetaseră platoul în direcția grădinilor de zarzavat și aici, cufundat în ceață ca o

fantomă, îl găsiseră pe bătrânul Alinardo, care aproape că se rătăcise. Și Alinardo spusese că îl văzuse pe chelar, cu puțin înainte, intrând în spital. Arcașii se îndreptaseră într-acolo, găsind ușa deschisă. Când au intrat, l-au găsit pe Severino fără suflare și pe chelar care, ca ieșit din minți, scotocea prin dulapuri, aruncând totul pe jos de parcă ar fi căutat ceva. Era ușor de înțeles ce se întâmplase, încheia căpitanul. Remigio intrase, se aruncase asupra erboristutului, îl ucisese, și apoi căuta lucrul pentru care-l ucisese.

Un arcaș a ridicat de jos sfera armilară și i-a dat-o lui Bernardo. Eleganta arhitectură de arcuri de aramă și de argint, ținută de o foarte rezistentă ramă de inele de bronz, fixată în suportul trepiedului, fusese izbită cu putere de craniul victimei, așa încât în lovitură multe din cercurile mai subțiri se rupseseră sau se sfărâmaseră într-o parte. Și că aceea fusese partea care se ciocnise de capul lui Severino o arătau urmele de sânge și chiar smocurile de păr și scârboasele bucățele de materie cerebrală.

Guglielmo s-a aplecat asupra lui Severino pentru a-i constata moartea. Ochii nefericitului, acoperiți de valurile de sânge curs din cap, erau căscați larg și m-am întrebat dacă n-ar fi cumva cu putință să citești în pupilele încremenite, cum se povestește că s-ar fi întâmplat în alte cazuri, imaginea ucigașului, ultima mărturie a perceperii victimei. Am văzut că Guglielmo căuta mâinile mortului, să controleze dacă avea pete negre pe degete, chiar dacă în cazul acela cauza morții era, de altfel, foarte neîndoielnică, dar Severino purta aceleași mănuși de piele cu care-l văzusem uneori umblând cu ierburile vătămătoare, cu gușteri și insecte necunoscute.

Între timp Bernardo Gui i se adresa chelarului:

— Remigio din Varagine, ăsta e numele tău, e adevărat? Pusesem oamenii mei pe urmele tale pe baza altor învinuiri și pentru a-mi confirma alte bănuieli. Acum văd că procedasem bine, deși, spre vina mea, cu prea mare întârziere, Signore, i-a spus Abatelui, mă socotesc aproape vinovat de această ultimă crimă, pentru că încă de azi-dimineață știam că trebuia că-l dau pe mâna justiției pe acest om, după ce ascultasem declarațiile celuilalt nenorocit, arestat azi-noapte. Dar ați văzut și domnia voastră, în timpul dimineții am fost prins de atâtea alte îndatoriri și oamenii mei au făcut tot ce au știut mai bine…

În timp ce vorbea, cu voce tare, pentru ca toți cei de față să-l poată auzi (și între timp camera se umpluse de lume, care ocupase fiecare ungher, privind lucrurile stricate sau risipite, arătându-și cadavrul și discutând cu voce scăzută despre crima cumplită), l-am zărit, prin mica mulțime, pe Malachia, care privea întunecat scena. L-a zărit și chelarul, care tocmai atunci era târât afară. S-a smuls din strânsoarea arcașilor și s-a repezit la confratele lui, apucându-l de îmbrăcăminte și vorbindu-i scurt și plin de disperare, cu fața lipită de-a lui, până când arcașii l-au

tras din nou. Dar, dus de-acolo cu brutalitate, s-a întors din nou spre Malachia, strigându-i:

— Jură, că jur și eu!

Malachia n-a răspuns numaidecât, ca și cum și-ar fi căutat cuvintele potrivite. Apoi, în timp ce chelarul trecea pragul, tras cu forța, i-a spus:

— N-am să fac nimic împotriva ta.

Guglielmo și cu mine ne-am privit, întrebându-ne ce însemna scena aceea. Și Bernardo o observase, dar nu părea tulburat de ea, ba chiar i-a zâmbit lui Malachia de parcă i-ar fi aprobat cuvintele și ar fi pecetluit cu el o sinistră complicitate. Apoi a anunțat că imediat după masă avea să se reunească în capitul un prim tribunal pentru a instrui de față cu toți ancheta aceea. Și a ieșit, poruncind să-l ducă pe chelar la fierării, fără să-l lase să vorbească cu Salvatore.

În momentul acela ne-am auzit strigați de Bencio, din spatele nostru.

— Eu am intrat numaidecât după voi, a spus dintr-o suflare, în vreme ce camera era aproape goală, și Malachia nu era.

— O fi intrat mai târziu, a spus Guglielmo.

— Nu, l-a încredințat Bencio, ședeam lângă ușă, am văzut cine intra. Vă spun, Malachia era aici, înainte… mai înainte…

— Mai înainte de ce?

— Mai înainte de-a fi intrat chelarul. Nu pot să jur, dar cred că a ieșit de după perdeaua aceea, când aici eram deja mai mulți, și a arătat spre o draperie mare care ascundea un pat pe care de obicei Severino punea să se odihnească pe cel care tocmai luase vreo doctorie.

— Vrei să insinuezi că el a fost cel care l-a ucis pe Severino și că s-a ascuns acolo când a intrat chelarul? a întrebat Guglielmo.

— Sau că de-acolo, de după perdea, a fost martor la cele ce s-au petrecut aici. De ce altfel l-ar fi implorat chelarul să nu-i facă rău, făgăduindu-i, în schimb, ca nici el să nu-i facă rău lui Malachia?

— S-ar putea, a spus Guglielmo. În orice caz aici era o carte și ar trebui să mai fie încă, pentru că atât chelarul, cât și Malachia au ieșit cu mâna goală.

Guglielmo știa din cele ce-i spusesem că Bencio știa, și în momentul acela avea nevoie de ajutor. S-a apropiat de Abate, care privea cu tristețe cadavrul lui Severino, și l-a rugat să dea poruncă să iasă toți, pentru că voia să cerceteze mai bine locul. Abatele a primit rugămintea și a ieșit chiar și el, nu fără să-i arunce lui Guglielmo o privire de neîncredere, ca și cum l-ar fi învinuit că sosea întotdeauna prea târziu. Malachia a încercat să rămână, născocind tot felul de motive, cu totul neîntemeiate; Guglielmo i-a atras atenția că aceea nu era biblioteca și că în locul acela nu putea să pretindă că are drepturi. A fost curtenitor

cu el, dar neînduplecat, și s-a răzbunat pentru faptul că Malachia nu-i îngăduise să examineze masa lui Venanzio.

Când am rămas în trei, Guglielmo a golit una dintre mese de vasele și de hârtiile care o umpleau, și mi-a cerut să-i dau una câte una cărțile adunate de Severino. Erau puține, în comparație cu cele atât de numeroase din labirint, dar era totuși vorba de zeci și zeci de volume, de felurite mărimi, care la început erau în perfectă ordine în dulapuri, și acum zăceau în dezordine pe jos, printre tot felul de alte obiecte, deja răvășite de mâinile grăbite ale chelarului, unele chiar sfâșiate, ca și cum el n-ar fi căutat o carte, ci altceva aflat între paginile unei cărți. Unele dintre ele erau sfâșiate cu violență, rupte din legăturile lor. N-a fost o treabă ușoară să le strângem, să cercetăm la repezeală ce era cu ele și să le așezăm în vraf pe masă, și am făcut totul în grabă pentru că Abatele ne îngăduise puțină vreme, dat fiind că trebuia apoi să se întoarcă niște călugări ca să potrivească la loc trupul zdrobit al lui Severino și să-l pregătească pentru îngropăciune. Și mai era vorba și de-a ne vârî să căutăm peste tot, pe sub mese, în spatele dulapurilor și mobilelor, dacă scăpase ceva la prima căutare. Guglielmo n-a vrut ca Bencio să mă ajute, și i-a îngăduit doar să stea de pază la ușă. În ciuda poruncilor Abatelui, mulți voiau cu tot dinadinsul să intre, servitori îngroziți de veste, călugări care îl plângeau pe confratele lor, novici veniți cu pânze curate și cu lighenașe de apă ca să scalde și să primenească mortul…

Trebuia deci să ne grăbim. Eu luam cărțile, i le dădeam lui Guglielmo, care le cerceta și le punea pe masă. Apoi ne-am dat seama că treaba cerea multă vreme și am început s-o facem împreună, adică eu ridicam de jos cartea, o puneam în ordine dacă era desfăcută, îi citeam titlul, o dădeam. Și în multe cazuri era vorba de foi separate.

— *De plantis libri tres,* blestemată treabă, nu e asta, spunea Guglielmo și punea volumul pe masă.

— *Thesaurus herbarum,* spuneam eu, și Guglielmo:

— Las-o, noi căutăm o carte grecească!

— Asta? întrebam eu, arătându-i o operă cu paginile acoperite cu caractere încurcate.

Și Guglielmo:

— Nu, asta e arabă, prostule! Avea dreptate Bacon că prima datorie a înțeleptului este să învețe limbi străine!

— Dar nici dumneavoastră nu știți araba! răspundeam eu atins, la care Guglielmo îmi spunea:

— Dar cel puțin înțeleg când este vorba de arabă!

Și eu roșeam pentru că-l auzeam pe Bencio râzând în spatele meu.

Cărțile erau multe, și mai multe însemnările, sulurile cu desene ale bolții cerești, cataloagele cu plante ciudate, manuscrisele aparținând poate mortului, pe foi separate. Am

muncit mult, am căutat prin tot laboratorul. Guglielmo a ajuns chiar, cu o desăvârșită răceală, să miște cadavrul, ca să vadă dacă nu cumva era ceva dedesubt, și i-a căutat prin veșminte. Nimic.

— Nu poate să nu fie, a spus Guglielmo. Severino s-a închis aici înăuntru cu o carte. Chelarul n-o avea…

— N-o ascunsese cumva în haină? am întrebat.

— Nu, cartea pe care am văzut-o alaltăieri dimineață sub masa lui Venanzio era mare, ne-am fi dat seama.

— Cum era legată? am întrebat.

— Nu știu, sta deschisă și am văzut-o doar pentru câteva secunde, abia ca să-mi dau seama că era în grecește, dar altceva nu-mi amintesc. Să continuăm: chelarul n-a luat-o, n-a luat-o nici Malachia, cred.

— Mai mult ca sigur că nu, ne-a încredințat Bencio, când chelarul l-a apucat de piept s-a văzut că n-o putea avea sub scapulară.

— Bine. Adică rău. Dacă acea carte nu e în camera aceasta, este neîndoielnic că un altul, în afară de Malachia și de chelar, intrase mai înainte.

— Adică o a treia persoană, care l-a omorât pe Severino?

— Prea multă lume, a spus Guglielmo.

— Pe de altă parte, am spus, cine putea să știe că volumul e aici?

— Jorge, bunăoară, care ne-a auzit.

— Da, am spus, dar Jorge nu ar fi putut să omoare un om puternic ca Severino, și cu atâta sălbăticie.

— Firește că nu. În afară de asta, tu l-ai văzut îndreptându-se spre Edificiu, arcașii l-au găsit în bucătărie cu puțin înainte de a-l fi găsit pe chelar. Deci nu ar fi avut timp să vină aici și apoi să se întoarcă în bucătărie. Socotește că, și dacă se mișcă atât de sprinten, trebuie totuși să meargă pe lângă ziduri, și nu ar fi putut străbate grădinile, în fugă…

— Lăsați-mă să judec cu mintea mea, am spus, eu care acum aveam ambiția să-l imit pe maestrul meu. Deci Jorge nu poate să fi fost. Alinardo se învârtea prin jur, dar și el se ține cu greu pe picioare, și nu putea să-l fi biruit pe Severino. Chelarul a fost aici, dar timpul care s-a scurs între sosirea lui la bucătărie și sosirea arcașilor a fost atât de scurt, încât mi se pare greu de crezut că a putut să-l facă pe Severino să-i deschidă, să-i sară la gât, să-l omoare și apoi să scormonească și să facă toată harababura asta. Malachia ar fi putut veni înaintea tuturor. Jorge v-a auzit în nartex, s-a dus în *scriptorium* să-l înștiințeze pe Malachia că o carte din bibliotecă a fost luată de Severino. Malachia vine aici, îl convinge pe Severino să-i deschidă, îl omoară, Dumnezeu știe de ce. Dar dacă el căuta cartea, ar fi trebuit s-o recunoască fără să răstoarne totul în felul ăsta, pentru că el e bibliotecarul! Atunci cine rămâne?

— Bencio, a spus Guglielmo.

Bencio a negat cu toată puterea, scuturând din cap.

— Nu, frate Guglielmo, domnia ta știe că-mi dădea ghes curiozitatea. Dar dacă aș fi intrat și aș fi putut ieși cu cartea, acum n-aș sta aici să vă țin tovărășie, ci în cu totul altă parte să-mi cercetez comoara.

— O dovadă aproape convingătoare, a zâmbit Guglielmo. Totuși, tu nu știi cum e făcută cartea. Puteai să fi făcut crima și acum să fii aici căutând să-i dai de urmă.

Bencio a roșit foarte puternic:

— Eu nu sunt un ucigaș! s-a răzvrătit el.

— Nimeni nu e, înainte de-a făptui prima crimă! a spus filosoficește Guglielmo. În orice caz, cartea nu este, și asta-i o dovadă îndestulătoare a faptului că tu nu ai lăsat-o aici. Și mi se pare cu chibzuială că dacă ai fi luat-o mai înainte, să fi șters-o afară în timpul zăpăcelii.

Apoi s-a întors să privească la cadavru. A părut că abia atunci și-a dat seama de moartea prietenului său.

— Bietul Severino, te bănuisem și pe tine, cu otrăvurile tale. Și tu te așteptai să ți se strecoare vreo otravă, altfel nu ți-ai fi pus tu mănușile alea. Te fereai ca primejdia să nu vină de pe pământ, și în schimb a venit de la bolta cerească.

A luat din nou sfera în mână, privind-o cu atenție:

— Cine știe de ce a folosit tocmai arma asta…

— Era la îndemână…

— Poate. Mai erau și alte lucruri, vase, instrumente de grădinărit… E un exemplu strălucit de artă a metalelor și de știință a astronomiei. S-a prăbușit și… Sfinte Dumnezeule! a strigat el deodată.

— Ce s-a-ntâmplat?

— Și a fost lovită a treia parte din soare, și a treia parte din lună, și a treia parte din stele… a recitat el.

Cunoșteam prea bine textul Apostolului Ioan.

— A patra trâmbiță! am exclamat.

— Așa e. Mai întâi grindina, apoi sângele, apoi apa și acum stelele… Dacă așa stau lucrurile, totul trebuie văzut de la început, ucigașul nu a lovit din întâmplare, a urmat un plan… Dar poți oare să-ți închipui o minte atât de ticăloasă care să ucidă numai când poate s-o facă urmărind cele prescrise de Apocalipsă?

— Ce se va întâmpla cu cea de-a cincea trâmbiță? am întrebat încremenit. Am încercat să-mi amintesc: „Și am văzut un astru căzut din cer pe pământ și lui i-a fost dată cheia puțului abisului”. Va muri cineva înecat în puț?

— A cincea trâmbiță ne făgăduiește multe alte lucruri, a spus Guglielmo. Din puț va ieși fumul unui cuptor, apoi vor ieși niște lăcuste care-i vor chinui pe oameni cu un ac asemenea celui al scorpionilor. Și forma lăcustelor va fi aceea a cailor cu coarne de aur pe cap și cu dinți de leu… Omul nostru ar avea la

dispoziție tot felul de mijloace pentru a realiza cuvintele cărții… Dar să nu ne lăsăm purtați de născociri. Să căutăm mai degrabă să ne amintim ce ne-a spus Severino când ne-a anunțat că găsise cartea…

— Dumneavoastră i-ați spus să v-o aducă și el a spus că nu putea…

— Așa e, și apoi am fost întrerupți. De ce nu putea? O carte se poate transporta. Și de ce și-a pus mănușile? Există ceva în carte legat de otrava care i-a ucis pe Berengario și pe Venanzio? Un amestec tainic, un vârf otrăvit…

— Un șarpe! am spus.

— De ce nu o balenă? Nu, noi încă născocim. Otrava, am văzut asta, ar fi trebuit să treacă prin gură. Și apoi nu este adevărat că Severino a spus că nu putea aduce cartea. A spus că prefera să mi-o arate aici. Și și-a pus mănușile… Deocamdată știm că acea carte trebuie atinsă cu mănușile. Și asta ți-o spun și ție, Bencio, dacă ai s-o găsești, cum tragi nădejde. Și văzând că ești atât de săritor, poți să mă ajuți. Urcă-te în *scriptorium* și fii cu ochii-n patru pe Malachia. Nu-l pierde din vedere.

— Așa am să fac! a spus Bencio, și a ieșit vesel, mi s-a părut, pentru misiunea lui.

N-am mai putut să-i ținem prea mult pe ceilalți călugări și camera a fost invadată de lume. Trecuse acum ora de masă și desigur Bernardo își aduna în capitul curtea.

— Aici nu mai e nimic de făcut, a spus Guglielmo. Mi-a trecut prin minte o idee:

— Ucigașul, am spus, n-ar fi putut oare să arunce cartea pe fereastră, ca să se ducă apoi s-o ia din spatele spitalului?

Guglielmo a privit cu neîncredere ferestrele mari ale laboratorului, care păreau ermetic închise.

— Să controlăm, a spus.

Am ieșit și am cercetat marginea din spate a construcției, care se ridica chiar în dosul zidului de împrejmuire, nu fără să lase o trecere strâmtă. Guglielmo a înaintat cu băgare de seamă, pentru că în spațiul acela zăpada din zilele trecute se păstrase neatinsă. Pașii noștri lăsau pe crusta înghețată, dar delicată, semne precise, și dacă cineva ar fi trecut înaintea noastră zăpada ne-ar fi spus. Nu am văzut nimic.

Am părăsit, o dată cu spitalul, biata mea ipoteză, și în timp ce străbăteam grădina, l-am întrebat pe Guglielmo dacă avea într-adevăr încredere în Bencio.

— Nu întru totul, a spus Guglielmo, dar în orice caz nu i-am spus nimic pe care el să nu-l știe, și l-am făcut să-i fie teamă de cartea aceea. În sfârșit, punându-l să-l pândească pe Malachia, îl facem să fie pândit și el de Malachia care, fără îndoială, caută și el cartea în interesul său.

— Și chelarul ce voia?

— O vom afla în curând. Desigur, voia el ceva, și voia numaidecât pentru a se feri de o primejdie de care era îngrozit. Acest ceva trebuie să fie cunoscut de Malachia, altfel n-avem cum explica de ce-l implora cu atâta disperare Remigio…

— În orice caz, cartea a dispărut.

— Acesta este lucrul cel mai de necrezut, a spus Guglielmo când tocmai soseam la sala capitulară. Dacă există, și Severino a spus că era, sau a fost luată, sau mai e încă acolo.

— Și cum nu e, cineva a luat-o, am încheiat eu.

— Asta nu însemnează că raționamentul nu poate fi făcut pornind și de la o altă premisă minoră. Așa că, întrucât totul ne încredințează că nimeni n-a putut s-o ia…

— Atunci ar trebui să fie acolo. Dar nu e.

— Un moment. Noi spunem că nu e pentru că n-am găsit-o. Dar poate nu am găsit-o pentru că nu am văzut-o acolo unde era.

— Dar ne-am uitat peste tot!

— Ne-am uitat, dar n-am văzut. Sau am văzut, dar n-am recunoscut… Adso, oare cum ne-a descris Severino cartea aceea, ce cuvinte a folosit?

— A spus că a găsit o carte care nu era de-a lui, în grecește…

— Nu! Acum îmi amintesc. A spus o carte *ciudată.* Severino era un om învățat și pentru un învățat o carte în grecește nu este ciudată, chiar dacă învățatul acela nu știe grecește, pentru că măcar îi cunoaște alfabetul. Și un învățat nu ar numi ciudată nici chiar o carte în arabă, chiar dacă nu cunoaște araba… S-a întrerupt: Și ce făcea o carte în arabă în laboratorul lui Severino?

— Dar de ce ar fi trebuit să numească ciudată o carte în arabă?

— Asta e problema. Dacă a numit-o ciudată e pentru că avea un aspect neobișnuit, neobișnuit măcar pentru el, care era erborist, nu bibliotecar… Și în biblioteci se întâmplă ca multe manuscrise antice să fie uneori legate împreună, adunând într-un volum texte deosebite și ciudate, unul în grecește, altul în aramaică…

— … și altul în arabă! am strigat eu fulgerat de o iluminare.

Guglielmo m-a tras cu violență afară din nartex, făcându-mă să alerg spre spital:

— Dobitoc de teuton, cap de dovleac, prostănac, te-ai uitat doar la primele pagini și nu la rest!

— Dar, maestre, am gâfâit eu, dumneavoastră v-ați uitat la paginile pe care vi le-am arătat și ați spus că erau în arabă, și nu în grecește!

— E adevărat, Adso, e adevărat; dobitocul sunt eu, fugi, repede!

Ne-am întors în laborator și am intrat cu greu în el pentru că novicii tocmai transportau cadavrul afară. Alți curioși se învârteau prin cameră. Guglielmo s-a repezit la masă, a ridicat

volumele căutându-l pe cel fatidic, le arunca pe jos în ochii îngroziți ai celor de față, apoi le-a deschis și le-a redeschis de mai multe ori. Și, vai, manuscrisul acela nu mai era, îmi aminteam cu greu vechea legătură, nu prea rezistentă, destul de stricată, cu niște benzi metalice subțiri.

— Cine a intrat aici după ce am ieșit noi? l-a întrebat Guglielmo pe un călugăr.

Acela a ridicat din umeri, era clar că intraseră toți și nici unul.

Am căutat să ne gândim la toate posibilitățile. Malachia? Era posibil, știa ce voia, poate că ne supraveghease, ne văzuse ieșind fără nimic în mână, se întorsese la sigur. Bencio? Mi-am amintit că atunci când fusese discuția despre textul arab, râsese. Atunci crezusem că râsese pentru ignoranța mea, dar poate că râdea de naivitatea lui Guglielmo, el știa bine în câte feluri se poate găsi un vechi manuscris, poate se gândise la ceea ce noi nu ne gândiserăm imediat și la ceea ce ar fi trebuit să ne gândim, adică la faptul că Severino nu cunoștea araba și că deci era nefiresc să păstreze printre cărțile sale una pe care n-o putea citi. Sau mai exista și un al treilea personaj.

Guglielmo era cu totul umilit. Căutam să-l împac, îi spuneam că el căuta de trei zile un text în grecește și că era firesc să fi dat deoparte, în cursul cercetărilor sale, cărțile care nu apăreau în grecește. Și el răspundea că, natural, era omenește să faci greșeli, dar există ființe umane care făptuiesc mai multe decât alții, și că sunt numite proaste, și că el era dintre ele, și că se întreba dacă meritase osteneala să studieze la Paris și la Oxford ca să nu poată apoi gândi că manuscrisele se leagă și pe grupuri, lucru pe care-l știu și novicii, în afară de cei proști ca mine și o pereche de proști ca noi amândoi ar fi avut o mare izbândă la bâlciuri, și asta ar trebui să facem, nu să căutăm să dăm de rost tainelor, mai ales când aveam în fața noastră oameni cu mult mai mult cap decât noi.

— Dar n-are rost să plângem, a încheiat apoi. Dacă a luat-o Malachia, a și pus-o la loc în bibliotecă. Și o vom găsi numai dacă vom ști să intrăm în *finis Africae.* Dacă a luat-o Bencio, își va fi închipuit că mai devreme sau mai târziu eu voi fi avut bănuiala pe care am avut-o, și că mă voi fi întors în laborator, altfel n-ar fi făcut-o așa de repede. Și deci se va fi ascuns, și singurul loc în care desigur că nu este ascuns e cel în care noi îl vom căuta numaidecât, adică chilia lui. Deci să ne întoarcem la capitul și să vedem dacă în timpul anchetei chelarul nu va spune ceva de folos. Pentru că, la urma urmelor, nu-mi este încă limpede planul lui Bernardo; carele își căuta omul înainte de moartea lui Severino, și din alte motive.

Ne-am întors la capitul. Am fi făcut bine să ne ducem la chilia lui Bencio, pentru că, așa cum am aflat mai apoi, tânărul nostru prieten nu avea deloc prea multă stimă pentru Guglielmo

și nu se gândise că acesta avea să se întoarcă așa de repede în laborator; așa că, socotind că n-o să fie căutat în partea aceea, se dusese să-și ascundă cartea tocmai în chilia lui.

Dar despre asta voi vorbi mai târziu. În răstimp s-au petrecut fapte atât de dramatice și de neliniștitoare, încât am uitat de cartea aceea tăinuită. Și dacă totuși n-am uitat de ea, am fost prinși de alte nevoi grabnice, legate de misiunea cu care Guglielmo era însărcinat.

Ziua a cincea

Nona

În care se administrează justiția și apare jenanta impresie că toți se înșală

Bernardo Gui s-a așezat în mijlocul mesei mari de nuc din sala capitulară. Alături de el un dominican împlinea funcția de notar, și doi prelați din legația pontificală îi stăteau alături, ca judecători. Chelarul era în picioare, în fața mesei, între doi arcași.

Abatele s-a adresat lui Guglielmo, șoptindu-i:

— Nu știu dacă procedura este corectă. Conciliul lateran din 1215 a stabilit în canonul său XXXVII că nu poate fi citat cineva să apară în fața judecătorilor care să șadă la mai mult de două zile de mers pe jos de la domiciliul său. Aici situația este poate cu totul alta, judecătorul este cel care vine de departe, dar…

— Inchizitorul este deasupra oricărei jurisdicții obișnuite, a spus Guglielmo, și nu trebuie să se supună normelor dreptului comun. Se bucură de un privilegiu deosebit și nu e dator nici măcar să-i asculte pe avocați.

L-am privit pe chelar. Remigio ajunsese într-o stare mizerabilă. Se uita în jur ca o fiară speriată, ca și cum ar fi recunoscut mișcările și gesturile unei liturghii înspăimântătoare. Acum știu că tremura din două motive, tot atât de înspăimântătoare: unul pentru că fusese prins, după toate aparențele, în flagrant delict, altul pentru că încă din prima zi, când Bernardo își începuse ancheta, adunând șoapte și insinuări, el se temea că vor ieși la lumină greșelile lui; și începuse să se tulbure și mai mult când văzuse că-l luaseră pe Salvatore.

Dar dacă nefericitul Remigio era pradă propriilor lui spaime, Bernardo Gui cunoștea, în ceea ce-l privea, felurile de a preschimba în panică teama propriilor sale victime. El nu vorbea: în timp ce acum toți se așteptau să înceapă interogatoriul, își ținea mâinile pe hârtiile dinaintea lui, prefăcându-se că le pune în ordine, dar fără să le dea vreo atenție. Privirea îi era într-adevăr fixată pe acuzat, și era o privire amestecată cu o ipocrită indulgență (de parcă ar fi spus: „Nu te teme, ești în mâinile unei înțelegeri frățești, care nu poate decât să-ți vrea binele”), de o ironie de gheață (de parcă ar fi spus: „Încă nu știi care va fi binele tău, peste puțin ți-l voi spune”), cu o nemiloasă asprime (de parcă ar fi spus: „Dar, în orice caz, eu sunt aici singurul tău judecător și tu îmi aparții”). Lucruri pe care chelarul le știa, dar tăcerea și zăbava judecătorului aveau menirea să i le amintească, sau să-l facă să le guste mai bine, cu scopul – chiar dacă uitase de asta – de a-i da cu atât mai mult motiv de umilință, de a-i face neliniștea să se preschimbe în disperare și să devină un lucru numai și numai al judecătorului, o ceară moale în mâinile sale.

În cele din urmă Bernardo a rupt tăcerea. A rostit anumite formule rituale, a spus judecătorilor că se trecea la interogatoriul vinovatului pentru două delicte odioase, dintre care unul era limpede tuturor, dar nu mai puțin grav decât celălalt, pentru că de fapt învinuitul fusese prins făptuind uciderea când era căutat pentru delict de erezie.

O spusese, deci. Chelarul și-a ascuns fața în palme, pe care le mișca cu greu pentru că erau legate în lanțuri. Bernardo a pornit interogatoriul.

— Cine ești tu? a întrebat.

— Remigio din Varagine. M-am născut acum cincizeci și doi de ani și am intrat, de copilandru, în mănăstirea de minoriți de la Varagine.

— Și cum se face că te afli azi în mănăstirea ordinului Sfântului Benedict?

— Cu ani în urmă, când pontiful a dat bula *Sancta Romana,* cum mă temeam să nu fiu contagiat de erezia așa-numiților frățiori călugărași… deși nu aderasem niciodată la ideile lor, m-am gândit că este mai cu trebuință inimii mele păcătoase să fug de o ambianță plină de ispite și mi s-a îngăduit să fiu primit printre călugării acestei abații, în care de mai bine de opt ani slujesc și sunt chelar.

— Ai fugit de ispitele ereziei, l-a maimuțărit Bernardo, mai bine zis ai fugit de ancheta celui care era pus să descopere erezia și să stârpească din rădăcină buruiana cea rea, și bunii călugări de la Cluny au crezut că îndeplinesc un act de caritate primind pe unul ca tine. Dar nu ajunge să schimbi rasa ca să-ți ștergi din inimă rușinea depravării eretice, și pentru aceasta ne aflăm noi aici, ca să investigăm ce clocește în ascunzișurile inimii tale nepocăite și ce ai făcut tu înainte de-a fi ajuns în acest sfânt loc.

— Inima mea este nevinovată, și nu știu ce înțelegeți domnia voastră când vorbiți de depravarea eretică, a spus cu băgare de seamă Remigio.

— Îl vedeți? a exclamat Bernardo, întorcându-se spre ceilalți judecători. Toți ăștia sunt la fel! Când unul dintre ei este arestat, vine în fața judecății ca și cum conștiința sa ar fi curată și fără vină. Și nu știu că acesta este semnul cel mai clar al păcatului lor, pentru că cel drept vine neliniștit la proces! Întrebați-l dacă știe cauza pentru care am poruncit arestarea lui. O știi, Remigio?

— Signore, a răspuns chelarul, aș fi mai fericit s-o aud din gura domniei voastre.

Am fost mirat, pentru că mi se părea că Remigio răspundea la întrebările rituale cu vorbe tot atât de rituale, ca și cum ar fi cunoscut foarte bine regulile instruirii și vicleșugurile lor și ar fi fost instruit din vreme să înfrunte o asemenea situație.

— Iată, exclama în vremea asta Bernardo, răspunsul tipic al ereticului nepocăit! Umblă pe poteci de vulpe și este foarte greu

să-i prinzi *in fallo,* deoarece comunitatea lor le îngăduie dreptul de a minți pentru a se feri de cuvenita pedeapsă. Ei recurg la răspunsuri întortocheate, încercând să-l păcălească pe inchizitor, care și așa trebuie să rabde atingerea cu o lume atât de dezgustătoare. Deci, frate Remigio, tu n-ai avut niciodată de-a face cu așa-zișii frățiori sau frați ai vieții sărace sau beghini?

— Eu am trăit viața fraților minoriți, tot timpul cât s-a purtat discuția despre sărăcie, dar nu am făcut niciodată parte din secta beghinilor.

— Vedeți? a spus Bernardo. Neagă că a fost beghin pentru că beghinii, deși au luat parte la erezia călugărașilor, îi consideră pe aceștia din urmă o ramură uscată a ordinului franciscan și se socotesc mai curați și mai desăvârșiți decât ei. Dar multe dintre purtările unora sunt aidoma cu cele ale altora. Poți nega, Remigio, de a fi fost văzut în biserică ghemuit și cu fața întoarsă spre perete, sau prosternat cu capul ascuns în glugă, în loc să fi îngenuncheat cu mâinile împreunate ca toți ceilalți oameni?

— Și în ordinul benedictin oamenii se prosternează la pământ, în momentele cuvenite…

— Eu nu te întreb ce ai făcut în momentele cuvenite, ci in cele necuvenite! Deci nu negi să fi fost într-o postură sau alta, tipice pentru beghini! Dar tu nu ești beghin, ai spus-o… Atunci spune-mi în ce crezi?

— Signore, cred în tot ceea ce crede un bun creștin…

— Ce sfânt răspuns! Și în ce crede, mă rog, un bun creștin?

— În ceea ce ne învață Sfânta Biserică.

— Dar care Sfântă Biserică? Aceea pe care o socotesc așa credincioșii care-și spun perfecți, pseudoapostolii, frățiorii eretici, sau Biserica pe care ei o asemuiesc cu târfa din Babilon, și în care noi toți, în schimb, credem cu tărie?

— Signore, a spus zăpăcit chelarul, spuneți-mi domnia voastră care credeți că este adevărata Biserică…

— Eu cred că este Biserica Romană, una, sfântă și apostolică, condusă de papă și de episcopii săi.

— Așa cred și eu, a spus chelarul.

— Admirabilă viclenie! a strigat inchizitorul. Admirabilă ascuțime de minte, îți zic! L-ați auzit: el vrea să se înțeleagă că el crede că eu cred în această Biserică, și fuge de datoria de a spune în ce crede el! Dar cunoaștem foarte bine aceste vicleșuguri! Să ne întoarcem la ce trebuie. Tu crezi că sfintele taine au fost date de Dumnezeu, că pentru a face o dreaptă pocăință trebuie să te mărturisești slujitorilor lui Dumnezeu, că Biserica Romană are puterea să lege și să dezlege pe acest pământ ceea ce a fost legat și dezlegat în cer?

— Oare n-ar trebui să cred așa ceva?

— Nu te întreb ce-ar trebui să crezi, ci ce crezi?

— Eu cred în tot ceea ce domnia voastră și alții, buni învățați, îmi porunciți să cred, a spus chelarul înspăimântat.

— Ah, dar învățații cei buni de care pomenești nu sunt oare cei care conduc secta ta? Asta voiai să spui când pomeneai de învățații cei buni? Și la acești mincinoși perverși care se socotesc singurii urmași ai apostolilor te gândești ca să recunoști momentele tale de credință? Tu insinuezi că dacă eu cred în ceea ce cred ei, atunci mă vei crede, altfel îi vei crede pe ei?

— N-am spus asta, signore, s-a bâlbâit chelarul, ci domnia voastră mă face s-o spun. Eu vă cred pe domnia voastră, dacă mă învățați ceea ce e bine.

— Oh, ce neobrăzare! a strigat Bernardo, bătând cu pumnul în masă. Repeți pe dinafară, cu o strâmbă hotărâre, formularul care se învață în secta ta. Tu îmi spui că mă vei crede numai dacă voi predica ceea ce secta ta socotește că e bine Așa au răspuns întotdeauna pseudoapostolii, și așa răspunzi și tu acum, poate fără să-ți dai seama, pentru că recunosc pe buzele tale frazele pe care într-o vreme le-ai învățat ca să înșeli inchizitorii. Și în felul acesta te faci vinovat cu propriile tale cuvinte și eu aș cădea în cursa ta numai dacă nu aș avea o îndelungată experiență de inchizitor… Dar să ne întoarcem la adevărata problemă, om pervers ce ești. Ai auzit vreodată vorbindu-se despre Gherardo Segalelli din Parma?

— Am auzit vorbindu-se de el, a spus chelarul pălind, dacă se mai putea cumva vorbi despre paloare la fața aceea răvășită.

— Ai auzit vorbindu-se de fra Dolcino din Novara?

— Am auzit vorbindu-se.

— L-ai văzut vreodată în carne și oase, ai stat de vorbă cu el?

Chelarul a rămas câteva clipe în tăcere, ca să cântărească în ce măsură ar fi fost în folosul lui să spună o parte din adevăr. Apoi s-a hotărât, și cu un fir de glas:

— L-am auzit și am vorbit cu el.

— Mai tare! a strigat Bernardo, pentru că în sfârșit se poate auzi o vorbă adevărată ieșită de pe buzele tale! Când ai vorbit cu el?

— Signore, a spus chelarul, eram călugăr într-o mănăstire navareză când oamenii lui Dolcino s-au adunat de prin părțile acelea și au trecut pe lângă mănăstirea mea, și la început nu se știa bine ce era cu ei…

— Minți! Cum putea un franciscan din Varagine să fie într-o mănăstire navareză? Tu nu erai într-o mănăstire, tu făceai deja parte dintr-o bandă a călugărașilor, care străbăteau locurile acelea, trăind din cerșetorie, și te-ai unit cu dolcinienii!

— Cum puteți afirma așa ceva, signore? a spus chelarul, tremurând.

— Am să-ți zic cum pot, sau cum e de datoria mea să afirm, a spus Bernardo, și a poruncit să fie adus Salvatore.

Vederea nefericitului, care desigur își petrecuse noaptea într-un interogatoriu la care nu mai luase parte nimeni, și făcut cu

asprime, mi-a trezit mila. Figura lui Salvatore, am mai spus-o, era de obicei oribilă. Dar în dimineața aceea părea și mai asemănătoare cu cea a unui animal. Nu vădea semne de violență, dar felul cum corpul lui se mișca în lanțuri, cu membrele îndepărtate, aproape neputând să se miște, târât de arcași ca o maimuță legată de funie, arăta foarte bine modul în care trebuie să se fi desfășurat interogatoriul la care fusese supus.

— Bernardo l-a torturat…, i-am șoptit lui Guglielmo.

— Pentru nimic în lume, a răspuns Guglielmo. Un inchizitor nu torturează niciodată. Grija pentru trupul celui învinuit este încredințată brațului secular.

— Dar e același lucru! am spus.

— Câtuși de puțin. Nu e pentru inchizitor, care are mâinile nepătate, și nu e pentru cel aflat în mâna Inchiziției care, când vine inchizitorul, găsește în el un sprijin neașteptat, o mângâiere pentru suferințele lui, și își deschide inima în fața lui.

L-am privit pe maestrul meu:

— Vă țineți de glume, i-am spus speriat.

— Astea-ți par lucruri de glumă? mi-a răspuns Guglielmo.

Bernardo îl interoga acum pe Salvatore, și chinul meu nu constă în a transcrie vorbele trunchiate și, dacă asta ar mai fi fost cu putință, și mai babelice, cu care omul acela zdrobit acum, redus la starea unui babuin, răspundea, greu înțeles de toți, ajutat de Bernardo care-i punea întrebările în așa fel încât să nu poată răspunde altfel decât prin da și nu, neputând să mai spună nici o minciună. Și ceea ce a spus Salvatore cititorul meu poate foarte bine să-și închipuie. A povestit sau a încuviințat ce povestise în timpul nopții, o parte din povestea aceea pe care o reconstituisem și eu mai înainte: hoinărerile sale ca frățior, ciobănaș și pseudoapostol; și cum pe timpul lui fra Dolcino îl întâlnise pe Remigio printre dolcinieni, și cum scăpase împreună cu el după bătălia de la muntele Rebello, apărând după multe aventuri în mănăstirea din Casale. În plus, a adăugat că ereziarhul Dolcino, aproape de înfrângere și de captură, îi încredințase lui Remigio niște scrisori, de dus nu se știe unde și cui. Și Remigio purtase tot timpul acele scrisori cu el, fără să cuteze să le înmâneze, și că la sosirea lui în abație, temător să le mai țină la el, dar nevoind să le distrugă, le încredințase bibliotecarului, da, chiar lui Malachia, ca să le ascundă pe undeva prin tainițele Edificiului.

În timp ce Salvatore vorbea, chelarul îl privea cu ură, și la un anumit moment n-a putut să se abțină și să nu strige:

— Șarpe, maimuță puturoasă, ți-am fost tată, prieten, scut, așa mă răsplătești?

Salvatore l-a privit pe susținătorul lui, având acum nevoie să fie și el susținut, și a răspuns cu greu:

— Signor Remigio, dacă puteam, îți țineam partea. Și-mi era *dilectissimo.* Dar tu îi știi pe cei de la pușcărie. *Qui non habet caballum vadat cum pede…*

— Smintitule, i-a mai strigat Remigio. Nădăjduiești să scapi? Nu știi că ai să mori ca un eretic și tu? Spune că ai vorbit sub tortură, spune că ai născocit totul!

— Ce știu eu, signore, ce nume poartă aceste batjocuri… Paterine, gazzeze, leoniste, arnaldiste, speroniste, circumcișii… Eu nu sunt *homo literatus,* păcătuisem *sine malitia* și signor Bernardo magnificentissimul știe, și nădăjduiesc în *inteligentia* sa *in nomine patre et filio et spiritis sanctis…*

— Vom fi îngăduitori atât cât ne îngăduie sarcina ce ne-a fost încredințată, a spus inchizitorul, și vom prețui cu o părintească mărinimie bunăvoința cu care ne-ai deschis inima ta. Du-te, du-te să cugeți în chilia ta și nădăjduiește în îndurarea lui Dumnezeu. Acum avem de dezbătut o problemă din cu totul alt moment. Deci Remigio, tu duceai cu tine niște scrisori ale lui Dolcino și le-ai dat confratelui tău care are grijă de bibliotecă…

— Nu e adevărat, nu e adevărat! a strigat chelarul, ca și cum apărarea aceea ar mai fi putut avea vreo putere. Și, pe drept, Bernardo l-a oprit:

— Dar nu de la tine așteptam o dezmințire, ci de la Malachia din Hildesheim.

L-a chemat pe bibliotecar și nu era printre cei de față. Eu știam că stătea în *scriptorium,* sau în jurul spitalului, umblând după Bencio sau după carte. S-au dus să-l caute, și când a apărut, tulburat și încercând să nu privească în față pe nimeni, Guglielmo a șoptit cu neplăcere:

— Și acum Bencio o să facă ce-o vrea.

Dar se înșela pentru că am văzut chipul lui Bencio răsărind printre alți călugări care se grămădeau la ușile sălii ca să urmărească interogatoriul. I l-am arătat lui Guglielmo. M-am gândit atunci că dorința de a afla ce se întâmpla acolo era mai mare decât curiozitatea pentru carte. Am aflat după aceea că, în momentul acela, el încheiase deja un târg nerușinat.

Malachia a apărut deci în fața judecătorilor, fără să-și încrucișeze privirea cu cea a chelarului.

— Malachia, a spus Bernardo, azi-dimineață, după mărturisirea făcută în timpul nopții de către Salvatore, te-am întrebat dacă ai primit de la învinuitul aici de față niște scrisori…

— Malachia, a zbierat chelarul, mai adineauri mi-ai jurat că n-ai să faci nimic împotriva mea!

Malachia abia se întoarse către împricinat, spre care stătea cu spatele, și a spus cu voce foarte scăzută, încât aproape că nici nu l-am auzit:

— N-am jurat strâmb. Dacă puteam face ceva împotriva ta, aș fi făcut-o până acum. Scrisorile au fost încredințate lui signor Bernardo azi-dimineață, înainte ca tu să-l fi omorât pe Severino.

— Dar tu știi, tu trebuie să știi că nu eu l-am omorât pe Severino! Tu știi asta fiindcă tu erai deja acolo!

— Eu? a întrebat Malachia. Eu am intrat acolo după ce te-au descoperit.

— Și chiar așa, l-a întrerupt Bernardo, ce căutai tu la Severino, Remigio?

Chelarul s-a întors să-l privească pe Guglielmo cu ochi pierduți, apoi s-a uitat la Malachia, apoi iar la Bernardo.

— Dar eu, eu l-am auzit azi-dimineață pe fratele Guglielmo, aici de față, spunându-i lui Severino să aibă grijă de niște hârtii… și eu, de ieri noapte, după ce l-ați luat pe Salvatore, credeam că e vorba de hârtiile acelea…

— Atunci știi ceva despre acele scrisori! a exclamat victorios Bernardo. Chelarul era acum prins în capcană. Se afla între două încurcături din strânsoarea cărora trebuia să iasă repede: să scape de acuzația de erezie și să îndepărteze de la sine învinuirea de crimă. S-a hotărât, pare-se, să înfrunte cea de a doua învinuire, din instinct, pentru că acum se purta la întâmplare, fără să judece prea mult:

— Voi vorbi despre scrisori mai târziu… mă voi dezvinovăți… am să spun cum de erau la mine… Dar lăsați-mă să vă lămuresc ce s-a întâmplat azi-dimineață. Eu credeam că despre scrisorile acelea fusese vorba, când am văzut că Salvatore a căzut în mâinile lui signor Bernardo, de ani de zile amintirea acelor scrisori îmi chinuie sufletul… Atunci, când i-am auzit pe Guglielmo și pe Severino vorbind despre niște hârtii… nu știu, cuprins de spaimă, m-am gândit că Malachia a vrut să scape de ele și i le-o fi dat lui Severino… ușa era deschisă și Severino era deja mort, m-am apucat să scotocesc prin lucrurile lui ca să caut scrisorile… mi-era teamă numai că…

Guglielmo mi-a șoptit la ureche:

— Vai de capul lui de prost, speriat de o primejdie s-a aruncat cu capul în jos în alta…

— Să zicem că tu spui aproape – zic aproape – adevărul, s-a amestecat Bernardo. Tu te gândeai că Severino avea scrisorile și le-ai căutat la el. Și de ce te-ai gândit că le avea la el? Și de ce i-ai omorât înainte pe ceilalți confrați? Poate că gândeai că scrisorile acelea umblau de multă vreme din mână în mână? Poate că se obișnuiește în această abație să se vâneze relicvele ereticilor arși?

L-am văzut pe Abate tresărind. Nu era nimic mai viclean decât învinuirea de a strânge relicve de la eretici. Și Bernardo era foarte priceput să amestece fărădelegile cu erezia și cu tot ce privea viața abației. Am fost întrerupt din gândurile mele de chelarul care striga că el nu avea nici o legătură cu celelalte fărădelegi. Bernardo l-a liniștit, indulgent, pentru moment nu aceea era problema despre care se discuta, el era interogat pentru crima de erezie, și să nu încerce (și aici glasul lui a devenit aspru) să abată atenția de la faptele lui eretice, vorbind despre

Severino și încercând să-l lase descoperit pe Malachia. Să se întoarcă, deci, la scrisori.

— Malachia din Hildesheim, a spus întorcându-se spre martor, dumneata nu ești aici ca împricinat. Azi-dimineață ai răspuns la întrebările mele și la cererea mea fără să încerci să ascunzi nimic. Acum vei repeta aici ceea ce mi-ai spus azi-dimineață și nu vei avea a te teme de nimic.

— Repet ceea ce am spus azi-dimineață, a spus Malachia. Puțin timp după ce am venit aici sus, Remigio a început să se ocupe de bucătării, și am avut legături nenumărate din motive de slujbă… Eu, ca bibliotecar, am sarcina de a închide noaptea peste tot în Edificiu, și deci și la bucătării… și nu am de ce să ascund că am ajuns prieteni ca frații, și nu am avut nici un motiv să-l bănuiesc de ceva pe omul acesta. Și el mi-a povestit că avea la el unele documente secrete, încredințate în taină, care nu trebuiau să cadă în mâinile profane și pe care nu cuteza să le țină la el. Cum eu aveam în grijă singurul loc din mănăstire neîngăduit nimănui altcuiva, mi-a cerut să păstrez acele hârtii departe de orice ochi curios, și eu am consimțit, nebănuind că documentele erau de natură eretică, și nici măcar nu le-am citit… punându-le… punându-le în cel mai ferit ascunziș al bibliotecii, și de atunci am uitat de faptul acela, până când azi-dimineață signor inchizitorul mi-a amintit de ele, și atunci m-am dus să le caut și i le-am dat…

Abatele a luat cuvântul, încruntat:

— De ce nu m-ai informat de înțelegerea aceasta a ta cu chelarul? Biblioteca nu este menită să păstreze lucrurile personale ale călugărilor.

Abatele arătase limpede că abația nu avea nimic de-a face cu treaba aceea.

— Signore, a răspuns încurcat Malachia, lucrul mi se păruse de prea mică însemnătate.

— Desigur, desigur, a spus Bernardo pe un ton prietenos, avem cu toții convingerea că bibliotecarul s-a purtat cu bună-credință, și sinceritatea cu care a colaborat cu acest tribunal stă mărturie. O rog frățește pe magnificența voastră să nu-l împovărați de acea străveche nebăgare de seamă. Noi îl credem pe Malachia. Și îi cerem doar să întărească acum, sub jurământ, dacă hârtiile pe care i le arăt acum sunt acelea despre care azi-dimineață mi-a spus că sunt cele pe care Remigio din Varagine i le-a dat, cu ani în urmă, după sosirea lui la abație.

Arăta două pergamente pe care le scosese dintre foile puse pe masă. Malachia le-a privit și a spus cu voce hotărâtă:

— Jur pe Dumnezeu, tatăl atotputernic, pe Preasfânta Fecioară Măria și pe toți sfinții că așa e și așa a fost.

— Îmi ajunge, a spus Bernardo. Poți pleca, Malachia din Hildesheim.

În timp ce Malachia ieșea cu capul în jos, cu puțin înainte de a ajunge la ușă, s-a auzit o voce ridicându-se din grupul de curioși îngrămădiți în fundul sălii:

— Tu îi ascundeai scrisorile și el îți arăta curul novicilor în bucătărie.

Au izbucnit câteva hohote de râs, Malachia a ieșit iute, îmbrâncind în stânga și-n dreapta, eu aș fi jurat că vocea era cea a lui Aymaro, dar fraza fusese strigată în falset. Abatele, vânăt la față, a urlat să se facă tăcere și i-a amenințat cu pedepse cumplite pe toți, poruncind călugărilor să golească sala. Bernardo surâdea nerușinat, cardinalul Bertrando, dintr-o latură a sălii, se apleca la urechea lui Jean d'Anneaux și îi spunea ceva, la care celălalt răspundea acoperindu-și gura cu mâna și aplecându-și capul de parcă ar fi tușit.

Guglielmo mi-a spus:

— Chelarul nu era numai un păcătos cu trupul doar pentru sine, ci mai făcea și pe codoșul. Dar asta nu-l interesează câtuși de puțin pe Bernardo, decât în măsura în care-l pune în încurcătură pe Abbone, mijlocitor imperial…

A fost întrerupt chiar de Bernardo, care acum i se adresa lui:

— M-ar interesa, apoi, să aflu de la dumneata, frate Guglielmo, despre ce hârtii vorbeați azi-dimineață cu Severino, când chelarul v-a auzit și a socotit greșit.

Guglielmo i-a primit privirea:

— Chiar că a socotit greșit. Vorbeam despre o copie a tratatului de hidrofobia câinelui de Ayyub al Ruhawi, admirabilă carte de teorie pe care domnia ta o cunoști, desigur, după faimă, și care adesea vă va fi fost de mare trebuință… Hidrofobia, spune Ayyub, se recunoaște prin douăzeci și cinci de semne neîndoielnice…

Bernardo, care aparținea ordinului numit *domini canes,* n-a socotit potrivit să țină piept unui nou atac.

— Era vorba, deci, de lucruri străine de cazul în discuție, a spus repede. Și a urmat instruirea: Să ne întoarcem la tine, frate minorit Remigio, mult mai primejdios decât un câine hidrofob. Dacă fratele Guglielmo ar fi acordat mai multă atenție balelor eretice decât celor de câine, poate că ar fi descoperit și el acel șarpe care-și făcea cuib în abație. Să ne întoarcem la acele scrisori. Acum știu sigur că au fost în mâinile tale și că te îngrijeai să le ascunzi ca și cum ar fi un lucru foarte veninos, și că ai ucis chiar… a oprit cu un singur gest o încercare de negare… și despre crimă vom vorbi mai pe urmă… că ai ucis, spuneam, pentru că nu le mai aveai. Acum recunoști că aceste hârtii sunt ale tale?

Chelarul n-a răspuns, dar tăcerea sa era destul de grăitoare. Din care pricină Bernardo a urmat:

— Și ce sunt aceste hârtii? Sunt două pagini așternute de mâna ereziarhului Dolcino, cu două zile înainte de a fi prins, și

pe care le încredința unui acolit al său, ca să le dea altor sectanți de-ai lui încă răspândiți prin Italia. Aș putea să vă citesc tot ce se spune în ele, și cum Dolcino, temându-se de moartea lui apropiată, încredința un mesaj de nădejde – le-o spunea el confraților lui – în diavol! El îi mângâie anunțându-i că, oricât nu se potrivesc datele date de el cu cele din scrisorile dinainte, în care făgăduise pentru anul 1305 distrugerea totală a tuturor preoților din ordinul împăratului Frederic, totuși distrugerea acestora nu va fi departe. Ereziarhul mințea încă o dată, pentru că au trecut douăzeci și cinci de ani și nici una dintre blestematele lui preziceri nu s-a adeverit. Dar nu despre caraghioasa îngâmfare a acestor preziceri trebuie să discutăm, ci de faptul că Remigio a fost purtătorul lor. Mai poți să negi, călugăr eretic și nepocăit, că ai avut legături și coabitare cu secta pseudoapostolilor?

Chelarul n-a mai putut acum să nege.

— Signore, a spus, tinerețea mea a fost plină de greșeli dintre cele mai nenorocite. Când am auzit de predica lui Dolcino, înșelat cum eram de greșelile fraților întru viață săracă, am crezut în cuvintele lui și m-am unit cu banda lui. Da, e adevărat, am fost cu ei în regiunea bresciană și în cea bergamască, am fost cu ei la Como și la Valsesia, m-am refugiat cu ei la Parete Calva și în valea Rassa, și în sfârșit, pe muntele Rebello. Dar n-am luat parte la nici o ticăloșie, și când ei au făptuit jafuri și violențe, eu purtam încă în mine spiritul de blândețe care era al fiilor lui Francisc, și chiar pe muntele Rebello i-am spus lui Dolcino că nu mă mai simțeam în stare să iau parte la lupta lor, și el mi-a dat voie să plec pentru că, a spus, nu vrea oameni fricoși cu el, și mi-a cerut doar să-i duc scrisorile acelea la Bologna…

— Cui? a întrebat cardinalul Bertrando.

— Unor sectanți de-ai lui, al căror nume mi se pare că mi le amintesc, și de cum mi le amintesc vi le spun, s-a grăbit să-l asigure Remigio.

Și a rostit numele unora pe care cardinalul Bertrando a arătat a-i cunoaște, pentru că a zâmbit cu aer de mulțumire, făcând un semn de înțelegere lui Bernardo.

— Foarte bine, a spus Bernardo, și a luat notă de numele acelea. Apoi l-a întrebat pe Remigio: Și acum cum de ni-i spui pe prietenii tăi?

— Nu sunt prietenii mei, signore, dovadă că nu le-am dat niciodată scrisorile acelea. Ba chiar am făcut mai mult, și v-o spun acum după ce am încercat s-o uit câțiva ani: ca să pot părăsi locul acela fără să fiu prins de armata episcopului din Vercelli, care aștepta jos, în câmpie, am izbutit să intru în legătură cu unii dintre ei, și în schimbul unei hârtii de liberă trecere, le-am arătat niște locuri unde să poată asalta fortificațiile lui Dolcino, din care pricină o parte din izbânda forțelor Bisericii s-a datorat și colaborării mele…

— Foarte interesant. Asta ne arată nu numai că ai fost eretic, ci și ticălos și trădător. Ceea ce nu schimbă situația ta. Așa cum astăzi, ca să te salvezi, l-ai acuzat pe Malachia, care totuși îți făcuse un serviciu, așa și atunci, ca să scapi, i-ai dat pe tovarășii tăi de păcat pe mâna justiției. Dar le-ai trădat trupurile lor, nu le-ai trădat învățăturile și ai păstrat aceste scrisori ca pe niște relicve, trăgând nădejdea că într-o zi ai să ai curajul, și posibilitatea, fără să fii în vreo primejdie, să le dai cui trebuie, ca să fii din nou bine privit de pseudoapostoli.

— Nu, signore, nu, spunea chelarul, lac de sudoare, cu mâinile tremurând. Nu, vă jur că…

— Un jurământ! a spus Bernardo. Iată o altă dovadă a răutății tale. Vrei să juri pentru că știi că eu știu că ereticii valdezi sunt gata de orice viclenie, chiar să și moară numai să nu jure! Și dacă sunt împinși de frică, se prefac că jură și bombăne jurăminte false. Dar eu știu bine că tu nu ești din secta de la Lyon, vulpe blestemată, și cauți să mă convingi că nu ești ceea ce nu ești, cu scopul de a nu spune eu că tu ești ceea ce ești. Deci juri? Juri ca să fii iertat, dar să știi că doar un jurământ nu-mi ajunge! Pot cere unul, două, trei, o sută, câte aș vrea. Știu foarte bine că voi ereticii pseudoapostoli dați iertăciune celor care jură strâmb, ca să nu trădeze secta. Și așa fiecare jurământ va fi o nouă dovadă a vinovăției tale.

— Dar atunci ce pot face? a urlat chelarul, căzând în genunchi.

— Nu te prosterna ca un beghin! Nu trebuie să faci nimic. Acum numai eu singur știu ce trebuie făcut, a spus Bernardo, cu un zâmbet înspăimântător. Tu nu trebuie decât să mărturisești. Și vei fi damnat și condamnat dacă vei mărturisi, și vei fi damnat și condamnat dacă nu vei mărturisi, pentru că vei fi pedepsit ca sperjur. Așa că mărturisește, măcar ca să scurtezi acest dureros interogatoriu, care mâhnește conștiințele și sentimentul nostru de bunătate și de compătimire.

— Dar ce trebuie să mărturisesc?

— Două feluri de păcate. Că ai fost în secta lui Dolcino, că i-ai împărtășit ideile eretice, și obiceiurile, și jignirile la adresa demnității episcopilor și a magistraților cetățeni, că nepocăit continui să-i împărtășești minciunile și iluziile, chiar și după ce ereziarhul a murit și secta a fost risipită, chiar dacă n-a fost dezmembrată și distrusă cu totul. Și că, stricat în adâncul sufletului tău de practicile pe care le-ai învățat în secta murdară, ești vinovat de tulburările împotriva lui Dumnezeu și a oamenilor în această abație, pentru motive care încă îmi scapă, dar care nu vor trebui nici măcar lămurite cu totul, o dată ce s-a arătat atât de limpede (așa cum facem noi acum) că erezia celor ce au predicat și predică sărăcia, împotriva învățăturilor papei și a bulelor sale, nu poate să ducă decât la opere nelegiuite. Aceasta vor trebui să învețe cei credincioși, și asta îmi va fi de ajuns. Mărturisește.

A fost clar, odată ajunși aici, ce voia Bernardo. Fără să-l intereseze câtuși de puțin cine-i ucisese pe ceilalți călugări, voia doar să demonstreze că Remigio împărtășea, într-un fel sau altul, ideile susținute de teologii împăratului. Și după ce arătase legătura dintre acele idei, care erau și ale capitulului de la Perugia, și cele ale călugărașilor și ale dolcinienilor, și arătase că un singur om, în abația aceea, participase la acele erezii și fusese făptașul multor fărădelegi, el ar fi dat în felul acesta o lovitură de-a dreptul mortală propriilor adversari. M-am uitat la Guglielmo și am înțeles că înțelesese, dar că nu putea face nimic, chiar dacă prevăzuse toate acestea. M-am uitat la Abate și l-am văzut întunecat la față: își dădea seama, cu întârziere, că fusese și el prins într-o capcană, și că însăși autoritatea lui de mijlocitor se ducea de râpă acum când apărea ca stăpânul unui loc în care toate infamiile secolului se adunaseră laolaltă. Cât îl privește pe chelar, nu mai știa acum care era delictul de care vrea să scape. Dar poate că în clipa aceea el nu a fost în stare să facă nici un calcul, strigătul care i-a ieșit din gură a fost strigătul sufletului său și în el și prin el își descărca ani de îndelungi și tăinuite remușcări. Sau, după o viață de nesiguranță, entuziasme și deziluzii, ticăloșii și trădări, pus în fața dezastrului său de neocolit, hotăra să profeseze credința tinereții sale fără să se mai întrebe dacă era dreaptă sau greșită, ci ca și cum ar fi vrut să-și arate sie însuși că e în stare să creadă în ceva.

— Da, e adevărat, a strigat, am fost cu Dolcino și i-am împărtășit fărădelegile, greșelile, poate eram nebun, socoteam că dragostea pentru Domnul Dumnezeu e totuna cu nevoia de libertate și cu ura pentru episcopi, e adevărat, dar sunt nevinovat de cele ce s-au petrecut în abație, jur asta!

— Totuși am dobândit câte ceva, a spus Bernardo. Deci tu admiți că ai practicat erezia lui Dolcino, a vrăjitoarei Margherita și a tovarășilor lor. Tu admiți că ai fost cu ei, în timp ce lângă Trivero spânzurau mulți credincioși ai lui Christos, printre care un copil nevinovat de zece ani? Și când au spânzurat alți bărbați, de față fiind nevestele și părinții lor, pentru că nu voiau să fie judecați de câinii aceia? Și pentru că, orbiți de furia voastră și de trufia voastră, socoteați că nici unul nu putea să fie mântuit dacă nu aparținea comunității voastre? Vorbește!

— Da, am crezut aceste lucruri și am făcut ce ați spus!

— Și erai de față când au prins pe unii devotați ai episcopilor, și pe unii i-au lăsat să moară de foame, și unei femei gravide i-au tăiat un braț și o mână lăsând-o apoi să nască un copil care a murit numaidecât fără să fie botezat? Și erai cu ei când au năruit la pământ și au pus foc satelor Mosso, Trivero, Cossila și Flecchia și alte multe localități din regiunea Crepacorio și multe case din Mortiliano și din Quorino, și au dat foc bisericii din Trivero, murdărind mai întâi icoanele sfinte, sfărâmând lespezile din altar și rupând un braț al statuii Sfintei

Fecioare, jefuind caliciile, mobilierul și cărțile, distrugând clopotnița, spărgând clopotele, însușindu-și toate vasele confrateriei și toate bunurile sacerdotului?

— Da, da, eram acolo, și nimeni nu mai știa ce făcea, voiam să premergem momentul pedepsei de pe urmă, eram avangărzile împăratului trimis de cer și de sfântul papă, trebuia să grăbim momentul pogorârii sfântului înger din Filadelfia, și atunci toți aveau să primească grația Sfântului Duh și Biserica avea să fie reînnoită, și după prăpădirea tuturor celor prihăniți, numai cei fără de prihană aveau să stăpânească!

Chelarul părea de la o vreme exaltat și iluminat, părea acum că stăvilarul tăcerii și al simulării s-ar fi rupt, că trecutul lui se întorcea nu numai prin cuvinte, ci și prin imagini și că el retrăia emoțiile care-l înflăcăraseră cândva.

— Atunci, îl ațâța Bernardo, tu mărturisești că l-ați cinstit ca martir pe Gherardo Segalelli, că ați negat orice autoritate Bisericii Romane, că afirmați că nici papa și nici vreo altă autoritate nu puteau să vă pretindă vreun mod de viață deosebit de al vostru, că nimeni nu avea dreptul să vă excomunice, că de pe vremea Sfântului Silvestru toți prelații Bisericii fuseseră răufăcători și corupători, în afară de Pietro din Marrone, că laicii nu sunt obligați să plătească zeciuială preoților care nu se află într-o stare de perfecțiune absolută și de sărăcie, așa cum se aflau primii apostoli, ci, dimpotrivă, zeciuielile trebuiau să vă fie plătite numai vouă, singurii apostoli ai sărăciei și ai lui Christos, că pentru a te ruga lui Dumnezeu o biserică sfințită nu prețuiește mai mult decât un grajd, că străbăteați satele și zăpăceați mulțimea strigând „pocăiți-vă-ți”, că mai cântați și *Salve Regina* ca să atrageți cu viclenie lumea, și că făceați să fiți luați drept pocăiți, ducând o viață fără pată în ochii oamenilor, și pe urmă vă luați orice libertate, și vă dedați oricărui desfrâu, pentru că nu credeați în sfânta taină a căsătoriei, și socotindu-vă mai neprihăniți decât alții, vă puteați îngădui orice porcărie și orice jignire a trupului vostru și al altora? Vorbește!

— Da, da, mărturisesc adevărata credință în care crezusem atunci din tot sufletul, mărturisesc că lepădaserăm hainele noastre în semn de spoliere, că renunțaserăm la toate bunurile noastre, în vreme ce voi, câini spurcați, n-o să renunțați niciodată la ele, că de atunci n-am mai primit niciodată bani de la nimeni, și nici n-am mai purtat bani la noi, și am trăit din cerșit, și n-am mai păstrat nimic pentru ziua de mâine, și când ne primeau și ne puneau la masă, mâncam și plecam lăsând pe masă tot ce primeam în dar…

— Și ați ars și ați jefuit ca să vă înstăpâniți pe averea bunilor creștini!

— Și am ars și am jefuit pentru că aleseserăm sărăcia ca lege universală, și aveam dreptul să ne însușim averile nelegitime ale altora, și voiam să lovim în inimă urzeala de lăcomie care se

întindea de la parohie la parohie, dar nu am jefuit niciodată ca să posedăm, nici n-am ucis ca să jefuim, ucideam ca să pedepsim, ca să-i curățăm pe cei necurați prin vărsare de sânge, poate că eram cuprinși de o dorință neobișnuită de dreptate, se fac păcate și din dragoste prea mare față de Domnul, din prea multă perfecțiune, noi eram adevărata congregație spirituală, trimisă de Dumnezeu și menită pentru gloria timpurilor de pe urmă, căutam răsplata noastră în paradis, anticipând timpurile distrugerii voastre, numai noi eram apostolii lui Christos toți ceilalți trădaseră, și Gherardo Segalelli fusese o plantă dumnezeiască, *planta Bei pullulans in radice fidei,* regula noastră venea de-a dreptul de la Dumnezeu, nu de la voi, câini blestemați, predicatori mincinoși care răspândiți înjur mirosul de pucioasă și nu cel de tămâie, câini ticăloși, cățele împuțite, corbi, slugi ale curvei de la Avignon, făgăduiți cum sunteți pierzaniei! Pe atunci eu credeam, și chiar era izbăvit trupul nostru, și eram sabia lui Dumnezeu, trebuia să ucidem chiar și niște nevinovați ca să-i putem așa ucide pe toți cât mai repede. Noi voiam o lume mai bună de pace și de bună înțelegere, și fericirea pentru toți, noi voiam să ucidem războiul pe care voi îl duceați în lăcomia voastră, de ce ne învinuiți că pentru a înscăuna dreptatea și fericirea a trebuit să vărsăm puțin sânge… și asta fiindcă… fiindcă nu trebuia mult ca s-o terminăm cu totul, și merita să facem roșie toată apa din Carnasco, în ziua aceea de la Stavello, că era și sângele nostru, nu-l precupețeam, sângele nostru și sângele vostru, așa că haida, haida, repede, repede vremile prorocirii lui Dolcino se apropiau, trebuia grăbit mersul lucrurilor…

Tremura tot, își freca mâinile de veșminte ca și cum ar fi vrut să și le șteargă de sângele pe care îl evoca.

— Lacomul a redevenit un pur, mi-a spus Guglielmo.

— Dar ce, aceasta e puritate? l-am întrebat îngrozit.

— O mai exista și altfel de puritate, mi-a spus Guglielmo, dar oricum ar fi mă sperie întotdeauna.

— Ce vă sperie mai mult la puritate? l-am întrebat.

— Graba, mi-a răspuns Guglielmo.

— Destul, destul, spunea acum Bernardo, îți ceream o mărturisire, nu o chemare la măcel. Foarte bine, nu numai că ai fost eretic, dar mai ești și acum. Nu numai că ai fost ucigaș, dar ai ucis și acum. Atunci spune cum i-ai ucis pe frații tăi în abația aceasta, și de ce?

Chelarul s-a oprit din tremurat, s-a uitat în jur ca și când s-ar fi trezit dintr-un vis:

— Nu, a spus, cu crimele din abație nu am nici o legătură. Am mărturisit tot ce-am făcut, nu mă faceți să mărturisesc și ceea ce n-am făcut…

— Dar ce mai rămâne din ceea ce nu puteai să faci? Acum spui că ești nevinovat? O, mielule, o model de blândețe! L-ați

auzit, a avut o vreme mâinile năclăite de sânge și acum e nevinovat! Poate că ne-am înșelat, Remigio din Varagine este un model de virtute, un fiu credincios al Bisericii, un dușman al dușmanilor lui Christos, a respectat întotdeauna ordinea pe care mâna grijulie a Bisericii s-a ostenit s-o impună în sate şi în orașe, pacea negoțului, atelierele meșteșugarilor, bogățiile Bisericii. El este nevinovat, n-a făptuit nimic, vino în brațele mele, frățioare Remigio, ca să te pot mângâia de învinuirile pe care cei răi le-au ridicat împotriva ta.

Și, în vreme ce Remigio îl privea cu ochi pierduți, ca și cum dintr-o dată ar fi crezut într-o iertăciune din urmă, Bernardo și-a revenit și s-a adresat pe ton poruncitor căpitanului de arcași:

— Mi-e silă să recurg la mijloace pe care Biserica le-a criticat întotdeauna când au fost folosite de brațul secular. Dar există o lege care stăpânește și condamnă chiar și sentimentele mele personale. Întrebați-l pe Abate unde este un loc în care se pot pune instrumentele de tortură. Dar să nu se treacă numaidecât la asta. Trei zile să rămână într-o chilie, legat la mâini și la picioare. Apoi să i se arate instrumentele. Doar atât. Și a patra zi să se treacă la treabă. Justiția nu este împinsă de grabă, cum credeau pseudoapostolii, și cea a lui Dumnezeu are la dispoziție secole. Să se aplice încet și gradat. Și mai ales nu uitați ce s-a spus în atâtea rânduri: să se ocolească mutilările și primejdia de moarte. Una dintre grijile pe care asemenea procedeu le poartă necredinciosului este tocmai ca moartea să fie degustată și așteptată, dar să nu vină mai înainte ca mărturisirea să fie deplină, și de bună voie, și purificatoare.

Arcașii s-au înclinat și l-au ridicat pe chelar, dar acesta a înfipt picioarele în pământ și s-a împotrivit, făcând semn că vrea să vorbească. Îngăduindu-i-se lucrul acesta, a vorbit, dar vorbele îi ieșeau cu greu din gură și cele ce spunea erau ca o morfoleală de om beat și aveau și ceva nerușinat în ele. Doar treptat, pe măsură ce vorbea, a regăsit acel soi de sălbatică energie care însufleţise mărturisirea lui de mai înainte.

— Nu, signore, nu mă torturați. Eu sunt un om laș. Am trădat atunci, am renegat timp de unsprezece ani în mănăstirea aceasta credința mea de atunci, scoțând dijmele de la viticultori și de la țărani, controlând grajdurile și cocinile pentru a înflori ca să-l îmbogățească pe Abate, am ajutat cu tragere de inimă la administrarea acestei fabrici a lui Antichrist. Și mă simțeam bine, uitasem zilele răzvrătirii și mă tolăneam în plăcerile burții și în altele, de asemenea. Sunt un laș. I-am vândut astăzi pe vechii mei tovarăși din Bologna, l-am vândut atunci pe Dolcino. Și, ca laș, travestit ca unul dintre oamenii cruciadei, am stat să văd prinderea lui Dolcino și a Margheritei, când i-au dus în Sâmbăta Mare la castelul Bugello. M-am învârtit pe lângă Vercelli vreo trei luni, până când a venit scrisoarea papei Clement cu ordinul

de condamnare. Și am văzut-o pe Margherita tăiată în bucăți sub ochii lui Dolcino, și țipa, sfârtecată cum era, biet trup pe care într-o noapte îl atinsesem și eu… Și în vreme ce cadavrul ei hăcuit ardea, s-au repezit la Dolcino, i-au smuls nasul și testiculele cu clești înroșiți în foc, și nu e adevărat ceea ce au spus după aia, că n-a scos nici măcar un geamăt. Dolcino era înalt și voinic, avea o barbă mare de diavol, și păr roșu care-i cădea în inele pe umeri, era frumos și puternic când striga la noi, și purta o pălărie cu boruri mari, cu pană, și spadă încinsă peste tunica preoțească. Dolcino băga spaima în bărbați și le făcea pe femei să urle de plăcere… Dar când l-au torturat zbiera de durere și el, ca o femeie, ca un vițel, sângele îi curgea din toate rănile în timp ce-l aruncau dintr-un colț în altul, și îl răneau întruna, dar mai ușor, ca să arate cât de mult poate să trăiască un emisar al diavolului, și el voia să moară, cerea să isprăvească cu el, dar a murit foarte târziu, când a ajuns pe rug și era doar o grămadă de carne sângerândă. Eu mă țineam după el și mă bucuram în sinea mea că scăpasem de încercarea aceea, eram orgolios în viclenia mea, și palavragiul acela de Salvatore era cu mine și spunea: ce bine am făcut, frățioare Remigio, că ne-am purtat ca niște oameni cu scaun la cap, căci nu există nimic care să fie mai rău decât tortura! Aș fi abjurat mii de religii în momentul acela. Și sunt ani, atâția ani de când îmi spun cât de ticălos am fost și cât de fericit am fost că eram ticălos, și cu toate astea trăgeam mereu nădejde c-o să pot să-mi arăt mie însumi că nu eram atât de ticălos. Azi această putere mi-ai dat-o tu, signor Bernardo, ai fost pentru mine ceea ce împărații păgâni au fost pentru cei mai ticăloși dintre martiri. Mi-ai dat îndrăzneala de a mărturisi ceea ce am crezut cu sufletul, în timp ce trupul meu înlătura. Cu toate asta, nu mă obliga la prea mult curaj, mai mult decât ar putea să rabde carapacea aceasta muritoare a mea. Nu mă tortura. Voi spune tot ce vrei tu, mai bine la rug numaidecât, mori sufocat înainte de a arde. Torturat, ca Dolcino, nu vreau să fiu. Tu vrei un cadavru și ca să-l ai vrei să capeți din partea mea recunoașterea vinei pentru celelalte cadavre. Cadavru voi fi în curând, oricum. Așa că îți dau ceea ce-mi ceri. L-am omorât pe Adelmo din Otranto din ura ce-i purtam pentru tinerețea lui și pentru priceperea cu care se juca cu monștri ce semănau cu mine, bătrân, gras, mic și ignorant. L-am omorât pe Venanzio din Salvemec pentru că era prea înțelept și citea cărți pe care eu nu le înțelegeam. L-am omorât pe Berengario din Arundel din ură pentru biblioteca lui, eu care am făcut teologia ciomăgind porcii prea grași. L-am omorât pe Severino din Sant'Emmerano… de ce? pentru că strângea ierburi, eu care am fost pe muntele Rebello, unde ierburile se mâncau fără să ne mai gândim la virtuțile lor. Adevărul este că i-aș putea omorî și pe alții, printre care și pe Abatele nostru: cu papa sau cu împăratul, el face parte tot dintre dușmanii mei, și l-am urât întotdeauna, chiar și când îmi dădea de mâncare. Îți

ajunge? Ah, nu, vrei să știi și cum am omorât atâția oameni… Dar i-am omorât… ia să vedem… Evocând puterile infernale, cu ajutorul a mii de legiuni intrate sub comanda mea, prin arta pe care-am învățat-o de la Salvatore. Ca să omori pe cineva nu trebuie neapărat să lovești, diavolul face asta pentru tine, dacă știi cum să-i poruncești.

Îi privea pe cei de față cu un aer complice, râzând. Dar era acum râsul unui om cu mintea tulburată, chiar dacă, așa cum mi-a spus mai pe urmă Guglielmo, omul acesta cu mintea tulburată avusese iscusința să-l târască și pe Salvatore în nimicirea lui, pentru a se răzbuna că îl pârâse.

— Și cum puteai să-i comanzi diavolului? l-a îmboldit Bernardo, care privea delirul acesta ca pe o mărturisire firească.

— O știi și tu, nu poți avea atâția ani de-a face cu posedații de demon fără să deprinzi obiceiul lor! O știi și tu, tăietor de apostoli! Iei o pisică neagră, nu-i așa?, care să nu aibă fir de păr alb (și tu știi asta) și-i legi cele patru labe, apoi o duci în miez de noapte la o răscruce, după care strigi cu voce tare: o, mare Lucifer, împărat al infernului, eu te iau și te introduc în trupul dușmanului meu așa cum țin acum pisica asta prinsă, și dacă o să-l duci pe dușmanul meu la moarte a doua zi, la miezul nopții, chiar în acest loc, eu îți închin această pisică drept sacrificiu, și tu vei face tot ce-ți poruncesc eu prin puterea magiei pe care o dețin acum după cartea ocultă a Sfântului Ciprian, în numele capilor tuturor legiunilor celor mai mari ale infernului, Adramelch, Alastor și Azazele, pe care acum îi rog cu toți frații lor… Buza îi tremura, ochii îi păreau ieșiți din orbite, și a început să se roage – sau cel puțin părea că se roagă, dar înălța rugile sale către toți baronii legiunilor infernale… „Abigor, păcătuiește *pro nobis,* Amon, *miserere nobis…* Samael, *libera nos a bono…* Belial *eleyson…* Focalor, *in corruptionem meam intende,* Haborym, *damnamus dominam…* Zaebos, *anum meum aperies…* Leonardo, *asperge me spermate tuo et inquinabor…”*

— Destul, destul! urlau toți cei prezenți, închinându-se. Și: O, Doamne, iartă-ne pe noi!

Acum chelarul tăcea. După ce a rostit numele tuturor acelor diavoli, a căzut cu fața în jos vărsând salivă albicioasă din gura strâmbată și din șirul rânjit de dinți. Mâinile lui, deși zdrobite de lanțuri, se deschideau și se închideau în mod convulsiv, picioarele lui băteau pe rând aerul cu mișcări dezordonate.

Dându-și seama că fusesem cuprins de un tremur de groază, Guglielmo mi-a pus mâna pe cap, m-a prins chiar de ceafă strângându-mi-o și redându-mi liniștea:

— Învață, mi-a spus, sub tortură, sau amenințat de tortură, un om spune nu numai ceea ce a făcut, dar și ceva ce ar fi voit să facă, chiar dacă n-o știa. Remigio își dorește acum moartea din tot sufletul.

Arcașii l-au scos afară pe chelar, aflat pradă convulsiilor. Bernardo și-a adunat hârtiile. Apoi s-a uitat fix la cei de față, încremeniți în ghearele unei tulburări fără margini.

— Interogatoriul s-a sfârșit. Învinuitul, *reo confesso,* va fi dus la Avignon, unde va avea loc procesul definitiv, sub oblăduirea foarte severă a adevărului și a justiției, și numai după proces va fi ars pe rug. El, Abbone, nu vă mai aparține și nu-mi mai aparține nici mie, care am fost doar umilul instrument al adevărului. Instrumentul justiției stă în altă parte, păstorii și-au făcut datoria, acum e treaba câinilor, care despart oaia cea bolnavă de turmă și o purifică prin foc. Mizerabilul episod care l-a arătat pe acest om vinovat de atâtea crime sălbatice a luat sfârșit. Acum abația trăiește în pace. Dar lumea… și aici a ridicat glasul și s-a adresat grupului de legați, lumea nu și-a găsit încă pacea, lumea este sfâșiată de erezie, care primește găzduire până și în sălile palatelor imperiale. E bine ca frații mei să-și amintească de asta: un *cingulum diaboli* îi leagă pe nerușinații sectanți ai lui Dolcino de onorații maeștri ai capitolului de la Perugia. Să nu uităm că în fața ochilor lui Dumnezeu cele spuse în delir, de nenorocitul pe care abia l-am încredințat justiției, nu se deosebesc de cele ale maeștrilor care benchetuiesc la masa germanului excomunicat din Bavaria. Izvorul nelegiuirilor ereticilor izbucnește din multe predici, chiar și onorate, încă nepedepsite. Este grea suferința și umil calvarul celui care a fost chemat de Dumnezeu, cum am fost eu, om supus păcatelor, să descopere șarpele ereziei oriunde se cuibărește. Dar, îndeplinind această îndatorire sfântă, se învață că nu este eretic numai cel ce practică erezia pe față. Susținătorii ereziei pot fi descoperiți după cinci indicii doveditoare. Primul, cei care-i vizitează pe ascuns, în timp ce sunt ținuți în temniță; al doilea, aceia care deplâng prinderea lor și au fost prietenii lor intimi în viață (e greu să nu cunoască activitatea ereticului cei care l-au vizitat multă vreme); al treilea, aceia care susțin că ereticii au fost osândiți pe nedrept, chiar când s-a dovedit vina lor; al patrulea, cei care privesc rău și-i clevetesc pe cei care-i persecută pe eretici și predică cu izbândă împotriva lor și li se poate ghici după ochi, după nas, după expresia pe care încearcă s-o ascundă, că-i urăsc pe cei pentru care se arată îndurerați și îi iubesc pe cei de a căror dizgrație se văicăresc atâta. Al cincilea semn este, în sfârșit, faptul că se adună oasele arse ale ereticilor și se face din ele obiect de venerație… Dar eu îi atribui o foarte mare valoare și unui al șaselea semn, și-i socotesc prieteni de netăgăduit ai ereticilor pe cei în ale căror cărți (chiar dacă ele nu jignesc pe față dreapta credință) ereticii au găsit premisele, deși silogizate, ale felului lor pervers de gândire.

Vorbea și-l privea pe Ubertino. Toată legația franciscană a înțeles la ce făcea aluzie Bernardo. Așa că de-acum întâlnirea eșuase, nimeni nu ar mai fi avut curajul să reia discuția de

dimineață, știind că fiecare cuvânt avea să fie ascultat cu gândul la ultimele și nefericitele evenimente. Dacă Bernardo fusese trimis de papă ca să împiedice o împăcare între cele două grupuri, izbutise.

Ziua a cincea

Vesper

În care Ubertino o ia la sănătoasa, Bencio începe să urmărească legile și Guglielmo face unele reflecții asupra diferitelor tipuri de desfrânare întâlnite în ziua aceea

În timp ce adunarea se risipea încet din sala capitulară, Michele s-a apropiat de Guglielmo și amândoi au fost ajunși din urmă de Ubertino. Împreună au ieșit afară, discutând apoi în portic, feriți de ceața care nu dădea semne să se ridice, ba era chiar mai deasă decât întunericul.

— Nu cred că trebuie să discutăm despre cele ce s-au întâmplat, a spus Guglielmo. Bernardo ne-a învins. Să nu mă întrebați dacă dobitocul acela de dolcinian este într-adevăr vinovat de toate crimele înșirate. După câte înțeleg, nu este, fără îndoială. Fapt este că ne-am întors de unde am plecat. Ioan te vrea singur la Avignon, Michele, și întâlnirea aceasta nu ți-a oferit garanțiile pe care le căutam. Ba, dimpotrivă, ți-a dat o imagine de felul cum orice cuvânt al tău ar putea să fie răsturnat acolo la ei. De unde se deduce, mi se pare, tu nu trebuie să te duci.

Michele a scuturat din cap:

— Ba mă voi duce. Nu vreau o schismă. Tu, Guglielmo, ai vorbit limpede, astăzi, și ai spus ceea ce voiai. Ei bine, nu este ceea ce vreau eu, și-mi dau seama că dezbaterile capitulului de la Perugia au fost folosite de teologii imperiali mai mult decât înțelegeam noi. Eu vreau ca ordinul franciscan să fie acceptat de papă cu idealurile sale de sărăcie. Și papa va trebui să înțeleagă că numai dacă ordinul își va asuma idealul de sărăcie va putea să scape de la abaterile sale eretice. Eu nu mă gândesc la adunarea poporului sau la dreptatea lumii. Eu trebuie să împiedic ordinul să se dizolve într-o pluralitate de călugărași. Mă voi duce la Avignon, și, dacă va fi nevoie, voi face act de supunere față de Ioan. Mă voi învoi cu totul, în afară de principiul sărăciei.

A vorbit și Ubertino:

— Știi că-ți riști viața?

— Amin, a răspuns Michele. Mai bine decât să-mi risc sufletul.

Și-a riscat serios viața și, dacă Ioan avea dreptate (ceea ce nu cred), și-a pierdut și sufletul. Cum știm acum cu toții, Michele s-a dus la papă în săptămâna care a urmat faptelor pe care le înfățișez acum. I s-a împotrivit patru luni în șir, până când, în aprilie, anul următor, Ioan a convocat un consistoriu în care l-a tratat de nebun, îndrăzneț, încăpățânat, tiran, ațâțător la erezii, șarpe hrănit de Biserică la sânul ei. Și trebuie să ne gândim că acum, după felul în care vedea el lucrurile, Ioan avea dreptate, pentru că în acele patru luni Michele devenise prietenul

prietenului maestrului meu, celălalt Guglielmo, din Occam, și-i împărtășise ideile – nu foarte diferite, deși totuși mai extreme, decât cele pe care le împărtășea maestrul meu cu Marsilio, și le exprimase în dimineața aceea. Viața acestor disidenți a devenit precară, la Avignon, și la sfârșitul lui mai Michele, Guglielmo din Occam, Bonagrazia din Bergamo, Francesco din Ascoli și Henri din Talheim au fugit, urmăriți de oamenii papei la Nissa, Toulon, Marsilia și Aigues Mortes, unde au fost ajunși de cardinalul Pierre de Arrablay, care a încercat în zadar să-i înduplece să se întoarcă, fără să învingă rezistența lor, ura lor pentru pontif, frica lor. În iunie au ajuns la Pisa, primiți în triumf de imperiali, și în lunile care au urmat Michele avea să-l denunțe în public pe Ioan. Era prea târziu acum. Steaua împăratului sta să apună, de la Avignon Ioan urzea să le dea minoriților o altă căpetenie generală, dobândind în sfârșit victoria. În ziua aceea Michele ar fi făcut mai bine să nu se hotărască să se ducă la papă; ar fi putut să se îngrijească de rezistența minoriților mai de aproape, fără să piardă atâtea luni în favoarea dușmanului său, slăbindu-și poziția… Dar poate că așa hotărâse dinainte omnipotența divină – nu mai știu acum care dintre ei avea dreptate, și după atâția ani chiar și focul pasiunilor se stinge, și, o dată cu el, și ceea ce crede a fi lumina adevărului. Cine dintre noi mai e în stare să spună dacă avea dreptate Hector sau Ahile, Agamemnon sau Priam când se luptau pentru frumusețea unei femei care acum e cenușă a cenușii?

Dar mă pierd în divagații melancolice. Trebuie să povestesc, în schimb, sfârșitul acelui trist colocviu. Michele se hotărâse și nu a fost chip să fie convins să renunțe. Numai că se punea acum o altă problemă, și Guglielmo a numit-o fără ocolișuri: Ubertino însuși nu mai era în siguranță. Frazele pe care le pronunțase Bernardo despre el, ura pe care o nutrea acum papa pentru el, faptul că în vreme ce Michele reprezenta încă o putere cu care se putea trata, Ubertino rămăsese în schimb doar un ins singur…

— Ioan îl vrea pe Michele la curte și pe Ubertino în infern. Dacă-l cunosc bine pe Bernardo, până mâine, și cu ajutorul ceței, Ubertino va fi ucis. Și dacă cineva se va întreba de cine, abația va putea foarte bine răbda și o altă crimă, și se va spune că erau diavoli invocați de Remigio cu pisicile lui negre, sau cine știe ce dolcinian rămas, care încă se mai învârtește printre zidurile acestea…

Ubertino era frământat:

— Și atunci? a întrebat.

— Atunci du-te și vorbește cu Abatele. Cere-i un cal de călărie, provizii, o scrisoare către vreo abație îndepărtată, dincolo de Alpi. Și folosește-te de ceață și de întuneric ca să pleci numaidecât.

— Dar arcașii nu mai păzesc porțile?

— Abația mai are și alte ieșiri, și Abatele le cunoaște. E de ajuns să te aștepte un slujitor la una dintre cotiturile de jos ale drumului cu un cal de călărie și, ieșind prin vreo trecătoare a zidului, n-ai mai avea de făcut decât o bucată de drum prin pădure. Trebuie să-l faci repede, înainte ca Bernardo să-și revină din extazul triumfului său. Eu trebuie să mă ocup de altceva, aveam două însărcinări, una a eșuat, așa că măcar s-o îndeplinesc pe a doua. Vreau să pun mâna pe o carte și pe un om. Dacă totul merge bine, tu vei ieși de-aici mai înainte ca eu să te caut. Așa că adio.

Și-a deschis brațele. Mișcat, Ubertino l-a îmbrățișat cu putere:

— Adio, Guglielmo, ești un englez smintit și obraznic, dar ai un suflet mare. Oare ne vom mai vedea?

— O să ne vedem, l-a asigurat Guglielmo, Dumnezeu o să ne ajute.

Dar Dumnezeu n-a vrut. Cum am mai spus, Ubertino a murit în chip tainic, după doi ani. A fost grea și aventuroasă viața acestui bătrân înflăcărat și gata de luptă. Poate că n-a fost un sfânt, dar nădăjduiesc că Dumnezeu a răsplătit strălucita lui siguranță că a fost totuși. Cu cât îmbătrânesc, cu atât mă las mai mult în voia lui Dumnezeu, și prețuiesc tot mai puțin inteligența care vrea să știe și voința care vrea să facă; și recunosc ca singură cale spre mântuire credința, care știe să aștepte cu răbdare, fără să întrebe prea mult. Și Ubertino a avut, fără îndoială, multă credință în sânge și în agonia Domnului Christos răstignit.

Poate că mă gândeam la lucrurile astea încă de pe atunci și bătrânul mistic și-a dat seama, sau a ghicit că le voi gândi într-o zi. Mi-a zâmbit cu dulceață și m-a cuprins în brațe, fără înflăcărarea cu care mă cuprinsese în zilele trecute. M-a îmbrățișat așa cum un bunic își îmbrățișează nepotul, și în același fel l-am îmbrățișat și eu. Apoi s-a îndepărtat împreună cu Michele, ca să-l caute pe Abate.

— Și acum? l-am întrebat pe Guglielmo.

— Și acum să ne întoarcem la crimele noastre.

— Maestre, i-am spus, azi s-au petrecut lucruri foarte grave pentru creștinătate și misiunea dumneavoastră a dat greș. Și cu toate astea păreți mai atras de deslușirea acestei taine decât de ciocnirea dintre papă și împărat.

— Nebunii și copiii spun întotdeauna adevărul, Adso. Asta poate din pricină că, fiind consilier imperial, prietenul meu Marsilio e mai priceput decât mine, dar ca inchizitor sunt mai priceput eu. Chiar mai priceput decât Bernardo Gui, Dumnezeu să mă ierte. Pentru că pe Bernardo nu-l interesează să-i afle pe vinovați, ci doar să-i ardă pe împricinați. Eu, în schimb, găsesc deliciul cel mai măreț în deșirarea unei frumoase și încurcate mătăsi. Și poate mai e și pentru că într-un moment în care, ca filosof, mă îndoiesc că în lume există vreo ordine, mă mângâie să

descopăr că dacă nu e o ordine, există măcar o serie de legături, în mici cantități, în treburile lumii. În sfârșit, mai e și un alt motiv: și anume că în povestea asta sunt poate în joc lucruri mult mai mari și mai însemnate decât lupta dintre Ioan și Ludovic…

— Dar e o poveste cu furturi și cu răzbunări între călugări lipsiți de virtuți, am spus eu plin de îndoială.

— În jurul unei cărți interzise, Adso, în jurul unei cărți interzise, a răspuns Guglielmo.

Acum călugării se îndreptau spre cină. Masa era pe la jumătate când alături de noi s-a așezat Michele din Cesena încunoștințându-ne că Ubertino plecase. Guglielmo a scos un suspin de ușurare.

La sfârșitul cinei l-am încolțit pe Abate, care stătea de vorbă cu Bernardo Gui, și l-am descoperit pe Bencio, care ne-a salutat cu un mic zâmbet, încercând să ajungă la ușă. Guglielmo l-a ajuns și l-a silit să ne urmeze într-un colț al bucătăriei.

— Bencio, l-a întrebat Guglielmo, unde este cartea?

— Care carte?

— Bencio, nici unul dintre noi nu este prost. Vorbesc despre cartea pe care o căutam azi la Severino, și pe care ai recunoscut-o foarte bine și te-ai dus s-o iei…

— Ce vă face să credeți că am luat-o?

— Cred, și o crezi și tu. Unde e?

— Nu pot să spun.

— Bencio, dacă nu-mi spui, am să vorbesc cu Abatele.

— Nu pot să spun din pricina Abatelui, a zis Bencio, cu un aer virtuos. Azi, după ce ne-am văzut, s-a întâmplat ceva ce trebuie să știți. După moartea lui Berengario, lipsea un ajutor de bibliotecar. Azi după-masă Malachia mi-a propus să iau eu locul lui. Abia acum o jumătate de oră Abatele a căzut de acord și, de mâine dimineață, nădăjduiesc, mi se vor dezvălui tainele bibliotecii. E adevărat, am luat cartea azi-dimineață și am ascuns-o în salteaua de paie din chilia mea, fără s-o privesc măcar, pentru că știam că Malachia mă ținea sub ochi. Și, la un moment dat, Malachia mi-a făcut propunerea de care v-am vorbit. Și atunci am făcut ceea ce trebuie să facă un ajutor de bibliotecar: i-am dat cartea.

N-am putut să nu mă amestec și eu, și cu multă pornire:

— Dar, Bencio, ieri și alaltăieri tu… dumneata spuneai că erai ars de curiozitate de a cunoaște, că nu mai voiai ca biblioteca să țină ascunse tainele pe care un învățăcel trebuie să le știe…

Bencio tăcea, roșind, dar Guglielmo m-a oprit:

— Adso, de câteva ceasuri Bencio a trecut de partea cealaltă. Acum el e păstrătorul acelor taine pe care voia să le cunoască, și păstrându-le, va avea tot timpul să le și cunoască.

— Dar ceilalți? am întrebat. Bencio vorbea în numele tuturor învățaților!

— Înainte, a spus Guglielmo. Și m-a tras după el, lăsându-l pe Bencio pradă unei mari încurcături.

— Bencio, mi-a spus apoi Guglielmo, este victima unei mari desfrânări, care nu e cea a lui Berengario, și nici cea a chelarului. Ca mulți oameni de carte, are desfrânarea de a ști. De a ști pentru el însuși. Înlăturat de la această știință, voia să pună stăpânire pe ea. Acum a pus stăpânire pe ea. Malachia își cunoștea omul și s-a folosit de mijlocul cel mai bun pentru a-și recăpăta cartea și a pecetlui buzele lui Bencio. Mă vei întreba la ce folosește să controlezi atâta zăcământ de știință dacă accepți să n-o pui la îndemâna tuturor celorlalți. Dar tocmai din cauza asta am vorbit de desfrâu. Nu era desfrâu setea de cunoaștere a lui Roger Bacon, care voia să angajeze știința ca să facă tot mai fericit poporul lui Dumnezeu, așa că nu căuta știința pentru știință. Aceea a lui Bencio e doar curiozitate nesătulă, trufie a intelectului, un fel ca oricare altul, pentru un călugăr, să transforme și să împace dorințele propriului trup, sau înflăcărarea care face dintr-un altul un luptător al credinței sau al ereziei. Nu este numai desfrâul cărnii. Este acel desfrâu al lui Bernardo Gui, desfrâu de-a-n-doaselea al justiției, care este aidoma desfrâului puterii. Și desfrâu de bogăție e și cel al sfântului, dar nu romanului nostru pontif. Și desfrâu al mărturisirii, și al transformării, și al pocăirii, și al morții cel al chelarului încă de pe când era tânăr. Și este un desfrâu de cărți cel al lui Bencio. Ca toate desfrâurile, ca acela al lui Onan care-și risipea propria sămânță pe jos, desfrâu neroditor, care nu are nici o legătură cu dragostea, nici măcar cu cea trupească…

— Știu asta, am murmurat fără să vreau.

Guglielmo s-a prefăcut că nu auzise. Dar, de parcă ar fi urmat să spună cele ce începuse, a zis:

— Adevărata dragoste te face să ții la cel iubit.

— Dar dacă Bencio își iubește cărțile lui (care acum sunt și ale lui) și se gândește că binele lor constă în a sta departe de mâinile hrăpitoare? l-am întrebat.

— Binele unei cărți constă în a fi citită. O carte este făcută din semne care vorbesc de alte semne, carele, la rândul lor, vorbesc despre lucruri. Fără un ochi care să le citească, o carte poartă semne care nu produc concepte, și deci e mută. Biblioteca asta poate a fost făcută ca să salveze cărțile pe care le adăpostește, dar acum trăiește ca să le îngroape. De aceea a devenit izvor de necredință. Chelarul a spus că a trădat. Așa a făcut și Bencio. A trădat. Oh, ce urâtă zi, bunul meu Adso! Plină de sânge și de distrugere. Pentru astăzi îmi e de ajuns. Să mergem și noi la *completa,* și apoi să ne culcăm.

Ieșind din bucătărie ne-am întâlnit cu Aymaro. Ne-a întrebat dacă era adevărat ceea ce se șoptea, că Malachia îl propusese pe Bencio ca ajutor de bibliotecar. N-am putut spune decât că așa era.

— Acest Malachia a făcut multe lucruri frumoase, astăzi, a spus Aymaro cu obișnuitul său rânjet de dispreț și de indulgență. Dacă ar exista dreptate, diavolul ar veni să îl ia în noaptea asta.

Ziua a cincea

Completa

În care se ascultă o predică despre venirea Antichristului și Adso descoperă puterea numelor proprii

Slujba de *vesper* avusese loc într-un fel încurcat, încă în timpul interogatoriului chelarului, cu novici curioși care fugiseră de sub ochii maestrului lor pentru a urmări pe la ferestre și prin crăpături ce se întâmpla în sala capitulară. Trebuia acum ca toată comunitatea să se roage pentru sufletul bun al lui Severino. Se bănuia că Abatele s-a apropiat de amvon, dar ca să spună doar că în seara aceea el nu va vorbi. Prea multe nenorociri se abătuseră asupra abației, a spus el, pentru ca însuși părintele tuturor să poată vorbi cu tonul celui care învinuiește sau amenință. Trebuia ca toți, nefiind exclus nimeni, să-și cerceteze cu mare atenție conștiința. Dar întrucât trebuia să vorbească cineva, propunea ca dojana să vină de la unul care, mai vârstnic decât toți și aproape acum de moarte, era mai puțin apăsat decât toți de patimile pământești care pricinuiseră atâta rău. Prin dreptul vârstei, cuvântul se cuvenea lui Alinardo din Grottaferrata, dar toți știau cât de șubredă era sănătatea venerabilului confrate. Imediat după Alinardo, în ordinea rânduită de scurgerea neînduplecată a timpului, venea Jorge. Abatele lui îi dădea acum cuvântul.

Am auzit un murmur din acea parte a stranelor unde stau de obicei Aymaro și alți italieni. Mi-am închipuit că Abatele îi încredințase predica lui Jorge fără să îl întrebe pe Alinardo. Maestrul meu mi-a atras atenția că hotărârea Abatelui de a nu vorbi fusese foarte înțeleaptă: pentru că orice ar fi spus, vorbele lui ar fi fost foarte bine cântărite de Bernardo și de ceilalți avignonezi prezenți. Bătrânul Jorge s-ar fi limitat la unul dintre prorocii săi mistici și avignonezii n-ar fi dat prea mare greutate acestui lucru.

— Dar nu și eu, a mai spus Guglielmo pentru că nu credea că Jorge ar fi primit, și poate cerut, să vorbească, fără un rost foarte precis.

Jorge a urcat la amvon, susținut de cineva. Tripodul, care ardea singur în naos, îi lumina fața. Flacăra scotea la iveală întunericul care apăsa pe ochii lui ca două găuri negre.

— Preaiubiții mei frați, a început el, și voi toți, oaspeții noștri dragi, dacă vreți să-l ascultați pe acest biet bătrân… Cele patru morți care au îndurerat abația noastră, ca să nu mai vorbesc de păcatele, trecute sau prezente, ale celor mai nenorociți dintre cei vii – nu sunt, voi știți asta, de pus pe seama răutății naturii care, nestrămutată în ritmurile ei, conduce ziua noastră de pe pământ, din leagăn până la mormânt. Voi toți veți gândi, poate, deși v-a copleșit atâta durere, că această tristă întâmplare nu

privește sufletul vostru, pentru că toți, în afară de unul, sunteți nevinovați și când acest unul va fi pedepsit, vă va rămâne desigur să plângeți lipsa celor dispăruți, dar nu va trebui să vă dezvinovățiți voi înșivă de vreo vină în fața tribunalului lui Dumnezeu. Voi așa gândiți. Nebunilor! a strigat el cu glas înspăimântător. Nebuni și nesăbuiți ce sunteți! Cine a ucis va duce în fața lui Dumnezeu povara păcatelor sale, dar numai fiindcă a acceptat să se facă mijlocitor al hotărârilor lui Dumnezeu. Așa cum trebuia ca cineva să-l trădeze pe Iisus pentru ca minunea învierii să se îndeplinească, și totuși Domnul a hotărât pedeapsă și rușine celui care l-a trădat, tot așa cineva în zilele acestea a păcătuit aducând moarte și ruină, dar eu vă spun că ruina aceasta a fost, dacă nu voită, cel puțin îngăduită de Dumnezeu, ca să ne umilească pentru trufia noastră!

A tăcut, și-a îndreptat privirea goală spre adunarea întunecată, ca și cum ar fi putut să-i surprindă cu ochii emoțiile, în timp ce cu urechea îi degusta consternata tăcere.

— În această comunitate, a continuat, se târăște de multă vreme șarpele trufiei. Dar ce trufie? Trufia puterii într-o mănăstire retrasă din lume? Nu, desigur. Orgoliul bogăției? Frații mei, mai înainte ca lumea cunoscută să vuiască de lungi scandaluri despre sărăcie și despre stăpânire, încă din timpurile fondatorului nostru, noi, când am avut totul, nu am avut nimic, singura și adevărata noastră bogăție fiind respectarea regulii, rugăciunea și munca. Dar din munca noastră, din munca ordinului nostru, și în special din munca acestei mănăstiri, face parte – ba chiar îi e substanță – studiul și păstrarea științei. Păstrarea, zic, nu căutarea, pentru că știința are ca proprietate pe aceea de a fi completă și definitivă încă de la început, în perfecțiunea verbului care se exprimă prin el însuși. Păstrarea, zic, nu cercetarea, pentru că știința, lucru omenesc, are ca proprietate să fie definită și completată în arcul secolelor, care merge de la predicarea profeților până la interpretarea părinților Bisericii. Nu există progres, nu există evoluție în evuri în ceea ce privește știința, ci o maximă, nesfârșită și sublimă recapitulare. Istoria omenească mărșăluiește cu o mișcare neîntreruptă de la creație, prin înviere, spre întoarcerea lui Christos biruitor, care va apărea înconjurat de un nimb să judece viii și morții, dar știința umană nu urmează calea aceasta: neclintită ca o stâncă din cele care nu se sfarmă, ea ne îngăduie, când suntem umili și atenți la glasul ei, să urmăm, să precizăm calea aceasta, dar fără să se clintească. Eu sunt cel care este, a spus Dumnezeul evreilor. Eu sunt calea, adevărul și viața, a spus Dumnezeul nostru. Iată, știința nu este altceva decât uluitul comentariu al acestor două adevăruri. Tot ce s-a spus mai mult a fost rostit de profeți, de evangheliști, de pontifi și de doctori pentru a face mai limpezi aceste două hotărâri. Și uneori un comentariu potrivit vine și de la păgânii care nu le cunoșteau, și cuvintele lor au fost preluate

de tradiția creștină. Dar mai mult decât asta nu se mai poate spune. Nu ne rămâne decât să reparăm, să comentăm, să păstrăm. Aceasta era și trebuie să fie sarcina acestei abații a noastre, cu strălucita ei bibliotecă – nu altceva. Se spune că un calif oriental a dat foc într-o zi unei biblioteci dintr-un oraș cunoscut, și glorios, și mândru, și că, în timp ce acele mii de volume ardeau, el spunea că ele puteau și trebuiau să dispară pentru că sau repetau ceea ce spunea Coranul, și deci nu mai aveau rost, sau contraziceau cartea aceea sfântă pentru necredincioși, și deci erau dăunătoare. Doctorii Bisericii, și noi o dată cu ei, nu au gândit așa. Tot ceea ce sună a comentariu sau a clarificare a Scripturii trebuie să fie păstrat, pentru că sporește gloria Scripturilor divine; tot ceea ce le contrazice nu trebuie distrus pentru că numai păstrând așa ceva poate fi contrazis la rândul său de cine poate și are însărcinarea pentru aceasta, în chipurile și la vremea când Domnul va voi. De aici responsabilitatea ordinului nostru în secole și povara abației noastre azi: mândri de adevărul pe care-l proclamăm, umili și cu grijă pentru păstrarea cuvintelor vrăjmașe adevărului, fără să ne spurcăm cu ele. Ș-acum, frați ai mei, care este păcatul trufiei care poate să-l ispitească pe un călugăr? Acela de a înțelege propria muncă nu ca pe o păstrare, ci ca pe o căutare a vreunei noutăți care să nu fi fost încă revelată oamenilor, ca și cum ultima n-ar fi fost auzită în cuvintele ultimului înger care vorbește în ultima carte a Scripturii. „Acum o spun tuturor care ascultă cuvintele de prorocire ale acestei cărți, la care dacă cineva va adăuga vreunul, Dumnezeu va face să cadă asupra lui bolile despre care se scrie în această carte, și dacă cineva va lua vreunul din cuvintele de prorocire din această carte, Dumnezeu îl va lipsi de partea sa din cartea vieții, și din a cetății sfinte, și din a lucrurilor care sunt scrise în această carte.” Deci… nu vi se pare, frații mei nechibzuiți, că aceste cuvinte nu învăluie altceva decât ceea ce s-a petrecut de curând între zidurile acestea, în timp ce tot ce se petrecea între acești pereți nu învăluie altceva decât însăși întâmplarea din secolul în care trăim, tulburat cu disperare să găsească în cuvânt ca și în opere, în orașe ca și în castele, în universitățile trufașe precum și în bisericile catedrale, noi codicile la cuvintele adevărului, răstălmăcind înțelesul acelui adevăr și așa încărcat de toate scoliile, și doritor doar de o apărare chibzuită, și nu de o sporire prostească? Aceasta este trufia care s-a strecurat între aceste ziduri, și eu spun celui care s-a chinuit și se mai chinuie să rupă sigiliile cărților care nu li se cuvin că aceasta este trufia pe care Dumnezeu a dorit s-o pedepsească și pe care o va pedepsi și pe mai departe, dacă el nu se va domoli și se va umili, pentru că Domnului nu-I este greu să găsească, întotdeauna și iarăși, din cauza slăbiciunii noastre, instrumentele răzbunării sale.

— Ai auzit, Adso? mi-a șoptit Guglielmo. Bătrânul știe mai multe decât spune. Chiar dacă e amestecat sau nu în povestea

asta, el știe și dă de știre că dacă frații noștri curioși vor căuta să violeze pe mai departe biblioteca, abația nu-și va regăsi pacea.

După o întrerupere lungă, Jorge își reluă cuvântul:

— Dar, în sfârșit, cine este simbolul însuși al acestei trufii, pentru care trufașii slujesc drept figură și trimiși, drept complici și stegari? Cine a lucrat, de fapt, și lucrează chiar și între zidurile acestea, așa încât să ne dea de veste că a venit vremea – și să ne împace pentru că dacă vremea s-a apropiat, suferințele vor fi desigur greu de îndurat, dar nu nesfârșite în timp, dat fiind că marele ciclu al acestui univers este pe sfârșite? Oh, voi ați înțeles asta foarte bine, și vă îngroziți să-i spuneți numele, pentru că este și al vostru și vă temeți de el, dar dacă voi vă temeți de el, eu nu mă tem, și numele acesta îl voi spune cu voce cât mai tare, pentru ca măruntaiele voastre să se răsucească de groază, și dinții voștri să clănțăne până când vă vor tăia limba, și gerul care vă va cuprinde sângele va face să cadă un văl întunecat peste ochii voștri… El este fiara spurcată, el Antichrist!

A făcut o altă pauză lungă. Cei de față păreau morți. Singurul lucru care se mișca în întreaga biserică era flacăra tripodului, dar până și umbrele pe care le arunca ea păreau să fie înghețate. Singurul zgomot, înfundat, era gâfâitul lui Jorge, care își ștergea sudoarea de pe frunte. Apoi Jorge a început din nou:

— Poate că vreți să-mi spuneți: nu, acesta nu va veni, unde sunt semnele venirii sale? Smintit cine ar spune! Dar avem foarte clar în fața ochilor, zi de zi, în marele amfiteatru al lumii, și în imaginea redusă a abației, catastrofele prevestitoare… S-a spus că, atunci când va sosi momentul, se va ridica în apus un rege străin, domn al celor mai mari pungășii, ateu, ucigaș de oameni, necinstit, lacom de aur, îndemânatic în viclenii, rău, dușman al celor credincioși și asupritorul lor, și pe vremea lui nu se va mai ține seama de argint și va fi la preț numai aurul. Știu bine: voi care mă ascultați vă grăbiți să vă faceți calculele, ca să vedeți dacă cel de care vă spun seamănă cu papa, sau cu împăratul, sau cu regele Franței, sau cu cine vreți, ca să puteți spune: el e dușmanul meu și eu stau de partea cea bună! Dar nu sunt atât de naiv ca să vă arăt un om; când vine Antichristul, vine în toți și pentru toți, și fiecare face parte din el. Va fi în bandele de tâlhari care vor jefui orașe și regiuni, va fi în nebănuite semne ale cerului unde vor apărea pe neașteptate curcubee, coarne și focuri, în timp ce se vor auzi mugete de voci și marea va da în clocot. S-a spus că oamenii și animalele vor da naștere la dragoni, dar de fapt voia să se spună că sufletele vor da naștere la uri și la neînțelegeri, nu vă uitați înjur să vedeți fiarele din miniaturile care vă plac atât de mult pe foile de pergament. S-a spus că femeile tinere de curând măritate vor naște copii în măsură să vorbească fără cusur, care vor aduce vestea că timpurile s-au copt și vor cere să fie uciși. Dar nu căutați în satele din vale, copiii prea înțelepți au și fost uciși între aceste ziduri! Și cum cei din

prorocire aveau înfățișare de oameni cărunți, sau erau copii cu patru picioare în prorocire, și fantome, și embrioni care trebuiau să prorocească în burțile mamelor rostind farmece magice. Și totul a fost scris, știți asta? A fost scris că multe tulburări vor fi în grupurile de oameni, în sânul popoarelor, în biserici; că se vor ridica păstori nedrepți, perverși, neînțelegători, lacomi, doritori de plăceri, iubitori de câștiguri, cărora să le placă discursurile goale, fanfaroni, fălоși, mâncăcioși, ticăloși, cufundați în poftele trupești, căutători de fală găunoasă, dușmani ai Evangheliei, gata să ocolească ușa îngustă, să nesocotească vorba adevărată, și vor urî orice sentiment de milă, nu se vor rușina de păcatele lor și de aceea vor răspândi printre oameni necredința, ura între frați, răutatea, cruzimea, invidia, indiferența, tâlhăria, beția, nepotolirea, poftele, plăcerile trupești, împreunarea și toate celelalte vicii. Vor veni fără mâhnire, umilință, dragoste de pace, sărăcie, înțelegere, darul plânsului… Ei, nu vă recunoașteți, voi, toți cei aici de față, călugări din abație și potentați veniți din afară?

În pauza ce a urmat s-a auzit un foșnet. Era cardinalul Bertrando care se foia în scaunul lui. De fapt, m-am gândit, Jorge se purta ca un mare predicator, și în timp ce îi biciuia pe confrații lui, nu-i cruța nici pe oaspeți. Și aș fi dat oricât să știu ce trecea în clipa aceea prin capul lui Bernardo sau al magistraților avignonezi.

— Și va fi acest moment, care este chiar acesta, a tunat Jorge, când Antichristul va avea blestemata sa zi de apoi, cum vrea el să-l maimuțărească pe Domnul Dumnezeu. În vremurile acelea (care sunt acestea), vor fi răsturnate toate regatele, va fi cerșetorie și sărăcie, vor lipsi trimișii și mesagerii, și vor fi ierni de o asprime fără margini. Și copiii acelui timp (care este acesta) nu vor mai avea cine să poarte de grija bunurilor lor și să păstreze în depozitele lor alimentele, și se vor chinui în piețele de vânzare și de cumpărare. Fericiți atunci cei care nu vor mai trăi, sau care, trăind, vor izbuti să mai supraviețuiască. Va veni atunci fiul pierzaniei, dușmanul care se fălește și se umflă, făcând paradă de multe virtuți ca să păcălească întreg pământul și să se ridice deasupra celor drepți. Siria se va prăbuși și își va plânge fiii. Cilicia își va sălta capul până când va apărea cel care-i chemat s-o judece. Fiica Babilonului se va ridica de pe tronul strălucirii sale ca să bea din cupa amărăciunii. Cappadocia, Licia și Licaonia își vor îndoi spinarea pentru că mulțimi întregi vor fi distruse de corupția nedreptății lor. Tabere de barbari și care de luptă vor apărea pretutindeni să ocupe pământul. În Armenia, în Ponto și în Bitinia adolescenții vor pieri de spadă, copilele vor cădea în robie, fiii și fiicele vor săvârși incest, Pisidia, care exultă în gloria ei, va fi doborâtă, spada va trece prin mijlocul Feniciei, Iudeea se va îmbrăca în doliu și se va găti pentru ziua de pierzanie din cauza întinării sale. De pretutindeni atunci se vor

ivi oroarea și dezolarea. Antichristul va porni lupta împotriva apusului și va distruge căile de legătură, va purta în mână spada și focul arzând și va arde mânios cu vâlvătaia flăcărilor: forța lui va fi blestemul, înșelăciunea va fi mânia sa, dreapta va fi ruină, stânga aducătoare de beznă. Acestea vor fi trăsăturile după care se va recunoaște: capul său va fi de foc arzător, ochiul său drept injectat de sânge, ochiul său stâng, de un verde ca al pisicii, va avea două pupile, iar pleoapele sale vor fi albe, buza de jos mare, femurul îi va fi slab, mari picioarele, degetul gros turtit și alungit!…

— Parcă ar fi portretul lui! a rânjit Guglielmo într-o suflare. Era o frază tare păcătoasă, dar i-am fost recunoscător, pentru că începea să mi se zburlească părul pe cap. M-am ținut cu greu să nu râd, umflându-mi obrajii și lăsându-mi răsuflarea să iasă prin buzele strânse. Zgomot care, în liniștea ce urmase după ultimele cuvinte ale bătrânului, s-a auzit foarte bine, dar din fericire toți s-au gândit că era cineva care tușea, sau care plângea, sau care se cutremura, și de fapt toți aveau motive întemeiate.

— Este momentul, spunea acum Jorge, în care totul va cădea în puterea întâmplării, copiii vor ridica mâna împotriva părinților, nevasta va unelti împotriva bărbatului, bărbatul își va chema în judecată nevasta, stăpânii vor fi neomenoși cu servitorii, iar servitorii nu-i vor mai asculta pe stăpâni, nu va mai fi nici un respect pentru bătrâni, adolescenții vor pretinde conducerea, munca va părea tuturor o oboseală zadarnică, pretutindeni se vor ridica osanale de glorificare a lipsei de rușine, a viciului, a deplinei libertăți în obiceiuri. Și după asta împerecheri, adultere, sperjururi, păcate contra naturii vor veni în valuri mari, și fărădelegi, și prevestiri, și farmece, și pe cer se vor vedea corpuri zburătoare, printre creștini vor apărea profeți mincinoși, apostoli mincinoși, corupători, escroci, vrăjitori, preacurvari, zgârciți, sperjuri și falsificatori, păstorii se vor transforma în lupi, sacerdoții vor minți, călugării vor dori lucrurile lumești, săracii nu vor mai sări în ajutorul conducătorilor lor, cei puternici vor fi fără milă, cei drepți se vor face martori ai nedreptății. Toate orașele vor fi zguduite de cutremure, boli necruțătoare se vor ivi în toate regiunile, furtuni de vânt vor ridica pământul, câmpurile vor fi infectate, marea va răspândi duhori întunecate, noi miracole necunoscute vor avea loc în lună, stelele vor părăsi făgașul lor firesc, altele – necunoscute – vor brăzda cerul, va ninge vara și va fi o căldură înăbușitoare iarna. Și va fi venit timpul sfârșitului și sfârșitul timpului. În prima zi la ora *tertia* pe firmamentul cerului se va ridica o voce mare și puternică, un nor purpuriu va veni dinspre miazănoapte, tunete și fulgere îi vor urma, iar pe pământ va cădea o ploaie de sânge. În ziua a doua pământul va fi smuls din găoacea lui și fumul unui foc mare va trece prin porțile cerului. În ziua a treia abisurile pământului vor detuna dinspre cele patru

colțuri ale cosmosului. Marginile bolții cerului se vor deschide, aerul se va umple de pilaștri de fum și va fi o duhoare de pucioasă până la ora a zecea. În ziua a patra dis-de-dimineață abisul se va preface în lichid și va scoate vuiete și vor cădea clădiri. În ziua a cincea, la ora a șasea, se vor nărui puterile luminii și roata soarelui, și va fi întuneric pe lume până seara, și stelele și luna își vor sfârși îndatorirea lor. În ziua a șasea bolta cerului se va crăpa de la răsărit la apus, și îngerii vor putea privi pe pământ prin spărtura cerurilor, și toți cei ce sunt pe pământ vor putea vedea îngerii care privesc din cer. Atunci toți oamenii se vor ascunde în munți ca să scape de privirea îngerilor drepți. Și în a șaptea zi va veni Christos în lumina tatălui său. Și se va ține atunci judecata celor buni și asceza lor, în fericirea eternă a trupurilor și a sufletelor. Dar nu la aceasta veți medita în seara aceasta, frații mei trufași! Nu păcătoșilor li se va cuveni să vadă zorii celei de a opta zile, când se va ridica o voce dulce și voioasă, de la răsărit, în mijlocul cerului, și va apărea acel înger care are putere asupra tuturor celorlalți îngeri sfinți, și toți îngerii vor înainta o dată cu el, șezând pe un car de nori, plini de bucurie, alergând iute prin aer, pentru a-i elibera pe cei aleși care au crezut, și toți împreună vor fi mulțumiți, pentru că distrugerea acestei lumi va fi luat sfârșit! Nu de acest lucru trebuie să ne bucurăm în seara aceasta. Vom medita în schimb asupra cuvintelor pe care Domnul le va rosti pentru a izgoni de la sine pe cine n-a meritat mântuirea: plecați departe de mine, blestemaților, în focul cel veșnic care a fost pregătit pentru voi de diavol și de miniștrii lui! Voi înșivă vi l-ați dobândit, după merit, acum bucurați-vă de el! îndepărtați-vă de mine, coborând în beznele din afară și în focul de nestins! Eu v-am dat chip și voi v-ați luat după un altul! V-ați făcut slugile altui domn, duceți-vă să rămâneți cu el în întuneric, cu el, șarpele fără hodină, în mijlocul scrâșnirii dinților! V-am dat urechi ca să dați ascultare Scripturilor și voi ați ascultat vorbele păgânilor! V-am făurit o gură ca să-l proslăviți pe Dumnezeu, și voi o folosiți pentru minciunile poeților și pentru bălmăjelile menestrelilor! V-am dat ochi ca să vedeți lumina preceptelor mele, și voi îi folosiți ca să orbecăiți în beznă. Eu sunt un judecător uman, dar drept. Fiecăruia îi voi da ceea ce merită. Aș vrea să am îndurare pentru voi, dar nu găsesc ulei în vasele voastre. Aș fi gata să mă înduioșez pentru voi, dar lămpile voastre sunt afumate. Plecați de la mine… Așa va vorbi Domnul Dumnezeu. Și aceia… și noi poate vom coborî în caznele veșnice. În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh.

— Amin! au răspuns cu toții într-un singur glas.

Fără să scoată o șoaptă, înșirați unul după altul, călugării s-au dus la culcușurile lor. Minoriții și oamenii papei au dispărut fără dorința de a-și vorbi, visând la singurătate și la odihnă. Inima mea era plină de amărăciune.

— În pat, Adso, mi-a spus Guglielmo urcând scările casei peregrinilor. Asta nu-i seară de umblat pe-afară. Lui Bernardo Gui s-ar putea să-i vină în minte să premeargă sfârșitul lumii, începând cu trupurile noastre. Mâine vom încerca să fim prezenți la *matutini,* pentru că numaidecât după aceea vor pleca Michele și ceilalți minoriți.

— O să plece și Bernardo cu prizonierii lui? l-am întrebat cu un firicel de glas.

— Desigur, că doar nu mai au nimic de făcut aici. Va dori să fie înaintea lui Michele la Avignon, dar în așa fel încât sosirea lui să se potrivească cu procesul chelarului, minorit, eretic și ucigaș. Rugul chelarului va lumina ca o flacără de ofrandă lui Dumnezeu prima întâlnire a lui Michele cu papa.

— Și ce se va întâmpla cu Salvatore… cu fata?

— Salvatore îl va întovărăși pe chelar, pentru că va trebui să fie martor la proces. S-ar putea ca în schimbul acestui serviciu să-i dăruiască viața. Sau poate îl lasă să scape și pe urmă pune pe cineva să îl omoare. Sau poate chiar îl va lăsa să se ducă într-adevăr, pentru că unul ca Salvatore nu-l interesează pe unul ca Bernardo. Cine știe, poate că ajunge tâlhar în vreo pădure din Languedoc…

— Și fata?

— Ți-am spus, carne de ars pe rug. Dar va arde ea mai întâi, de-a lungul drumului, spre lămurirea vreunui sătuc catar de pe coastă. Am auzit vorbindu-se că Bernardo va trebui să se întâlnească cu colegul său Jacques Fournier (ține minte numele acesta, acum arde albigenzi, dar năzuiește la ceva mai de soi) și o vrăjitoare frumoasă pusă pe grămada de lemne va spori prestigiul și faima amândurora…

— Dar nu se poate face nimic ca să scape? am strigat eu. Abatele nu poate pune o vorbă?

— Pentru cine? Pentru chelar, *reo confesso?* Pentru un nenorocit ca Salvatore? Sau poate că te gândești la fată?

— Și dacă ar fi așa? am cutezat. De fapt, dintre ei trei este singura nevinovată cu adevărat; dumneavoastră știți că nu este vrăjitoare…

— Și crezi că Abatele, după cele ce s-au întâmplat, ar vrea să-și primejduiască puținul prestigiu care i-a mai rămas pentru o vrăjitoare?

— Dar a luat asupra sa și răspunderea pentru fuga lui Ubertino!

— Ubertino era un călugăr de-al lui, și nu era învinuit de nimic. Și apoi, ce prostii îmi spui, Ubertino era o persoană de seamă, Bernardo n-ar fi putut să-l lovească decât pe la spate.

— Prin urmare, avea dreptate chelarul, oamenii simpli plătesc întotdeauna pentru toți, chiar și pentru cei care vorbesc în favoarea lor, chiar și pentru cei ca Ubertino și Michele, care, cu vorbele lor de pocăință, i-au împins la răscoală.

Eram disperat și nu țineam seama de faptul că fata nu era un călugăraș cucerit de mistica lui Ubertino. Totuși, era o țărancă și plătea pentru o poveste care n-o privea.

— Așa e, mi-a răspuns cu tristețe Guglielmo. Și dacă vrei într-adevăr să cauți un strop de dreptate, îți voi spune că, într-o zi, câinii cei mari, papa și împăratul, ca să facă pace, vor trece peste trupul câinilor mai mici, care sunt asmuțiți în folosul lor. Și Michele și Ubertino vor fi tratați cum este tratată astăzi fata ta.

Acum știu că Guglielmo prorocea sau silogiza pe baza principiilor de filosofie naturală. Dar în momentul acela prorocirile sale și silogismele sale nu-mi dădeau nici o mângâiere. Singurul lucru sigur era că fata avea să fie arsă pe rug. Și mă simțeam și eu răspunzător, pentru că era ca și cum pe rug ea ispășea și pentru păcatul pe care-l făptuisem eu cu ea.

Am izbucnit, fără să mă rușinez, în hohote de plâns, și am fugit în chilia mea unde toată noaptea am mușcat salteaua de paie și am gemut neputincios, pentru că nu-mi era nici măcar îngăduit – cum citisem în romanele cavalerești cu tovarășii mei din Melk – să mă vait invocând numele iubitei.

De la singura mea iubire pământească din viață nu-mi rămăsese, și n-avea să-mi rămână vreodată, nici măcar numele.

ZIUA A ŞASEA

Ziua a șasea

MATUTINI

În care principes sederunt*, și Malachia se prăbușește la pământ*

Am coborât la *matutini.* Acea ultimă parte a nopții, aproape prima a zilei care venea, era încă cețoasă. În vreme ce străbăteam porticul mănăstirii, umezeala îmi intra până în măduva oaselor, adevărată boală după somnul neliniștit. Deși biserica era friguroasă, am îngenuncheat sub boitele acelea cu un suspin de ușurare, la adăpost de vremea de afară, mângâiat de căldura celorlalte trupuri și de rugăciune.

Cântarea psalmilor începuse de puțin timp, când Guglielmo mi-a arătat un loc gol în stranele din fața noastră, între Jorge și Pacifico din Tivoli. Era locul lui Malachia, care într-adevăr ședea întotdeauna alături de orb. Și nu eram singurii care să-și fi dat seama de lipsa aceea. De-o parte am surprins o privire îngrijorată a Abatelui, care știa acum desigur că absențele acelea dădeau naștere la vești proaste. Și în cealaltă parte mi-am dat seama de o neobișnuită neliniște care-l cuprinsese pe bătrânul Jorge. Chipul său, de obicei atât de indescifrabil din pricina ochilor lui albi, lipsiți de lumină, era cufundat pe trei sferturi în umbră, dar nervoase și neliniștite îi erau mâinile. Într-adevăr, în mai multe rânduri a pipăit locul de lângă el, ca să vadă parcă dacă era ocupat. Făcea și iar făcea gestul acela în răstimpuri regulate, ca și cum ar fi nădăjduit că cel care lipsea avea să se ivească dintr-un moment în altul, dar se temea că n-o să-l vadă apărând din nou.

— Unde o fi bibliotecarul? i-am șoptit lui Guglielmo.

— Malachia, a răspuns Guglielmo, era acum singurul care să aibă cartea în mână. Dacă nu este el făptașul crimelor, atunci ar putea să nu cunoască primejdiile pe care le putea aduce cartea aceea…

Nu mai era nimic de spus. Trebuia doar să așteptăm. Și am așteptat, noi, Abatele care se uita mai departe la strana goală, Jorge care nu înceta să tot întrebe întunericul cu mâinile.

Când s-a ajuns la sfârșitul slujbei, Abatele le-a amintit călugărilor și novicilor că trebuiau să se pregătească pentru marea slujbă de Crăciun și că pentru asta, ca de obicei, ar fi trebuit ca timpul până la *laudi* să fie dedicat intonării unor cântece hotărâte pentru acea împrejurare care să dovedească armonia întregii comunități. Adunarea aceea de oameni credincioși era într-adevăr armonizată ca un singur trup și o singură voce, ca un singur suflet, în cântec.

Abatele i-a poftit pe toți să intoneze *Sederunt.*

Sederunt principes
et adversus me

loquebantur, iniqui.
Persecuti sunt me.
Adjuva me, Domine,
Deus meus salvum me
fac propter magnam misericordiam tuam.

M-am întrebat dacă Abatele nu alesese anume acel antifon să fie cântat chiar în noaptea aceea, când încă se mai aflau de față, la serviciul divin, invitații principilor, pentru a aminti cum de secole ordinul nostru a fost gata oricând să reziste la persecuțiile celor puternici, datorită legăturii sale privilegiate cu Dumnezeu, Domnul luptătorilor. Și, într-adevăr, începutul cântecului a dat o mare impresie de putere.

Pe prima silabă se a început un cor lent și solemn de zeci și zeci de voci, al cărui sunet jos a umplut naosurile și a plutit deasupra capetelor noastre și în același timp părea să izvorască din inima pământului. Și nu s-a întrerupt pentru că, în timp ce alte voci începeau să țese, pe linia aceea profundă și continuă, o serie de vocalize și modulații, el – teluric – continua să domine și nu a încetat tot timpul cât trebuie unui recitator cu voce cadențată și domoală să repete de douăsprezece ori *Ave Maria.* Și parcă dezlegate de orice teamă pentru neîncrederea pe care această tenace silabă, alegorie a duratei eterne, o dădea celor ce se rugau, celelalte voci (și în special cele ale novicilor), pe temelia aceea solidă de piatră, înălțau cuspide, coloane, stâlpi de neume lichide și sub-punctate. Și în timp ce sufletul meu se amețea de plăcere la vibrarea unui *climacus,* sau a unui *porrectus*, a unui *torculus* sau a unui *salicus,* vocile acelea păreau să-mi spună că sufletul (al celor care se rugau și al meu, care ascultam), neputând să reziste la exuberanța sentimentului, se sfâșia prin ele ca să-și exprime bucuria, durerea, slava, dragostea, cu izbucniri de sonorități suave. Între timp, încăpățânata îndârjire a vocilor chtonice nu slăbea, ca și cum prezența amenințătoare a dușmanilor, a celor puternici care împilau poporul lui Dumnezeu, ar fi rămas nehotărâtă. Până când acea neptunică clocotire a unei singure note a părut învinsă, sau măcar convinsă de triumful aleluiatic al celor ce se opuneau și s-a transformat într-un maiestuos și fără de greș acord și într-o neumă potolită.

După ce a fost rostit cu o greutate aproape întunecată cuvântul *„sederunt”* s-a înălțat în aer celălalt, *„principes”,* într-un calm deplin și serafic. Nu m-am mai întrebat care să fi fost cei puternici care vorbeau împotriva mea (a noastră); pierise, se risipise umbra acelei năluci neclintite și amenințătoare.

Și alte năluci, am crezut atunci, s-au risipit în momentul acela, pentru că privind strana lui Malachia, după ce atenția mea fusese absorbită de cântec, am văzut figura bibliotecarului printre cele ale celorlalți cântăreți, ca și cum n-ar fi lipsit niciodată.

M-am uitat la Guglielmo și am văzut o nuanță de ușurare în ochii lui, aceeași pe care am ghicit-o, de departe, și în ochii Abatelui. Iar Jorge își întinsese din nou mâinile și, întâlnind trupul vecinului său, le trăsese imediat înapoi. Dar despre el n-aș ști să spun ce sentiment îl frământa.

Acum corul tocmai intona sărbătorește *„adjuva me”,* din care *a*-ul limpede se răspândea prin biserică, și chiar *u-ul* nu apărea deloc întunecat ca acela din *„sederunt”,* ci plin de o sfântă energie. Călugării și novicii cântau cum le cere legea cântecului, cu trupul drept, gâtul liber, capul îndreptat cu privirile în sus, cartea aproape la înălțimea umerilor, în așa chip încât să se poată citi fără ca, lăsând capul în jos, aerul să iasă cu mai puțină vigoare din piept. Dar ora era încă de noapte și, deși răsunau trâmbițele gloriei, negura somnului îi mai cuprindea încă pe mulți dintre cantori care, prinși poate în emiterea unei note lungi, încrezători în însuși valul cântecului, aplecau uneori capul îmbiați să ațipească. Atunci cei cu veghea, chiar și în acea situație grea, cercetau figurile cu făclia, una câte una, pentru a-i readuce la veghea adevărată, a trupului și a sufletului.

Deci un om din aceștia cu veghea a fost primul care l-a văzut pe Malachia împleticindu-se în mod neobișnuit, clătinându-se de parcă ar fi căzut dintr-o dată în cețurile întunecoase ale unui somn pe care se părea că în noaptea aceea nu-l dormise. S-a apropiat de el cu felinarul, luminându-i fața și atrăgându-mi astfel atenția. Bibliotecarul n-a reacționat în nici un fel. Omul cu veghea l-a atins și el a căzut greu în față. Omul de veghe abia a avut timp să-l sprijine înainte ca el să se prăbușească.

Cântecul s-a auzit mai încet, vocile s-au stins și a urmat o scurtă clipă de spaimă. Guglielmo sărise numaidecât de la locul lui și s-a repezit acolo unde acum Pacifico din Tivoli și cu omul de veghe îl întindeau pe Malachia pe jos, fără suflare.

Am ajuns acolo aproape în același timp cu Abatele și la lumina felinarului am văzut fața nefericitului. Am descris înainte felul cum arăta Malachia, dar în noaptea aceea, în lumina aceea, el era însuși chipul morții. Nasul ascuțit, ochii înfundați în orbite, tâmplele scobite, urechile albe și răsucite, cu lobii întorși în afară, pielea feței era acum înțepenită, întinsă și uscată, culoarea obrajilor albăstruie și acoperită de o umbră pământie. Ochii erau încă deschiși și o răsuflare obosită tot mai ieșea de pe buzele sale arse. A deschis gura și, chircindu-se înspre Guglielmo, care se aplecase deasupra lui, am văzut tremurând printre șirul de dinți o limbă care devenise neagră. Guglielmo l-a ridicat luându-l pe după umeri, iar cu mâna i-a șters o pânză de sudoare care-i îngălbenea fruntea. Malachia a simțit o mișcare, o prezență, a privit drept înaintea lui, desigur fără să vadă, neîndoielnic fără să recunoască pe cel care-i ședea dinainte. A ridicat o mână

tremurătoare, l-a apucat pe Guglielmo de piept, apoi, stins și răgușit, a rostit câteva cuvinte:

— Îmi spusese el… i-adevărat… avea puterea a mii de scorpioni…

— Cine-ți spusese? l-a întrebat Guglielmo. Cine?

Malachia a încercat să vorbească din nou. A fost apoi scuturat de un tremur puternic și capul i-a căzut pe spate. Figura lui a pierdut orice culoare, orice semn de viață. Murise.

Guglielmo s-a ridicat. L-a văzut alături de el pe Abate și nu i-a spus nici un cuvânt. Apoi, în spatele Abatelui, l-a văzut pe Bernardo Gui.

— Signor Bernardo, a spus Guglielmo, cine l-a omorât pe omul acesta, dacă domnia ta i-ai găsit și i-ai ținut atât de bine închiși pe ucigași?

— Nu mă întrebați pe mine, a spus Bernardo. N-am spus niciodată că i-am dat pe mâna justiției pe toți ticăloșii care se ațin prin abația aceasta. Aș fi făcut-o cu dragă inimă dacă aș fi putut, și l-a privit pe Guglielmo. Dar pe ceilalți îi las acum în puterea asprimii… sau a nemăsuratei indulgențe a signor Abatelui.

A vorbit în timp ce Abatele, îngălbenind, tăcea, și s-a îndepărtat.

În clipa aceea am auzit ca un piuit, un sughiț înăbușit. Era Jorge, aplecat pe scăunelul său de îngenunchiat, sprijinit de un călugăr care trebuie să-i fi povestit cele ce se întâmplaseră.

— Nu se va sfârși niciodată… a spus cu voce răgușită. Oh, Doamne, izbăvește-ne pe noi.

Guglielmo s-a mai aplecat o dată asupra cadavrului. I-a luat încheieturile mâinilor, întorcându-i palmele spre lumină. Vârfurile de la primele trei degete erau negre.

Ziua a șasea

Laudi

În care este ales un nou chelar, dar nu și un nou bibliotecar

Venise oare ora de *laudi*? Era prea devreme sau prea târziu. Din momentul acela am pierdut noțiunea timpului. Au trecut poate ore în șir, poate mai puțin, după care trupul lui Malachia a fost întins pe un catafalc în biserică, în timp ce confrații lui se așezau în evantai. Abatele dădea porunci pentru apropiata slujbă de îngropăciune. L-am auzit cum îi chema la el pe Bencio și pe Nicola din Morimondo. În mai puțin de o zi, a spus el, abația a fost lipsită de bibliotecar și de chelar.

— Tu, i-a spus lui Nicola, vei prelua îndatoririle lui Remigio. Cunoști munca multora, aici, în abație. Pune pe altul în locul tău să păzească fierăriile, ai grijă de tot ce trebuie astăzi, la bucătărie și la refector. Ești scutit de slujbe. Apoi lui Bencio: Chiar aseară ai fost numit ajutorul lui Malachia. Ai grijă să se deschidă la *scriptorium* și supraveghează ca nimeni să nu urce cum poftește în bibliotecă.

Bencio a răspuns cu timiditate că nu fusese încă inițiat în secretele acelui loc. Abatele l-a fixat cu asprime:

— Nimeni n-a spus că vei fi inițiat. Tu să ai doar grijă ca munca să nu se oprească și să fie făcută ca o rugăciune pentru călugării morți… și pentru cei care vor mai muri. Fiecare va lucra doar cu cărțile pe care le are în grijă, cine vrea va putea să cerceteze catalogul. Nimic altceva. Ești scutit de slujba de la *vesper* pentru că la ora aceea vei închide peste tot.

— Și cum o să ies?

— Așa e, voi închide eu ușile de jos după cină, du-te.

A ieșit cu ei, ocolindu-l pe Guglielmo care vrea să-i vorbească, în cor rămâneau, puțini la număr, Alinardo, Pacifico din Tivoli, Aymaro din Alexandria și Pietro din Sant'Albano. Aymaro rânjea.

— Să-i mulțumim lui Dumnezeu, a spus el. După ce a murit neamțul, eram în primejdie să avem un nou bibliotecar străin și mai barbar.

— Cine credeți că va fi numit în locul lui? a întrebat Guglielmo.

Pietro din Sant'Albano a zâmbit în mod tainic:

— După toate câte s-au întâmplat zilele astea, problema nu mai e a bibliotecarului, deși Abatele…

— Taci, i-a spus Pacifico.

Și Alinardo, cu privirea sa mereu absorbită:

— Vor făptui o altă nedreptate… ca pe timpul meu. Trebuie opriți.

— Cine? a întrebat Guglielmo.

Pacifico l-a luat prietenește de braț și l-a îndepărtat de bătrân, conducându-l spre ușă.

— Pe Alinardo… tu știi asta… îl iubim foarte mult, căci însemnează pentru noi antica tradiție și zilele cele mai fericite ale abației… dar uneori vorbește fără să știe ce spune. Noi toți suntem îngrijorați pentru noul bibliotecar. Va trebui să fie demn, și matur, și înțelept… Asta e tot.

— Va trebui să știe grecește? a întrebat Guglielmo.

— Și araba, așa vrea tradiția, așa cere îndatorirea sa. Dar sunt mulți dintre noi cu asemenea înzestrări. Eu, cu umilință, și Pietro, și Aymaro…

— Bencio știe grecește.

— Bencio e prea tânăr. Nu știu de ce Malachia l-a ales ieri ca ajutorul său, dar…

— Adelmo știa grecește?

— Cred că nu. Ba nu, cu siguranță că nu.

— Dar știa Venanzio. Și Berengario. Foarte bine, îți mulțumesc.

Am ieșit să luăm ceva la bucătărie.

— De ce voiați să știți cine știe grecește? l-am întrebat.

— Pentru că toți cei care mor cu degetele negre știu grecește. Așa că nu ar fi greșit să așteptăm cadavrul următor din rândul celor care știu grecește. Eu sunt printre ei. Tu ai scăpat.

— Și ce credeți despre ultimele cuvinte ale lui Malachia?

— Le-ai auzit. Scorpionii. A cincea trâmbiță vestește, printre altele, venirea lăcustelor care să-i chinuiască pe oameni cu un ac asemenea scorpionilor, știi asta. Și Malachia ne-a dat de știre că cineva-i spusese toate astea.

— A șasea trâmbiță, am spus, anunță cai cu capete de lei din a căror gură iese fum și foc și pucioasă, călăriți de oameni care poartă zale de culoarea focului, iacint și pucioasă.

— Prea multe lucruri. Dar crima ce urmează ar putea să se făptuiască lângă grajdurile cailor. Va trebui să fim cu ochii pe ele. Și să ne pregătim pentru trâmbița a șaptea. Deci încă două persoane. Care ar putea să fie candidații cei mai cu putință? Dacă se urmărește secretul cu *finis Africae,* cei care-l cunosc. Și, după câte știu eu, ar fi numai Abatele. Dacă nu cumva urzeala ar fi alta. Ai auzit, mai adineauri, că se urzește detronarea Abatelui, dar Alinardo a vorbit la plural…

— Ar trebui să-i spunem Abatelui, am spus.

— Ce anume? Că vor să-l omoare? Nu am dovezi convingătoare. Eu procedez ca și cum ucigașul ar chibzui ca mine. Dar dacă el merge pe altă cale? Și dacă, mai ales, n-o fi doar un singur ucigaș?

— Ce vreți să spuneți?

— Nu știu prea bine. Dar, cum ți-am spus, trebuie să ne închipuim toate chibzuielile și nechibzuielile cu putință.

Ziua a șasea

Prima

În care Nicola povestește atâtea lucruri, în timp ce se vizitează cripta tezaurului

Nicola din Morimondo, în noile sale straie de chelar, dădea porunci bucătarilor, iar ei îi dau lămuriri despre felul cum mergea bucătăria. Guglielmo voia să-i vorbească, și el ne-a cerut să așteptăm câteva minute. Apoi, a spus, ar fi trebuit să coboare în cripta tezaurului ca să supravegheze munca de curățenie a casetelor de podoabe, care-i revenea tot lui, și acolo ar fi avut mai mult timp să stea de vorbă.

La scurtă vreme după aceea ne-a poftit într-adevăr să-l urmăm, a intrat în biserică prin spatele altarului mare (în timp ce călugării aranjau un catafalc în naos, pentru a veghea sicriul lui Malachia) și am coborât cu el o scărișoară, la picioarele căreia ne-am aflat într-o sală cu boitele foarte joase, bine susținute de niște pilaștri groși de piatră nelustruită. Ne găseam în cripta în care se păstrau bogățiile abației, loc de care Abatele era foarte mândru și care se deschidea numai în împrejurări foarte rare și pentru oaspeți de foarte mare însemnătate.

Jur-împrejur tronau casete de mărimi diferite, înlăuntrul cărora luminile făcliilor (purtate de două ajutoare de încredere ale lui Nicola) făceau să strălucească obiecte de o frumusețe fără seamăn. Veșminte bisericești aurite, coroane de aur bătute cu nestemate, besactele din felurite metale împodobite cu figuri, gravuri în metal, fildeșuri. Nicola ne-a arătat extaziat un evanghelier a cărui legătură se fălea cu niște minunate plăcuțe de smalț care alcătuiau o unitate împletită din felurite despărțituri, deosebite prin filigranele lor de aur și fixate, în chip de cuie, cu pietre prețioase. Ne-a arătat o delicată capelă cu două columne în lapis lazuli și aur care încadrau o punere în mormânt în basorelief de argint deasupra căreia se afla o cruce de aur bătută cu treisprezece diamante pe un fond de onix vărgat, in timp ce micul fronton era încoronat cu agate și rubine. Apoi am văzut un diptic lucrat din aur și sidef, împărțit în cinci, cu cinci scene din viața lui Christos, și în mijloc un miel mistic, durat din alveole de argint aurit cu paste de sticlă, singura imagine multicoloră pe un fond de un alb de ceară.

Chipul, gesturile lui Nicola, în vreme ce ne arăta lucrurile acelea, erau iluminate de mândrie. Guglielmo a lăudat lucrurile pe care le văzuse, apoi l-a întrebat pe Nicola ce fel de om fusese Malachia.

— Ciudată întrebare, a spus Nicola. Îl cunoșteai și tu.

— Da, dar nu îndeajuns. Nu știam niciodată ce gânduri ascundea… și… a șovăit să rostească păreri despre un om abia dispărut… dacă le avea.

Nicola și-a umezit un deget, l-a trecut peste o suprafață de cristal care nu fusese ștearsă cum trebuie și a răspuns cu o jumătate de zâmbet, fără să-l privească în față pe Guglielmo.

— Vezi că nu ai nevoie să pui întrebări?… E adevărat, după cum spuneau mulți, Malachia părea foarte gânditor, în schimb era un om foarte simplu. După Alinardo, era un prost.

— Alinardo are necaz pe cineva dintr-o pricină de demult, când nu i s-a îngăduit cinstea de a fi bibliotecar.

— Am auzit vorbindu-se despre asta, dar e vorba de o poveste veche, de cel puțin cincizeci de ani în urmă. Când am venit eu aici, era bibliotecar Roberto din Bobbio, și bătrânii șopteau de o nedreptate făcută lui Alinardo. Atunci n-am vrut să aflu mai mult, pentru că mi se părea că-mi pot pierde respectul față de cei mai bătrâni și nu voiam să plec urechea la bârfe. Roberto avea un ajutor, care după aceea a murit, și în locul lui a fost numit Malachia, încă foarte tânăr pe atunci. Mulți au spus că nu avea nici un merit, că spunea că ar cunoaște greaca și araba, dar că nu era adevărat, că era doar o maimuță ascultătoare, care copia cu o foarte frumoasă caligrafie manuscrisele din acele limbi fără să înțeleagă ce copiase. Se spunea că un bibliotecar trebuie să fie mult mai învățat. Alinardo, care pe atunci era încă un om plin de putere, a spus lucruri foarte amare despre numirea aceea. Și lăsa să se înțeleagă că Malachia fusese pus în acel loc ca să facă jocul dușmanului său, dar nu am înțeles despre cine vorbea. Asta e tot. S-a șoptit întotdeauna că Malachia păzea biblioteca precum un câine de pază, dar fără să se înțeleagă prea bine ce anume păzea. Pe de altă parte, se șoptea și împotriva lui Berengario, când Malachia l-a adus ajutorul său. Se spunea că nici el nu este prea priceput în meseria lui, că nu era decât un intrigant. S-a mai spus că… Dar acum vei fi auzit și tu toate lucrurile astea… că ar fi fost o legătură ciudată între Malachia și el… Lucruri de demult, apoi știi ce s-a vorbit despre Berengario și Adelmo, și scribii tineri spuneau că Malachia suferea în taină de o cumplită gelozie… Și apoi se vorbea și despre legăturile dintre Malachia și Jorge, nu, nu, nu în înțelesul pe care îl bănuiești… nimeni n-a spus ceva despre virtutea lui Jorge! Dar Malachia, ca bibliotecar, prin tradiție, ar fi trebuit să-și aleagă drept confesor pe Abate, în timp ce toți ceilalți i se spovedeau lui Jorge (sau lui Alinardo, dar bătrânul este acum aproape dement)… Și, cu toate astea, se spunea că Malachia stătea prea adesea de vorbă cu Jorge, ca și cum abatele avea în grijă sufletul lui, dar Jorge îi conducea trupul, gesturile și munca. Pe de altă parte, știi, ai văzut, desigur: dacă cineva voia cumva vreo lămurire asupra unei cărți de demult sau uitate, nu i-o cerea lui Malachia, ci lui Jorge. Malachia păstra catalogul și urca în bibliotecă, dar Jorge știa ce înțeles avea fiecare titlu…

— De ce știa Jorge atâtea lucruri despre bibliotecă?

— Era cel mai bătrân, după Alinardo, și e aici încă din tinerețea lui. Jorge trebuie să aibă mai bine de optzeci de ani, se spune că ar fi orb de patruzeci de ani, sau poate mai de mult…

— Cum a izbutit să ajungă atât de învățat înainte de a fi orbit?

— Oh, există legende despre el. Se pare că de copil a fost ales de grația divină și acolo, la ei, în Castilia, ar fi citit cărțile arabilor și ale doctorilor greci încă înainte de adolescență. Și apoi, și după ce a orbit, chiar și acum, şade multe ore în bibliotecă, pune să i se citească din catalog, cere să i se aducă tot felul de cărți și un novice i le citește cu voce tare ore în șir. Își amintește totul, nu și-a pierdut memoria ca Alinardo. Dar de ce mă întrebi toate astea?

— Acum, că Malachia și Berengario au murit, cine a mai rămas să știe secretele bibliotecii?

— Abatele, și Abatele trebuie să i le împărtășească lui Bencio… dacă o să vrea…

— De ce dacă o să vrea?

— Pentru că Bencio e tânăr, a fost numit ajutor pe când Malachia încă mai trăia, și nu-i totuna să fii ajutor de bibliotecar și bibliotecar. Prin tradiție, bibliotecarul devine apoi abate…

— Ah, asta e… De aceea postul de bibliotecar este atât de râvnit? Dar atunci Abbone a fost bibliotecar?

— Nu, Abbone nu. Numirea lui a fost făcută înainte de a veni eu aici, or fi treizeci de ani de atunci. Înainte a fost abate Paolo din Rimini, un om ciudat, despre care s-au spus lucruri neobișnuite: se pare că era un cititor pătimaș, cunoștea pe dinafară toate cărțile din bibliotecă, dar avea o infirmitate curioasă, nu izbutea să scrie, îi spuneau *Abbas agraphicus*... A ajuns abate de foarte tânăr, se spune că era sprijinit de Algirdas din Cluny, Doctor Quadratus… Dar astea sunt pălăvrăgeli de demult ale călugărilor. În sfârșit, Paolo a ajuns abate, Roberto din Bobbio i-a luat locul în bibliotecă, dar era ros de o boală care-l distrugea, se știa că nu putea conduce soarta abației, și când Paolo din Rimini a dispărut…

— A murit?

— Nu, a dispărut, nu știm cum, într-o zi a plecat într-o călătorie și nu s-a mai întors, poate că a fost ucis de tâlhari în timpul drumului… În sfârșit, când Paolo a dispărut, Roberto nu putea să-i ia locul și au existat niște urzeli ascunse. Abbone – se spune – era fiul natural al signorelui din aceste locuri, fusese crescut la abația din Fossanova, și se spunea că de foarte tânăr îl priveghease pe Sfântul Toma când a murit acolo și se îngrijise de transportul ilustrului corp în jos pe scara unui turn pe unde cadavrul nu izbutea să treacă. Acela era marele lui merit, șopteau răuvoitorii de acolo… Fapt e că a fost ales abate, chiar dacă nu fusese bibliotecar, și a fost instruit de cineva, cred că de Roberto, în tainele bibliotecii…

— Și Roberto de ce a fost ales?

— Nu știu. Am încercat întotdeauna să nu scormonesc prea mult asemenea lucruri; abațiile noastre sunt locuri sfinte, dar în jurul cinstei de a fi abate au fost țesute, adesea, intrigi îngrozitoare. Pe mine mă interesau sticlele mele și relicvariile mele, nu voiam să fiu amestecat în asemenea povești. Dar înțelegi acum de ce nu știu dacă Abatele vrea să-l instruiască pe Bencio, cică ar fi ca și cum l-ar unge drept urmaș al lui, un băiat luat peste picior, un grămătic aproape barbar, din nordul îndepărtat, cum să poată ști el ceva despre țara asta, despre abație și despre legăturile ei cu signorii locului…

— Da, dar nici Malachia nu era italian, nici Berengario, și cu toate acestea au fost preferați la bibliotecă.

— Iată un lucru de neînțeles. Printre călugări se șoptește că de o jumătate de secol, în trebile astea, abația și-a pierdut tradiția… de aceea, acum mai bine de cincizeci de ani, poate și mai înainte, Alinardo spera la funcția de bibliotecar. Bibliotecarul fusese întotdeauna italian, nu lipsesc marile inteligențe pe pământurile acestea. Și apoi vezi… și aici Nicola parcă n-a voit să spună ceea ce voia să spună… vezi, Malachia și Berengario au murit, poate, ca să nu devină abați.

S-a scuturat, și-a fluturat mâna pe dinaintea ochilor ca pentru a izgoni gânduri prea puțin cuviincioase, apoi și-a făcut semnul crucii.

— Dar ce tot spui? Vezi, în țara asta de mulți ani se petrec lucruri rușinoase, chiar și în mănăstiri, la curtea papală, în biserici… Lupte pentru cucerirea puterii, învinuiri de erezie pentru a-l lipsi pe careva de veniturile rangului bisericesc… Ce urât, îmi pierd încrederea în spața umană, văd comploturi și conjurații de palat pretutindeni. La aceasta trebuie să ajungă și abația noastră, un cuib de vipere ieșite prin vrăjitorie din ceea ce era o casetă de membre sfinte. Privește, trecutul acestei mănăstiri!

Ne arăta obiectele de preț răspândite peste tot și, părăsind crucile și celelalte obiecte scumpe, ne-a dus să ne arate relicvariile care însemnau gloria acelui loc.

— Priviți, acesta este vârful lăncii care a străpuns coastele Mântuitorului!

Era o cutie de aur, cu capac de cristal, unde, pe o perniță de purpură, se afla o bucățică de fier în formă triunghiulară, deja roasă de rugină, dar făcută să strălucească acum de o îndelungată lucrare cu uleiuri și ceară. Dar asta încă nu era nimic. Pentru că, într-o altă cutie de argint, bătută cu ametist, și al cărei perete din spate era străveziu, am văzut o bucată neprețuită din lemnul sfintei cruci, adus în acea abație de însăși regina Elena, mama împăratului Constantin, după ce fusese în pelerinaj la locurile sfinte și dezgropase muntele Golgotei și sfântul mormânt, construind deasupra o catedrală.

Apoi Nicola ne-a arătat alte lucruri, și despre toate n-aș ști ce să mai spun cât de multe și de rare erau. Într-o casetă făcută toată din smarald, un cui din sfânta cruce. Într-un vas de sticlă, așezată într-un culcuș de trandafiri veștejiți, o parte din coroana de spini, și într-o altă cutie, tot pe un așternut de flori uscate, o bucățică îngălbenită din fața de masă a cinei de taină. Dar mai era apoi punga Sfântului Matei, cu împletituri de argint, și, într-un cilindru, legat cu o panglică violetă roasă de timp, și sigilat cu aur, un os al brațului Sfintei Ana. Am văzut, minune a minunilor, acoperită cu un clopot de sticlă și așezată pe o perniță roșie, cusută cu perle, o bucată din ieslea din Bethleem, și o palmă din tunica de purpură a Sfântului Ioan Evanghelistul, două din lanțurile care au legat gleznele Apostolului Petru la Roma, craniul Sfântului Adalbert, spada Sfântului Ștefan, o tibie a Sfintei Margareta, un deget al Sfântului Vitalie, o coastă a Sfintei Sofia, bărbia Sfântului Eoban, partea de sus a scapulei Sfântului Crisostom, inelul de logodnă al lui Iosif, un dinte al Botezătorului, toiagul lui Moise, o dantelă ruptă și delicată de la rochia de nuntă a Fecioarei Maria.

Apoi alte lucruri care nu erau relicve, dar reprezentau pentru totdeauna mărturii ale minunilor și ale ființelor minunate din locuri îndepărtate, aduse la abație de călugări care călătoriseră până la cele mai îndepărtate margini ale lumii: un vasilisc și o hidră împăiate, un corn de unicorn, un ou pe care un eremit îl găsise în alt ou, o bucată din mana care i-a hrănit pe evrei în pustiu, un dinte de balenă, o nucă de cocos, umărul unui animal dinaintea potopului, colții de fildeș ai unui elefant, coasta unui delfin. Și apoi alte relicve pe care nu le-am recunoscut, la care erau mai prețioase poate relicvariile, unele (socotind după felul cum erau lucrate înăuntru, în argint înnegrit) foarte vechi, un șir nesfârșit de oase, de stofe, de lemne, de metale, de sticle. Și borcane cu pulberi întunecate, dintre care unul conținea, după cum am aflat, rămășițele cetății Sodoma, după ce arsese, iar altul, var din zidurile Ierihonului. Toate, chiar și cele mai distruse, fiind lucruri pentru care un împărat ar fi dat chiar mai mult decât o feudă, și care alcătuiau o rezervă de nesfârșit renume și de o adevărată bogăție materială pentru abația care le găzduia.

Continuam să mă preumblu uluit, de colo-colo, în timp ce Nicola încetase acum să ne arate obiectele, care erau lămurite fiecare de câte o plăcuță, liber acum să rătăcesc, aproape la întâmplare, prin rezerva tezaurului acela de minunății de neprețuit, cercetând uneori lucrurile acelea în plină lumină, alteori abia zărindu-le în semiîntuneric, când slujitorii lui Nicola se mutau în alt loc al criptei cu torțele lor. Eram fermecat de cartilagiile acelea îngălbenite, mistice și respingătoare totodată, transparente și tainice, de acele fâșii de îmbrăcăminte din epoci străvechi, decolorate, rărite, uneori răsucite în vreun flacon asemenea unui manuscris îngălbenit, de acele materiale

fărâmițate care păreau totuna cu stofa pe care erau așezate, resturi sfinte ale unei vieți care a fost animală (și rațională), și acum prizoniere în căsuțe de cristal sau de metal, care mimau în mărunta lor dimensiune îndrăzneala catedralelor de piatră, cu turnurile și turlele lor, care păreau și ele prefăcute în substanțe minerale. Deci așa așteaptă trupurile sfinților îngropați reînvierea cărnii? Deci din aceste sfărâmături aveau să fie refăcute acele organisme care în fulgerarea viziunii dumnezeiești, recăpătând fiecare sensibilitatea lor naturală, aveau să deslușească, așa cum scria Pipernus, chiar și acele *minimas differentias odorum?* M-a smuls din meditațiile mele Guglielmo, care mă bătea pe umăr.

— Eu mă duc, a spus. Mă duc sus în *scriptorium,* mai am de consultat ceva.

— Dar nu se pot da cărți, am spus eu. Bencio a primit poruncă…

— Trebuie doar să mai cercetez o dată cărțile pe care le citeam acum două zile, și sunt toate încă în *scriptorium,* pe masa lui Venanzio. Tu, dacă vrei, rămâi aici. Și acum știi pentru ce confrații ăștia ai tăi se sfâșie, când aspiră la cinstea de a fi abați.

— Dar dumneavoastră credeți în cele ce v-a spus Nicola? Crimele sunt, așadar, legate de lupta pentru învestitură?

— Ți-am mai spus că deocamdată nu vreau să mă pripesc spunându-mi bănuielile cu voce tare. Nicola a spus multe lucruri. Și unele mi-au stârnit interesul. Dar acum mă duc să cercetez o altă urmă. Sau poate aceeași, dar din altă parte. Și tu nu te lăsa prea încântat de casetele astea. Așchii din crucea lui Christos am văzut multe altele, în alte biserici. Dacă ar fi adevărate, Domnul Christos n-ar fi pătimit pe două bârne de lemn încrucișate, ci pe o întreagă pădure.

— Maestre, am spus indignat.

— Așa este, Adso. Și există comori și mai bogate. Acum câtăva vreme, în catedrala din Koln am văzut craniul lui Ioan Botezătorul la doisprezece ani.

— Într-adevăr? am exclamat eu cu admirație. Apoi, cuprins de o îndoială: Dar Botezătorul a fost ucis la o vârstă mai matură.

— Celălalt craniu trebuie să fie într-un alt tezaur, a spus Guglielmo cu figură serioasă.

Nu înțelegeam niciodată când glumea. Pe la noi, când se glumește, se spune ceva, apoi se râde zgomotos, încât toți să poată lua parte la glumă. Guglielmo râdea, în schimb, numai când spunea lucruri serioase, și rămânea foarte serios când de fapt glumea.

Ziua a șasea

Tertia

În care Adso, ascultând Dies irae*, are un vis sau o nălucire care trebuie spusă*

Guglielmo l-a salutat pe Nicola și a urcat în *scriptorium.* Eu văzusem tezaurul destul acum și am hotărât să mă duc în biserică și să mă rog pentru sufletul lui Malachia. Nu-l iubisem niciodată pe omul acela, care mă înfricoșa, și nu tăinuiesc faptul că multă vreme l-am bănuit vinovat de toate crimele. Acum aflasem că era poate un biet om, chinuit de patimi neîmplinite, vas de pământ între vase de fier, înnegurat fiindcă era rătăcit, tăcut și feritor pentru că știa foarte bine că nu are nimic de spus. Arăta o oarecare remușcare în felul său de a se purta și m-am gândit că rugăciunea pentru soarta lui neobișnuită ar fi putut liniști simțămintele mele de vină pe care le aveam.

Biserica era scăldată acum într-o lumină potolită și lividă, dominată de catafalcul nefericitului, însuflețită de susurul uniform al călugărilor care spuneau rugăciunea pentru morți.

În mănăstirea din Melk luasem parte în mai multe rânduri la despărțirea de un confrate. Era o împrejurare pe care n-aș putea numi-o veselă, dar care îmi apărea totuși senină, controlată de calm și de un simțământ general de dreptate. Fiecare trecea pe rând prin chilia muribundului, alinându-l cu vorbe frumoase, și fiecare se gândea în sufletul lui ce fericit era muribundul, pentru că își încorona astfel o viață virtuoasă, și peste puțin avea să se alăture corului îngerilor, într-o bucurie care nu va mai avea sfârșit. Și o parte din această seninătate, parfumul acelei sfinte invidii, se transmitea muribundului, care, în sfârșit, trecea pragul de pe urmă senin. Cât de deosebite fuseseră morțile din acele ultime zile! Văzusem, în sfârșit de aproape, cum murea o victimă a diabolicilor scorpioni din *finis Africae,* și fără îndoială că așa muriseră Venanzio și Berengario, căutând alinarea în apă, cu chipul deja ars ca acela al lui Malachia.

M-am așezat în fundul bisericii, m-am ghemuit în mine ca să mă apăr de frig. Am simțit puțină căldură, am mișcat buzele ca să mă alătur confraților care se rugau. Îi urmam parcă fără să-mi dau seama ce spuneau buzele mele, cu capul atârnându-mi și ochii închizându-mi-se. A trecut multă vreme, cred că adormisem și mă trezisem de cel puțin trei, patru ori. Apoi corul a intonat *Dies irae…* Psalmodierea m-a cuprins ca un narcotic. Am adormit cu totul. Sau poate, mai mult decât să aținesc, am căzut sfârșit într-o amețeală plină de frământ, întors spre mine însumi, ca o făptură închisă în pântecele mamei sale. Și în bezna aceea sufletească, regăsindu-mă ca într-o regiune care nu mai era de pe lumea aceasta, am avut o nălucire, sau vis, ce-o fi fost.

Pătrundeam printr-o scară îngustă într-un canal adânc, ca și cum aș fi intrat în cripta tezaurului, dar ajungeam, tot colindând, într-o criptă mai mare, care erau bucătăriile Edificiului. Erau, desigur, bucătăriile, în care lucrau nu numai cuptoarele și plitele, dar și foalele și ciocanele, ca și cum s-ar fi adunat aici și fierarii lui Nicola. Totul era o vâlvătaie roșie de sobe, și de cazane, și de cratițe clocotind care scoteau fum, în vreme ce deasupra lichidelor din ele se ridicau bășici mari, bolborositoare, care plesneau apoi pe neașteptate cu un zgomot surd și neîntrerupt. Bucătarii mânuiau frigări prin aer, în vreme ce novicii, adunați cu toții acolo, țopăiau ca să apuce puii de găină și de alte orătănii care erau înfipți pe acele fiare înroșite. Dar alături, fierarii ciocăneau cu atâta putere, încât tot aerul bubuia asurzitor, și nori de scântei se ridicau de la nicovale amestecându-se cu scânteile care țâșneau din cele două cuptoare.

Nu înțelegeam dacă eram în infern sau în paradis, așa cum și l-ar fi închipuit Salvatore, șiroind de zemuri și palpitând de șunculițe. Dar nu am avut timp să mă întreb unde mă aflam, pentru că o turmă de omuleți, de pitici cu capul mare, în formă de oală, au intrat în fugă și, luându-mă în șuvoiul lor, m-au împins spre pragul refectorului silindu-mă să intru.

Sala era împodobită de sărbătoare. Mari tapiserii și steaguri atârnau de pereți, dar imaginile care le împodobeau nu erau din cele care amintesc de obicei de pietatea celor credincioși sau care proslăvesc faptele glorioase ale regilor. Ele păreau să fie mai degrabă inspirate din acele *marginalia* ale lui Adelmo, iar chipurile lor le copiau aici doar pe cele mai puțin pline de groază și mai caraghioase: iepuri dansând în țara în care curge lapte și miere, fluvii străbătute de pești care se aruncau pe negândite în tigaia ținută de maimuțe îmbrăcate ca niște episcopi-bucătari, monștri cu burți grase care dansau în fața unor plite din care ieșea fum.

În mijlocul mesei ședea Abatele, îmbrăcat de sărbătoare, cu un bogat veșmânt de purpură brodată, ținând furculița în mână ca pe un sceptru. Alături de el Jorge bea dintr-un mare pocal de vin, și chelarul, îmbrăcat ca Bernardo Gui, citea cu mare virtute dintr-o carte în formă de scorpion *Viețile Sfinților* și fragmente din Evanghelie, dar erau povești care spuneau despre Iisus că glumea cu Apostolul, amintindu-i că era o piatră și că acea piatră nerușinată care se rostogolea pe câmpie avea să clădească biserica lui, sau povestea Sfântului Ieronim care comenta Biblia spunând că Dumnezeu voia să-Și arate fundul Ierusalimului. Și la orice frază a chelarului, Jorge râdea lovind cu pumnul în masă și striga: – Tu vei fi viitorul Abate, pe burta lui Dumnezeu! Chiar așa spunea, Dumnezeu să mă ierte.

La un gest sărbătoresc al Abatelui a intrat cortegiul fecioarelor. Era un grup minunat de femei foarte frumos îmbrăcate, în mijlocul cărora mi s-a părut că o văd în primul rând

pe mama mea, apoi mi-am dat seama de greșeală, pentru că era vorba, fără îndoială, de fata cea cumplită, ca o armată desfășurată în luptă. Numai că purta pe cap o coroană de perle albe, pe două rânduri, și alte două șiraguri de perle coborau pe fiecare parte a feței, amestecându-se cu alte două șiraguri de perle care atârnau pe piept și de fiecare perlă era prins un diamant mare cât o prună. Mai jos de fiecare ureche cobora un șir de perle albastre care se împreunau într-un șirag la baza gâtului, alb și drept ca un turn din Liban. Mantia îi era de culoare purpurie și în mână ținea o cupă de aur bătută cu diamante, în care am aflat, nu știu cum, că era unsoarea ucigătoare furată într-o zi de la Severino. După această femeie frumoasă ca aurora, urmau alte figuri *muliebri,* una îmbrăcată într-o mantie albă brodată, peste o haină închisă la culoare, împodobită cu o dublă stolă de aur, cusută cu flori de câmp; a doua avea o mantie de damasc galben, peste o haină de un trandafiriu palid, înstelată cu frunze verzi și cu două mari carouri, țesute în formă de labirint negricios; și a treia avea mantia roșie și haina de smarald pe care erau țesute mici animale roșii, și ținea în mână o stolă brodată și albă; și veșmintele celorlalte nu le-am observat pentru că mă străduiam să aflu cine erau femeile astea care o însoțeau pe fată, care semăna acum cu Fecioara Măria; și cum fiecare ducea în mână sau îi ieșea din gură o fâșie de hârtie, am aflat că erau Rut, Sara, Susana și alte femei din Sfintele Scripturi, în clipa aceea Abatele a strigat:

— *Traete,* feciori de târfă! și a intrat un nou grup bogat de personaje pe care le-am recunoscut foarte bine, înveșmântate sever și strălucitor, și în mijlocul grupului ședea pe un tron cineva care era Domnul Dumnezeu, dar în același timp era și Adam, îmbrăcat cu o mantie purpurie și o mare diademă roșie și albă de rubine și de perle care ținea mantia pe umeri, pe cap cu o coroană asemeni celei pe care o purta copila, cu o cupă mai mare în mână plină de sânge de porc. Alte preasfinte personaje de care voi vorbi, pe care le cunoșteam foarte bine, o înconjurau, și în plus un grup de arcași ai regelui Franței, îmbrăcați unii în roșu, alții în verde, cu un scut smaragdin pe care se desfășurau monogramele lui Christos. Căpetenia acelei adunări s-a întors spre Abate să-i aducă omagiu, întinzându-i cupa și spunând:

— *Sao ke kelle terre per kelle fini ke ki kontene, trenta anni le possette parte sancti Benedicti.*

La care Abatele a răspuns:

— *Age primum et septimum de quatuor,* și toți au intonat *In finibus Africae, amen".* După care toți s-au așezat.

Separându-se astfel cele două grupuri opuse, la o poruncă a Abatelui, Solomon s-a apucat să pună masa, Iacob și Andrei au adus un balot de fân, Adam s-a așezat la mijloc, Eva s-a culcat pe o frunză, Cain a intrat trăgând un plug după el, Abel a venit cu o găleată ca să-l mulgă pe Brunello, Noe și-a făcut o intrare triumfală vâslind din arcă, Avraam s-a așezat sub un arbore, Isaac

s-a culcat sub altarul de aur al bisericii, Moise s-a ghemuit pe o piatră, Daniel a apărut pe un podium funebru la braț cu Malachia, Tobie s-a întins pe un pat, Iosif s-a aruncat pe un obroc, Veniamin s-a întins pe un sac și, după asta… dar aici viziunea devenea încurcată, David s-a așezat pe un mic munte, Ioan pe pământ, Faraon pe nisip (firește, mi-am spus eu, dar de ce?), Lazăr pe masă, Iisus pe marginea puțului, Zaheu pe ramurile unui copac, Matei pe un scăunel, Raab pe cârpe, Rut pe paie, Tecla pe pervazul ferestrei (de-afară apărând chipul palid al lui Adelmo care-o prevenea că putea să cadă jos, jos pe povârniș), Susana în grădina de zarzavat, Iuda printre morminte, Petru pe catedră, Iacob pe o plasă, Ilie pe o șa, Rașela pe un balot. Și Pavel, Apostolul, după ce lăsase spada, îl asculta pe Esau care bombănea, în timp ce Iov mugea pe bălegar și alerga în ajutorul Rebecăi, cu un veșmânt, Iudita cu un macat, Agar cu un țol de doliu și câțiva novici aduceau un ceaun mare, fumegând, din care țâșnea afară Venanzio din Salvemec, roșu cu totul, care începea să împartă sângerete de porc.

Refectorul se umplea acum de tot mai multă lume și toți mâncau cu lăcomie, Iona aducea la masă niște dovlecei, Isaia legume, Ezechiel mure, Zaheu flori de sicomor, Adam lămâi, Daniel legume mărunte, Faraon ardei, Cain cardon, Eva smochine, Rașela mere, Anania prune mari ca niște diamante, Lia cepe, Aaron măsline, Iosif un ou, Noe struguri, Simeon sâmburi de piersică, în timp ce Iisus cânta *Dies irae* și turna cu voioșie peste toate alimentele oțetul pe care-l storcea dintr-un mic burete luat din vârful lancei unuia dintre arcașii regelui Franței.

— Fiii mei, oițele mele cu toții, a spus în acel moment Abatele, care se și îmbătase, nu puteți cina astfel ca niște zdrențăroși, veniți, veniți. Și îi lovea pe primul și pe al șaptelea din patru care ieșeau diformi ca niște fantome din adâncul oglinzii, oglinda se făcea bucățele, și din ea cădeau la pământ, de-a lungul sălilor labirintului, haine de toate culorile, încrustate cu pietre prețioase, toate îngălate și sfâșiate. Și Zaheu a luat o haină albă, Avraam una măslinie, Lot una gălbuie, Iona albăstrie, Tecla rozalie, Daniel leonină, Ioan triclinie, Adam una de culoarea pielii, Iuda cu bănuți de argint, Raab roșie ca focul, Eva una de culoarea arborelui binelui și al răului, și unii își luau una vopsită, alții tulburie, alții scăieție, alții marină, unii copăcească și alții purpurie sau feruginoasă, și neagră, și iacintie, și de culoarea focului și a pucioasei, și Iisus se împăuna într-un veșmânt de culoarea porumbelului, și, râzând, îl învinuia pe Iuda că nu știe niciodată să glumească într-o sfântă seninătate.

Și în acest moment Jorge, luându-și de la ochi perechea de *vitros ad legendum,* a aprins un rug, lucru pentru care Sara adusese lemne, Iefta le adunase, Isaac le descărcase, Iosif le tăiase, și în timp ce Iacob deschidea puțul și Daniel se așeza lângă lac, slugile aduceau apă, Noe vinul, Agar un burduf,

Avraam un vițel pe care Raab l-a legat de un stâlp în timp ce Iisus îi dădea funia și Ilie îi lega picioarele, apoi Absalom l-a luat de păr, Petru a întins spada, Cain l-a omorât, Irod i-a scurs sângele, Sem i-a aruncat măruntaiele și balega, Iacob a pus uleiul, Molesadon sarea, Antioh l-a pus pe foc, Rebeca l-a fript și Eva a fost prima care a gustat și i-a venit rău din asta, dar Adam îi spunea să nu se mai gândească și îl bătea pe umeri pe Severino care-i sfătuia să adauge ierburi aromate. Apoi Iisus a rupt pâinea, a împărțit peștii, Iacob striga că Esau îi mâncase toată lintea, Isaac mânca un ied la cuptor și Iona o balenă fiartă, și Iisus a ținut post patruzeci de zile și patruzeci de nopți.

Între timp toți intrau și ieșeau aducând vânat delicios de toate formele și culorile, din care Veniamin își oprea totdeauna partea cea mai mare, și Maria partea cea mai bună, în timp ce Marta se plângea că trebuia să spele mereu toate farfuriile. Apoi au împărțit vițelul, care între timp devenise foarte mare, și Ioan a primit capul, Avesalom spinarea, Aaron limba, Samson măseaua, Petru urechile, Holofern fruntea, Lia dosul, Saul gâtul, Iona burta, Tobie fierea, Eva coasta, Maria sânul, Elisabeta vulva, Moise coada, Lot picioarele și Ezechiel oasele. Între timp, Iisus devora un asin, Sfântul Francisc un lup, Abel o oaie, Eva o murenă, Botezătorul o lăcustă, Faraon un polip (firește, mi-am spus eu, dar de ce?) și David mânca de zor cantaridă, aruncându-se asupra fetei *nigra sed formosa,* în timp ce Samson sfârteca cu dinții spinarea unui leu și Tecla fugea urlând, urmărită de un păianjen negru și păros. Toți erau, fără îndoială, beți acum, și unul aluneca pe vin, altul cădea în oale rămânând afară doar cu picioarele încrucișate ca doi pari, și Iisus avea toate degetele negre și împărțea foi de carte spunând luați și mâncați, acestea sunt tainele lui Sinfosie, printre care aceea a peștelui care este fiul lui Dumnezeu și mântuitorul vostru. Și toți beau, Iisus vin de stafide, Iona din cel blond și tare, Faraon din cel de Sorrento (de ce?), Moise din cel gaditan, Isaac din cel cretan, Aaron din cel adrian, Zaheu din cel arbustin, Tecla din cel arsin, Ioan din cel alban, Abel din cel campan, Maria din cel signin, Rașela din cel florentin.

Adam gâlgâia răsturnat, și vinul îi ieșea din coastă, Noe îl blestema prin somn pe Cain, Holofern sforăia fără teamă, Iona dormea tun, Petru veghea până la cântatul cocoșului și Iisus s-a trezit brusc auzindu-i pe Bernardo Gui și pe Bertrando din Poggetto care se certau pe arsul fetei; și a strigat, tată, dacă e cu putință, ia de la mine paharul acesta! Și unii turnau prost, alții beau bine, alții mureau de râs și râdeau murind, unii cărau clondire și alții beau din paharele altora. Suzana striga că nu și-ar fi oferit niciodată frumosul ei trup alb chelarului și lui Salvatore pentru o amărâtă de inimă de bou, Pilat se învârtea prin refector ca un suflet chinuit, cerând apă pentru mâini, și fra Dolcino, cu pana la pălărie, i-o aducea, apoi își deschidea veșmântul

hohotind, și-și arăta rușinea roșie de sânge, în timp ce Cain își bătea joc de el îmbrățișând-o pe Margherita din Trento, și Dolcino se punea pe plâns și se ducea să-și sprijine capul de umărul lui Bernardo Gui, numindu-l papă angelic, Ubertino îl mângâia cu un arbore al vieții, Michele din Cesena cu o pungă de aur, Mariile îl ungeau cu alifii și Adam îl convingea să muște dintr-un măr abia scos din cuptor.

Și atunci s-au deschis bolțile Edificiului, și a coborât din ceruri Roger Bacon într-o mașinărie zburătoare, singurul *homine regente.* Apoi David a cântat din țiteră, Irodiada a dansat cu cele șapte văluri ale sale, și la fiecare văl care cădea, suna una din cele șapte trâmbițe și arăta unul din cele șapte sigilii, până când a rămas doar *amicta sole.* Toți spuneau că nu se mai văzuse niciodată o abație așa de veselă, și Berengario îi ridica fiecăruia veșmântul, bărbat sau femeie, sărutându-i fundul. Și a început un dans, Iisus îmbrăcat ca un maestru, Ioan ca un custode, Petru ca un rețiar-gladiator, Nemrod ca un vânător, Iuda ca un pârâș, Adam ca un grădinar, Eva ca o țesătoare, Cain ca un lotru, Abel ca un păstor, Iacob ca un aprod, Zaharia ca un sacerdot, David ca un rege, Ișbaal ca un cântăreț din țiteră, Iacob ca un pescar, Antioh ca un bucătar, Rebeca precum o purtătoare de apă, Molesadon ca un nătâng, Marta ca o servitoare, Irod ca un nebun de legat, Tobie ca un medic, Iosif ca un tâmplar, Noe ca un beției, Isaac ca un țăran, Iov ca un amărât, Daniel ca un judecător, Tamar ca o târfă, Maria ca o stăpână și dădea porunci slugilor să aducă alt vin, fiindcă smintitul acela de fiu al ei nu vrea să preschimbe apa în vin.

Atunci Abatele a dat într-o furie, pentru că, spunea el, pusese la cale un banchet atât de frumos și nimeni nu-i dădea nimic; și atunci toți s-au luat la întrecere să-i dea daruri și să-l umple de bogății, un taur, o oaie, un leu, o cămilă, un cerb, un vițel, o iapă, un car solar, bărbia Sfântului Eoban, coada Sfintei Morimonda, uterul Sfintei Arundalina, ceafa Sfintei Burgosina, dăltuită ca o cupă, la vârsta de doisprezece ani, și o copie din *Pentagonum Salomonis.* Dar Abatele a început să strige că făcând așa încercau să-i abată atenția, și de fapt îi jefuiau cripta tezaurului, în care acum ne aflam cu toții, și că fusese furată o carte foarte prețioasă, care vorbea de scorpioni și de cele șapte trâmbițe, și chema arcașii regelui Franței să pună mâna pe toți cei bănuiți. Și au fost găsite, spre rușinea tuturor, o pânză de toate culorile pe spinarea lui Agar, un sigiliu de aur la Rașela, o oglindă de argint în sânul Teclei, o țeava de băut sub brațul lui Veniamin, o învelitoare de mătase printre veșmintele Iuditei, o lance în mâna lui Longhin și nevasta altuia în mâinile lui Abimeleh. Dar cel mai rău a fost când au găsit un cocoș negru la fată, neagră și atât de frumoasă, precum și o pisică de aceeași culoare, și i-au spus vrăjitoare și pseudoapostol, așa că toți s-au repezit la ea să o pedepsească. Botezătorul a decapitat-o, Abel a

omorât-o, Adam a izgonit-o, Nabucodonosor i-a scris cu o mână de foc semnele zodiacale pe sân, Ilie a răpit-o cu un car de foc, Noe a cufundat-o în apă, Lot a prefăcut-o într-o statuie de sare, Susana a învinuit-o de preacurvie, Iosif a trădat-o cu alta, Anania a aruncat-o într-un cuptor, Samson a pus-o în lanțuri, Pavel a biciuit-o, Petru a răstignit-o cu capul în jos, Ștefan a lapidat-o, Laurențiu a ars-o pe grătar, Bartolomeu a jefuit-o, Iuda a trădat-o, chelarul a ars-o și Petru zicea că nimic nu e adevărat. Apoi toți s-au repezit la corpul acela, aruncând excremente pe el, pârțâindu-i în nas, urinându-i pe cap, vomitându-i pe sâni, smulgându-i părul, lovindu-i spinarea cu făclii aprinse. Corpul fetei, atât de frumos și de dulce cândva, se desfăcea acum de carne, rupându-se în bucăți care se așezau în casetele și relicvariile de cristal și de aur ale criptei. Sau nu erau bucățile din corpul fetei care umpleau cripta, ci erau bucăți din criptă care, învârtindu-se, alcătuiau treptat-treptat corpul fetei, acum un lucru mineral, și apoi din nou se desfăceau împrăștiindu-se, praf sfânt din părticele adunate de la o smintită necredință. Era ca și cum un singur corp uriaș s-ar fi despărțit de-a lungul mileniilor în părțile din care era făcut, și că aceste părți fuseseră aranjate ca să ocupe întreaga criptă, mai strălucitoare, dar nu deosebită de osuarul călugărilor defuncți, și ca și cum forma substanțială a însuși corpului omenesc, capodoperă a creațiunii, s-ar fi fărâmițat în nenumărate forme întâmplătoare și separate, devenind astfel imaginea propriului contrariu, formă deloc ideală, ci pământească, din țărână și zgaibe puturoase, care nu pot să arate decât moarte și prăpăd…

Nu mai regăseam acum personajele de la adunare și darurile pe care le aduseseră, era ca și cum oaspeții banchetului erau acum în criptă mumificați cu toții, în propriile lor rămășițe, fiecare devenind o diafană sinecdocă a lui însuși: Rașela ca un os, Daniil ca un dinte, Samson ca o măsea, Iisus ca o fâșie de veșmânt purpuriu. Ca și cum la sfârșitul adunării sărbătoarea, transformându-se în masacrul fetei, acesta devenise masacrul întregii lumi, și-i vedeai aici rezultatul de pe urmă, corpurile (ce spun, întregul corp pământesc și sublunar al acelor comeseni înfometați și însetați) prefăcute într-un singur corp mort, sfâșiat și chinuit precum corpul lui Dolcino după schingiuire, prefăcut într-un scârbos și strălucitor tezaur, întins cât era de lung, ca pielea unui animal jupuit și atârnat, care însă ar mai păstra pietrificate, o dată cu pielea, viscerele și toate organele, chiar și trăsăturile feței. Pielea cu fiecare dintre cutele, zbârciturile, cicatricile ei, cu întinderile ei catifelate, cu pădurea părului, de la încheieturi, de pe piept și de la părțile rușinoase, ajunse ca o somptuoasă țesătură de Damasc, și sânii, unghiile, formațiile cornoase de la călcâi, firele genelor, materia apoasă a ochilor, pulpa buzelor, arcul subțire al spinării, arhitectura oaselor, totul ajuns la starea de făină nisipoasă, fără ca nimic să-și fi pierdut

propria asemănare și aranjare între părți, picioarele golite și fleșcăite ca niște cizme, carnea lor așezată alături cu toate arabescurile de un roșu aprins al venelor, grămada lucioasă a viscerelor, aprinsul și mucosul rubin al inimii, boabele de mărgăritar ale dinților, toți așezați deopotrivă în șirag, cu limba ca un cercel roșu și albastru, degetele înșiruite ca niște lumânări, sigiliul ombilicului care să reînnoade covorul întins al pântecelui… În criptă, din toate părțile, parcă îmi râmjea acum, îmi șoptea, mă invita la moarte acest macrocorp risipit prin casete și relicvarii și readunat totuși în uriașa și irațională lui totalitate, și era cu toate acestea același corp care la cină mâncase și se zbenguise obscen, și aici îmi părea, în schimb, ca fixat acum în totalitatea ruinii sale surde și oarbe. Și Ubertino, apucându-mă de braț, de simțeam că-mi înfige unghiile în carne, îmi șoptea: „Vezi, e același lucru, ceea ce mai întâi triumfa în nebunia sa, și care se delecta în jocul său, e acum aici, pedepsit și răsplătit, eliberat de vraja pasiunii, înțepenit pe veci, încredințat gerului veșnic care să-l mențină și să-l purifice, scăpat de corupție prin triumful corupției, pentru că nimic nu va mai putea preface în praf ceea ce este deja praf și substanță minerală, *mors est quies viatoris, finis est omnis laboris”*.

Dar deodată a intrat în criptă Salvatore, scoțând flăcări ca un pui de drac, și a strigat:

— Prostule! Nu vezi că asta este fiara cea mare *liotarda,* din Cartea lui Iov? De ce ți-e frică, micul meu stăpân? Asta e *casio in pastelletto*!

Și, pe, neașteptate cripta s-a luminat de fulgerări roșietice, și era din nou bucătăria, dar mai mult decât o bucătărie era partea dinăuntrul unei burți uriașe, mucoasă și vâscoasă, și în mijloc o fiară neagră ca un corb și cu o mie de mâini, înlănțuită de un grilaj, care-și repezea ghearele alea mari ca să-i prindă pe toți cei din jur, și cum țăranul când îi e sete stoarce ciorchinele de strugure, așa fiara aceea nemaipomenită îi strângea pe cei prinși, în așa fel că-i rupea pe toți cu mâinile, unora picioarele, altora capul, îndopându-se apoi cu ei gata-gata să se înece, râgâind un foc care părea cu mult mai puturos decât pucioasa. Taină nemaipomenită, scena aceea nu-mi mai făcea deloc frică, și m-am surprins uluit uitându-mă cu sânge rece la „diavolul cel bun” (așa am gândit) care, la urma urmei, nu era altul decât Salvatore, pentru că despre corpul omenesc muritor, despre patimile sale și despre corupția lui știam acum totul și nu mă mai temeam de nimic. Într-adevăr, în lumina aceea a flăcărilor, care părea acum blândă și sărbătorească, i-am văzut iar pe toți oaspeții de la cină, care-și căpătaseră vechea lor înfățișare, care cântau spunând că totul o lua din nou de la capăt, și printre ei fata, întreagă și foarte frumoasă, care-mi spunea: „Nu e nimic, nu e nimic, o să vezi că pe urmă mă întorc mai frumoasă ca la început, lasă-mă să mă duc doar o clipă să ard pe rug, apoi ne revedem

aici înăuntru”. Și-mi arăta, Dumnezeu să mă ierte, vulva ei, în care am intrat și m-am pomenit într-o cavernă nespus de frumoasă, care părea valea plăcută a vârstei de aur, plină de ape, de fructe și de arbori în care creșteau *casii in pastelletto.* Și toți îi mulțumeau Abatelui pentru petrecerea frumoasă, și-i arătau dragostea și buna lor dispoziție luându-l la brânciuri, la șuturi, sfâșiindu-i hainele, întinzându-l la pământ, lovindu-i cârja cu cârjele, în timp ce el râdea și cerea să nu-l mai gâdile. Și călări pe cai care scoteau nori de pucioasă pe nări, au intrat frații întru viață săracă, purtând la brâu pungi pline cu aur cu care prefăceau lupii în miei și mieii în lupi, și-i încoronau împărați cu îngăduința adunării poporului, care preamărea nesfârșita atotputernicie a lui Dumnezeu. *„Ut cachinnis dissolvatur, torqueatur rictibus*!” a strigat Iisus fluturând coroana de spini.

A intrat papa Ioan, blestemând încurcătura și spunând:

— Ajunși aici, nu știu cum o s-o mai sfârșim! Dar toți îl luau în râs și, cu Abatele în frunte, au ieșit cu porcii ca să caute trufe în pădure. Eu voiam să mă iau după ei, când l-am văzut într-un colț pe Guglielmo, care ieșea din labirint și avea în mână un magnet care-l târa cu repeziciune spre miazănoapte.

— Nu mă lăsați, maestre! am strigat. Aș vrea și eu să văd ce este în *finis Africae.*

— Ai și văzut! mi-a răspuns Guglielmo, care ajunsese departe.

Și m-am trezit în vreme ce în biserică se rosteau ultimele cuvinte ale cântecului de îngropăciune:

Lacrimosa dies illa
qua resurget ex favilla
iudicando homo reus:
huic ergo parce deus!
Pie Iesu domine
dona eis requiem.

Semn că nălucirea mea, dacă nu ținuse prea mult timp, fulgerătoare ca toate nălucirile, ținând cât un *amen,* ținuse mai puțin decât un Dies *irae.*

Ziua a șasea

După *tertia*

În care Guglielmo îi explică lui Adso visul lui

Am ieșit buimăcit prin portalul principal și m-am trezit în fața unei mici mulțimi. Erau franciscanii care plecau, și Guglielmo coborâse ca să îi salute.

M-am alăturat și eu la saluturile de rămas bun și la îmbrățișările frățești. Apoi l-am întrebat pe Guglielmo când aveau să plece ceilalți, cu prizonierii. Mi-a spus că plecaseră cu o jumătate de oră mai înainte, în vreme ce eu eram în tezaur, poate, m-am gândit, în vreme ce visam.

Am fost mâhnit pentru o clipă, apoi mi-am revenit. Mai bine așa. N-aș fi putut răbda să văd condamnații (vorbesc despre bietul și nenorocitul de chelar, despre Salvatore și… desigur despre fată) duși departe și pentru totdeauna. Și apoi eram cu totul tulburat de visul meu, încât înseși sentimentele mele erau prea înghețate.

În vreme ce caravana minoriților se îndrepta spre poarta de ieșire din incintă, Guglielmo și cu mine am rămas în fața bisericii, amândoi melancolici, deși din motive deosebite. Apoi m-am hotărât să-i povestesc visul maestrului meu. Deși nălucirea mea din vis a fost atât de încărcată și de fără rost, mi-o aminteam cu o nemaipomenită limpezime, imagine cu imagine, gest cu gest, cuvânt cu cuvânt. Și așa am povestit-o, fără să las nimic deoparte, pentru că știam că visele sunt întotdeauna vestiri tainice în care persoanele învățate pot să citească profeții dintre cele mai sigure.

Guglielmo m-a ascultat în tăcere, apoi m-a întrebat:

— Tu știi ce ai visat?

— Ceea ce v-am spus, am răspuns încurcat.

— Da, da, am înțeles. Dar tu știi că în mare parte ceea ce mi-ai povestit a și fost scris? Tu ai vârât oameni și fapte din aceste zile într-un tablou pe care-l cunoșteai deja, întrucât povestea în mare a visului ai citit-o undeva, sau ți-au povestit-o, când erai mic, la școală, în mănăstire. Este *Coena Cypriani.*

Am rămas încremenit pe moment. Apoi mi-am amintit. Era adevărat! Poate că-i uitasem titlul, dar ce călugăr adult sau călugăraș zvăpăiat n-a surâs sau n-a râs de feluritele apariții, în proză sau în rime, din această poveste care ține de tradiția ritului pascal sau din acele *ioca monachorum?* Oprită sau hulită de cei mai severi dintre maeștrii novicilor, nu există, cu toate acestea, mănăstire în care călugării să nu și-o fi spus-o pe șoptite între ei, felurit rezumată sau aranjată, în timp ce alții și-o copiau cu pioșenie, susținând că sub vălul ghidușiilor ea ascundea tainice învățături morale; iar alții o ajutau să se răspândească pentru că,

spuneau ei, prin mijlocirea jocului tinerii puteau să păstreze cu ușurință în minte episoadele istoriei sfinte. O versiune a ei fusese scrisă în versuri pentru pontiful Ioan al VIII-lea, cu închinarea: „*Ludere me libuit, ludentem, papa Johannes, accipe. Ridere, si placet, ipse potes”.* Și se spune că însuși Carol cel Pleșuv pusese în scenă, în chip de foarte glumeț mister sacru, o versiune rimată a ei care să-i binedispună la masă pe oamenii lui de curte:

Ridens cadit Gaudericus
Zacharias admiratur,
supinus in lectulum
docet Anastasius…

Câte dojeni nu mi se întâmplase să primesc de la maeștri când recitam fragmente din ea cu tovarășii mei. Îmi aminteam de un tânăr călugăr de la Melk care spunea că un om virtuos ca Ciprian nu putuse să scrie un lucru atât de nerușinat, o asemenea parodie necredincioasă a Scripturilor, mai cuvenită pentru un necredincios și pentru un bufon, decât pentru un sfânt martir… De atâția ani uitasem de jocurile acelea copilărești. Cum oare de îmi reapăruse *Coena* atât de vie în visul meu din ziua aceea? Mă gândisem întotdeauna că visele erau vestiri de la Dumnezeu, sau că cel mult erau bâlbâieli fără rost ale memoriei adormite, privitoare la lucrurile petrecute în timpul zilei. Acum îmi dădeam seama că se pot visa și cărți, și că deci se pot visa și vise.

— Aș vrea să fiu Artemidor, ca să tălmăcesc cum trebuie visul tău, a spus Guglielmo. Dar mi se pare că și fără înțelepciunea lui Artemidor este ușor să înțelegi ceea ce s-a întâmplat. Tu ai trăit în zilele acestea, bietul meu copil, un șir de întâmplări în care orice regulă pare să fi fost ocolită. Și în dimineața asta a renăscut în mintea ta adormită amintirea unui soi de comedii în care, chiar și dacă urmărea altceva, lumea era pusă cu capul în jos. Ai amestecat în ea amintirile tale cele mai proaspete, chinurile tale, spaimele tale. Ai pornit de la acele *marginalia* ale lui Adelmo, pentru a retrăi un mare carnaval în care totul pare să meargă pe partea greșită, și cu toate acestea, la fel ca în *Coena,* fiecare face ceea ce a făcut cu adevărat în viață. Și, la sfârșit, te-ai întrebat, în vis, care este lumea greșită, și ce vrea să însemneze mersul cu capul în jos. Visul tău nu mai știa unde era susul și unde era josul, unde era viața și unde era moartea. Visul tău s-a îndoit de învățătura pe care ai primit-o.

— Nu eu, am spus plin de virtute, ci visul meu. Dar atunci visele nu sunt vești de la Dumnezeu, ci sunt închipuiri drăcești, și nu au în ele nici un adevăr!

— Nu știu, Adso, a spus Guglielmo. Avem atâtea adevăruri în mână, încât în ziua în care va mai veni încă unul care să vrea să scoată un adevăr din visele noastre, atunci chiar că va fi aproape timpul lui Antichrist. Și cu toate acestea, cu cât mă gândesc mai mult la visul tău, cu atât îl găsesc mai plin de

înțeles. Poate nu pentru tine, ci… pentru mine. Iartă-mă că pun stăpânire pe visele tale ca să-mi desfășor mai departe ipotezele; da, știu, e un lucru urât, n-ar fi trebuit făcut… Dar cred că sufletul tău adormit a înțeles mai multe lucruri decât am înțeles eu în șase zile, și… treaz!

— Adevărat?

— Adevărat. Sau poate nu. Găsesc visul tău revelator, pentru că se potrivește întru totul cu una dintre ipotezele mele. Dar mi-ai dat un mare ajutor. Mulțumesc.

— Dar ce era în visul meu care să vă intereseze atât de mult? Era fără rost, ca orice vis!

— Avea un alt rost, ca toate visele și nălucirile. Trebuie citit alegoric sau anagogic.

— Ca Sfintele Scripturi?

— Un vis este o scriptură, și multe scripturi nu sunt altceva decât vise.

Ziua a șasea

Sexta

În care se reconstituie istoria bibliotecarilor și se capătă unele informații în plus despre cartea misterioasă

Guglielmo a vrut să se suie din nou în *scriptorium,* de unde abia coborâse. I-a cerut lui Bencio catalogul să-l cerceteze și l-a răsfoit în grabă.

— Trebuie să fie pe-aici, spunea. Îl văzusem chiar acum o oră… S-a oprit la o pagină. Uite, a spus, citește acest titlu.

Sub o singură încatalogare *(finis Africae)* era un șir de patru titluri, semn că era vorba de un singur volum care cuprindea mai multe texte. Am citit:

I. *ar. de dictis cujusdam stulti.*

II. *syr. libellus alchemicus aegypt.*

III. *Expositio Magistri Alcofribae de cena beati Cypriani Cartaginesis Episcopi.*

IV. *Liber acephalus de stupris virginum et meretricum amoribus*

— Despre ce este vorba aici? am întrebat.

— Este cartea noastră, mi-a șoptit Guglielmo. Iată de ce visul tău mi-a dat o idee. Acum sunt sigur că asta e. Și într-adevăr…, răsfoia cu iuțeală paginile de dinainte și care urmau…, într-adevăr iată cărțile la care mă gândeam, toate împreună. Dar nu asta era ceea ce voiam să controlez. Ascultă. Ai la tine tăblița? Bine; trebuie să facem un calcul, și caută să-ți amintești bine atât cele ce ne-a spus Alinardo alaltăieri, cât și cele ce am auzit azi-dimineață de la Nicola. Așadar, Nicola ne-a spus că el a venit aici acum vreo treizeci de ani și Abbone fusese numit abate. Înainte era abate Paolo din Rimini. Așa e? Să spunem că treaba asta se petrecea prin 1290, un an mai târziu sau mai devreme, nu are importanță. Apoi Nicola ne-a spus că, atunci când a venit el, Roberto din Bobbio era bibliotecar. Așa e? După asta moare, și locul lui este dat lui Malachia, să zicem la începutul acestui secol. Scrie. Există totuși o perioadă dinaintea venirii lui Nicola, în care Paolo din Rimini este bibliotecar. De când era? Nu ne-a spus-o, putem cerceta registrele abației, dar îmi închipui că sunt la Abate, și deocamdată n-aș vrea să i le cer. Să presupunem că Paolo fusese ales bibliotecar acum șaizeci de ani, scrie. De ce Alinardo se plânge de faptul că, acum vreo cincizeci de ani, i ce cuvenea lui locul de bibliotecar, și în schimb i-a fost dat altcuiva? Se gândea la Paolo din Rimini?

— Sau la Roberto din Bobbio! am spus eu.

— S-ar putea. Dar acum ia privește catalogul acesta. Știi că titlurile sunt înscrise, cum ne-a spus Malachia în prima zi, în ordinea cumpărării lor. Și cine le scrie în catalogul acesta?

Bibliotecarul. Deci, după felul cum se schimbă caligrafia în paginile acestea, putem vedea, neîndoielnic, felul cum s-au perindat bibliotecarii. Acum să ne uităm la catalog de la sfârșit, ultima caligrafie este aceea a lui Malachia, foarte gotică, o vezi. Și umple puține pagini. Abația nu și-a procurat prea multe cărți în acești ultimi treizeci de ani. Apoi începe un șir de pagini cu o caligrafie tremurătoare, citesc aici clar semnătura lui Roberto din Bobbio, bolnav. Și aici sunt puține pagini, Roberto rămâne în slujbă, pare-se, nu prea multă vreme. Și uite ce găsim acum: pagini și pagini cu o altă caligrafie, dreaptă și sigură, o serie de cărți cumpărate (printre care grupul de cărți pe care le cercetam mai adineauri), într-adevăr impresionant. Cât trebuie să fi lucrat Paolo din Rimini! Mult, dacă te gândești că Nicola ne-a spus că a devenit abate de foarte tânăr. Dar să zicem că în câțiva ani acest cititor împătimit a îmbogățit abația cu atâtea cărți… Nu ni s-a spus că îi ziceau *Abbas agraphicus* din cauza acelei ciudate metehne, sau boli, prin care nu era în stare să scrie? Și atunci cine scria aici? Aș zice că ajutorul lui de bibliotecar. Dar dacă acest ajutor de bibliotecar ar fi fost numit apoi bibliotecar, iată că ar fi continuat să scrie el și am fi înțeles de ce avem aici atâtea pagini acoperite cu aceeași caligrafie frumoasă. Atunci am avea, între Paolo și Roberto, un alt bibliotecar, ales acum vreo cincizeci de ani, care este tainicul concurent al lui Alinardo, care trăgea nădejdea să-i urmeze el, mai bătrân, lui Paolo. Apoi acesta a dispărut și, în vreun fel, împotriva așteptărilor lui Alinardo și ale altora, în locul lui a fost numit Malachia.

— Dar de ce sunteți atât de sigur că aceasta este succesiunea adevărată? Chiar admițând că această caligrafie ar fi a bibliotecarului fără nume, de ce n-ar putea să fie ale lui Paolo titlurile paginilor și de mai înainte?

— Pentru că între aceste cărți cumpărate sunt înregistrate toate bulele și decretalele, care au o dată precisă. Vreau să spun că dacă tu găsești aici, cum ai să găsești, *Firma cautela* a lui Bonifaciu al VIII-lea, datată 1296, știi că acel text nu a intrat mai înainte de acel an, și apoi te gândești că n-a intrat nici mai târziu. Astfel eu am aici ceva ca niște pietre militare așezate de-a lungul anilor, prin care, dacă admit că Paolo din Rimini a ajuns bibliotecar în 1265, și abate în 1275, și găsesc apoi că scrierea lui, sau cea a altuia care nu este Roberto din Bobbio, apare în catalog din 1265 până în 1285, descopăr o diferență de zece ani.

Maestrul meu era într-adevăr foarte pătrunzător.

— Și ce concluzie trageți din această descoperire? l-am întrebat atunci.

— Nici una, mi-a spus, doar niște premise.

Apoi s-a ridicat și a vorbit cu Bencio. Acesta stătea foarte grav la locul lui, dar cu un aer foarte nesigur. Era încă la vechea lui masă și nu îndrăznise s-o ia pe cea a lui Malachia, de lângă

catalog. Guglielmo i-a vorbit cu o oarecare răceală. Nu puteam uita scena neplăcută din seara trecută.

— Chiar dacă ai căpătat atâta putere, domnule bibliotecar, cred că vrei să-mi spui un lucru. În dimineața aceea în care Adelmo și alții au discutat aici despre lucruri rafinate, și Berengario a pomenit primul despre *finis Africae,* cineva a spus ceva și despre *Coena Cypriani?*

— Da, zise Bencio, nu ți-am spus? înainte de-a se fi vorbit despre tainele lui Sinfosie chiar Venanzio s-a referit la *Coena* și Malachia s-a mâniat, spunând că era o operă nerușinată, și a amintit că Abatele îi oprise pe toți s-o citească.

— Abatele, zău? a făcut Guglielmo. Foarte interesant. Mulțumesc, Bencio.

— Așteptați, a spus Bencio, aș vrea să vă spun ceva. Ne-a făcut semn să-l urmăm afară din *scriptorium,* pe scara care cobora spre bucătării, în așa fel încât ceilalți să nu-l audă. Îi tremurau buzele.

— Mi-e frică, Guglielmo, a spus. L-au omorât și pe Malachia. Acum știu prea multe lucruri și sunt rău văzut de grupul italienilor. Nu mai vor un bibliotecar străin… Mă gândesc că ceilalți au fost înlăturați tocmai de asta… Nu v-am vorbit niciodată de ura lui Alinardo față de Malachia, de ranchiunele lui…

— Cine e cel care i-a luat locul cu ani în urmă?

— Asta n-o știu, el vorbește mereu cam încurcat despre treaba asta, și apoi e o poveste tare veche. Trebuie să fi murit cu toții. Dar grupul italienilor din jurul lui Alinardo vorbește adesea… vorbea adesea despre Malachia ca despre un om de paie, pus aici de un altul, cu înțelegerea tăinuită a Abatelui… Eu, fără să-mi dau seama, am intrat în jocul vrăjmaș a două tabere… Am înțeles asta abia azi-dimineață… Italia este un pământ al conjurațiilor, aici se otrăvesc papii, și îți dai seama ce i se poate întâmpla unui biet om ca mine… Ieri nu înțelesesem asta, credeam că totul e legat de cartea aceea, dar acum nu mai sunt sigur, acela a fost doar un pretext: ați văzut că volumul a fost regăsit, dar Malachia tot a murit… Eu, trebuie… vreau… aș vrea să fug. Ce sfat îmi dați?

— Să stai liniștit. Acum vrei sfaturi, așa-i? Dar aseară păreai stăpânul lumii. Prostule, dacă m-ai fi ajutat ieri, am fi împiedicat această ultimă crimă. Tu i-ai dat lui Malachia cartea care l-a dus la moarte. Dar spune-mi măcar un lucru. Tu ai avut în mână cartea aceea, ai atins-o, ai citit-o? Și atunci de ce n-ai murit?

— Nu știu. Jur, nu am atins-o, sau am atins-o ca s-o iau din laborator, fără s-o deschid, mi-am vârât-o sub tunică și m-am dus s-o pun în chilie, sub salteaua de paie. Știam că Malachia mă supraveghea și m-am întors numaidecât în *scriptorium.* Și după aceea, când Malachia mi-a oferit să fiu ajutorul lui, l-am condus în chilie și i-am încredințat cartea. Asta e tot.

— Să nu-mi spui că nici măcar nu ai deschis-o.

— Da, am deschis-o înainte de a o ascunde, ca să fiu sigur că era cu adevărat cea pe care o căutați voi. Începea cu un manuscris arab, apoi venea unul care era în siriană, cred, apoi era un text în latină și în sfârșit unul în grecește.

Mi-am amintit de prescurtările pe care le văzusem în catalog. Primele două titluri erau notate cu *ar.* și *syr.* Era cartea!

Dar Guglielmo nu avea răbdare.

— Deci l-ai atins și n-ai murit. Asta înseamnă deci că nu mori dacă-l atingi. Și despre textul grecesc ce poți să-mi spui?

— Foarte puțin, doar ca să înțelegi că nu avea titlu, începea ca și cum ar fi lipsit din el o parte.

— *Liber acephalus,* a șoptit Guglielmo.

— Am încercat să citesc prima pagină, dar adevărul e că știu grecește foarte puțin, aș fi avut nevoie să pierd mult timp. Și, în sfârșit, m-a făcut curios o altă trăsătură a cărții, mai ales a foilor în grecește. Nu le-am răsfoit cu totul pentru că n-am izbutit. Foile erau, cum să spun, lipite de umezeală, nu se desfăceau prea bine una de alta. Și asta pentru că pergamentul era ciudat… mai moale decât alte pergamente, felul cum prima pagină era roasă, aproape se fărâmița, era… În sfârșit, ciudat.

— Ciudat, vorba pe care a folosit-o și Severino, a spus Guglielmo.

— Pergamentul nu părea pergament… Părea pânză, dar era delicată…, adăugă Bencio.

— Hârtie de in, sau pergamin de pânză, a spus Guglielmo. N-ai mai văzut niciodată așa ceva?

— Am auzit vorbindu-se, dar nu cred să fi văzut. Se spune că e foarte scumpă și nu prea rezistentă. Din pricina asta se folosește puțin. O fac arabii, nu-i așa?

— Ei au fost primii. Dar o fac și aici, în Italia, la Fabriano. Dar și… Dar sigur, sigur că da! Lui Guglielmo îi scăpărau ochii. Ce frumoasă și interesantă revelație! Bravo, Bencio, îți mulțumesc. Da, îmi închipui că aici în bibliotecă hârtia de in e rară, pentru că n-au venit manuscrise prea recente. Și apoi mulți se tem că nu supraviețuiește de-a lungul secolelor ca pergamentul, și poate că e adevărat. Să ne închipuim că aici voiau ceva care să nu fie mai rezistent decât bronzul… Pergamin de pânză, deci? Bine, adio. Și fii liniștit. Tu nu ești în primejdie.

— E adevărat, frate Guglielmo? Pot să fiu sigur?

— Poți să fii sigur. Dacă-ți vezi de treaba ta. Și așa ai pricinuit prea multe necazuri.

Ne-am îndepărtat de *scriptorium,* lăsându-l pe Bencio dacă nu liniștit, măcar potolit.

— Prostul! a spus Guglielmo printre dinți, în timp ce ieșeam. Puteam să fi rezolvat totul dacă nu se amesteca el…

L-am găsit pe Abate în refector. Guglielmo i-a ținut calea și a cerut să-i vorbească. Abbone n-a mai putut să amâne și ne-a dat

întâlnire, după puțină vreme, în locuința sa.

Ziua a șasea

Nona

În care Abatele refuză să-l asculte pe Guglielmo, vorbește despre limbajul pietrelor prețioase și manifestă dorința de a nu se mai face cercetări în cazul acelor triste întâmplări

Locuința Abatelui era deasupra capitulului, și de la fereastra sălii, mare și fastuoasă, în care el ne-a primit, se puteau vedea, în ziua senină și vântoasă, dincolo de acoperișul bisericii abațiale, formele Edificiului.

Abatele, în picioare în fața unei ferestre, tocmai sta și-l privea cu plăcere, și ni l-a arătat cu un gest măreț.

— Admirabilă lucrare, a spus, rezumând în proporțiile sale regula de aur care a stat la temelia construcției. A fost sprijinită pe trei planuri, pentru că trei este numărul Sfintei Treimi, trei au fost îngerii care l-au vizitat pe Avraam, zilele pe care Iona le-a petrecut în burta peștelui uriaș, cele pe care Iisus și Lazăr le-au petrecut în mormânt, de trei ori a cerut Iisus Tatălui Ceresc să ia de la el cupa cea amară, și tot de atâtea ori s-a retras să se roage cu apostolii. De trei ori s-a lepădat Petru de el și de trei ori li s-a arătat alor lui după înviere. Trei sunt virtuțile teologale, trei limbile sacre, trei părțile inimii, trei clasele de creaturi cu intelect, îngeri, oameni și diavoli, trei felurile de sunet, *vox, flatus, pulsus,* trei epocile istoriei omenești, înainte, în timpul și după lege.

— Minunat concept de corespondențe mistice, a încuviințat Guglielmo.

— Dar și forma pătrată, a urmat Abatele, este plină de învățături spirituale. Patru sunt punctele cardinale, anotimpurile, elementele, și caldul, frigul, umedul și uscatul, nașterea, creșterea, maturitatea și bătrânețea, și speciile cerești, pământești, din aer și din apă ale animalelor, culorile alcătuitoare ale curcubeului, numărul anilor pentru a face unul bisect.

— Ah, da, a spus Guglielmo, și trei plus patru fac șapte, număr mai mistic decât oricare altul, în vreme ce trei înmulțit cu patru face doisprezece, ca și apostolii, și doisprezece ori doisprezece face o sută patruzeci și patru, care este numărul celor aleși.

Și la această ultimă dovadă de cunoaștere mistică a lumii hiperuranice a numerelor, Abatele n-a mai avut nimic de spus. Ceea ce i-a dat lui Guglielmo putința să vină la problema care îl interesa.

— Ar trebui să vorbim despre ultimele întâmplări, la care m-am gândit vreme îndelungată.

Abatele a întors spatele ferestrei și l-a înfruntat pe Guglielmo cu un chip aspru.

— Poate prea îndelungată. Îți mărturisesc, frate Guglielmo, că mă așteptam mai mult de la domnia ta. De când ai venit au trecut aproape șase zile, patru călugări au murit, în afară de Adelmo, doi au fost arestați de Inchiziție – a fost dreptate, desigur, dar am fi putut să ocolim această rușine, dacă inchizitorul n-ar fi fost silit să se ocupe și de delictele dinainte – și, în sfârșit, întâlnirea de care a trebuit să am grijă, și tocmai din pricina acestor sminteli a dat rezultate atât de nefericite… Ești de aceeași părere cu mine, cred, că aș fi putut să mă aștept la o cu totul altă dezlegare a acestor încurcături când te-am rugat să faci cercetări asupra morții lui Adelmo…

Guglielmo a tăcut încurcat. Desigur, Abatele avea dreptate. Am spus la începutul acestei povestiri că maestrului meu îi plăcea să-i uimească pe ceilalți cu repeziciunea deducțiilor sale, și era firesc ca mândria lui să fie rănită când era învinuit, și nici măcar pe nedrept, de încetineală.

— E adevărat, a încuviințat el, nu am mulțumit așteptările domniei tale, dar îți voi spune de ce, înălțimea ta. Aceste crime nu se trag de la vreo vrajbă sau de la vreo *vendetta* între călugări, ci sunt legate de fapte care vin la rândul lor din istoria de demult a abației…

Abatele l-a privit cu neliniște.

— Ce vrei să spui? înțeleg și eu că dezlegarea nu se află în povestea nenorocită a chelarului, care s-a încrucișat cu o altă poveste. Dar cealaltă, cealaltă pe care poate că o cunosc, dar despre care nu pot să vorbesc… nădăjduiam că domnia ta ai fi putut s-o vezi limpede, și că ai fi putut să îmi vorbești dumneata de ea…

— Înălțimea ta se gândește la unele întâmplări despre care a auzit la spovedanie…

Abatele și-a întors privirea în altă parte, și Guglielmo a continuat:

— Dacă magnificența voastră vrea să știe că eu știu, fără s-o știu de la magnificența voastră, că au existat legături necuviincioase între Berengario și Adelmo, și între Berengario și Malachia, ei bine, acestea le știu cu toții în abație…

Abatele a rostit puternic:

— Nu cred că este de folos să pomenim de asemenea lucruri de față cu novicele acesta. Și nu cred, la întâlnirea aceasta, că dumneata mai ai nevoie de el ca secretar. Ieși, băiete, mi-a spus pe un ton poruncitor.

Am ieșit cu umilință. Dar, curios cum eram, m-am tupilat în spatele ușii sălii, pe care am lăsat-o întredeschisă, așa încât să pot auzi pe mai departe discuția lor.

Guglielmo a vorbit din nou:

— Deci, aceste legături necuviincioase, dacă au avut totuși loc, au avut prea puțin amestec cu aceste întâmplări atât de dureroase. Cheia este alta, și mă gândeam că domnia ta și-o

închipuise. Totul se desfășoară în jurul furtului și stăpânirii unei cărți, care era ascunsă în *finis Africae* și care acum s-a întors la loc datorită lui Malachia, fără însă, așa cum s-a văzut, ca șirul de crime să ia sfârșit.

A urmat o tăcere îndelungată, apoi Abatele a început să vorbească cu o voce întreruptă și nesigură, ca o persoană uluită de aflarea unei vești neașteptate.

— Nu, nu se poate… Dar domnia ta… domnia ta cum de ai aflat de *finis Africae?* Ai trecut peste opreliștea mea și ai intrat în bibliotecă?

Guglielmo ar fi trebuit să spună adevărul și Abatele s-ar fi mâniat peste măsură. Nu voia, era limpede, să mintă. A ales calea de a răspunde la întrebare cu o altă întrebare.

— Nu mi-a spus magnificența voastră, în timpul primei noastre întâlniri, că unui om ca mine, care îl descrisese atât de bine pe Brunello fără să-l fi văzut niciodată, nu i-ar fi fost prea greu să se gândească la locuri unde nu se poate ajunge?

— Așa este, a spus Abatele. Dar de ce gândești cele ce gândești?

— Cum s-a ajuns aici e lung de povestit. Dar s-au făptuit o serie de crime pentru a-i împiedica pe mulți să descopere ceva ce nu trebuia descoperit. Acum toți cei care știau câte ceva despre secretele bibliotecii, pe drept sau prin fraudă, au murit. Rămâne doar o singură persoană, domnia ta.

— Vrei să spui, adică… să spui că…

Abatele vorbea ca unul pe care l-au prins dracii și-l înțeapă cu furcile în fund.

— Să nu mă înțelegi greșit, a spus Guglielmo, care probabil că tocmai asta voia să insinueze, spun că există cineva care știe și care vrea ca nici un altul să nu mai știe. Domnia ta ești ultimul care știe, așa că domnia ta ar putea fi următoarea victimă. Numai dacă nu-mi spui ceea ce știi despre cartea aceea oprită și, mai ales, cine din abație care ar mai putea să știe cât știi și domnia ta, sau poate mai multe, despre bibliotecă.

— E frig aici, a spus Abatele. Să ieșim.

Eu m-am îndepărtat repede de la ușă și am așteptat în capul scării care ducea în jos. Abatele m-a văzut și mi-a zâmbit.

— Câte lucruri înspăimântătoare trebuie să fi auzit acest tânăr călugăr în zilele din urmă! Capul sus, băiete, nu te lăsa doborât. Mi se pare că s-a născocit mult mai mult decât s-a întâmplat cu adevărat…

A ridicat o mână și a lăsat ca lumina zilei să lumineze un inel strălucitor pe care-l purta în inelar, însemn al puterii ce-o avea. Inelul a răspândit peste tot fulgerul pietrelor sale.

— Îl recunoști, nu-i așa? mi-a spus. Simbol al autorității mele, dar și al poverii pe care o port: Nu este o podoabă, ci o strălucită culegere a cuvintelor lui Dumnezeu, care mi-au fost date în pază. A atins cu degetul piatra, sau mai bine zis triumful

pietrelor de tot felul care alcătuiau acea minunată capodoperă a artei umane și a naturii. Iată ametistul, a spus, care este oglinda umilinței, și ne amintește de nevinovăția și de dulceața Sfântului Matei; iată calcedoniul, însemn al milei, simbolul milei lui Iosif și a Sfântului Iacob cel mare; iată matostatul, care dorește să ai credință, legat de Sfântul Petru; și sardonica, semn al martirajului, care ne amintește de Sfântul Bartolomeu; iată safirul, speranță și contemplație, piatra Sfântului Andrei și a Sfântului Pavel; și beriliul, doctrină sănătoasă, știință și răbdare, virtuțile Sfântului Toma… Ce încântător este limbajul pietrelor prețioase, a urmat el, absorbit de viziunea sa mistică, pe care lapidariile tradiției le-au tradus din paftaua lui Aaron și descrierea Ierusalimului ceresc făcută în cartea Apostolului. Pe de altă parte, zidurile Sionului erau încărcate de aceleași bijuterii care împodobeau pieptarul fratelui lui Moise, și numai granatul, agata și onixul, citate în Exod, sunt înlocuite în Apocalipsă de calcedoniul, sardonica, crisoprazul și iacintul.

Guglielmo a vrut să deschidă gura, dar Abatele l-a făcut să tacă, urmându-și propriul discurs:

— Îmi amintesc un litanial în care fiecare piatră era descrisă și rimată în cinstea Sfintei Fecioare. Acolo se vorbea de inelul ei de logodnă ca de un poem simbolic, strălucind de adevăruri înalte, spuse în limbajul prescurtat al pietrelor care-l înfrumusețau. Matostat pentru credință, calcedoniu pentru milă, smarald pentru neîntinare, sardonică pentru nevinovăția vieții virginale, rubinul pentru sufletul sângerând pe calvar, topazul, a cărui scânteiere bogată amintește de nenumăratele minuni ale Mariei, iacint pentru milă, ametist, cu amestecurile sale de roșu și albastru, pentru dragostea întru Domnul Dumnezeu… Dar în căsuța pietrelor erau încrustate și alte substanțe, nu mai puțin grăitoare, precum cristalul, care amintește de castitatea sufletului și a trupului, liguriul, care seamănă cu ambra, simbol al dreptei măsuri, și piatra magnetică, aceea care atrage fierul, așa cum Fecioara Maria atinge coardele sufletelor pocăite cu arcușul bunătății sale. Toate substanțe care, cum vedeți, împodobesc, chiar și într-o foarte mică și nespus de umilă măsură, și bijuteria mea. Mișca inelul și scălda ochii mei cu șuvoaiele sale de scântei, ca și cum ar fi vrut să mă amețească.

— Minunat limbaj, nu-i așa? Pentru alți cuvioși părinți pietrele înseamnă și alte lucruri, pentru papa Inocențiu al III-lea rubinul vestește calmul și răbdarea, iar granatul caritatea. Pentru Sfântul Brunone acvamarinul strânge la un loc știința teologică în virtutea celor mai curate străluciri ale sale. Turcoaza înseamnă bucurie, piatra sardonică evocă serafimii, topazul heruvimii, matostatul tronurile, cristalul stăpânirile, safirul virtuțile, onixul puterile, beriliul principatele, rubinul arhanghelii și smaraldul îngerii. Limbajul nestematelor este felurit, fiecare dintre ele vestește mai multe adevăruri, după felul cum este aleasă citirea

lor, și după împrejurările și locurile în care apar. Și cine hotărăște care este modul de interpretare și care este contextul cel mai potrivit? Tu o știi, băiete, te-au învățat: este autoritatea, comentatorul dintre toți cel mai înzestrat cu prestigiu și deci cu sfințenie. Altfel cum să interpretezi semnele atât de numeroase pe care lumea le așază sub ochii noștri de păcătoși, cum să nu cădem în capcanele înșelăciunii pe care ni le întinde diavolul? Ia seama, ciudat cât de rău este văzut de diavol limbajul nestematelor, stă martoră Sfânta Hildegarda. Fiara dezgustătoare vede în el un mesaj care se ilumineză prin înțelesuri și niveluri de înțelepciune deosebite, și ar vrea să-l răstoarne, pentru că el, dușmanul, descoperă în strălucirea pietrelor ecoul minunilor pe care le avea în stăpânirea sa înainte de cădere, și înțelege că aceste străfulgerări sunt date de focul care este chinul său.

Mi-a întins inelul să-l sărut și eu am îngenuncheat. M-a mângâiat pe cap:

— Așa că tu, băiete, uită lucrurile, fără îndoială greșite, pe care le-ai auzit zilele acestea. Ai intrat în ordinul cel mai mare și mai nobil dintre toate, un abate al acestui ordin sunt eu, și tu ești sub jurisdicția mea. Așa că ascultă porunca: uită, și fie ca buzele tale să se pecetluiască pentru totdeauna. Jură.

Tulburat, subjugat, aș fi jurat, desigur. Și tu, bunul meu lector, n-ai putea acum citi această fidelă cronică a mea. În clipa aceea s-a amestecat Guglielmo și poate nu ca să mă oprească să jur, ci dintr-o pornire firească, din supărare, ca să-l întrerupă pe Abate, ca să risipească acea vrajă pe care el o crease într-adevăr:

— Ce legătură are băiatul cu asta? Eu am pus o întrebare, eu ți-am atras atenția asupra unei primejdii, eu ți-am cerut să-mi dai un nume… Ai vrea acum să sărut și eu inelul și să uit toate câte le-am aflat și toate câte le bănuiesc?

— Oh, dumneata… a spus cu melancolie Abatele, nici nu mă aștept de la un călugăr cerșetor să înțeleagă frumusețea tradițiilor noastre, sau să respecte reținerea, secretele, tainele milei… da, ale milei, și sentimentul de onoare, și făgăduința de tăcere pe care se clădește măreția noastră… Dumneata mi-ai înșirat o poveste ciudată, o poveste de necrezut. O carte interzisă, pentru care se omoară în lanț, cineva care știe ceea ce numai eu știu… Nebunii, concluzii fără rost și dăunătoare. Vorbește despre asta, dacă vrei, nimeni n-are să te creadă. Și dacă totuși vreo părticică din închipuita dumitale reconstituire ar fi adevărată… ei, bine, acum totul revine sub controlul meu și responsabilitatea mea. Voi controla, am mijloace pentru acest lucru și am și autoritatea trebuincioasă. Am făcut rău, încă de la început, să cer unui străin, chiar dacă era un înțelept, și un om demn de încredere, să cerceteze niște lucruri care sunt numai de competența mea. Dar dumneata ai înțeles asta, mi-ai spus, eu socoteam la început că era vorba de violarea jurământului castității, și voiam (ce imprudent am fost) ca un altul să-mi spună

ceea ce auzisem de fapt la spovedanie. Bine, acum mi-ai spus asta. Îți mulțumesc foarte mult pentru ceea ce ai făcut, sau ai încercat să faci. Întâlnirea legațiilor a avut loc, misiunea dumitale la noi a luat sfârșit. Îmi închipui că ești așteptat cu nerăbdare la curtea imperială, nu se lipsește cineva prea mult de un om ca domnia ta. Îți dau îngăduința să părăsești abația. Poate că azi e prea târziu, nu aș vrea să călătorești după apusul soarelui, drumurile nu sunt sigure. Ai să pleci mâine dimineață în zori. Oh, să nu-mi mulțumești, a fost o bucurie să te avem printre frații noștri și să te onorăm cu ospitalitatea noastră. Te poți retrage cu novicele domniei tale, ca să puteți pregăti bagajele. Vă voi saluta din nou mâine în zori. Mulțumesc din toată inima. Firește, nu este nevoie să mai continui pe mai departe cercetările domniei tale. Nu-i mai chinuiți pe călugări. Duceți-vă.

Era mai mult decât un rămas bun, era o izgonire. Guglielmo a salutat și am coborât scările.

— Ce înseamnă asta? am întrebat. Nu mai înțeleg nimic.

— Încearcă să formulezi o ipoteză. Ar fi trebuit să fi învățat cum se face.

— Dacă e așa, atunci am învățat că trebuie să formulez cel puțin două ipoteze, una în opoziție cu cealaltă, și amândouă de necrezut. Bine, atunci…

Am înghițit: făcutul ipotezelor îmi dădea un sentiment neplăcut.

— Prima ipoteză, Abatele știa deja totul și bănuia că dumneavoastră n-o să descoperiți nimic. V-a dat prima însărcinare când a murit Adelmo, dar treptat-treptat a înțeles că povestea era mult mai încurcată, că-l amesteca întrucâtva și pe el, și nu vrea ca dumneavoastră să descoperiți această combinație. A doua ipoteză, Abatele n-a bănuit niciodată nimic (despre ce, de altfel, nu știu, pentru că nu știu la ce vă gândiți dumneavoastră). Dar în orice caz se gândea mai departe că totul se datora unei vrajbe între… Între niște călugări sodomiți… Acum însă dumneavoastră i-ați deschis ochii, el a înțeles pe neașteptate ceva cutremurător, s-a gândit la un nume, are o idee neîndoielnică despre vinovatul acestor crime. Dar ajuns aici vrea să dezlege problema singur, și vrea să vă înlăture, pentru a salva onoarea abației.

— Bine lucrat. Începi să chibzuiești bine. Dar vezi deja că în amândouă cazurile Abatele nostru este preocupat de buna reputație a mănăstirii sale. Ucigaș sau victimă pregătită, ce-o fi, nu vrea să strecoare dincolo de munții aceștia știri defăimătoare despre această sfântă comunitate. Omoară-i călugării, dar nu atinge onoarea acestei abații. Ah, pe… Guglielmo începea să se înfurie. Lepădătura aia de feudal, păunul ăla care a devenit celebru pentru că a făcut pe cioclul la Aquinate, burduful ăla umflat, care există doar pentru că are un inel gros ca un fund de

pahar. Neam de fălos, neam de făloși și de împăunați voi toți ăștia din Cluny, mai rău decât principii, mai baroni ca baronii.

— Maestre, am îndrăznit eu, jignit, pe ton de dojană.

— Tu să taci, că ești din același aluat cu ei. Voi nu sunteți oameni simpli, nici feciori de oameni simpli. Dacă vă pică un țăran, îl primiți poate, dar, am văzut ieri, nu vă sfiiți să-l dați brațului secular. Dar pe unul de-ai voștri, nu, trebuie acoperit, Abbone e-n stare să-l descopere pe nenorocit și să-l străpungă cu pumnalul în fața tezaurului, și să-i împartă rinichii în relicvariile sale, pentru ca onoarea abației să fie salvată… Un franciscan, un minorit plebeu care descoperă viermuiala criminală din această sfântă casă? Ah, nu, Abbone nu-l poate îngădui pe lângă el cu nici un preț. Mulțumesc, frate Guglielmo, împăratul are nevoie de domnia ta, ai văzut ce inel frumos port în deget, la revedere. Dar acum provocarea nu e numai între mine și Abbone, ci între mine și toată afacerea, eu nu ies din această incintă înainte de a fi aflat totul. Vrea să plec mâine dimineață? Bine, el e stăpânul casei, dar până mâine eu trebuie să știu. Sunt dator.

— Sunteți dator? Dar cine vă obligă, acum?

— Nimeni nu ne obligă să știm, Adso. Ești dator, asta e tot, chiar dacă cu prețul de a înțelege greșit.

Eram încă zăpăcit și umilit din pricina cuvintelor lui Guglielmo împotriva ordinului meu și a abaților săi. Și am încercat să-i dau în parte dreptate lui Abbone formulând o a treia ipoteză, artă în care devenisem, mi se părea, foarte priceput.

— Nu v-ați gândit și la o a treia posibilitate, maestre, am spus. Am notat zilele acestea, și azi dimineață ne-a părut limpede, după mărturiile lui Nicola și șoaptele pe care le-am adunat în biserică, nu demult, că există un grup de călugări italieni care rabdă cu mânie succedarea bibliotecarilor străini, care-l învinuiesc pe Abate că nu respectă tradiția și care, după câte am înțeles, se ascund în spatele bătrânului Alinardo, împingându-l înainte ca pe un stindard pentru a cere un alt fel de conducere pentru abație. Am înțeles foarte bine lucrurile acestea, pentru că și un novice a auzit în mănăstirea lui atâtea discuții și aluzii la comploturi de acest soi. Și atunci poate că Abatele se teme că descoperirile dumneavoastră pot oferi o armă dușmanilor lui, și vrea să pună ordine în toate astea cu mare băgare de seamă.

— S-ar putea. Dar tot un burduf umflat rămâne, și până la urmă au să-l omoare.

— Dar dumneavoastră ce credeți de judecățile mele?

— Am să-ți spun mai târziu.

Eram în porticul mănăstirii, vântul se făcuse tot mai mânios, lumina tot mai scăzută, chiar dacă *nona* abia trecuse. Ziua se apropia de sfârșit și ne rămânea destul de puțin timp. La *vesper* Abatele urma, desigur, să-i încunoștințeze pe călugări că

Guglielmo nu mai avea dreptul să pună întrebări și să intre pretutindeni.

— E târziu, a spus Guglielmo, și când ai prea puțin timp, este o nenorocire să-ți pierzi calmul. Va trebui să procedăm ca și cum am avea la dispoziție întreaga eternitate. Am o problemă de rezolvat, cum să intrăm în *finis Africae,* pentru că acolo trebuie să se afle răspunsul de pe urmă. Apoi trebuie să salvăm un om, nu m-am hotărât încă pe care. În sfârșit, trebuie să ne așteptăm la ceva și din partea grajdurilor, la care tu vei sta cu ochii țintă… Ia te uită câtă mișcare…

Într-adevăr, spațiul între Edificiu și mănăstire era neobișnuit de însuflețit. Un novice, ceva mai înainte, care venea de la locuința Abatelui, dăduse fuga spre Edificiu. Acum de-acolo ieșea Nicola, care se îndrepta spre dormitoare. Într-un colț, grupul de dimineață, Pacifico, Aymaro și Pietro stăteau și vorbeau pe șoptite cu Alinardo, ca să-l convingă parcă de ceva.

Apoi au părut a lua o hotărâre, Aymaro l-a sprijinit pe Alinardo, încă nehotărât, și s-a îndreptat cu el spre locuința abațială. Tocmai intrau când Nicola a ieșit de la dormitoare, ducându-l pe Jorge în aceeași direcție. I-a văzut pe cei doi care intrau, i-a șoptit ceva lui Jorge la ureche, bătrânul a clătinat din cap, și au mers mai departe, oricum, spre capitul.

— Abatele ia situația în mână, a șoptit Guglielmo cu scepticism. Din Edificiu ieșeau alți călugări care ar fi trebuit să stea în *scriptorium,* urmați apoi imediat Bencio care ne-a venit în întâmpinare, tot mai frământat.

— E agitație în *scriptorium,* ne-a spus, nimeni nu lucrează, toți discută pe furiș între ei… Ce se întâmplă?

— Se întâmplă că persoanele care până azi dimineață puteau fi foarte bine bănuite au murit cu toatele. Până ieri toți se uitau urât la Berengario, prost și necredincios și stricat, apoi la chelar, eretic suspect, apoi la Malachia, așa de rău văzut de toți… Acum nu mai au la cine să se uite, și au cât mai degrabă nevoie să-și găsească un dușman sau un țap ispășitor. Și fiecare îl bănuiește pe celălalt, unora le e frică, așa cum ți-e și ție, alții s-au hotărât să-i sperie pe alții. Sunteți cu toții prea tulburați. Adso, uită-te din când în când la grajduri. Eu mă duc să mă odihnesc.

Ar fi trebuit să rămân încremenit: să se ducă să se odihnească deși mai aveam doar puține ore la îndemână, nu mi se părea hotărârea cea mai înțeleaptă. Dar acum îl cunoșteam pe maestrul meu. Cu cât trupul lui era mai destins, cu atât mintea lui fierbea mai vârtos.

Ziua a șasea
Între *vesper* şi *completa*

Unde se povestește pe scurt despre lungi ore de rătăcire

Îmi este greu să povestesc cele ce s-au întâmplat în orele care au urmat, între *vesper* și *completa.*

Guglielmo lipsea. Eu umblam fără rost în jurul grajdurilor, dar fără să bag de seamă nimic nefiresc. Grăjdarii aduceau îndărăt caii, neliniștiți de vânt, dar în rest totul era liniștit.

Am intrat în biserică. Toți se aflau la locurile lor în strane, dar Abatele a băgat de seamă lipsa lui Jorge. Cu un gest a amânat începutul slujbei. A cerut să vină Bencio ca să-l trimită să-l caute. Bencio nu era. Cineva a spus că s-ar putea să fie în *scriptorium* pentru închiderea ușilor. Abatele a răspuns, plictisit, că Bencio nu închidea nimic, pentru că nu cunoștea regula.

Aymaro din Alexandria s-a ridicat de la locul lui:

— Dacă sfinția voastră îngăduie, mă duc eu să-l chem.

— Nu ți-a cerut nimeni, a spus Abatele tăios, și Aymaro s-a așezat din nou, nu fără să fi aruncat o privire greu de descris lui Pacifico din Tivoli.

Abatele l-a chemat pe Nicola, care nu era. I-au amintit că pregătea cina și el a avut un gest de neplăcere, ca și cum îl agasa să arate tuturor că se găsește într-o stare de iritare.

— Îl vreau aici pe Jorge! a strigat. Căutați-l! Du-te tu, a poruncit maestrului novicilor.

Altcineva i-a atras atenția că lipsea și Alinardo.

— Știu asta, a spus Abatele, e bolnav.

Mă găseam alături de Pietro din Sant'Albano, și l-am auzit spunând vecinului său, Gunzo din Nola, într-o limbă din Italia centrală, pe care o înțelegeam în parte.

— Cred și eu, azi, când a ieșit după colocviu, bietul bătrân era răscolit. Abbone se poartă ca târfa de la Avignon!

Novicii erau zăpăciți, sensibilitatea lor de copilandri neștiutori îi făcea totuși să presimtă încordarea care domnea în cor, cum o presimțeam și eu. Au trecut câteva momente lungi de tăcere și de încurcătură. Abatele a poruncit să se recite câțiva psalmi și a amintit la întâmplare trei, care nu erau prescriși de regulă pentru *vesper.* Toți s-au privit unul pe altul, apoi au început să se roage încet. S-a întors maestrul novicilor urmat de Bencio, care s-a dus la locul lui cu capul în jos. Jorge nu era în *scriptorium,* și nu era nici în chilia lui. Abatele a poruncit ca slujba să înceapă.

La sfârșit, înainte ca toți să coboare la cină, m-am dus să-l chem pe Guglielmo. Sta întins pe patul lui, îmbrăcat, nemișcat. A

spus că nu credea că e așa târziu. I-am povestit pe scurt ce se întâmplase. A scuturat din cap.

La ușa refectorului l-am văzut pe Nicola, care cu câteva ceasuri înainte îl însoțise pe Jorge. Guglielmo l-a întrebat dacă bătrânul intrase numaidecât la Abate. Nicola a spus că trebuise să aștepte multă vreme afară la ușă, pentru că în sală erau Alinardo și Aymaro din Alexandria. După ce Jorge intrase, rămăsese înăuntru câtva timp și el îl așteptase. Apoi ieșise și ceruse să fie dus la biserică, un ceas înainte de *vesper,* care era încă goală.

Abatele ne-a văzut că vorbeam cu chelarul: – Frate Guglielmo, a amenințat el, încă mai faci cercetări? I-a făcut semn să se așeze la masa lui, ca de obicei. Ospitalitatea benedictină era sfântă.

Cina a fost mai tăcută ca de obicei și tristă. Abatele mânca în silă, covârșit de gânduri negre. La sfârșit le-a spus călugărilor să se grăbească pentru *completa.*

Alinardo și Jorge tot mai lipseau. Călugării își arătau locul gol al orbului, vorbind în șoaptă. La sfârșitul slujbei Abatele i-a îndemnat pe toți să rostească o rugăciune specială pentru sănătatea lui Jorge din Burgos. Nu a fost clar dacă vorbea de sănătatea trupească sau despre sănătatea eternă. Toți au înțeles că o nouă nenorocire se pregătea să se abată peste comunitate. Apoi Abatele a poruncit fiecăruia să se grăbească, cu mai multă sârguință decât altă dată, ca să ajungă în patul lui. A mai poruncit ca nimeni, și a lăsat glasul greu pe cuvântul nimeni, să nu se mai plimbe afară din dormitoare. Novicii, speriați, au ieșit primii, cu gluga pe ochi, capul plecat, fără să schimbe între ei vorbele, loviturile cu coatele, zâmbetele, strâmbăturile răutăcioase și furișe cu care se întărâtau de obicei (pentru că novicele, deși călugăr tânăr, este tot un băiețandru, și prea puțin contează dojenile maestrului, care nu poate să împiedice ca adesea ei să se poarte ca niște copii, cum o cere vârsta lor crudă).

Când au ieșit adulții, m-am prins, fără să am aerul, de grupul care acum se caracteriza în ochii mei ca fiind cel al „italienilor”.

Pacifico îi șoptea lui Aymaro:

— Ba ar putea să știe, și să știe că de unde e nu se va mai întoarce niciodată. Poate că bătrânul a vrut prea mult, și Abbone nu-l mai vrea pe el…

În timp ce eu și cu Guglielmo ne prefăceam că ne întoarcem în casa peregrinilor, îl vedeam pe Abate cum intra din nou în Edificiu prin ușa refectorului, încă deschisă. Guglielmo m-a sfătuit să aștept o clipă, apoi, când esplanada s-a golit de orice suflare omenească, mi-a cerut să-l urmez. Am străbătut în grabă locurile goale și am intrat în biserică.

Ziua a șasea

După *completa*

În care, ca din întâmplare, Guglielmo descoperă secretul intrării în finis Africae

Ne-am pitit, ca doi ucigași, lângă intrare, în spatele unei coloane, de unde se putea vedea capela cu hârcile.

— Abbone s-a dus să închidă Edificiul, a spus Guglielmo. Când va fi pus zăvorul la uși pe dinafară nu va mai putea să iasă decât prin osuar.

— Și pe urmă?

— Pe urmă o să vedem ce face.

Nu am putut vedea ce făcea. După o oră nu ieșise încă. S-a dus în *finis Africae,* am spus. S-ar putea, a răspuns Guglielmo. Pregătit să formulez multe ipoteze, am adăugat: poate că a ieșit din nou prin refector și s-a dus să-l caute pe Jorge. Și Guglielmo: s-ar putea și asta. Poate că Jorge a și murit, mi-am mai închipuit eu. Poate că e în Edificiu și-l omoară acum pe Abate. Poate că amândoi sunt în altă parte, și un altul îi pândește dintr-un ungher. Ce vor „italienii"? Și de ce Bencio era atât de speriat? Oare asta nu era o mască pe care și-o pusese pe față ca să ne păcălească? De ce rămăsese în *scriptorium* în timpul slujbei de *vesper,* dacă nu știa nici cum să închidă, nici cum să iasă? Voia să încerce drumul prin labirint?

— Totul s-ar putea, a spus Guglielmo. Dar un singur lucru se întâmplă, s-a întâmplat ori e pe cale să se întâmple. Și, în sfârșit, mila lui Dumnezeu ne binecuvântează cu o luminoasă siguranță.

— Care? am întrebat plin de nădejde.

— Că fratele Guglielmo din Baskerville, care are acum încredințarea de a fi înțeles totul, nu știe cum să intre în *finis Africae.* La grajduri, Adso, la grajduri.

— Și dacă ne găsește Abatele?

— Ne prefacem că suntem două stafii.

Nu mi s-a părut cea mai bună soluție, dar am tăcut. Guglielmo devenea nervos. Am ieșit prin portalul de miazănoapte și am străbătut cimitirul, în vreme ce vântul șuiera cu putere, și l-am rugat pe Dumnezeu să nu facă două stafii să se întâlnească cu noi, că de suflete chinuite în noaptea aceea abația nu ducea lipsă. Am ajuns la grajduri și am auzit caii tot mai neliniștiți de furia elementelor. Ușa principală a construcției avea, la înălțimea pieptului unui om, un grilaj mare de metal, prin care se putea vedea înăuntru. Am ghicit în întuneric contururile cailor și l-am recunoscut pe Brunello, pentru că era primul din stânga. La dreapta lui al treilea cal din șir a ridicat capul simțind că eram acolo și a nechezat. Am zâmbit.

— *Tertius equi,* am spus.

— Ce zici? m-a întrebat Guglielmo.

— Nimic; îmi aminteam de bietul Salvatore. Voia să facă nu știu ce magie cu calul acela, și cu latina lui îl caracteriza așa: *tertius equi.* Ceea ce ar fi litera *u.*

— Litera *u?* a întrebat Guglielmo, care urmărise aiurarea mea fără să-i dea prea multă atenție.

— Da, pentru că *tertius equi* nu înseamnă al treilea cal, ci a treia din *cal (equus),* și a treia literă de la acest cuvânt este *u.* Dar e o prostie.

Guglielmo m-a privit și în întuneric mi s-a părut cum liniile feței i se schimbă.

— Dumnezeu să te binecuvânteze, Adso! a spus el. Dar, sigur că da, *suppositio materialis,* vorbirea se ia *de dicto* și nu *de re*... Ce prost mai sunt!

Și și-a plesnit una peste frunte cu palma deschisă, încât s-a auzit un pocnet, și cred că l-a și durut.

— Dragă băiete, este a doua oară astăzi când prin gura ta vorbește înțelepciunea, prima dată în somn, a doua oară acum, în stare de veghe! Fugi, fugi în chilia ta și ia felinarul, ba chiar pe amândouă cele pe care le-am ascuns. Să nu te vadă cineva, și vino cât mai repede după mine în biserică! Nu pune întrebări. Du-te!

M-am dus fără să pun întrebări. Felinarele erau sub salteaua mea de paie, pline cu ulei, fiindcă avusesem grijă să le alimentez. Aveam amnarul în rasă. Cu cele două scule de preț ținându-le la piept am alergat la biserică.

Guglielmo era sub tripod și recitea pergamentul cu notițele lui Venanzio.

— Adso, mi-a spus, *primum et septimum de quatuor* nu însemnează primul și al șaptelea din cei patru, ci *din* patru, din *cuvântul* patru – adică din *quatuor*!

N-am înțeles la început, apoi am avut o străfulgerare: *„Super thronos viginti quatuor*!" Versetul! Cuvintele scrise deasupra oglinzii!

— Să mergem, a spus Guglielmo, poate că încă mai putem să salvăm o viață!

— A cui? am întrebat, în vreme ce el meșterea prin jurul hârcilor și deschidea trecerea prin osuar.

— A unuia care n-o merită, a spus. Și ne găseam în galeria subpământeană, cu lămpile aprinse, spre ușa care ducea la bucătărie.

Am mai spus că în locul acela împingeai o ușă de lemn și ajungeai la bucătărie, în spatele căminului, la picioarele scării răsucite care ducea în *scriptorium.* Și tocmai când împingeam ușa, am auzit în stânga noastră niște zgomote surde în zid. Veneau dinspre peretele de lângă ușă., sub care se termina șirul de lăcașuri cu cranii și cu oase. În acel punct, în locul ultimului lăcaș, se afla o parte de perete plin, din blocuri mari și pătrate, cu

o lespede străveche în mijloc care purta săpate în ea monograme decolorate. Bufniturile veneau, se pare, din spatele pietrei, sau de deasupra pietrei, unele din spatele zidului, altele parcă de deasupra capetelor noastre.

Dacă o asemenea întâmplare s-ar fi petrecut în prima noapte, m-aș fi gândit numaidecât la călugării morți. Dar acum eram gata să mă aștept la ceva și mai rău, de la călugării vii.

— Cine-o fi? am întrebat.

Guglielmo a deschis ușa și a ieșit în spatele căminului. Loviturile se auzeau și de-a lungul peretelui care împrejmuia scara răsucită, ca și cum cineva ar fi fost prins în zid, sau în acel gol din perete (cu adevărat mare) care se putea bănui a fi între peretele care da spre bucătărie și cel din afara turnului de miazăzi.

— Este cineva închis aici, a spus Guglielmo. M-am întrebat întotdeauna dacă nu mai era și o altă cale care să ducă la *finis Africae,* în acest Edificiu plin de trecători. Bineînțeles că este; din osuar, înainte de a intra în bucătărie, se deschide o parte din perete și se poate urca dintr-o sală paralelă cu aceasta, ascunsă în zid, dând direct în camera zidită.

— Dar acum cine e înăuntru?

— A doua persoană. Una este în *finis Africae,* o alta a încercat s-o ajungă, dar cea de sus trebuie să fi blocat mecanismul care face să meargă amândouă intrările. Așa că musafirul a rămas în capcană. Și trebuie să se zbată foarte tare, pentru că, îmi închipui, în gaura aceea nu intră prea mult aer.

— Și cine e? Să-l salvăm!

— Cine-o fi, vom vedea numaidecât. Iar ca să-l salvăm trebuie doar să deblocăm mecanismul de sus, pentru că mecanismul din partea asta are un secret pe care nu-l cunoaștem. Așa că să urcăm repede.

Așa am făcut, am urcat în *scriptorium,* și de acolo în labirint, și am ajuns destul de repede în turnul de miazăzi. A trebuit, în mai bine de două rânduri, să-mi domolesc pornirea, deoarece vântul care pătrundea în seara aceea prin deschizăturile zidurilor stârnea niște curenți care, strecurându-se prin acele orificii, străbăteau camerele gemând, făcând să zboare foile răspândite pe mese, și trebuia să apăr flacăra cu mâna.

Am ajuns repede în camera cu oglinda, obișnuiți acum cu jocul sluților care ne aștepta aici. Am ridicat felinarele și am luminat versetele care se aflau deasupra cornișei *super thronos viginti quatuor.* Acum taina fusese dezlegată: cuvântul *quatuor* are șapte litere, și trebuia să apăsam pe *q* și pe *r*. M-am gândit, ațâțat, să fac eu asta: am pus repede felinarul pe masa din mijlocul camerei, am îndeplinit gestul cu nervozitate, flacăra s-a aplecat să lingă legătura unei cărți care era rezemată acolo.

— Fii atent, prostule! a strigat Guglielmo, și cu o suflare a stins flacăra. Vrei să dai foc bibliotecii?

Mi-am cerut iertare și am vrut să reaprind felinarul.

— N-are importanță, a spus Guglielmo, ajunge al meu. Ia-l și fă-mi lumină, pentru că inscripția e prea sus și tu n-ai ajunge până acolo. Să ne grăbim.

— Și dacă înăuntru e cineva înarmat? am întrebat, în timp ce Guglielmo, aproape pipăind, căuta literele fatale, înălțându-se în vârful picioarelor, înalt cum era, pentru a ajunge versetul apocaliptic.

— Fă lumină, la dracu, și nu-ți fie teamă, Dumnezeu e cu noi, mi-a răspuns parcă fără nici un fel de legătură. Degetele lui atingeau litera *q* din *quatuor,* și eu, care stăteam la câțiva pași în spatele lui, vedeam mai bine ceea ce făcea. Am mai spus că literele versetelor păreau sculptate, sau gravate în zid; era clar că cele ale cuvântului *quatuor* erau făcute din metal, în spatele cărora era vârât și zidit un mecanism miraculos. Pentru că atunci când a fost scoasă în afară litera *q* a lăsat să se audă un pocnet sec, și același lucru s-a întâmplat și când Guglielmo a pus mâna pe r. Întreaga cornișă a oglinzii a avut o tresărire și suprafața sticloasă s-a tras brusc înăuntru. Oglinda era o ușă, cu țâțânile pe partea stângă. Guglielmo a vârât o mână în deschizătura care se căscase între marginea dreapta și perete și a tras spre el. Scârțâind, ușa s-a deschis spre noi. Guglielmo s-a vârât prin deschizătură și eu m-am strecurat prin spatele lui, cu lumina ținută deasupra capului Două ore după *completa,* la sfârșitul zilei a șasea, în toiul nopții cu care avea să înceapă ziua a șaptea, pătrunseserăm in *finis Africae.*

ZIUA A ŞAPTEA

Ziua a șaptea
Noaptea

În care, pentru a rezuma revelațiile uluitoare de care se vorbește, titlul ar trebui să fie mai lung decât capitolul, ceea ce este contrar obiceiului

Ne-am trezit în pragul unei camere asemănătoare ca formă celorlalte camere oarbe heptagonale, în care domnea un puternic miros de închis și de cărți mâncate de umiditate. Felinarul pe care-l țineam sus a luminat mai întâi bolta, apoi am mișcat brațul în jos, la dreapta și la stânga, și flacăra a trimis o lumină slabă spre dulapurile îndepărtate, înșirate de-a lungul pereților. În sfârșit, am văzut la mijloc o masă, plină de hârtii, și în spatele mesei o figură așezată, care părea să ne aștepte nemișcată, în întuneric, în caz că mai era vie. Guglielmo a vorbit:

— Fericită noapte, venerabile Jorge. Ne așteptai? Acum, fiindcă mai înaintasem câțiva pași, lampa lumina figura bătrânului, care ne privea ca și cum ne-ar fi văzut.

— Tu ești, Guglielmo din Baskerville? a întrebat. Te așteptam de azi după-masă, înainte de *vesper,* când am venit să mă încui aici. Știam că ai să vii.

— Și Abatele? a întrebat Guglielmo. El este cel care se zvârcolește în scara ascunsă?

Jorge a avut o clipă de nehotărâre:

— Mai trăiește încă? a întrebat. Credeam că n-a mai putut s-o ducă fără aer.

— Mai înainte de-a începe să vorbim, aș vrea să-l salvez. Tu poți să deschizi de pe partea asta?

— Nu, a spus Jorge, obosit; nu mai pot. Mecanismul se mânuiește de jos, apăsând pe lespede, și aici se ridică o pârghie care deschide o ușă acolo, în fund, în spatele acelui dulap, și a arătat în spatele lui. Puteți vedea alături de dulap o roată cu niște contragreutăți care pun în mișcare mecanismul de aici. Dar când am auzit roata învârtindu-se, semn că Abatele intrase dedesubt, am slobozit funia care ține greutățile, și funia s-a rupt. Așa că acum trecerea este închisă din amândouă părțile, și nu puteți reînnoda capetele acelei legături. Abatele a murit.

— De ce l-ai omorât?

— Azi, când a trimis să mă cheme, mi-a spus că mulțumită ție a descoperit totul. Nu știa încă ce încercam eu să protejez, nu a înțeles niciodată cu precizie care erau comorile și adevărata menire a bibliotecii. Mi-a cerut să-i explic ceea ce nu știa. Voia ca *finis Africae* să fie deschis. Grupul italienilor i-a cerut să pună capăt la ceea ce ei numeau misterul întreținut de mine și de predecesorii mei. Sunt chinuiți de lăcomia lucrurilor noi…

— Și tu trebuie să le fi făgăduit că aveai să vii aici și aveai să-ți pui capăt vieții, așa cum ai făcut și cu ceilalți, în așa chip

încât onoarea abației să fie salvată și nimeni să nu știe nimic. Apoi i-ai arătat drumul pe care, mai târziu, să vină să controleze, în schimb tu l-ai așteptat ca să-l omori. Nu te gândeai că putea să intre în oglindă?

— Nu, Abbone e mic de statură, și n-ar fi fost în stare să ajungă singur la verset. I-am spus despre trecerea aceasta, pe care eu singur o mai cunoșteam. Este cea pe care am folosit-o eu atâția ani, pentru că era mai simplă, pe întuneric. Era de ajuns să mergi până la capelă, și apoi să urmărești oasele morților până la capătul trecerii.

— Așa l-ai făcut să vină aici, știind că aveai să-l omori.

— Nu puteam avea încredere nici măcar în el. Era speriat. Devenise celebru pentru că la Fossanova izbutise să coboare un trup neînsuflețit pe o scară răsucită. Nedreaptă glorie. Acum a murit pentru că n-a mai izbutit să-și urce propriul corp.

— L-ai folosit timp de patruzeci de ani. Când ți-ai dat seama că orbeai și nu mai aveai putere să controlezi mai departe biblioteca, ai lucrat cu dibăcie. Ai făcut să fie ales abate un om în care să poți avea încredere, și l-ai numit bibliotecar mai întâi pe Roberto din Bobbio, pe care-l puteai instrui după placul tău, apoi pe Malachia, care avea nevoie de ajutorul tău și nu făcea un pas fără să se sfătuiască cu tine. Timp de patruzeci de ani ai fost stăpânul acestei abații. Asta a înțeles grupul italienilor, asta repeta Alinardo, dar nimeni nu-i da ascultare pentru că-l știau dement de-acum, nu-i așa? Totuși, tu tot mă așteptai pe mine, și n-ai fi putut bloca intrarea oglinzii, pentru că mecanismul este zidit. De ce mă așteptai, cum de puteai fi sigur că am să vin?

Guglielmo îl întreba, dar după tonul său se înțelegea că el știa deja răspunsul, și-l aștepta ca pe un premiu pentru propria lui iscusință.

— Încă de la început am înțeles că tu aveai să înțelegi, după felul cum m-ai silit să discutăm despre ceva care nu-mi plăcea să fi discutat. Erai mai bun decât ceilalți, ai fi izbutit oricum. Știi, e de ajuns să gândești și să refaci în propria minte gândurile altora. Și apoi am auzit că puneai întrebări celorlalți călugări, toate îndreptățite. Dar nu întrebai niciodată despre bibliotecă, ca și cum i-ai fi cunoscut orice taină, într-o noapte am venit să bat la ușa chiliei tale și tu nu erai acolo. Erai, fără îndoială, aici. Dispăruseră două felinare de la bucătărie, l-am auzit pe un servitor spunând asta. Și, în sfârșit, când Severino a venit să-ți vorbească despre o carte, alaltăieri, în nartex, am fost sigur că-mi dăduseși de urmă.

— Dar ai izbutit să-mi smulgi cartea. Te-ai dus la Malachia, care până atunci nu înțelesese nimic. Ros de gelozia lui, prostul acela era obsedat mereu de ideea că Adelmo i-l răpise pe adoratul lui Berengario, care voia acum carne mai tânără decât a lui. Nu înțelegea ce legătură avea Venanzio cu povestea asta, și tu i-ai zăpăcit și mai mult ideile. I-ai spus că Berengario avusese o

legătură cu Severino, și că, pentru a-l răsplăti, îi dăduse o carte din *finis Africae.* Nu știu cu precizie ce anume i-ai spus. Malachia s-a dus la Severino, nebun de gelozie, și l-a omorât. Pe urmă n-a mai avut timp să caute cartea, pe care tu i-ai descris-o, pentru că a sosit chelarul. Așa a fost?

— Mai mult sau mai puțin.

— Dar tu nu voiai ca Malachia să moară. El nu văzuse, probabil, niciodată cărțile din *finis Africae,* avea încredere în tine, asculta de interzicerile tale. El se limita să așeze seara ierburile ca să-i sperie pe curioșii care s-ar fi ivit. I le dădea Severino. De aceea l-a lăsat Severino în acea zi pe Malachia să intre în spital; era vizita lui de fiecare zi pentru a ridica ierburile proaspete, pe care el le pregătea zi de zi, din ordinul Abatelui. Am ghicit?

— Ai ghicit. Nu voiam ca Malachia să moară. I-am spus să regăsească volumul, cu orice preț, și să-l aducă din nou aici, fără să-l deschidă. I-am spus că avea puterea a mii de scorpioni. Dar pentru prima oară smintitul a vrut să facă după capul lui. Nu voiam să moară, îndeplinea cu supunere ordinele mele. Dar nu-mi repeta ce știi, știu că știi. Nu vreau să hrănesc trufia ta, ai tu singur grijă de asta. Te-am auzit, azi dimineață, în *scriptorium,* cum îl întrebai pe Bencio despre *Coena Cypriani.* Erai foarte aproape de adevăr. Nu știu cum ai descoperit tu secretul oglinzii, dar când am aflat de la Abate că tu îi pomeniseși despre *finis Africae,* am fost sigur că în scurtă vreme aveai să ajungi aici. De-asta te așteptam. Și acum ce vrei?

— Aș vrea să văd, a spus Guglielmo, ultimul manuscris din volumul legat care ține laolaltă un text arab, unul sirian și o interpretare sau transcriere a cărții *Coena Cypriani.* Vreau să văd copia aceea în grecește, făcută probabil de un arab, sau de un spaniol, pe care tu ai găsit-o când, fiind ajutorul lui Paolo din Rimini, ai obținut să fii trimis în țara ta ca să aduni cele mai frumoase manuscrise ale Apocalipselor din Leon și Castilia, o pradă care te-a făcut faimos și stimat și ai putut astfel să obții postul de bibliotecar, în timp ce el îi revenea lui Alinardo, cu zece ani și mai bine mai bătrân decât tine. Vreau să văd copia aceea grecească scrisă pe hârtie de pânză, care era foarte rară atunci și se fabrica tocmai la Silos, aproape de Burgos, locul tău de naștere. Vreau să văd cartea pe care tu ai furat-o de-acolo, după ce ai citit-o, pentru că nu voiai s-o mai citească și alții, și pe care ai adus-o aici, ocrotind-o cu mare iscusință, și pe care n-ai distrus-o, pentru că un om ca tine nu distruge o carte, ci doar o păstrează și are grijă să n-o atingă nimeni. Aș vrea să văd a doua carte a *Poeticii* lui Aristotel, aceea pe care toți o socoteau pierdută sau niciodată scrisă, și din care tu păstrezi, poate, singura copie.

— Ce grozav bibliotecar ai fi fost, Guglielmo, a spus Jorge, cu un ton în același timp de admirație și de părere de rău. Așa că

știi chiar tot. Vino, cred că e un scăunel înspre partea ta de masă. Așază-te, iată premiul.

Guglielmo s-a așezat și a pus alături felinarul, pe care i-l dădusem, luminând de jos figura lui Jorge. Bătrânul a luat un volum pe care-l avea dinaintea sa și i l-a întins. Am recunoscut legătura, era cel pe care-l deschisesem la spital, crezându-l un manuscris arab.

— Citește, deci, răsfoiește-l, Guglielmo, a spus Jorge. Ai învins.

Guglielmo a privit volumul, dar nu l-a atins. A scos din rasă o pereche de mănuși, nu pe ale sale, cu vârfurile degetelor descoperite, ci pe cele pe care și le pusese Severino când îl găsisem mort. A deschis încet legătura uzată și delicată. Eu m-am apropiat și m-am aplecat peste umărul lui. Cu auzul lui atât de fin, Jorge a auzit zgomotul pe care-l făceam. A spus: – Ești și tu, băiete? O să pun să ți-l arate și ție, după asta.

Guglielmo a dat repede primele pagini.

— Este un manuscris arab, despre spunerile unui smintit, după catalog, a spus el. Despre ce e vorba?

— Oh, niște legende proaste despre necredincioși, de unde reiese că smintiții au unele afirmații pătrunzătoare care-i uimesc și pe sacerdoții lor și-i entuziasmează pe califii lor…

— Al doilea este un manuscris sirian, dar, după catalog, traduce un tom egiptean de alchimie. Cum de se găsește legat aici?

— Este o operă egipteană din secolul al treilea al epocii noastre. Legat de opera care urmează, dar mai puțin primejdios. Nimeni n-ar pleca urechea la aiurelile unui alchimist african. Atribuie creația lumii râsului divin…

A ridicat fața și a recitat, cu uluitoarea lui memorie de lector care de mai bine de patruzeci de ani își repeta sie însuși lucruri citite când încă se mai bucura de o vedere bună:

— De cum a râs Dumnezeu s-au născut șapte zei care au condus pământul, de cum a izbucnit în râs a apărut lumina, la al doilea hohot de râs a apărut apa, și în a șaptea zi de când râdea a apărut sufletul… Nerozii. Și chiar și scrierea care urmează, de unul dintre nenumărații proști care s-au apucat să comenteze *Coena*… Dar nu acestea sunt lucrurile care te interesează.

Într-adevăr, Guglielmo dăduse foarte repede paginile și ajunsese la textul grecesc. Am văzut numaidecât că foile erau dintr-un alt soi de material, și mai moale, aproape sfâșiat, cu o parte din pagini mâncată, acoperit de pete șterse, cum produc de obicei timpul și umezeala la alte cărți. Guglielmo a citit primele rânduri, mai întâi în grecește, apoi traducând în latinește și continuând apoi în această limbă, așa încât eu să pot înțelege cum începea cartea fatală.

„În prima carte am tratat despre tragedie, și cum ea, cerând pietate și teamă, produce purificarea unor asemenea sentimente. Așa cum am făgăduit,

vom trata acum despre comedie (și de asemenea despre satiră și despre mimă) și cum, producând plăcerea ridicolului, ea duce la purificarea unei asemenea pasiuni. Despre cât de demnă de considerație este asemenea pasiune am și spus în cartea despre suflet, întrucât – numai el dintre toate animalele – omul are putința de a râde. Vom defini deci de ce tip de acțiune este *mimesis comedia*, examinând astfel modurile în care comedia dă naștere râsului, și aceste moduri sunt faptele și vorbirea. Vom arăta cum ridicolul faptelor ia naștere din asimilarea de la cel mai bun la cel mai rău și invers, din surprinderea prin înșelăciune, prin imposibil și prin violarea legilor naturii, prin neînsemnat și prin neconsecvent, prin decăderea personajelor, prin lipsa de armonie, prin alegerea lucrurilor celor mai puțin demne. Vom arăta deci cum ridicolul vorbirii ia naștere din echivocurile dintre cuvinte asemănătoare pentru lucruri deosebite, și deosebite pentru lucruri asemănătoare, prin flecăreală și prin repetiție, prin jocuri de cuvinte, diminutive, greșeli de pronunție și barbarisme…”

Guglielmo traducea anevoie, căutând cuvintele potrivite, oprindu-se din când în când. Traducând, zâmbea, ca și cum ar fi recunoscut lucruri pe care aștepta să le găsească. A citit cu voce tare prima pagină, apoi a tăcut, ca și cum nu ar mai fi dorit să știe altceva. Și a răsfoit în grabă paginile care au urmat; dar după câteva foi a întâmpinat o piedică, pentru că lângă marginea laterală de sus, și de-a lungul muchiei, foile erau lipite una de alta, așa cum se întâmplă când – umezindu-se și stricându-se – materia hârtiei se preface într-o cocă groasă. Jorge și-a dat seama că foșnetul foilor încetase, și l-a îndemnat pe Guglielmo.

— Hai, citește, răsfoiește. E al tău, l-ai meritat… Guglielmo râse, părând foarte amuzat:

— Hei, văd că nu mă socotești prea isteț, Jorge! Tu nu vezi, dar eu am mănuși. Cu degetele așa de stânjenite nu izbutesc să desprind o pagină de alta. Ar trebui să lucrez cu mâinile goale, să-mi umezesc degetele cu limba, cum mi s-a întâmplat azi dimineață citind în *scriptorium,* așa încât dintr-o dată și taina aceasta mi-a fost dezvăluită, și ar trebui să fac așa mai departe până când otrava îmi va fi pătruns în gură atât cât trebuie. Vorbesc despre otrava pe care tu, într-o zi, cu multă vreme în urmă, ai furat-o din laboratorul lui Severino, poate de atunci îngrijorat că ai auzit pe cineva în *scriptorium* arătându-se cuprins de curiozitate, fie în privința lui *finis Africae,* fie în privința cărții pierdute a lui Aristotel, fie în a amândurora. Cred că ai păstrat flaconul multă vreme, gata să te folosești de el când vei fi simțit vreo primejdie. Și ai simțit-o acum câteva zile, când pe de-o parte Venanzio s-a apropiat mult prea mult de tema acestei cărți, și Berengario, din ușurință, din mândrie, ca să-l impresioneze pe Adelmo, s-a dovedit a fi mai puțin hotărât să păstreze taina decât credeai tu. Atunci ai venit și ți-ai pus capcana. Tocmai la timp, pentru că după câteva nopți Venanzio a pătruns aici, a furat cartea, a răsfoit-o cu o lăcomie aproape fizică. S-a simțit rău în scurtă vreme și s-a dus să caute ajutor în bucătărie. Unde a murit. Greșesc?

— Nu; spune mai departe.

— Ce a urmat e simplu. Berengario găsește trupul lui Venanzio în bucătărie, se teme să nu dea prilejul unei anchete, pentru că Venanzio era noaptea în Edificiu ca urmare a primei sale dezvăluiri făcute lui Adelmo. Nu știe ce să facă, ia trupul în spinare și-l aruncă în hârdăul cu sânge, gândindu-se că toți aveau să fie convinși că se înecase.

— Și tu de unde știi că s-a întâmplat așa?

— O știi și tu, am văzut cum ai tresărit când am găsit o cârpă murdară de sânge la Berengario. Nenorocitul își șterse cu cârpa mâinile când îl băgase pe Venanzio în sânge. Dar pentru că dispăruse, Berengario nu putea să dispară decât cu cartea care-i trezise și lui acum curiozitatea. Și tu te așteptai să-l găsească pe undeva, nu însângerat, ci otrăvit. Ce-a urmat, e limpede. Severino a regăsit cartea, pentru că Berengario se dusese mai întâi la spital, ca s-o citească ferit de ochii curioșilor. Malachia l-a omorât pe Severino împins de tine, și moare când se întoarce aici ca să afle ce era atât de neîngăduit în obiectul care-l făcuse să ajungă ucigaș. Iată că avem o lămurire pentru fiecare cadavru… Ce prost…

— Cine?

— Eu. Din cauza unei fraze a lui Alinardo eram convins că șirul de crime urma ritmul celor șapte trâmbițe ale Apocalipsei. Grindina pentru Adelmo, și era o sinucidere. Sângele pentru Venanzio, și fusese o idee ciudată a lui Berengario; apa pentru Berengario însuși, și fusese doar o întâmplare; a treia parte a cerului pentru Severino, și Malachia lovise cu sfera armilară pentru că era singurul lucru pe care-l găsise la îndemână. În fine, scorpionii lui Malachia… De ce ai spus că tomul acela avea puterea a mii de scorpioni?

— Din cauza ta. Alinardo îmi oferise ideea lui, apoi auzisem de la cineva că și tu o găsiseși convingătoare… Atunci m-am convins că un plan dumnezeiesc hotăra aceste dispariții, pentru care nu eu aveam răspunderea. Și l-am înștiințat pe Malachia că dacă ar fi fost curios ar fi pierit potrivit aceluiași plan dumnezeiesc, cum de fapt s-a și întâmplat.

— Deci așa este… Am alcătuit o schemă falsă pentru a urmări mișcările vinovatului și vinovatul s-a potrivit. Și tocmai această schemă falsă m-a pus pe urmele tale. În vremurile noastre fiecare este obsedat de cartea lui Ioan, dar tu îmi păreai cel mai înclinat să meditezi asupra ei, și nu atât despre speculațiile despre Antichrist, ci pentru că veneai din țara în care se făceau Apocalipsele cele mai încântătoare. Într-o zi cineva mi-a spus că cele mai frumoase codice cu această carte, în bibliotecă, fuseseră aduse de tine. Apoi, într-o zi, Alinardo a vorbit de un tainic vrăjmaș al lui care fusese să caute cărți la Silos (m-a uimit faptul că a spus că vrăjmașul lui se întorsese mai înainte de vreme pe tărâmul beznelor; de fapt el se gândea la orbirea ta). Silos este

aproape de Burgos, și azi dimineață am găsit în catalog o serie de cărți cumpărate cuprinzând toate apocalipsele hispanice, în perioada în care tu urmaseși, sau trebuia să urmezi, lui Paolo din Rimini. Și în grupul acela de tomuri cumpărate era și cartea aceasta. Dar nu puteam fi sigur de toate câte le refăcusem în minte, până când n-am aflat că tomul furat este din hârtie de pânză. Atunci mi-am reamintit de Silos, și am fost sigur. Bineînțeles că pe măsură ce căpăta formă ideea despre această carte și despre puterea ei benefică, se destrăma ideea schemei apocaliptice, și totuși nu izbuteam să înțeleg cum cartea și înșiruirea trâmbițelor duceau amândouă la tine, și am înțeles mai bine istoria cărții în măsura în care, tocmai mânat de înșiruirea apocaliptică, eram silit să mă gândesc la tine, și la discuțiile tale despre râs. Așa încât, în seara aceea, când nu mai credeam în schema apocaliptică, am stăruit să se cerceteze grajdurile, unde așteptam să răsune a șasea trâmbiță, și tocmai la grajduri, dintr-o pură întâmplare, Adso mi-a oferit cheia pentru a intra în *finis Africae.*

— Nu te înțeleg, a spus Jorge. Mi-ai arătat cu trufie cum ai ajuns până la mine prin puterea minții tale, și totuși îmi dovedești că ai ajuns la mine potrivit unei socoteli greșite. Ce vrei să-mi spui cu asta?

— Ție, nimic. Sunt nedumerit, asta e. Dar n-are importanță. Am ajuns unde trebuia.

— Dumnezeu făcea să răsune cele șapte trâmbițe. Și tu, chiar și pe calea ta greșită, ai auzit un ecou slab al acelui sunet.

— Asta ai mai spus-o în predica de aseară. Cauți să te încredințezi că toată povestea aceasta s-a desfășurat după un plan dumnezeiesc pentru a-ți ascunde ție însuți faptul că ești un criminal.

— Eu n-am omorât pe nimeni. Fiecare a căzut potrivit destinului său, din cauza păcatelor sale. Eu am fost doar un instrument.

— Ieri ai spus că și Iuda a fost un instrument. Asta nu l-a iertat să fie condamnat.

— Mă împac cu gândul că aș putea fi damnat. Dumnezeu mă va ierta pentru că știe că am făcut totul întru slava sa. Datoria mea era să apăr biblioteca.

— Acum câteva clipe erai gata să mă omori și pe mine și pe băiatul acesta.

— Ești mai dibaci, dar nu mai bun decât alții.

— Și acum ce se va întâmpla, după ce am dat la iveală toată urzeala?

— Vom vedea, a spus Jorge. Nu vreau neapărat moartea ta. Poate voi izbuti să te conving. Dar spune-mi, mai întâi, cum de ai ghicit că era vorba de a doua carte a lui Aristotel?

— Nu-mi ajunseseră, desigur, anatemele tale împotriva râsului, nici puținul pe care l-am aflat despre discuțiile pe care

le-ai avut cu ceilalți. Am fost ajutat de unele însemnări lăsate de Venanzio. Nu înțelegeam de la început ce anume voia să spună. Dar erau unele aluzii la o piatră nerușinată care se rostogolește pe câmp, la greierii ce cântă pe sub pământ, la smochinii bătrâni. Citisem câte ceva de soiul acesta: am controlat zilele trecute. Sunt exemple pe care le dădea Aristotel în prima carte a *Poeticii* și în *Retorica.* Apoi mi-am amintit că Isidor din Sevilla definește comedia ca pe ceva care povestește despre *stupra virginum et amores meretricum…* Încet-încet mi-a apărut în minte această a doua carte, așa cum ar fi trebuit să fie. Ți-aș putea-o povesti aproape în întregime, fără să mai citesc paginile care ar trebui să mă otrăvească. Comedia se naște în acele *komas,* sau în satele țăranilor, ca o sărbătorire veselă după un prânz sau după o festivitate. Nu povestește despre oameni renumiți sau puternici, ci despre ființele păcătoase și caraghioase, nu ticăloase, și nu se sfârșește cu moartea personajelor. Provoacă ridicolul arătând defectele și viciile oamenilor obișnuiți. Apoi Aristotel vede înclinarea spre râs ca pe o forță bună, care poate avea și o valoare de cunoaștere, când prin enigme rafinate și metafore neașteptate, spunându-ne totuși lucrurile altfel decât sunt, ca și cum ar minți, ne obligă de fapt să le privim mai bine și ne face să spunem: iată, chiar așa stau lucrurile, și eu nu știam. Adevărurile la care se ajunge prin reprezentarea oamenilor și a lumii, mai rele decât ceea ce sunt sau decât le credem, mai rele, în orice caz, decât felul cum ni le-au arătat poemele eroice, tragediile și viețile sfinților. Așa este?

— Cam așa. Ai reconstituit-o citind alte cărți?

— Pe cele la care lucra Venanzio. Cred că de multă vreme Venanzio căuta această carte, trebuie să fi citit în catalog indicațiile pe care le-am citit și eu și să se fi convins că aceea era cartea pe care o căuta. Dar nu știa cum să intre în *finis Africae.* Când l-a auzit pe Berengario vorbindu-i despre ea lui Adelmo, atunci s-a repezit ca un câine pe urmele iepurelui.

— Așa a fost, mi-am dat seama numaidecât. Am înțeles că sosise momentul în care ar fi trebuit să apăr biblioteca cu dinții…

— Și ai dat cu unsoarea aceea. Trebuie să fi fost tare greu… pe întuneric.

— Acum mâinile mele văd mai bine decât ochii tăi. Lui Severino îi furasem și o pensulă, și am folosit și eu mănuși. A fost o idee grozavă, nu-i așa? Ți-a trebuit mult până să ajungi la ea…

— Da. Eu mă gândeam la ceva mult mai complicat, la un dinte otrăvit sau la așa ceva. Trebuie să spun că soluția ta era nemaipomenită, victima se otrăvea singură, și chiar pe măsură ce voia să citească…

Mi-am dat seama, cu un fior de spaimă, că în clipa aceea cei doi bărbați, prinși într-o luptă pe viață și pe moarte, se prețuiau cu schimbul, ca și cum fiecare ar fi făcut totul doar pentru a

căpăta aplauzele celuilalt. Mintea mea a fost străbătută de gândul că toată priceperea de care se folosise Berengario ca să-l cucerească pe Adelmo și gesturile simple și naturale cu care fata trezise înflăcărarea și dorința mea erau nimic față de iscusința și smintita îndemânare de a-l câștiga pe celălalt, față de acțiunea de seducție care se petrecea sub ochii mei în momentul acela, și care se desfășurase de-a lungul a șapte zile, fiecare dintre cei doi părtași nutrind, ca să zic așa, o tainică înțelegere pentru celălalt, fiecare dorind pe ascuns să capete încuviințarea celuilalt, de care se temea și pe care-l ura.

— Dar spune-mi, zicea Guglielmo, de ce? De ce ai vrut să ferești cartea asta mai mult decât pe atâtea altele? De ce ascundeai, dar fără să făptuiești vreun delict, tratate de necromanție, pagini în care se necinstea, poate, numele lui Dumnezeu, dar pentru paginile acestea i-ai condamnat pe frații tăi și te-ai condamnat și pe tine însuți? Există atâtea alte cărți care vorbesc despre comedie, atâtea altele, de asemenea, care fac elogiul râsului. De ce aceasta îți inspiră atâta teamă?

— Pentru că era a Filosofului. Orice carte a omului acela a distrus câte o parte a înțelepciunii pe care creștinătatea o strânsese de-a lungul veacurilor. Părinții Bisericii spuseseră ceea ce trebuia despre puterea Verbului, și a fost de ajuns ca Boethius să-l comenteze pe Filosof pentru ca taina dumnezeiască a Verbului să se prefacă în parodia omenească a categoriilor și a silogismului. Cartea Facerii spune ceea ce trebuie știut despre alcătuirea cosmosului, și a fost de ajuns să se descopere cărțile despre fizică ale Filosofului pentru ca universul să fie regândit în termenii unei materii oarbe și mucilaginoase, și pentru ca arabul Averroes să-i convingă aproape pe toți despre nemurirea în veci a lumii. Știam totul despre numenii dumnezeiești, și dominicanul îngropat de Abbone – câștigat de Filosof— le-a numit din nou, urmând căile trufașe ale rațiunii omenești. Astfel cosmosul, care pentru Areopagit i se arăta celui care știa să privească în sus cascada luminoasă a cauzei prime exemplare, a ajuns o rezervă de indicii pământești la care apelezi ca să numești o abstractă eficiență. La început priveam la cer, abia aruncând o privire încruntată spre amestecul de materie, acum privim la pământ și credem în cer numai pe baza mărturiilor pământului. Fiecare cuvânt al Filosofului, pe care acum au ajuns să jure și sfinții și pontifii, a întors imaginea lumii pe dos. Dar el n-a izbutit să întoarcă pe dos imaginea lui Dumnezeu. Dacă această carte ar deveni… ar fi devenit subiect de interpretare deschisă, am fi depășit și ultima limită.

— Dar ce te-a speriat în discuția aceasta despre râs? Nu faci să piară râsul dând pierzaniei această carte.

— Nu, desigur. Râsul este slăbiciunea, putreziciunea, lipsa de gust a cărnii noastre. Este gâdilatul pentru țăran, nerușinarea pentru bețiv, chiar și Biserica, în înțelepciunea ei, a îngăduit clipa

de sărbătoare, de carnaval, de bâlci, această întinare diurnă care-ți descarcă umorile și te abate de la alte ambiții… Dar așa râsul rămâne un lucru josnic, la îndemâna celor simpli, taină dezvăluită pentru plebe. O spunea și Apostolul, decât să ardeți, mai bine căsătoriți-vă. Decât să vă ridicați împotriva ordinii voite de Dumnezeu, mai bine râdeți și distrați-vă în murdarele voastre parodii ale ordinii, la sfârșitul mesei, după ce ați golit carafele și farfuriile. Alegeți-l pe regele nebunilor, pierdeți-vă în liturghia măgarului și a porcului, jucați-vă și reprezentați-vă saturnaliile voastre cu capul în jos… Dar aici, aici… și acum Jorge bătea cu degetul în masă, alături de cartea pe care Guglielmo o ținea dinainte, aici se răstoarnă funcția râsului, aici ea e ridicată la rangul de artă, i se deschid porțile lumii celor învățați, se face din el obiect de filosofie și de perfidă teologie… Tu ai văzut ieri cum cei simpli pot să conceapă și să pună în faptă cele mai murdare erezii, necunoscând nici legile lui Dumnezeu, nici pe cele ale naturii. Dar Biserica poate răbda erezia celor simpli, care se condamnă singuri, ruinați de neștiința lor. Inculta sminteală a lui fra Dolcino și a celor ca el nu va pune în pericol orânduiala dumnezeiască. Va predica silnicia și va muri de silnicie, nu va lăsa nici o urmă, va trece așa cum trece carnavalul, și nu are importanță dacă în timpul sărbătorii se va fi produs pe pământ, și pentru scurt timp, epifania lumii de-a-ndoaselea. Ajunge ca gestul să nu se transforme în plan, ca această limbă vulgară să nu găsească o latină care să o traducă. Râsul îl eliberează pe mocofan de frica de diavol, deoarece în praznicul nebunilor și diavolul apare sărac și nebun, deci putând să fie controlat. Dar această carte ar putea să-i învețe pe oameni că eliberarea de frică înseamnă înțelepciune. Când râde, când vinul îi gâlgâie în gât, omul de jos se simte stăpân pentru că a răsturnat legăturile senioriale; dar cartea aceasta ar putea să-i învețe pe învățați mijloace rafinate, și din acel moment strălucite, cu care să facă legitimă o asemenea răsturnare. Atunci, ceea ce în gestul negândit al celui de jos este încă și din fericire lucrare a burții s-ar preschimba într-o lucrare a intelectului. Faptul că râsul este propriu omului dovedește mărginirea noastră de păcătoși. Dar câte minți stricate, ca a ta, n-ar extrage din această carte silogismul cel mai mare, potrivit căruia râsul este scopul omului! Râsul îl îndepărtează pentru câteva clipe pe omul simplu de spaimă. Dar legea se impune prin spaimă, al cărui nume adevărat este frica de Dumnezeu. Și de la această carte ar putea pleca scânteia luciferică, ceea ce ar aținția în lumea întreagă un nou incendiu: și râsul s-ar arăta ca artă nouă, necunoscută chiar și de Prometeu, pentru a înlătura teama. Omul simplu, care râde, în clipa aceea nu-i mai pasă că va muri; dar apoi, după ce încetează dezmățul, liturghia îi impune din nou, potrivit voinței lui Dumnezeu, frica de moarte. Și din această carte ar putea lua naștere noua și distrugătoarea năzuință de a nimici moartea prin

dezrobirea de frică. Și ce vom fi, oare, noi, ființe păcătoase, fără frică, poate cel mai chibzuit, mai afectuos dar al lui Dumnezeu? Secole de-a rândul, doctorii și părinții Bisericii au emis esențe parfumate de sfântă știință, pentru a mântui, cu gândirea lor înaltă, de mizeria și de ispita lucrurilor josnice. Și această carte, îndreptățind ca pe un lucru minunat comedia, și satira, și mima, care ar putea produce curățirea pasiunilor prin zugrăvirea defectului, a viciului, a slăbiciunilor, i-ar îndemna pe falșii înțelepți să încerce să răscumpere (cu o drăcească răsturnare) înaltul prin îngăduirea celor de jos. Din această carte s-ar naște gândul că omul poate să vrea pe pământ (cum dădea de înțeles Bacon al tău în legătură cu magia naturală) chiar belșugul din țara unde curge lapte și miere. Dar tocmai asta este ceea ce nu trebuie și nu putem să avem. Uită-te la călugărașii care se fac de rușine cu parodia bufonescă *Coena Cypriani.* Pocirea aceea drăcească a Sfintei Scripturi! Ei bine, făcând-o, știu că asta e rău. Dar în ziua când cuvântul Filosofului va îndreptăți jocurile lăturalnice ale imaginației destrăbălate, oh, atunci cu adevărat că ceea ce stătea la margine va sări la mijloc, și din mijloc își va pierde orice urmă. Poporul lui Dumnezeu se va transforma într-o adunare de monștri ridicați din hăurile pământului necunoscut, și atunci periferia cunoscută a pământului va deveni inima împărăției creștine, arimaspi pe tronul lui Petru, blemmi în mănăstiri, pitici cu burta umflată și cu capul uriaș paznici la biblioteci! Sclavii poruncind legea, noi (dar și tu, deci) dând ascultare lipsei oricărei legi. Un filosof grec (pe care Aristotel al tău îl citează aici, complice și scârbavnic *auctoritas)* spune că seriozitatea potrivnicilor trebuie despuiată prin râs, și râsului să i se împotrivească seriozitatea. Chibzuiala părinților noștri a ales cum trebuie: dacă râsul este petrecerea plebei, goliciunea plebei trebuie ținută în frâu și umilită, și înspăimântată cu necruțare. Și plebea nu are scule ca să-și șlefuiască râsul până într-atât încât să-l facă să devină un instrument împotriva seriozității păstorilor care trebuie s-o conducă la viața eternă și s-o scape de chemările cărnii, ale nerușinării, ale mâncării, ale poftelor rușinoase. Dar dacă cineva, într-o zi, fluturând cuvintele Filosofului și vorbind deci ca un filosof, ar aduce arta râsului la puterea unei arme subtile, dacă retorica convingerii ar fi înlocuită cu retorica derâderii, dacă topica răbdătoarei și salvatoarei construcții a imaginilor reînvierii va fi înlocuită cu topica nerăbdătoarei distrugeri și a răstălmăcirii tuturor imaginilor celor mai sfinte și mai respectabile – oh, în ziua aceea și tu și toată înțelepciunea ta, Guglielmo, veți fi răsturnați.

— De ce? M-aș lupta, iscusința mea s-ar împotrivi iscusinței altuia. Ar fi o lume mai bună decât cea în care focul și fierul încins al lui Bernardo Gui umilesc focul și fierul încins al lui fra Dolcino.

— Vei fi prins și tu atunci în urzeala diavolului. Vei lupta de cealaltă parte a câmpiei Armaghedon, unde va trebui să fie întâlnirea cea de pe urmă. Dar pentru ziua aceea Biserica va trebui să știe să impună încă o dată regula ciocnirii. Nu ne sperie blasfemia, pentru că și în ponegrirea lui Dumnezeu recunoaștem imaginea ascunsă a mâniei lui Iehova care-i ocărăște pe îngerii nesupuși. Nu ne înspăimântă violența celui ce ucide păstorii în numele vreunor închipuiri de reînnoire, pentru că este aceeași violență a principilor care au încercat să distrugă poporul lui Israel. Nu ne înspăimântă asprimea donatistului, nebunia sinucigașă a circumciziei, desfrâul bogomilului, trufașa puritate a albigensului, nevoia de sânge a flagelatorului, amețeala răului arătată de fratele liberului spirit; îi cunoaștem pe toți și cunoaștem rădăcina păcatelor lor, care e însăși rădăcina sfinției noastre. Nu ne înspăimântă și mai ales știm cum să-i distrugem sau, mai bine spus, cum să-i lăsăm să se distrugă singuri, ducând cu făloșenie până la zenit voința de moarte, care ia naștere din hăurile înseși ale nadirului lor. Ba, aș zice, prezența lor ne este de mare folos, ea se înscrie în hotărârea lui Dumnezeu, pentru că păcatul lor stârnește virtutea noastră, blestemul lor încurajează cântecul nostru de laudă, pocăința lor nefirească ordonează gustul nostru de sacrificiu, necuviosia lor face să strălucească cuviosia noastră, așa cum principele beznelor a fost de trebuință, cu răzvrătirea lui și cu disperarea lui, ca să facă să strălucească mai bine gloria lui Dumnezeu, început și sfârșit al oricărei speranțe. Dar dacă într-o zi – și nu printr-o excepție plebeie, ci ca o asceză a savantului, încredințată mărturiei de netăgăduit a Scripturii – arta derâderii ar deveni acceptabilă, și s-ar arăta nobilă și liberală, și nu mecanică după cum era, dacă într-o zi cineva ar putea spune (și ar fi ascultat): eu râd de întrupare… Atunci nu vom avea arme pentru stăvilirea acelei blasfemii, pentru că ea ar chema împreună toate puterile întunecate ale materiei corporale, cele care se afirmă în bășină și-n rut, și rutul și bășina și-ar aroga dreptul, care aparține doar spiritului, de-a se exprima unde vrea!

— Licurg pusese să se ridice o statuie a râsului.

— Ai citit asta în tratatul lui Cloritius, care a încercat să-i scape pe mimi de învinuirea de necredință, care spune cum un bolnav a fost tămăduit de un medic care îl ajutase să râdă. De ce trebuia să-l tămăduiască, dacă Dumnezeu hotărâse că ziua lui pământească ajunsese la capăt?

— Nu cred că l-a tămăduit de boală. L-a învățat să râdă de boală.

— Boala nu se alungă din trup ca diavolii. Se distruge.

— Cu trupul bolnavului.

— Dacă e nevoie.

— Tu ești diavolul, i-a spus atunci Guglielmo.

Jorge a părut să nu înțeleagă. Dacă ar fi putut să vadă, aș zice că l-ar fi țintuit pe celălalt cu priviri uimite.

— Eu? a spus.

— Da, te-au mințit. Diavolul nu este principele materiei, diavolul este obrăznicia spiritului, credința fără zâmbet, adevărul care nu este cuprins niciodată de îndoială. Diavolul este întunecat fiindcă știe unde se duce și mergând se duce de unde a venit. Tu ești diavolul, și ca diavolul trăiești în întuneric. Dacă voiai să mă convingi, ei bine nu ai reușit. Te urăsc, Jorge, și dacă aș putea te-aș duce jos, pe platou, gol și cu pene de zburătoare înfipte în gaura curului, și fața vopsită ca un saltimbanc și ca un bufon, pentru ca toată mănăstirea să râdă de tine, și să nu se mai sperie. Mi-ar plăcea să te ung cu miere și apoi să te tăvălesc prin pene și să te port de lanț prin bâlciuri, ca să le spun tuturor: acesta vă aducea la cunoștință adevărul și vă spunea că adevărul are gustul morții, dar voi nu credeați în cuvântul lui, ci în încăpățânarea lui. Și acum vă spun că, în nesfârșitul vârtej al lucrurilor cu putință, Dumnezeu vă îngăduie să vă închipuiți și o lume în care bănuitul interpret al adevărului să nu fie altceva decât o mierlă neghioabă, care repetă cuvintele învățate de mult.

— Tu ești mai rău decât diavolul, minoritule, a spus atunci Jorge. Ești un jongler ca și Sfântul care v-a dat naștere. Ești ca Sfântul Francisc al tău care din *toto corpore fecerat linguam,* care rostea jurăminte dând spectacole ca saltimbancii, care-l descumpănea pe zgârcit punându-i în mână monede de aur, care umilea cuviosia maicilor călugărițe citind *Miserere* în loc de predică, și care cerșea în franceză și care imita cu o bucată de lemn mișcările celui care cântă la vioară, care se travestea în vagabond ca să-i pună în încurcătură pe călugării mâncăcioși, care se arunca gol în zăpadă, vorbea cu animalele și cu ierburile, preschimba însăși taina nașterii lui Christos în spectacol de țară, invoca mielul din Bethleem imitând behăitul oii… A fost o școală bună… Nu era minorit călugărul acela Diotisalvi din Florența?…

— Ba da, a zâmbit Guglielmo. Cel care s-a dus la mănăstirea predicatorilor și a spus că nu avea să primească mâncare dacă mai întâi nu-i dădeau un petic din tunica Sfântului Ioan, ca s-o păstreze ca relicvă, și când l-a avut și-a șters șezutul cu el, apoi l-a aruncat la gunoi și cu un băț îl răsucea în murdărie și striga: vai de mine, ajutați-mă, fraților, pentru că am pierdut în privată relicvele sfântului.

— Te distrează povestea asta, mi se pare. Poate că ai vrea să mi-o spui și pe cea a altui minorit, fratele Paolo Millemosche, care într-o zi a căzut și s-a întins pe gheață, și concetățenii lui râdeau de el, și unul l-a întrebat dacă n-ar fi vrut să aibă ceva mai bun sub el, și el a răspuns: ba da, pe nevastă-ta… Așa căutați voi adevărul.

— Astfel îi învăța Francisc pe oameni să privească lucrurile dintr-o altă parte.

— Dar v-am potolit. I-ai văzut ieri pe confrații tăi. Au reintrat în rândurile noastre, nu mai vorbesc ca oamenii simpli. Oamenii simpli nu trebuie să vorbească. Cartea aceasta ar fi îndreptățit ideea că limba oamenilor simpli ar fi purtătoarea unei oarecare înțelepciuni. Acest lucru trebuie împiedicat, și asta am vrut să fac eu. Tu spui că eu sunt diavolul; nu e adevărat. Eu am fost mâna lui Dumnezeu.

— Mâna lui Dumnezeu creează, nu ascunde.

— Există margini dincolo de care nu este îngăduit să mergi. Dumnezeu a vrut ca pe anumite hărți să stea scris *hic sunt leones.*

— Dumnezeu i-a creat și pe monștri. Și pe tine. Și despre totul vrea să se vorbească.

Jorge și-a întins mâinile tremurătoare și a tras cartea spre sine. O ținea deschisă, dar întoarsă, în așa fel încât Guglielmo s-o vadă în poziția cea mai bună.

— Atunci de ce a lăsat el, a spus, ca textul acesta să stea pierdut de-a lungul secolelor, și să se salveze din el doar o copie, încât copia acelei copii, care a sfârșit cine știe pe unde, să rămână îngropată în mâinile unui necredincios care nu cunoaște greaca, și apoi să zacă părăsită într-un loc închis dintr-o veche bibliotecă unde eu, nu tu, eu am fost chemat de providență s-o găsesc, și s-o iau cu mine, și s-o ascund pentru încă atâția ani? Eu știu, știu ca și cum aș vedea asta scris cu litere de diamant, cu ochii mei care văd lucruri pe care tu nu le vezi, eu știu că aceasta era voința lui Dumnezeu și interpretând-o, am făcut ceea ce am făcut. În numele Tatălui, și al Fiului, și al Sfântului Duh.

Ziua a șaptea

Noaptea

În care vine ecpiroza și din cauza prea multor virtuți precumpănesc forțele infernului

Bătrânul a tăcut. Ținea amândouă mâinile cu palmele deschise pe carte, aproape mângâindu-i paginile, ca și cum ar fi netezit foile ca să le citească mai bine sau ar fi vrut să le apere de vreo mână răpitoare.

— Toate acestea n-au slujit, oricum, la nimic, i-a spus Guglielmo. Acum s-a sfârșit, te-am găsit, am găsit cartea, și ceilalți au murit în zadar.

— Nu în zadar, a spus Jorge. Poate au fost prea mulți. Și dacă mi-ar fi trebuit o dovadă pentru tine că această carte este blestemată, ai avut-o. Și pentru a nu fi murit în zadar, o altă moarte nu va fi prea mult.

A spus și a început, cu mâinile sale descărnate și delicate, să sfâșie încet, în bucăți și în fâșii, paginile înmuiate ale manuscrisului, băgându-și-le ghemotoace în gură și mestecându-le încet, ca și când ar fi mâncat ostia sfântă și ar fi vrut s-o preschimbe în carne din propria lui carne.

Guglielmo îl privea fascinat și părea că nu-și dă seama de ceea ce se întâmpla. Apoi s-a scuturat și s-a repezit înainte strigând:

— Ce faci?

Jorge a zâmbit, dezvelindu-și gingiile golite de sânge, în timp ce o șuviță de bale gălbui îi curgea de pe buzele palide pe firele albe și rare de păr ale bărbii.

— Tu ești cel care aștepta sunetul celei de-a șaptea trâmbițe, nu-i așa? Ascultă acum ce spune glasul: pecetluiește cele ce au spus cele șapte tunete, și nu scrie, ia-le și devoră-le, ele vor amărî pântecele tău, dar pentru gura ta dulci vor fi, precum mierea. Vezi? Acum pecetluiesc ceea ce nu trebuie spus, în mormântul care devin.

A râs, chiar și el, Jorge. Pentru prima dată l-am auzit râzând… A râs cu gura, fără ca buzele să se fi alăturat bucuriei, și părea că plânge.

— Nu te așteptai, Guglielmo, la această concluzie, nu-i așa? Bătrânul acesta, prin mila lui Dumnezeu, iese iar biruitor, vezi?

Și cum Guglielmo încerca să-i smulgă cartea, Jorge, care a ghicit gestul, simțind mișcarea aerului, s-a dat înapoi strângând volumul la piept cu stânga, în timp ce cu dreapta sfâșia mai departe paginile și le băga în gură.

Stătea de partea cealaltă a mesei, și Guglielmo, care nu reușea să-l ajungă, a încercat pe neașteptate să ocolească stavila. Dar și-a doborât scaunul de lemn, agățându-l cu veșmântul, încât Jorge a avut putința să-și dea seama de încurcătură. Bătrânul a

râs din nou, de data asta mai puternic, și cu o iuțeală neașteptată a întins mâna dreaptă, dibuind pe pipăite felinarul, mânat de căldură a ajuns la flacără și a lăsat mâna peste ea, fără să se teamă de durere, și flacăra s-a stins. Camera s-a cufundat în întuneric și am auzit pentru ultima dată râsul lui Jorge, care striga:

— Acum găsiți-mă, pentru că acum eu sunt cel care vede mai bine.

Apoi a tăcut și nu l-am mai auzit mișcându-se cu pașii aceia tăcuți care făceau atât de neașteptate aparițiile lui, și auzeam doar din când în când, în diferite colțuri ale încăperii, zgomotul hârtiei care se sfâșia.

— Adso! a strigat Guglielmo, stai la ușă și nu-l lăsa să iasă.

Dar vorbise prea târziu, pentru că eu, care de câteva secunde muream de dorința de a sări pe bătrân, când se făcuse întuneric mă aruncasem înainte încercând să ocolesc masa prin partea opusă celei pe care o pornise maestrul meu. Prea târziu mi-am dat seama că îi dădusem lui Jorge posibilitatea să câștige ușa, pentru că bătrânul știa să se orienteze pe întuneric cu o nemaipomenită siguranță. Și într-adevăr am auzit un zgomot de hârtie ruptă în spatele nostru, destul de înăbușit, pentru că venea din camera alăturată. Și în același timp am auzit un alt zgomot, un scârțâit chinuit și crescând, un scrâșnet de țâțâni.

— Oglinda, a strigat Guglielmo. Ne închide înăuntru. Purtați de zgomot, amândoi ne-am aruncat spre intrare, eu m-am împiedicat de un scăunel și m-am lovit la un picior, dar n-am luat asta în seamă, pentru că fulgerător am înțeles că dacă Jorge ne-ar fi închis, n-am mai fi ieșit niciodată: pe întuneric nu am fi găsit în ce chip să ieșim, neștiind ce trebuia manevrat în partea aceea și cum.

Cred că Guglielmo se mișca cu aceeași disperare ca și mine, pentru că l-am simțit alături în timp ce amândoi, ajunși în prag, împingeam cu toată puterea partea din spate a oglinzii, care se închidea spre noi. Am ajuns la timp, pentru că ușa s-a oprit și, puțin după aceea, a cedat, redeschizându-se. Era limpede că Jorge, văzând că lupta era inegală, se îndepărtase. Am ieșit din camera blestemată, dar acum nu știam în ce parte pornise bătrânul și întunericul era aproape total. La un moment dat mi-am amintit:

— Maestre, dar am amnarul la mine!

— Și atunci ce mai aștepți? a strigat Guglielmo. Caută lampa și aprinde-o.

M-am aruncat în întuneric, îndărăt în *finis Africae,* căutând felinarul pe pipăite. Am izbutit numaidecât, printr-o minune dumnezeiască, m-am căutat în scapulară, am găsit amnarul, mâinile îmi tremurau și am dat de două ori greș până să izbutesc să aprind, în timp ce Guglielmo gâfâia din ușă: „haide, hai mai repede!”

— Mai repede, m-a îndemnat din nou Guglielmo, altfel ăla mănâncă tot Aristotelul!

— Și-o să moară! am strigat înspăimântat ajungându-l din urmă și pornind amândoi în căutare.

— Nu-mi pasă dacă moare, blestematul! striga Guglielmo, iscodind cu ochii prin jur și mișcându-se la întâmplare. Și așa, cu cât a mâncat, soarta lui e pecetluită. Dar eu vreau cartea!

Apoi s-a oprit și a vorbit cu mai mult calm.

— Stai. Dacă facem așa, nu-l mai găsim niciodată. Să stăm o clipă locului tăcuți.

Am încremenit în tăcere. Și în tăcere am auzit, nu prea departe de noi, zgomotul unui corp care mișca un dulap și pocnetul unor cărți care cădeau.

— Pe-acolo! am strigat amândoi deodată.

Am alergat spre locul unde se auzeau zgomotele, dar ne-am dat seama că trebuia să încetinim pasul. Într-adevăr, în afară de *finis Africae,* biblioteca era străbătută în seara aceea de valuri de aer care șușoteau și gemeau puternic din pricina vântului de-afară. Sporite de avântul nostru, ele amenințau să stingă felinarul, atât de greu recăpătat. Neputând să ne grăbim noi, trebuia să-l facem pe Jorge să încetinească. Guglielmo a avut o intuiție contrară și a strigat:

— Te-am prins bătrâne, acum avem lumină!

Și a fost o socotință înțeleaptă, pentru că vestea l-a tulburat, pare-se, pe Jorge, care a trebuit să grăbească pasul, stricând echilibrul magicei sale sensibilități de văzător în beznă. Într-adevăr, puțin după aceea am auzit un alt zgomot și când, urmând sunetul, am intrat în camera Y de la YSPANIA, l-am văzut, căzut pe jos, cu cartea tot în mâini, în timp ce căuta să se ridice printre volumele căzute de pe masa pe care o răsturnase. Încerca să se ridice, dar continua să smulgă paginile, ca și cum ar fi vrut să-și devoreze prada cât mai repede.

Am ajuns la el când se ridicase și, simțind prezența noastră, ne ținea piept, dându-se îndărăt. Chipul său, la lumina roșie a felinarului, ne-a apărut înspăimântător: trăsăturile răvășite, o sudoare bolnăvicioasă îi șiroia pe frunte și pe obraji, ochii, de obicei albi de moarte, se injectaseră de sânge, din gură îi ieșeau șuvițe de pergament, ca unei fiare înfometate care se îndopase prea mult și nu mai izbutea să-și înghită mâncarea. Desfigurată de oboseală, de amenințarea otrăvii care-i clocotea acum din belșug în vine, de disperata și drăceasca lui hotărâre, ceea ce fusese figura respectabilă a bătrânului apărea acum dezgustătoare și caraghioasă; în altă situație ar fi putut să stârnească râsul, dar și noi ajunseserăm asemenea unor animale, unor câini care hăituiesc o sălbăticiune.

Am fi putut să-l apucăm cu calm, dar am căzut în spatele lui ca apucații, el s-a apărat, a strâns mâinile la piept apărând volumul, eu îl țineam cu stânga în vreme ce cu dreapta încercam

să țin felinarul sus, dar i-am trecut flacăra pe față, el a simțit căldura, a scos un geamăt sufocat, aproape un răcnet, lăsând să-i cadă din gură bucăți de hârtie, și-a desprins dreapta cu care strângea cartea, a mișcat mâna spre felinar și mi l-a smuls brusc, aruncându-l înainte…

Felinarul a căzut tocmai pe grămada de cărți căzute de pe masă, îngrămădite unele peste altele, cu paginile deschise. Uleiul s-a vărsat, focul s-a apropiat numaidecât de un pergament foarte subțire care s-a aprins ca o legătură de mărăcini uscați. Totul s-a petrecut în câteva clipe, din volume s-a ridicat o vâlvătaie, ca și când acele pagini milenare tânjiseră de secole să se aprindă, și se bucurau să-și satisfacă dintr-o dată o străveche sete de ecpiroză. Guglielmo și-a dat seama de ceea ce se întâmpla și a renunțat să-l mai împingă pe bătrân – care, de cum s-a simțit liber, s-a dat înapoi câțiva pași –, a șovăit puțin, prea mult însă, neștiind dacă să se întoarcă la Jorge sau să se repeadă să stingă micul rug. O carte mai veche decât altele a ars într-o clipă, aruncând în sus o limbă de flăcări.

Lamele subțiri de vânt, care puteau stinge o flăcăruie plăpândă, dădeau în schimb curaj unei văpăi mai mari și mai vii, și chiar făceau să se împrăștie din ea flăcărui zburătoare. – Stinge repede focul ăla. Se aprinde totul aici! M-am repezit la rug, dar m-am oprit apoi pentru că nu știam cum să fac. Guglielmo s-a mișcat din nou spre mine, ca să-mi vină în ajutor. Am întins mâinile spre foc, am căutat cu ochii ceva cu care să-l înăbușim, eu am avut un fel de inspirație, mi-am scos sutana, trăgând-o peste cap și am încercat s-o arunc peste foc. Dar flăcările erau acum prea înalte, au mușcat din sutana mea și au mistuit-o. Mi-am tras înapoi mâinile, care mă usturau de arsură, m-am întors spre Guglielmo și l-am văzut, chiar în spatele lui, pe Jorge apropiindu-se din nou. Căldura era acum atât de mare, încât el a ghicit-o foarte bine, a știut cu deplină siguranță unde era focul și l-a aruncat în el pe Aristotel.

Guglielmo a avut o tresărire de mânie și l-a îmbrâncit puternic pe bătrân care s-a izbit de un dulap dând cu capul de o muchie și prăbușindu-se la pământ… Dar Guglielmo, care cred că auzise rostindu-se o înjurătură îngrozitoare, nu l-a băgat în seamă. S-a întors la cărți. Prea târziu. Aristotel, sau mai bine zis ceea ce mai rămăsese din el după ce-l mâncase bătrânul, ardea.

Între timp, câteva scântei zburaseră spre pereți, și volumele dintr-un alt dulap începuseră să se răsucească dogorite de foc. Acum nu un incendiu, ci două se porniseră în cameră.

Guglielmo a înțeles că nu puteam să le mai stingem cu mâinile, și s-a hotărât să salveze cărțile cu alte cărți. A luat un volum care i se părea mai bine legat decât altele, și mai greu, și a încercat să se folosească de el ca de o armă cu care să înăbușe elementul vrăjmaș. Dar lovind legătura cu paftale în stiva de cărți care ardeau, nu făcea altceva decât să stârnească alte scântei. A

încercat să le stingă cu picioarele, dar a dobândit efectul contrar, pentru că s-au ridicat fâșii zburătoare de pergament, aproape scrum, care au zburătăcit ca liliecii, în timp ce aerul, aliat cu tovarășul său aerian, le trimitea să incendieze materia terestră a celorlalte foi.

Nenorocirea voise ca aceea să fie una dintre încăperile cele mai dezordonate ale labirintului. Din rafturile dulapurilor atârnau manuscrise răsucite în suluri, alte cărți, hărtănite acum, lăsau să iasă din copertele lor, ca niște buze rânjite, limbi de pânză îngălbenită de ani, și masa trebuie să fi conținut o mare cantitate de scrieri pe care Malachia (rămas singur de atâtea zile) uitase să le pună la loc. Așa încât camera, după dezordinea făcută de Jorge, era invadată de pergamente care nu așteptau altceva decât să se transforme în alt element. Pe scurt, locul acela a fost un vas cu jăratic, un rug aprins. Și dulapurile luau parte la sacrificiul acela și începeau să trosnească. Mi-am dat seama că întreg labirintul nu era altceva decât o stivă de lemne pentru un sacrificiu, pregătite în așteptarea unei scântei.

— Apă, ne trebuie apă! spunea Guglielmo; dar adăuga apoi: Și unde se găsește apă în infernul ăsta?

— În bucătărie, jos în bucătărie! am strigat. Guglielmo m-a privit încremenit, cu fața înroșită de lumina aceea furioasă.

— Da, dar până să coborâm și să urcăm… La dracu! a strigat apoi, în orice caz camera asta e pierdută, și poate că și cea de alături. Să coborâm numaidecât, eu caut apă, tu du-te și dă alarma, e nevoie aici de mulți oameni.

Am găsit drumul spre scară pentru că dezastrul lumina și camerele care urmau, chiar dacă din ce în ce mai slab, așa încât am străbătut ultimele încăperi aproape pe pipăite. Dedesubt lumina nopții ilumina palid *scriptorium*-ul și de aici am coborât în refector. Guglielmo a fugit la bucătărie, eu la ușa refectorului, manevrând ca să deschid pe dinăuntru, și am izbutit după destulă muncă, pentru că tulburarea mă prostea și mă făcea neîndemânatic. Am ieșit pe platou, am alergat spre dormitor, apoi am înțeles că nu-i puteam trezi pe călugări unul câte unul; am avut o inspirație, m-am dus la biserică și am căutat drumul ce ducea la clopotniță. Cum am ajuns acolo, am apucat toate funiile și am smucit de ele cât am putut. Trăgeam cu putere și funia clopotului mare, ridicându-se, mă trăgea în sus cu ea. În bibliotecă mâinile mi se jupuiseră pe dos, dar palmele erau încă sănătoase, așa că mi le-am jupuit frecându-le de funii până când au început să sângereze și a trebuit să slăbesc strânsoarea.

Dar făcusem deja destul zgomot, așa că m-am aplecat iute în afară, la vreme ca să-i văd pe primii călugări care ieșeau din dormitor, în timp ce departe se auzeau glasurile slujitorilor care se iveau în pragul caselor lor. N-am putut să le explic prea bine, pentru că nu eram în stare să leg cuvintele, și primele care mi-au venit în minte și pe buze au fost în limba mea de acasă. Cu

mâinile sângerânde arătam ferestrele aripii de miazăzi a Edificiului de la care transpărea prin alabastru o nefirească lumină. Mi-am dat seama, după intensitatea luminii, că în timp ce coboram și trăgeam clopotele, focul se răspândise acum și prin alte camere. Toate ferestrele *Africei* și toată fațada între aceasta și turnul de răsărit străluceau acum de pâlpâiri neegale.

— Apă, aduceți apă! strigam.

În primele clipe nimeni nu a priceput. Călugării erau atât de obișnuiți să socotească biblioteca un loc sfânt și de neatins, încât nu izbuteau să-și dea seama că ea era amenințată de un accident obișnuit, ca o colibă țărănească. Primii care au ridicat privirea la ferestre și-au făcut semnul crucii, șoptind vorbe de spaimă, și am înțeles că bănuiau alte apariții. M-am prins de hainele lor, i-am rugat să înțeleagă, până când cineva a tradus sughițurile mele în cuvinte omenești.

Nicola din Morimondo a fost cel care a spus:

— Arde biblioteca!

— Da, am șoptit eu, lăsându-mă, sfârșit de puteri, să cad la pământ.

Nicola a dat dovadă de multă energie, a strigat ordine servitorilor, a dat sfaturi călugărilor care-l înconjurau, l-a trimis pe careva să deschidă și celelalte uși ale Edificiului, pe alții i-a mânat să caute găleți și vase de tot felul, i-a îndreptat pe toți cei de față spre izvoarele și bazinele de apă de la zidul de incintă. Le-a ordonat văcarilor să folosească asinii și catârii ca să transporte hârdaie. Dacă cel care dădea asemenea porunci ar fi fost un om înzestrat cu autoritate, ar fi fost ascultat. Dar servitorii erau obișnuiți să primească porunci de la Remigio, scribii de la Malachia și toți de la Abate. Și, vai!, nici unul dintre ei nu era de față. Călugării îl căutau din ochi pe Abate, ca să primească sfaturi și alinare, și nu-l găseau, și numai eu știam că era mort, sau murea chiar în clipa aceea, zidit într-o tainiță fără aer, care acum se prefăcea într-un cuptor, într-un taur al lui Phalaris.

Nicola îi împingea pe văcari într-o parte, dar vreun alt călugăr, animat de cele mai bune intenții, îi împingea în cealaltă. Unii dintre confrați își pierduseră, de bună seamă, calmul, alții încă mai erau moleșiți de somn. Eu încercam să explic, acum după ce-mi recăpătasem puterea vorbirii, dar este nevoie să reamintesc că eram aproape dezbrăcat, îmi aruncasem sutana în foc, și vederea unui băiat ca mine, plin de sânge, înnegrit la față de funingine, cu trupul indecent despuiat, prostit acum de frig, nu avea cum să inspire încredere.

În cele din urmă Nicola a izbutit să tragă câțiva confrați și alți oameni în bucătărie, pe care între timp cineva o deschisese și se putea intra în ea. Un altul a avut ideea fericită să aducă torțe. Am găsit încăperea în mare dezordine și am înțeles că Guglielmo trebuie să fi răvășit-o ca să caute apă și vase potrivite cu care s-o care.

Chiar în momentul acela l-am văzut pe Guglielmo care apărea pe ușa refectorului, cu fața pârlită, hainele fumegând pe el, în mână ținând o tingire, și mi-a fost milă de el, biată alegorie a neputinței. Am înțeles că, deși izbutise să care la etajul al doilea o oală cu apă fără s-o verse, și deși făcuse treaba asta de mai multe ori, nu reușise lucru. Mi-am amintit de povestea Sfântului Augustin, care a văzut un copil ce încerca să treacă marea într-o lingură; copilul era un înger și făcea așa ca să râdă de sfânt care pretindea că poate pătrunde tainele naturii divine. Și, ca și îngerul, Guglielmo mi-a vorbit sprijinindu-se sleit de ușorul ușii:

— E cu neputință, nu vom izbuti niciodată, nici cu toți călugării din abație la un loc. Biblioteca e pierdută.

Și, cu totul altfel decât îngerul, Guglielmo plângea.

M-am ghemuit la pieptul lui, în timp ce el smulgea de pe masă o pânză și încerca să mă acopere. Ne-am oprit să vedem, acum înfrânți, ceea ce se petrecea în jurul nostru.

Era o alergătură dezordonată de oameni, unii urcau cu mâinile goale, și se încrucișau pe scara răsucită cu cei care, cu mâinile goale, se suiseră deja și coborau acum ca să caute vase. Alții, mai cu scaun la cap, căutau degrabă oale și lighene, ca să-și dea apoi seama că la bucătărie nu era apă de ajuns. Pe neașteptate, în sală au năvălit câțiva măgari care aduceau hârdaie, și văcarii îi împingeau, îi descărcau și făceau semne ca apa să fie dusă sus. Dar nu știau pe unde s-o apuce spre *scriptorium,* și a fost nevoie să se scurgă timp înainte ca unii dintre scribi să-i învețe, și când urcau se întâlneau cu cei care coborau, îngroziți. Unele dintre hârdaie s-au spart și au vărsat apa pe jos, altele au fost trecute în sus pe scara răsucită, cu mâini hotărâte. Am urmărit grupul și m-am nimerit în *scriptorium;* de la intrarea spre bibliotecă venea un fum gros, ultimii oameni care încercaseră să urce spre turnul de răsărit se întorceau tușind, cu ochii înroșiți și mărturiseau că nu se mai putea intra în infernul acela.

L-am văzut atunci pe Bencio. Schimonosit la față, cu un vas uriaș în mână, urca din catul de jos. A auzit ce spuneau cei ce se întorceau și i-a obrăznicit:

— Infernul o să vă înghită pe toți, ticăloșilor! S-a întors, ca să caute un ajutor, și m-a văzut: Adso! a strigat, biblioteca… biblioteca…

N-a așteptat răspunsul meu. A fugit la picioarele scării și a intrat cu îndrăzneală în fum. A fost pentru ultima oară când l-am văzut.

Am auzit un scârțâit care venea de sus. De la bolțile *scriptorium*-ului cădeau bucăți de piatră amestecate cu var. O cheie de boltă sculptată în formă de floare s-a desprins și era gata-gata să-mi cadă în cap. Podeaua labirintului începea să crape.

Am coborât repede la catul de jos și am ieșit în aer liber. Câțiva servitori mai inimoși aduseseră scări cu care încercau să

ajungă la ferestrele etajelor de sus, și să facă să treacă apa pe acolo. Dar scările cele mai lungi abia de ajungeau până la ferestrele *scriptorium*-ului, și cine se suia până acolo nu putea să le deschidă pe dinafară. Am trimis să spună să le deschidă pe dinăuntru, dar acum nimeni nu mai îndrăznea să se urce. Între timp eu mă uitam la ferestrele de la catul al treilea, întreaga bibliotecă trebuie să fi devenit un vas de jăratic fumegând, și focul alerga acum din cameră în cameră cuprinzând cu iuțeală miile de pagini atât de uscate. Toate ferestrele erau acum viu luminate, un fum negru se ridica spre cer, focul ajunsese acum la bârnele acoperișului. Edificiul, care părea atât de trainic și de nezdruncinat, arăta în nenorocirea aceea slăbiciunea sa, fisurile sale, zidurile mâncate până în adânc, pietrele sale sfărâmate, care îngăduiau flăcării să ajungă la schelăria de lemn, oriunde se afla ea.

Deodată câteva ferestre s-au spart, ca apăsate de o forță lăuntrică, scânteile au ieșit în aer liber, punctând cu lumini zburătoare întunericul nopții. Vântul, din puternic, se făcuse mult mai slab, și asta a fost o nenorocire, pentru că puternic ar fi stins toate scânteile, slab le transporta, aținându-le, și cu ele făcea să se răsucească prin aer fâșii de pergament, pe care arderea dinăuntru le făcuse să-și piardă orice greutate. În acea clipă s-a auzit un trosnet: podeaua labirintului se rupsese în unele locuri, aruncând bârne aprinse la catul de jos, pentru că acum am văzut limbi de foc ridicându-se din *scriptorium,* încărcat și el cu cărți și cu dulapuri, și cu pagini separate, întinse pe mese, ispită pentru scântei. Am auzit strigăte de disperare care veneau de la un grup de copiști care-și smulgeau părul din cap, încă mai frământându-și mintea cum să urce, plini de curaj, ca să-și salveze pergamentele lor atât de dragi. În zadar, deoarece bucătăria și refectorul erau acum o încrucișare de suflete pierdute țâșnind în toate părțile, așa încât fiecare îl împiedica pe celălalt. Oamenii se ciocneau, cădeau, cine avea în mână un vas îi vărsa conținutul salvator, catârii intrați în bucătărie simțiseră focul și zvârleau din copite, se repezeau spre uși, lovindu-i pe oameni și pe propriii lor îngrijitori. Se vedea bine că, în orice caz, viermuiala aceea de țărani și de oameni credincioși și de înțelepți, dar nepricepută și necondusă de nimeni, încurca chiar și acele ajutoare care totuși ar fi putut să vină de undeva.

Tot platoul căzuse pradă dezordinii. Dar era doar începutul tragediei. Pentru că, ieșind pe ferestre și pe acoperiș, norii de scântei, acum biruitori, încurajați de vânt, cădeau peste tot, ajungând la acoperișul bisericii. Oricine știe câte catedrale minunate au fost neajutorate în fața focului, deoarece casa Domnului ne apare frumoasă și bine apărată precum Ierusalimul ceresc, din cauza pietrei cu care se mândrește, dar zidurile și bolțile se ridică pe o foarte fragilă, deși atât de minunată,

arhitectură de lemn, și dacă biserica de piatră amintește de pădurile cele mai bătrâne prin coloanele sale care se despletesc înalte în boite, falnice ca niște stejari, de stejar are adesea și trupul – cum de asemenea de stejar are și întregul său mobilier, altarele, corurile, tavolele pictate, băncile, scaunele, candelabrele. Așa s-a întâmplat și cu biserica abației, cu portalul ei cel frumos care m-a vrăjit atâta în prima zi. A luat foc foarte repede. Călugării și toată populația de pe platou au înțeles atunci că era în joc supraviețuirea însăși a abației, și toți s-au pus să alerge cu mai mult curaj și mai mare rânduială ca să înfrunte primejdia.

Desigur, în biserică se putea intra mult mai ușor, și deci era mult mai ușor de apărat decât biblioteca. Biblioteca fusese condamnată de propriul ei refuz de a fi cunoscută, de taina pe care o păstra, de zgârcenia intrărilor sale. Biserica, deschisă matern tuturor în ora de rugăciune, era deschisă tuturor în ora de întrajutorare. Dar nu mai era apă, sau mai era doar foarte puțină, izvoarele o dau cu o firească strâmtoare și cu o încetineală ce nu se potrivea acum cu nerăbdarea nevoii. Toți ar fi putut să stingă incendiul bisericii, dar acum nimeni nu știa cum. Și apoi focul se pornise de sus, unde era greu să se cațere și să bată flăcările sau să le înăbușe cu pământ sau cu zdrențe. Și când flăcările au ajuns jos, nu mai avea rost să mai arunci pe el cu pământ sau cu nisip, pentru că acum tavanul se prăbușea peste cei care săriseră în ajutor, prinzându-i dedesubt.

Astfel, la strigătele de părere de rău pentru multele bogății arse, se uneau acum strigătele de durere pentru fețele arse, membrele rupte, trupurile dispărute sub o grăbită prăbușire de bolți.

Vântul se pornise din nou să sufle cu putere și cu tot mai multă putere hrănea răspândirea focului. Imediat după biserică au luat foc cocinile și grajdurile. Animalele înnebunite și-au rupt legăturile, au doborât ușile, s-au răspândit pe tot platoul, nechezând, mugind, behăind sau grohăind îngrozitor. Câteva scântei au căzut pe coama unor cai și s-a văzut esplanada străbătută de creaturi infernale, de cai de călărie în flăcări, care răsturnau totul în calea lor ce nu avea nici o țintă, nici hodină. L-am văzut pe bătrânul Alinardo care se învârtea zăpăcit, fără să fi înțeles ce se întâmplase, răsturnat de falnicul Brunello, nimbat cu foc, târât în țărână și lăsat acolo, biet lucru fără formă. Dar n-am avut nici cum, nici timp să-l ajut, nici să plâng sfârșitul lui, pentru că asemenea scene se întâmplau acum peste tot.

Caii în flăcări duseseră focul acolo unde vântul nu izbutise încă; acum ardeau și atelierele și casa novicilor. Turme de oameni alergau de la un capăt la altul al esplanadei, fără țintă sau cu ținte închipuite. L-am văzut pe Nicola, rănit la cap, cu hainele sfâșiate și frânt acum, cum sta în genunchi pe aleea de trecere și blestema blestemul lui Dumnezeu. L-am văzut pe Pacifico din

Tivoli care, renunțând la orice gând de ajutor, încerca să pună mâna la ieșire pe un catâr neliniștit, și după ce a izbutit mi-a strigat să fac și eu la fel și să fug, ca să scap de nălucirea aceea înspăimântătoare a Armaghedonului. M-am întrebat atunci unde era Guglielmo și m-am temut să nu fi fost prins sub vreo dărâmătură. L-am găsit după o lungă căutare, în apropierea porticului mănăstirii. Ținea în mână sacul lui de drum; în timp ce focul cuprindea și casa peregrinilor se urcase în chilie la el ca să-și scape cel puțin prețioasele lui lucruri. Îmi luase și sacul meu, în care am găsit ceva cu care să mă îmbrac. Ne-am oprit gâfâind ca să vedem ce se mai întâmpla în jurul nostru.

Acum abația era condamnată. Aproape toate clădirile sale, care mai mult, care mai puțin, erau cuprinse de flăcări. Cele încă neatinse nu aveau să scape prea mult timp, pentru că totul acum, de la elementele naturale, până la opera încurcată a salvatorilor, ajuta la răspândirea incendiului. În afară rămâneau doar părțile neclădite, grădina de zarzavat, grădina din fața porticului… Nu se mai putea face nimic pentru a salva clădirile, dar era de ajuns să părăsești gândul de-a le salva, pentru a putea observa totul în siguranță, stând la loc deschis. Priveam acum biserica arzând potolit, pentru că e știut că aceste mari clădiri se aprind repede în părțile lor lemnoase și apoi agonizează ore și ore, uneori chiar zile întregi. Altfel continua însă să ardă Edificiul. Aici materialul combustibil era foarte bogat, focul, după ce se întinsese cu totul în *scriptorium,* năvălea acum la bucătărie. Cât privește catul al treilea, unde cândva și pentru sute de ani fusese labirintul, acum era cu totul și cu totul distrus.

— Era cea mai mare bibliotecă a creștinătății, a spus Guglielmo. Acum, a spus mai departe, Antichristul se apropie cu adevărat, pentru că nici o înțelepciune nu-i mai stă în cale. Pe de altă parte, i-am văzut chipul în noaptea asta.

— Chipul cui? l-am întrebat încremenit.

— Despre Jorge spun. În chipul acela schimonosit de ură împotriva filosofiei, am văzut pentru prima oară portretul lui Antichrist, care nu vine din tribul lui Iuda, cum vor vestitorii lui, și nici dintr-o țară îndepărtată. Antichristul poate lua naștere chiar din credință, din dragoste prea mare față de Dumnezeu, sau de adevăr, după cum ereticul se naște din sfânt, și cel bântuit de draci din clarvăzător. Teme-te, Adso, de profeți și de cei dispuși să moară pentru adevăr, care de obicei fac foarte mulți oameni să moară împreună cu ei, adesea înaintea lor, uneori în locul lor. Jorge a împlinit o operă diabolică pentru că iubea în chip atât de fără rușine adevărul lui, încât a îndrăznit totul ca să distrugă minciuna altora. Jorge se temea de cartea a doua a lui Aristotel poate pentru că ea învăța într-adevăr cum să se deformeze chipul oricărui adevăr, pentru a nu deveni sclavii propriilor noastre născociri. Poate că datoria celui care-i iubește pe oameni este să-i facă să râdă de adevăr, să *facă adevărul să râdă,* pentru că

singurul adevăr este să învățăm să ne eliberăm de pasiunea nesănătoasă pentru adevăr.

— Dar, maestre, am cutezat eu, îndurerat, dumneavoastră vorbiți acum așa pentru că sunteți lovit în adâncul sufletului. Totuși există un adevăr, cel pe care l-ați descoperit în seara asta, cel la care ați ajuns deslușind urmele pe care le-ați urmărit zilele trecute. Jorge a învins, dar dumneavoastră l-ați învins pe Jorge pentru că ați dat pe față urzelile lui.

— Nu era nici o urzeală, a spus Guglielmo, și eu am descoperit totul din greșeală.

Spusele sale se contraziceau și n-am înțeles dacă Guglielmo voia să fie așa.

— Dar era adevărat că urmele pe zăpadă duceau la Brunello, am spus eu, era adevărat că Adelmo se sinucisese, era adevărat că Venanzio nu se înecase în hârdău, era adevărat că labirintul era făcut așa cum vi l-ați închipuit dumneavoastră, era adevărat că ducea la *finis Africae*, dacă se atingea cuvântul *quatuor,* era adevărat că tomul neștiut era de Aristotel… Aș putea înșira mai departe toate lucrurile adevărate pe care le-ați descoperit folosindu-vă de înțelepciunea dumneavoastră…

— Nu m-am îndoit niciodată de adevărul semnelor, Adso, ele sunt singurul lucru pe care-l are omul la îndemână pentru a se descurca în lume. Ceea ce n-am înțeles eu era legătura dintre semne. Am ajuns la Jorge după un plan apocaliptic care părea să lege laolaltă toate crimele, și cu toate astea era întâmplător. Am ajuns la Jorge căutând un făptaș al tuturor crimelor, și am aflat că fiecare crimă avea de fapt un alt autor, sau pe nimeni. Am ajuns la Jorge urmărind să găsesc un plan al unei minți bolnave, dar calculate, și nu era nici un plan, sau Jorge însuși fusese depășit de propriul său plan de la început, și după asta se pornise un lanț de cauze, și de supracauze, și de cauze care se ciocneau între ele, care acționau după cum voiau ele, creând condiții care nu mai erau legate de nici un plan. Și atunci, unde e toată înțelepciunea mea? M-am purtat ca un încăpățânat, urmând un raționament fals, când trebuia să știu bine că în univers nu există nici un raționament.

— Dar născocind raționamente greșite ați găsit totuși ceva…

— Ai spus un lucru foarte frumos, Adso, îți mulțumesc. Raționamentul pe care și-l plăsmuiește mintea noastră este ca o plasă, sau ca o scară, care se construiește ca să ajungi la ceva. Dar după aceea scara trebuie aruncată, pentru că se descoperă că, deși slujea, era lipsită de sens. *Er muoz gelichesame die Leiter abewerfen, so Er an ir ufgestigen ist…* Așa se spune?

— Așa se zice în limba mea. Cine a spus-o?

— Un mistic de la voi. A scris-o pe undeva, nu mai știu pe unde. Și nu e nevoie să găsească cineva manuscrisul acela. Singurele adevăruri care slujesc sunt scule de aruncat.

— Nu vă puteți învinui de nimic, ați făcut totul cum se putea mai bine.

— Tocmai ce poți face mai bine e puțin. Este greu să te învoiești cu ideea că nu poate să existe o rânduială în univers, pentru că ar supăra libera voință a lui Dumnezeu și atotputernicia lui. Așa că libertatea lui Dumnezeu este osânda noastră, sau cel puțin osânda mândriei noastre.

Am cutezat pentru prima și ultima oară din viața mea o încheiere teologică:

— Dar cum poate să existe o ființă necesară cu totul alcătuită din posibilitate? Ce diferență mai e atunci între Dumnezeu și haosul începuturilor? A afirma deplina atotputernicie a lui Dumnezeu și deplina lui libertate față de propriile sale alegeri nu este totuna cu a demonstra că Dumnezeu nu există?

Guglielmo m-a privit fără ca nici un sentiment să i se citească pe față și a spus:

— Cum ar putea un înțelept să comunice mai departe știința sa dacă ar răspunde la întrebarea ta?

Nu am înțeles cuvintele sale.

— Vreți să spuneți, l-am întrebat, că n-ar mai exista știință posibilă și comunicabilă, dacă ar lipsi criteriul însuși al adevărului, sau că nu mai puteți să comunicați mai departe ceea ce știți pentru că ceilalți nu ar mai îngădui-o?

În acel moment, o parte din acoperișurile dormitorului s-a prăbușit cu un zgomot asurzitor, aruncând în sus un nor de scântei. O parte din oile și din caprele care alergau prin curte au trecut pe lângă noi scoțând behăituri înspăimântătoare. Un grup de servitori au trecut și ei, strigând, și aproape că ne-au călcat în picioare.

— E prea multă tulburare aici, a spus Guglielmo. *Non in commotione, non in commotione Dominus.*

Ultima filă

Abația a ars trei zile și trei nopți, și ultimele eforturi n-au mai ajutat la nimic. Chiar din dimineața celei de a șaptea zile de când ședeam în locul acela, când cei rămași și-au dat seama că nici o clădire nu mai putea fi salvată, când zidurile din afară ale construcțiilor celor mai frumoase se prăbușiseră, și biserica, învăluindu-se parcă în sine, și-a înghițit turnul, în acea clipă fiecăruia i-a pierit dorința de a mai lupta împotriva pedepsei lui Dumnezeu. Tot mai istovită a fost alergătura cu puținele găleți de apă rămase, în timp ce sala capitulară și mândra casă a Abatelui ardeau mocnit. Când focul a ajuns la marginea cea mai îndepărtată a diferitelor ateliere, servitorii apucaseră din vreme să salveze cât mai multe mobile putuseră, și se mulțumeau acum să bată dealurile, pentru a recupera măcar o parte dintre animalele fugite dincolo de zidurile de împrejmuire în vânzoleala nopții.

Am văzut câțiva servitori aventurându-se în ceea ce mai rămăsese; mi-am închipuit că încercau să pătrundă în cripta tezaurului, pentru a smulge, înainte de a fugi, vreun obiect de preț. Nu știu dacă au izbutit, dacă cripta nu se scufundase, dacă nătărăii nu se scufundaseră în viscerele pământului în încercarea de a pătrunde acolo.

Între timp urcau oameni din sat, ca să dea ajutor, sau ca să încerce și ei să ciugulească vreun lucrușor de pradă. În general, morții au rămas între ruinele arzând. În a treia zi, după ce au fost îngrijiți răniții, îngropate cadavrele rămase pe dinafară, călugării și toți ceilalți și-au luat lucrurile și au părăsit platoul, care încă mai fumega, ca pe un loc blestemat. Nu știu unde s-au risipit.

Guglielmo și cu mine am părăsit locurile acelea, pe doi cai de călărie pe care i-am găsit rătăciți prin pădure, și pe care acum îi socoteam *res nullius.* Am pornit spre răsărit. Ajunși din nou la Bobbio, am auzit noutăți proaste despre împărat. Ajuns la Roma, fusese încoronat de popor. Socotindu-se acum cu neputință orice înțelegere cu Ioan, alesese un antipapă, pe Nicolae al V-lea. Marsilio fusese numit vicar spiritual al Romei, dar din vina sa, sau din cauza slăbiciunii sale, se petreceau în orașul acela lucruri mult prea triste ca să fie povestite. Se schingiuiau sacerdoți credincioși papei, care nu voiau să țină slujbă, un prior al augustinienilor fusese aruncat în groapa cu lei din Capitoliu. Marsilio și cu Ioan din Gianduno îl declaraseră pe papă eretic și Ludovic pusese să fie condamnat la moarte. Dar împăratul guverna prost, se învrăjbise cu seniorii din partea locului, sustrăgea din banii publici. Pe măsură ce auzeam aceste vești, întârziam coborârea noastră la Roma și am înțeles că Guglielmo nu voia să se găsească în situația de a fi martor la evenimente care să îndurereze nădejdile sale.

De cum am ajuns la Pomposa, am aflat că Roma se răsculase împotriva lui Ludovic, care o apucase spre Pisa, în vreme ce în orașul papal intrau în triumf legații lui Ioan.

Între timp, Michele din Cesena își dăduse seama că prezența lui la Avignon nu ducea la nici un rezultat, ba se temea și pentru viața lui, și fugise reîntâlnindu-se cu Ludovic la Pisa. Între timp împăratul pierduse și sprijinul lui Castruccio, senior la Lucea și la Pistoia, care murise.

Pe scurt, bănuind ce-o să se întâmple și știind că Bavarezul avea să se ducă la München, am schimbat drumul și am hotărât să-i ieșim în cale acolo, și pentru că Guglielmo presimțea că Italia devenise nesigură pentru el. În lunile și în anii care au urmat, Ludovic a văzut alianța ghibelinilor destrămându-se, în anul următor Nicolae antipapa avea să i se predea lui Ioan, venind înainte-i cu o funie de gât.

De cum am ajuns la München, eu a trebuit să mă despart, cu multe lacrimi în ochi, de bunul meu maestru. Soarta lui era nesigură, părinții mei socoteau că e mai bine să mă întorc la Melk. Din noaptea tragică în care Guglielmo își arătase mâhnirea în fața ruinelor abației, nu mai vorbiserăm deloc despre întâmplarea aceea. Și n-am mai amintit de ea nici în timpul durerosului nostru drum.

Maestrul meu mi-a dat foarte multe sfaturi bune pentru studiile mele viitoare și mi-a dăruit lentilele pe care le făcuse Nicola, el avându-le din nou acum pe ale lui. Eram încă tânăr, mi-a spus, dar într-o zi aveau să-mi fie de trebuință. (Și, într-adevăr, le țin pe nas acum, când scriu aceste rânduri.) Apoi m-a strâns în brațe cu putere, cu gingășia unui tată, și mi-a dat drumul.

Nu l-am mai văzut. Am aflat, mult mai târziu, că murise în timpul ciumei cumplite care a bântuit prin Europa pe la jumătatea acestui secol. Mă rog mereu la Dumnezeu să fi primit sufletul lui și să-i fi iertat multele fapte orgolioase pe care mândria sa intelectuală îl făcuse să le săvârșească.

După mulți ani, ajuns om destul de matur, am avut prilejul să fac o călătorie în Italia, trimis de Abatele nostru. Nu am putut ține piept ispitei și la întoarcere am făcut o abatere mare de la drum, ca să revăd ceea ce rămăsese din abație.

Cele două sate de la clina muntelui se risipiseră, pământurile din jur erau necultivate. Am urcat până pe podiș și un spectacol de deznădejde și de moarte s-a înfățișat ochilor mei scăldați în lacrimi.

Din marile și falnicele construcții care împodobeau locul acela rămăseseră doar ruinele risipite, cum se întâmplase și cu monumentele vechilor păgâni în orașul Romei. Iedera acoperise resturile de ziduri, coloanele, rarele arhitrave rămase neatinse. Ierburi sălbatice inundau pământul peste tot, și nu se înțelegea

nici unde fuseseră cândva grădina de zarzavaturi, și nici cea de flori. Numai locul cimitirului era ușor de recunoscut, după câteva morminte care încă mai răsăreau din pământ. Singurul semn de viață: păsări mari de pradă ce vânau lăcuste și șerpi care, ca niște vasiliști, se ascundeau printre pietre și țâșneau pe ziduri. Din portalul bisericii rămăseseră puține urme, roase de mucegai. Timpanul mai era în picioare doar pe jumătate, și am mai zărit, umflat de ploi și umezit de licheni scârboși, ochiul înspăimântător al lui Christos pe tron și o parte din capul leului.

Edificiul, în afară de zidul de miazăzi, sfărâmat, părea încă să mai stea în picioare și să nesocotească curgerea vremii. Cele două turnuri laterale, care dădeau spre povârniș, păreau aproape neatinse, dar peste tot ferestrele erau niște orbite goale ale căror lacrimi cleioase erau plante agățătoare putrezite, înăuntru, opera de artă, distrusă, se amesteca cu aceea a naturii, și prin mari părți din bucătărie ochiul dădea, în goana lui, de cerul descoperit prin spărtura caturilor de deasupra și a tavanului, prăbușite precum îngerii căzuți. Tot ce nu era verde de mușchi era încă negru de fum, deși trecuseră atâtea decenii.

Scormonind printre resturi găseam uneori bucăți de pergament, căzute din *scriptorium* și din bibliotecă, și supraviețuind ca niște comori îngropate în pământ; și am început să le adun, ca și cum ar fi trebuit să fac la loc foile unei cărți. Apoi mi-am dat seama că din unul dintre turnuri mai urca încă, șubredă și aproape neatinsă, o scară răsucită spre *scriptorium,* și de acolo, cățărându-te pe un mal de dărâmături, puteai ajunge la înălțimea bibliotecii: rămasă doar un soi de galerie lipită de zidurile din afară, care dădea peste tot în gol.

De-a lungul unei bucăți de zid am găsit un dulap, stând încă uimitor de drept lângă perete, scăpat de foc, nu știu cum, găurit de apă și de insecte. În el mai erau încă niște foi. Pe altele, sfâșiate, le-am găsit scormonind prin ruinele de jos. A fost o recoltă săracă, dar mi-am petrecut o zi întreagă ca s-o strâng, ca și când de la acele *disiecta membra* ale bibliotecii ar fi trebuit să primesc o vestire. Unele bucăți de pergament erau decolorate, altele lăsau să se mai străvadă umbra vreunui chip, uneori fantoma vreunui cuvânt sau a mai multora. Uneori am găsit foi pe care se puteau citi fraze întregi, mai ușor găseam legături încă neatinse, apărate de altele care avuseseră paftale de metal… Larve de cărți, părelnic încă sănătoase pe dinafară, dar devorate pe dinăuntru; și totuși, uneori, câte o jumătate de pagină scăpase, se zărea pe ea câte un incipit, câte un titlu…

Am cules toate rămășițele care se puteau găsi și am umplut cu ele doi saci de călătorie, aruncând lucruri care-mi erau de trebuință pentru a salva comoara aceea mizeră.

De-a lungul drumului de întoarcere și apoi la Melk, mi-am petrecut multe și multe ore încercând să descifrez vestigiile acelea. Adesea am recunoscut, după un cuvânt sau după o

imagine rămasă, despre ce operă era vorba. Când am regăsit, după aceea, alte copii ale acelor cărți, le-am studiat cu dragoste, ca și cum soarta mi-ar fi lăsat acea moștenire, ca și cum faptul de a fi descoperit copia distrusă ar fi fost un semn neîndoielnic din cer care spunea *toile et lege.* La sfârșitul răbdătoarei mele realcătuiri mi s-a însăilat în minte o mică bibliotecă, semn al celei mari, care dispăruse, o bibliotecă făcută din bucăți, citate, fraze neterminate, rupturi de cărți.

Cu cât citesc aceste însemnări, cu atât mă conving mai mult că înșiruirea de fapte de care vorbesc este rodul întâmplării și că nu cuprinde nici un mesaj. Dar paginile acestea neterminate m-au însoțit toată viața care mi-a mai rămas de trăit de atunci, le-am cercetat ca pe un oracol, și mi se pare chiar că tot ceea ce am scris atunci pe foile acestea, pe care le citești tu, cititorule necunoscut, nu e altceva decât o mixtură, un *carme a figura,* adică o povestire cu poze, un nesfârșit acrostih care nu spune și nu repetă alta decât ceea ce mi-au șoptit acele fragmente, și nu mai știu dacă până acum eu am vorbit despre ele sau ele au vorbit prin gura mea. Dar oricare dintre cele două situații ar fi adevărată, cu cât îmi citesc mie însumi povestea de aici, cu atât izbutesc mai puțin să pricep dacă în ea există vreo urzeală care merge dincolo de desfășurarea firească a întâmplărilor și a timpurilor ce o încheagă. Și este un lucru greu pentru călugărul acesta bătrân, aflat în pragul morții, să nu știe dacă litera pe care a scris-o cuprinde în ea vreun înțeles ascuns, sau dacă are mai mult de unul, și multe, sau nici unul.

Dar neputința asta a mea de a vedea cum trebuie este poate efectul umbrei pe care marele întuneric care se apropie o aruncă asupra lumii încărunțite.

Est ubi gloria nune Babylonia? Unde sunt zăpezile de altădată? Pământul dănțuiește dansul lui Macabre, uneori mi se pare că Dunărea este străbătută de corăbii pline de nebuni care se duc spre un loc întunecat.

Nu-mi rămâne decât să tac. *O quam salubre, quam iucundum et suave est ședere in solitudine et tacere et loqui cum Deo!* Peste puțin mă voi reuni cu începutul meu, și nu cred că este Dumnezeul slavei despre care-mi vorbiseră abații ordinului meu, sau al bucuriei, cum credeau minoriții de atunci. Și poate nici al îndurării. *Gott ist ein lautes Nichts, ihn rührt kein Nun noch Hier…* Mă voi adânci repede în pustiul acesta nețărmurit, perfect de neted și de necuprins, în care sufletul se sfârșește cu adevărat fericit. Mă voi cufunda în întunecimea lui Dumnezeu, într-o tăcere mută și într-o contopire inefabilă, și în cufundarea aceasta se va pierde orice egalitate și orice neegalitate, și în hăul acela spiritul meu se va pierde pe sine, și nu va cunoaște nici egal, nici neegal, și nimic altceva: și vor fi uitate toate deosebirile, voi fi în temelia simplă, în pustiul tăcut unde

nicicând nu se văd deosebirile, în intimitatea unde nimeni nu se află la locul lui anume. Voi cădea în dumnezeirea tăcută și nelocuită, unde nu există operă și nici imagine.

E frig în *scriptorium,* degetul gros mă doare. Las scrierea aceasta, nu știu pentru cine, nu mai știu întru ce: *stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus.*

CUVÎNTUL TRADUCĂTORULUI

În articolul *Marginalii și glose la „Numele trandafirului”*, publicat într-o revistă italiană și apărut de curând în traducere românească în *Secolul XX* (nr. 8–9–10 din 1983) Umberto Eco ne spune că ultimele cuvinte cu care se sfârșește cartea sa: *stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus*, explică titlul și lămurește pe deplin sensul cărții. Încercăm să traducem: „Dăinuie prin nume străvechiul trandafir, dar nu mai păstrăm decât numele (denumirile) goale”. (Traducerea aparține de fapt distinsei clasiciste Stella Petecel, care ne-a ajutat mult la traducerea acestei cărți și căreia îi rămânem recunoscători.) Este vorba de un hexametru din *De conteptu mundi* (*Despre disprețul lumii*) al lui Bernardo Morliacense, un benedictin din secolul al XII-lea, care „brodează pe tema *ubi sunt* (unde sunt)” cu regretul pentru toate cele dispărute, pe care îl vom găsi, mai târziu, în suspinele lui Villon pentru „zăpezile de odinioară”. Numai că Bernardo adaugă mâhnirii în fața ireversibilu-
lui și ideea, care de fapt îl atrage pe Eco în mod deosebit, că din toate aceste lucruri care au pierit nu ne mai rămân decât simplele lor nume. *Numele*, deci! De fapt nominalism se numea și filosofia lui William Ockam, savantul călugăr franciscan englez despre care amintește adesea Guglielmo – eroul cărții noastre. Citățm din *Micul dicționar enciclopedic* (Editura enciclopedică română, București, 1972): „*Nominalism*: Curent filosofic medieval care susține că numai lucrurile individuale există cu adevărat, noțiunile generale (universale) nefiind decât simple cuvinte, nume ale lucrurilor.” Nominalism, ockamism, cum s-a numit, raționalismul acesta sever avea să influențeze mult filosofia secolelor ce au urmat, ajungând până la acea evaluare a limbii ca sistem convențional de semne a lui Ferdinand de Saussure. De altfel Eco, format la școala lingvisticii franceze saussuriene, din care avea să se nască în cele din urmă și semiologia, mărturisește, tot în articolul citat la început (pe care-l indicăm ca lectură obligatorie pentru cine vrea să înțeleagă pe deplin romanul) că adesea îl citea pe Ockam, de la care cerea... „bucurii raționaliste, pentru a înțelege mai bine misterele semnului acolo unde Saussure era încă obscur”.

Așa se explică, destul de limpede, credem, titlul romanului lui Eco. Așa se justifică faptul că mulți critici, italieni și străini, au văzut în Numele trandafirului, o demonstrație în cheie narativă a teoriei semiotice elaborate de Eco.

Dar satisfăcut (sperăm) de această lămurire dată de traducerea hexametrului latin de la sfârșitul romanului, Cititorul se va întreba, nemulțumit, desigur, de ce nu s-au tradus și celelalte citate latinești, care abundă în carte, care pot face adesea

lectura greoaie și greu de înțeles pentru cel ce nu știe latinește (și din păcate se învață atât de puțină latină în tara noastră latină).

Din două motive. (Și de fapt rostul acestui *Cuvânt al traducătorului*, care se dă la sfârșitul cărții, este tocmai acela de a explica metoda de lucru și felul cum a fost programată apropierea cărții de către cititorul român.)

În primul rînd numeroasele texte latinești nu s-au tradus pentru că plasarea traducerilor în josul paginilor sau la sfârșitul cărții l-ar fi păgubit pe cititor mai mult decât neînțelegerea unor citate. Traducerile ar fi ocupat un număr imens de pagini, imens și greu suportabil, și ar fi întrerupt lectura. Ori, cum se va vedea, și după părerea unanimă a celor care au citit cartea, deși dospește de sensuri și se deschide unor nenumărate lecturi pe diferite niveluri, *Numele trandafirului* este o *carte fascinantă*, care te acaparează și nu-ți îngăduie pauze și întreruperi. Și care ar fi cititorul cinstit din lumea aceasta a noastră care să mărturisească, cu mâna pe inimă, că se omoară după romane cu interminabile didascalii, note și lămuriri didactice, în josul aproape fiecărei pagini?

În al doilea rând cititorul atent va putea remarca, destul de lesne, că aproape fiecare citat latinesc este apoi lămurit în text, prin reflecțiile povestitorului, prin dialoguri sau chiar prin lămuriri directe de text. Ca să nu mai vorbim de cazurile când citatele sunt prea ușor de descifrat sau nu este nevoie să fie descifrate. Un exemplu: la intrarea fiecărei încăperi din labirintul bibliotecii se află câte o plăcuță în care sunt săpate, în latinește, versete din *Apocalipsul* lui Ioan. Traducerea lor ar fi implicat o foarte vastă și anevoioasă muncă de transpunere, a unor texte de o dificultate extremă. Mai târziu textul ne dezvăluie că versetele acelea erau doar o cursă întinsă vizitatorului nepoftit, menită să-l încurce și să-l înspăimânte. În realitate din toate acele zeci și zeci de versete nu avea utilitate decât inițiala primului cuvânt al fiecărei plăcuțe, care inițială, legată de cele ale celorlalte plăcuțe, formau cuvinte utile pentru a arăta drumul în bibliotecă celor inițiați. Iată deci că traducerea nu ar fi avut nici un rost. Iar pentru cititorii împătimiți de amănunte și de informații exhaustive, există minunata traducere a Bibliei a lui Gala Galaction, unde se află, firește, și *Apocalipsul* lui Ioan – text într-adevăr util pentru descifrarea cât mai migăloasă a cărți.

Dar există aici și un risc însemnat. În carte se află și citate latinești care rămân complet nelămurite. După cum există și citate din alte limbi, cu desăvârșire obscure pentru nespecialiști. Așa de pildă sunt cele două strofe pe care Adso i le recită lui Malachia în scriptorium, după ce văzuse ciudatele desene ale lui Adelmo. Versurile sunt scrise în germana de pe la mijlocul secolului al XIV-lea, *mittel-hochdeutsch*, și sună astfel: *Aller Wunder si geswiden... etc*. (v. text p. 77–78). Am recurs la ajutorul unui germanist (prietenul și colegul nostru Thomas

Kleininger, căruia-i mulțumim și pe această cale) și am ajuns la o traducere liberă care sună astfel:

Toate minunile să amuțească,
căci pământul a urcat dincolo de ceruri
– aceasta să luați drept minune.

Pământul deasupra și cerul dedesubt,
aceasta să vă fie vouă
înaintea tuturor minunilor – minunea.

Ești tentat, la primul contact, să consideri versurile superflue și chiar inutile. De ce un citat dintr-o greoaie și prăfuită limbă germană, care nici germanilor de azi nu le mai spune nimic? Dar Eco le-a pus acolo determinat de construcția severă și ingenioasă a cărții lui care cerea ca un tânăr novice german (Adso) să încerce, timorat, să câștige bunăvoința superiorului său german (Malachia) printr-o poezie legată cu gravitate de situația de fapt (lumea răsturnată din desenele lui Adelmo), dar provenind dintr-o lume tandră și propice (Germania natală a copilăriei).

Sau cazul frazei aceleia atât de sibilinice, pe care căpitanul arcașilor francezi o spune Abatelui în tulburătorul vis al lui Adso (calchiat după *Coena Cypriani*): «*Sao ke kelle terre per kelle fini ke ki kontenete, trenta anni le possette parte sandi benedicti*».

Aici lucrurile stau mult mai simplu. Orice școlar italian știe că aceasta este vestita *Carta Capuana* (*Hrisovul*… să-i zicem… *de la Capua*). Traducerea nu e dificilă: «*Știu că pământurile acestea cu hotarele arătate aici au aparținut treizeci de ani călugărilor benedictini*».

Este o dovadă, mărturie a cuiva care recunoaște în scris o avere. Și este primul document, datând de la sfârșitul secolului al X-lea, care atestă apariția limbii italiene.

Ceea ce lui Eco îi folosește pentru a stabili vechimea posesiunilor pe care le aveau preabogații călugări benedictini – în a căror abație se petrece istoria cărții. Da, dar dacă nu a făcut studii superioare și, mai ales, de specialitate, școlarul....român nu are de unde să știe aceste… amănunte.

Iată deci ca cele două motive invocate pentru a explica pentru ce nu s-au tradus toate citatele străine din carte nu mai par suficient de convingătoare. Apare astfel necesitatea obligatorie a unui al treilea motiv care să justifice această carență, cu atât mai mult cu cât traducătorul, pe parcursul lucrării, nu numai că și-a lămurit toate aceste texte, dar le-a lucrat conștiincios și cu răbdare, notându-le chiar pe hârtie – note care n-au apărut însă.

Am putea reprezenta grafic posibilitatea de lectură a romanului lui Eco cu o piramidă răsturnată. Așezată cu vârful în jos, această piramidă ar prezenta situația paradoxală ca vârful, punctul de sprijin, prin care pătrunde cel mai mare număr de cititori, să fie intrarea cea mai îngustă, cea a unui simplu și facil

înțeles: romanul polițist și de divertisment. Pe măsură ce înțelesurile, nivelurile de lectură se multiplică și devin mai cuprinzătoare, numărul celor care pot avea acces la ele se micșorează, potrivit gradului lor de educație, de informare, de cultură, sensibilitate etc. Așa încât la baza piramidei – cea deschisă spre înalt, spre deplin, în care înțelesurile alcătuiesc în îmbinarea lor o mare suprafață, numărul de cititori ajunși până aici e cel mai mic.

Căci *Numele trandafirului* nu este numai un roman filosofic, cum arătam la început, și nici doar unul de divertisment, cum este tentația generală de a-l considera în prima clipă; el este în același timp și un roman politic deosebit de semnificativ, care pornește, e drept, din evul mediu italian, dar ajunge – în subtext, cum se spune – până la tulburarea și violenta situație a Italiei de astăzi, cu aluzii chiar la pericolul atât de obsedant al războiului nuclear (*ecpiroza* de la sfârșit). Dar fiind un roman politic (cu parantezele lui de istorie a mișcărilor religioase), *Numele trandafirului* este și un roman istoric. Iar roman istoric fiind, negreșit că este un roman social, un roman de moravuri, de tradiții și de obiceiuri. Deci, firește, un roman psihologic. Un roman total, cu o expresie destul de uzitată astăzi. (Cuvântul românesc *trandafir* servește mai bine titlul romanului, și intențiile Autorului, decât italienescul [latinescul] *rosa*. *Trandafîr* provine în limba noastră din neogrecescul *trandafillos*, adică treizeci de foi, de petale… Treizeci, adică multe, foarte multe, nenumărate – ca și sensurile cărții lui Eco.)

Pentru realizarea tuturor acestor planuri, sau niveluri, Eco declară și apoi demonstrează (în chip strălucit) că a folosit o informație imensă: nu numai cronici și tratate de istorie, de filosofie și de politică, ci și cărți de istorie a religiilor și a artelor, tratate de medicină, de arhitectură, de construcții și de meserii. Romanul cuprinde informații despre lucrurile cele mai felurite, uneori bizare și neașteptate, care privesc în deplinătatea ei viața epocii, cu gastronomia, arta bijuteriilor, plantele și ierburile ei comestibile sau de leac, otrăvurile dar și administrația ei gospodărească, meșteșugurile și artele ei, obiceiurile de vânătoare, arta de a copia și împodobi cărțile pe tot soiul de materiale și pergamente, cu sectele ei religioase și luptele între ele, cu inchiziția și torturile, viața și moravurile călugărilor ei… etc., etc…

Firește că Eco, intelectual rafinat și romancier înzestrat (și invidia pe care o arată față de Manzoni îl onorează), nu se servește de citate sau de trimiteri savante sau școlărești, pentru a strecura în carte toate aceste date. Ele sunt topite și infuzate în țesătura textului, în mod firesc și organic, încât nu tulbură cu nimic structura narativă a paginii. Dar toate aceste informați, au la rândul lor *nume specifice* sau *comune*, care trimit în permanență la alte nume, de data asta *proprii*. Astfel, nu se poate

vorbi despre magia și vrăjitoria practicate în evul mediu fără a se aminti de Albert cel Mare, sau nu se poate vorbi, să zicem, despre ereziile care au subminat atâta amar de vreme istoria papalității între acele secole XII–XIII și chiar mai târziu, fără a pomeni de Fra Dolcino.

În afară de asta, propunându-și să-și plaseze romanul într-un, cadru socio-politic și istoric riguros, determinat, Eco aduce în scenă personaje istorice reale, și deosebit de însemnate, tocmai pentru a da narațiunii sale, invenției sale, o autenticitate care să comunice Cititorului cât mai multe din intențiile sale. Roger Bacon a existat, ca și William Ockam. Au existat și Gioachino da Fiore, și Michele da Cesena, și Ubertino da Casale... Și inchizitorul francez Bernard Guy a trăit în realitate, după cum am putea spune, glumind puțin, că au trăit în realitate toate personajele din carte. În afară de Guglielmo și Adso – personajele principale – care sunt... Eco. Dar care Cititor, oricât de informat ar fi el, mai știe astăzi despre toți aceștia, despre nenumăratele lor fapte și cărți, despre frământatele și rodnicele lor idei, care au schimbat, de fapt, fața lumii? Și cartea lui Eco se referă în permanență la ei, la operele lor, la ideile lor, *fără cruțare*, socotindu-le știute de toată lumea, înțelese, asimilate, propunând nu să iei acum cunoștință de ele, să le afli, să te minunezi și să înveți, ci să le apreciezi, să le diseci, să le discuți.

În scenă finală, când Adso, îngrozit și îndurerat stă în incinta Edificiului, printre sutele de oameni îngroziți, și privește prăpădul pe care-l produce, iremediabil, incendiul, se gândește că toți oamenii aceia ar fi putut fi o armată disciplinată care să lupte cu ravagiile focului dacă Abatele ar fi fost de față să le poruncească. Dar Abatele nu poate fi acolo pentru că, spune Adso, „numai eu știam că era mort, sau că murea chiar în clipa aceea, zidit într-o tainiță fără aer, care acum se prefăcea într-un cuptor, într-un taur al lui Phalaris.”

Dar cine a fost acest Phalaris? Cine mai știe! Să fim cinstiți: poate câțiva foști sau actuali profesori de limbi clasice, și câțiva cunoscători de mitologie – oricum, foarte puțini, câți vor mai fi rămas… În *Micul dicționar enciclopedic* nu figurează. Nici în cele câteva mici dicționare de mitologie care au apărut la noi. Fiindcă este vorba despre un personaj mitologic.

Dar, în definitiv, ce importanță are? De ce să ne cramponăm atâta de un mărunt personaj mitologic, pe care mijloacele curente și accesibile de informare de la noi nu-l consemnează?

Phalaris era un tiran al Agrigentului, în Grecia secolului al VI-lea î.e.n., detronat de supuși din pricina răutății sale. Dante, în *Infernul* (XXVII, 7 și urm.) povestește – după legendă – că sculptorul Perillos îi oferă tiranului un taur de fier, în interiorul căruia Phalaris putea să-i ardă pe cei care i se împotriveau. Gemetele victimelor păreau mugetul taurului etc.

Este evident că Eco nu a folosit întâmplător această aluzie mitologică. Abbone, abatele și tiranul abației, care îngăduia uciderea călugărilor săi numai ca prestigiul său de conducător să nu sufere, își sfârșește viața printr-un act justițiar (și cam romantic), al Scriitorului, nu alungat, ca tiranul grec, ci ars înăuntrul taurului-tainiță de bibliotecă, așa cum murise, ca primă victimă, însuși Perillos, făuritorul taurului de tortură.

Ar fi putut fi deci o notă instructivă, care ar fi sporit plăcerea lecturii. Dar cum am fi putut da o a semen ta notă, fără să dăm notele de rigoare la lucruri mult mai importante din text? Să vorbim despre Phalaris, care nu este decât o metaforă, în definitiv, o podoabă în plus la multele pe care le are textul lui Eco, și să nu spunem nimic despre personalități mult mai importante, și reale, care nu numai că alcătuiesc scheletul ideologic al cărții, dar fac și istorie?

Cum am putea deci, în acest caz, să nu spunem nimic despre un Ubertino da Casale, bunăoară? Personalitate de o însemnătate covârșitoare pentru evul mediu italian, Ubertino, călugăr franciscan deosebit de cultivat, șef al spiritualilor despre care se vorbește atât în carte, a fost și un filosof și un scriitor remarcabil, pe care noi l-am uitat.

Opera sa principală, *Arbor vitae crucifixae Jesu*, scrisă în 1305, influențează întreaga spiritualitate a epocii, și pe Dante însuși (Eco îl pune pe Adso să spună că multe versuri ale lui Dante nu erau, după opinia contemporanilor, decât niște „parafraze ale unor rânduri scrise de Ubertino"). Nu întâmplător Dante îl întâlnește în *Paradis* (XII, 124) și nu în altă parte, în poemul său.

Iată, așadar, că notele ar fi trebuit să privească nu numai, sau nu în primul rând, citatele latinești sau din alte limbi, de care vorbeam la început, ci și nenumăratele aluzii, citate și trimiteri declarate sau, în cele mai multe cazuri, ascunse, la științele, disciplinele și activitățile epocii, la care se referă nu numai fiecare pagină, ci aproape fiecare rând.

Ori, în acest caz corpul de note ar fi fost nu numai enorm, greoi sau disproporționat, ci ar fi înghițit literalmente textul, făcând lectura imposibilă. Travaliul acesta s-ar fi transformat într-o vastă și savantă comunicare academică, la care s-ar fi cerut să colaboreze o echipă de specialiști în foarte multe domenii.

Străduindu-se să surprindă și să aprofundeze toate aceste aluzii, referiri și trimiteri, pentru a putea transmite cât mai corect și mai integral textul în polisemia lui, traducătorul a evitat notele nu numai pentru că nici originalul nu le dă (deși suntem încredințați că și cititorul italian ar fi avut, în mare măsură, nevoie de ele) ci și pentru a nu-l lipsi pe Cititor de o mare bucurie pe care arta modernă o oferă consumatorului ei: aceea de a căuta, de a se strădui să găsească, să pătrundă, să descifreze

sensurile, dincolo de formele sumare în spatele cărora, adesea, se ascunde, uneori cu mare rafinament și cristalizare, opera de artă.

Deci să citim – cum ar spune Guglielmo – alte cărți ca să înțelegem o carte. Să ne instruim, delectându-ne – care este una dintre cele mai nobile aspirații ale artei adevărate.

În lucrarea de fa(ă traducătorul s-a străduit să folosească o limbă curentă, cu acces general, fără arhaisme sau întorsături de frază cronicărești care să mimeze o limbă a unui text declarat a fi din secolul al XIV-lea. De altfel acesta este procedeul pe care ni l-a sugerat însăși italiana folosită de Eco.

Pentru a evita totuși ridicolul sau inadvertența, traducătorul s-a ferit, pe cât fluența și viabilitatea textului i-a îngăduit, să folosească neologismele curente care, deși intrate organic și firesc în limba română, pot fi înlocuite cu vechile noastre cuvinte rămase tinere.

Este adevărat că nu se putea spune iad, pentru infern, nu numai pentru că Dante este mai tot timpul pe aproape în această carte (și cine ar cuteza să vorbească despre *Iadul* lui Dante?) ci și pentru că s-a considerat că pentru Italia papală din acea epocă slavonescul iad ar fi fost o inadvertență.

În schimb s-au înlocuit frecvent *tentație* cu *ispită*, *regret* cu *părere de rău*, *excesiv* cu *din cale afară*... etc., etc., pentru a da doar câteva simple exemple.

Când însă textul implica discuții teologice sau filosofice la nivelul unor învățați care au rămas iluștri în cultura lumii, traducătorul a folosit termenii respectivi nealterați (majoritatea latinești, mai puțini grecești) fără să caute să fabrice neaoșisme ridicole și ineficiente.

Traducătorul a încercat, atât cât i-a fost lui cu putință, să-l însoțească pe Autor în toate permanentele sale evadări în joc și în prestidigitație (…am spune) – pentru că *Numele trandafirului* are o valoare ludică incontestabilă – încercând să compună, să recompună și să descompună cuvintele, sensurile, expresiile când intenția textului o cerea. Iar când, vorbind despre nenumăratele animale fabuloase, monștri, himere, care apar pe timpanele bisericilor și în cărțile cu miniaturi, Autorul înregistrează, pe lângă speciile cunoscute de bestiariile evului mediu, și alte multe specii, inexistente, inventate de el, traducătorul inventă și el, adaptând la limba română blemii, bunăoară, sau mantiforele etc.

Foarte încurcată și greu de disciplinat, problema numelor proprii a fost rezolvată de traducător printr-o opțiune preferențială.

Abația în care se petrece acțiunea cărții atrage, cu faimoasa ei bibliotecă, călugări învățați din toate colțurile Europei (la un moment dat Eco vorbește și despre niște, călugări... daci!). Potrivit uzanței limbii sale Eco adaptează numele proprii, italienizându-le. Roger Bacon devine Ruggiero Bacone, William

devine Guglielmo și așa mai departe. Dar Eco nu este consecvent. Când apare câte un nume franțuzesc, deci dintr-o țară mai apropiată, cu o limbă mai familiară, Eco îl transcrie corect, în franțuzește, iar Jorge de Burgos, rămâne de asemenea cu numele lui spaniol nealterat, și nu devine Giorgio da Borgo.

Din aceste motive, precum și *crezând* că astfel păstrează cărții o atmosferă mai autentic italienească, traducătorul a acceptat grafiile numelor proprii așa cum le-a stabilit, după preferința sa, Autorul. îngăduindu-și, uneori, să adauge în textul lui Eco și câte o propozițiune între pauze: – sau cum i se spune în limba sa… – și s-a adăugat și grafia corectă. Dar numai în cazurile unor nume prea importante sau prea cunoscute.

Socotind, de asemenea, util pentru stabilirea unei autenticități a atmosferei, a spațiului și a mișcării din carte, traducătorul și-a îngăduit, contrar uzanțelor în vigoare la noi, să traducă și particula locativă *da*, care intră în alcătuirea atâtor nume italienești. Astfel, vestitul filosof Tomasso d'Aquino, a devenit Toma din Aquino, Michele *da* Cesena, a devenit *din* Cesena, Ubertino *da* Casale, *din* Casale… etc. Asta și pentru că în carte se folosește adesea numele prescurtat, fără să se mai arate prenumele, ci doar locul de unde provine personajul; ca de exemplu: „sfîntul vostru din Assisi" (fiind vorba de sfântul Francisc din Assisi), sau „călugărul din Aquino" (fiind vorba de Toma d'Aquino – cum se ortografiază în limba română).

FLORIN CHIRIȚESCU

Notes

[←1]

La Repubblica, 22 septembrie 1977.

[←2]

Liber aggregationis seu liber secretorum Alberti Magni, Londinium, juxta pontem qui vulgariter dicitur Flete brigge, MCCCCLXXXV.

[←3]

Les admirables secrets d'Albert le Grand, A Lyon, Chez les Héritiers Beringos, Fratres, à l'Enseigne d'Agrippa, MDCCLXXV; *Secrets merveilleux de la Magie Naturelle et Cabalistique du Petit Albert,* A Lyon, ibidem, MDCCXXIX.

Table of Contents

1
2
3
←1
←2
←3

Table of Contents

1	437
2	438
3	439
←1	5
←2	6
←3	6